

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLÂM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
ARAP DİLİ VE BELAGATI BİLİM DALI

İBNU'T-TAYYİB EŞ-ŞERAKÎ VE ŞİİRİ

MEVLÜT ÖZTÜRK

DOKTORA TEZİ

DANIŞMAN
PROF. DR. MUHAMMET TASA

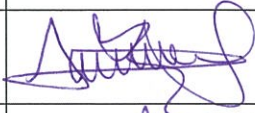
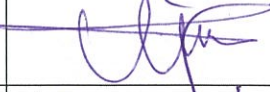


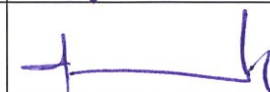
Konya - 2018

 KONYA	T.C. NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü	 SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
---	--	---

DOKTORA TEZİ KABUL FORMU

Öğrencinin	Adı Soyadı	Mevlüt ÖZTÜRK
	Numarası	138106013052
	AnBilim / Bilim Dalı	Temel İslâm Bilimleri Anabilim Dalı/ Arap Dili ve Belagatı Bilim Dalı
	Programı	Doktora
	Tez Danışmanı	Prof. Dr. Muhammet TASA
	Tezin Adı	İBNU'Ŧ-ŦAYYİB EŞ-ŞERAŦİ VE ŞİİRİ

Yukarıda adı geçen öğrenci tarafından hazırlanan İBNU'Ŧ-ŦAYYİB EŞ-ŞERAŦİ VE ŞİİRİ başlıklı bu çalışma 27/06/2018 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği/oyçokluğu ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Doktora Tezi olarak kabul edilmiştir.

Sıra No	Danışman ve Üyeler		
	Unvanı	Adı ve Soyadı	İmza
1	Prof. Dr.	Muhammet TASA	
2	Prof. Dr.	Mehmet Mesut ERGİN	
3	Doç. Dr.	Sedat ŞENSOY	
4	Doç. Dr.	M. Vehbi DERELİ	
5	Dr. Öğretim Üyesi	Celal Turgut KOÇ	

 KONYA	T.C. NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü	 SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
---	--	---

Bilimsel Etik Sayfası

Öğrencinin	Adı Soyadı	Mevlüt ÖZTÜRK		
	Numarası	138106013052		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Temel İslâm Bilimleri Anabilim Dalı/ Arap Dili ve Belagatı Bilim Dalı		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans		
		Doktora		x
Tezin Adı	İBNU'Ŧ-ŦAYYİB EŞ-ŞERAŦİ VE ŞİİRİ			

Bu tezin hazırlanmasında bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

Mevlüt ÖZTÜRK
 İmzası


 KONYA	T.C. NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü	 SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
--	--	---

ÖZET

Öğrencinin	Adı Soyadı	Mevlüt ÖZTÜRK		
	Numarası	138106013052		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Temel İslâm Bilimleri Anabilim Dalı/ Arap Dili ve Belagatı Bilim Dalı		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans		
		Doktora		x
Tezin Adı	İbnu't-Ṭayyib eş-Şeraḳî ve Şiiri			

Bu çalışmada Fas/Mağrib şairlerinden İbnu't-Ṭayyib eş-Şeraḳî'nin hayatı ve şiirleri incelenmiştir.

Çalışma, bir giriş ve üç bölümden oluşmaktadır. Şairin *Dîvân*'ı ile muâraza ve tazmin yaptığı şiirler ek olarak sona eklenmiştir. Giriş bölümünde şairin doğup yetiştiği şehir olan Fas/Mağrib'in XVIII. yüzyıldaki sosyal, siyâsî ve ekonomik durumu, birinci bölümde şairin nesebi, ailesi, eğitimi, hocaları, talebeleri, eserleri ve edebî şahsiyeti hakkında bilgiler verilmiştir. İkinci bölümde eş-Şeraḳî'nin şiirleri muhteva yönünden, üçüncü bölümde ise şekil ve üslûp bakımından incelenmiştir. İbnu't-Ṭayyib eş-Şeraḳî medih, gazel, hiciv, hikmet, ihvâniyyât vb. gibi konularda şiirler söylemiştir. Şiirlerinin çoğu dînî temalı olmasından dolayı şair şiirlerinde ağırlıklı olarak dînî kavramları kullanmıştır. Şairin dili sade ve akıcıdır. Kullandığı edebî sanatlar şiirine edebî zenginlik katmıştır. Cinâs şairin edebî üslûbunun önemli bir ögesi olarak dikkat çekmektedir.

Sonuç olarak *Dîvân*'ının çoğuna ulaşamamasına rağmen İbnu't-Ṭayyib eş-Şeraḳî'nin şiirlerinin muhteva, dil ve üslûp özellikleri bakımından dönemin özelliklerini yansıttığı ve şairin kendi döneminin önemli şairleri arasında yer aldığı görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: **İbnu't-Ṭayyib, Fas, Medih, Muâraza, İhvaniyyât, Teşbih, Tasvir**



 KONYA	T.C. NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü	 NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
---	--	--

ABSTRACT

Author's	Name and Surname	Mevlüt ÖZTÜRK		
	Student Number	138106013052		
	Department	Essential Islamic Sciences / Arabic Language and Rhetoric		
	Study Programme	Master's Degree (M.A.)		
		Doctoral Degree (Ph.D.)	x	
Title of the Thesis/Dissertation	İbnu't-Tayyib al-Sherai and His Poems			

The life and poems of İbnu't-Tayyib al-Sherai, one of the poets of Morocco/Maghreb, has been analyzed in this study.

The study consists of an intruduction and three chapters. The *Dîvân* of the poet and the poems which the poet argued and poetically cited have been added as Appendix. The information about social, political and economic situation of Morocco/Maghrebin which the poet was born and grown up was given in the introduction section and the ancestors, family, education status, teachers, students, works and literary identity of the poet are handled in the first chapter. Poems of eş-Şerai have been analyzed in terms of content in the second chapter and in terms of form and style in the third chapter. İbnu't-Tayyib al-Sherai wrote poems in issues such as praise, odes, irony, aphorism and ikhwaneyat, etc. Because many of his poems had religious theme, he generally used religious concepts in his poems. Language of the poet is unsophisticated and fluent. His literary arts made his poetry literarily rich. Cinâs (Pun) is an important figure of the poet's literary style.

As a result, although we can not have the majority of his divan, we can see that the poems of Ibnu't-Tayyib al-Sheraqi reflected the characteristics of the period in terms of content, language and stylistic properties, and the poet was one of the important poets of his time.

Key Words: Ibnu't-Tayyib, Morocco, Praise, Argument, Ikhwaneyat, Simile, Description



ÖN SÖZ

Bir dilin en veciz ifade şekillerinin başında şiir gelmektedir. Aynı zamanda bir edebiyat türü olan şiir, onu nazmeden şairi ve onun içinde bulunduğu toplumu yansıtan bir araçtır.

Edebiyat tarihi içerisinde büyük bir yere sahip olan şiirin aynı şekilde Arap edebiyatında da büyük bir değeri ve önemi vardır. Geniş bir coğrafyaya sahip olan Arap edebiyatında şiir, dönem ve bölgeler arasında farklı şekil ve özelliklerde görülmektedir. Bunun nedeni ise zengin bir birikimi olan Arap edebiyatının oluşmasında birçok bölgenin katkısının olduğu gerçeğidir. Nitekim bu edebiyatın oluşmasına katkıda bulunan bölgelerden biri de kuşkusuz ki Fas (Mağrib) bölgesidir. Bu nedenle de bölgenin başta şiir olmak üzere edebî birikimlerinin incelenmesi büyük bir önem kazanmaktadır. Bu amaçla XII./XVIII. yüzyılın ediplerinden İbnu't-Tayyib eş-Şeraķî ve şiirleri konusunda yapılan bu çalışma bölge ve dönemin edebî birikimlerini yansıtmakla birlikte dönemin tarihi özelliklerine de ışık tutmada katkı sağlayacaktır.

Bu çalışmamda her yönüyle yardımlarını ve desteklerini esirgemeyen başta danışman hocam Prof. Dr. Muhammet TASA olmak üzere, Prof. Dr. Muhittin OKUMUŞLAR'a, Doç. Dr. Sedat ŞENSOY'a ve Doç. Dr. M. Vehbi DERELİ'ye teşekkür ederim.

Mevlüt ÖZTÜRK

Haziran-2018/ Konya

İÇİNDEKİLER

DOKTORA TEZİ KABUL FORMU	i
Bilimsel Etik Sayfası	ii
ÖZET	iii
ABSTRACT.....	v
ÖN SÖZ.....	vii
İÇİNDEKİLER	viii
KISALTMALAR.....	xii
TRANSKRİPSİYON	xiii

GİRİŞ

1. Konunun Önemi, Amacı ve Yöntemi	2
2. Çalışmada Kullanılan Kaynaklar	4
3. İbnu't-Ṭayyib eş-Şeraḳî'nin Yaşadığı Dönem'de Fas'ın (Mağrib) Durumuna Genel Bakış	7
3.1. Siyâsî Durum.....	8
3.2. Sosyal ve Ekonomik Durum	18
3.3. İlmî ve Kültürel Durum.....	22

BİRİNCİ BÖLÜM

İBNU'T-ṬAYYİB EŞ-ŞERAḲÎ, HAYATI VE EDEBÎ KİŞİLİĞİ

1. İsmi ve Nesebi	29
2. Doğumu, Yaşayışı ve Ailesi	31
3. Eğitimi, Hocaları ve Talebeleri.....	32
3.1. Eğitimi.....	32
3.2. Hocaları	34
3.3. Talebeleri.....	41
4. İlmî ve Edebî Kişiliği.....	45
5. Eserleri	48
5.1. Dil İlimlerine Ait Eserleri	50

5.2. Edebiyat ve İlimlerine Ait Eserleri	59
5.3. Biyografik Eserleri	64
5.4. Dînî İlimlere Ait Eserleri	66
5.5. Muhtelif Eserleri	71
6. Vefâtı	72

İKİNCİ BÖLÜM

İBNU'Ŧ-ŦAYYİB EŞ-ŞERAŦİ'NİN ŞİİRİNDE MUHTEVA ÖZELLİKLERİ

1. İbnu'Ŧ-Ŧayyib eş-ŞeraŦî'nin Dîvânı	74
2. Muhteva Bakımından Şiiri	77
2.1. Gazel	78
2.1.1. Afif Gazel	78
2.2. Allah'a Övgü	82
2.3. Medih	83
2.3.1. Hz. Peygamber'i Medhi	84
2.3.2. Sahabeyi Medhi	107
2.3.3. Diğer Medihleri	112
2.4. Zühd ve Hikem Şiirleri	127
2.5. İlmî Şiirler	134
2.6. İhvâniyyât	135
2.7. Şikâyet, Öz Eleştiri ve Acziyet	136
2.8. Hiciv	138
2.9. Dînî Şiirleri	142
2.10. Ĥamriyyât	148
2.11. FaĤr	148
2.12. Özlem Şiirleri	149
2.12.1. Dostlara Özlem	149
2.12.2. Mukaddes Mekânlara Özlem	151
2.13. Şairin Yaşadığı ve Ziyaret Ettiği Yerler Hakkındaki Bilgi ve Tasvirleri	157
2.14. Teşvik	159
2.15. Hac Yolculuğunda Sabır	163

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
İBNU'Ŧ-ŦAYYİB EŞ-ŞERAKÎ'NİN ŞİİRİNDE ŞEKİL
VE ÜSLÛP ÖZELLİKLERİ

1. Şekil Özellikleri	166
2. Kasîdenin Yapısı	166
2.1. Matla‘	168
2.2. Mukaddime	172
2.2.1. Gazel	172
2.2.2. Atlâl.....	174
2.2.3. Tasvîr	176
2.2.4. Dua.....	177
2.3. Tehalluş.....	179
2.4. Hâtîme	184
2.5. Vahde (Bütünlük/Konu Birliği)	193
2.6. İktibas	212
2.6.1. Kur’ân’dan İktibâs	212
2.6.2. Hadisten İktibâs.....	215
2.7. Muâraza.....	217
2.8. Tazmin.....	227
2.9. Beyâni Sanatlar	231
2.9.1. Teşbih.....	231
2.9.2. İstiâre.....	238
2.9.3. Mecâz	240
2.9.4. Kinâye	242
2.10. Bedî‘î Sanatlar.....	243
2.10.1. Cinâs.....	243
2.10.2. Tıbâk (Tezâd).....	254
2.10.3. Tasri‘	262
2.10.4. Reddu’l-‘Acz ‘Alas’s-Sadr	266
2.10.5. Tevriye	267
2.10.6. Mukâbele.....	269

2.10.7. Murââ'tu'n-Nazîr	269
2.10.8. Husnu't-Ta'îl.....	273
2.10.9. İltifât.....	274
2.10.10. Mubalağa.....	275
3. Edebî Tasvir	276
SONUÇ	282
EK 1: İbnu't-Ṭayyib eş-Şeraķî'nin Dîvânı.....	292
EK 2: İbnu't-Ṭayyib eş-Şeraķî'nin Tazmin ve Muâraza Yaptığı Şiirler.....	434
KAYNAKÇA	447

KISALTMALAR

- a.mlf. : aynı müellif
- b. : Baskı
- Bkz:/bkz: : Bakınız
- byy. : basım yeri yok
- c. : Cilt
- DİA : Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
- h. : Hicrî
- haz. : Hazırlayan
- Hz. : Hazreti
- İFAV : Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları
- m. : Milâdî
- mbsz. : müellifi belirsiz
- NEÜSBE : Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
- s. : Sayfa
- SAV : sallallâhu aleyhi ve sellem
- tsz. : Tarihsiz
- thk. : tahkik eden

TRANSKRİPSİYON

Bu çalışmada aşağıda verilen transkripsiyon sistemi kullanılmıştır:

Ünlüler:

â : آ, ا, عَى	î : يى	û : ؤ
e, (kalın harflerde: a) : َ	i : ِ	u : ُ

ħ : خ	ħ : ح	c : ج	ş : ث	t : ت	b : ب	' : ء
ş : ص	ş : ش	s : س	z : ز	r : ر	z : ذ	d : د
k : ق	f : ف	ğ : غ	' : ع	z : ظ	t : ط	d : ض
y : ي	v : و	h : ه	n : ن	m : م	l : ل	k : ك

Yukarıda verilen transkripsiyon sisteminden farklı olarak:

a. Harf-i ta'rifler, cümle başında da küçük harflerle yazılmıştır. Örneğin: el-Kettânî, el-Ķâmûsu'l-Muĥît

b. Harf-i ta'rif ile gelen kelimenin başındaki şemsî ve kamerî harflerin okunuşu belirtilmiştir. Örneğin: er-Rıĥletu'l-Hicâziyye, el-Müessesetu'l-'Arabiyye, ez-Zebîdî

c. İzâfet terkîbi şeklinde bulunan ibarelerde (şahıs adı, kitap adı vb.) ve vasl gerektiren yerlerde muzâf ve muzâfun ileyhın i'râbı yazıda gösterilmiştir. Örneğin: İrşâdu's-Sârî fi Şerĥi Şahîĥi'l-Buĥârî, Şerĥu Kifâyeti'l-Muteĥaffız

d. Türkçeye yerleşmiş kelime ve tabirlerde transkribe uygulanmamıştır.

GİRİŞ

KONUNUN ÖNEMİ, AMACI, YÖNTEMİ VE KAYNAKLARI
İBNU'Ŧ-ŦAYYİB EŞ-ŞERAŦİ'NİN YAŞADIĞI DÖNEMDE FAS

1. Konunun Önemi, Amacı ve Yöntemi

Çalışmanın konusunu İbnu't-Ṭayyib eş-Şeraḳî (1110–1170/1698–1757)'nin hayatı, edebî kişiliği ve *Dîvân*'ında yer alan şiirlerin muhteva ve üslûp özelliklerinin tahlili oluşturmaktadır. Şairin yaşadığı XII./XVIII. Yüzyıldaki Fas'ın (Mağrib) sosyal, siyasî ve ekonomik durumu ile birlikte ilmî seviyesi, birikimleri ve bu bağlamda da dönemin Arap şiiri konusu ele alınarak, bu dönemin şiir anlayışına örnek olması bakımından İbnu't-Ṭayyib eş-Şeraḳî'nin şiirlerinin edebî değeri tespit edilmeye çalışılmıştır. Şairin doğup yetiştiği, hayatının çoğunu yaşadığı ve ilmî şahsiyetinin olduğu Fas'ın (Mağrib) siyasî hayatı ile ilmî hayatı arasındaki ilişkinin tespit edilmesine çalışılmıştır. Bu amaçla da İbnu't-Ṭayyib'in yaşadığı yılların siyasî hayatının belirgin dönemi olarak Fas şeriflerinden Mevlây İsmail ve ondan sonra yönetime gelen oğulları dönemi ele alınmış, İbnu't-Ṭayyib'in Fas'ı terk edip Medine'ye göç etmesine neden olan olaylar üzerinde durulmuştur.

Bu açıdan söz konusu dönemde yaşamış ve tespit edilebilen 700'den fazla beyitten oluşan bir *Dîvân* sahibi olan İbnu't-Ṭayyib eş-Şeraḳî'nin, dînî ve kültürel açıdan hayatının incelenmesi, ayrıca edebî birikimini ortaya koyduğu *Dîvân*'ın tahlili ile dönemin edebiyatına ışık tutmayı hedeflemektedir.

Unutulmamalıdır ki şiir sadece duyguları ifade eden ve sanatsal ifadeler ile temalar oluşan bir tür değil; aynı zamanda yazıldığı dönemin edebî ve kültürel durumu hakkında (zihniyet) da bilgiler veren bir türdür. Bu nedenle de İbnu't-Ṭayyib eş-Şeraḳî'nin hayatı ve ilmî birikimi ile ortaya koyduğu eserlerinin incelenmesinin, Arap dünyasının önemli bir ülkesi olan Fas'ın (Mağrib) XII./XVIII. Yüzyıldaki edebî ortamının anlaşılmasına katkı sağlayacağı düşünülmüştür.

Ayrıca çalışmada şairin kaynaklarda daha çok hadis âlimi olarak tanınmasına rağmen, onun bu özelliğinden daha çok dil ve özellikle de edebiyat yönünün ağır bastığı gerçeği eserleri ve çalışmanın temel konusu olan *Dîvân*'ı bağlamında ifade edilmiştir. Yine çalışmada İbnu't-Ṭayyib'in *Dîvân*'ının muhteva incelemesi yapılarak onun dînî ve tasavvufî eğilimlerinin şiirine nasıl yansıdığı ele alınmıştır. Çalışmada -başta İmam Şafî olmak üzere sayısız örneklerine rastlanmasına rağmen-

dînî ilimlerin âlimlerinin divân oluşturacak kadar şiirle ilgilenmelerine rağmen bu âlimlerin şiirle pek ilgilenmedikleri ayrıca da şairlerin ilim sahibi olmadıkları şeklindeki eleştirilere verilebilecek cevaplara katkı sağlamakla da önem arz etmektedir. Çünkü çalışmanın konusu olan İbnu't-Ṭayyib eş-Şeraḳî hem dînî ilimlerde bir âlim hem de şair ve edebiyatçıdır.

Yukarıdaki durumlara ek olarak İbnu't-Ṭayyib eş-Şeraḳî ve şiiriyle ilgili daha önce ülkemizde herhangi bir çalışmanın yapılmamış olması, özgünlüğü açısından çalışmanın değerini arttırmaktadır.

Çalışma konusu olarak bu konunun seçilmesiyle yukarıda açıklanan hususlar gereği, İbnu't-Ṭayyib eş-Şeraḳî'nin ve şiirlerinin ilmî ve edebî değeri ortaya konulmuş, ayrıca söz konusu şairin şahsında dönemin ilmî, edebî, siyasî ve kültürel yapısı hakkında sağlıklı bir değerlendirme yapmayı mümkün kılmıştır.

Bu çalışmada, klasik Arap edebiyatı şiir şerhi geleneği ve aynı zamanda modern şiir inceleme ve tahlil metotları kullanılmıştır. Bir şiirin değeri ve edebî güzelliği, şairinin şiirde yeterliliğiyle ve birikimiyle paralellik arz eder. Bu sebeple ilk olarak şairin ilmî ve kültürel değerini tespit için hayatı incelenmiş, şiirlerin tahlilinde, şairin hayatıyla ilgili bulunan verilerden faydalanılmıştır.

Çalışmanın birinci bölümünde İbnu't-Ṭayyib'in hayatı genel bir şekilde ele alınarak şairin ismi, nesebi, doğumu, yaşayışı, ailesi, eğitimi, hocaları, talebeleri, edebî kişiliği ve eserleri hakkında bilgi verilmiştir.

İkinci bölümünde şairin *Divân*'ı hakkında bilgi verilmiş, şiirler muhteva yönünden incelenmiş ve temalara göre tasnif edilmiştir. Bu bölümde şairin üslûp özellikleri, şiirde verilen tema veya temaların duygu ve ifade açısından yeterliliği tespit edilmiştir. İbnu't-Ṭayyib eş-Şeraḳî'nin şiir alanında ortaya koyduğu özgün sanatsal özellikleri ve getirdiği yenilikler belirtilmiş, gerek döneminin gerekse de önceki dönemin şiiriyle olan benzerlikleri ortaya konularak karşılaştırma yapılmıştır.

Üçüncü bölümde şairin şiirleri şekil özellikleri yönünden incelenmiş, bu bağlamda da şiirlerin nazım türleri hakkında bilgiler verilmiştir. Şiirler üslûp

açısından değerlendirilmiş, tazmin ve muâraza yoluyla herhangi bir şairden etkilenmiş ise bu durum delilleri ve örnekleriyle ortaya konulmuştur. Çalışmanın sonunda EK1'de *Dîvân*'ının tamamına EK2'de ise şairin tazmin yaptığı ve muârazada bulunduğu şiirlere yer verilmiştir.

2. Çalışmada Kullanılan Kaynaklar

İbnu't-Ṭayyib eş-Şeraḳî ve Şiiri adlı bu çalışmada, çalışma esnasında yararlanılan temel kaynaklar hakkında kısa bilgiler vermek faydalı olacaktır.

Tarihçiler genellikle Bağdat'ın düşüşünün akabinde h. VII. yüzyılın ortasından XIII. yüzyıla kadarki dönemi, İslâm dünyasının ilmî ve kültürel bakımından düşüş ve bir gerileme dönemi olarak kabul ederler. Bu niteleme nispeten özgün eserler meydana getirmede yani keyfiyette bir düşüş ve gerileme olarak kabul edilebilir; fakat eserlerdeki sayıca düşüşü göstermemektedir. Çünkü sonraki dönemlere bakıldığında önceki dönemdeki âlim ve müellifler gibi nice âlim ve müellifin tarih sahnesinde yer aldıkları, ilmî olarak sayısız eserler verdikleri görülmektedir.¹ Nitekim İslâm dünyasında nispeten bir gerileme olduğu kabul edilmekle beraber bu çalışmada da görüleceği gibi genel kabulün aksine bu gerileme İslâm dünyasının her tarafında aynı hızla olmamıştır. Bu ön yargılı bir yaklaşımın sonucu olarak ilmî ve kültürel gerilemenin büyük boyutlarda olduğu ve bunun da Arap dili ve edebiyatına aynı olumsuz bir şekilde tesir ettiği inancı hâkim olmuştur.

Oysaki İbnu't-Ṭayyib eş-Şeraḳî'nin yaşadığı daha sonraki dönemde yani XII./XVIII. asırda Fas'ta (Mağrib) ilmî bir canlılık olduğu, dönemin eser ve müellifleri hakkında bilgi veren biyografik eserlere bakıldığında açık bir şekilde görülmektedir.

Çalışmanın konusu olan İbnu't-Ṭayyib, Fas'ta âlim bir ailede dünyaya gelmiş, ilk tahsilini babası başta olmak üzere ailesinden almış, yaşadığı yerde Arap dili ve edebiyatı ile dinî ilimlerde çeşitli hocalardan ders alarak yetişmiş ve genç yaşta birçok ilimde icâzet vermiş bir âlimdir. Fas'ın çeşitli ilim meclislerinde dersler

¹ Abdulalî el-Vedğîrî, *et-Ta'rif bi İbni't-Ṭayyib eş-Şeraḳî*, 1.b., Menşûrâtu 'Ukâz, Rabât, 1990, s. 44.

veren müellif, dönemin siyasî şartlarından dolayı Medine'ye hicret etmiş, buradaki ilim meclislerinde dersler vermiş ve talebeler yetiştirmiştir. Bereketli bir ömrün sonunda da bu mukaddes şehirde vefât etmiştir.

İbnu't-Ṭayyib'in farklı ilim alanlarında eserler vermesine karşılık kaynaklarda daha çok onun genelde dînî ilimler, özelde ise hadis ilminde temâyüz eden bir âlim olduğu belirtilir. Oysaki bugün müellifin tespit edilen 61 eserinden 24 eserini dil ilimleri, 15 eserini ise edebiyat ilimleri olmak üzere toplamda 39 eserini dil ve edebiyat ilimleri alanında telif etmesine karşılık; 16 eserini dînî ilimler alanında -sadece 3 eserini ise hadis ilminde- telif ettiği görülmektedir. Eserlerine dayanılarak elde edilen bu bilgiler de onun dil ve edebî yönünün daha baskın olduğunu göstermektedir.

İbnu't-Ṭayyib eserlerinde diğer eserlerine de atıflar yapmaktadır. *İdâetu'r-Râmûs* adlı eserindeki şu ifadesinden şairin bir *Dîvân*'ı olduğu anlaşılmaktadır. Şair eserinde gazel beytinin bir matlamını vermiş ve: "O uzundur, onu *Dîvân* ve *Enîsu'l-Muṭrib*'te ve diğer bazı eserlerde zikrettim." ifadesinde bulunmuştur. Fakat bu eser günümüze ulaşmamıştır. *Dîvân*'dan günümüze ulaşan sadece, şairin mevcut eserlerinin içerisinde yer alan kaşîdeleri, maqtu'aları ve beyitlerinden bir kısmıdır. Bugün şairin 709 beyti, günümüze ulaşan eserlerinden Dr. Abdulalî el-Vedğîrî tarafından tahkik edilerek İbnu't-Ṭayyib'in *Dîvân*'ı olarak neşredilmiştir.²

Çalışmanın en önemli ve ilk kaynağı şairin bu *Dîvân*'ıdır. *Dîvân*'ı tahkik ederek neşreden el-Vedğîrî İbnu't-Ṭayyib'e ait olduğundan emin olduğu 71 şiir ve 631 beyte ilk bölümde, şaire aidiyeti konusunda emin olamadığı 27 şiir ve 78 beyte ise mülhak kısmında yer vermiştir.

Çalışmada yine şairin tahkikli eserlerinden olan *Feydu'l-İnşirâh*, *Şerhu Kifâyeti'l-Muteḥaffiz* ve *er-Rihletu'l-Hicâziyye* yararlanılan ilk kaynaklardır. el-Vedğîrî'nin İbnu't-Ṭayyib'in hayatı ve eserleri ile ilgili eseri *et-Ta'rîf bi İbni't-Ṭayyib* çalışmada başvurulan temel kaynaklardandır. Ayrıca Prof. Dr. Muhammet Tasa'nın *Ahmed b. Şâhin el-Kıbrısî ve Şiirleri*, *İbnu's-Semmân ve Şiirleri* ile Dr.

² el-Vedğîrî, *et-Ta'rîf*, s. 156-157.

İbrahim Fidan'ın *Arap Şairlerinden İbnu'n-Nakîb ve Şiiri* adlı eserleri de çalışmamızda örnek alınan, bize yol gösteren eserler olmuştur.

Şairin yaşadığı dönem XVIII. yüzyıl Fas'ın (Mağrib) siyasî, tarihî, ekonomik ve sosyal hayatının özellikleri hakkında Muhammed Abdulhay b. Abdilkebîr b. Muhammed el-Hasenî el-İdrîsî el-Kettânî'nin *Fihrisu'l-Fehâris ve'l-Eşbât ve Mu'cemu'l-Me'âcim ve'l-Meşyahât ve'l-Muselselât*'i, Abdulhak Merînî'nin *el-Ceyşu'l-Mağribî Abrat-Târîhî*'si, Şihâbuddîn Ebu'l-'Abbâs Ahmed b. Hâlid en-Nâsirî es-Selâvî'nin *Kitâbu'l-İstikşâ li Ahbâri'd-Duveli'l-Mağribi'l-Akşâ*'sı, Mevlây Abdurrahmân b. Zeydân'ın *el-Munzi'ul-Latîf fi'l-Mefâhir*'i, Abdulazîz b. Abdillâh'ın *Târîhu'l-Mağrib*'i, İbrahim Harekât'ın *el-Mağribu Abra't-Târîh*'i, Abdulalî el-Vedğîrî'nin *et-Ta'rîf bi İbni Tayyib*'i, Ahmed el-Vâris'in *el-Ezmetu bi'l-Mağrib ba'de vefâti's-Sultân Mevlây İsmail el-Alevî* gibi kaynaklardan yararlanılmıştır.

Şairin hayatına ait bilgiler konusunda ise Muhammed Hâlîl el-Murâdî'nin *Silku'd-Durar fi A'yâni'l-Karni's-Sâniye 'Aşar*'ı, Abdurrahmân b. Abdilkerîm el-Hanefî el-Medenî el-Enşârî'nin *Tuhfetu'l-Muhibbîn ve'l-Ashâb fi Ma'rifeti mâ li'l-Medeniyyîn mine'l-Ensâb*'ı, Şihâbuddîn Ebu'l-'Abbâs Ahmed b. Hâlid en-Nâsirî es-Selâvî'nin *Kitâbu'l-İstikşâ li Ahbâri'd-Duveli'l-Mağribi'l-Akşâ*'sı, İsmail Paşa b. Muhammed Emin b. Mîr Selîm el-Bâbânî el-Bağdâdî'nin *Hediyyetu'l-Ârifîn ve Esmâu'l-Muellifîn ve Âşaru'l-Muşannefîn*'i, Muhammed b. Cafer el-Kettânî'nin *Selvetu'l-Enfâs*'ı ve *er-Risâletu'l-Musta'trefe'si*, Murtaâ ez-Zebîdî'nin *Tâcu'l-'Arûs min Cevâhiri'l-Kâmûs*'u, Abdurrezzak el-Baytâr'ın, *Hilyetu'l-Beşer fi Târîhi'l-Karni's-Sâliye 'Aşar*'ı, Hayruddîn ez-Ziriklî'nin, *el-A'lâm*'i, Abdurrahmân el-Cebertî'nin *Acâibu'l-Âşâr fi't-Terâcim ve'l-Ahbâr*'ı, Ömer Rıza el-Keḥḥâle'nin *Mu'cemu'l-Muellifîn*'i, Abdusselâm b. Sûde'nin *Delîlu Muerrîhi'l-Mağribi'l-Aksâ*'sı ve *İthâfu'l-Muṭâli*'si, Muhammed b. Alî eş-Şevkânî'nin *İthâfu'l-Ekâbir*'i, Muhammed Tuncî tahkikli müellifi meçhul *Terâcimu A'yâni'l-Medîneti'l-Munevverati fi'l-Karni's-Sâniye 'Aşar el-hicrî*, Cem'ıyyetu'l-Mağribiyye'nin (Mağrib hakkında çeşitli yönleri ile bilgi verdiği alfabetik sözlüğü) *Mu'allimetu'l-Mağrib*'i, Muhammed el-Menûnî'nin, *el-Maşâdiru'l-'Arabiyye li Târîhi'l-Mağrib*'i,

Ebû'l-Feyd Muhammed el-Murtağâ ez-Zebîdî'nin *Elfiyetu's-Sened'i*, Mevlây İdrîs Ahmed el-Fağîlî'nin *ed-Dureru'l-Behiyye ve'l-Cevâhiru'n-Nebeviyye*, Abdurrahmân b. Süleyman el-Ahdal'ın *en-Nefsu'l-Yemâni'si*, Muhammed Haccî'nin *ez-Zaviyetu'd-Delâiyye'si* gibi kaynaklardan istifade edilmiştir.

Dönemin Fas Arap edebiyatının özellikleri ile ilgili olarak ise Abdullâh b. Abdissamed el-Kennûn'un *en-Nubûğu'l-Mağribî fi'l-Edebi'l-'Arabî'si*, Muhammed b. Tâvît et-Tıtvânî'nin *el-Vâfi bi'l-Edebi'l-'Arabî fi'l-Mağribî'l-Akşâ'sı*, Muhammed el-Ahđar'ın *el-Hayâtu'l-Edebiyye fi'l-Mağribî 'alâ 'Ahdi'l-Devleti'l-'Aleviyye'si*, Abbâs el-Cerrârî'nin *'Abkariyetu'l-Yûsî'si*, Muhammed el-Menûnî'nin *el-Maşâdiru'l-'Arabiyye li Târîhi'l-Mağrib'i* gibi kaynaklara başvurulmuştur.

Şiir ve edebiyatla ilgili olarak da Ebû Alî el-Hasen b. Raşîk'in *el-'Umde fi Mehâsini's-Şi'r ve Âdâbihi*, Abdulazîz 'Atîk'in *'İlmu'l-Bedî'ı ve 'İlmu'l-Beyân'ı*, Ahmed Mustafa el-Merâğî'nin, *'Ulûmu'l-Belâğa'sı*, Abdurrahmân b. Hasen Habenneke el-Meydânî'nin *el-Belâğatu'l-'Arabiyye'si*, Muhammed Ahmed Kâsım, Muhyiddîn Dîb'in *'Ulûmu'l-Belâğa el-Bedî' ve'l-Beyân ve'l-Meânî'si*, Nihad M. Çetin'in *Eski Arap Şiiri*, Ali Cârîm, Mustafa Emîn'in *el-Belâğatu'l-Vâdiha'sı*, es-Seyyid Ahmed el-Hâşimî'nin *Cevâhiru'l-Belâğa fi'l-Me'ânî ve'l-Beyân ve'l-Bedî'* adlı eserlerden İbnu't-Ṭayyib'in şiirlerinin şekil özelliklerinin incelenmesinde yararlanılmıştır.

Bilinmeyen yer isimleri konusunda Yakût el-Hamevî'nin *Mu'cemu'l-Buldân* ve bazı kelimelerin tespitinde İbn Manzûr'un *Lisânu'l-'Arab*, İsmail b. Hammâd el-Cevherî'nin *Mu'cemu's-Şihâh* adlı eserlerinden istifade edilmiştir.

3. İbnu't-Ṭayyib eş-Şeraķî'nin Yaşadığı Dönem'de Fas'ın (Mağrib) Durumuna Genel Bakış

İbnu't-Ṭayyib eş-Şeraķî 1110/1698 yılında Mağrib'in Fes şehrinde doğmuş, burada yerleşmiş ve ilmî tahsilini burada tamamlamıştır. İbnu't-Ṭayyib ömrünün yarısını Fes'te geçirmiştir. Bu dönemin, onun şahsiyetinin oluşmasında ve ilmî hayatında büyük bir etkisi olmuştur. Şairin yaşadığı bu dönemde Fas, Alevî şeriflerinden Mevlây b. İsmail ve ondan sonra da oğulları tarafından yönetilmiştir.

Mevlây b. İsmail'in ölümünden sonra oğulları arasında taht kavgaları meydana gelmiş, bu da ülkede yıllarca süren bir istikrarsızlığı ve anarşiyi beraberinde getirmiştir. İbnu't-Ṭayyib bu nedenle Medine'ye göç etmek zorunda kalmış, uzun bir dönem burada yaşadıkdan sonra 1170/1756 yılında Medine'de vefat etmiştir.³

Şairin şahsi ve ilmî hayatında büyük bir yeri olan Fas'ın siyâsî, sosyal, ilmî ve kültürel durumunu tespit etmek, özellikle de Mevlây b. İsmail'in ölümünden sonra oğulları arasında meydana gelen taht kavgaları neticesinde, ülkenin uğradığı ekonomik ve sosyal çöküşünün ardından kargaşaya sürüklenmesinin sonucu İbnu't-Ṭayyib'i Medine'ye istemeyerek göç etmek zorunda bırakan nedenleri belirtmek ve genel olarak bu döneme ışık tutmak için XVII. ve XVIII. Yüzyılda Fas'ın (Mağrib) siyasî, sosyal, ilmî ve kültürel durumunu incelemek faydalı olacaktır.

3.1. Siyâsî Durum

İbnu't-Ṭayyib'in yaşadığı dönemin siyasî hayatı temelde iki döneme ayrılmaktadır: Şairin h. 1110-1139 yılları arasında yaşadığı -Mevlây İsmail'in yönetiminde olduğu ve istikrar dönemi olarak adlandırılan- ilk dönem ve şairin 1139-1170 yılları arasında yaşadığı -Mevlây İsmail'in oğulları arasındaki çekişmelerin meydana geldiği ve bunun neticesinde toplumunda kargaşa ve sıkıntıların hâkim olduğu ve bu sıkıntılar neticesinde de hicret etmek zorunda kaldığı- ikinci dönemdir.⁴

İbnu't-Ṭayyib'in Fas'ta yaşadığı dönemin tamamında Fas, Mevlây İsmail b. Muhammed (1672-1727) ve Mevlây İsmail b. Muhammed'in oğulları (1727-1757) tarafından yönetildiğinden Fas'ın siyasî dönemi hakkında sadece bu dönemle sınırlı kalacak şekilde bilgi verilecektir.

³ el-Vedğîrî, *et-Ta'rif*, s. 29.

⁴ el-Vedğîrî, *et-Ta'rif*, s. 30; İbrahim Harekât, *el-Mağrib 'Abra't-Târîh*, 2. b, Dâru'l-Beydâ, 1995, III, 32.

Mevlây İsmail b. Muhammed Dönemi (1139-1082/1672-1727)

(İstikrâr Dönemi)

XIII. yüzyılda Sicilmâse'ye gelerek yerleşen Alevî şerifleri, XV. yüzyılın başından itibaren giderek nüfuzlarını arttırmışlar; ancak XVII. yüzyıla kadar siyâsî bir varlık gösterememişler, 1630'lardan itibaren Mevlây Muhammed Tefilâlt'te siyaset alanına çıkıp 1664'te başa geçen Mevlây Reşîd döneminde Merâkeş ve Fas gibi önemli şehirleri ele geçirerek Filâli yönetimini kurmuşlardır.⁵ Mevlây Reşîd'den sonra başa geçen Mevlây İsmail b. Muhammed döneminde en istikrarlı ve güçlü dönemini yaşayan ülke, Mevlây İsmail b. Muhammed'den sonra yıllarca sürecek olan sıkıntılı günler yaşamıştır.

Ülkenin en parlak ve müreffeh dönemini yaşadığı Mevlây İsmail'e Meknes'te biat edilmiş, Sultan yeni Fas'ın merkezi olarak da burayı seçmiştir. H. 1082 yılında kendisine biat edilen Mevlây İsmail o zaman daha 26 yaşındaydı. Çeşitli bölgelerden heyetler gelerek kendisine biat etmişlerdir. Ona biat edenler arasında Abdulkâdir el-Fâsî, Ebû Alî el-Yûsî, Muhammed b. Alî el-Fîlâlî ve Muhammed b. Hasen el-Meknesî gibi dönemin âlimleri de vardı.⁶

Mevlây İsmail, selefi kadar devlet yönetiminde bilgili değildi; fakat yönetimin gerektirdiği bilgilere de sahip bir yönetici idi. Mevlây İsmail, durumu ne olursa olsun devlet yönetimini üstlenmek için hazırlıklarını tamamlamış, tecrübesi sayesinde yönetimi ele aldığı anda karşılaacağı kritik durumlar konusunda görüşlerini aldığı basiret sahibi yöneticilerle iletişim halinde olmuştur.⁷

Mevlây İsmail, döneminde ülkenin dört bir tarafında güzel etkiler bırakmak ve ülkedeki birlik, beraberlik ve istikrârı sağlamak için bazı durumlarda şiddet ve baskı politikasını uygulamak zorunda kalmıştır.⁸ Mağribli tarihçiler ülkenin en istikrarlı dönemini yaşadığı Mevlây İsmail b. Muhammed'in otoriteyi sağlamak için

⁵ İbrahim Harekât, "Fas (Tarih-İslâmî Dönem)", *DİA*, Ankara, 1995, XII, 190.

⁶ Harekât, *el-Mağrib 'Abra't-Târîh*, III, 33.

⁷ Harekât, *el-Mağrib 'Abra't-Târîh*, III, 32.

⁸ el-Vedğîrî, *et-Ta'rîf*, s. 30.

şiddet ve baskı yapmasından dolayı kendisini eleştirirler de çoğunlukla bu dönemin Fas için bir istikrar dönemi olduğu konusunda hemfikirdirler.⁹

Döneme damgasını vuran Mevlây İsmail b. Muhammed, sultan olduktan sonra ikisi kendi ailesinden olmak üzere, yönetimi ele geçirmek için ayaklanan isyancılarla mücadele etmek zorunda kalmıştır. Bu isyancılardan ilki kardeşi Mevlây el-Harrânî Tâfilâlt'ta, ikincisi ise yeğeni (Mevlây Reşid'in oğlu) Ahmed b. Muhriz, Sicilmâse ve Merakeş'te¹⁰ ayaklanmıştır. Ardından da bir kabile reisi olan Hıdır b. Gaylân, kuzeydoğuda Cezayir sınır bölgesinde isyan etmiştir.¹¹

Sûs Araplarının desteğiyle gücünü artıran Mevlây İsmail, yeğeni Ahmed üzerine sefere çıktı, ona bağlı birlikleri yenilgiye uğratarak 1673 yılında Merakeş'e girmeyi başardı ve halktan biat aldı. Merakeş'ten Fas'a kaçan yeğeni Ahmed'i takip ederek oradan uzaklaştırdı. Daha sonra Fas'ın kuzeyinde kalan bölgeye hücum ederek Hıdır b. Gaylan'ı bozguna uğratarak ortadan kaldırdı. Ancak Ahmed hâlâ mücadelesini devam ettiriyordu. Bu zor durumda kalan kardeşi ve yeğeniyle barış yollarını arayan Mevlây İsmail, bir ara Merakeş'i tekrar ele geçiren yeğeni Ahmed'i Atlaslar'ın kuzeyinde kalan vilayetlerin emiri, kardeşi Harrânî'yi de Tâfilâlt emiri olarak tanımayı kabul etti.¹²

Beş yıl süren böyle bir mücadeleden sonra, Mevlây İsmail Delâî Zaviyesi'ne mensup murâbitlardan Muhammed el-Hâc ed-Delâî'nin Tadrâ bölgesinde şiddetli bir isyanıyla karşılaştı.¹³ Ancak Mevlây İsmail, Cezayir beylerbeyi tarafından desteklenen bu isyanı, düzenli askeri birlikleri ve sahip olduğu toplar sayesinde kolay bir şekilde bastırmaya muvaffak oldu. İsyancıları şiddetle cezalandırmaktan çekinmedi. İsyana katıldıkları gerekçesiyle on bin den fazla insanı öldürttüğü gibi

⁹ Mevlây Abdurrahmân b. Zeydân, *el-Munzi 'ul-Latîf fi'l-Mefâhîr*, thk. Abdulhâdi en-Nâzî, I.b, Dârul-Beydâ, 1993, s. 70-77.

¹⁰ Ebu'l-'Abbâs Ahmed b. Hâlid en-Nâsirî ed-Der'î es-Selâvî, *Kitâbu'l-İstikşâ li Aḥbâri'd-Düveli'l Mağribi'l-Aksâ*, thk. Câfer en-Nâsirî, Muhammed en-Nâsirî, Dârul-Beydâ, tsz., VII, 68-69; Abdulazîz İbn Abdillâh, *Târîhu'l-Mağrib*, Mektebetu's-Selâm-Dârul-Beydâ, tsz., II, 9; el-Vedğîrî, *et-Ta'rîf*, s. 30; Hârekât, *el-Mağrib 'Abra't-Târîh*, III, 35; İsmail Ceran, *Fas Tarihi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2012, s. 760.

¹¹ es-Selâvî, *Kitâbu'l-İstikşâ*, VII, 47; Abdulazîz b. Abdillâh, *Târîhu'l-Mağrib*, II, 9; el-Vedğîrî, *et-Ta'rîf*, s. 30.

¹² Ceran, *Fas Tarihi*, s. 760.

¹³ Abdulazîz İbn Abdillâh, *Târîhu'l-Mağrib*, II, s. 4; el-Vedğîrî, *et-Ta'rîf*, s. 30.

binlerce kişiyi de esir alarak Meknes'teki sarayın inşasında çalıştırdı. Bu saltanat mücadelelerinden galip çıkan Mevlây İsmail saltanat merkezi olarak Meknes şehrini seçmiş, saltanatının altıncı yılında, yakınlarının ve Berberî kabilelerinin isyanlarını bastırılmış, ülkede huzur ve istikrarı sağlamıştır.¹⁴

Mevlây İsmail, bu sükûn ve istikrar ortamının devamını sağlamak, ülkenin güvenliğini korumak, devletin gücünü herkese hissettirmek, ülkenin sınırlarını genişletmek ve ülkenin bazı topraklarını gasp eden yabancı unsurları mağlup ederek kaybedilen toprakları tekrar almak gibi amaçlarla askeri gücünü artırmaya yönelik Mağrib askerî tarihinde benzeri görülmeyen bazı önemli düzenlemeler yaptı.¹⁵

Bu amaçla da Mevlay İsmail yaptığı düzenleme ile iki farklı askeri birlik kurmuştur. Bu askeri birliklerden ilki zenci kölelerden meydana gelen 'Abîdu'l-Buĥârî (Ceyşu'l-'Abîd) alaylarıdır.¹⁶

Bu birlikler büyük hadis âlimi İmâm Buĥârî'nin meşhur eserine nispetle isimlendirilmiştir. Mevlây İsmail, bu birliklerin komutanlarını bir araya topladıktan sonra Şaĥîĥ-i Buĥârî'nin bir nüshasını getirterek "Ben ve siz Rasûlullâh'ın sünnetinin köleleriyiz; emirlerine uyar, yasaklarından kaçınınız." buyurmuş, önlerine koyduğu bu kitabı korumalarını ve İsrailoğullarının tabutu gibi onu savaşlarda taşımalarını emretmiştir.¹⁷

Mevlay İsmail ülkeye Sa'di sultanı Ahmed el-Mansur zamanında getirilmiş olan zenci köleleri ve çocuklarını toplatarak onlara toprak tahsis etmek suretiyle kurduğu bu düzenli askerî birlikler,¹⁸ 8000 askerle başlamış ve sayıları kısa sürede artmıştır. Maaşlı bu askerî birlikler, Meknes civarında ayrı bir semtte yerleştirilmişlerdir.¹⁹

¹⁴ Abdulhak Merînî, *Ceyşu'l-Mağribî 'Abra't-Târiĥ*, 5.b, Neşru'l-Ma'rîfe, tsz. s. 95; Abdulazîz İbn Abdillâh, *Târiĥu'l-Mağrib*, II, s. 17; el-Vedġîrî, *et-Ta'rîf*, s. 30; Ceran, *Fas Tarihi*, s. 759-760.

¹⁵ Ceran, *Fas Tarihi*, s. 762; el-Vedġîrî, *et-Ta'rîf*, s. 31.

¹⁶ es-Selâvî, *Kitâbu'l-İstikşâ*, VII, 56-61.

¹⁷ Ceran, *Fas Tarihi*, s. 867.

¹⁸ es-Selâvî, *Kitâbu'l-İstikşâ*, VII, 56.

¹⁹ Merînî, *Ceyşu'l-Mağribî*, s. 99; Ceran, *Fas Tarihi*, s. 761.

Bazı tarihçilere göre Ceyşu'l-Abîd'in sayısı sultan vefat ettiğinde 150.000'e kadar ulaşmıştı.²⁰ Sultan bu orduyu özellikle kendi otoritesini daha de güçlendirmek ve korumak için meydana getirmiş, bu ordunun yetiştirilmesi ve düzenlenmesinde özel bir metod uygulamıştır.²¹

Bu birliklere alınan gençler için özel bir program uygulanıyordu. Bu programa göre, çocukluk yaşlarında toplanan gençler, demircilik ve marangozluk gibi çeşitli meslek kurslarına tabi tutuluyor; daha sonra, sırasıyla eşek, katır ve ata binme hususunda eğitilip nihayet askerî eğitime alınıyordu. Askerî eğitim sırasında, çeşitli silahları kullanma usulleri, savaş taktikleri kendilerine öğretiliyor, iyi bir asker haline geldiklerinden itibaren ise, her birine silah ve at veriliyordu. Bu askerler, yine özel eğitime tabi tutulmuş zenci kızlarla evlendiriliyorlardı. Mevlây İsmail, Fas üzerinde temin ettiği hâkimiyetini güven altına almak, yol emniyetini sağlamak ve vatanını dış saldırılara karşı tahkim etmek için, ülkesinin her yöresinde inşa ettirdiği, sayıları 76'ya kadar çıkarılan hisarlara, muhafız birlikleri yerleştirirken bu köle askerlerden faydalandı. Mevcutları 150.000'e ulaşan 'Abîdu'l-Buḥârî birliklerinin 70.000'ini Meknes yakınındaki kendilerine ait semtte (kışlada) tutarken, 80.000'ini inşa ettirdiği 76 kaleye muhafız olarak yerleştirmişti.²²

Bu ordunun çeşitli etnik unsurlardan meydana getirilmesi ulema arasında uzun yıllar süren tartışmalara neden olmuş birçok âlim buna büyük tepkiler vermiştir. Dönemin ünlü fakihlerinden aynı zamanda İbnu't-Ṭayyib eş-Şeraḳî'nin de hocalarından biri Ebû Muhammed Abdisselâm b. Ḥamdûn Cessûs bu konuda sultana karşı çıkmış, bu nedenle de malına el konulmasının yanında şiddetli bir şekilde cezalandırılmıştır. Hatta bunun sonucunda h. 1121 yılında hapisanede boğularak öldürülmüştür. Bu durum sadece Cessûs ile sınırlı kalmamış başka diğer âlimler de bu konuda sultana tepki vermişlerdir.²³

²⁰ es-Selâvî, *Kitâbu'l-İstikşâ*, VII, 71; Merînî, *Ceyşu'l-Mağribî*, s. 99.

²¹ es-Selâvî, *Kitâbu'l-İstikşâ*, VII, 71; Merînî, *Ceyşu'l-Mağribî*, s. 99; el-Vedğîrî, *et-Ta'rîf*, s. 31.

²² es-Selâvî, *Kitâbu'l-İstikşâ*, VII, 71; Ceran, *Fas Tarihi*, s.762.

²³ es-Selâvî, *Kitâbu'l-İstikşâ*, VII, 95; el-Vedğîrî, *et-Ta'rîf*, s. 31.

Mevlây İsmail b. Muhammed tarafından bir nevi Osmanlı yeniçerileri tarzında²⁴ oluşturulan bu ordunun kurulmasının bir hata mı yoksa doğru bir uygulama olup olmadığı tartışmaları tarih boyunca da hep süregelmiş; hatta bu uygulamanın doğru olduğunu savunan tarihçiler olmuştur.²⁵ Fakat Fas tarihinde Mevlây İsmail dönemine kadar bir benzeri olmayan bu ordunun, sultanın ölümünden sonraki dönemde Fas tarihinde benzeri görülmeyen sıkıntılı ve ızdırablı günlerin meydana gelmesine büyük bir neden olduğu da görülmüştür.²⁶

Mevlay İsmail ‘Abîdu’l-Buḥârî (Ceyşu’l-Abîd) dışında Sa‘diler zamanından beri devlet hizmetlerinde bulunan Evâdiye,²⁷ Arap ve Berberi gibi kabilelerden bir ordu daha kurdu. İbnu’l-Ṭayyib’in kabilesi “Şerâkâ”da bu kabilelerdendir.²⁸ Bu kabilelerden teşekkül ettirilen bu ordu da Ceyşu’l-‘Abîd gibi ülkenin kargaşa içerisindeki dönemde zararlar vermiştir. Özellikle Evâdiye’nin verdiği büyük zararlar neticesinde Mevlây İsmail bu kabileyi iki kısma bölmüş, bir kısmını Meknes’e yerleştirirken diğer yarısını ise Fâs’ul-Cedîd’e göç ettirmiştir. Mevlây İsmail bu kabilelerden az bir kısmı ile askeri düzeni oluşturmuş diğer kabileleri ise silahsızlandırmıştır.²⁹

Mevlây İsmail devrinde, Mağrib, siyasî yönden en güçlü dönemlerinden birini yaşadı. Sultanın bu güçlü dönemi sağlamasında toplumda mevcut güç odaklarına dayanarak uzun süre başarılı olamayacağını düşünmesi ve sadece kendine bağlı olan bir diğer ordu daha kurmasının da büyük katkısı olmuştur. Çoğunluğunu Araplardan meydana getirdiği bu ordu, çekirdeğini Merakeş yakınlarında oturan Vedâye Arap kabilesi oluşturduğu için Vedâye adıyla da anılmıştır.³⁰

Askeri birliklerinin gücüne güvenerek, ülkenin sınırlarını genişletmek, özellikle de Türklerin ellerinde bulunan Orta Mağrib’i almak isteyen Mevlây İsmail doğu tarafa Tlemsen’e doğru Türklere karşı savaşa çıkmış; fakat bazı kabilelerin

²⁴ el-Vedğîrî, *et-Ta’rif*, s. 31.

²⁵ es-Selâvî, *Kitâbu’l-İstikşâ*, VII, 88.

²⁶ el-Vedğîrî, *et-Ta’rif*, s. 32.

²⁷ Kabile hakkında daha fazla bilgi için bkz: es-Selâvî, *Kitâbu’l-İstikşâ*, VII, 50.

²⁸ es-Selâvî, *Kitâbu’l-İstikşâ*, VII, 41.

²⁹ Merînî, *Ceyşu’l-Mağribî*, s. 95-97; el-Vedğîrî, *et-Ta’rif*, s. 31-32.

³⁰ Ceran, *Fas Tarihi*, s. 762-763.

ihamet etmesi nedeniyle geri dönmek zorunda kalmıştır. Güney tarafta Sudan'a ulaşan sultan daha sonra İngilizlerin ellerinden Tanca'yı, İspanyolların ellerinden ise 'Arâiş'i ve Esîla'yı almayı başarmıştır.³¹

1686-1687 yıllarında kardeşi Harrânî ve yeğeni Ahmet bin Muhriz'in tekrar isyan çıkarmaları üzerine Târudant ve Sûs bölgesine asker göndererek her ikisini de ortadan kaldırmış ve bölgede istikrarı yeniden sağlamıştır. Daha sonraki yıllarını ülkesinin imarı ve tahkimi için yaptığı çalışmalarla geçiren sultan, bütün Mağrib (Fas) halkını, ziraat, ticaret ve çeşitli mesleklerle hayatlarını kazanan, yerleşik hayat süren, siyasî birliği temin edilmiş ve güven duyulan bir vatandaş kitlesi haline getirmiştir. Büyük ölçüde şiddete başvurarak, ayaklanmaları bastırmak suretiyle sağlamış olduğu bu sükûn sayesinde, ülkede hırsızlık, soygunculuk ve yol kesicilik çok azalmıştı. Bu uygulama, Berberîlerin, dağlardan inip Araplaşmalarını ve Mağrib halkının birbirine karışmasını beraberinde getirmiştir.³²

Dönemin siyasî hayatı genel olarak değerlendirilecek olunursa dönemin tarihçileri Sultan Mevlây İsmail hakkında her ne kadar sultanın baskıcı olması gibi bazı konularda eleştiriler yöneltse de sultanın yaptığı uygulamaların çoğunun olumlu olduğu konusunda hem fikirlerdir. Ülke Mevlây İsmail döneminde sultanın başta askeri olmak üzere sosyal ve siyasî olarak yaptıkları neticesinde ülkede birlik sağlanmış, ülkenin sınırları genişlemiş, işgalcilerin ellerinde bulunan topraklar yeniden ele geçirilmiş, refah ve bolluk artarak fiyatlar ucuzlamıştır.³³ Dönemde istikrârın sağlanması ile birlikte ülkede güvenlik tam bir şekilde sağlanmıştır. Öyle ki herhangi bir kadın yahut bir zimmî bir yerden bir yere gidecek olsa yollarını kesip kendilerine nereden gelip nereye gittiklerini soracak bir kimse ile karşılaşmamışlardır. Lâkin bu güvenli dönem çok sürmemiş, sultanın vefatından sonra yine ülkede hırsız ve soyguncular başgöstermeye başlamışlardır.³⁴

³¹ es-Selâvî, *Kitâbu'l-İstikşâ*, VII, 59; el-Vedğîrî, *et-Ta'rîf*, s. 32-33.

³² Ceran, *Fas Tarihi*, s. 764.

³³ el-Vedğîrî, *et-Ta'rîf*, s. 33.

³⁴ es-Selâvî, *Kitâbu'l-İstikşâ*, VII, 97; Ahmed el-Vâris, *el-Ezmetu bi'l-Mağrib ba'de vefâti's-Sultân Mevlây İsmail el-Alevî*, Kulliyetu'l-Âdâb, tsz., s. 1-10.

Mevlây İsmail, ülkede yaptığı bunca güzel uygulamaların ardından kötü örneklerini unutmuşçasına, İslâm tarihinde sık sık rastlanan şehzadeler savaşına yol açan bir icraatta bulundu. 1699 yılında, tarihi bir hata olarak değerlendirilen bu icraatıyla, ülkeyi oğulları arasında taksim etti. Ülkeyi beş eyalete ayırarak, her birinin başına bir oğlunu getirdi ve onların emrine askeri birlikler verdi. Oğulları arasındaki mücadele, daha onun sağlığında başlamıştı.³⁵

Mevlây İsmail b. Muhammed'in Oğulları Dönemi (1139-1171/1727-1757)

(Karışıklık Dönemi)

Mevlây İsmail devlet yönetiminde otoriter bir şekilde yaklaşık 60 yıl gibi uzun bir dönemi geçirdikten sonra³⁶ h. 1139 yılında vefat etmiş, sultanın 1139/1727'de ölümünden sonra Mağrib kötü bir döneme girmiştir. Ülkede siyâsî istikrarsızlıklar beraberinde anarşiyi ve bölünmeyi meydana getirmiş bu ise ekonomik çöküntüye neden olmuştur. Bunun sonucunda ülkede açlık ve vebâ yayılmış, bunun sonucunda da binlerce insan ölmüştür.

Ülkenin bu duruma düşmesi konusunda bazı tarihçiler sorumluluğu bizzat Mevlây İsmail'in kendisine yüklerler. Sebep olarak da sultanın baskıcı bir yönetim sergilemesinin halk üzerinde etkisini, 'Abîd alayları ve Vedâye kabilesi ile ilgili yaptığı askeri düzenlemelerdeki yanlışlıkları ve en büyük hatası olarak da ülkeyi oğulları arasında paylaşmasını gösterirler.³⁷ Ayrıca Ceyşu'l-Buĥârî'nin baskısı ve istediği meliki azledip başka bir meliki yönetime getirmesi, kabilelerin farklı melikleri desteklemeleri, siyâsî olarak yapılan çalışmaların Mevlây İsmail döneminin hilâfına halkın ihtiyaçlarına cevap verememesi, el-'Alevî ailesinin herhangi bir emir üzerinde anlaşamaması gibi nedenler de ülkenin içine düştüğü bu duruma neden olmuştur.³⁸

Mağrib, sultanın oğulları Mevlây Ahmed ez-Zehebî, Mevlây Abdumelik, Mevlây Abdullah, Ali el-A'rac, Muhammed b. 'Arbiye, Mustadî, Zeynelâbidîn

³⁵ Abdulazîz İbn Abdillâh, *Târîhu'l-Mağrib*, II, 15-16; Ceran, *Fas Tarihi*, s. 765.

³⁶ es-Selâvî, *Kitâbu'l-İstikşâ*, VII, 99.

³⁷ Abdulazîz İbn Abdillâh, *Târîhu'l-Mağrib*, II, 16; el-Vedġîrî, *et-Ta'rîf*, s. 34.

³⁸ Harekât, *el-Mağrib 'Abra't-Târîh*, III, 63-64.

arasında 1139-1171/1727-1757 yılları arasında meydana gelen taht kavgaları sebebiyle yaklaşık otuz iki yıl süren anarşi dönemine girdi.³⁹ Ülke yeniden rahat ve huzura ancak Mevlây İsmail'in torunu olan Mevlây Muhammed b. Abdullah döneminde (1171-1204/1757-1790) kavuşabildi.⁴⁰

Mevlây İsmail gibi başarılı bir sultandan sonra göreve başlayan oğlu Ahmed ez-Zehebî⁴¹, 'Abîdu'l-Buĥârî'nin liderlerinin nüfuzu altında kaldı ve onların tahrikiyle, devlet adamı ve valilerinden pek çoğunu görevden aldı ve bazılarını öldürttü.⁴² Ahmed ez-Zehebî babasının özelliklerinden sadece ağır zulme varan bir sertliğe sahip idi. Babasının doldurduğu devlet hazinesini boşaltmaktan çekinmediği gibi silah depolarını da boşalttı. Başta asker maaşları olmak üzere, diğer görevlilerin maaşlarını artırdı. Onun bu davranışı, ilk safhada halkı memnun etmişti.⁴³ Zaten sultana ordu için yapmış olduğu bu sınırsız harcamalar nedeniyle ez-Zehebî lakabı verilmiştir.⁴⁴

Babasının mizacından tamamen farklı olan Ahmed ez-Zehebî döneminde babası Mevlây İsmâil'in baskıcı yönetimine karşı sürekli artan bir infial meydana gelmiş, bu durumda daha sonraki karışıklıkları desteklemiştir. Sultanın bu mizacından faydalanan kabileler tekrar silahlanmış ve sultanın otoritesini kabul etmemişlerdir.⁴⁵

Sultan Ahmed selefi babası Mevlây İsmail seviyesinde bir devlet adamı değildi. Kaybolan düzeni yeniden oluşturmada başarısız olan⁴⁶ Ahmed'in gittikçe zenci komutanların nüfuzu altına girmesi, halkın gözünde heybetini kaybetmesine yol açtı. ez-Zehebî'nin yönetime geçmesinin üzerinden çok bir zaman geçmemişti ki kardeşi Abdulmelik b. İsmail isyan etmişti. Zenci askerlerle anlaşılan Fas şehir halkı,

³⁹ es-Selâvî, *Kitâbu'l-İstikşâ*, VII, 114-156; Harekât, *el-Mağrib 'Abra't-Târîh*, III, 63; el-Vedğîrî, *et-Ta'rîf*, s. 34.

⁴⁰ Harekât, *el-Mağrib 'Abra't-Târîh*, III, 84.

⁴¹ es-Selâvî, *Kitâbu'l-İstikşâ*, VII, 114; Harekât, *el-Mağrib 'Abra't-Târîh*, III, 64.

⁴² es-Selâvî, *Kitâbu'l-İstikşâ*, VII, 115.

⁴³ Ceran, *Fas Tarihi*, s. 771.

⁴⁴ Harekât, *el-Mağrib 'Abra't-Târîh*, III, 67.

⁴⁵ el-Vedğîrî, *et-Ta'rîf*, s. 35.

⁴⁶ es-Selâvî, *Kitâbu'l-İstikşâ*, VII, 115; Harekât, *el-Mağrib 'Abra't-Târîh*, III, 65.

1141/1728 yılında kardeşi Abdülmelik b. İsmail'i sultan ilan ettiler.⁴⁷ Ancak, Abdülmelik'in cimriliği, köle askerlerin tekrar Ahmed'i desteklemelerine sebep oldu.⁴⁸ Bu durum karşısında, Fas şehrinde iki cephe oluştu. Zenci askerler Sultan Ahmed'in tarafını tutarken, Fas halkı ve Arap asıllı askerler (Ruḥa'l-Vedâyâ) Abdülmelik'in yanında yer aldılar.⁴⁹ İki kardeş ve şehir arasında meydana gelen bu mücadele neticesinde çok sayıda insan ölmüştür.⁵⁰

Bu mücadelenin galibi Ahmed, yakalanan kardeşinin boğdurulmasını emretti. Kendisi de, aynı ay içinde h. 1141 yılında vefât edince taht, 'Abîdu'l-Buhârî ve Evâdiye birliklerinin biatı ile üçüncü kardeşleri, Abdullah b. İsmail'e kaldı.⁵¹

Meknes'de göreve başlayan Mevlây Abdullah b. İsmail, yerine geçtiği kardeşi Ahmet ez-Zehebî gibi, sert, kaba, cebbar ve kan dökmekten çekinmeyen bir hükümdar idi. Tahta çıktığı sırada, ülkede durum son derece karışıktı. Bu yüzden, tahtını aralıklarla dört defa kaybetmek durumunda kaldı. Asker, birbirine düşman iki kampa ayrılmıştı. Arap asıllı askerler ile Fas halkı birlikte hareket ederken, köle askerler ile Meknes halkı işbirliği yapmıştı. Bu ihtilaf yüzünden başta Fas şehri ve Meknes şiddetli çatışmalara sahne oldu.⁵²

Mevlây Abdullah b. İsmail'in Meknes'ten kaçmasının ardından 'Abîdu'd-Dîvân Sicilmâse'de bulunan el-A'rac olarak tanınan Mevlây Ebi'l-Hasen Alî b. İsmail'e biat etmeye karar verdi ve bunu kendisine bir mektupla iletiler. Fas şehri halkı, 1147/1735 yılında, Berberîlerin desteğini de sağlayarak, Abdullah'ı azledip yerine kardeşi Ali el-A'rac'ı sultan ilân ettiler. Ancak Ali el-A'rac'ın zamanı kısa sürdü, bir türlü kontrolü sağlayamadı. Merakeş'te isyanlar çıkmıştı.⁵³ Devam eden karışıklıklar neticesinde bu sefer 'Abîdu'l-Buhârî, Evâdiye ve Fas halkı 1150/1736'da yine Abdullah'a ikinci kez biat etti. Bu biatın ardından bu sefer Fas halkı Abdullah'ı tekrardan tahtından indirdi ve yerine 1150-1151/1736-1738'de

⁴⁷ Hârekât, *el-Mağrib 'Abra't-Târîh*, III, 65.

⁴⁸ es-Selâvî, *Kitâbu'l-İstikşâ*, VII, 120; Hârekât, *el-Mağrib 'Abra't-Târîh*, III, 66.

⁴⁹ el-Vedğîrî, *et-Ta'rif*, s. 35; Ceran, *Fas Tarihi*, s. 772.

⁵⁰ el-Vedğîrî, *et-Ta'rif*, s. 35.

⁵¹ Hârekât, *el-Mağrib 'Abra't-Târîh*, III, 67-68.

⁵² Ceran, *Fas Tarihi*, s. 772.

⁵³ es-Selâvî, *Kitâbu'l-İstikşâ*, VII, 137.

Muhammed b. ‘Arbiya’ya biat etti. Fas’ta kendisine biat edilen ‘Arbiya çeşitli bölgelerden gelen heyetleri kabul etmiş ve orduya devlet malından mal dağıtmıştır.⁵⁴ ‘Abîdu’l-Buhârî bu seferde 1151/1738’de Mustağî’ye biat etmiş önceki sultanların durumu gibi çok geçmeden de Mustağî’yi 1152/1740’de azletmiştir.⁵⁵ Mustağî’nin ardından tahta üçüncü kez oturan Mevlây Abdullah 1154/1741’de tekrardan azledilmiş, ordu daha sonra da Mevlây İsmail’in diğer bir oğlu Zeynelâbidîn’i 1154/1741’de tahta geçirmiştir;⁵⁶ fakat bu dönem de fazla sürmemiştir. Zeynelâbidîn’in ardından 1154/1741’de Mevlây Abdullah dördüncü kez tahta oturması⁵⁷ ile devam eden, babaları Mevlây İsmail’ in vefatından sonra başlayan bu karışıklıklar, Abdullah’ın ölümü ve yerine oğlu Muhammed’in sultan ilan edilmesine kadar, yaklaşık 30 yıl devam etti. Mevlây İsmail’den sonra görev yapan ve hepsi de onun oğulları olan bu sultanlar, hiçbir varlık gösteremediler.

Anarşi ortamının hüküm sürdüğü ve taht kavgalarının devam ettiği bu çeyrek asrı aşan süre içinde, ülke büyük tahribata uğradı. Mevlây İsmail tarafından doldurulan hazine bütünüyle boşaltılmış, eserlerin çoğu tahrip edilmiştir. Bazı güç odakları, bu anarşiden istifade ederek eski güç ve kuvvetlerini yeniden kazanmışlardır. Arap ve Berberî kabilelerin yeniden silahlanarak, güç odaklarını oluşturduğu bu süre içinde, Mevlây İsmail tarafından teşkil edilen ve onun vefatından sonraki yıllarda, sultanları nüfuzları altında tutan, köle askeri birlikler (Abîdu’l-Buhârî), güç kaybına uğramışlar ve de yabancı bir unsur oldukları ve ülkede temel bir halk unsuruna dayanmadıkları için, kuvvetlerini kaybetmişlerdir. Yaptıkları zulümler yüzünden halkın nefretini kazanmanın da etkisiyle, hızlı bir düşüş göstermişlerdir.⁵⁸

3.2. Sosyal ve Ekonomik Durum

Hicrî XII. yüzyılın başı, milâdî, XVII. yüzyılın sonunda Mağrib’in önemli ve en büyük şehri Fas’tır. Fas şehri, Yeni Fas ve “el-İdrîsiyye” adıyla da anılan eski Fas

⁵⁴ Harekât, *el-Mağrib ‘Abra’t-Târîh*, III, 71-72.

⁵⁵ Harekât, *el-Mağrib ‘Abra’t-Târîh*, III, 74.

⁵⁶ Harekât, *el-Mağrib ‘Abra’t-Târîh*, III, 75.

⁵⁷ Harekât, *el-Mağrib ‘Abra’t-Târîh*, III, 76.

⁵⁸ Ceran, *Fas Tarihi*, s. 772-773.

olarak ikiye ayrılmaktaydı. Yeni Fas'ta askerler, eski Fas yani "el-İdrîsiyye"de ise diğer halk coğrafi olarak üç büyük mahalleye dağılmış olarak yaşamaktaydı. Bu üç mahalleden ikisi Berberîlerin çoğunlukta yaşadıkları "Muṭayyibîn", diğeri ise önceki Arapların yaşadığı "Ḳaraviyyîn" idi. Üçüncü mahalle "Udvetu'l-Endelus"te ise Endülüslü muhacirler yaşamaktaydılar. "el-İdrîsiyye"de ayrıca çeşitli unsurlardan meydana gelmiş, h. XI. asrın sonunda tamamlanan hicretlerle Meşrik'tan hicret eden Mağribli Araplar, Afrika'dan hicret eden zenciler, Müslüman olan Yahudiler bulunmaktadır. Dinleri üzere kalan Yahudiler ise genelde âdetleri üzere kendilerine has mahallelerde yaşamaktaydılar. Fas'ın bu şekilde büyük mahallelere ayrılması gelişigüzel değildi. Böyle bir yerleşmenin arka planında siyasî eğilimler, beraber oturan gruplar arasındaki savaş ve ihtilaflar etkili olmuştur.⁵⁹

Toplumunu oluşturan sınıflardan tarikat şeyh ve şerifleri halkın sahip olmadığı ayrıcalıklara sahip idi. Bu zümre Mağrib toplumunda elde ettiği saygınlık sebebiyle bağışlar, hibeler ve vakfedilen mülklerden oluşan bazı imtiyazlar elde ettiler. Ayrıca vergilerden ve askerlik hizmetlerinden muaf oldular. Öğrenci ve hocalardan oluşan toplumu teşkil eden bir diğer zümre ise insanlar arasında hürmete lâıyk kabul ediliyor ve genel halk sınıfından farklı bir konumda görülüyorlardı; fakat bu sınıfta olanlar ekonomik ayrıcalıklara sahip değillerdi. Toplumun geniş bir bölümünü oluşturan kesim ise genel halk tabakasıydı. Bu kesim tüccar, meslek sahibi insanlar, çiftçiler ve kölelerden oluşmaktaydı. Devletin bütün vergi yükünü bu kesim taşımakta ve meydana gelen çatışmalar sonucunda meydana gelen ekonomik sıkıntılara katlanmak zorunda idiler.⁶⁰

Ülkenin maliyesinin en önemli gelir kaynağını ise halktan alınan vergiler oluşturmaktaydı. Ayrıca limanlar üzerinden gerçekleştirilen, ihracat ve ithalat mallarından gümrük vergisi alınmaktaydı. Bazı mal müsaderelerinde bulunan Mevlây İsmail, ithal ve ihraç malları üzerinden alınan vergiyi %10-25 arasında belirlemişti. Devlet limanlarından gerçekleştirilen ticarî faaliyetin devlet tekeline alınmasından da önemli gelir sağlanıyordu.⁶¹

⁵⁹ el-Vedğîrî, *et-Ta'rif*, s. 39.

⁶⁰ el-Vedğîrî, *et-Ta'rif*, s. 40.

⁶¹ Ceran, *Fas Tarihi*, s. 881.

Mevlây İsmail'in siyâsî gücünü elinde tutmak için oluşturduğu ordunun ihtiyaçlarının karşılanması ve ülkede inşa edilen saraylar ve kaleler nedeniyle yapılan harcamalar halka büyük bir vergi yükü ve borcu yüklüyordu. Dönem hakkında bilgiler aktaran bazı tarihçiler Mevlây İsmail tarafından yapılan eserlerin ihtişam ve sayı yönünden dönemin en büyüklerinden olduğunu ifade ederler. Durumun büyüklüğünü ifade etmek için dönemin âlimlerinden es-Selâvî, şu ifadeleri kullanmaktadır: “Bu eserler eski ve yeni, Fars, Yunan, Rum, Arap, Türkler ve Firavunların yaptıkları eserleri aciz bırakmaktadır.”⁶²

Vergi yükü ve borcundan bunalan halk bundan kurtulmak için çeşitli çareler aradı. Bu çarelerden birini el-Kurdûdî h. 1114 yılında gerçekleşen olayı *ed-Durru'l-Munezzad* adlı eserinde şu şekilde aktarmaktadır: “Fas halkı sultandan vergileri hafifletmesine şefâatçi olması için yanlarına Fas'ta bulunan Sikkilîn Şeriflerindeki nalı şerifle sultana ricada bulunmuşlar, sultan da şefâati kabul etmiş; fakat halk bundan sadece bir yıl kadar faydalanabilmiştir. Çünkü ertesi yıl yeni Mevlây Fas halkına yine büyük bir vergi yükü ve borcu yüklemiştir.”⁶³

Halk açısından durum hiçbir zaman değişmemiştir. Bu sıkıntılara bir de kuraklık, taun, toplumsal çatışmalarda eklenince halk açlıktan ölmeye başlamış; bu kadar vahim bir durumda dahi yöneticiler halka yine ağır vergiler yüklemeyen kaçınmamışlardır. Halktan vergi ödemede gevşeklik gösterenlerin hapse atılmasını, vergisini ödemeyen zengin kimseye ulaşamadığı takdirde kardeşinin yahut da eşinin hapse atılmasını emretmiş olması yine sultanın bu konudaki sert uygulamalarını göstermesi açısından önemlidir.⁶⁴

Sultan halka uyguladığı bu sert uygulamasının aynısını el emeği ile geçinen zanaatkârlara ve çiftçilere de yapmıştır. Şehirde borçlandırılmadık hiçbir kimse kalmamıştır. İnsanlar çöllere, köylere, dağlara kaçmışlar; Sudan, Tunus, Mısır ve Şam'a ulaşmışlardır. İşin vahameti öyle bir duruma ulaşmıştı ki sayılı birkaç insanın dışında Fas'ta kimse kalmamıştır.⁶⁵ İşte böyle bir ortamda İbnu't-Tayyib eş-Şeraî h.

⁶² es-Selâvî, *Kitâbu'l-İstikşâ*, VII, 102-103.

⁶³ el-Vedğîrî, *et-Ta'rif*, s. 41.

⁶⁴ es-Selâvî, *Kitâbu'l-İstikşâ*, VII, 135.

⁶⁵ es-Selâvî, *Kitâbu'l-İstikşâ*, VII, 134-135.

1143 yılında bu uygulamaların başlamasıyla birlikte hicret etme gayesiyle son kez Meşrik yolculuğuna çıkmıştır.

Toplumunu oluşturan sınıftan biri ve ayrıcalıklara sahip olan tarikat şeyh ve şerifleri ise sultanın yaptığı bu kötü uygulamaları onaylamaları karşılığında vergiden ve borçlardan muaf tutulmuşlardır. Onlar sultanın uyguladığı bu sert muameleyi eleştirdikleri takdirde mallarına el koyulma vb. şekilde cezalandırılmışlardır. Nitekim h. 1149 yılında sultanlardan Muhammed b. ‘Arbiyye bu çeşit bir uygulamada bulunmuştur.⁶⁶

Dönemin âlimlerinden Hasen b. Muhammed el-Yûsî yapılan bu haksızlıklar ve uygulamalar hakkında, Sultan Mevlây İsmail’e mektup yazarak, gördüğü yanlışlıkları açık bir şekilde dile getirmiştir. Yûsi mektubunda genel olarak halktan alınan verginin din ve dünya işlerinin düzenlenmesiyle ilgili işlerde harcanması gerektiğini belirtmiş, vergi toplama ve harcamalarda yanlışlıkların bulunduğunu, insanlar arasında adaleti tesis etmekle görevlendirilen memurlar ve yardımcılarının halka zulmettiklerini belirtmiş; bu konudaki yanlışlıkları dile getirdiği mektubunu, “Şüphesiz ki Allah, adaletli davranmayı, iyilikte bulunmayı ve akrabalara yardım etmeyi emreder. Fuhşu, kötülüğü ve zulmü yasaklar. Allah, sizlere, düşünüp tutasınız, diye öğüt verir.” (Nahl/ 90) ayetiyle bitirmiştir.⁶⁷

Yûsî’nin de mektubunda belirtmiş olduğu gibi toplum bütün bu sıkıntıların yanında ayrıca yetersiz beslenme sonucunda salgınla karşılaşmış, h. 1133 yılında meydana gelen bu olayın ardından Mağrib, bu sefer de 1155’te ve 1163 yıllarında büyük bir taunla (veba) karşılaşmıştır. Özellikle de Meknes ve Fas halkı bundan büyük bir oranda etkilenmiş, yüzlerce kişi hayatını kaybetmiştir. Yaşanan bu acı olayları anlatan el-Kâdirî Fas’ta bir gün içerisinde dönemin âlimlerinin de bulunduğu 300’den fazla insanın vefat ettiğini belirtmiştir. İbnu’l-Ṭayyib’in öğrencilerinden ve arkadaşlarından Abdulmecîd b. Alî ez-Zebâdî’de bu salgından vefat edenler arasındaydı.⁶⁸

⁶⁶ el-Vedğîrî, *et-Ta’rif*, s. 43.

⁶⁷ es-Selâvî, *Kitâbu’l-İstikşâ*, VII, 95; Ceran, *Fas Tarihi*, s. 872.

⁶⁸ el-Vedğîrî, *et-Ta’rif*, s. 43.

Ülkenin imarı için büyük bir gayret sarf eden Mevlây İsmail, Fas şehri yerine yolları, sarayları vb. yapılarıyla başşehir yaptığı Meknes'i Mağrib'in en güzel şehirlerinden biri haline getirmiştir. Bedevîleri yerleşik hayata geçirebilmek için onlara araziler tahsis etmiş ve hayvan dağıtmıştır. Mağrib halkının ziraat, ticaret ve çeşitli mesleklerle hayatını kazanmasını sağlamıştır. Ülkenin itaat eden topraklar (Bilâdu'l-Mahzen) ve âsî topraklar (Bilâdu's- Siba) diye ikiye ayrılmasına alışmış olan Mağrib halkını tek bir bayrak altında toplayarak siyasî birliği temin etmiş; aldığı tedbirler sayesinde ülkede hırsızlık, soygun ve yol kesicilik büyük ölçüde azalmıştır.⁶⁹

Fakat sultanın dönemindeki bu güçlü ekonomik ve sosyal yapı kendisinden sonraki dönemde oğulları arasında meydana gelen ve otuz yıl süren karışıklıklar nedeniyle bozulmuş, ülke ekonomik olarak iflas etmiş ve sultanın ülkede oluşturduğu sosyal birlik ise bozulmuştur.

3.3. İlmî ve Kültürel Durum

Tarihçiler genellikle İslâm dünyasının ilmî ve kültürel bakımından Bağdat'ın düşüşünün akabinde h. VII. yüzyılın ortasından XIII. yüzyıla kadarki dönemini düşüş ve gerileme dönemi olarak kabul ederler. Bu niteleme, ilmî ve kültürel olarak nisbî bir gerileme olarak kabul edilebilir; fakat bu bütün alanlardaki faaliyetlerin gerilemesini ifade etmez. Kaldı ki nispeten görülen bu düşüş özgün eserler meydana getirmede yani keyfiyette bir düşüş olarak kabul edilebilir; fakat eserlerdeki sayıca düşüşü ifade etmemektedir. Çünkü sonraki dönemlere de bakıldığında önceki dönemdeki âlim ve müellifler gibi nice âlim ve müellifin tarih sahnesinde yer aldıkları, ilmî olarak sayısız eserler verdikleri görülmektedir.⁷⁰

Şunu da belirtmek gerekir ki İslâm dünyasında meydana gelen bu olumsuzluğun ayrıca bölge ve zamana göre de farklılık arzettiği görülmektedir; çünkü tabakât ve terâcim kitaplarında müşahede edildiği gibi çalışma konumuz olan

⁶⁹ Ceran, *Fas Tarihi*, s. 765-767.

⁷⁰ el-Vedğîrî, *et-Ta'rif*, s. 44.

XII./XVIII. yüzyıl Mağrib'inin ilmî ve kültürel hayatında ilmî bir canlılığın olduğu ve bu dönemde müelliflerin sayısız eserler verdikleri görülmektedir.

İbnu't-Ṭayyib'in yaşadığı Filâlîler dönemi öncesinde Fas, cami ve mescitler yanında çok sayıda medrese, kütüphane ve zâviye ile donatılmış bulunuyordu. Merîniler ve Sa'dîler zamanında ülkede çok sayıda medrese inşa ettirilmişti. Dînî ilimler sahasında şöhret kazanan âlimlerin sayısı büyük rakamlara ulaşıyordu. Filâlî sultanları, ilmî hareketi daha da kuvvetlendirecek tedbirler almışlar, âlimlerle yakından ilgilenerek onların çalışmalarını desteklemişlerdir.⁷¹

Hanedanın önemli hükümdarlarından Sultan Mevlây İsmail ise, büyük şehirleri eserlerle donatmıştı. Başşehir Meknes, onun zamanında, dünyanın önemli medeniyet merkezlerinden biri haline gelmişti. Çeyrek asrı aşan parlak bir dönemin sultanı olan Mevlây Muhammed b. Abdullah, dînî ilimler sahasında temayüz etmiş ve değerli eserler yazmış bir âlim idi.⁷²

Dönemin ilmî ve kültürel çalışmaları hakkında bilgi veren önemli eserlerinden biri olan *İltikâtu'd-Durar*'da müellif el-Ḳâdirî, h. 1100-1180 yılları arasında 80 yıl içersinde yaşamış 191 müellife ait 243 eser hakkında bilgi vermiştir. Müellifin bilgi verdiği bu müelliflerden çok azı Mağrib dışındaki müelliflerdendi. el-Ḳâdirî eserine asrın sadece 80 yıllık dönemini almış, 1180'den sonra vefat eden müellifleri hatta dönemin ileri gelen müelliflerinden biri olan ve 1170'te vefat eden İbnu't-Ṭayyib eş-Şeraḳî'yi dahi bu eserine almamıştır. Müellif ayrıca yaklaşık 60 kadar da müellifi eserine dâhil etmemiş, ayrıca biyografisini verdiği bazı müelliflerin eserlerini vermeden "Eserleri çoktur." tabirini kullandığı ya da eserlerinden bazısını zikretmekle yetindiği de görülmektedir.⁷³ Örneğin dönemin müelliflerinden el-Yûsî'nin 37 eserinden ki -buna risâle ve fetvâları da eklendiğinde sayı yüze ulaşmaktadır- sadece 6 eserini,⁷⁴ yine müelliflerden Ebu'l-Abbas Ahmed b. Abdulazîz el-Hilâlî'nin 15 eserinden 6'sını, yine terâcimini verdiği Ali b. Muhammed b. Berake et-Tıṭvânî'nin 9 eserinden sadece 1'ini zikretmiştir. Bütün bu

⁷¹ Ceran, *Fas Tarihi*, s. 869.

⁷² Hârekât, *el-Mağrib 'Abra't-Târîh*, III, 530-550; Ceran, *Fas Tarihi*, s. 869.

⁷³ el-Vedğîrî, *et-Ta'rif*, s. 45.

⁷⁴ 'Abbas el-Cirârî, *'Abḳariyetu'l-Yûsî*, I.b. Dâru'l-Beydâ-Dâru's-Şekâfe, 1981, s. 105-153.

bilgiler, dönemin ilmî ve kültürel seviyesinin yüksek ve telif edilen eserlerin de ne kadar çok olduğunu göstermesi açısından önemlidir.⁷⁵

Bütün bu bilgilerden hareketle denilebilir ki, genelde Mağrib -özellikle de Fas'ta- XII./XVIII. yüzyılda Mevlây İsmail döneminde istikrarın sağlanması neticesinde ilmî ve kültürel faaliyetlerde gözle görülür bir gelişme meydana gelmiştir. Dönemin önde gelen âlimlerinden el-Ğâdirî Mevlây İsmail döneminde ülkede refahın arttığı, çatışmaların durduğu ve bu gelişmelerin de katkısıyla ilim erbabının çoğaldığı gözlenmiştir.⁷⁶

Bu refah döneminde birçok âlim ve müellif Mağrib'e özellikle de Fas'a hicret etmişti. Bu hicret edenler arasında h. XI. yüzyılın başlarında ülkelerinden gruplar halinde çıkmak zorunda kalan ve hicretleri yüzyılın sonunda tamamlanan Endülüslü âlimler de vardı. Bu âlimlerin ilmî katkıları büyük olmuştur. Bu değerli ilim adamları ilmî birikimlerinin yanı sıra beraberlerinde taşıdıkları değerli kitaplar ile de bu ilmî ve kültürel mirasa ortak olmuşlar ve katkıda bulunmuşlardır.⁷⁷

Sağlanan bu istikrarın ardından meydana gelen kargaşa durumunda birçok âlim başka yerlere hicret etmek zorunda kalsa da onların yapmış oldukları çalışmalar sonraki dönemlerde ülkede asla kaybolmayacak ilmî bir temel oluşturmuştur.⁷⁸

Dönemdeki ilmî ilerlemenin başka bir faktörü ise sûfî zaviyelerin bulunması ve el-Fâsiyye, el-Vezzâniyye, en-Nâsriyye, ed-Delâiyye vb. zâviyelerin ilmî olarak katkılarının büyük olmasıdır. İbnu'ṭ-Ṭayyib'in hocalarından Ebû Abdillâh b. Şâzeli, Ebû Abdillâh b. Mesnâvî de bu zaviye mensuplarından idi. Bu zaviyelerin ayrıca bünyelerinde oluşturdukları ve muhafaza ettikleri kütüphaneler ve ilmî coşkunluğu sürekli olarak müntesibleri arasında canlı tutmaları da ilim alanındaki katkılarının büyük olduğunu göstermektedir. Bu zaviyeler, Mağrib'te çoğunlukla tasavvufî bir anlayışla fikrî bir zemin hazırlamışlar; insanların yetiştirilmesine büyük önem

⁷⁵ el-Vedğîrî, *et-Ta'rif*, s. 45.

⁷⁶ el-Vedğîrî, *et-Ta'rif*, s. 47.

⁷⁷ es-Selâvî, *Kitâbu'l-İstikşâ*, VI, 11-12.

⁷⁸ el-Vedğîrî, *et-Ta'rif*, s. 47.

vermişler, verdikleri bu eğitim sayesinde de ülkenin savunması konusunda cihad ruhunun hep canlı kalmasını sağlamıştır.⁷⁹

Ülkede Mevlây İsmail'in vefatı nedeniyle meydana gelen kargaşa ve anarşi yüzünden bazı âlimler büyük şehirlerden hicret ederek daha küçük yerlere ve köylere yerleşmişlerdir. Bu âlimler, ilmî ve kültürel birikimin artmasını, ayrıca ilmin sadece belli merkezlerde değil de ülkenin her tarafına yayılmasını sağlamışlardır.⁸⁰

Dinî ilimlerden tefsir ve kıraat alanında temayüz eden Şeyhu'l-Mukriîn" olarak bilinen İdris b. Muhammed el-Hasenî Mincere,⁸¹ hadis ilminde Buḥârî'nin Şaḥîḥ'ine beş ciltlik bir hâşiye yazmış olan İbn Zakrî,⁸² fıkıh alanında Ali b. Abdulvâhid el-Enşârî es-Sicilmâsî,⁸³ yine fıkıh alanında meşhur Mâlikî fukahâsından Ahmed b. Sa'îd el-Muceylidî,⁸⁴ yine yazdığı eserlerin çokluğu sebebiyle zamanının Suyûfî'si olarak tanınan Abdurrahman b. Abdulkâdir Ebû Zeyd el-Fâsî,⁸⁵ asrının "Gazzâlisi" olarak tanınan Hasen b. Muhammed el-Yûsî,⁸⁶ ferâiz alanında uzman Ahmed b. Süleyman er-Resmûkî,⁸⁷ meşhur fakih ve mutasavvıflardan biri olan İbn Nâsır ed-Der'î,⁸⁸ Vezzâniye tarikatının piri Abdullah b. İbrahim eş-Şerif,⁸⁹ Maliki fakihi ve meşhur sufilerden Ahmed b. Muhammed el-Heştûkî,⁹⁰ Mağrib'in önemli edip, fakih ve mutasavvıflarından olan Ebû Sâlim Abdullah b. Muhammed el-

⁷⁹ el-Vedğîrî, *et-Ta'rîf*, s. 47.

⁸⁰ el-Vedğîrî, *et-Ta'rîf*, s. 44.

⁸¹ Bkz: Muhammed Abdulḥay b. Abdilkebir b. Muhammed el-Hasenî el-İdrîsî el-Kettânî, *Fihrisu'l-Fehâris, ve'l-Eşbât ve Mu'cemu'l-Meâ'cim ve'l-Meşyehât ve'l-Muselselât*, 2.b., Dâru'l-Mağribî'l-İslâmî, Beyrut, 1982, II, 568.

⁸² Bkz: el-Kettânî, *Fihrisu'l-Fehâris*, I, 498.

⁸³ Bkz: Ḥayruddîn b. Mahmud b. Muhammed b. Ali b. Fâris ez-Ziriklî ed-Dimeşkî, *el-A'lâm*, 15.b, Dâru'l-Melâyîn, 2002, IV, 309.

⁸⁴ Bkz: Ziriklî, *el-A'lâm*, I, 131.

⁸⁵ Bkz: Ziriklî, *el-A'lâm*, III, 310.

⁸⁶ Bkz: Ziriklî, *el-A'lâm*, II, 223; el-Cirârî, *Abkariyetu'l-Yûsî*, s. 21-46.

⁸⁷ Bkz: Ziriklî, *el-A'lâm*, I, 34.

⁸⁸ Bkz: Muhammed Ḥalîl b. Ali b. Muhammed b. Muhammed el-Murâdî, *Silku'd-Durar fi A'yâni'l-Ḳarni's-Şâniye 'Aşar*, 3.b, Dâru'l-Beşâiri'l-İslâmiye-Dâru İbni Ḥazm, 1988, IV, s. 91; es-Selâvî, *Kitâbu'l-İstikşâ*, VII, 111-112; mbsz., *Terâcimu A'yâni'l-Medîneti'l-Munevvera fi'l-Ḳarni's-Şâniye 'Aşar el-hicrî*, thk. Muhammed Tuncî, 1.b, Dâruş-Şurûk, Cidde, 1984, s. 57; el-Vedğîrî, *et-Ta'rîf*, s. 67.

⁸⁹ Bkz: Ziriklî, *el-A'lâm*, IV, 63-64.

⁹⁰ Bkz: Ziriklî, *el-A'lâm*, I, 162.

‘Ayyâşî,⁹¹ genel şiir şekillerinde ve muvaşşah türünde uzman, ayrıca bazı öğretici tarzda şiirler telif eden Ebû Abdillâh Muhammed b. Kasım b. Muhammed b. Zâkûr,⁹² Sa‘dîler ve Filâlîler tarihine ait en önemli kaynaklardan biri olan *Nuzhetu'l-Hâdî bi-Ahbârî Muluki'l-Karni'l-Hâdî* adlı eseri telif eden Muhammed es-Sağîr b. el-Hâc b. Abdillâh el-Vefrânî⁹³ dönemin önde gelen âlimlerindedir.⁹⁴

Dönemin âlim ve müelliflerinin gerek şiir gerekse nesir olsun telif ettikleri eserlerinin çoğunluğunun dînî konularda eserler olduğu görülmektedir. Bu dönemde telif edilen şiirlere bakıldığında konusunun zühd, tasavvuf, Hz. Peygamber’i ve ashâbını övgü ve onların sîretleri olduğu görülmektedir. Dînî konular dışında telif edilen eserlerin bile yine de dînî sahanın etkisinde kaldığı görülmüştür. Şiir ve nesrin konusunu genelde dînî temalar oluşturunca verilen eserlerin konularında çeşitlilik açısından bir azalma olmuştur. Şiir dînî gaye ve konularla ele alınmasının yanında diğer ilimlerin öğrenilmesi konusunda bir araç olarak da kullanılmıştır. Edebî türlerden olan tersîl ve makâmatların dışında gerek şiir gerekse de nesir türlerinden telif edilen eserlerin çoğunluğunun tefsir, hadis, akâid vb. dînî konular olduğu ve tasavvufun dînî temalı eserlerin başını çektiği görülür.⁹⁵

Dönemin ilmî başka bir özelliği ise ilim adamlarının güçleri yettiğince bidat ve hurâfelere karşı mücadele etmeleridir. Bu yanlış inanışlarla mücadele edenlerin başında da Şeyh Ebû Yûsî gelmektedir. Yûsî, bu konuda bazı risâle ve kitaplar telif etmiştir. Bu konuda mücadele veren dönemin diğer âlimleri arasında Şeyh Muhammed b. Abdîrahmân b. Zekrî, Şeyh Ahmed b. Muhammed b. Nâsîr ed-Der‘î, İbn Abdisselâm en-Nâsirî, Fakîh Berdele’yi zikredebiliriz.⁹⁶

Dönemde telif edilen eserler çoğunlukla ilim meclislerindeki çalışmaların bir ürünü olarak ortaya çıkmıştır. İlmi halkalarda şeyh herhangi bir eseri öğrencilerinin arasında okur, eserin lafız ve manalarını açıklar, aynı konuda diğer müelliflerin

⁹¹ el-Kettânî, *Fihrisu'l-Fehâris*, I, 168-169, II, 1070; Muhammed Haccî, *ez-Zaviyetu'd-Delâiyye*, 2.b., byy., 1409/1988, s.154; a.mlf., *Mu'allimetu'l-Mağrib*, el-Cem'ıyyetu'l-Mağribiyye, byy., 2002, XVI, 5358; Hasan Kâmil Yılmaz “Ayyâşî”, *DİA*, Ankara, 1991, IV, 297.

⁹² Bkz: Ziriklî, *el-A'lâm*, VII, 7.

⁹³ Bkz: Ziriklî, *el-A'lâm*, VII, 67.

⁹⁴ Ceran, *Fas Tarihi*, s. 869-881.

⁹⁵ el-Vedğîrî, *et-Ta'rîf*, s. 50.

⁹⁶ el-Kettânî, *Fihrisu'l-Fehâris*, II, 677.

görüşlerini verdikten sonra kendi görüş ve mülâhazaları ile dersini tamamladı; fakat bu dönemde ilmî meclislerde okutulan eserlere bakıldığında önceki dönemlerin müelliflerinden Sibeveyh, el-Ḥalîl b. Ahmed, el-Mubberred, Şa‘leb gibi müelliflerin telif ettikleri temel eserlerin çok az okutulduğu -o kadar ki bu eserlerin kaybolduğu yahut da nadir bulunduğu- görülmektedir. Okutulmasına önem verilen şerh ve hâşiyelerde ise dil ve edebiyat alanında İbn Mâlik, İbn Âcurûm, el-Mekûdî, İbn Hişâm, et-Taftazânî, Ḥazrucî ve Bûşîrî gibi belirli bazı müelliflerin dışına çıkılmadığı görülmektedir.⁹⁷

Son olarak dönemin belirgin bir özelliği olarak müelliflerin çoğunluğunun birçok ilim dalında temâyüz etmelerini zikredebiliriz. Muşârik adı verilen bu âlimler gerek telif gerekse tâlim olsun sadece bir alanda değil bir çok alanda eserler vermiştir. Sonraki bölümlerde hayatı ve eserleri hakkında bilgi verilecek olan araştırmamızın konusu İbnu’l-Ṭayyib’in de bu özelliklere sahip bir müellif olduğu ve farklı birçok alanda eserler verdiği görülmektedir.⁹⁸

⁹⁷ el-Vedğîrî, *et-Ta‘rîf*, s. 52.

⁹⁸ Abdullah Kennûn, *en-Nubûğü'l-Mağribî fi'l-Edebi'l-'Arabî*, 2.b., Tanca, 1960, I, 291; el-Vedğîrî, *et-Ta‘rîf*, s. 49-52.

BİRİNCİ BÖLÜM

İBNU'Ŧ-ŦAYYİB EŞ-ŞERAŦİ HAYATI VE EDEBİ KİŞİLİĞİ

İBNU'T- TAYYİB EŞ-ŞERAKÎ HAYATI VE EDEBÎ KİŞİLİĞİ

1. İsmi ve Nesebi

İbnu't-Ṭayyib *el-Fihristu's-Şuğrâ*'sı olarak adlandırdığı *İrsâlu'l-Esânîd* adlı eserinde babasını “Efendim, şeyhim, babamız, sâlih âlim, sûfi, mâhir, edib, Ebû Abdillâh Muhammed et-Ṭayyib b. Muhammed b. Mûsâ b. Muhammed eş-Şeraķî el-Fâsî” olarak tanıtmıştır.⁹⁹ Bu bilgiye göre İbnu't-Ṭayyib'in nesebi Muhammed b. Muhammed Ṭayyib b. Muhammed b. Mûsâ b. Muhammed eş-Şeraķî el-Fâsî'dir.¹⁰⁰ Künyesi Ebû Abdullah'tır. İbnu't-Ṭayyib'in bazı eserlerinde bu nesebine “es-Şamîlî”yi (Şumeylî) de eklediği görülmektedir.¹⁰¹

Babasının adı Muhammed et-Ṭayyib olmasına rağmen terâcimlerde şair İbn Muhammed et-Ṭayyib olarak değil İbnu't-Ṭayyib olarak meşhur olmuştur. Şairin künyesinin geçtiği *İrsâlu'l-Esânîd* adlı eserinin Amerika'daki nüshasında “Allah'ın af ve mağfiretine muhtaç eserin müellifi Muhammed b. Ṭayyib b. Muhammed b. Muhammed İbnu's-Şeraķî ”olarak verilmiştir. Bu nüshada ikinci dedesinin adı “Mûsâ” yerine “Muhammed” olarak verilmekle hata edilmiştir; fakat eserin Suud nüshasında doğru bir şekilde yer almıştır.¹⁰² Daha sonraları İbnu't-Ṭayyib'in biyografisini veren Ebu'l-Feyḍ Muhammed Murtaḍâ ez-Zebîdî, *Tacu'l-'Arûs*, el-

⁹⁹ el-Vedğîrî, *et-Ta'rif*, s. 57.

¹⁰⁰ ez-Zebîdî, *Tacu'l-'Arûs min Cevâhiri'l-Kâmus*, *Dâru'l-Hediyye*, tsz., I, 3; el-Murâdî, *Silku'd-Durar*, IV, 91; Abdurrahmân b. Hasan el-Cebertî, *'Acâibu'l-Âşâr fi't-Terâcim ve'l-Ahbâr*, thk. Abdurrahîm Abdurrahmân Abdurrahîm, *Dâru'l-Kutubi'l-Mişriyye*, 1997, I, 351; Mevlây İdrîs el-Faḍlî, *ed-Dureru'l-Behiyye ve'l-Cevâhiru'n-Nebeviyye*, *Vizâratu'l-Evkâf ve's-Şuûni'l-İslâmiyye*, Mağrib, 1999, II, 336; Muhammed b. Cafer el-Kettânî, *Selvetu'l-Enfâs*, thk. Muhammed Hamza b. Ali el-Kettânî, III, 67; a.mlf., *er-Risâletu'l-Mustatrefe*, 6.b., *Dâru'l-Beşâir*, 2000, s. 85; el-Kettânî, *Fihristu'l-Fehâris*, II, 1067; İsmail b. Muhammed Emîn b. Mîr Selîm el-Bâbânî el-Bağdâdî, *Hediyyetu'l-'Arifîn Esmâu'l-Muellifîn Âşâru'l-Muşannefîn*, *Dâru İhyâi't-Turâs el-'Arabî*, Beyrut, II, 331; Ziriklî, *el-A'lâm*, VI, 177; el-Vedğîrî, *et-Ta'rif*, s. 57; Kennûn, *en-Nubûğu'l-Mağribî*, I, 291; Muhammed el-Menûnî, *el-Maşâdiru'l-'Arabiyye li't-Târîhi'l-Mağrib*, *Kulliyetu'l-Âdâb ve'l-'Ulûmi'l-İnsâniyye*, Rabât, 1983, s. 176; Haccî, *Mu'allimetu'l-Mağrib*, XVI, 5358; Muhammed İbn Tâvî et-Titvânî, *el-Vâfi bi'l-Edebi'l-'Arabiyyi fi'l-Mağribi'l-Akşâ*, 1.b., *Dâru's-Şekâfe*, 1982, III, 853.

¹⁰¹ el-Kettânî, *Fihristu'l-Fehâris*, II, 1067; el-Bağdâdî, *Hediyyetu'l-'Arifîn*, II, 331; Kennûn, *en-Nubûğu'l-Mağribî*, I, 291; Haccî, *Mu'allimetu'l-Mağrib*, XVI, 5358; et-Titvânî, *el-Vâfi*, III, 853.

¹⁰² el-Vedğîrî, *et-Ta'rif*, s. 57-58.

Murâdî *Silkud-Durar* ve el-Kettânî *Fihrusu'l-Fehâris*'inde dedesinin adını hep "Mûsâ" olarak zikretmişlerdir.¹⁰³

Şairin ailesinin Fas'a tam olarak ne zaman yerleştiği bilinmemektedir. Tercih edilen görüşe göre ailenin h. VIII. yüzyılın sonu ve IX. yüzyılın başı¹⁰⁴ es-Selâvî'nin tercih ettiği diğer görüşe göre ise XI. yüzyılın başlangıcında yahut da ondan az bir süre önce yerleştiği tahmin edilmektedir. es-Selâvî, Şerâka kabilesinin h. 1016 yılından önce Tâlia ve diğer kasabalara ve Bâbu'l-Musâfirîn yakınlarına yerleşen fertler olduğundan bahsetmektedir. Zaten şairin ailesi de bu kabiledendir. Türklerin Cezayir'i almalarından sonra Mağribu'l-Aksâ'ya hicret ettiler ve Sa'diler tarafından askeri görevlerde kullanıldılar. Abdullah b. Şeyh onlardan kendisini korumaları için bir grup meydana getirmiştir. es-Selâvî' yine bu kabilenin sert mizaçlı insanlar olduklarını Fas halkı ile daima çatışma halinde olduklarını zikreder. Muhammed b. Hâc'ın 1048 yılında şehirde bu kabile ile meydana gelen çatışmalarda 'Ayyâşî mücahidlerine yardım ettiği nakledilmektedir. Bu çatışmalar Mevlâ Reşîd el-'Alevî'nin yönetime gelmesinden sonra da azalmamış; bu nedenle Sultan, el-Ĥamîs kasabasının onlar için bina edilmesini emretmiş ve onları burada kalmaya mecbur etmiştir. Yine Fas şehrine sürekli zarar vermelerinin ardından ikinci kez onların iki nehir arasında bulunan Şadîne ve Fiştâle'ye taşınmalarını emretmiş ve onlara yer tahsis etmiş, onlar da kendileri için burada evler inşa etmişlerdir.¹⁰⁵

es-Selâvî, bu kabileye شراكة yahut da شراكة adının verilmesinin nedeni olarak شراكة kelimesinin aslında Tilmisân çöl Araplarını ve onlara dahil olanların lakabı olduğunu, bu kabilenin Mağribu'l-Aksâ'ya göre şark tarafında bulunduğunu, bu yüzden de Tilmisân halkının Mağribu'l-Aksâ halkını "Meğârib", Mağribu'l-Aksâ halkının da Tilmisân halkını "Meşârik" olarak isimlendirdiğini ifade eder.¹⁰⁶

¹⁰³ el-Murâdî, *Silku'd-Durar*, IV, 91; el-Kettânî, *Fihrusu'l-Fehâris*, II, 1067; el-Vedğîrî, *et-Ta'rif*, s. 58.

¹⁰⁴ Haccî, *Mu'allimetu'l-Mağrib*, XVI, 5358.

¹⁰⁵ es-Selâvî, *Kitâbu'l-İstikşâ*, VI, 52-53.

¹⁰⁶ es-Selâvî, *Kitâbu'l-İstikşâ*, VI, 41; el-Kettânî, *Fihrusu'l-Fehâris*, II, 1067; Ziriklî, *el-A'lâm*, VI, 178; Muhammed el-Ahğdar, *el-Ĥayâtu'l-Edebiyye fi'l-Mağrib 'alâ 'Ahdî'd-Devleti'l-'Aleviyye*, I. b., Dâru'r-Reşâdi'l- Ĥadîse, 1977, 258.

İbn Sûde *İzâletu'l-İltibâs an Kabâili Sukkâni Medîneti Fâs* adlı eserinde İbnu't-Ṭayyib'in nisbesi es-Şamîlî oğullarının “Şerâka” kabilesinden ve İbnu't-Ṭayyib'in de bu kabileden olduğunu belirtmiş, bu kabilenin ticaret ve el sanatlarıyla uğraştıklarını ifade etmiştir. Aynı şekilde İbnu't-Ṭayyib de *Şerhu'l-Kaşîdeti'l-Muḍariyye* adlı eserinde nesebini Muhammed b. Ṭayyib b. Muhammed es-Şamîlî el-Fâsî el-Medenî” olarak belirtmiştir.¹⁰⁷ Aynı nisbeyi İbnu't-Ṭayyib'in öğrencisi Abdu'l-Mecîd ez-Zebâdî eseri *Bulûğu'l-Meram*'da ve Muhammed b. Cafer b. İdrîs el-Kettânî de *Selvetu'l-Enfâs*'ta zikretmektedir. İbnu't-Ṭayyib şarka hicret ettiğinde onu hicret ettiği yer olan Fas'a nisbetle “el-Fâsî” bazen de onu Mağrib'e nisbetle “İbnu't-Ṭayyib el-Mağribî”, Medine-i Münevvere'de vefat ettiğinden dolayı ise “el-Medenî” olarak isimlendirmişler, Meşrik'te ise hadis rivayetinde teselsulu tamamlamak için “Şemsuddîn” lakabını nesebine eklemişlerdir. Bazı müellifler- ki *ed-Dureru'l-Behiyye* sahibi Mevlây İdrîs el-Faḍîlî de bu müelliflerdendir- İbnu't-Ṭayyib'in Fas'a sonradan yerleşen Endülüslü “Şerafi” oğullarından olduğunu iddia etmişlerdir ki bu bilgi kaynakların büyük ekseriyetine göre açık bir hatadır.¹⁰⁸

2. Doğumu, Yaşayışı ve Ailesi

İbnu't-Ṭayyib 1110/1698'de Fas'ta doğdu.¹⁰⁹ İlim, din ve vera sahibi olan aile fertleri arasında yetişmiştir. Şair, baba tarafından dedesi Ebû Abdillah Muhammed b. Mûsâ'yı “salih bir âlim ve mâhir bir edib” olarak nitelemiş, babası Muhammed et-Ṭayyib'i birçok eserinde kendisinden ilim aldığı şeyhlerinin arasında saymış ve ondan bahsetmiştir. İbnu't-Ṭayyib'in Âmine (Mennâne) adında bir kız kardeşi vardı. Muhammed b. Cafer b. İdrîs el-Kettânî *Selvetu'l-Enfâs*'ta onun biyografisini vermiş ve Âmine'nin sâliha, hayırlı bir kadın, gönlü ahirete ve ilim meclislerine düşkün birisi olduğunu, Ebû Abdillah Cessûs ve Ahmed b. Mubârek el-Lamṭî'nin ilim

¹⁰⁷ Müellif eseri “*Şerhu'l-Kaşîdeti'l-Muḍariyye*”de “Zengin olan Rabbi'ne muhtaç olan eserin müellifi, Muhammed İbnu't-Ṭayyib İbn Muhammed es-Şamîlî el-Fâsî el-Medenî dedi” demektedir. Bkz: el-Vedğîrî, *et-Ta'rif*, s. 59.

¹⁰⁸ el-Faḍîlî, *ed-Dureru'l-Behiyye*, II, 336; el-Kettânî, *Fihrisu'l-Fehâris*, II, 1067; el-Aḥḍar, *el-Hayâtu'l-Edebiyye*, s. 25; el-Vedğîrî, *et-Ta'rif*, s. 59-60.

¹⁰⁹ ez-Zebîdî, *Tâcu'l-'Arûs*, I, 3; el-Murâdî, *Silku'd-Durar*, IV, 91; el-Cebertî, *'Acâibu'l-Âşâr*, I, 351; Muhammed b. Cafer b. İdrîs el-Kettânî, *Selvetu'l-Enfâs*, III, 67; el-Kettânî, *Fihrisu'l-Fehâris*, II, 1068; Ziriklî, *el-A'lâm*, VI, 177; Kennûn, *en-Nubûğu'l-Mağribî*, I, 291; Haccî, *Mu'allimetu'l-Mağrib*, XVI, 5358; et-Tiṭvânî, *el-Vâfi*, III, 853; mbsz., *Terâcimu A'yâni'l-Medîneti'l-Munevvera*, s. 57; el-Aḥḍar, *el-Hayâtu'l-Edebiyye*, s. 258.

meclislerine katıldığını ve h. 1187 yılında vefat ettiğini ifade etmiştir.¹¹⁰ İbnu't-Ṭayyib *'Uyûnu'l-Mevârid* adlı eserinde ailenin diğer bir ferdi halası "Zehrâ"dan ve onun rivayet ettiği muselsel hadislerden bahsetmiş, onu "Musennide" ayrıca "ilimde mâhir, muttakî, dindar şeyha olarak" nitelemiştir. İbnu't-Ṭayyib'in bu halası Zehra, Mağrib âlimlerinin önde gelenlerinden Ebû Alî el-Hasen b. Mes'ûd el-Yûsî ile evliydi.¹¹¹ Âlim Yûsî de bu ailenin bir ferdiydi. İbnu't-Ṭayyib halası Zehrâ, babası Muhammed et-Ṭayyib ve şeyhi İbnu'l-Mesnâvî yoluyla ve ayrıca doğrudan eserlerinden Yûsî'den ilmî nakillerde bulunmuştur. İbnu't-Ṭayyib ilmî nedeniyle ona büyük bir saygı göstermiştir. Daha önce hiçbir kimseyi nitelemediği övgü sıfatlarıyla onu nitelemiştir ve onun hakkında "Dünya'nın imamı, ikincisi olmayan varlıkların kutbu ve döneminde nazım ve nesirde tektir" buyurmuştur. el-Yûsî eseri *Zehru'l-Ekem fi'l-Emşâli ve'l-Hikem*'de nesir ve nazıma ait benzeri görülmemiş örnekler sunmuştur.¹¹²

3. Eğitimi, Hocaları ve Talebeleri

3.1. Eğitimi

İbnu't-Ṭayyib eş-Şeraķî, Muhammed b. Süleyman er-Rûdânî ve Hasan el-Yûsî ile birlikte dönemin en meşhur üç âliminden birisiydi.¹¹³ İbnu't-Ṭayyib aile ortamındaki eğitiminin ardından ilim almak için beldesindeki büyük hocaların meclislerine katılmıştır. Şairin ailesinin ikâmet ettiği yer "Derbu't-Ṭavîl" ile İbn Şâzelî'nin derslerini verdiği evi, Muhammed b. İdrîs el-'Arabî ve diğer âlimlerin derslerini verdikleri Karaviyyîn Mescidi, Şeyh Ebû 'Abbas el-Vicârî'nin ders verdiği Endelüs Mescidi ve Reşîdiye medresesi, uzun zaman kendisinden ayrılmadığı Şeyh Mesnâvî'nin derslerini verdiği Mevlâ İdrîs Mescidi, İbnu Zekrî ile Meyyâre'nin ilmî dersler verdiği Şâğa'daki 'Iyâd Mescidi ve ülkenin dört bir yanına yayılan bu gibi mescitlerin arasında mekik dokurcasına dersler almıştır.¹¹⁴

¹¹⁰ Muhammed b. Cafer b. İdrîs el-Kettânî, *Selvetu'l-Enfâs*, III, 66; Abdüsselâm İbn Abdilkâdir İbn Sûde, thk. Muhammed Haccî, *İthâfu'l-Muṭâli* ' 1.b., Dâru'l-Ġarbi'l-İslâmî, 1997, I, 35.

¹¹¹ Haccî, *Mu'allimetu'l-Mağrib*, XVI, 5358.

¹¹² el-Vedğîrî, *et-Ta'rîf*, s. 61.

¹¹³ Haccî, *Mu'allimetu'l-Mağrib*, XVI, 5358.

¹¹⁴ el-Vedğîrî, *et-Ta'rîf*, s. 62.

İbnu't-Ṭayyib'in ömrünün yaklaşık 33 yılını geçirdiği bu dönem aynı zamanda ilmî şahsiyetinin oluştuğu dönemdir. Bu dönemde kendisini dönemin şeyhlerinden ilim öğrenmeye vermiş ve bunun sonucunda da ortaya koyduğu eserlerin ilk örnekleri de bu dönemde ortaya çıkmıştır. Yine ilk olarak ilim vermek üzere ilim halkalarını oluşturmuş ayrıca kadılık makamını üstlenmiştir. Bizzat kendisi bu dönemde doğrudan ders aldığı ve çeşitli ilimlerde kendilerinden icâzet aldığı şeyhlerinin iki yüze yakın olduğunu ifade etmiştir;¹¹⁵ fakat bu sayı sadece ilmî halkasına katılıp yüz yüze kendisinden ders aldığı şeyhlerini göstermemektedir. Bu sayı belki de onun hayatta hiç karşılaşmadığı; fakat kitabını rivâyet etme konusunda icâzet aldığı şeyhlerini de içermektedir. Bundan dolayı da İbnu't-Ṭayyib'in ilmî birikimine katkısı olan şeyhlerinin daha çok kendisinden bizzat dersler aldığı Mağribli özellikle de Faslı şeyhler olduğunu söyleyebiliriz.¹¹⁶

İbnu't-Ṭayyib dönemin ilmî hayatının genel bir özelliği olan dînî ilimler Kur'ân, hadis, fıkıh, tasavvuf ve bu ilimlerin anlaşılmasında vasıta görevi gören diğer ilimler olan fıkhu'l-luga, nahiv, sarf, belâğat, arûz, şiir, tarih vb. ilimlerde temayüz etmiştir. *İrsâlu'l-Esânîd* adlı eserinde çeşitli ilimlere ait rivayetlerini aktarmıştır. Bu rivayetlerde onun başta Kur'ân ve tefsir olmak üzere hadis ilmindeki merviyâtı da onun bu ilimdeki ilmî seviyesinin ne kadar ileri olduğunu göstermesi açısından önemlidir. İbnu't-Ṭayyib'in bu merviyâtının çoğunluğu, kendilerinden aynı zamanda Mâlikî Fıkına ait nakilleri de rivâyet ettiği Faslı şeyhlerden idi.¹¹⁷

İbnu't-Ṭayyib her ne kadar Şâfiî, Hânelî ve Hânefi mezhebine bağlı bir müntesib olmasa da bu mezheplerin usûlünden furûuna kadar pek çok şeyi okumuş ve rivâyet etmiştir.¹¹⁸ Bütün bu bilgiler de bize onun mezhepler ve içtihatları konusunda da kendisini yetiştirmiş bir âlim olduğunu göstermektedir.

¹¹⁵ el-Kettânî, *Fihrisu'l-Fehâris*, II, 1068, Haccî, *Mu'allimetu'l-Mağrib*, XVI, 5358; el-Ahđar, *el-Hayâtu'l-Edebiyye*, s. 258.

¹¹⁶ el-Vedğîrî, *et-Ta'rif*, s. 62.

¹¹⁷ el-Vedğîrî, *et-Ta'rif*, s. 63.

¹¹⁸ Bu konuda müellif eserinde şu ifadeleri kullanmıştır: “Şâfiî mezhebi müntesibi olmamama rağmen Şâfiî fıkını okudum ve onun hakkında usul ve furuuna ait çok bilgi işittim, onun hakkında tedavüldeki bütün kitapların icâzetini aldım. Bu itibarla Şâfiî olurum. Müellif hanefî mezhebi hakkındaki bilgisinden de şu şekilde bahsetmektedir: “Hanefî mezhebini usulünden furuuna kadar o kadar çok okudum ki icâzet aldım. Hanefî fıkının bütün kitaplarını serdettim. Müellif Hânelî fıkında iyi bir ders almamış; fakat bu mezhebe ait pek çok eserin icâzetini almıştır. Bu mezhep hak-

İbnu't-Ṭayyib dînî ilimlerden sayılan tasavvuf ilminde de iyi bir eğitim almıştır. İyi bir eğitim almasında babası Muhammed et-Ṭayyib'in etkisi büyük olmuştur; çünkü babası dönemin tasavvuf büyüklerindendi. İbnu't-Ṭayyib tasavvufta icâzetin bir sembolü olan hırka giymeye babasının eliyle mazhar olmuştur. Ḳâdiriye hırkasını bizzat onun eliyle giymişti. Babası eliyle Şeyh Ebû Medyen Şuayb el-Enşârî'ye nisbet edilen el-Medyeniyye'nin hırkasını giyen İbnu't-Ṭayyib şeyhi Muhammed b. Abdillâh el-Meşîşî el-'Alemî eliyle de tasavvufta sekizinci hırkasını giymeye nail olmuştur. Bütün bu bilgiler İbnu't-Ṭayyib'in tasavvufî mezhepler konusundaki geniş bilgisini göstermektedir. Çok sayıda tasavvufî ekolden icazet almasının yanı sıra her zaman itidal üzere olmaya ve sünnete bağlı kalmaya devam etmiştir. O icâzetini aldığı bu tasavvufî fırkalardan Şeyh Ahmed b. Nâsır'ın en meşhur şeyhlerinden olan en-Nâsırıyye eş-Şâzeliyye fırkasına intisab etmiştir. Kendini eseri *el-İstisfâ bimâ fi Zâti's-Şifâ*'da Eş'arî, Nâsırî, ve Şâzelî olarak nitelemektedir.¹¹⁹

3.2. Hocaları

İbnu't-Ṭayyib eseri *İrsâlu'l-Esânîd*'de şeyhlerinin sayısının iki yüze yakın olduğunu ifade etmektedir. Fakat bu şeyhlerinden çok azının isimleri bilinmektedir. Bunun sebebi ise bu konuda faydalı olabilecek en önemli üç kitabının da kaybolmasıdır. Ayrıca onun verdiği bu sayı sadece ilmî halkasına katılıp yüz yüze kendisinden ders aldığı şeyhlerini de göstermemektedir. Bu sayı belki de onun hayatta hiç karşılaşmadığı fakat kitabını rivâyet etme konusunda icâzet aldığı şeyhlerini de içermektedir.

İbnu't-Ṭayyib'in hayatında bir kez bile olsa karşılaşmadığı ama genel yahut özel icâzet aldığı Mağribli şeyhlerinden bazıları şunlardır:

Ebu Sâlim Abdullah b. Muhammed b. Ebi Bekr es-Sicilmâsî el-'Ayyâşî:

1037/1628 yılında Fas'ta doğan şeyh, Sicilmâse havzasının Büyük Sahra sınırı

kındaki bilgisini kendisi şu şekilde ifade etmektedir. "Hanbelî mezhebi hakkında büyük bir bilgiye ve onun kullanılması konusunda çok bir şeye sahip değilim; fakat Mâlikî ve Şâfiî pek çok şeyhten usulünden furuuna kadar icazet aldım." Bkz: el-Vedğîrî, *et-Ta'rîf*, s. 64.

¹¹⁹ el-Vedğîrî, *et-Ta'rîf*, s. 63-65.

bölgesinde yaşayan ‘Ayyaş (Ayyaşoğulları) adlı bir Berberi kabilesine mensuptur. Önce babasından ve kardeşinden, sonra da Ebû Zeyd b. Kâdı ve Abdulkâdir el-Fâsi gibi memleketinin tanınmış âlimlerinden ilim tahsil etti. Daha sonra Mısır'a giderek orada Ali el-Uchûrî, Şehâbeddin el-Hâfâci, Abdulkadir el-Maḥalli'nin derslerine devam etti. Mekke ve Medine'yi üç defa ziyaret etti. *er-Riḥletu'l-'Ayyâşiyye* adlı eserini son olarak Medine'de bulunduğu sırada yazdı. Ayrıca burada hadis dersleri verdi. Ebü İshak İbrahim eş-Şehrezûrî'ye intisap etti. Elli üç yaşında 1090'da vebadan ölmüştür.¹²⁰

Ebu'l-Cemâl Muhammed b. Abdilkerîm el-Cezâirî: Şeyh h. 1102'de vefat etmiştir. İbnu't-Ṭayyib şeyhinden icâzet aldığı eseri *'Uyûnu'l-Mevârid*'in birçok yerinde ifade etmiştir.¹²¹

Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ali el-Mehdî el-Fâsî: Şeyh h. 1109'de vefat etmiştir. *Delâilü'l-Hayrât*'ın şerhinde İbnu't-Ṭayyib kendisinden pek çok nakillerde bulunmuştur. İbnu't-Ṭayyib eserinde şeyhi “شيخنا” lafzı ile nitelemiştir.¹²²

Ebu'l-'Abbâs Ahmed b. Muhammed el-Mesnâvî: el-Kettânî eseri *'Fihrisu'l-Fehâris*'te İbnu't-Ṭayyib'in kendilerinden icâzet aldığı şeyhleri arasında zikretmiştir. İbnu't-Ṭayyib şeyhin ömrünün son zamanlarında küçük yaşta olmasına rağmen kendisinden Kur'ân okumaları ve itikâdî konularda icâzet yoluyla ilim almıştır.¹²³

Ebu'l-Esrâr el-Hasen b. Alî el-'Acîmî el-Hanefî el-Mekkî: Fakîh, muhaddis ve sûfî olan şeyh daha küçük yaşta iken babasından icâzet almıştır. İbnu't-

¹²⁰ el-Kettânî, *Fihrisu'l-Fehâris*, I, 168-169, II, 1070; Hasan Kâmil Yılmaz “Ayyâş”, *DİA*, IV, 297; Haccî, *Mu'allimetu'l-Mağrib*, XVI, 5358.

¹²¹ Muhammed İbn Muhammed Ṭayyib İbn Muhammed İbn Mûsâ İbn Muhammed eş-Şeraķî el-Fâsî, *er-Riḥletu'l-Hicâziyye*, thk. Nûreddîn Şûbed, 1.b., el-Müessesetu'l-'Arabiyye li'd-Dirâsâti ve'n-Neşri'l-Merkezi'r-Reîsî, 2014, s. 22; el-Vedğîrî, *et-Ta'rîf*, s. 66.

¹²² el-Vedğîrî, *et-Ta'rîf*, s. 66.

¹²³ el-Murâdî, *Silku'd-Durar*, IV, 91; el-Kettânî, *Fihrisu'l-Fehâris*, II, 1069; el-Vedğîrî, *et-Ta'rîf*, s. 66; Haccî, *Mu'allimetu'l-Mağrib*, XVI, 5358; Kennûn, *en-Nubûğu'l-Mağribî*, I, 291.

Ṭayyib de kendisinden rivâyet konusunda icâzet almıştır. H. 1113'te Tâif'te vefât etmiştir.¹²⁴

Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdilkâdir el-Fâsî: Şeyh h. 1116'de vefat etmiştir. İbnu't-Ṭayyib dînî ilimler başta olmak üzere diğer ilimlerle de ilgili bir grup kitabının icazetini aldığını eseri *İrsâlu'l-Esânîd*'de zikretmiştir.¹²⁵

İbnu't-Ṭayyib'in bizzat kendilerinin derslerine katıldığı ve kendilerinden yüz yüze ilim aldığı şeyhlerinden bazıları ise şunlardır:

Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed el-Mesnâvî: Fas'a göç eden Delâî ailesine mensup olan şeyhden talebesi İbnu't-Ṭayyib "Muhakkiklerin sonuncusu", "Dil ilimlerinin imamı" "Nazım, şiir ve nesirde hüccet" gibi sıfatlarla bahsetmiştir. İbnu't-Ṭayyib uzun bir dönem el-Mesnâvî'nin sohbetinde bulunmuş, onu kendisine örnek almış; dönemindeki fıkıh, hadis, sarf, nahiv, Arapça, mantık, beyân vb. ilimleri kendisinden almıştır. *Şemâil* ve el-'Iyad'ın *eş-Şifâ*'sını, *Hulâsatu'l-Kâfiye li İbn Mâlik*, *Hâşiyetu 'ale'l-Muğni*, *Havâşî et-Tevdîh* eserleri başta olmak üzere edebiyat, dil ve şiir alanındaki pek çok eseri yine huzurunda okumuştur. İbnu't-Ṭayyib, şeyhi el-Mesnâvî'yi eseri *İdâetu'r-Râmûs*'un birçok yerinde zikretmiştir.¹²⁶ İbnu't-Ṭayyib Şahîhu'l-Buḥârî'yi hatmettiği günde aşağıda nazmettiği beytinde hocası Mesnâvî'yi methetmiştir: (Tavîl)¹²⁷

1 إِلَى أَنْ بَدَأَ وَجْهَ الصَّبَاحِ كَأَنَّهُ مُحَمَّدُ الْمَسْنَوِيُّ نَجَلُ أَبِي بَكْرٍ

1. Sabahın yüzü görüldüğünde sanki o Ebu Bekir'in neslinden Muhammed Mesnâvî'dir.

Ebu'l-'Abbâs Ahmed b. Alî el-Vicârî el-Endelusî el-Fâsî: Allâme, edib ve dilci olan el-Vicârî, "Şeyhu'n-Nahviyyîn" (Nahivcilerin Şeyhi) olarak görülmüştür.

¹²⁴ el-Murâdî, *Silku'd-Durar*, IV, 91; el-Cebertî, *'Acâibu'l-Âşâr*, I, 351; el-Kettânî, *Fihrisu'l-Fehâris*, II, 810; el-Vedğîrî, *et-Ta'rîf*, s. 67; mbsz., *Terâcimu A'yâni'l-Medîneti'l-Munevvera*, s. 57.

¹²⁵ el-Murâdî, *Silku'd-Durar*, IV, s. 91; el-Kettânî, *Fihrisu'l-Fehâris*, II, 1070; el-Vedğîrî, *et-Ta'rîf*, s. 66; mbsz., *Terâcimu A'yâni'l-Medîneti'l-Munevvera*, s. 57.

¹²⁶ el-Murâdî, *Silku'd-Durar*, IV, 91; el-Kettânî, *Fihrisu'l-Fehâris*, II, 1069; el-Vedğîrî, *et-Ta'rîf*, s. 72-73; Kennûn, *en-Nubûğu'l-Mağribî*, I, 291.

¹²⁷ Abdulâlî el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni't-Ṭayyib*, 1.b., el-Bükîlî, 1996, s. 70.

Nahvin öğretilmesi, kâidelerinin yazılması konusunda alanında tek otorite olarak görülen şeyhin tedris halkasından talebeler faydalanmıştır. Şeyh dil, ahbâr, Eyyâmu'l-‘Arab konularında ve edebiyatta bilgiliydi. İbnu't-Tayyib'e göre allâme üç şeyhten üçüncüsü, rivayetleri titiz, sağlam ve güvenilir bir şekilde aktarmak olan itkân ve zabtın şeyhidir. İbnu't-Tayyib başka bir sözünde şeyhin nahiv ve dil alanındaki bilgisini ifade etmek üzere onu “Asrın nahivcisi ve dilcisi” olarak nitelemiştir.¹²⁸ İbnu't-Tayyib aşağıdaki beytinde şeyh el-Vicârî'yi methetmiştir. (Vâfir)¹²⁹

1 وَتَبَدَّتْ فِي قَطِيعٍ كَالصُّوَارِ فَنَاءَ عَزْفُهَا نَشْرُ الصُّوَارِ

1. Bir ceylan sürüsü gibi bir sürüde gözüksü. Bir kız ki ondan yayılan koku misk gibidir.

Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed eş-Şâzelî: Delâî ailesine mensup olan şeyh birçok ilimde söz sahibi muşârik bir âlim idi. Talebesi İbnu't-Tayyib, eş-Şâzelî'yi “Dil ilimlerinin şeyhi” ve “Dil ilimlerinin allâmesi” olarak nitelendirmiştir. İbnu't-Tayyib *el-Kâmusu'l-Muḥîṭ* başta olmak üzere dil ve edebiyat alanındaki birçok eseri bizzat huzurunda okumuştur.¹³⁰

Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdirrahmân b. Zekrî: Fas şehrinde doğan şeyh, Muhammed b. Abdurrahman b. Abdulkâdir el-Fâsî ve Ebû Abdullah Muhammed el-Ḥayyât er-Ruk'î'nin derslerine devam etti. Kısa sürede hocalarına yönelttiği sorularla ve tartışmalara katılmasıyla dikkatleri üzerinde topladı. Kendini tamamen ilme veren İbn Zekrî eski hocalarından başka Ahmed b. ‘Arabî b. Hâc ile Muhammed b. Ahmed el-Mesnâvî'den lugat, fıkıh, tefsir, hadis, tasavvuf ve edebiyat dersleri aldı. Fas'ta kuyumcular çarşısındaki küçük bir camide imamlığa başladığında haftada iki gün İbn ‘Atâillah el-İskenderî'nin *el-Ḥikemu'l-‘Atâ'iyye*'sinden tasavvuf dersleri veriyordu. Zamanla dinleyicilerinin sayısı arttı ve

¹²⁸ el-Murâdî, *Silku'd-Durar*, IV, 91; el-Kettânî, *Fihrisu'l-Fehâris*, II, 1070; el-Vedğîrî, *et-Ta'rif*, s.73; Kennûn, *en-Nubûğu'l-Mağribî*, I, 291.

¹²⁹ Muhammed b. Muhammed Tayyib b. Muhammed b. Mûsâ b. Muhammed eş-Şerakî el-Fâsî, *Şerhu Kifâyeti'l-Muteḥaffiz*, thk. Ali Hüseyin el-Bevvâb, 1.b., Dâru'l-'Ulûm, Riyâd,1983, s. 352; el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni't-Tayyib*, s. 69.

¹³⁰ el-Murâdî, *Silku'd-Durar*, IV, 91; el-Kettânî, *Fihrisu'l-Fehâris*, II, 1070; el-Vedğîrî, *et-Ta'rif*, s. 73.

camî cemaate dar gelmeye başladı; ayrıca onun kerâmet ehli olduğuna da inanılıyordu. İbn Zekrî özellikle fıkıh alanında büyük bir şöhret kazandı ve zamanın önde gelen Mâlikî fakihleri arasına girdi. Hatta hocası el-Mesnâvî dahi derslerine katılıyordu. Takvâ sahibi olan İbn Zekrî yardım etmeyi çok sever, diğer insanları da buna teşvik ederdi; kendisine büyük bir miras kaldığında tamamını yoksullara dağıtarak bitirmişti. İbn Zekrî Fas şehrinde h. 1144'te vefat etti.¹³¹

Ebû Abdillâh Muhammed b. 'Arabî el-Fâsî: H. 1129'da vefat etmiş olan şeyh yedi kıraatte meşhurdur. İbnü't-Ṭayyib bu ilmi kendisinden aldığını ifade etmiştir.¹³²

Ebu'l-Abbas Ahmed b. Muhammed b. Nâşır ed-Der'î: Şeyh h. 1129'da vefat etmiştir. Zamanının Nâşırıye zaviyesi sahibidir. İbnü't-Ṭayyib bu şeyhinden pek çok rivayette bulunmuş, ilmi ve faziletinden bahsetmiştir. İbnü't-Ṭayyib şeyhi hakkında "Bana virdleri öğretti ve tasavvuf hırkasını giydirdi. Kendisinin ve ashabının sohbetlerinden çok faydalandım." buyurmuştur. Şeyh İbn Nâşır Fas'ta ikamet etmiyordu; fakat çok sık olarak Fas'a giderdi.¹³³

Ebû Osman Sa'îd b. Ebi'l-Kâsım el-'Amîrî: Şeyh h. 1131'da vefat etmiştir. Onun tefsir ve Şahîhi-Buḥârî'yi okuttuğu bir meclisi vardı. Meknes'te kadılık görevini üstlenmiştir.¹³⁴

Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdirrahmân b. Abdilkâdir el-Fâsî: Şeyh Şağîr olarak bilinir. H. 1134'da vefat etmiştir. İbnü't-Ṭayyib kendisinden pek çok dinî ilim özellikle de muselsel hadis rivayetinde bulunmuştur. *İltikâdu'd-Durar*'de şeyh fakih, sûfî âlim, muşârik yani pek çok ilimde âlim olduğu ifade edilirken İbnü't-Ṭayyib şeyhini *el-Menḥu'l-Bâdiye fi'l-Esânîdi'l-'Âliye* eserine atfen bazen *Şâhibu'l-Menḥ* olarak nitelemiştir.¹³⁵

¹³¹ es-Selâvî, *Kitâbu'l-İstiḳşâ*, III, 83; Ahmet Kavas "İbn Zekrî el-Fâsî", *DİA*, Ankara, 1999, XX, 459.

¹³² el-Murâdî, *Silku'd-Durar*, IV, 91; el-Vedğîrî, *et-Ta'rîf*, s. 67.

¹³³ el-Murâdî, *Silku'd-Durar*, IV, 91; es-Selâvî, *Kitâbu'l-İstiḳşâ*, VII, 111-112; el-Vedğîrî, *et-Ta'rîf*, s. 67; mbsz., *Terâcimu A'yâni'l-Medîneti'l-Munevvera*, s. 57.

¹³⁴ el-Vedğîrî, *et-Ta'rîf*, s. 67.

¹³⁵ el-Murâdî, *Silku'd-Durar*, IV, 91; el-Kettânî, *Fihrisu'l-Fehâris*, II, 595; el-Vedğîrî, *et-Ta'rîf*, s.67; Haccî, *Mu'allimetu'l-Mağrib*, XVI, 5358.

Ebu İshâk İbrahim b. Ali b. Muhammed ed-Der'î: Şeyh es-Sibâ'î adıyla meşhur olmuştur.¹³⁶ Muhaddis, kurrâ ve mutasavvıf olan şeyhini İbnu't-Ṭayyib eseri *İdâetur'-Râmûs*'ta “Şeyhu'l-İkrâ ve İmlâ” olarak nitelemiştir. es-Sibâ'î'nin hadiste sadece İbnu't-Ṭayyib'in sahip olabildiği âli bir isnâdı vardı.¹³⁷ Kettânî eseri *Fihrusu'l-Fehâris*'inde şeyhin bu âli isnadına Mağrib'ten sadece İbnu't-Ṭayyib'in sahip olabildiğini esefle bildirmiştir.¹³⁸ İbnu't-Ṭayyib şeyhden ayrıca dînî ilimler dışındaki ilimler de almıştır.¹³⁹

Ebu'l-Abbâs Ahmed b. el-'Arabî: Şeyh zamanın “Raşîf” mescidinde hadis ve siyer öğretiminde meşhur olan şeyhi el-Kettânî İbnu't-Ṭayyib'in şeyhleri arasında saymıştır.¹⁴⁰

Ebu'l-Hasen Alî b. Ahmed el-Ḥarîşî el-Fâsî: el-Muhaddisu'l-Muşârik olan şeyh Medine'de vefat etmiştir. el-Kettânî eserinde şeyhi İbnu't-Ṭayyib'in şeyhleri arasında zikretmiştir.¹⁴¹

Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Muhammed Meyyâre el-Fâsî: İbnu't-Ṭayyib şeyhini muhaddis, muhakik, aklın imamı ve naklin süvarisi olarak nitelemiştir. Şeyhin Şâğa Mahallesi'nde 'İyâd mescidinde bir ilim meclisi vardı.¹⁴²

Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh b. Muhammed eş-Şerîf el-Hasenî el-Meşîşî el-'Alemî: Birçok konuda âlim (muşârik) olan şeyh Fas'taki ikametinin ardından Şafşâvân'a yerleşmiş, İbnu't-Ṭayyib eserleri *İrsâlu'l-Esânid* ve *'Uyûnu'l-Mevârid*'de kendisinden rivayetlerde bulunmuştur.¹⁴³

Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdisselâm b. Ḥamdûn el-Bennânî en-Nefzî el-Fâsî: Fas'ta doğan şeyh başta Hicaz bölgesi olmak üzere çeşitli ilim ve kültür

¹³⁶ Ziriklî, *el-A'lâm*, I, 54.

¹³⁷ el-Kettânî, *Fihrisu'l-Fehâris*, II, 1070; el-Vedğîrî, *et-Ta'rîf*, s. 68.

¹³⁸ el-Kettânî, *Fihrisu'l-Fehâris*, II, 1094.

¹³⁹ el-Murâdî, *Silku'd-Durar*, IV, 91; el-Vedğîrî, *et-Ta'rîf*, s. 68.

¹⁴⁰ el-Kettânî, *Fihrisu'l-Fehâris*, II, 1069.

¹⁴¹ el-Murâdî, *Silku'd-Durar*, III, 105, 205; Muhammed b. Cafer el-Kettânî, *er-Risâletu'l- Mustatrefe*, I, 150; el-Kettânî, *Fihrisu'l-Fehâris*, II, 1070.

¹⁴² el-Murâdî, *Silku'd-Durar*, IV, 91; el-Kettânî, *Fihrisu'l-Fehâris*, II, 1070; el-Vedğîrî, *et-Ta'rîf*, s. 68.

¹⁴³ el-Vedğîrî, *et-Ta'rîf*, s. 69.

merkezlerini dolaşarak ilim tahsilini tamamlamıştır. Hocaları arasında Abdulkâdir el-Fâsî'nin iki oğlu Muhammed ve Abdurrahman ile İbnu'l-Hâc Ahmed b. 'Arabî de bulunmaktadır. Daha sonra ülkesine dönerek Qaraviyyin Medresesi'nde hocalık yapmaya başladı. Şahîh-i Buḥârî derslerinin yanı sıra Arap dili ve edebiyatına duyduğu yakın ilgi sebebiyle *Muhtaşaru Ḥalîl* adlı eseri her yıl okuturdu. Memleketinde çıkan siyasî kargaşa sebebiyle h. 1150 yılında Tıtvân'a gitti. Burada altı yıl boyunca tefsir, hadis ve gramer dersleri verdi. Sonra tekrar Fas'a döndü. 1163'te hayli ileri bir yaşta iken Fas'ta vefat etti.¹⁴⁴ İbnu't-Ṭayyib'ten önce yaşamış İbrahim b. el-Hasen el-Kûrânî, Muhammed el-Ḥarşî Maḥşî Ḥalîl, Ahmed b. el- Hâc gibi âlimlerden bir grup şeyhten rivâyetlerde bulunmuşlardır. İbnu't-Ṭayyib kendisinden Hanefî Fıkḥı'nı almış, sekizinci sûfi hırkasını kendisinden giymiştir.¹⁴⁵

Ebu'l-Hasen Alî et-Tedğî: Kettânî eserinde şeyhi İbnu't-Ṭayyib'in şeyhleri arasında saymış ve onu büyük muhaddis olarak nitelemiştir. Ebû Nuaym'ın *Hilye*'sinin ihtisârını kendisine atfetmiştir.¹⁴⁶

Ebû Zeyd Abdîrahmân el-Fiştâlî: İbnu't-Ṭayyib Kur'ân ve İbn Keşîr rivayetini huzurunda okumuştur.¹⁴⁷

Ebû Muhammed Abdîlvâhid b. Muhammed el-Fiştâlî: İbnu't-Ṭayyib aynı şekilde bu şeyhinin huzurunda da Kur'ân ve İbn Keşîr rivayetini okumuştur.¹⁴⁸

Muhammed b. Abdîrahmân b. Abdîlkâdir et-Tilmisânî: İbnu't-Ṭayyib bu şeyhinden muselsel hadis rivayetinde bulunmuştur.¹⁴⁹

Muhammed Ṭayyib b. Muhammed eş-Şeraḳî: İbnu't-Ṭayyib babası Muhammed eṭ-Ṭayyib'i birçok eserinde kendisinden ilim aldığı şeyhlerinin arasında

¹⁴⁴ Ḥaccî, *Mu'allimetu'l-Mağrib*, XVI, 5358; M.Yaşar Kandemir, "Bennânî", *DİA*, Ankara, 1992, V, 459.

¹⁴⁵ el-Murâdî, *Silku'd-Durar*, IV, 91; el-Kettânî, *Fihrisu'l-Fehâris*, I, 224-227, II, 1068; el-Bağdâdî, *Hedyyetu'l-Ârifîn*, II, 327; Ömer Rıza Keḥhâle, *Mu'cemu'l-Muellifîn*, Mektebetu'l- Muşennâ, Beyrut, X, 168; el-Vedğîrî, *et-Ta'rîf*, s.69; Kennûn, *en-Nubûğu'l-Mağribî*, I, 291; el-Aḥḍar, *el-Hayâtu'l-Edebiyye*, s.258.

¹⁴⁶ el-Kettânî, *Fihrisu'l-Fehâris*, II, 1070.

¹⁴⁷ el-Vedğîrî, *et-Ta'rîf*, s. 69.

¹⁴⁸ el-Vedğîrî, *et-Ta'rîf*, s. 70.

¹⁴⁹ el-Vedğîrî, *et-Ta'rîf*, s. 70.

saymış ve ondan bahsetmiştir.¹⁵⁰ İbnu't-Ṭayyib'in ayrıca dînî ilimlerden tasavvufta da iyi bir eğitim almasında babası Muhammed eṭ-Ṭayyib'in etkisi büyük olmuştur; çünkü babası dönemin tasavvuf büyüklerindendi. İbnu't-Ṭayyib tasavvufta icâzetin bir sembolü olan hırka giymeye babasının eliyle mazhar olmuştur. Kâdiriye hırkasını ve Şeyh Ebû Medyen Şuayb el-Enşârî'ye nisbet edilen el-Mediyeniyye'nin hırkasını yine bizzat babasının eliyle giymiştir.¹⁵¹

Zehrâ Binti Muhammed eş-Şeraḳî: İbnu't-Ṭayyib'in halası olan Şeyha, aynı zamanda dönemin önde gelen âlimlerinden Ebû Alî el-Yûsî'nin eşidir. Fakîhe ve muhaddise olan âlimeden İbnu't-Ṭayyib hadis rivayetlerinde bulunmuştur.¹⁵²

3.3. Talebeleri

Abdulmecîd b. Alî el-Menâlî ez-Zebâdî: ez-Zebâdî adıyla meşhur, hadis, dil ve edebiyat gibi bazı ilimlerde muşârik, sûfi bir âlimdir. el-Ḳâdirî "Onun vefatı ile Mağrib'te ilim kayboldu." sözüyle onun bu konudaki üstünlüğünü belirtmiştir. İbnu't-Ṭayyib'ten İbn Ecdâbî'nin eseri *el-Kifâyetu'l-Muteḥaffiz*'ı okumuştur. Meşrik'a giden ez-Zebâdî tekrardan h. 1158'de son kez şeyhi İbnu't-Ṭayyib ile görüşmüş ve 1163 yılında vefat etmiştir. Müellifin *Bulûğu'l-Merâm bi'r-Rıḫleti ilâ Beytillâhi'l-Ḥarâm* adlı eseri bulunmaktadır.¹⁵³

Ḥamdûn b. Muhammed b. Abdisselâm el-Fâsî: Kettânî eserinde İbnu't-Ṭayyib'in öğrencisi el-Fasî için bir icâzet verdiğini ve bu icâzetinide onun imzasına muttali olduğunu söylemiştir.¹⁵⁴ Şeyh h. 1190' ta vefât etmiştir.¹⁵⁵

Ebû Abdillah Muhammed b. Ebû'l-Feyḍ Muhammed el-Murtaḳâ ez-Zebîdî el-Yemenî¹⁵⁶: H. 1145 yılında Hindistan'da doğan ez-Zebîdî'nin ataları Irak'ın Vâşit şehriden Hindistan'a gelmiş olup soyu, Hz. Ali neslinden Ebu'l-Ferrâh

¹⁵⁰ el-Murâdî, *Silku'd-Durar*, IV, 91; el-Vedğîrî, *et-Ta'rif*, s. 60.

¹⁵¹ el-Vedğîrî, *et-Ta'rif*, s. 65; mbsz., *Terâcimu A'yâni'l-Medîneti'l-Munevvera*, s. 57.

¹⁵² el-Kettânî, *Fihrisu'l-Fehâris*, II, 1071; Ḥaccî, *Mu'allimetu'l-Mağrib*, XVI, 5359.

¹⁵³ Muhammed İbn Muhammed İbn 'Umer İbn Kâsım Maḫlûf, *Seçeretü'n-Nûri'z-Zekiyye fî Ṭabakâti'l-Mâlikiyye*, thk. Abdulmecîd Ḥayâlî, 1.b., Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 2003, s. 508; el-Vedğîrî, *et-Ta'rif*, s. 80.

¹⁵⁴ el-Kettânî, *Fihrisu'l-Fehâris*, II, 1071; el-Vedğîrî, *et-Ta'rif*, s.80.

¹⁵⁵ el-Kettânî, *Fihrisu'l-Fehâris*, II, 1071.

¹⁵⁶ Zebîdî en önemli eseri *Tâcu'l-'Arûs*, ta (I, 3) İbn Ṭayyib'ten şeyhi olarak bahsetmektedir.

el-Vâsıtî'ye dayanır. Zebîdî'nin Vâsıtî nisbesi buradan gelir. Abdulhay el-Kettânî onu tahsil ve şöhret açısından Zebîdî, mezhep bakımından Hânefî, akîde bakımından Eş'arî, irtibatın Kâdirî, sülûken Naşîbendî olarak tanıtır. Evlâdı bulunmamakla birlikte hepsi övgü ve takdir ifade eden "Ebu'l-Feyd" künyesiyle tanınır. Vefâiyye tarikatı şeyhi Ebu'l-Envâr b. Vefâ'ya bağlılığından dolayı Vefâî nisbesini de alan Zebîdî'ye Ebu'l-Feyd künyesini 1182'de bu şeyhi vermiştir. Hânefî mezhebinin önemli merkezlerinden olan Yemen'in Zebîd şehrinde yaklaşık beş yıl kalarak birçok hocadan ders aldı. Abdülhâlik b. Ebû Bekir el-Mizcâcî'den hadis ve diğer dinî ilimleri okudu, Fîrûzabâdî'nin *el-Kâmûsu'l-Muḥîti*'ni rivayet etti. Zebîd'de kaldığı süre içinde her yıl hac mevsiminde Hicaz'a gidip Mekke, Medine ve Tâif ulemâsıyla görüşerek onlardan istifade etti. Mekke'de hocası İbnu't-Ṭayyib eş-Şerakî'den yararlandı. İbnu't-Ṭayyib'den Medine'de el-Kâmûs'u okudu ve onun yazdığı *İdâetu'r-Râmûs Hâşiye 'ale'l-Kâmûs* adlı eseri kendisinden aldı. Öyle ki şeyhi İbnu't-Ṭayyib'in eserlerini dilinden düşürmez oldu. Kahire'ye gittikten yedi yıl sonra telifine başladığı *Tâcu'l-'Arûs* şöhretini daha da arttırdı. 1188'de *Tâcu'l-'Arûs*'u tamamlayınca şöhreti iyice yayıldı. Büyük bir ilme sahip Zebîdî, 1205'te vebadan öldü ve Mısır'da Ruqayye binti Ali b. Ebî Ṭalib'in bulunduğu kabristana defnedildi.¹⁵⁷

Ebu'l-Abbas Ahmed b. Muhammed el-Bekûrî: Teracim kitaplarında hakkında bir bilgiye ulaşılamayan şeyh için hocası İbnu't-Ṭayyib eseri *er-Rihletu'l-Hicâziyye*' de onu metheden *el-Kaşîdetü'l-Lâmiye*'yi nazmetmiştir.¹⁵⁸

Ebû Abdillah Muhammed b. Ebî Abdillâh el-Ḥayyâd b. Ahmed: İbnu't-Ṭayyib'in Fas'taki öğrencilerinden biri olan şeyh, Fas'ta İbn Ceyce adıyla meşhur olmuştur. İbnu't-Ṭayyib h. 1139-1140 yılları arasındaki hac yolculuğu sırasında kendisine yol arkadaşlığı yapan şeyhi bizzat kendisi bu adla isimlendirmiştir. Hocası şeyhin ahlakı ve yol arkadaşlığını çokça övmüş, onun 1140'da Kahire'de ilmî

¹⁵⁷ Abdurrezâk b. Hasan b. İbrahim el-Baytâr, *Hilyetu'l-Beşer fî Târîhi'l-Karni's-Sâlişe 'Aşar*, Dârü Şadır, Beyrut, 1993, I, s.1492; el-Kettânî, *Fihrisu'l-Fehâris*, I, 526-527; Kennûn, *en-Nubûğu'l-Mağribî*, I, 291; Haccî, *Mu'allimetu'l-Mağrib*, XVI, 5358; Durmuş, "Zebîdî, Muhammed Mur-tazâ", *DİA*, Ankara, 2013, XLIV, 168.

¹⁵⁸ el-Vedğîrî, *et-Ta'rif*, s. 80.

derslerine katıldığını ifade etmiştir.¹⁵⁹ İbnu't-Ṭayyib hac yoculuğu esnasında kendisinden ayrıldığında ona özlemini dile getirdiği şu beyitleri nazmetmiştir: (Vâfir)¹⁶⁰

1 وَسَارَ إِلَى السَّوَيْسِ وَلِي فُؤَادُ بِهِ مِنْ نَارِ فُرْقَتِهِ اتِّقَادُ
2 فَيَا لَيْتَ الرَّمَانَ يَجُودُ يَوْمًا بَلْفِيَاءُ وَمَا دَهْرِي جَوَادُ

1. Benim onun ayrılık ateşiyle yanan bir gönlüm olduğu halde Süveys'e yöneldi.

2. Keşke zaman onunla karşılaşmamda bir gün cömert olsa. (Ama) Zamanım cömert olmadı.

Şihâbuddîn Ahmed b. Abdirrahmân: Şeyh Haremeyn'de hocası İbnu't-Ṭayyib'ten “Şahîhu'l-Buḥârî” ve “Şahîhu'l-Müslim” dersleri almıştır. Şeyh h. 1172'de vefât etmiştir.¹⁶¹

el-Kâdî Ebû Zeyd Abdurrahman el-Malikî el-Maḥallî: Maḥallî İbnu't-Ṭayyib'in Kahire'deki ikâmeti sırasında “eş-Şemâilu'l-Muhammediyye” derslerinden bazısına katılmıştır.¹⁶²

Ebû Muhammed el-Ḥuseyn b. Abdillâh el-Hevârî: Şeyh başta hadis olmak üzere çeşitli ilimlerde ders almak için İbnu't-Ṭayyib'in çeşitli ilim meclislerine katılmıştır. Ebû Abdullâh Muhammed b. Abdirrahmân el-Fâsî'nin eseri *el-Menḥu'l-Bâdiye fi'l-Esânidi'l-Âliye*'nin yarısından fazlasını hocası İbnu't-Ṭayyib'in huzurunda onun lafzıyla okumuştur.¹⁶³

¹⁵⁹ el-Vedğîrî, *et-Ta'rîf*, s. 81.

¹⁶⁰ eş-Şerakî, *er-Rihletu'l-Hicâziyye*, s. 512; el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni't-Ṭayyib*, s. 36.

¹⁶¹ eş-Şerakî, *er-Rihletu'l-Hicâziyye*, s. 26; Muhammed İbn Alî eş-Şevkânî, *İthâfu'l-Ekâbir bi İsnâdi'd-Defâtir*, thk. Ḥalil b. Osman el-Cebûr, l.b., Dâru İbn Ḥazm, 1999, s.161, 167.

¹⁶² eş-Şerakî, *er-Rihletu'l-Hicâziyye*, s. 25.

¹⁶³ eş-Şerakî, *er-Rihletu'l-Hicâziyye*, s. 26.

Ebu'l-‘Abbâs Ahmed b. Abdilazîz el-Hilâlî es-Sicilmâsî: Fakîh, muhaddis ve dilci olan şeyh h. 1175’te vefât etmiştir. Hac yolculuğu esnasında başta “Şahîh-i Müslim” olmak üzere hocası İbnu’-t-Ṭayyib’ten dersler almıştır.¹⁶⁴

Muhammed Efendî el-Mes‘ûdî el-Medenî: H. 1143’te kendisi gibi âlim ve salih bir insan olan babası İbrahim Efendî ve kardeşiyle Medine’ye gelerek buraya yerleşen şeyh, güzel ahlaklı fâdıl bir insandı. İbnu’-t-Ṭayyib’in başka bir talebesi Abdurrahmân el-Enşârî, Muhammed Efendî ile Allâme İbnu’-t-Ṭayyib’in derslerinde beraber bulduklarını ifade etmiştir. Çok yakın bir dostu olan aynı zamanda da Bâbu’s-Selâm’da müderrislik yapan Muhammed Efendî el-Kerkûkî’nin vefatından sonra bu medresede müderrislik yapmıştır. el-Mes‘ûdî hocası İbnu’-t-Ṭayyib’in de vefât ettiği hastalık olan vücudun ödem yapması neticesinde 1174’te vefât etmiştir. Şeyh Bakî mezarlığında medfûndur.¹⁶⁵

Abdulkâdir b. Hâlîl er-Rûmî el-Medenî: Kedezkâde olarak tanınan şeyh h. 1187’de vefât etmiştir. İbnu’-t-Ṭayyib ve Muhammed Ḥayât gibi dönemin âlimlerinden hadis dersleri okuyan şeyh, sürekli olarak İbnu’-t-Ṭayyib’in yanında bulundu. Bu yüzden şeyh hocasının bir nevi derslerindeki asistanı oldu.¹⁶⁶

Ahmed b. Salih b. Ahmed b Şadaqa: H. 1183’te vefat etmiş olan şeyh “el-Verrâku’l-Edîb” olarak tanınıyordu. Dönemin âlimlerinden Muhammed el-Ḥamevî’den Arap Dili, Kâsım en-Neccâr’dan fıkıh ve akâid, İbnu’-t-Ṭayyib’ten “Şahîh-i Buḥârî” dersleri aldı. Aynı zamanda edebiyat ve şiir konusunda da ender şahsiyetlerden birisi olan şeyh meânî, beyân gibi edebiyat ilimleri ile Arap dili konusunda da bilgili birisiydi.¹⁶⁷

Alî b. Abdirrâhmân el-İslâmbûlî: Defterdârî adıyla meşhur olan şeyhu’l-âlim ve fâdıl el-İslâmbûlî özellikle de mantık konusunda mâhirdi. Hanefî fakîhi olan

¹⁶⁴ eş-Şeraķî, *er-Rihletu’l-Hicâziyye*, s. 26.

¹⁶⁵ eş-Şeraķî, *er-Rihletu’l-Hicâziyye*, s. 26; Abdurrahmân İbn Abdilkerîm el-Ḥanefî el-Medenî el-Enşârî, *Tuhfetu’l-Muhibbîn ve’l-Aşhâb fî Ma’rifeti mâ li’l-Medeniyyîn mine’l-Ensâb*, thk. Muhammed el-‘Arûsî el-Metvî, 1.b., el-Mektebetü’l-‘Atîka, Tunus, 1970, s. 464-465.

¹⁶⁶ el-Kettânî, *Fihrisu’l-Fehâris*, II, 1071.

¹⁶⁷ eş-Şeraķî, *er-Rihletu’l-Hicâziyye*, s. 27; el-Murâdî, *Silku’d-Durar*, I, 113.

el-İslâmbûlî, h. 1140'ta Medine'ye gelmiş, hocası İbnu't-Ṭayyib'e komşu olmuş ve ondan dersler almıştır. Şeyh 1183'te vefat etmiştir.¹⁶⁸

Abdurrahmân b. Abdilkerîm el-Ḥanefî el-Enşârî el-Medenî: Şeyhu'l-Fâdîl, çeşitli edebi ve dînî ilimlerde mâhir, ve zamanının Medine tarihçisi ve Mescidi Nebevî'nin hatiplerinden olan şeyh Medine'de doğmuş ve orada yetişmiştir. İbnu't-Ṭayyib'in yanısıra Cemâl Abdullâh b. Sâlim el-Buşrî, Muhammed Ebî't-Ṭâhir b. İbrâhim el-Kûrânî gibi dönemin âlimlerinden dersler almıştır.¹⁶⁹

4. İlmî ve Edebî Kişiliği

İbnu't-Ṭayyib Fas'taki din, dil ilimleri ve edebî ilimlerdeki eğitimini tamamladıktan sonra, dönemin ilmî hayatının genel bir özelliği olan dînî ilimlerden Kur'ân, hadis, fıkıh, tasavvuf ve bu ilimlerin anlaşılmasında vasıta görevi gören ilimlerden olan fikhu'l-luga, nahiv, sarf, belâğat, arûz, şiir, tarih vb. ilimlerinde de temayüz etmiş; sürekli olarak derslerine katıldığı şeyhlerinin övgüsünü kazanmıştır. İbnu't-Ṭayyib eş-Şeraķî Fas'taki bu eğitiminin ardından tadrîs çalışmalarında bulunmuş sayısız öğrenci yetiştirmiştir. Şairin meşhur eserleri *Şerhu Muvattıeti'l-Faşıh*, *Şerhu'l-Kaşîdeti'l-Mudariyye*, *İkâmetu'l-Burhân 'alâ Enne'l-Ef'âle'n-Nâkısa İnnemâ Tedullu 'ale'z-Zamân*, *İsfâru'l-Lișâm an-Muḥayyâ Şevâhidi İbn Hișâm*, *Şerhu Kifâyeti'l-Muteḥaffız*, *Simtu'l-Ferâid fîmâ yete'alleku bi'l-Besmeleti ve's-Salâti mine'l-Fevâid*, *Telḥisu't-Telḥis min Şevâhidi't-Telḥis*'i bu dönemde h. 1139 yılında Medine'ye hicret etmeden önce telif etmiştir. O, bu eserlerinden bazılarını Meşrik'a ilk yolculuğunda beraberinde götürmüş, onları hocalarına sunmuş ve onların takdirlerini almıştır.¹⁷⁰

İbnu't-Ṭayyib eş-Şeraķî'nin âlim bir ailede dünyaya gelmesi onun küçük yaşta ilimle tanışmasını sağlamış, daha sonraki ilmî yaşantısında da babasının katkıları büyük olmuştur. Şair 60 yaşında vefat etmiş, ömrünün yaklaşık 33 yılını ise Fas'ta geçirmiştir. İlmi hayatının daha olgunlaşma döneminde olmasına rağmen bu

¹⁶⁸ eş-Şeraķî, *er-Rıḥletu'l-Hicâziyye*, s. 27; el-Enşârî, *Tuḥfetu'l-Muḥibbîn; el-Murâdî, Silku'd-Durar*, III, 216; Ziriklî, *el-A'lâm*, I, 119.

¹⁶⁹ el-Murâdî, *Silku'd-Durar*, II, 303.

¹⁷⁰ eş-Şeraķî, *er-Rıḥletu'l-Hicâziyye*, s. 30.

dönemde yukarıda zikredilen mükemmel eserleri telif etmesi onun ilmî seviyesini göstermesi açısından önemlidir. Daha sonra hicret ettiği Medine döneminde ise ilmî hayatının zirvesine çıkmış, gerek talebeleri gerekse de dönemin ilim adamları tarafından “allâme” olarak nitelendirilmiştir.

İbnu't-Ṭayyib, kaynaklarda daha çok hadis âlimi olarak tanınmasına rağmen, onun bu özelliğinden daha çok dil ve -özellikle de edebiyat- yönünün ağır bastığı gerçeği telif ettiği eserlerinde açıkça görülmektedir. O, en fazla eserini dil ve edebiyat alanında telif ettiği gibi daha çok bu alanda dersler vermiştir.

İbnu't-Ṭayyib'in muttakî, salih bir insan olması ilmî hayatına ve eserlerine yansımıştır. Şiiri başta olmak üzere diğer eserlerinde de dînî gayeyi ön planda tutmuş, özellikle de nazmettiği şiirlerinde dînî konuları işlemiştir.

Şairin ilmî ve edebî diğer bir özelliği ise onun farklı alanlarda eserler vermiş olmasıdır. Öyle ki dil ve edebiyat ilimleri, biyografi, dînî ilimler gibi farklı ilimlerde 61 eser telif etmiştir.

Şairin ilmî ve edebî değerini ortaya koyan belki de en önemli bilgilerden biri de *Dîvân*'ındaki fahr türünün tek örneği olan aşağıdaki beyitlerdeki ifadeleridir. Şair bu şiirinde bir nevi dil alanındaki ilmî otorite oluşunu ifade etmiştir. (Kâmil)¹⁷¹

1 لَا بَدْعَ إِذْ وَاقَى بِعَيْثِ صَيْبٍ وَأَتَى بِكُلِّ شَدَى وَعُزْفٍ طَيْبٍ

2 وَاحْتَصَّ بِالْحَمْدِ الْكَثِيرِ فَإِنَّهُ نَجْرُ اشْتِاقِ مُحَمَّدِ بْنِ الطَّيِّبِ

1. Bol yağmur ve yayılan bütün hoş kokularla gelmesinde şaşılacak bir şey yok.

2. Çünkü (O'na) çok övgü lütfedildi. O iştikak ustası Muhammed İbnu't-Ṭayyib'tir.

Yine meşhur öğrencilerinden biri Murtaḍâ ez-Zebîdî hocası için nazmettiği bir beytinde onu “allâme ve asrın muhaddisi” olarak nitelemiş ve onun hadis ilminde

¹⁷¹ el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni't-Ṭayyib*, s. 32.

otorite oluşunu dile getirmiştir.¹⁷² İbnu't-Ṭayyib Mağrib'te zamanının en büyük ilmî şahsiyetlerinden olması ve de çok sayıda eser vermesine rağmen, dönemin ilmî hayatı hakkında bilgi veren kaynaklarda hakettiği yeri alamamıştır. Dönemin temel kaynaklarının en önemli müelliflerinden biri kabul edilen Muhammed İbnu't-Ṭayyib, el-Ḳâdirî başta olmak üzere ricâl tarihçileri tarafından büyük bir ihmale uğramıştır. Özellikle de Mağrib tarihi hakkında eser yazan el-Ḳâdirî'nin, eş-Şeraḳî'den ilmî olarak daha az şöhrete sahip olan müellifleri, eş-Şeraḳî'nin öğrencilerini, hatta ilmî açıdan ancak onun öğrencisi olacak şahısları zikretmesine rağmen eş-Şeraḳî'yi zikretmemesi gerçekten büyük bir ihmaldir. Ḳâdirî'nin terâcim konusunda önemli eserleri olan *Neşru'l-Meşânî*, *Havliyâtu Neşri'l-Meşânî*, *İltikâdu'd-Durar* ve *el-Eklîl ve't-Tâc* adlı eserlerine bakıldığında müellifin eş-Şeraḳî'ye bir kelime dahi olsa yer vermediği görülür. Bu durumunun sebebi olarak İbnu't-Ṭayyib'in hayatının diğer yarısını Meşrîk'ta geçirdiği ve eserlerini büyük ölçüde orada ortaya koyduğu ileri sürülebilir. Fakat el-Ḳâdirî gibi sadece Mağrib müelliflerini değil Meşârîk müelliflerini de eserlerine alan büyük bir tarihçiye bu durumun nasıl gizli kalabildiğini anlamak gerçekten mümkün değildir. Genelde aynı dönemde yaşayan müellifler arasında ihtilaf, rekabet vb. nedenlerle gerçeklerin gizlendiği görülen bir gerçektir; fakat her iki âlimin aralarında yaş farkının bulunması yukarıdaki gerekçeyi ortadan kaldırmaktadır. Acaba eş-Şeraḳî ile Fas'ta o dönemin meşhur ilim sahibi ailelerinden el-Ḳâdirî'nin ailesinden bazı fertler arasında meydana gelen böyle bir çekişmenin mi bu duruma neden olduğu akla gelmektedir.¹⁷³ İbnu't-Ṭayyib'e dönem hakkında bilgi veren en meşhur eser konumunda olan el-Ḳâdirî'nin eserlerinde yer verilmemesine rağmen, gerek eş-Şeraḳî'nin öğrencileri gerekse Mağrib ve Meşrîkli çok sayıdaki müellifin oluşturduğu en kadîm ve en güvenilir terâcim kitaplarında eş-Şeraḳî'nin hayatı, ilmî şahsiyeti hakkında bilgilere ulaşılmaktadır.

¹⁷² Murtaḳâ ez-Zebîdî, *Elfîyyetu's-Sened*, thk. Muhammed b. 'Azûz, 1.b., Dâru İbn Hâzım, Beyrut, 2006, s. 101-102.

¹⁷³ el-Vedğîrî, *et-Ta'rîf*, s. 7.

5. Eserleri

Bazı mütercimler -şairin gerek günümüze ulaşan, gerekse de ulaşmayan eserleri incelendiğinde- İbnu't-Ṭayyib eş-Şeraḳî'nin 50'den fazla eseri olduğunu belirtmiştir.¹⁷⁴ Şairin 50 eseri kayıp yahut kayıp hükmündedir ve eserlerinden sadece 11 tanesi günümüze ulaşmıştır. İbnu't-Ṭayyib'in kendi eserlerinden ve başta terâcim kitapları olmak üzere diğer eserlerden ulaşılan bilgilere göre müellifin toplamda 61 eserinin olduğu tespit edilmiştir.

Şairin bu eserleri telif edildikleri ilim dalı ve sayısı bakımından gruplandırıldığında ise aşağıdaki tablo karşımıza çıkmaktadır:

ESER VERİLEN İLİMLER	VERİLEN ESER SAYISI
1) Dil İlimleri (العلوم اللغوية)	24
a) Mu'cem (المعجم)	8
b) Nahiv ve Sarf (النحو و الصرف)	16
2) Edebiyat ve İlimleri (الادب و علومه)	15
a)Edebiyat (الادب)	10
b) Belâğat ve Aruz (البلاغة و العروض)	5
3) Biyografi (تراجيم و فهاريس)	4
4) Dinî İlimler (العلوم الدينية)	16
a) Tefsîr (التفسير)	3
b) Hadîs (الحديث)	3
c) Fıkıh (الفقه)	4
d) Siyer ve Şemâil (السير و الشمائل)	5
e) Tasavvuf (التصوف)	1
5) Muhtelif (المختلفات)	2
TOPLAM	61

¹⁷⁴ el-Kettânî, *Fihrisu'l-Fehâris*, II, 1070; el-Murâdî, *Silku'd-Durar*, IV, 91; Kennûn, *en-Nubûğu'l-Mağribî*, I, 291; mbsz., *Terâcimu A'yâni'l-Medîneti'l-Munevvera*, s. 57.

Tablodaki eserlere bakıldığında eserlerin çokluğu ve birçok alanda verildiği, İbnu't-Ṭayyib'in yaşadığı Meşrik ve Mağrib'in o günkü dönemin özelliği olan şerh, hâşiye ve talik türünden olduğu, 24 eserinin yani üçte birinden fazlasının dil bilimleri ile ilgili olduğu görülmektedir. Buna edebiyat, belâgat ve aruz ile ilgili eserleri de ilâve edildiğinde ise eserlerin yarısından fazlasını dil ilimleri oluşturmaktadır. Bu da dil, edebiyat ve ilimleri alanında verilen eserlerin toplamının dinî ilimlerde verilen eser sayısından daha çok olduğunu açıkça göstermektedir. Eserlerden elde edilen bu bilgi de onun edebiyat ve dil ilimleri alanında daha çok temâyüz ettiğini göstermektedir. Bu eserlerden sadece 11'i günümüze kadar ulaşabilmiştir.¹⁷⁵

İbnu't-Ṭayyib eş-Şeraḳî'nin günümüze ulaşan mevcut eserleri şunlardır.

1. *İdâetu'r-Râmûs (el-Hâşiyetu 'ale'l-Ḳâmûs)*
2. *Muvattînetu'l-Faşîḥ li Muvattîneti'l-Faşîḥ (Şerḥu Muvattîneti'l-Faşîḥ)*
3. *Tahrîru'r-Rivâye fi Takrîril'l-Kifâye (Şerḥu Kifâyeti'l-Muteḥaffız)*
4. *er-Rihletu'l-Hicâziyye*
5. *İrsâlu'l-Esânîd ve İşâlü'l-Muşannafât ve'l-Eczâu ve'l-Mesânîd (el-Fihristü'l- Şuğrâ)*
6. *'Uyûnu'l-Mevâridi's-Selsele min 'Uyûni'l-Esânîdi'l-Muselsele*
7. *Feydu'l-İnşirâḥ*
8. *Şerḥu Hizbi'n-Nevevî*
9. *el-'Uḳûdu'n-Nazîme (Şerḥu'l-Ḳaşîdeti'l-Muḍariyye)*
10. *el-Ḳaşîdeti'r-Râiyye fi Medhi'r-Rasûl*
11. *el-İstişfâ bimâ fi Zâti'ş-Şifâ*

¹⁷⁵ el-Vedğîrî, *et-Ta'rif*, s. 139.

İbnu't-Ṭayyib daha çok dil alanında eserler vermesine rağmen günümüze ulaşan eserlerinden *İdâetu'r-Râmûs*, *Muvattıtu'l-Faşîh li Muvattıtu'l-Faşîh*, *Tahrîru'r-Rivâye fi Takrîril'l-Kifâye* mu'cem; *Feydu'l-İnşirâh* da usûlü-nahv alanında olmak üzere bu alanda sadece 4 eseri günümüze ulaşabilmiştir. İbnu't-Ṭayyib'in eserlerinden olmadığı halde el-Bağdâdî, eserleri *İdâhu'l-Meknûn* ve *Hediyyetu'l-Ârifîn*¹⁷⁶de *el-Ezhâru'n-Nediyye fi't-Târîh* adlı eseri ona nispet etmektedir.¹⁷⁷ Oysaki İbnu't-Ṭayyib'in eserlerini genelde başka eserlerin içerisinde zikretme anlayışı ve öğrencilerinin diğer eserlerini zikretmesine rağmen bu eserini zikretmemesi, bu eserin ona ait olmadığını göstermesi açısından önemlidir.¹⁷⁸

5.1. Dil İlimlerine Ait Eserleri

İdâetu'r-Râmûs ve İdâfetu'n-Nâmûs 'alâ İdâeti'l-Kâmûs

Eserin meşhur adı *Hâşiyetu'l-Kâmûs*'tur. Eserin başta Mağrib kütüphanelerinde olmak üzere dünya kütüphanelerinde de çok sayıda el yazma nüshaları mevcuttur. Eserin küçük bir kısmı Abdusselâm el-Fâsî et-Tehâmî er-Râcî el-Hâşimî'nin tahkiki ile yeniden basılmıştır.¹⁷⁹

Tahrîru'r-Rivâye fi Takrîril'l-Kifâye

Eserin meşhur adı *Şerhu Kifâyeti'l-Mutehaffız*'dır. Eser İbnu'l-Ecdâbî olarak meşhur olan Ebû İshâk İbrahim b. Ahmed et-Trablusî'nin *Kifâyetu'l-Mutehaffız ve Nihâyetu'l-Mutelaaffız fi'l-Luğati'l-Arabiyye* adlı eserinin şerhidir. Eserin konusu dilin lafızlarıdır. Eser Şe'âlîbî'nin *Fikḥul-Luga* ve İbn Sîde'nin *el-Muḥaşşas* adlı eserlerindeki metodla bablar şeklinde tasnif edilmiştir. Çok kısa bir muhtasardır. Esere her lafız alınmamış; bilâkis ihtisar edilerek büyük sözlüklerden meşhur olan lafızlar seçilerek alınmıştır. Eserin muhtasar olmasının başka bir nedeni de, müellifin hâşiyeden garip kelimeleri çıkarması ve şevâhidden uzak durmasıdır. Eserin muhtasar olması eserin yayılmasını ve medrese kitaplarından olmasını sağlamıştır.

¹⁷⁶ el-Bağdâdî, *Hediyyetu'l-Ârifîn*, II, 331.

¹⁷⁷ el-Bağdâdî, *Hediyyetu'l-Ârifîn*, II, 331; a.mlf., *İdâhu'l-Meknûn*, tashih ve basıma haz. Muhammed Şerâfuddîn, Dâru İhyâu't-Turâsi'l-Arabî, Beyrut, III, 67.

¹⁷⁸ el-Vedğîrî, *et-Ta'rîf*, s. 139.

¹⁷⁹ el-Murâdî, *Silku'd-Durar*, IV, 91; el-Bağdâdî, *Hediyyetu'l-Ârifîn*, II, 331; Ziriklî, *el-A'lâm*, VI, 178; el-Vedğîrî, *et-Ta'rîf*, s. 140; Haccî, *Mu'allimetu'l-Mağrib*, XVI, 5358; mbsz., *Terâcimu A'yâni'l-Medîneti'l-Munevvera*, s. 57; el-Aḥḍar, *el-Hayâtu'l-Edebiyye*, s. 259.

ıfî, İbn Ecdâbî'den insanların Mağrib ve Mısır'da *Kifâyetu'l-Mutehaffız*'la meşgul olduklarını aktarmıştır.

İbnu't-ayyib'in eserle tanışması ise hocası Ebû Abdullah Muhammed b. Şazeli'nin huzurunda bu eseri okuduğu Fas'taki ilim halkalarına geldiği dönemde olmuştur.¹⁸⁰ İbnu't-ayyib çok geçmeden de öğrencilere eseri okutacak makama sahip olmuştur. Bu derslerin sonunda da eserin şerhi ortaya çıkmıştır. Eserin Dâru'l-Kutubi'l-Mişriye'de iki el yazma nüshası bulunmaktadır. Mevcut bu iki nüshada da eserin bitiriliş tarihine ait bilgi yer almamaktadır; fakat diğer eserlerindeki bilgilerden eserin h. 1139 yılında tamamlanmış olabileceği büyük olasılıkla tahmin edilmektedir. İbnu't-ayyib eserin muaddimesinde kendisini eserin hâşiyesine yönelten âmiller arasında seçkin hocalarının ve öğrencilerinin isteğine cevap verme isteği olduğunu belirtir.¹⁸¹

İbnu't-ayyib eserde lafızların zabtını, manaların şerhini ve şevâhidlerini ele almıştır. Eseri telif ettiğinde müellif henüz ilmî hayatının başında, hatta otuzuna bile ulaşmamıştı. Bu durum ortaya koyduğu bu eserde kendini hissettirmiş ve örneğin başka bir eseri *Hâşiyetu'l-âmûs*'taki gibi ilmî bir derinliğin görülmemesine neden olmuştur.

Eserde:

- Dilin ne demek olduğu konusundaki ihtilaflar.
- Lafzın iştiâkı konusundaki ihtilaflar.
- Dilin Allah'tan bir ilham mı, yoksa insanlar tarafından ortaya konulmuş bir husus mu olduğu konusundaki ihtilaflar.
- Dilin Allah'tan bir ilham olma durumunda dil öğrenilmesi ve keyfiyetine ulaşmadaki metod.

¹⁸⁰ eş-Şerakî, *Şerhu Kifâyeti'l-Mutehaffız*, s. 201; mbsz., *Terâcimu A'yâni'l-Medîneti'l-Munevvera*, s. 57.

¹⁸¹ eş-Şerakî, *Şerhu Kifâyeti'l-Mutehaffız*, s. 33.

- Dildeki lafızların terkibler olarak mı yoksa sadece lafızlar olarak mı konduğu meselesi.
- Dilin toptan mı yoksa peyderpey mi olarak konulduğu meselesi.
- Dilin öğrenilme metodu akıl mı yoksa nakil midir?
- Dilin genişliği ve onu ihata etmenin imkânsızlığı.
- Dilin bütünü lehçelerde dâhil bir hüccet midir?
- Lehçeler arasındaki ihtilaf ve bunun neticeleri.
- İstişhâd ile ilgili meseleler.
- Arap şiiriyle istişhâd ve şiir tabakalarının zikri.
- Şiir alanında istişhâd tabakasının belirlenmesindeki ihtilaf.
- Dil ile istişhâda ihtiyacı olan ilimler gibi konulara yer verilmiştir.¹⁸²

Müellif eserinde ele aldığı dil ile ilgili bu sorunları daha sonra telif ettiği *Hâşiyetu 'ale'l-Kâmûs* ve *Şerhu İktirâhi's-Suyûti* gibi eserlerinde de ele almıştır. Her ne kadar eser diğer eserlerine nazaran ilmî açıdan fazla bir derinliğe sahip olmasa da dil ilimleri ile ilgili yaptığı bu çalışmasının ilk çalışma olması ona tarihi bir değer vermektedir. Çünkü İbnu't-Ṭayyib yapmış olduğu bu çalışma ile dil alanında temâyüz etmiş bir müellif olarak kabul edilmiştir.¹⁸³

Hâşiyetu 'alâ Durreti'l-Ğavvâs

Eser Ebû Muhammed Kâsım b. Alî b. Muhammed el-Ḥarîrî'nin Arap dil eserlerinin en meşhurlarından sayılan *Durretu'l-Ğavvâs fî Evhâmi'l-Havâs* adlı eserin hâşiyesidir. Bu eseri günümüze ulaşmamıştır. İbnu't-Ṭayyib'in diğer eserleri *Şerhu Kifâyeti'l-Mutehaffiz*¹⁸⁴ ve *İdâetu'r-Râmûs*'ta bu esere atıflar yer almıştır.¹⁸⁵

¹⁸² eş-Şerakî, *Şerhu Kifâyeti'l-Mutehaffiz*, s. 63-84.

¹⁸³ el-Murâdî, *Silku'd-Durar*, IV, 91; el-Bağdâdî, *Hediyyetu'l-Ârifîn*, II, s.331; Ziriklî, *el-A'lâm*, VI, 178; el-Vedğîrî, *et-Ta'rîf*, s. 140-143; Kennûn, *en-Nubûğu'l-Mağribî*, I, 291.

¹⁸⁴ eş-Şerakî, *Şerhu Kifâyeti'l-Mutehaffiz*, s. 84,164, 487.

Havâşî'r-Ravdî'l-Meslûf

Eser *el-Ķâmûsu'l-Muĥît*'in müellifi Ebu't-Ṭâhir Mecduddîn Muhammed b. Yakûb b. Muhammed el-Fîrûzâbâdî'nin *er-Ravḍu'l-Meslûf fîmâ Lehû İsmânî İlâ Ulûf* adlı eserinin hâşiyesidir. İbnu't-Ṭayyib *İdâetu'r-Râmûs* ve diğere bazı eserlerinde farklı yerlerde bu eserine atıfta bulunmuştur. Bu eser de günümüze ulaşmamıştır.¹⁸⁶

Havâşî Şifâi'l-Ķalîl

Eser Şihâbuddîn Ahmed b. Muhammed b. Ömer el- Ĥafâcî'nin eseri *Şifâu'l-Ķalîl bi mâ luğatu'l-'Arab mine'd-Daĥîl* adlı eserinin şerhidir. Ĥafâcî'nin eseri muarrebleşmenin şartını ve keyfiyetini beyan etmekle birlikte, mu'cem esasına göre düzenlenmiş yaklaşık 1200 kelimeyi ihtiva etmektedir. Bu kitabın şerhi olan İbnu't-Ṭayyib'in bu eseri de günümüze ulaşmayan eserlerindedir.¹⁸⁷ Diğere eserleri *Şerhu Kifâyeti'l-Muteĥaffiz*¹⁸⁸ve *Feyḍu'l-İnşirâh*'ta¹⁸⁹ kayıp hükmünde olan bu eserine atıflarda bulunmuştur.¹⁹⁰

Ḍav'ul-Ķâbûs fî Zevâidi's-Şihâh 'ale'l-Ķâmûs

İbnu't-Ṭayyib diğere bir eseri *İdâetu'r-Râmûs*'ta Celâluddîn es-Suyûfî'nin *el-İfşâh an Zevâidi'l-Ķâmûs 'ale's-Şihâh* adlı eserinden bahsederken kendisinin de o vakitlerde aynı konuda kitapçık şeklinde bazı notlar topladığını ve onları *Ḍav'ul-Ķâbûs fî Zevâidi's-Şihâh 'ale'l-Ķâmûs* olarak adlandırdığını ifade etmiştir. Büyük olasılıkla İbnu't-Ṭayyib bu kitapçıkta maddeleri daha sonra telif ettiği eseri

¹⁸⁵ el-Vedğîrî, *et-Ta'rîf*, s. 143; Kennûn, *en-Nubûğu'l-Mağribî*, I, 291.

¹⁸⁶ el-Vedğîrî, *et-Ta'rîf*, s. 144.

¹⁸⁷ el-Vedğîrî, *et-Ta'rîf*, s. 144.

¹⁸⁸ eş-Şerakî, *Şerhu Kifâyeti'l-Muteĥaffiz*, s.610.

¹⁸⁹ eş-Şerakî, *Feyḍu Neşri'l-İnşirâh min Ravḍi Ṭayyi'l-İktirâh*, thk. Mahmud Yusuf Feccâl, 1.b., Dâru'l-Buĥûşu'd-Dirâsâti'l-İslâmiyye ve İhyâi't-Turâş, Abu Dabi, 2000, I, s. 343.

¹⁹⁰ "Müellif, أندلس" lafzından bahsederken "onun muarreb olduğunu açıklamışlardır. Onu Araplar bilmezler. Nitekim Yâkut el-Ĥamevî *Mu'cemu'l-Buldân*'da aynı şekilde açıklamıştır. Ben de onu "*Havâşî Şifâi'l-Ķalîl*"e koydum. Yine "زنديق" kelimesinden bahsederken, bazıları onu muarreb kabul etmiş bazıları da Arapça olduğunu kabul etmişlerdir dedikten sonra bu kelimeyi "*Şerhu'l-Ķâmûs*" ve "*Havâşî Şifâi'l-Ķalîl*"de açıkladım. Yine "الدويان" kelimesinden bahsederken yine kelimeyi "*Şerhu Nazni'l-Faşih*"te açıkladım ve *Havâşî Şifâi'l-Ķalîl*'de daha fazla bilgi verdim diyerek eserlerine atıfta bulunmuştur. Bkz: el-Vedğîrî, *et-Ta'rîf*, s.144-145.

İdâetu'r-Râmûs'a ilave etmiştir. Çünkü bu eserin konularının *İdâetu'r-Râmûs*'un konularından bir kısmı olduğu görülmektedir.¹⁹¹

el-Musfir an-Ĥabâyel'l-Muzhir

Eser Ebu'l-Faḍl Celâluddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. es-Suyûtî'nin eseri *el-Muzhir fi'l-Luga ve Envâ'ihâ* adlı eserin şerhidir. İbnu't-Ṭayyib diğer eserleri *Feyḍu'l-İnşirâh* ve *Şerhu'l-Kifâye*'de¹⁹² bu eserine atıfta bulunmuştur. Muhammed el-Fâsî *Târîhu'd-Dirâsâti'l-Lugaviyye bi'l-Mağribi'l-Akşâ* adlı eserinde Ĥamzâviyye zâviyesinde iki yazma nüshasının bulunduğunu belirtmiştir.¹⁹³

Muvaṭṭıetu'l-Faşîh li-Muvaṭṭıeti'l-Faşîh

Eser Mâlik b. Abdurrahmân b. Murahhal Alî b. Abdurrahmân el-Mâlikî es-Sebtî'nin Şa'leb'in meşhur eseri *el-Faşîh*'e manzum olarak yazmış olduğu *Manzûmetu Faşîhi Şa'leb* adlı eserinin şerhidir. Eserin bir diğer adı da *Naẓmu'l-Faşîh*'tir. Eserin h. 1139 yılından önce yazıldığı sabittir; çünkü İbnu't-Ṭayyib bu yıl yaptığı Hac yolculuğu esnasında beraberinde eserini Meşrika götürmüştür. Eserin yazma nüshası mevcuttur.¹⁹⁴ İbnu't-Ṭayyib diğer bir eseri *Feyḍu'l-İnşirâh*'ta¹⁹⁵ bu eserine atıfta bulunmuştur.

İkâmetu'l-Burhân 'alâ Enne'l-Ef'âle'n-Nâkışa İnnemâ Tedullu 'ale'z-Zamân

Eser İbnu't-Ṭayyib'in günümüze ulaşmayan eserlerindedir. Müellif diğer bir eseri *Feyḍu'l-İnşirâh*'ta mezkûr eserini İbn Mâlik et-Ṭâî'nin eseri *Teshîlu'l-Fevâid* ve *Tekmilu'l-Makâşid* adlı eserinde nâkıs fiillerden kâne ve benzerlerinin oluş ve zamana aynı anda delâlet ettiği fikrine karşı yazmış olduğunu belirtmektedir. Eserinde kâne ve benzerlerinin sadece zamana delâlet ettiğini ve Suyûtî'nin de *el-İktirâh fi Uşûli'n-Nahv* adlı eserinde aynı görüşte olduğunu ifade etmektedir.

¹⁹¹ el-Vedğîrî, *et-Ta'rif*, s.145; Kennûn, *en-Nubûğu'l-Mağribî*, I, s. 291.

¹⁹² eş-Şerakî, *Şerhu Kifâyeti'l-Mutehaffız*, s. 83, 497.

¹⁹³ el-Kettâni, *Fihrişu'l-Fehâris*, II, 1070; el-Vedğîrî, *et-Ta'rif*, s. 145; Kennûn, *en-Nubûğu'l-Mağribî*, I, 290; Haccî, *Mu'allimetu'l-Mağrib*, XVI, 5358; el-Aḥḍar, *el-Hayâtu'l-Edebiyye*, s. 259.

¹⁹⁴ el-Murâdî, *Silku'd-Durar*, IV, 91; Ziriklî, *el-A'lâm*, VI, s. 178; el-Vedğîrî, *et-Ta'rif*, s. 146; Kennûn, *en-Nubûğu'l-Mağribî*, I, 291.

¹⁹⁵ eş-Şerakî, *Feyḍu'l-İnşirâh*, I, 171.

Müellifin *Feydu'l-İnşirâh*'ta¹⁹⁶ Sibeveyh ve hocası el-Mesnâvî'nin de aynı görüşte olduğunu belirttiği bilgilere dayanarak eserin İbnu't-Ṭayyib'in Fas döneminde yazıldığı anlaşılmaktadır.¹⁹⁷

Ḥâşiyetu 'alâ Şerhi'l-Âcurrûmiyye li Ḥâlid'il-Ezherî

Eser Ḥâlid b. Abdillâh el-Ezherî'nin İbn Âcurrûm'un *el-Âcurrûmiyye*'si üzerine kaleme aldığı şerhinin bir talikâtıdır. Eser İbnu't-Ṭayyib'in günümüze kadar ulaşmayan eserlerindedir. Diğer bir eseri '*Uyûnu'l-Mevârid*'de bu esere atıfta bulunmuştur.¹⁹⁸

Ḥâşiyetu 'alâ Şerhi'l-Ḳavâid lil-Ezherî

Eser İbn Hişâm'ın nahiv eseri *el-İ'râb an Ḳavâidi'l-İ'râb* adlı eserinin el-Ezherî tarafından yapılan şerhi *Mûşilu't-Tullâb ilâ Ḳavâidi'l-İ'râb*'ın hâşiyesidir. İbnu't-Ṭayyib bu eserine *Şerhu'l-Kifâye*¹⁹⁹ ve '*Uyûnu'l-Mevârid* gibi eserlerinde atıfta bulunmuştur.²⁰⁰

Ḥâşiyetu 'ale't-Taşriḥ lil-Ezherî

Eser İbn Hişâm'ın *Evḍahu'l-Mesâlik ilâ Elfıyyeti İbn Mâlik* adlı eserinin el-Ezherî tarafından yapılan şerhi *et-Taşriḥ 'ale't-Tevḍih* adlı eserin hâşiyesidir. İbnu't-Ṭayyib, mevcut birçok eserinde özellikle de *İḍâetu'r-Râmûs* adlı eserinde bu eserine atıfta bulunmuştur. Bu eserini ayrıca *el-Havâşî* olarak da adlandırmıştır.²⁰¹

Ḥâşiyetu 'ale'l-Murâdî

Eser İbn Ummu Ḳâsım olarak tanınan Ebû Muhammed Bedruddîn Hasen b. Ḳâsım b. Abdullah b. Alî el-Murâdî'nin İbn Mâlik'in *el-Elfıyye* adlı eserine yapmış olduğu şerhinin hâşiyesidir. Müellif mevcut eseri *İḍâetu'r-Râmûs*'ta kelimenin farklı şekillerinin hepsinin aynı manada toplandığını belirttiği ilgili bölümde bu görüşü hocası Muhammed b. Mesnâvî'den de *Havâşî Murâdî* adlı eserinde aktardığını ifade

¹⁹⁶ eş-Şerakî, *Feydu'l-İnşirâh*, II, 1060.

¹⁹⁷ el-Vedğîrî, *et-Ta'rîf*, s. 146-147.

¹⁹⁸ el-Vedğîrî, *et-Ta'rîf*, s. 147.

¹⁹⁹ eş-Şerakî, *Şerhu Kifâyeti'l-Mutehaffız*, s. 166.

²⁰⁰ el-Vedğîrî, *et-Ta'rîf*, s. 148.

²⁰¹ el-Vedğîrî, *et-Ta'rîf*, s. 148.

etmiştir. Hâşiye olan bu eserini ayrıca *Havâşî Murâdî* olarak da adlandırmış,²⁰² ve diğer eserleri olan *Feydu'l-İnşirâh*²⁰³ ve *Şerhu Kifâyeti'l-Mutehaffiz*'ta bu eserine atıfta bulunmuştur.²⁰⁴

Hâşiyetu 'ale'l-Muğnî

Eser İbn Hişâm en-Nahvî'nin eseri *Muğni'l-Lebîb*'in şerhidir. İbn Tayyib mevcut eserlerinden *İdâetu'r-Râmûs* ve *Şerhu Kifâyeti'l-Mutehaffiz*'da bu eserine atıfta bulunmuştur.²⁰⁵ Ayrıca İbn Tayyib'in biyografisini veren pek çok mütercim de eseri zikretmiştir.²⁰⁶

Havâşî't-Tevdîh

Eser İbn Hişâm en-Nahvî'nin *Evđahu'l-Mesâlik ilâ Elfiyyeti İbn Mâlik* adlı eserine İbnu't-Tayyib'in yazdığı şerhidir. Müellif *Şerhu Kifâyeti'l-Mutehaffiz*²⁰⁷, *Feydu'l- İnşirâh*²⁰⁸ ve diğer birçok eserinde bu eserine atıfta bulunmuştur.²⁰⁹

Havâşî't-Teshîl

Eser İbn Mâlik et-Tâî'nin *Teshîlü'l-Fevâid* ve *Tekmîlü'l-Makâşid* adlı eserinin şerhidir. Müellif *Şerhu Kifâyeti'l-Mutehaffiz*²¹⁰ ve *İdâetu'r-Râmûs* gibi eserlerinde bu esere atıfta bulunmuştur.²¹¹

Havâşî Şerhi Lâmiyyeti'l-Ef'âl li İbni'n-Nâzım

Eser Ebû Abdullah b. Mâlik en-Nahvî'nin sarf konusundaki manzum eseri *Lâmiyyetu'l-Ef'âl* adlı eserinin oğlu "İbn Nâzım" olarak tanınan Bedreddîn Muhammed b. Muhammed b. Abdillâh tarafından yapılan şerhi *Şerhu Lâmiyyetu'l-Ef'âl* adlı eserin hâşiyesidir. İbnu't-Tayyib mevcut bazı eserlerinden *Feydu'l-*

²⁰² el-Vedğîrî, *et-Ta'rîf*, s. 148-149.

²⁰³ eş-Şerakî, *Feydu'l-İnşirâh*, I, 200.

²⁰⁴ eş-Şerakî, *Şerhu Kifâyeti'l-Mutehaffiz*, s. 242, 385.

²⁰⁵ eş-Şerakî, *Şerhu Kifâyeti'l-Mutehaffiz*, s. 41.

²⁰⁶ el-Vedğîrî, *et-Ta'rîf*, s. 149.

²⁰⁷ eş-Şerakî, *Şerhu Kifâyeti'l-Mutehaffiz*, s. 38, 66, 266.

²⁰⁸ eş-Şerakî, *Feydu'l-İnşirâh*, I, 171.

²⁰⁹ el-Vedğîrî, *et-Ta'rîf*, s. 149.

²¹⁰ eş-Şerakî, *Şerhu Kifâyeti'l-Mutehaffiz*, s. 61.

²¹¹ el-Vedğîrî, *et-Ta'rîf*, s. 149.

İnşirâh,²¹² *Şerhu Kifâyeti'l-Mutehaffiz*²¹³ ve *İdâetu'r-Râmûs*'ta bu şerhine atıfta bulunmuştur.²¹⁴

Havâşî'l-Mekûdî

Eser Ebû Zeyd Abdirrahman b. Ali el-Mekûdî'nin İbn Mâlik'in *el-Elfiye*'sine yapmış olduğu şerhinin hâşiyesidir. İbnu't-Ṭayyib'in *Feydu'l-İnşirâh*,²¹⁵ *İdâetu'r-Râmûs* ve *Uyûnu'l-Mevârid* adlı eserlerinde bu esere atıflar bulunmaktadır.²¹⁶

Risâletu fî "helumme cerran"

İbnu't-Ṭayyib bu risâlesini *İdâetu'r-Râmûs* adlı eserinin (ج) faslının (ج) babında zikretmiştir. Müellif eserde "هلم جرا" lafzının Arapça mı yoksa müvellid mi olduğu konusunu ele almıştır. Müellif ayrıca eserde konunun es-Seğânî'nin eseri *el-'Ubâb* ve el-Enbârî'nin *ez-Zâhir* adlı eserinde tartışıldığını ve İbn Hişâm'ın bu konudaki görüşüne itibar etmediklerini belirtmiştir. Müellif kendisi de İbn Hişâm'ın bu vb. kelimeler ile ilgili yazdığı eserini titizlikle incelediğini, ayrıca Suyûfî'nin de *el-Eşbâh ve'n-Nazâir*'inde İbn Hişâm'ın bu konudaki sözünü aktararak tetkik ettiğini bildirmektedir. İbnu't-Ṭayyib kanaatinin bu kelimelerin tamamıyla Arapça olduğunu belirtmiş, sonrada bu konuda daha fazla söyleyecek bir söz bırakmayacak bir risâle ortaya koyduğunu belirterek bu eserine atıfta bulunmuştur.²¹⁷

Şerhu'l-Eşbâh ve'n-Nazâir

Eser Ebu'l-Faḍl Celâluddîn Abdurrahman b. Ebî Bekr b. Muhammed es-Suyûfî'nin eseri *el-Eşbâh ve'n-Nazâir fin-Nahvî*'nin şerhidir. İbnu't-Ṭayyib *İdâetu'r-Râmûs*'ta adlı eserinde "Bütün bunları *Şerhu'l-Eşbâh ve'n-Nazâir* ve *el-Musfir Habâye'l-Muzhir*'de etraflıca ele aldım ve açıkladım." sözüyle bu eserine atıfta bulunmuştur.²¹⁸

²¹² eş-Şerakî, *Feydu'l-İnşirâh*, I, s. 200.

²¹³ eş-Şerakî, *Şerhu Kifâyeti'l-Mutehaffiz*, s. 163-164.

²¹⁴ el-Vedğîrî, *et-Ta'rîf*, s. 150.

²¹⁵ eş-Şerakî, *Feydu'l-İnşirâh*, I, s. 200.

²¹⁶ el-Vedğîrî, *et-Ta'rîf*, s. 150.

²¹⁷ eş-Şerakî, *Şerhu Kifâyeti'l-Mutehaffiz*, s.103; el-Vedğîrî, *et-Ta'rîf*, s. 150-151.

²¹⁸ el-Vedğîrî, *et-Ta'rîf*, s. 151.

Şerhu'l-Kâfiyeti li İbni'l-Hâcib

Eser *Şerhu Hâcibiyye* olarak da adlandırılmıştır. Eser İbn Hâcib olarak tanınan Cemâluddîn Osman İbn Ömer'in nahiv alanındaki *el-Kâfiye* adlı eserinin şerhidir. İbnu't-Ṭayyib'in bu şerhinin dışında eserin pek çok şerhi vardır. Rağî el-Esterâbâzî'nin şerhi en önemlilerinden kabul edilir.²¹⁹ İbnu't-Ṭayyib yapmış olduğu bu şerhine diğer eserlerinden *İdâetu'r-Râmûs*'ta atıfta bulunmuştur.²²⁰

Şerhu'l-Kâfiyeti li İbni Mâlik

Eser Muhammed b. Abdillâh b. Mâlik et-Ṭâî'nin *el-Kâfiyetu's-Şâfiye* adlı eserin şerhidir. İbnu't-Ṭayyib bu şerhine *Şerhu Kifâyeti'l-Mutehaffiz*²²¹ ve *İdâetu'r-Râmûs* gibi mevcut eserlerinde atıfta bulunmuştur.²²²

Şerhu Lâmiyyeti'l-Ef'âl li İbni Mâlik

Müellif bir diğer eseri *İdâetu'r-Râmûs*'ta bu eserine atıfta bulunmuş ayrıca Abdullâh b. Addussamed Kennûn el-Hasenî eseri *en-Nubûğu'l-Mağribî fi'l-Edebi'l-'Arabî*'de²²³ bu eserden bahsetmiştir. Eserin İbn Mâlik'in oğlu İbn Nâzım olarak tanınan Bedreddîn Muhammed b. Muhammed b. Abdillâh tarafından şerh edilen *Şerhu Lâmiyyeti'l-Ef'âl* adlı eserin hâşiyesi olduğunu zikreden araştırmacılar da olmuştur.²²⁴

Feydu'l-İnşirâh min Ravdı Ṭayyi'l-İktirâh

Eser Celâluddîn es-Suyûtî'nin *Kitâbu'l-İktirâh fi Uşûli'n-Nahvi* adlı eserinin şerhi *Şerhu İktirâh*'in ihtisârıdır. Bugün eserin üç yazma nüshası bulunmaktadır: İlki Rabât Hızânetu'l-'Amme ı 1915 numarada, ikincisi Dâru'l-Kutubu'l-Mışriyye 224 numarada ve üçüncüsü ise yine aynı kütüphane 1109 numarada mahfûz edilmektedir.

İbnu't-Ṭayyib'in diğer bir eseri *Feydu'l-İnşirâh*'ta ki ifadesinden eseri iki kez telif ettiği anlaşılmaktadır. İlki, müellifin *el-İktirâh*'in nüshasının kenarlarına düştüğü

²¹⁹ eş-Şerakî, *Şerhu Kifâyeti'l-Mutehaffiz*, s. 92.

²²⁰ el-Vedğîrî, *et-Ta'rîf*, s. 151.

²²¹ eş-Şerakî, *Şerhu Kifâyeti'l-Mutehaffiz*, s. 163.

²²² el-Murâdî, *Silku'd-Durar*, IV, 91; el-Bağdâdî, *Hediyyetu'l-'Arifîn*, II, 331; Ziriklî, *el-A'lâm*, VI, 178; el-Vedğîrî, *et-Ta'rîf*, s. 151; mbsz., *Terâcimu A'yâni'l-Medîneti'l-Munevvera*, s. 57.

²²³ Kennûn, *en-Nubûğu'l-Mağribî*, I, 304.

²²⁴ el-Vedğîrî, *et-Ta'rîf*, s. 152.

talikâtlardan meydana gelirken ikinci telifi ise bu notlarını inceledikten sonra *el-İktirâh*'ı şerh ederek ayrı bir eser olarak meydana getirdiği müstakil eseridir. Eserin ne zaman telif edildiği bilinmemekle birlikte İbnu't-Ṭayyib'in henüz ilimde büyük şöhrete ulaşmadığı ilk dönemlerinde telif etmiş olduğu daha sonraki eserleri ile karşılaştırıldığında tahmin edilmektedir. Eser nahiv konusunda her ne kadar önceki yapılan çalışmalara fazla bir şey katmamış olsa da Mağrib'te telif edilmiş eserlerin çoğunun kaybolması nedeniyle ona tarihi bir değer katmıştır.²²⁵

5.2. Edebiyat ve İlimlerine Ait Eserleri

İsfâru'l-Liṣâm an-Muḥayyâ Şevâhidi İbn Hişâm

Müellif bu eserini *Şerhu Şevâhidi't-Tevdîh* olarakta adlandırmıştır. Eser Ebû Muhammed Abdullah b. Yusuf b. Hişâm el-Enşârî'nin eseri *Evḍahu'l-Mesâlik ilâ Elfiyye İbn Mâlik*'teki nahiv şevâhidlerinin şerhidir. Şerh edilen bu eser nahiv ile ilgili öğretici bir kitap olması nedeni ile İbnu't-Ṭayyib'in döneminde büyük bir revaç bulmuştur. Müellif bu eserine diğer eserleri *Muveṭṭietu'l-Faṣîḥ* ve *İdâetu'r-Râmûs*'un pekçok yerinde atıfta bulunmuştur. Ahmet el-Bekûrî'nin hac yolculuğunda *Kaşîdetu'l-Lâmiyye*'sinde şeyhini bu eserini zikrederek övmesinden eserin h. 1139 yılından önce telif edildiği anlaşılmaktadır.²²⁶

Envâru'l-Envâr fî Şerhi Şevâhidi'l-Keşşâf ve'l-Envâr

Eser müellifin Zemaḥşerî'nin *el-Keşşâf* olarak tanınan tefsîrinin ve yine Nâsiruddîn Abdullah b. Ömer b. Muhammed el-Beydâvî'nin eseri *Envâru't-Tenzîl ve Esrâru't-Te'vîl*'indeki şevâhidlerin şerhlerini topladığı eseridir. İbnu't-Ṭayyib diğer eserlerindeki bazı atıflarında eserini *Şerhu Şevâhidi't-Tefsirayn* olarak da adlandırmaktadır. Fakat eser ilk adıyla *İdâetu'r-Râmûs* ve diğer eserlerinde defalarca geçmektedir. Müellif bazen de esere bir kitabın adıyla *Şerhu Şevâhidi'l-Keşşâf* ve *Şerhu Şevâhidi'l-Beydâvî* olarak da işaret etmektedir.²²⁷

²²⁵ el-Bağdâdî, *Hediyyetu'l-Ârifîn*, II, 331; Ziriklî, *el-A'lâm*, VI, 178; el-Vedğîrî, *et-Ta'rîf*, s. 152-154; Kennûn, *en-Nubûğu'l-Mağribî*, I, 305.

²²⁶ el-Vedğîrî, *et-Ta'rîf*, s. 154-156.

²²⁷ el-Murâdî, *Silku'd-Durar*, IV, 91; el-Bağdâdî, *Hediyyetu'l-Ârifîn*, II, 331; Ziriklî, *el-A'lâm*, VI, 178; el-Vedğîrî, *et-Ta'rîf*, s. 156.

Telhîsu't-Telhîs min Şevâhidi't-Telhîs

Eser Ebu'l-Me'âlî Celâluddîn Muhammed b. el-Ğâdî Sa'duddîn b. Ömer el-Ğazvîni'nin belağat alanında telif ettiği *Telhîsu'l-Miftâh* adlı kitabının şevâhidlerinin şerhidir. *Şerhu Kifâyeti'l-Mutehaffiz*,²²⁸ *er-Rihletu'l-Hicâziyye* ve *Feydu'l-İnşirâh* gibi mevcut eserlerinde atıfta bulunmuştur. Eser Fas döneminde telif edilmiştir. İbnu't-Ğayyib eserini bazen *Şerhu Şevâhidi't-Telhîs* adıyla da adlandırmıştır.²²⁹

Dîvânu'ş-Ş'ir

İbnu't-Ğayyib gazel beytinin matlâsını *İdâetu'r-Râmûs* adlı esrinde zikretmiş ve akabinde de “o uzundur, onu *Dîvân* ve *Enîsu'l-Mudrib*'te ve diğer bazı eserlerde zikrettim” ifadesinde bulunmuştur. Şairin bu sözünden bütün şiirlerini topladığı *Dîvân*'ı olduğu anlaşılmaktadır; fakat eser günümüze ulaşmamıştır. *Dîvân*'dan günümüze ulaşan sadece, şairin mevcut eserlerinin içerisinde yer alan kasîdeleri, maktu'aları ve beyitlerinden bir kısmıdır. Şunu da belirtmek gerekir ki; İbnu't-Ğayyib'in hac dönüşünde divanın çalınmasına esefle yazdığı beyitlerinden sanki bütün şiirlerini bu divanına koyamadığı anlaşılmaktadır. Bugün onun günümüze ulaşan eserlerinden 709 beyti el-Vedğîri tarafından eserleri tahkik edilerek *Dîvân*'ı olarak neşredilmiştir. Neşredilen bu *Dîvân*'a bakıldığında, şairin yaşadığı dönemdeki Arap ve Mağrib şiirinin özelliklerini yansıttığını, şiirlerin konusunun çoğunlukla dînî, özellikle de Hz. Peygamber'i (SAV) medih konusunda olduğu, cinâs başta olmak üzere bedî'î güzellikleri yansıttığı görülmektedir.²³⁰

er-Rihle

Eser İbnu't-Ğayyib'in h. 1139-1140 yılları arasında yaptığı Hac yolculuğu sırasında kaydettiği hatıratlar ve günlük anılardan oluşmuştur. Müellif eserde yolculuğu sırasındaki yerlerin, ziyaret ettiği mekânların tasvirine yer vermiştir. İbnu't-Ğayyib, ayrıca karşılaştığı âlim ve ilim öğrencilerini, okuduğu kitapları, ilim meclislerini ve de yolculuğu esnasında kendisine sorulan soruların neticesinde

²²⁸ eş-Şerakî, *Şerhu Kifâyeti'l-Mutehaffiz*, s. 234.

²²⁹ el-Vedğîri, *et-Ta'rîf*, s. 156.

²³⁰ el-Vedğîri, *et-Ta'rîf*, s. 156-157.

yazmış olduğu risâlelerini de eserinde zikretmiştir. Eser bu özelliklerinin yanı sıra müellifin hayatı ve kültürel seviyesini göstermesi bakımından tarihî kaynakların en önemlilerindedir. Müellif eserde seci başta olmak üzere bedi'î sanatların yer aldığı bir üslûp kullanmış ve lafızları âdeta seçerek almıştır. Eser edebî olarak içerdiği kadîm ve modern şiir ve nesir üslûbuna sahip olması ve başta çağdaşı olmak üzere çok sayıda edip, âlim ve şeyhlerin bilgilerini ihtiva etmesi yönüyle ayrı bir öneme sahiptir.

Müellif birçok eserinde iki *Rihle* yazdığını ifade etmektedir. '*Uyûnu'l-Mevârid* adlı eserinde müellif her yönden edebî eserlerle ilgilendiğini ve bu alanda mahir olduğunu belirttikten sonra "İşitenin kulağına hoş gelen iki *Rihle* telif ettim." diyerek bu iki *Rihle*'ye atıfta bulunmuştur; fakat bu iki *Rihle* farklı konularda yazılmış iki ayrı eser değildir; çünkü her iki eserin de konusu aynıdır. O da 1139-1140 yılları arasında müellifin ziyaret ettiği kutsal mekânlar ve yolculuk esnasındaki müşâhedeleridir.

İkinci kez eserin telif edilme nedeni öncekinin çalınmasıdır. Müellif eserinin çalınmasının ardından eseri çevresindekilerin kendisinden tekrar telif etmesini istemeleri üzerine tekrar kaleme aldığını belirtir. Her iki eserin de konusu müellifin 1139-1140 yıllarında yaptığı hac yolculuğu ve bu esnadaki müşâhedeleri olsa da, ikinci kez telif edilen eser birincisinden bazı farklılıklar göstermektedir. Bu farklılıklara baktığımızda; birinci telifin sadece 1139 yılındaki hacca gidişteki olay, tasvir ve müşâhedeleri içerirken 1140 yılında yapılan ikinci telifin ise; birinci telifteki konuları içermekle birlikte, Fas'a dönüş yolculuğunu da içermesi ile ilkinden daha fazla bilgi ihtiva ettiği görülmektedir.

İkinci kez telif edilen bu eserin el yazma nüshası bugün sadece Leipzig Üniversitesi Kütüphanesi 476 numarada bulunmaktadır. Müellifin diğer eserlerinde de belirttiği gibi bu eserine bir ad koymadığı onu sadece "Bu Ebû Abdillâh'ın *Rihle*'sidir." tabirini kullandığı görülmektedir.²³¹

²³¹ el-Murâdî, *Silku'd-Durar*, IV, 91; el-Kettânî, *Fihrisu'l-Fehâris*, II, 1070; el-Bağdâdî, *Hediyyetu'l-Ârifîn*, II, 331; Ziriklî, *el-A'lâm*, VI, 177; el-Vedğîrî, *et-Ta'rîf*, s. 157-162; Haccî, *Mu'allimetu'l-Mağrib*, XVI, 5358; el-Ahğdar, *el-Hayâtu'l-Edebiyye*, s. 260.

Şerhu Devâvîni's-Şu'arâi's-Sitte

Eser, el-Asmâî'nin Cahiliye dönemi şairlerinden olan İmruulkays b. Hucr, Nâbiğâ ez-Zubyânî, Antere b. Şeddâd, Zuheyr b. Ebî Sulmâ, Tarafe b. 'Abd, 'Alkâ-me b. 'Abede'ye ait şiirlerinden yapmış olduğu şiir derlemesinin şerhidir. İbnu't-Tayyib mezkûr şerhe *İdâetu'r-Râmûs* ve diğer bazı eserlerinde atıfta bulunmuştur.²³²

Şerhu Şevâhidi'r-Rağî

Eser, Rağî el-Esterâbâzî'nin İbn Hâcib'in nahiv alanındaki eseri *el-Kâfiye* ve sarf alanındaki eseri eş-Şâfiye'ye yapmış olduğu şerhlerindeki şevâhidlerin şerhidir. el-Esterâbâzî'nin yapmış olduğu şerhin şevâhidi başka bir müellif Abdulkâdir el-Bağdâdî tarafından *el-Kâfiye*'nin şevâhidleri *Hızânetu'l-Edeb* olarak, eş-Şâfiye'nin şevâhidleri de ayrıca şerh edilmiştir. İbnu't-Tayyib'in bu eserin şevâhidlerini ayrı ayrı olarak mı, yoksa iki eserin şevâhidlerini aynı eserde mi zikrettiği bilinmemektedir. İbnu't-Tayyib bu eserine *İdâetu'r-Râmûs* adlı eserinde atıfta bulunmuştur.²³³

Şerhu'l-Muallağât

Eserin yedi muallağâtın mı yoksa on muallağâtın mı şerhi olduğu bilinmemektedir.²³⁴ Esere müellif diğer eseri *İdâetu'r-Râmûs*'ta ve ez-Zebîdî *Tâcu'l-'Arûs*'ta²³⁵ atıfta bulunmuştur.

el-'Ukûdu'n-Nazîmetu'd-Durriyye bi Şerhi'l-Manzûmeti'l-Muğariyye

Müellif eserini *Şerhu'l-Kaşîdeti'l-Muğariyye* ve *Şerhu'l-Muğariyye* olarak da zikretmiştir. Eser Ebû Abdillâh Şerafüddîn Muhammed b. Sa'îd b. Hammâd b. Muhsin el-Bûşîrî'nin *Kaşîdetu'l-Muğariyye fi's-Şalâti ale'l-Hayri'l-Beriyye* adlı eserinin şerhidir. Kasîdenin sanat yönünden değerli olması ve özellikle de Hz. Peygamber'i övgü konusunda olmasından dolayı diğer bazı müelliflerin ilgisini

²³² el-Vedğîrî, *et-Ta'rîf*, s. 162; Kennûn, *en-Nubûğu'l-Mağribî*, I, 291.

²³³ el-Vedğîrî, *et-Ta'rîf*, s. 162-163.

²³⁴ el-Vedğîrî, *et-Ta'rîf*, s. 163.

²³⁵ ez-Zebîdî, *Tâcu'l-'Arûs*, II, 102.

çektığı gibi, İbnu't-Ṭayyib'in de bu eseri şerh etme konusunda ilgisini çekmiştir. Eser o dönemde toplumun bütün fertleri arasında geniş bir şekilde yayılmış, o kadar meşhur olmuştur ki insanlar onu sürekli okunan bir vird edinmişlerdir.

Şairin bu şerhi başlıca iki kısma ayrılmıştır: Giriş kısmı, eserin telif edilmiş sebeplerinin zikredildiği, ikinci kısım ise beyitlerin manalarının açıklandığı; beyitlerin irab, belâğat, lügat ve dînî yönlerden incelendiği şerh kısmıdır.

Şerhin iki adet el yazma nüshası mevcuttur. İlki Rabât Dâru'l-Ḥadîs el-Ḥaseniyye'de 4879 numarada, diğer nüsha ise Ṭıṭvân Hızânetu'l-'Amme 591 numaradadır.²³⁶

Ḳaşıdetu'r- Râiyye fî Medhi'r-Rasûl

Eser 66 beyittir. *el-'Ukûdu-Nazîme*'nin Ṭıṭvân nüshasının sonuna mulhak edilmiştir. Eserde vezin ve konu bakımından el-Bûşirî'nin *el-Ḳaşıdetu'l-Muḍariyye*'deki metoduna uyulmuştur. Şair beyitlerin arasına zaman zaman bazı lafız ve manalar için şerhler eklemiştir.²³⁷

Ḥavâşî Şerhi Zekeriyâ li'l-Ḥazraciyye

Eser Şeyhulislâm Zekeriyâ el-Enşârî'nin *Fethu'l-Beriyye* adlı eserinin Ziyâeddîn Ebî Muhammed Abdillâh el-Ḥazrec tarafından *er-Râmizetu's-Şâfiye fî 'İlmi'l-'Arûd ve'l-Kâfiye* adıyla yapılmış şerhinin hâşiyesidir.²³⁸ Esere müelîf diğer eseri *Feydu'l-İnşirâh*'ta²³⁹ atıfta bulunmuştur.

Ḥavâşî 'alâ Şerhi 'Ukûdu'l-Cumân

Eser, Celâluddîn es-Suyûtî'nin el-Ḥâtîb el-Ḳazvîni'nin *Telhîsu'l-Miftâh* adlı eserinin manzum şekli olan *'Ukûdu'l-Cumân* adlı kendi eserine es-Suyûtî'nin yapmış

²³⁶ el-Kettânî, *Fihrisu'l-Fehâris*, II, 1070; *el-Vedğîrî, et-Ta'rîf*, s. 163-165.

²³⁷ *el-Vedğîrî, et-Ta'rîf*, s. 163; el-Aḥḍar, *el-Ḥayâtu'l-Edebiyye*, s. 260.

²³⁸ *el-Vedğîrî, et-Ta'rîf*, s. 165.

²³⁹ eş-Şerakî, *Feydu'l-İnşirâh*, I, s. 200.

olduğu şerhi *Hallu 'Ukûdi'l-Cumân*'ın hâşiyesidir.²⁴⁰ İbnu't-Tayyib bu eseri *Tahrîru'r-Rivâye* adlı eserinde zikretmiştir.²⁴¹

Havâşi'l-Muhtaşar

Eser Sa'duddîn et-Teftâzânî'nin, el-Ğazvîni'nin eseri *Telhîsu'l-Miftâh*'a yapmış olduğu şerhi *Şerhu'l-Muhtaşar*'ın hâşiyesidir. Müellif bu eseri *Tahrîru'r-Rivâye*²⁴², *İdâetu'r-Râmûs* gibi diğer eserlerinde zikretmiştir.²⁴³

Mâ 'Aleyhi'l-Mu'avvel min Mebâhiş es-Seyyidi'l-Muṭavvel

Eser Seyyid Şerif el-Cürcânî'nin el-Ĥâtib el-Ğazvîni'nin eseri *Telhîsul'l-Miftâh*'a yapmış olduğu şerhi ile Sa'duddîn et-Taftâzânî'nin yine *Telhîsul'l-Miftâh*'a yapmış olduğu şerhi *el-Muṭavvel*'in hâşiyesidir. Müellif eseri *el-'Ukûdu'n-Nazîme*'de zikretmiştir.²⁴⁴

el-Mefrûd min 'İlmi'l-Ğavâfi ve'l-'Arûd

Eser müellifin *Feydu'l-İnşirâh*²⁴⁵ ve *İdâetu'r-Râmûs* adlı eserlerinde geçmektedir. Eser adından da anlaşılacağı gibi arûz ve kâfiye ile ilgilidir.²⁴⁶

5.3. Biyografik Eserleri

İrsâlu'l-Esânîd ve İşâlu'l-Muşannafât ve'l-Eczâu ve'l-Mesânîd

İbnu't-Tayyib *İkrâru'l-'Ayn* eserini *el-Fihristu'l-Kubrâ* olarak adlandırmasına karşılık bu eserini de *el-Fihristu's-Şuğrâ* olarak adlandırmıştır. Eserin bugün el yazma nüshaları mevcuttur. Nüshalardan ilki, Amerikan Princeton Üniversitesi Kütüphanesi 3861/ 83 numarada, ikinci nüsha yine aynı üniversite kütüphanesi 243/ 83 numarada, üçüncü nüsha Suudi Arabistan İmam Muhammed b.

²⁴⁰ el-Vedğîrî, *et-Ta'rif*, s. 165-166.

²⁴¹ eş-Şerakî, *Şerhu Kifâyeti'l-Mutehaffız*, s. 34, 103.

²⁴² eş-Şerakî, *Şerhu Kifâyeti'l-Mutehaffız*, s. 90.

²⁴³ el-Vedğîrî, *et-Ta'rif*, s. 166.

²⁴⁴ el-Vedğîrî, *et-Ta'rif*, s. 166-167.

²⁴⁵ eş-Şerakî, *Feydu'l-İnşirâh*, I, 200- 201.

²⁴⁶ el-Vedğîrî, *et-Ta'rif*, s. 167.

Suud el-İslâmiye Üniversitesi Kütüphanesi 528 numarada, dördüncü nüsha ise Rabât Hızânetü'l-'Amme 1374 numarada muhafaza edilmektedir. Müellif başka bir eserinde belirttiğine göre eserini h. 1144 yılı Zilkâde ayında Mescid-i Harâm'da tamamlamıştır. Eser başlıca 4 bölümden meydana gelmektedir: Birinci bölümde dil, din ve edebiyat gibi çeşitli ilimlerdeki kitapların rivayetindeki senedleri; ikinci bölümde müellifin 'Uyûnu'l-Mevârid adlı eserinde de zikrettiği 29 muselsel hadis, üçüncü bölümde tasavvufî kitapların rivâyetindeki müellif senedleri zikredilmiş; dördüncü bölümü hâtıme yapılmıştır. Müellif bu eserinde ayrıca bazı hocalarını ve şeyhlerini-onların sayısı da onikidir-zikretmiş, diğer hoca ve şeyhlerini ise *İkrâru'l-'Ayn (el-Fihristu'l-Kubrâ)*'da zikretmiştir.²⁴⁷

el-Ufuḫul-Meşriḫ bi Terâcim men Lekînâhu bil-Meşriḫ

el-Kettânî *Fihristu'l-Fehâris* adlı eserinde 3 kez bu eseri zikretmiş ondan sonraki mütercimler de ondan aktarımda bulunmuşlardır.²⁴⁸ Ayrıca İbn Sûde ve Mer'aşlî de esere vukufiyetlerini ifade etmişlerdir.²⁴⁹

İkrâru'l-'Ayn bi İkrâri'l-Eşer Ba'de Zehâbi'l-'Ayn

Eseri müellif *el-Fihristu'l-Kubrâ* olarak adlandırmıştır. Eserde şeyhlerini ve onların çeşitli ilimlerdeki isnâdlarını vermiştir. İbnu't-Ṭayyib esere ve muhtevasına mevcut kitaplarından *İrsâlu'l-Esânîd*'de atıfta bulunmuştur. el-Kettânî de *Fihristu'l-Fehâris*'inde bu eseri zikretmiştir.²⁵⁰ Eser İbnu't-Ṭayyib'in günümüze ulaşmayan eserlerindedir.²⁵¹

el-Enîsu'l-Muṭrib fî men Lekîtuḫû min Udebâi'l-Mağrib

Eser defalarca müellifin diğeri eseri olan *İdâetu'r-Râmûs*'ta geçmektedir. Müellif *İdâetu'r-Râmûs*'ta şiir türlerinden olan muvaşşaktan bahsederken bu türden

²⁴⁷ el-Kettânî, *Fihristu'l-Fehâris*, II, 1070; el-Vedğîrî, *et-Ta'rîf*, s. 167-168; Haccî, *Mu'allimetu'l-Mağrib*, XVI, 5358; el-Menûnî, *el-Maşâdiru'l-'Arabiyye*, s. 176; el-Aḫḫâr, *el-Ḥayâtu'l-Edebiyye*, s. 260.

²⁴⁸ el-Kettânî, *Fihristu'l-Fehâris*, II, 1070.

²⁴⁹ el-Vedğîrî, *et-Ta'rîf*, s. 168-169; el-Aḫḫâr, *el-Ḥayâtu'l-Edebiyye*, s. 260.

²⁵⁰ el-Kettânî, *Fihristu'l-Fehâris*, II, 1070.

²⁵¹ el-Vedğîrî, *et-Ta'rîf*, s. 169; Haccî, *Mu'allimetu'l-Mağrib*, XVI, s. 5358; el-Aḫḫâr, *el-Ḥayâtu'l-Edebiyye*, s. 260.

eserleri cem ettiğini özellikle de *el-Enîsu'l-Muṭrib*'te topladığını ifade etmiştir. Yine gazel beyitlerini zikrederken “Onlar (beyitler) uzundur, onları *Dîvân ve el-Enîsu'l-Muṭrib*'te getirdim.” ifadesini kullanarak esere atıfta bulunmuştur. Üstad Abdulazîz b. Abdillâh eserin İbnu't-Ṭayyib'e nispetinde tereddüt etmiş, eserin İbnu't-Ṭayyib eş-Şeraķî'ye değil de Muhammed İbnu't-Ṭayyib el-'Alemî'ye ait olduğu görüşünü ifade etmiştir. İbnu't-Ṭayyib'in diğer eseri *İdâetu'r-Râmûs*'ta eserin müellifin kendisine ait olduğuna dair açık ifadelerin bulunması, yine önde gelen mütercimlerden el-Kâḍî Ebu'l-Feth İbnu'l-Hâc'ın mezkûr eseri İbnu't-Ṭayyib eş-Şeraķî'nin eserleri arasında zikretmesi bu görüşü çürütmektedir. el-Kettânî de *Fihrisu'l-Fehâris*'inde bu eseri İbnu't-Ṭayyib'e nisbet ederek zikretmiştir.²⁵² Ayrıca her iki müellifin eserlerinin aynı adı taşıması da mümkündür.²⁵³

5.4. Dînî İlimlere Ait Eserleri

Ḥavâşî'l-Beyḍâvî

Eser h. 1139'dan önce telif edilmiş ve müellifin diğer bir eseri olan *Şerhu'l-Kifâye*'de²⁵⁴ zikredilmiştir. Eser el-Beyḍâvî'nin *Envâru't-Tenzîl ve Esrâru't-Te'vîl* adlı eserinin hâşiyesidir.²⁵⁵

Ḥavâşî'l-Celâleyn

Müellif eseri bazen *Şerhu'l-Celâleyn* olarak da zikretmiştir. Eser İbnu't-Ṭayyib'in diğer eserlerinden *Feyḍu'l-İnşirâh*, *İdâetu'r-Râmûs* ve *Şerhu'l-Hizbi'n-Nevevî*'de geçmektedir İbnu't-Ṭayyib'in bu eseri Ebû Abdillâh Celâluddîn Muhammed b. Ahmed b. Muhammed el-Enşârî el-Mahallî'nin başlayıp da Ebu'l-Faḍl Celâluddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekir b. Muhammed el-Ḥudayrî es-Suyûṭî'nin tamamladığı *Tefsîru'l-Celâleyn*'in hâşiyesidir.²⁵⁶ Müellif diğer eseri *Şerhu Kifâyeti'l-Muteḥaffiz*'²⁵⁷ da eserine atıfta bulunmuştur.²⁵⁸

²⁵² el-Kettânî, *Fihrisu'l-Fehâris*, II, 1070.

²⁵³ el-Vedğîrî, *et-Ta'rif*, s. 169; Haccî, *Mu'allimetu'l-Mağrib*, XVI, 5358.

²⁵⁴ eş-Şeraķî, *Şerhu Kifâyeti'l-Muteḥaffiz*, s. 49, 121, 161, 141, 491.

²⁵⁵ el-Vedğîrî, *et-Ta'rif*, s.170.

²⁵⁶ el-Vedğîrî, *et-Ta'rif*, s.170.

²⁵⁷ eş-Şeraķî, *Şerhu Kifâyeti'l-Muteḥaffiz*, s. 43, 161.

²⁵⁸ eş-Şeraķî, *Şerhu Kifâyeti'l-Muteḥaffiz*, s. 149, 480.

Ḥavâşî'l-Keşşâf

Eser Ebu'l-Ḳâsım Maḥmûd b. Ömer Muhammed el-Ḥârizmî ez-Zemaḥşerî'nin meşhur eseri *el-Keşşâf*'ın haşiyesidir. Müellif diğer eseri *Şerḥu Kifâyeti'l-Muteḥaffiz*'da²⁵⁹ eserine atıfta bulunmuştur.²⁶⁰

Temhîdu'd-Delâil ve Telḥîsu'l-Evâil

el-Bağdâdî eserleri *İdâhu'l-Meknûn ve Hediyyetu'l-Ârifîn*'de eseri İbnu't-Ṭayyib'e nispet etmiştir. el-Vedğîrî yaptığı çalışma neticesinde eserin bu adla sadece el-Bağdâdî tarafından zikredildiğini ondan başka kimse tarafından bu adla zikredilmediğini belirttikten sonra İbnu't-Ṭayyib'in mevcut eserleri arasında bu eserine vâkıf olmadığını belirtmiştir. Bununla birlikte el-Vedğîrî, el-Kettânî'nin eseri *Fihrisu'l-Fehâris*'te İbnu't-Ṭayyib'in bu eserinin *Evâilu İbnu't-Ṭayyib eş-Şeraķî* olarak belirlendiğini ifade etmektedir. el-Kettânî eserinde İbnu't-Ṭayyib'ten bahsederken “O, İmâmu'l-muhaddis, musnid İbnu't-Ṭayyib eş-Şeraķî'dir. Onun senedi kendisine dayanan bir *Evâili* vardır.” demektedir.²⁶¹

Ḥavâşî'l-Ḳaşallânî

Eser bu adla müellifin mevcut eserlerinde de zikredilmektedir. İbnu't-Ṭayyib eseri bazen *Şerḥu'l-Ḳaşallânî* bazen de *Ḥavâşî* ve *İrşâdu's-Sârî* olarak da adlandırmaktadır. Eser Ahmed b. Muhammed Ebî Bekr el-Ḳaşallânî'nin Buḥârî'nin *el-Câmi 'us-Şaḥîḥ*'ine yazdığı şerh *İrşâdü's-Sârî fî Şerḥi Şaḥîḥi'l-Buḥârî* adlı eserin haşiyesidir.²⁶² İbnu't-Ṭayyib diğer eseri *Şerḥu Kifâyeti'l-Muteḥaffiz*'da²⁶³ bu eserine atıfta bulunmuştur.

²⁵⁹ eş-Şeraķî, *Şerḥu Kifâyeti'l-Muteḥaffiz*, s. 43, 161.

²⁶⁰ el-Vedğîrî, *et-Ta'rîf*, s. 170; mbsz., *Terâcimu A'yâni'l-Medîneti'l-Munevvera*, s. 57.

²⁶¹ el-Kettânî, *Fihrisu'l-Fehâris*, I, 100; el-Bağdâdî, *Hediyyetu'l-Ârifîn.*, II, 331; el-Vedğîrî, *et-Ta'rîf*, s. 170-171.

²⁶² el-Kettânî, *Fihrisu'l-Fehâris*, II, 1070; el-Vedğîrî, *et-Ta'rîf*, s. 171; Ḥaccî, *Mu'allimetu'l-Mağrib*, XVI, 5358; el-Aḥḍar, *el-Ḥayâtu'l-Edebiyye*, s. 259.

²⁶³ eş-Şeraķî, *Şerḥu Kifâyeti'l-Muteḥaffiz*, s. 118, 148, 204, 206, 300, 490, 581, 585, 586, 587, 597.

‘Uyûnu’l-Mevâridi’s-Selsele min ‘Uyûni’l-Esânîdi’l-Muselsele

Eser ilki ve sonu muselsel hadis olmak üzere 151 hadis ihtiva etmektedir. Eser dua ile bitmekte ve eserde muselsel hadislere ilaveten aralarda diğer hadislerde bulunmaktadır. Eserin değeri sadece hadisler ve isnâdlarını içermesinden değil, ayrıca İbnu’l-Ṭayyib’in hayatı ve yaşadığı dönem hakkında bilgi de vermesinden kaynaklanmaktadır. İbnu’l-Ṭayyib bu eserini Medine’de 1151 yılında tamamlamıştır. Eserin birçok el yazma nüshası mevcuttur. Nüshaların ilki Rabât Hızânetu’l-‘Amme (1313ع), ikincisi Rabât Hızânetu’l-Ḥaseniyye (10916), üçüncüsü Amerikan Princeton Üniversitesi Kütüphanesi (3861/ 84), dördüncüsü yine aynı üniversite kütüphanesinde (234/ 84), beşinci nüsha ise Şan‘â Mektebetu’l-Câmi‘i’l-Kebîr, (30) numarada mahfûz edilmektedir.²⁶⁴

Ecvibetun (fî umûri dîniyye)

Eser İbnu’l-Ṭayyib’in h. 1139 ve 1140 yılları arasında Meşrik’a yapmış olduğu ilk seyahati esnasında çoğunluğu dînî konularda sorulan soruları yazarak kaydetmesi ile telif edilmiştir. Müellif *er-Rihle*’sinde bu cevaplardan bazısını zikretmiştir. Bu eserde onun kayıp eserlerindedir.²⁶⁵

el-İstimsâk bi Evsukı ‘Urvetin fi’l-Aḥkâmi’l-Mute‘allikati bi’l-Ḳahve

Meşrik’ta kahvenin ortaya çıkışı İslâm fukahâsının bu konuda uzun tartışmalar yapmasına ve de müellifin bu yeni sosyal âdeti ele almasına sebep olmuştur. Kahvenin helal ve haramlığı konusunda on tane risâle yazılmıştır. İbnu’l-Ṭayyib h. 1139 yılında hac için yaptığı yolculuğu esnasında Meşriklilerin kahve içtiklerini ve misafirlere ikram ettiklerini ve de tasavvuf ehlinin özellikle teheccüd ve seherde uyanmak için kahve içtiklerini görmüştür. Müellifin kahvenin helallığı ve haramlığı konusunda kendisine sorulan sorulara verdiği cevapları kaydetmesi ile oluşturulan bu eser, müellif tarafından bir mukaddime, dört fasıl ve bir hatimeden meydana getirilmiştir.

²⁶⁴ el-Vedğîrî, *et-Ta’rif*, s. 171-172; Zirikî, *el-A’lâm*, VI, 178; el-Menûnî, *el-Maşâdiru’l-‘Arabiyye*, s. 177.

²⁶⁵ el-Vedğîrî, *et-Ta’rif*, s. 173.

Risâle çalınmış bu nedenle de kaybolmuştur; fakat eserin yaklaşık 7 sayfalık bir özeti *er-Rihle*'de yer almaktadır. Bu mevcut özetten, kaybolan risâlenin mezheplere göre fakihlerin, bazı doktorların, tasavvuf ehlinin kahvenin hükmü ile ilgili görüşlerinin bulunduğu görülmektedir. Eserde İbnu't-Ṭayyib bu konudaki görüşünü özet bir şekilde kahve faydalı ise kullanmanın caiz, zarar veriyorsa haram olarak açıklamıştır. Eser 1139 yılında Mekke-i Mükerrreme'de telif edilmiştir.²⁶⁶

Te'âlîku Fıkhiyye

İbnu't-Ṭayyib diğer eserleri *Şerhu Kifâyeti'l-Mutehaffiz* ve *İdâetu'r-Râmûs*'ta bu eserine atıfta bulunmuştur. Müellif *Şerhu Kifâyeti'l-Mutehaffiz*'nda eserden *Takâyid-i Fıkhiyye* ve *İdâetu'r-Râmûs*'unda ise *Te'âlîku Fıkhiyye* olarak bahsetmiştir. Her ne kadar müellif eser için iki ayrı eser zikretmişse de her iki isim de aynı eserin adıdır.²⁶⁷

Havâşil-Maḥallî

Eser Ebû Abdillâh Celâluddîn Muhammed b. Ahmed b. Muhammed el-Enşârî el-Maḥallî'nin Tâceddîn Subkî'nin eseri *Cem'ul-Cevâmî fî Uşûli'l-Fıkh*'a yapmış olduğu meşhur şerhinin hâşiyesidir. İbnu't-Ṭayyib diğer eseri *Feydu'l-İnşirâh*'ta²⁶⁸ bu eserine atıfta bulunmuştur.²⁶⁹

el-İstişfâ bimâ fî Zâti's-Şifâ fî Sîreti'n-Nebiyyi summe'l-Hulefâ

Eser İbnu'l-Cezerî olarak bilinen Şemsuddîn Muhammed b. Muhammed'in manzum eseri *Zâtu's-Şifâ fî Sîreti'n-Nebiyyi summe'l-Hulefâ*'nın şerhidir. Müellif eseri h. 1148'te Mekke-i Mükerrreme'de tamamlamıştır. Dâru'l-Ḳutubi'l-Mısriyye'de 17 numarada eserin el yazması nüshası bulunmaktadır.²⁷⁰ İbnu't-Ṭayyib diğer eseri *Feydu'l-İnşirâh*'ta²⁷¹ bu eserine atıfta bulunmuştur.

²⁶⁶ el-Kettâni, *Fihrisu'l-Fehâris*, II, 1070; el-Vedğîrî, *et-Ta'rîf*, s. 173-174; el-Aḥḍar, *el-Hayâtu'l-Edebiyye*, s. 260.

²⁶⁷ el-Vedğîrî, *et-Ta'rîf*, s. 175.

²⁶⁸ eş-Şerakî, *Feydu'l-İnşirâh*, I, 216.

²⁶⁹ el-Vedğîrî, *et-Ta'rîf*, s. 175.

²⁷⁰ el-Vedğîrî, *et-Ta'rîf*, s. 175-176; el-Aḥḍar, *el-Hayâtu'l-Edebiyye*, s. 260.

²⁷¹ eş-Şerakî, *Feydu'l-İnşirâh*, I, 216.

Risâletun fî ma‘nes-Şalati ale‘r-Rasûl

Müellif *el-‘Ukûdu‘n-Nazîme* yani *Şerhu‘l-Kaşîdeti‘l-Muğariyye‘de* bu eserine atıfta bulunmuştur. Eser müellif tarafından İbn Hişâm‘ın Allah Rasûlüne Şalâtın tefsirine reddiye olarak yazılmış bir risâledir. Eser müellif tarafından el-Muğni‘yi huzurunda okuduğu hocası İbnu‘l-Mesnâvi‘den ders aldığı h. 1136 yılından önceki döneme rast gelmektedir.²⁷²

Simţu‘l-Ferâid fîmâ yete‘alleku bi‘l-Besmeleti ve‘ş-Şalâti mine‘l-Fevâid

İbnu‘t-Ṭayyib *er-Rihle, Muveţţietu‘l-Faşîh, Tahrîru‘r-Rivâye fî Takrîril‘l-Kifâye (Şerhu Kifâyeti‘l-Mutehaffız)*²⁷³, *İdâetu‘r-Râmûs* gibi mevcut eserlerinin birçok yerinde, ayrıca *Risâletun fî ma‘nes-Şalati ‘ale‘r-Rasûl* eserinde de bu eserine atıfta bulunmuştur. *İdâetu‘r-Râmûs*‘ta gelen açık ifadeye göre eser h. 1139 yılından önce telif edilmiştir. Müellif *İdâetu‘r-Râmûs*‘un لاء maddesinde Fîrûzâbâdi‘nin Celâl lafzının yirmiden fazla manasının bulunduğu ifadesini “bu bir kusurdur” diye redderek bu lafzın otuzdan fazla manasının bulunduğunu bu eseri *Simţu‘l-Ferâid fîmâ yete‘alleku bi‘l-Besmeleti ve‘ş-Şalâti mine‘l-Fevâid*‘de dile getirdiğini belirtmiştir. Müellif yine *el-Kâmus‘ul-Muhit*‘in girişinde “Besmele”nin şerhinde yine bu eserindeki araştırmasında ve *Feydu‘l-İnşirâh*‘ta²⁷⁴ atıfta bulunmuştur.²⁷⁵

Şerhu Sîreti İbn Fâris

Eser meşhur dilci Ebu‘l-Hüseyn Ahmed b. Fâris‘in eseri *Evcezu‘s-Siyer li-Hayri‘l-Beşer* adlı eserin şerhidir. İbnu‘t-Ṭayyib *İdâetu‘r-Râmûs* adlı eserinin birçok yerinde, ayrıca diğer bazı eserlerinde de bu eserine atıflarda bulunmuştur.²⁷⁶

Ḥavâşi‘ş-Şemâil

Eser Ebû ‘Îsâ Muhammed b. ‘Îsâ et-Tirmîzi‘nin eseri *eş-Şemâilu‘n-Nebeviyye* adlı eserin şerhidir. İbnu‘t-Ṭayyib tarafından şerh edilen bu eser birçok

²⁷² el-Vedğîrî, *et-Ta‘rîf*, s. 175.

²⁷³ eş-Şerakî, *Şerhu Kifâyeti‘l-Mutehaffız*, s. 36.

²⁷⁴ eş-Şerakî, *Feydu‘l-İnşirâh*, I, 170.

²⁷⁵ el-Kettâni, *Fihrisu‘l-Fehâris*, II, 1070; el-Vedğîrî, *et-Ta‘rîf*, s. 177; el-Ahđar, *el-Hayâtu‘l-Edebiyye*, s. 260.

²⁷⁶ el-Vedğîrî, *et-Ta‘rîf*, s.177; el-Ahđar, *el-Hayâtu‘l-Edebiyye*, s. 260.

kimse tarafından da şerh edilmiş, asırlar boyu da insanlar arasında tedâvülde olmuştur. Müellif eseri h. 1139 yılından önce şerh etmiş ve diğer bir eseri *Şerhu Kifâyeti'l-Mutehaffız*'ta bu eserine atıfta bulunmuştur.²⁷⁷

Şerhu Hizbi'n-Nevevî

Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Şeref en-Nevevî'nin *Hizb (Hizbu'l-Hıfz ve'l-Evrâd ve Hizbu'l-İmâmi'n-Nevevî)* adlı eserinin şerhidir.

Eserden bugün Princeton Üniversitesi Kütüphanesi 3861/ 1927 ve 234/ 83 numaralar, Birmingham Üniversitesi Kütüphanesi 1148 numara, Rabât Merhum 'İlâl el-Fâsî Kütüphanesi 741 numara ve Rabât Hızânetu'l-'Amme 4670 numarada olmak üzere dünya kütüphanelerinde 5 el yazma nüshası bulunmaktadır.²⁷⁸

5.5. Muhtelif Eserleri

İcâzât

Eser İbnu't-Ṭayyib'in ilimleri, merviyâtları ve eserleri için icâzet verdiği bazı öğrencileri için bizzat kendisinin yazdığı şehâdetnâmelerdir. Şu ana kadar bilinen bu şehâdetnâmeler ise şunlardır:

Abdusselâm b. Ḥamdûn el-Bennânî'ye kendi el yazısıyla yazdığı ve imzaladığı şehâdetnâmedir ki; el-Kettânî buna eseri *Fihrisu'l-Fehâris*'te işaret etmiştir.²⁷⁹

“el-'Aclûnî” olarak meşhur olan Ahmed b. İsmail b. Muhammed için h. 1167'de yazdığı bir sayfalık şehâdetnâmedir ki bu şehâdetnâme bugün Daru'l-Kutubi'l- Mışriyye'de muhafaza edilmektedir.

Ali b. Murâdî için Mekke-i Mükerrreme'de, h. 1157'de yazdığı şehâdetnâmedir ki; müellifin *İrsâlu'l-Esânîd* adlı eserinde bulunmaktadır.

²⁷⁷ el-Kettânî, *Fihrisu'l-Fehâris*, II, 1070; el-Vedğîrî, *et-Ta'rîf*, s. 178; el-Aḥḍar, *el-Ḥayâtu'l-Edebiyye*, s. 260.

²⁷⁸ el-Vedğîrî, *et-Ta'rîf*, s. 178.

²⁷⁹ el-Kettânî, *Fihrisu'l-Fehâris*, II, s.1071; Ḥaccî, *Mu'allimetu'l-Mağrib*, XVI, 5358.

Yine aynı şahıs için Dımeşk'te, h. 1167'de yazdığı ikinci bir şehâdetnâmedir ki o da *İrsâlu'l-Esânîd*'de bulunmaktadır.²⁸⁰

Tezkire

Müellif *İdâetu'r-Râmûs* سبوح maddesinde “ Telif ettiğim *Tezkire*'de “Onu şu şekilde buldum. “سبحان” belağatlı bir şekilde Allah'ı tenzih ederken kullanılan bir alemdir.” ifadesini kullanarak eserine atıfta bulunmuştur.

Eser onun *Te'âlîku Fıkhiyye ve Te'kyîdâti Fıkhiyye* eserlerinin dışında istediği ve başvurduğu bilgileri topladığı bir mecmu'adır.²⁸¹

6. Vefâtı

İlmî ve fikrî çalışmalarla dolu bir hayatın sonunda İbnu't-Tayyib eş-Şeraî h. 1170/1756 yılında 60 yaşında Medine-i Münevvere'de²⁸² Mısır, Haleb, Şam ve Türkiye bölgelerine yaptığı seyahatlerin ardından²⁸³ vücudunun ödem yapması²⁸⁴ sonucunda vefat etti. Müellif Hz. Halime'nin kabri yanında defnedilmiştir.²⁸⁵ Meşhur kaynaklar müellifin ölüm tarihini 1170 olarak zikretmekle birlikte *Tuhfetu'l-Muhibbîn*'de 1173²⁸⁶ ve Allâme 'Aydirûs İbn Ömer el-Habeşî'nin eseri *Ukûdu'l-Leâlî*' de 1174²⁸⁷ şeklinde yanlış olarak ifade edilmektedir.

²⁸⁰ el-Vedğîrî, *et-Ta'rif*, s. 179.

²⁸¹ el-Vedğîrî, *et-Ta'rif*, s. 179.

²⁸² el-Murâdî, *Silku'd-Durar*, IV, 94; el-Cebertî, *'Acâibu'l-Âşâr*, I, s. 351, el-Fağilî, *ed-Dureru'l-Behiyye*, II, 336; Muhammed b. Cafer el-Kettânî, *er-Risâletu'l-Mustatrefe*, I, 85; el-Kettânî, *Fihri-su'l-Fehâris*, II, 1068; el-Bağdâdî, *Hediyyetu'l-Ârifîn*, II, 331; Ziriklî, *el-A'lâm*, I, 3, VI, 177; Keşhâle, *Mu'cemu'l-Müellifîn*, X, 111; Haccî, *Mu'allimetu'l-Mağrib*, XVI, 5358; Kennûn, *en-Nubûğu'l-Mağribî*, I, 291; el-Menûnî, *el-Maşâdiru'l-'Arabiyye*, s. 176; et-Tiṭvânî, *el-Vâfi*, III, 856; mbsz., *Terâcimu A'yâni'l-Medîneti'l-Munevvera*, s. 58; el-Aḥdar, *el-Hayâtu'l-Edebiyye*, s. 258.

²⁸³ Kennûn, *en-Nubûğu'l-Mağribî*, I, 291.

²⁸⁴ el-Ensârî, *Tuhfetu'l-Muhibbîn*, s. 335.

²⁸⁵ el-Murâdî, *Silku'd-Durar*, IV, 94; Muhammed b. Cafer el-Kettânî, *er-Risâletu'l-Mustatrefe*, I, 85; Kennûn, *en-Nubûğu'l-Mağribî*, I, s. 291; mbsz., *Terâcimu A'yâni'l-Medîneti'l-Munevvera*, s. 58

²⁸⁶ el-Ensârî, *Tuhfetu'l-Muhibbîn*, s. 335.

²⁸⁷ Abdurrahman İbn Süleyman el-Ahdal, *en-Nefsü'l-Yemânî ve'r-Rûhu'r-Rûhânî fî İcâzeti'l-Kudâti beni'-Şevkânî*, thk. Muhammed Habeşî, 1 b., Dâru's-Şamî'î, Şan'a, 2012, s. 22.

İKİNCİ BÖLÜM

İBNU'Ŧ-ŦAYYİB EŞ-ŞERAŦİ'NİN ŞİİRİNDE MUHTEVA ÖZELLİKLERİ

İBNU'Ŧ-ŦAYYİB EŞ-ŞERAKÎ'NİN ŞİİRİNDE MUHTEVA ÖZELLİKLERİ

Edebiyat türleri içinde sözün mânâsını edebî sanatlar yoluyla en fazla gözeten yazı türü şiidir. Sadece estetik gayeler ile kaleme alınmış olsa bile şiiir, ait olduğu topluma bir şeyler anlatma, duyurma, bir şeyler hissettirme amacındadır. Toplum hayatında görülen fikrî, dînî, siyâsî, iktisâdî, sosyal ve kültürel meseleler, değişiklikler zaman içinde edebî eserlere de yansımıştır.²⁸⁸ Şiir dönemin sosyal, siyâsî, ilmî ve kültürel hayatına ışık tuttuğu gibi şiiirde onu nazmeden şairin hayatından da kesitler yer almaktadır. Edebî ve tarihî olmasının yanında şiiir, şairin edebi hayatı başta olmak üzere ona ait değerli bilgiler sağlayan bir hazinedir.

Her edebî metin gibi şiiirlerin de bir yapısı vardır. Şiiirdeki yapı, ses ve anlam kaynaşmasından oluşan birimlerin bir tema etrafında birleşmesiyle oluşur. Bu birimler bir düzen içinde birleşirler. Bir şiiirin temasını (muhtevasını) bulmak için gösteren durumundaki yapı ve anlatımdan yola çıkmak, bu yapıyı oluşturan birimleri neyin bir araya getirdiğini; bu birimlerin niçin bir araya geldiğini sormak ve düşünmek gerekir.²⁸⁹ Bu nedenle de şiiirin muhteva ve şekil yönünden incelenmesi büyük bir önem arz etmektedir. Çalışmanın bu bölümünde şairin *Dîvan*'ı muhteva, üçüncü bölümde ise şekil yönünden incelenecektir.

1. İbnu'Ŧ-Ŧayyib eş-Şerakî'nin Dîvânı

Her ne kadar kaynaklarda müellife ait bir divandan bahsedilmemişse de müellif *İdâetu'r-Râmûs* adlı eserinde kendisine ait bir *Dîvân*'ının bulunduğunu ifade etmiştir. Fakat bu *Dîvân*'ın tamamı günümüze ulaşmamıştır. Bugün müellifin günümüze ulaşan eserlerinden 709 beyti, Dr. Abdulâlî el-Vedğîrî tarafından tahkik edilerek müellifin *Dîvân*'ı olarak neşredilmiştir. el-Vedğîrî, eserinde şairin eserlerinden 98 şiiir ve 709 beyiti tespit etmiş, bunlardan 27 şiiir ve 78 beytin İbnu'Ŧ-Ŧayyib'e aidiyeti konusunda tam emin olamadığından onlara eserinin mülhak kısmında yer vermiştir.

²⁸⁸ Mehmet Kaplan, *Şiir Tahlilleri 1 Tanzimat'tan Cumhuriyet'e*, 32.b., Dergâh, İstanbul, 2014, s. 5.

²⁸⁹ Şerif Aktaş, *Şiir Tahlili Teori-Uygulama*, 2.b., Akçağ, Ankara, 2011, s. 31.

Genel kabule göre bir beyitten oluşan şiirlere yetim, iki beyitten oluşan şiirlere nutfe, 3-6 beyitten oluşan şiirlere mukatta'a, yedi ve daha uzun beyitten meydana gelen şiirlere kasîde denildiği²⁹⁰ gözönüne alındığında İbnu't-Ṭayyib'in *Dîvân*'ında yer alan şiirlerin nazım türleri bakımından aşağıdaki tablo karşımıza çıkmaktadır.

NAZIM TÜRLERİ	ŞİİR SAYISI	BEYİT SAYISI
Yetim	6	6
Nutfe	41	82
Mukattaa	23	92
Kasîde	28	529
TOPLAM	98	709

İbnu't-Ṭayyib'in *Dîvân*'ındaki şiirlerinin beyit sayısı bakımından çoğunluğunu kasîdelerin, şiir sayısı bakımından ise nutfelerin oluşturduğu görülmektedir. *Dîvân*'ın yaklaşık %75'ini kasîdeler, %13'ünü mukatta'alar, %12'sini nutfeler ve %1'ini ise yetimler oluşturmaktadır.

İbnu't-Ṭayyib'in el-Vedğîrî tarafından oluşturulan bu *Dîvân*'ındaki şiir ve beyitlerin derlendiği eserlere baktığımızda ise aşağıdaki tablo ile karşılaşmaktayız:

MÜELLİFİN ESERİ	ŞİİR SAYISI	BEYİT SAYISI
<i>İdâetu'r-Râmûs (Hâşiyetu 'ale'l-Kâmûs)</i>	10	32
<i>Muvaṭṭıetu'l-Faşîh li-Muvaṭṭıeti'l-Faşîh (Şerhu Muvaṭṭıeti'l-Faşîh)</i>	7+2*	73*
<i>Tahrîru'r-Rivâye fî Takrîril'l-Kifâye (Şerhu Kifâyeti'l-Mütehaffiz)</i>	9	16
<i>er-Rihletu'l-Hicâziyye</i>	64+2*	387*
<i>'Uyûnu'l-Mevâridi's-Selsele min 'Uyûni'l-Esânîdi'l-Muselsele</i>	6	167
<i>el-'Ukûdu'n-Nazîmetu'd-Durriyye bi Şerhi'l-Manzûmeti'l-Muḍariyye</i>	1	66

* Tabloda gösterilen 2 şiir 42 beyit *Muvaṭṭıetu'l-Faşîh li Muvaṭṭıeti'l-Faşîh (Şerhu Muvaṭṭıeti'l-Faşîh)* ve *er-Rihletu'l-Hicâziyye* adlı eserlerin her ikisinde de yer almaktadır.

²⁹⁰ Emil Bedî' Yakûb, *Mevsûatu 'Ulûmi'l-Luğati'l-'Arabiyye*, 1.b., Dâru'l-Kutubi'l-'Arabiyye, Beyrut, 2006, VII, 297; IX, 64; IX, 268; IV, 212.

Dîvân'da bir beytin dışındaki bütün beyitler yukarıdaki tabloda görüldüğü gibi şairin eserlerinden derlenmiştir. Şairin eserleri dışında başka bir kaynaktan derlenen tek beyit ise Abdurrahman b. Süleyman el-Ahdal'ın, *en-Nefsu'l-Yemânî* ve *'r-Rûhu'r-Rûhânî fî İcâzeti'l-Ķuđâti beni's-Şevkânî* adlı eserinde nispet etmeden zikrettiği,²⁹¹ İbnu't-Ṭayyib'in öğrencilerinden 'Aydirûs b. Ömer el-Habeşî'nin *el-'Ukûdü'l-Lu'luiyye*'sinde ise şaire nispet ettiği aşağıdaki beyittir: (Tavîl)²⁹²

1 وَلَسْتُ بِأَهْلٍ أَنْ أُجَارَ فَكَيْفَ أَنْ أُجِيرَ وَلَكِنَّ الْحَقَائِقَ قَدْ تُخْفَى

1. Ben birinden icâzet almaya ehil değilken (başkasına) nasıl icâzet verebilirim? Lakin hakikatler gizlenmiş olabilir. (Gerçekler görüldüğü gibi olmayabilir.)

Divan'ı oluşturan beyitlerin çoğunluğu *er-Rihletu'l-Hicâziyye*'de bulunmaktadır. Beyitlerin yaklaşık %55'inin *er-Rihletu'l-Hicâziyye*, %24'ünün *'Uyûnu'l-Mevâridi's-Selsele min Uyûni'l-Esânîdi'l-Muselsele*, %10'unun *Muvaṭṭıetu'l-Faṣîḥ li Muvaṭṭıeti'l-Faṣîḥ (Şerhu Muvaṭṭıeti'l-Faṣîḥ)*, %11'inin ise diğer eserlerde yer aldığı görülmektedir.

İbnu't-Ṭayyib'in şiirlerinde kullanmış olduğu vezinlere bakıldığında ise aşağıdaki sonuç karşımıza çıkmaktadır:

BAHİR	ŞİİR SAYISI	BEYİT SAYISI
Tavîl	35	280
Kâmil	18	100
Hafif	7	40
Basît	11	124
Vâfir	17	49
Mütekârib	3	11
Meczuu'l-Kamil	1	27
Meczuu'r-Recez	1	6
Recez	2	11
Remel	1	2
Münserih	1	36
Seri	1	23
TOPLAM	98	709

²⁹¹ el-Ahdal, *en-Nefsu'l-Yemânî*, s. 22.

²⁹² el-Ahdal, *en-Nefsu'l-Yemânî*, s. 22; el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni't-Ṭayyib*, s. 82.

Şairin şiirlerini en çok tavîl bahrinde nazmettiği görülmektedir. Tavîl, *Divan*'daki beyitlerin yaklaşık %40'ını, basîl %18'ini, kâmil %15'ini, vâfir %7'sini ve diğer bahirler ise %20'sini oluşturmaktadır.

2. Muhteva Bakımından Şiiri

Şairin *Dîvân*'ındaki şiirleri şairin hayatını, içinde yaşadığı toplumun özelliklerini ve coğrafyayı yansıtmaktadır. Öyle ki şairin hac yolculuğu esnasındaki müşâhedelerini yazarak telif ettiği eseri *er-Rihletu'l-Hicâziyye*'deki beyitlerinin *Dîvân*'ının yarısından fazlasını oluşturduğu dikkate alındığında bu durum açıkça görülmektedir. *Dîvân*'da muhteva açısından dikkati çeken bir başka husus da şairin bir hadis âlimi ve bir mutasavvıf olması hasebiyle şiirlerin muhtevasının çoğunluğunun dînî konulu olmasıdır. *Dîvân*'ındaki hemen hemen bütün şiirlerinde bunu görmek mümkündür. Şiirlerin çoğunluğunu medihler ve bu medihlerin konusunun ise dînî kişiler ve temalar oluşturmaktadır. Medih şiirlerinin dışındaki diğer konulardaki şiirlerde de durum aynıdır. Nitekim dînî temalı olmasının uzak bir ihtimal olduğu düşünülen hiciv türünün, *Dîvân*'daki tek örneği şiirin de dînî temalı olduğu görülmektedir. Çünkü bu şiirinde şair Hz. Ali'yi şehit eden İbnu'l-Mulcem'i ve onu metheden İbnu'l-Hittân'ı hicvetmiştir. Yine şairin gerek yolculuğun faydalarını sıraladığı şiiri başta olmak üzere hikmet türünde verdiği, gerekse de ilmî türde verdiği şiirlerinin de dînî içerikli olduğu görülmektedir.

Şairin şiirleri muhteva açısından incelendiğinde ele alınan konuların ise şu şekilde sıralandığı görülmektedir:

KONU	ŞİİR SAYISI	BEYİT SAYISI
Gazel (Affif Gazel)	7	25
Allah'a Övgü	2	4
Medih	29	404
Zühd ve Hikem Şiirleri	7	54
İlmi Şiirleri	3	7
Şikâyet, Öz Eleştiri ve Acziyet	5	8
İhvâniyyât	1	2
Hiciv	1	20
Dînî Şiirleri	12	76
Fahr	1	2
Özlem Şiirleri	15	66
Şairin Yaşadığı ve Ziyaret Ettiği Yerler Hakkındaki Bilgi ve Tasvirleri	3	7
Teşvik	10	30
Hac Yolculuğunda Sabır	2	4
TOPLAM	98	709

Tabloda da görüleceği gibi gerek şiir gerekse beyit açısından *Dîvân*'da yer alan şiirlerin çoğunluğunu medihler oluşturmaktadır. Medih şiirleri sayı bakımından *Dîvân*'daki şiirlerin yaklaşık %30'unu, beyit sayısı bakımından ise %57'sini oluşturmaktadır. Şairin sayı bakımından sonraki şiirlerini ise özlem şiirleri ve diğer şiirleri oluşturmaktadır.

2.1. Gazel

Kelime olarak delikanlıların cariyelerle konuşması, daha açık bir ifade ile kadınlar ile yârenlik etmesi olarak anlam verilen gazel, edebî bir ıstılah olarak bilhassa aşk, güzellik ve şaraptan bahseden şiirler hakkında kullanılır. Diğer bir ifade ile şairlerin sevdiklerine karşı hissettiklerinin, çoşkulu ifadeler halinde söz sanatıyla sergilenmesidir. Gazel, bütün dillerin edebiyatlarında önemli bir tema olduğu gibi Arap şiirinde önemli bir konudur.²⁹³ Sevgiden, sevgilinin aşkından söz eden gazeller, Arap edebiyatında önceleri kasîdeler içinde bir bölüm olarak kabul edilirken VII. yüzyıldan sonra bu adla ayrı bir şekil olarak kullanılmaya başlanmıştır. Ama bunlar bugün kullanılan anlamda bir nazım şeklinin adı olmayıp hangi şekilde yazılırsa yazılsın sadece konuları bakımından bu adı taşıyan şiirlerdir.²⁹⁴ Genellikle şairler gazele hem kasîdelerinin girişinde yer vermişler hem de müstakil kasîdeler yazmışlardır.²⁹⁵

İbnu't-Ṭayyib, gazele *Dîvân*'ında akıcı bir üslûpla kasîdelerinin girişinde yer verdiği gibi duygularını ifade ettiği müstakil kasîdeler ve mukattaa'lar da nazmetmiştir. Şair özellikle de Hz. Peygamber'i methettiği kasîdelerine gazellerle başlamıştır. Şair, utanç verici, müstehcen ifadeler taşıyan hissi gazele şiirinde hiç yer vermemiş, duygularını iffet sınırları içerisinde ifade etmiştir.

2.1.1. Afif Gazel

İbnu't-Ṭayyib şiirlerinde, yaşadığı saf aşkını dile getirdiği gibi medihlerine bir mukaddime olarak da afif gazele yer vermiş, yukarıda da ifade edildiği gibi müstehcen ifadeler taşıyan hiçbir hissi gazele ise yer vermemiştir. Çünkü şairin

²⁹³ Muhammet Tasa, *Ahmed b. Şahin el-Kıbrısî ve Şiirleri*, Aybil Yayınları, Konya, 2014, s. 36.

²⁹⁴ Haluk İpekten, *Eski Türk Edebiyatı*, 14.b., Dergâh Yayınları, İstanbul, 2011, s. 17.

²⁹⁵ Muhammet Tasa, *İbnu's-Semmân ve Şiirleri*, 1.b., Adal Ofset, Konya, 2007, s. 75.

şiiirlerindeki ağırlıklı unsur genelde dînî ve tasavvufî özelliklerdir. Onun şiiri dînî gaye ile nazmetme amacı gazellerinde de kendini göstermiştir. Tabloda da görüldüğü gibi şairin *Dîvân*'ında tespit edilen 7 şiir ve 25 beyit gazelinin hepsinin afif gazel olduğu görülmektedir.

Şair sevgilisinin uğruna katlandığı meşakkatlerini dile getirdiği aşağıdaki afif gazelinde, sevgisinin hiçbir şekilde azalmadığını ve sevgisinden hiçbir zaman vazgeçmeyeceğini ifade etmiştir. (Tavîl)²⁹⁶

1 لَئِن مِلْتُ عَيْيَ أَوْ مَلَّكَتْ مَوَدَّتِي فَايِّي لَا وَاللَّهِ مَا مَلَّكَ الْقَلْبُ

1. Şayet benden yüz çevirmişsen ya da sevgimden bıktınsa hayır, vallahi kalbim senden bıkmadı.

Şair müstakil bir kasîde olarak nazmettiği aşağıdaki afif gazelinde ise âşık olduğu sevgilisinin güzelliğini edebî bir şekilde yaptığı güzel teşbihlerle tasvir etmiş, ayrıca bu aşkını Allah'a olan tevbe ile de birleştirmiştir. (Basît)²⁹⁷

1 اِسْمَعْ حَدِيثَ الْهُوَى يَا مَنْ أُحَاطِبُهُ أَحْوَكُ فِي الْحُسْنِ قَدْ صَلَّتْ مَدَاهِبُهُ

2 إِنْ كُنْتَ تُنْكِرُهَا مَا أَبَدْتَ عَجَائِبُهُ أَنْظُرْ إِلَى شَعْرِهِ دَبَّتْ عَقَارِبُهُ

3 وَأَنْظُرْ إِلَى نَعْرِهِ تَزْهُو كَوَاكِبُهُ

4 جَرَّدَ أَسْيَافَ هُدْبِ اللَّحْظِ قَاتِلَةً أَمَا رَأَيْتِ الْمَنَايَا نَمَّ جَائِلَةً

5 وَأَنْظُرْ إِلَى أَدْمَعِي جَائِلَةً سَائِلَةً وَأَنْظُرْ لِقَامَتِهِ أَهْيَمَاءَ مَائِلَةً

6 وَأَنْظُرْ لِحِطِّ عِدَارٍ حَلَّ كَاتِبُهُ

7 أَمْسَتْ بِهِ مَهَجُ الْعُشَّاقِ دَائِبَةً مِنْ بَعْدِ مَا رَجَعَتْ إِلَيْهِ تَائِبَةً

8 فَعَارَضَتْهُمْ جُبُوشُ الشَّقِيقِ طَالِبَةً لَمَّا اسْتَمَالَ قُلُوبَ الْخَلْقِ فَاطِبَةً

9 جَاءَتْ تُقْبَلُ رَجُلِيهِ دَوَائِبُهُ

²⁹⁶ el-Vedgîrî, *Şi'ru İbni't- Tayyib*, s. 29.

²⁹⁷ el-Vedgîrî, *Şi'ru İbni't- Tayyib*, s. 30.

1. Ey hitap ettiğim kimse aşkın sözünü dinle! Kardeşin güzellik konusunda yolunu şaşırdı.

2. Şayet sana gösterdiği şaşılacak şeyleri inkâr ediyorsan saçına bak! Örgüleri hareket ediyor.

3. Ağzına bak! Yıldız (gibi dişleri) parlıyor.

4. Öldürücü bakışını kınından çıkardı. Orada ölümleri dolaşırken görmedin mi?

5. Gözyaşına bak! Akmağa başladı. Salınarak (yürüyen) ince belli kadının boynuna bak.

6. Sahibinde görünen yanağındaki çizgiye bak.

7. Aşıkların nefsi Allah'a tövbe edip döndükten sonra eridi.

8. İsteyerek bütün halkın kalpleri meylettiğinde özlem orduları onlara hücum etti.

9. Saç örgüsü (o kadar uzun ki) neredeyse ayaklarını öper.

Şairin saf aşkını ve sevgilisine sitemini dile getirdiği bu afif gazelinde ise sevgilisi için yaptığı tasvirlerin ve “Rabâb”²⁹⁸ kelimesi ile yaptığı cinâsın, gazeline farklı bir güzellik kattığı görülmektedir. (Vâfir)²⁹⁹

1	عَشِيقْتُ	وَلَا	أَقُولُ	بِمَنْ	لِإِيَّتِي	أَخَافُ	عَلَيْهِ	مِنْ	أَلَمِ	الْعَذَابِ		
2	وَكُنْتُ	أَطْرُقُ	أَنَّ	يُشْفَى	فُؤَادِي	بِرَيْقِ	مِنْ	ثَنَائِهِ	الْعَذَابِ			
3	فَأَشْقَابِي	هَوَاهُ	وَمَا	شَقَائِي	وَعَدْبِي	بِأَنْوَاعِ	الْعَذَابِ					
4	وَعَادَرَ	أَدْمُعِي	مِنْ	فَوْقِ	خَدِّي	تَسْبِيلِ	لِعَدْرِهِ	سَيْلِ	الرَّبَابِ			
5	وَمَا	ذَنْبِي	سِوَى	أَنَّ	هَمْتُ	فِيهِ	كَمَنْ	قَدْ	هَامَ	قَدَمًا	فِي	الرَّبَابِ
6	بِذِكْرَاهُ	أَرَى	طَرِي	إِزْتِيحًا	وَمَا	طَرِي	بِرَنَاتِ	الرَّبَابِ				

²⁹⁸ Rabâb kelimesi ilk geçtiği beyitte bulut; ikinci geçtiği beyitte kadın adı; üçüncü geçtiği beyitte ise bir müzik âleti anlamında kullanılmıştır.

²⁹⁹ el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni 't- Tayyib*, s. 31.

1. Ben aşığım. Ama kime olduğumu söyleyemem. Çünkü onun hakkında acı bir azaptan korkuyorum.

2. Dişlerindeki tatlı suyun gönlüme şifa vermesini zannediyordum.

3. (Fakat) Onun aşkı beni mutsuz etti ve bana şifa vermedi. Beni çeşitli azaplarla azaplandırdı.

4. Vefasızlığından bulutlardan akan yağmur gibi yanaklarımdan yaşlar akar oldu.

5. Benim hatam sadece ona âşık olmaktı. Eskiden Rabâb'a âşık olan kimse gibi.

6. Rabâb sesleri beni neşelendirmezken onu hatırlamakla neşeleniyorum.

İbnu't-Ṭayyib sevgilisine hitap ettiği aşağıdaki afif gazelinde ise husnu-t ta'lil sanatını da kullanarak anlatıma güzellik katmıştır. (Kâmil)³⁰⁰

1	لَمَّا	تَسْتَرُّ	إِذْ	رَأَيْتُ	مُضِيلاً	عَيِّي	رَعِيمًا	أَنَّهُ	لَا	يُؤْنِسُ
2	نَادَيْتُهُ	لَا	تُخْفِ	شَحْصَكَ	إِنَّمَا	سَمِيتَ	إِنْسَانًا	لِأَنَّكَ	مُؤْنِسُ	

1. Beni karşısında görünce ünsiyet kuramayacağımı zannederek benden gizlendiğinde;

2. Ona kendini gizleme, diye seslendim. Çünkü sen ünsiyet kurduğun için insan, diye isimlendin.

İbnu't-Ṭayyib hac yolculuğu sırasında uğradığı Cezâyir yakınlarındaki 'Aynu'l-Mâdi köyündeki insanların ahlâkını çok beğenmiş, misafirperverliklerinden de çok memnun kalmıştır. Şair bu nedenle de bu köyün kadınlarının güzelliği hakkında bu afif gazeli nazmetmiştir.³⁰¹

³⁰⁰ eş-Şerakî, *Şerhu Kifâyeti'l-Mutehaffiz*, s. 175; el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni't-Ṭayyib*, s. 72.

³⁰¹ el-Murâdî, *Silku'd-Durar*, IV, 107.

(Hafîf)³⁰²

عَيْنُ مَاضٍ بِهَا عَيْونُ مَوَاضِي فَاعِلَاتُ فِعْلٍ السُّيُوفِ الْمَوَاضِي	1
وَالْتِفَاتُ الْعَزَالِ لَمَّا غَزَالِي صَائِلًا صَوْلَةَ الْأَسُودِ الْمَوَاضِي	2
وَقُدُودٌ تَزْهُو إِذَا قَدَّتِ الْقَلْبَ اِرْذَهَاءَ الْأَعْصَانِ بَيْنَ الرِّيَاضِ	3

1. Aynu'l-Mâdi'de keskin kılıçların yaptığını yapan keskin (bakışlı) gözler vardır.

2. Bana keskin ceylan bakışı ile saldırgan arslanların saldırışı gibi saldırdı.

3. Bahçeler arasındaki dalların serpildiği (gibi) serpilen endamları kalbimi parçaladı.

Sonuç olarak İbnu't-Ṭayyib *Dîvân*'ın da, afif gazele saf aşkı dile getirmek için müstakil şiir şeklinde yer verdiği gibi medihlerine bir mukaddime olarak da yer vermiş, müstehcen ifadeler taşıyan hiçbir hissi gazele ise yer vermemiştir. Şair ayrıca gazellerinde bedî'î sanatlardan cinâsı da kullanarak şiirlerine edebî bir güzellik ve akıcılık katmıştır.

2.2. Allah'a Övgü

İbnu't-Ṭayyib Allah Teâlâ'ya övgüsünü ifade ettiği beyitlerinde ise Allah'ın sınırsız güç ve mülke sahip olduğunu belâğ bir şekilde ifade etmiştir. (Vâfir)³⁰³

وَكَيْفَ يَكُونُ مَحْجُورًا عَلَيْهِ وَقَدْ خَلَقَ الْخَلَائِقَ وَالْفِعَالَا	1
فَكُلُّ مُلْكُهُ مِنْ غَيْرِ حِجْرٍ تَعَالَى اللَّهُ عَنْ حِجْرِ تَعَالَى	2

1. İnsanları ve yaptıklarını o yarattığı halde ona nasıl bir sınırlama olabilir.

2. Hiçbir sınırlama olmaksızın bütün mülk onundur. Yüce Allah sınırlamalardan uzaktır.

³⁰² eş-Şerakî, *er-Rihletu'l-Hicâziyye*, s. 214; el-Murâdî, *Silku'd-Durar*, IV, 93; el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni't-Ṭayyib*, s. 73-74.

³⁰³ eş-Şerakî, *er-Rihletu'l-Hicâziyye*, s. 96; el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni't-Ṭayyib*, s. 117.

Şair yine Allah'a övgüsünü ifade ettiği bu şiirinde ise bitmeyen tükenmeyen yani sınırsız övgülerin Allah'a olduğunu yine belîğ bir şekilde nazmetmiştir. (Basît)³⁰⁴

1 فَالْحَمْدُ لِلَّهِ حَمْدًا لَا نَفَادَ لَهُ مَا طَافَ بِالْبَيْتِ مَنْ قَدْ حَجَّ أَوْ زَارَا
2 وَمَا مَحَا اللَّهُ ذَنْبَ الطَّائِفِينَ وَمَا حَطَّ إِلَّا لَهُ عَنِ السَّاعِينَ أَوْ زَارَا

1. Hacceden yahut ziyaret eden Kâbe'yi tavaf ettiği sürece bitmeyen ve tükenmeyen hamdler Allah'a olsun.

2. Ve Allah'ın tavaf edenlerin günahlarını sildiği, say ve ziyaret edenlerin yüklerini düşürdüğü sürece (yine bitmeyen ve tükenmeyen hamdler Allah'a olsun.)

Sonuç olarak İbnu't-Ṭayyib *Divân*'ında yukarıdaki iki şiir ile Allah'ın sınırsız güç ve övgüye sahip olduğu vurgusuyla Allah'a olan övgüsünü belîğ bir şekilde ifade etmiştir.

2.3. Medih

Sözlükte “övmek, birinin meziyetlerini dile getirmek” anlamındaki medih, övülme ve beğenilme arzusu insanın fitratında bulunduğu insanlık tarihi kadar eskidir. Bu sebeple medih Arap şiirinde en çok işlenen konuların başında yer alır. Fahr, mersiye, hamâse, gazel, hamriyyat gibi türlerin temelinde de medih vardır. Övgü şiiri manasında kullanılan methiye daha çok kasîde şeklinde yazıldığından; önceleri “kasîde-i medhiyye” olarak anılmış, daha sonra sadece medhiyye şekli ile kullanılmıştır.³⁰⁵

Çalışmanın giriş kısmında tespit edildiği gibi İbnu't-Ṭayyib'in *Dîvan*'ının çoğunluğunu kasîdeler -yaklaşık olarak %75'ini-, kasîdelerin de çoğunluğunu medihler oluşturmaktadır. Medihlerin ise dînî kişiler ve temalardan oluştuğu görülmektedir. Zaten şairin *Divan*'ındaki şiirlerinin çoğunluğu, şairin hac yolculuğunda müşahede ve ifade ettiği duygularıdır.

³⁰⁴ eş-Şerakî, *er-Rihletu'l-Hicâziyye*, s. 91; el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni't-Ṭayyib*, s. 43.

³⁰⁵ İsmail Durmuş, “Methiye”, *DİA*, Ankara, 2004, XXIX, 406.

İbnu't-Ṭayyib *Dîvan*'ında başta Hz. Peygamber olmak üzere 'Ukbe b. Nâfi', Abdullah b. Abbâs, Hz. Hasan gibi sahabeleri; Ahmet Zerrûk, Ebu'l Abbas el-Vicârî, Şeyh Mesnâvî, Şeyh Maḥrez, İsmail Âsım Efendi, Ebû Abdillâh Muhammed b. Eşrâm, Şeyh Ali el-Melîcî, Mâlik b. Murahḥal, Ahmed el-Bedevî, Hâlid b. Sinân gibi bazı dînî önderleri; el-Fîrûzâbâdî gibi bir dil âlimini; bazı salih kimseleri ve bazı kitapları (*Tâcu'l-lügâ ve Sîhâhu'l-Arabiyye*, *Durretü'l- Ğavvâs alâ Evhâmi'l- Havâs*, *el-Ubâb- Tehzîbu'l-Luga*) ve Medine'yi methetmiştir.

2.3.1. Hz. Peygamber'i Medhi

Kur'an-ı Kerim'de birçok esma-i husna ile zat-ı ilahiyye, başta Hz. Muhammed olmak üzere diğer peygamberler, çeşitli nitelikleriyle müminler, ayrıca cennet, cennet ehli ve cennet nimetleri övüldüğü gibi Rasûlü Ekrem de ismen birçok sahabiyi, onların manevi meziyetlerini ifade ederek ve bu meziyetleri Kur'an-ı Kerim'in istediği mümin sıfatlarıyla örtüştürerek övmüştür. Buradan ilham alarak birçok şair tarafından ümmetin kendisi de methedilmiş,³⁰⁶ yine bu şairler tarafından tarih boyunca Hz. Peygamber'i metheden şiirler de nazmedilmiştir.

Şairler bu peygamber methiyelerinde; Hz. Muhammed'in (SAV) doğumuna, nesebine, şirkin onunla ortadan kalkıp karanlığın yok oluşuna, güzel ahlâkına, fiziki yapısına, mucizelerine, şefâatine, ondan yardım talep edilmesine, ona duyulan özleme, onun yaşadığı kutsal mekânlara, dünyanın onun sayesinde yaratıldığına, ona salât ve selam getirmenin faziletlerine, ehl-i beyte ve ashabına övgüye dair birçok konuya yer vermişlerdir.³⁰⁷

Şair *Dîvân*'ında 230 beyit ile Hz. Peygamber'i methetmiştir. Bu beyit sayısına Hz. Peygamber'i medhe genel bir şekilde değindiği beyitler dâhil değildir. Bu medihler *Dîvân*'ının yaklaşık % 33'ünü, *Dîvân*'da yer alan medihlerin ise % 60'ını oluşturmaktadır. Şairin bu medihlerinde şairlerin Hz. Peygamber medihlerinde yer verdikleri yukarıda zikredilen konulara aynen yer verdiği görülmektedir. Şair için en önemli kasîdeleri Hz. Peygamber için nazmettiği bu medihleridir. Şairin *Divan*'ının ça-

³⁰⁶ Durmuş, "Methiye", *DİA*, XXIX, 406.

³⁰⁷ Mehmet Mesut Ergin, Osmanlı Dönemi Arap Şiirinde Peygamber Methiyeleri, *Marife*, 2007, Sayı:1, s.120.

lınması nedeniyle Hz. Peygamber'i methettiği şiirlerinin kaybolmasından dolayı duyduğu üzüntüsünü dile getirdiği aşağıdaki beyitler, Hz. Peygamber için nazmettiği medih kasîdesinin kendisi için ne kadar önemli olduğunu göstermektedir.(Tavîl)³⁰⁸

1 فَيَا لَيْتَهُ لَوْ رَدَّ مِنْهَا فَصِيدَةً وَسَاخَتْهُ فِي الْمَالِ أَجْمَعِ وَالْكِتَابِ

1. Keşke o kasîdemi geri verse de tüm malımı ve bütün kitaplarımı ona bağışlasam!

(Tavîl)³⁰⁹

1 أَلَا فِي سَبِيلِ اللَّهِ ضَاعَتْ فَصِيدِي وَإِنْ كَانَ خَيْرُ الْخَلْقِ أَبَدَى فَبُوهَا

2 فَيَا لَيْتَ شِعْرِي هَلْ تُرَدُّ لِفِكْرِي وَأَعْلَمُ مِنْهَا شِعْبَهَا وَقَبِيلَهَا

1. Yaratılmışların en hayırlısı onu kabul ettiğini gösterse bile Allah yolunda kasîdem kayboldu.

2. Keşke tekrar hatırlayabilsem de onun bir kısmını ya da benzerini bilebilsem!

Şairin yukarıdaki şiir ve beyitlerinde kaybolmasından dolayı üzüntüsünü ve şikâyetini ifade ettiği kasîdesi, matlaı aşağıdaki beyit olan Hz. Peygamber'i methettiği kasîdesidir. (Kâmil)³¹⁰

1 يَا مُغَلَّتِي هَذَا الْمَقَامُ الْأَكْبَرُ وَالرَّوَضَةُ الْعَنَاءُ فِيهَا الْمَنْبَرُ

1. Ey gözüm! (bak.) Bu en büyük makam ve içinde minber olan zengin bahçe(dir.)

Tamamı 120 beyit olan bu kasîdenin çalınması neticesinde şairin zihninde sadece 36 beyti kalmıştır.³¹¹

³⁰⁸ eş-Şerakî, *er-Rihletu'l-Hicâziyye*, s. 99; el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni't-Ṭayyib*, s. 32.

³⁰⁹ eş-Şerakî, *er-Rihletu'l-Hicâziyye*, s. 480; el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni't-Ṭayyib*, s. 84.

³¹⁰ eş-Şerakî, *er-Rihletu'l-Hicâziyye*, s. 470-472; el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni't-Ṭayyib*, s. 55.

³¹¹ el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni't-Ṭayyib*, s. 12.

İbnu't-Ṭayyib'in Hz. Peygamber için nazmettiği medihlerine genelde afif bir gazelle mukaddime yaptığı, sonra medih bölümünde Hz. Peygamber'i övgü ifadelerine ve mucizelerine yer verdiği, sonunda da dua ve salâtu selâm ile hâtîme yaptığı görülmektedir.

Bu çalışmada şairin medihlerinin üslûp ve özelliklerinin ifade edilmesi bağlamında bazı kasîdelerinden örnekler verilmiş, tekrarlardan kaçınmak için bütün kasîdelere yer verilmeyerek diğer kasîdelerine işaret edilmiştir.³¹²

İbnu't-Ṭayyib 36 beyitten oluşan aşağıdaki kasîdesinde matla'ın ardından 6 beyitle Hz. Peygamber'e olan hasretini ifade ettiği afif gazeliyle methiyesine giriş yapmıştır.

Şair kasîdesinde yer verdiği bu afif gazelinde Hz. Peygamber'e olan özlemi ile sevgiliye olan özlemini bütünleştirmiş ve sevgilisi ile geçirdiği güzel günlerini hatırladığında gözyaşları döktüğü gibi Hz. Peygamber'e olan özlemi neticesinde de yaşlar akıttığını belirterek özleminin büyüklüğünü ifade etmiştir. (Münserih)³¹³

1	يا	بارِقاً	لأح	من	قُباً	سَحراً	بِحَيْثُ	حَلَّ	مِنَ	النُّهَى	سَحراً
2	أَعَارَ	قَلْبِي	حَقْفًا	وَأَخْلَفَ	فَاسْتَعَارَ	مِنَ	سُحْبِ	مُفْلَتِي	مَطَرًا		
3	وَأَذْكَرَنِي	العَهْدَ	مِنَ	سُعَادَ	وَلَمْ	أَنْسَ	وَهَاجَ	الأَحْزَانَ	وَالفِكْرَ		
4	أَيَّامَ	نُسْقَى	مَعَهَا	الشَّمُولَ	عَلَى	رَوْضِ	يُشَاكِلُ	زَهْرُهُ	الرَّهْرَ		
5	وَعَصْنُهُ	طَرَبًا	تُمِيلُهُ	رِيحِ	الشَّمَالِ	لِيَلْتَمَ	التَّهْرَ				
6	وَزَهْرُهُ	كَالْحَسَامِ	جَرَدِي	وَسَطَ	الرِّيَاضِ	يَسِيلُ	مُنْهَمِرًا				
7	وَزَهْرُهُ	فِيهِ	صَارَ	مُنْتَظَمًا	لَمَّا	عَدَا	القَطْرُ	فِيهِ	مُنْتَشِرًا		

1. Ey seher vaktinde Kuba'dan parlayan! Öyle ki (onun parlaması) akıldan sihri çözdü.

2. Kalbim çarptı ve ardından gözlerim bulutlardan yağmuru ödünç aldı.

³¹² Bkz: el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni't-Ṭayyib*, s. 29, 74- 81, 94- 96.

³¹³ eş-Şerakî, *er-Rihletu'l-Hicâziyye*, s. 180; el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni't-Ṭayyib*, s. 41-43.

3. Suad'dan kalan unutmadığım hatıraları aklıma getirdi, hüznümü ve efkârımı uyandırdı.

4. Çiçekleri (parlaklıkta) yıldızlara benzeyen bir bahçede onunla beraber sarap içtiğimiz günleri (hatırlattı.)

5. Kuzey rüzgârı nehri örtmesi için sevinçle dallarını sallıyordu.

6. Nehri, kınından çıkarılmış bir kılıç gibi bahçenin ortasından akıp gidiyor.

7. Yağmur, sabahleyin onda yayıldığında onun çiçekleri sıra sıra olur.

Şair kasîdesinin devamında Hz. Peygamber'in bütün peygamber ve meleklerin en hayırlısı olduğunu vurgulamış, Hz. Peygamber için yapmış olduğu diğer methiyelerinde olduğu gibi bu methiyesinde de Hz. Peygamber'in mucizelerini zikretmiştir. İbnü't-Ṭayyib zikrettiği bu mucizelerin ardından onun güzellikte kıyaslanamaz olduğunu belirttiği berceste beyti ile methini tamamlamıştır.

8	أَمْ هَلْ أَطِيبُ بِطَبِيبَةٍ زَمَنًا	وَهَلْ أَعُوذُ مِنْ عِطْرِهَا عِطْرًا
9	وَهَلْ أَرَى مُنْشِدًا بِسَاحَتِهَا	مَدَحَ الرَّسُولِ الْمُبْعُوثِ مِنْ مَضْرَا
10	مُحَمَّدِ الْمُصْطَفَى الرَّسُولِ وَمَنْ	عَلَى جَمِيعِ الْأَرْسَالِ قَدْ ظَهَرَا
11	فُطِبَ عَلَى الْأَنْبِيَاءِ قَاطِبَةً	وَخَيْرِ كُلِّ الْأَمْلَاكِ وَالسُّفْرَا
12	لَوْلَا مَا طَلَعَتْ دُكَاؤُ وَلَا	لَا حَ الْهَلَالُ وَالْكَوْنُ مَا ظَهَرَا
13	لَهُ الْمَحَاسِنِ كُلُّهَا جُمِعَتْ	فَكَامِلُ الْحُسْنِ فِيهِ مَا شَطْرَا
14	يُنْجِلُ شَمْسَ الضُّحَى بِطَلْعَتِهِ	وَقَمَرُ النَّجْمِ نُورُهُ قَمِيرَا
15	وَقَدُّهُ فَضَحَ الْعُصُونَ وَمَنْ	جِسْمُهُ رَاحَ يَفْضُخُ الدُّرَارَا
16	نُورُ الصَّبَاحِ يَخْكِي أَسْرَتَهُ	وَسُدْفَةُ اللَّيْلِ تُشْبِهُ الشَّعْرَا
17	كَمْ مُعْجَزَاتٍ عَلَى يَدَيْهِ بَدَتْ	عَنْ حَصْرِهَا كُلُّ شَاعِرٍ حَصِيرَا
18	فَمَا تَعُدُّ وَلَا يُحَاطُ بِهَا	وَمَنْ يَعُدُّ النُّجُومَ وَالْمَطْرَا
19	قَدْ حَصَّنَهُ رَبُّهُ الْحَكِيمُ	بِمُعْجَزِ الْكِتَابِ فَأَعْجَزَ الشُّعْرَا
20	وَيَوْمَ مَوْلِدِهِ بَدَتْ عَيْرٌ	لِمَنْ رَأَاهَا يَا حُسْنَهَا عَيْرَا

21	بُنُورِهِ	نَارِ	فَارِسٍ	حَمَدَتْ	كَذَاكَ	كِسْرَى	إِبْوَانُهُ	كُسْرَا
22	وَالظُّنْبِي	وَالصَّبْبُ	وَالدِّرَاعُ	لَهُ	قَدْ	أَفْصَحَتْ	بِالْكَلامِ	دُونَ
23	وَقَدْ	رَأَى	رَبَّهُ	بِمُقَلَّتِهِ	لَيْلَةً	أَسْرَى	وَمَ	يَزِغُ
24	وَالشَّمْسُ	قَدْ	رَدَّهَا	إِلِلَاهُ	لَهُ	بَعْدَ	الْمَعْيَبِ	وَشَقَّقَ
25	فِي	كَفِّهِ	سَبَّحَ	الْحَصَى	وَمَهَا	فَاضَ	الرُّؤَالُ	الْمَعِينُ
26	وَزُقُ	الْحَمَامِ	حَمَتْ	مَكَانَتَهُ	كَذَا	لَهُ	الْعُنْكَبُوتُ	قَدْ
27	وَالْعَيْنُ	قَدْ	رَدَّهَا	وَأَعْدَبَهَا	بِرَيْفِهِ	وَسَحَا	بِهَا	بَدْرَا
28	وَالدَّوْحُ	قَدْ	أَقْبَلَتْ	بِلَا	قَدَمِ	تَسْجُدُ	بَيْنَ	يَدَيْهِ
29	وَكَمْ	وَكَمْ	رَاحَةٍ	بِرَاحَتِهِ	نِيلَتْ	وَأَذْهَبَ	لَمْسُهَا	ضَرَرًا
30	هَذَا	هُوَ	الْفَرْدُ	فِي	مَحَاسِنِهِ	هَذَا	الَّذِي	لَا
							يُقَاسُ	بِالنُّظْرَا

8. Taybe’de bir müddet ikâmet edebilir ve onun kokusuyla hoş kokulu olarak dönebilir miyim?

9. Mudar’dan gönderilen Rasûlü methederek onun yerlerinde görünebilir miyim?

10. (O Rasûl ki) Bütün peygamberlere üstün gelen Muhammedu’l-Mustafâ’dır.

11. Bütün Peygamberlerin önderi ve bütün melek ve elçilerin en hayırlısıdır.

12. O olmasaydı güneş doğmaz, ay görünmez ve kâinat meydana gelmezdi.

13. Bütün güzellikler onda toplanmıştır. Güzellik onda tamdır, bölünmez.

14. Onun doğuşu sabah güneşini utandırır. Onun nuruyla dolunay aydınlandı.

15. Boyu dalları, bedeni de (parlaklıkta) incileri utandıran kimsedir O

16. Sabah güneşi onun çehresine, gece karanlığı da saçlarına benzer.

17. Elinde bütün şairlerin sayamadıkları nice mucizeler ortaya çıktı.
18. Sayılamaz ve sınırlandırılmaz (nice mucizeler)! Kim yıldız ve yağmur tanelerini sayabilir?
19. Hakîm olan Rabbi ona şairlerin (benzerini getirmede) âciz oldukları kitap mucizesini verdi.
20. Doğduğu gün gören kimseye ibretler göründü. Ne güzel ibretler onlar!
21. Nuruyla Fars ateşi söndü. Aynı şekilde Kısra'nın sarayı yok oldu.
22. Geyik, keler ve (koyunun) bacağı hiç tartışma olmaksızın onunla açıkça konuştu.
23. İsrâ gecesini Rabbini gözüyle gördü. Göz kaymadı.
24. Rabbi güneş battıktan sonra onun için güneşi tekrar döndürdü. Ayı yardı.
25. Avucunda çakıl taşları tesbih etti ve onda tatlı sular fişkırdı.
26. Güvercin onun yerini korudu. Aynı şekilde örümcek de (ağı ile onu) gizledi.
27. (Yere düşmüş bir şekilde bulunan) Gözü tükürüğü ile pisliğinden temizleyerek yerine koydu. Kurumuş pınarı tekrar akıttı ve tükürüğüyle suyunu tatlandırdı.
28. Ağaç, emrettiğinde ayağı olmaksızın önünde secde etmek için yürüdü.
29. Onun eliyle nice rahatlıklar elde edilmiş ve onun dokunuşuyla zararlar giderilmiştir.
30. O güzelliğinde yeganedir; O benzeriyle kıyaslanamayandır.
- Şair methiyesinin ardından kasîdesinin son kısmında, Hz. Peygamber'in şefâatine olan ihtiyacını ifadesinden sonra salât ve selâm ile kasîdesini bitirmiştir.

31	أَسْأَلُ رَبِّي	الْإِلَهَ	يَمْنَحُنِي	بِجَاهِهِ	مَا	يَقْرَأُ	لِي	النَّظْرَةَ
32	وَأَنْ	يَكُونَ	الْحَيْتَامَ	لِي	حَسَنًا	إِذَا	رَأَيْتُ	الْحِمَامَ
33	فَيَا	رَسُولَ	الْإِلَهِ	تَشْفَعُ	لِي	فَإِنِّي	قَدْ	أَتَيْتُ
34	قَدْ	حَمَلْتَنِي	مَاثِمِي	ثِقَلًا	وَلَيْسَ	لِي	شَافِعُ	سِوَاكَ
35	ثُمَّ	الصَّلَاةُ	عَلَيْكَ	مَا	سَجَعْتُ	وُزُقُ	عَلَى	وُزُقِ
36	وَمَا	شَدَا	شَائِمٌ	بُرُوقُ	قُبَا	يَا	بَارِقًا	لَا حَ

31. Rabbim onun sayesinde bana göz aydınlığı vermeni dilerim.

32. Ölümün geldiğini gördüğümde sonumun iyi olmasını (dilerim.)

33. Ey Allah'ın Rasûlü bana şefâat et. Çünkü (şefâate) muhtaç olarak geldim.

34. Günahlarım bana çok ağırlıklar yükledi. Senden başka görünen bir şefâatçim yok.

35. Sonra yeşil alanların üzerindeki güvercinler seci ettiği sürece salât sana olsun.

36. Kuba'da şimşekler çaktığı onları (yağmurun nereye yağacağını) gözetleyenler olduğu ve ey seher vaktinde Kuba'da parlayan (dediği) sürece (salât sana olsun!)

İbnu't-Ṭayyib Hz. Peygamber'e nazmettiği bir diğer methiyesinde ise çarpıcı bir matla' beyti ile muhatablarının dikkatini çekmiş, Taybe'nin çayırları, Bakî mezarlığı ve Hz. Peygamber'in yaşadığı yerleri ise atlâl olarak zikrederek methine giriş yapmıştır. (Kâmil)³¹⁴

1	يَا	مُقَلَّتِي	هَذَا	الْمَقَامُ	الْأَكْبَرُ	وَالرَّوَضَةُ	الْعَنَاءُ	فِيهَا	الْمَنْبَرُ
2	وَالْمَسْجِدُ	الْأَسْمَى	الَّذِي	مِحْرَابُهُ	أَبَدًا	عَلَى	الْأَكْوَانِ	طَرًّا	يُعْفَرُ

³¹⁴ eş-Şerakî, *er-Rihletu'l-Hicâziyye*, s. 470-472; el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni't-Ṭayyib*, s. 55-58.

3	هَذِي مَرَايِعُ طَيْبَةً الْعَرَا أَلِيٍّ مِنْ طَيْبِهَا طَابَ الشَّدَا وَالْعَنْبَرُ
4	هَذَا الْبُقَيْعُ وَدَاكَ أَشْرَفُ بُقْعَةٍ الْأَلُّ وَالْأَصْحَابُ فِيهَا أَفْبَرُوا
5	هَذَا النَّحِيلُ وَتِلْكَ دَارُ الْمُصْطَفَى أَفَلَا تَرَى الْأَنْوَارَ فِيهَا تَطْهَرُ
6	هَذَا الْمَكَانُ الْأَعْظَمُ الْأَسْمَى الَّذِي قَدْ كَانَ فِيهِ الْمُصْطَفَى يَتَعَوَّرُ
7	هَذَا وَحَقِّي اللَّهُ أَشْرَفُ مَنْزِلٍ قَدْ كَانَ جَبْرِيلَ لَهُ يَنْكَرُ

1. Ey gözüm! (bak.) Bu en büyük makam ve içinde minber olan zengin bahçe(dir.)

2. Ve (bu) yüce mescit ki mihrâbını ebedi olarak bütün kâinata karşı övünmektedir.

3. Bu, amber ve hoş kokunun kokusunu kendisinden aldığı güzel Taybe'nin çayrlarıdır.

4. Bu, (Peygamberin) âli ve ashabının gömüldüğü en şerefli yer Bakî' dir.

5. Bu, hurma ağaçları; bu da Mustafâ (SAV)'nın evidir. Işıkların onda görüldüğünü görmez misin?

6. Bu, içinde Mustafâ (SAV)'nın dinlendiği yüce ve büyük yerdir.

7. Bu, Allah'a yemin olsun ki Cibrîl'in gelip gittiği en şerefli evdir.

Şair daha sonra Hz. Peygamber'in methine geçer. Bu methiyesinde de diğer methiyelerinde olduğu gibi onun mübârek, üstün özelliklerini ve mucizelerini zikrettiği görülmektedir.

Şair methiyesinde Hz. Peygamber'in bazı fiziksel özellikleri ile tabiatın özelliklerini kıyaslarken maklub teşbihi kullanmıştır. Şair için güzelliğin kaynağı Hz. Peygamber olduğu için her şeydeki güzelliğin de ona benzediği inancı vardır. Bundan dolayı da şiirinde örneğin gece karanlığının ve sabah aydınlığının rengini, gül bahçesinin güzelliğini, hatta cennet nimetlerinden biri olan kevser nehrinin tatlılığını Hz. Peygamber'den aldığını ifade etmiştir.

İbnu't-Ṭayyib zikrettiği Hz. Peygamber'in mucizelerinden sonra o mucizelerin büyüklüğünü ifade etmek için "Allahu Ekber! Bu Mustâfâ'nın (SAV) nice mucizeleri vardır ki sonsuz, sınırsızdır." beytini nazmetmiş ve son beytinde muhatabına yönelttiği Hz. Peygamber'in üstün özelliklerini zikretmenin imkânsızlığını ifade eden belîğ bir soru ile methini bitirmiştir.

- 8 هَذَا الرَّسُولُ الطَّاهِرُ الْأَخْلَاقِ وَالْأَعْلَاقِ وَالْأَعْرَاقِ وَهُوَ الْأَطْهَرُ
- 9 هَذَا الَّذِي جَمَعَ الْمَحَاسِنُ كُلَّهَا فَالْحُسْنَ فِيهِ كَامِلٌ لَا يُشْطَرُ
- 10 هَذَا الَّذِي مِنْ شَعْرِهِ اسْوَدَّ الدُّجَى وَابْيَضَّ مِنْ مَرَّاهِ فَجَزَّ نَيْرُ
- 11 هَذَا الَّذِي مِنْ وَجْنَتَيْهِ جَنَّةُ الْوَرْدِ النَّدِيِّ وَمِنْ لَمَاهِ الْكَوْثَرِ
- 12 هَذَا الْأَرْجُ الْأُدْعَجُ الطَّرْفِ الْكَجِيلِ الْأَبْيَضُ اللَّوْنِ الْأَعْرُ الْأَزْهَرُ
- 13 هَذَا أَسِيلُ الْحَدِّ أَقْفَى الْأَنْفِ أَرْ هِيَ الْقَدِّ يَحْكِيهِ الْقَضِيبُ الْأَزْهَرُ
- 14 هَذَا الَّذِي حَاكَى الْعَقِيْقُ شَفَاهَهُ إِذْ صَارَ يَحْكِي تَعْرَ فِيهِ الْجَوْهَرُ
- 15 هَذَا أَجَلُ الْخَلْقِ سَبْطُ الْخَلْقِ طَلَّقَ الْخَلْقِ لَيْسَ لَهُ نَظِيرٌ يُنْظَرُ
- 16 هَذَا الَّذِي قَدْ أَشْرَقَتْ مِنْ نُورِهِ أَنْوَارُ هَذَا الْكُونِ فَهُوَ الْعُنْصُرُ
- 17 هَذَا الَّذِي حُرِقَتْ لَهُ الْعَادَاتُ فِي كَمِّ مُعْجَزَاتٍ مَا رَأَاهَا الْمُبْصِرُ
- 18 هَذَا الَّذِي بَانَ لِمْوَلِدِهِ عَمَلًا مَاتَ وَأَيَاتٍ عِظَامٌ تَبْهَرُ
- 19 هَذَا الَّذِي قَدْ أَحْمَدَتْ أَنْوَارُهُ أَنْوَارَ فَارِسَ بِئْسَ تِلْكَ الْأَنْوَرُ
- 20 هَذَا الَّذِي إِيْوَانُ كِسْرَى لَمْ يَزَلْ مُدًّا بَانَ نُورُ الْمُصْطَفَى يَتَكَسَّرُ
- 21 هَذَا الَّذِي قَدْ رَدَّ عَيْنَ قَتَادَةَ بَعْدَ الْعَمَى فَعَدَّتْ سَرِيْعًا تُبْصِرُ
- 22 هَذَا الَّذِي قَدْ أَتَى عَلَيْهِ اللَّهُ فِي التَّنْزِيلِ فِي كَمِّ آيَةٍ لَا تُنْكَرُ
- 23 هَذَا الَّذِي قَدْ أَنْزَلَتْ فِي شَأْنِهِ شَائِنِكَ بَيْنَ النَّاسِ هُوَ الْأَبْتَرُ
- 24 هَذَا الَّذِي رُدَّتْ لَهُ شَمْسُ الضُّحَى بَعْدَ الْمَغِيْبِ وَشَقَّ بَدْرٌ أَنْوَرُ
- 25 هَذَا الَّذِي قَدْ جَاءَهُ ضَبُّ الْفَلَا مُتَكَلِّمًا وَكَذَا الْعَرَالُ الْأَعْفَرُ
- 26 هَذَا الَّذِي نَطَقَ الذَّرَاعُ لَهُ بِمَا قَدْ ضَمَّ مِنْ سَمِّ الْيَهُودِ يُخْبِرُ
- 27 هَذَا الَّذِي فِي كَفِّهِ قَدْ سَبَّحَتْ صُمُّ الْحِجَارَةِ نِعَمَ تِلْكَ الْأَخْجَرُ
- 28 هَذَا الَّذِي قَدْ أَشْبَعَ الْجَيْشَ الْعَرْمَرَمَ مِنْ صَوَاعِ بَلِّ صَوَاعِ أَكْثَرُ

29	هَذَا الَّذِي رَوَى الْحَمِيسَ بِصَاعٍ مَا	ءِ فَارْتَوَى	إِذْ أَشْبَعَتْهُ	الْأَمْرُ
30	اللَّهُ أَكْبَرُ كَمْ هَذَا الْمُصْطَفَى	مِنْ مُعْجَزَاتٍ	حَدُّهَا	لَا يُحْصَرُ
31	مَنْ ذَا يَحُدُّ الشُّهْبَ فِي أَفْقِ السَّمَاءِ	مَنْ ذَا يَعُدُّ	الْقَطْرَ	مَهْمَا يَقْطُرُ
32	مَنْ ذَا يَحُدُّ النَّبْتَ أَوْ يُحْصِي الْحَصَا	هَيْهَاتَ	هَذَا	الْأَمْرُ لَا يُنْصَوَّرُ

8. O, ahlâkı, huyu ve soyu temiz olan temizler temizi Rasûlü Tâhir'dir.

9. O, bütün güzellikleri (kendisinde) toplayandır. Güzellik onda tamdır, bölünmez.

10. O, gecenin karanlığını saçından, sabahın aydınlığını görünüşünden aldığı kimsedir.

11. O, ıslak gül bahçesinin güzelliğini yanaklarından, Kevser'in tatlılığını ağzının tatlı suyundan aldığı kimsedir.

12. O, kalemkaşlı, siyah ve sürme gözlü, beyaz, parlak renklidir.

13. O, düz yanaklı, kıvrık burunlu, parlak ve boyu çiçeğin sapına benzeyendir.

14. O, ağızındaki dişleri cevhere, dudağı (kırmızılıkta) akik taşına benzeyendir.

15. O, yaratılanların en yücesi, yaratılışı en mükemmel, ahlakı güzel ve benzeri görülme-yendir.

16. O, kâinatın nurunun kendisinin nuruyla parlayandır ki o kâinatın aslıdır.

17. O, görenlerin gördüğü nice mucizelerle alışılmışın dışına çıkıldığı kimsedir.

18. O, dünyaya gelişi ile büyük ve harika alâmetlerin görüldüğü kimsedir.

19. O, nurlarıyla Fâris'in ateşini söndürdüğü kimsedir ki (bu) ateşler ne kötü ateştir.

20. O, Mustafâ'nın (SAV) nurunun ortaya çıkışı ile Kısra'nın sarayının yerle bir olduğu kimsedir.

21. O, Kâtâde'nin kör olduktan sonra gözünü yerine koyandır. Göz hızlı bir şekilde yeniden görür oldu.

22. O, Allah'ın kendisini inkâr edilemeyen nice ayetlerinde övdüğü kimsedir.

23. O, insanlar arasında şanı hususunda ebter (sonu kesik olan) denilen kimsedir ki -asıl ebter onu söyleyendir- hakkında ayet indirilen kimsedir.

24. O, güneş battıktan sonra tekrar kendisi için doğduğu ve parlak ayın yarıldığı kimsedir.

25. O, konuşmak üzere çöl kelerinin ve aynı şekilde beyazlığı kırmızılığından daha baskın olan ceylanın kendisine geldiği kimsedir.

26. O, Yahûdî'nin koyduğu zehrini haber vermek üzere (koyun) bacağına konuştuğu kimsedir.

27. O, avucunda tesbih eden taşların bulunduğu- ki o taşlar ne güzel taşlardır- kimsedir.

28. O, bir ölçek veya birçok ölçekle çok büyük orduları doyurandır.

29. O, bir ordunun susuzluğunu bir kapla gideren ve onları hurmalarla doyuran kimsedir.

30. Allahu Ekber! Bu Mustafâ'nın (SAV) nice mucizeleri vardır ki sonsuz, sınırsızdır.

31. Kim gökyüzündeki yıldızları sayabilir? Ne kadar yağsa da yağmur tanelerini kim sayabilir?

32. Kim bitkiyi yahut çakıl tanelerini sayabilir? Bu iş ne kadar uzaktır. Tasavvur edilemez.

Şair methiyesinin sonunda iltifât sanatını kullanmış ve Hz. Peygamber'e olan aşkını, âşığın sevgilisine olan aşkıyla aynı görmüş ve özleminin hiçbir zaman azalmayacağını ifade etmiştir.

33	فَتَنَعَيْ يَا مُقَلِّي وَتَزْهِي هَذَا الَّذِي قَدْ كُنْتَ قَدِمًا تَنْظُرُ
34	وَابْكِي إِذَا مَا شِئْتَ أَوْ فَلْتَضْحَكِي فَالْكُلُّ يُحْمَدُ وَالْمَشْوَقُ مُحَرَّرُ
35	إِذْ عَادَةُ الْمُشْتَاقِ يَبْكِي دَائِمًا إِنَّ يَنْعَمُوا بِالْوَصْلِ أَوْ إِنَّ يَهْجُرُوا
36	فَإِذَا دَنَوْا يَبْكِي مَخَافَاتِ النَّوَى وَإِذَا نَأَوْا شَوْقًا هُمْ يَسْتَعْبِرُ

33. Ey gözüm! Faydalan ve seyret. Bu (güzellik) çok eskiden beri beklediğindir.

34. İster ağla ister gül. Her şey âşıktan hoş görülür. Âşık hürdür.

35. Çünkü âşık ister vuslât lütfuna ersin, isterse ayrı kalsın, sürekli ağlamak her zaman âşığın âdetidir.

36. Onlar yakın oldukları zaman ayrılmak korkusundan ağlıyor, uzak olduklarında da onların özlemlerinden gözleri yaşıyor.

Şairin büyük bir mutasavvıf ve hadis âlimi olması, nazmettiği bütün şiirlerinde kendini gösterdiği gibi medihlerinde de bu özelliği açıkça görülmektedir. Şair Hz. Peygamber'i methettiği şiirlerinde, sürekli olarak günahlarını itiraf etmiş ve onlardan kurtulmak için ise Hz. Peygamber'i vesile kılarak Allah'a dua etmiştir. Şair 66 beyitlik bu uzun kasîdesine de günahlarının affedilmesi için dua ile başlamıştır. İlk sekiz beyitte günahlarının affi için Rabbine yalvaran şair, “Yâ Rabbi! Şefâati saklanan bir hazine olandan (Hz. Peygamber) başka şefâatini umduğum bir dost yoktur.” beytini nazmetmiş sonraki iki beyti ile de mükemmel bir teşalluş ile Hz. Peygamber'i medhine geçmiştir. (Basît)³¹⁵

1	يَا رَبِّ يَا رَبِّ إِيَّيْ مَسْنِي الضَّرُّ وَحَارَبْتَنِي كُرُوبٌ دَوْمَهَا الطَّرُّ
2	عَدَتْ عَوَادِي زَمَانِي غَيْرَ وَانِيَّةٍ عَلَيَّ حَتَّى اعْتَرَتْنِي الْكُرْبُ الْكُبْرُ

³¹⁵ el-Vedğîrî, Şi'ru İbni't-Şayyib, s. 59-65.

وَدَاكَ مِنْ شُؤْمٍ مَا قَدَّمْتُ مِنْ عَمَلٍ	إِذْ لَيْسَ لِي عَمَلٌ تَرْضَاهُ يُدَّخِرُ	3
وَعَيْرُ بَدْعٍ إِذَا مَا مَحْنٌ نَزَلَتْ	بِعَبْدٍ سُوءِ مُسِيءٍ لَيْسَ يَأْتَمُرُ	4
وَإِنَّمَا مَحْنٌ أَرْجُو بِهَا مَنَحًا	مِنْ فَضْلِكَ الْوَافِرِ الْوَابِي وَأَنْتَظِرُ	5
يَا رَبِّ أَنْعَلْتِ الْأَوْزَارَ نَاصِيَتِي	وَلَيْسَ لِي مَرْكًا يُرْحَى وَلَا وَرَدٌ	6
يَا رَبِّ أَقْوَى قُوَايَ الدَّنْبِ مُفْتَفِرًا	مَقَاقِرِي وَأَنَا رَحْمَاكَ أَفْتَفِرُ	7
يَا رَبِّ بِالْعُتِّ فِي الْعِصْيَانِ وَانْتَشَرَتْ	مِنِّي الْمَعَاصِي وَمِنْكَ الْعَفْوُ مُنْتَشِرُ	8
يَا رَبِّ مَا لِي شَفِيعٍ أَرْجِيهِ سِوَى	مَوْلَى شَفَاعَتُهُ كَنْزٌ وَمُدَّخِرُ	9
مُحَمَّدٍ أَحْمَدِ الْمُحْمُودِ مَنْ حُمِدَتْ	مِنْهُ السَّرَائِرُ وَالْأَسْرَارُ وَالسَّبِيْرُ	10

1. Yâ Rabbi! Yâ Rabbi! Bana zarar dokundu ve ardı ardına gelen sıkıntılar ve musibetler bana savaş açtı.

2. Zamanın getirdiği sıkıntılarım yılmaksızın bana saldırdı. Hatta büyük sıkıntılar başıma geldi.

3. Bu sıkıntılar yaptığım şeyin uğursuzluğundandır. Çünkü benim razı olacağım biriktirilmiş bir amelim yok.

4. Günahkâr bir kulun günah işlediği ve emre uymadığında başına sıkıntılarının gelmesinde şaşılacak bir şey yoktur.

5. Ki bunlar karşılığında çok ve herkese yeten lütfundan ihsanlar umduğum ve beklediğim sıkıntılardır.

6. Yâ Rabbi! Günahlar alnımı ağırlaştırdı. Sığınmayı umduğum ve (ondan) kaçacağım bir yerim yok.

7. Yâ Rabbi! Yoksulluğuma muhtaç bir halde en büyük gücüm günahdır. Ve ben de (zaten) senin rahmetine muhtacım.

8. Yâ Rabbi! Günah işlemekte aşırı gittim. Benim günahlarım yayıldı. Senin de affın yayılmıştır.

9. Yâ Rabbi! Şefâati saklanan hazine olan bir efendiden (Hz. Peygamber'den) başka (şefâatini) umduğum bir şefaatçi yoktur.

10. (O) gizli (halleri), sırları ve sîreti övülen Muhammed, Ahmed, Mahmûd'dur.

Şair belîğ ve itiraf niteliğindeki bu girişten sonra aşağıdaki bölümde methine yine Hz. Peygamber'in mucizelerini zikrederek devam etmiştir.

11	وَسَارَ لِلْعَرْشِ وَالْكُرْسِيِّ وَقَتَّ سَرَى	وَفَارَ مِنْ رَبِّهِ بِالرُّؤْيَةِ النَّظَرُ
12	وَحَارَ مَا لَمْ يَحْزُهُ فِي الْوَرَى مَلَكٌ	وَلَا مَلِيكٌ وَلَا جِنٌّ وَلَا بَشَرٌ
13	وَحَارَ مَا لَمْ يَحْزُهُ قَبْلَهُ أَحَدٌ	وَقَابَلَتْهُ التَّهَانِي نَمَّ وَالْبَشَرُ
14	وَحُصَّ مِنْ رَبِّهِ بِالْمُعْجَزَاتِ فَكَمْ	لَدَيْهِ مِنْ مُعْجَزَاتٍ لَيْسَ تَنْحَصِرُ
15	غَمَامَةُ الْأُفُقِ يَا مَا ظَلَلْتَهُ وَقَدْ	رُدَّتْ لَهُ شَمْسُهُ وَشَقِيقُ الْقَمَرُ
16	وَمُعْجَزُ الدِّكْرِ كَمْ مِنْ مِصْفَعٍ لَيْسَ	قَدْ رَامَهُ فَرَمَاهُ الْعَجِيُّ وَالْحَصْرُ
17	وَالضُّبُّ كَلَّمَهُ وَالْجِدْعُ حَنَّ لَهُ	وَكَمْ أَجَابَتْ دُعَاءَ الْمُصْطَفَى الشَّجَرُ
18	وَالطَّيِّبِيُّ وَافَهُ يَشْكُو وَالْبَعِيرُ وَكَمْ	عَلَيْهِ سَلِمَتْ الْجُدْرَانُ وَالْحَجْرُ
19	فِي كَفِّهِ سَبَحَتْ صُمُّ الْحِصَاةِ وَكَمْ	مِنْهَا زُلْأَلٌ مَعِينٍ صَارَ يَنْفَجِرُ
20	وَالْعَيْنُ أَعَدَّجَهَا بِرَيْقِهِ وَسَخَا	بِهَا وَعَاوَدَهَا مِنْ أَجْلِهِ الْبَصْرُ
21	وَكَمْ وَكَمْ رَاحَةٌ نِيلَتْ بِرَاحَتِهِ	وَرَاحَ عَن ذِي السَّقَامِ السَّقْمُ وَالضَّرُّ
22	وَالْعَنْكَبُوتُ حَمَّتْهُ وَالْحَمَامُ عَدَّتْ	تَحْوُمَ حَوْلَ حِمَى عَارٍ بِهِ وَعَرُوا
23	وَالجَيْشُ رَوَاهُ مِنْ دَعْوَتِهِ قَدَحٌ	وَأَشْبَعْتَهُ بِدِكْرِ الْمُصْطَفَى ثَمْرُ
24	وَكَمْ لَهُ مُعْجَزَاتٌ لَا يُحَاطُ بِهَا	وَكَيْفَ يُحْصَى الْحِصَى وَالنَّجْمُ وَالْمَطَرُ
25	وَإِذَا إِلَاهُ الْوَرَى أَتْنِي عَلَيْهِ فَمَا	يَقُولُهُ الْخَلْقُ إِنْ قَلُّوا وَإِنْ كَثُرُوا

11. (O) İsrâ gecesinde arş ve kürsüye gitti ve Rabbini görmeye mazhar oldu.

12. Yarattılmışlardan melek, melik, cin ve de insanın elde edemediği şeyi elde etti.

13. Kendisinden önce kimsenin elde edemediğini elde etti. Orada onu tebrikler ve müjdelere karşıladı.

14. Rabbi ona nice mucizeler verdi. Onun sınırlandırılmayan nice mucizeleri var.

15. Defalarca gök bulutları onu gölgeledi. Güneş onun için döndürüldü ve ay yarıldı.

16. Nice fasih dil sahibi Kur'an mucizesi gibi bir mucize getirmeye kalkıştı. Onlarda beyan sınırlı olduğu için güç yetiremediler.

17. Keler onunla konuştu, kütük onun için inledi. Mustafâ'nın (SAV) çağrısına nice ağaç cevap verdi.

18. Ceylan ona geldi, deve şikâyetinde bulundu. Nice duvar ve taşlar ona selam verdi.

19. Avucunda sağır taşlar tesbih etti. Nice tatlı su da fişkirir oldu.

20. Gözü tükürüğü ile pislikten temizledi. Onun sayesinde göz tekrar görür oldu.

21. Onun eliyle nice nice rahatlıklar elde edildi. Hastadan hastalık ve zarar uzaklaştı.

22. Örümcek ağ ördü. Güvercin içine girdikleri mağaranın etrafında dönmeye başladı.

23. Onun çağrısı (duası) ile bir kap suyla ordunun susuzluğu giderildi ve (ordu) Mustafâ'nın (SAV) zikri (sayesinde) hurmalar ile doydu.

24. Onun nice mucizeleri vardır ki sınırlandırılmaz. Çakıl taşları, yıldız ve yağmur (taneleri) nasıl sayılabilir ki?

25. İnsanların İlâhı (Rabbi) onu övdükten sonra yaratılmışlar az olsun çok olsun (ona övgüde) ne diyebilirler ki?

Şair Hz. Peygamber'in mucizelerinin saydığı bölümünün ardından şefâat konusuna döner ve günahlarının affedilmesi için Hz. Peygamber'e seslenişlerde

bulunur. Şairin bu seslenişlerinin aralarında yine Hz. Peygamber'i metheden beyitleri de inşâd ettiği görülmektedir.

- 26 فَيَا رَسُولَ الْإِلَهِ كُنْ شَفِيعَ فِئَةٍ قَدْ ضَاعَ مِنْهُ عَلَى لَذَائِهِ الْعُمُرُ
- 27 تَتَابَعَتْ مِنْهُ عَوْرَاتٌ وَمَا سَكَنتُ رُوعَانَهُ وَتَوَالَى عِنْدَهُ النُّكْرُ
- 28 قَدْ قَابَلَ اللَّهُ بِالْعَصِيانِ مِنْهُمَا فِي عَيْبِهِ إِذْ عَوْنَهُ النَّفْسُ وَالْأَشْرُ
- 29 مَا إِنَّ نَهَاهُ نُهَاهُ لَا وَلَا وَرَعٌ قَدْ رَاعَهُ بَلْ رَعَاهُ فِي الْهَوَى عَوْرُ
- 30 أَحْطَأَ وَأَحْطَلَ فِي قَوْلٍ وَفِي عَمَلٍ وَلَمْ يُصَبْ فِي صَالِحَاتٍ قَطُّ تُعْتَبَرُ
- 31 وَإِنْ دَعْتَهُ إِلَى الْخَيْرَاتِ دَاعِيَةٌ وَنَى وَإِنْ تَدْعُهُ لِلشَّرِّ يَبْتَدِرُ
- 32 وَإِنْ أَلَمْتَ مِلَمَاتِ الزَّمَانِ بِهِ دَعَا وَإِنْ كُشِفَتْ يَسْتَهْوِيهِ الْبَطْرُ
- 33 أَمِيرُهُ النَّفْسُ وَالشَّيْطَانُ بَيْنَ هَوَى يَهْوِي بِهِ جَدُّ نَفْوَاهُ وَيُعْتَبَرُ
- 34 مَنْ دَا سَوَاكَ لِهَذَا الْعَبْدِ يَرْحَمُهُ يَا خَيْرَ مَنْ يَمُنُّهُ الْبَدْوُ وَالْحَضْرُ
- 35 إِنْ لَمْ تَكُنْ يَا رَسُولَ اللَّهِ تُنْقِدُنِي بِمَا افْتَرَفْتُ وَإِلَّا كَيْفَ أَعْتَدِرُ
- 36 حَاشَاكَ حَاشَاكَ يَا مَوْلَايَ تُهْمِلُنِي وَليَ إِلَيْكَ التَّجَاعَاتُ وَليَ ضُرُّ
- 37 وَليَ إِلَيْكَ انْتِسَابَاتُ بِتَسْمِيَّتِي مُحَمَّدًا وَدِمَامَ لَيْسَ يُحْتَفَرُ
- 38 وَليَ جَوَارٍ بِاعْتَابٍ حَلَلْتُ بِمَا فَعِنْدَهَا الْعَرْشُ وَالْكَرْسِيُّ يُحْتَفَرُ
- 39 وَليَ مَدَائِحُ فِي عُليَاكَ تُخْبِرُنِي بِأَهَّا نَاهَا مِنْ سَبِيكَ الظَّفَرُ
- 40 وَليَ رَسَائِلُ فِي فَضْلِ الصَّلَاةِ عَلَيَّ كَ وَالسَّلَامِ وَمَا فِي ذَاكَ قَدْ دَكَّرُوا
- 41 وَكَلَّهَا يَا رَسُولَ اللَّهِ بَيْنَ يَدَيَّ نَجْوَايَ قَدَّمْتُهَا لِلْعَفْوِ تَمْتَطِرُ
- 42 فَانْظُرْ لِمَنْ لَادَ بِالْأَبْوَابِ مُطْرَحًا وَاسْمَعْ لَهُ وَأَجِرْهُ إِنَّهُ وَجِرُ
- 43 وَسَلْ لَهُ اللَّهُ فِي عُفْرَانِ رَأْيِهِ حَتَّى يَعُودَ وَكُلُّ الذَّنْبِ مُعْتَفَرُ
- 44 وَفِي خِتَامٍ جَمِيلٍ طَيِّبٍ حَسَنِ فَبِالْحِتَامِ يَتِمُّ الْقَصْدُ وَالْوَطْرُ
- 45 وَافْتَحَهُ مِنْ كُلِّ مَعْلُومٍ حَقِيقَتَهُ حَتَّى يَرَى صَدْرَهُ كَالْبَحْرِ يَزْدَخِرُ
- 46 وَاكْشَفَ لَهُ الْحُجْبَ فِي لُفْيَاكَ حَتَّى يَرَى جَمَالَ وَجْهِكَ مَا إِنَّ عَنْهُ يَسْتَبِرُ
- 47 وَاشْعَلَهُ بِاللَّهِ فِي سِرِّ وَفِي عِلَنِ عَمَّا سِوَاهُ فَمَا فِي غَيْرِهِ سُرُّ
- 48 وَاجْبِرْهُ مِنْ كُلِّ كَسْرٍ وَازْدُرْدَنَّ عَلَيْهِ هِ بِالْمَعَارِفِ يَتَلَوَّهَا فَيَنْجِرُ

49	وَافْتَحْ عَلَيْهِ فُتُوحَ الْعَارِفِينَ وَكُنْ لَهُ وَلِيًّا فَمَنْ وَالَيْتَ يَنْتَصِرُ
50	وَاجْعَلْ بِأَعْلَى عُلَا الْفِرْدَوْسِ مَنْزِلَهُ فَضَلًّا فَيَزِدَادُ مِنْ جِوَارِكِ النَّظَرِ
51	تِلْكَ الزِّيَادَةُ وَالْحُسْنَى فَلَا عَجَبُ إِنَّ نِلْتَهَا بِالَّذِي سَمَتْ بِهِ مُضَرُّ
52	صَلَّى عَلَيْهِ إِلَاهُ الْعَرْشِ مَا طَلَعَتْ شَمْسٌ وَمَا أزدَهَرَتْ فِي الْأَفُقِ الرَّهْرُ
53	يَا رَبِّ شَفِّعْهُ بِيِّ وَأَقْبِلْ شَفَاعَتَهُ فَجَاهُهُ رَبَّنَا لَدَيْكَ مُعْتَبَرُ
54	وَأَنْتَ قُلْتَ وَلَوْ أَنَّهُمْ وَأَنَا قَدْ جِئْتُهُ فَأَنَا إِلَيْهِ مُخْتَصِرُ
55	وَلِي مَقَاصِدُ لَا تَخْفَى عَلَيْكَ وَقَدْ أَبْدَيْتَ بَعْضًا وَجُلُّ الْقَصْدِ مُسْتَبِرُ
56	فَأَمْنُنْ عَلَيْنَا وَبَلِّغْنَا مَقَاصِدَنَا بِأَسْرَهَا رَبِّ بَحْرِ الْبِرِّ مُسْتَجِرُ
57	وَكُلُّ مَا قَدْ طَلَبْنَا فَأَقْضِهِ عَجَلًا وَضِعْفَهُ فَعَيْتُ الْفَضْلِ مُنْهَمِرُ
58	وَكُنْ لَنَا رَبِّ فِي دُنْيَا وَآخِرَةِ فَإِنَّا بِرَسُولِ اللَّهِ نَنْتَصِرُ
59	وَاشْتَمَلْ إِلَهِي بِمَا نَرْجُو مَشَائِحَنَا وَوَالِدَيْنَا فَإِنَّا لَهُمْ أَثَرُ
60	وَاشْتَمَلْ أَجَبْتَنَا طَرًّا وَجَبْرَتَنَا وَالْمُسْلِمِينَ وَمَنْ غَابُوا وَمَنْ حَضَرُوا

26. Ey Allah'ın Rasûlü! Dünya ve lezzetleri kendisinden kaybolan,

27. Kendisinde kusurları ard arda gelmiş ve kötülükleri bulunan,

28. Nefs ve kibrin günaha saptırmasıyla isyana dalmış bir şekilde Allah'a kavuşan bir gence şefâat et.

29. Ne akıllı ne de önem verdiği takva onu (günahtan) nehyetti. Bilakis körlüğü onu hevaya sürükledi.

30. Söz ve davranışta hata etti ve hiçbir muteber salih amel yapmadı.

31. Bir davetçi onu iyiliklere çağırdığında yavaş davranır. Kötülüğe çağırdığında ise acele eder.

32. Zamanın felaketleri başına geldiğinde dua eder, (felaketler) kaldırıldığında kibir onu yoldan çıkarır.

33. Emiri nefis, şeytan ve hevâdır. Onda bulunan takvayı yolda kaybettirir.

34. Ey bedevi ve medenînin kendisine yöneldiği en hayırlı! Senden başka bu kula kim merhamet eder?

35. Ey Allah'ın Rasûlü! Sen işlediğim günahlardan beni kurtarmazsan nasıl özür dilerim.

36. Ey Efendim! Beni ihmal etmezsın. Çünkü zarara uğradığımda sana yalvardım.

37. İsmim Muhammed olduğu için seninle bir bağım, başkaları tarafından çiğnenmeyen bir emânım var.

38. Yerleştiğim bir kapı eşiği var. Onun karşısında arş ve kürsü küçümsenir.

39. Senin yüceliğin hakkında övgülerim vardır. (O övgüler) Bana kabul ettiklerinin arasında olmayı haber veriyor.

40. Sana salât ve selâmın fazileti konusunda söyledikleri hakkında risâlelerim var.

41. Yâ Rasûlallah! Hepsini affına vesile olması için dua etmemden önce sunuyorum.

42. Kapılarına sürünerek sığınan kimseye bak. Onu dinle ve koru; çünkü o endişelidir.

43. Hatalarının affedilmesi için Allah'tan (af) iste. Ta ki bütün günahlardan bağışlanarak dönsün.

44. İyi ve güzel bir sonuçta hedefler ve arzular tamam olur.

45. Bütün ilmî hakikatlerini ona bağışla. Ta ki göğsünü, coşkulu deniz gibi görsün.

46. Sana kavuştuğunda perdeyi onun için kaldır. Ta ki yüzünün güzelliğini perdesiz bir şekilde görsün.

47. Gizli ve açıkta onu Allah ile meşgul et. Başkasıyla meşgul etme. Çünkü onun dışında mutluluk yoktur.

48. Her hastalığımı tedavi et. Bilgileri ona ardı ardına ver ki onu okusun, hastalığımı gider.

49. Ona ariflerin fetihlerini aç. Ve ona dost ol. Sen kime dost olursan o kazanır.

50. Senden bir lütuf olarak onun yerini Firdevs'in en yüce yerinde kıl. Senin katında (sana) bakması artsın.

51. Bu ziyade ve en güzeldir. (Bunu) Mudar (kabilesinin) yücelme sebebi (Hz. Peygamber) sayesinde elde etmemde şaşırarak bir şey yok.

52. Güneş doğdukça ve ufukta yıldız parladıkça Arşın Rabbi'nin salâtı onun üzerine olsun.

53. Yâ Rabbi onu bana şefâatçi kıl. Şefâatini kabul et. Rabbimiz! Onun şanı katında itibarlıdır.

54. (Ya Rabbi) Sen dedin ki: “Şayet onlar.....” (Ya Rabbi) Ben ona geldim ve onun huzurundayım.

55. Sana gizli olmayan isteklerim vardır. Birazını ortaya koydum, çoğu isteği gizledim.

56. Akan iyilik denizinin Rabbi! Bize lutfet. Bizi bütün isteklerimize ulaştır.

57. Bütün isteklerimizi acele bir şekilde ver. Ve onu artır. Çünkü lütfun yağmuru bol yağar.

58. Dünya ve ahirette bizimle ol. Çünkü biz Rasûlullah'ın sayesinde kazanırız.

59. Umduklarımıza hocalarımız ve babalarımızı da dâhil eyle. Çünkü biz onların eseriyiz.

60. Bütün sevdiklerimizi, komşularımızı ve (şu an) olan olmayan bütün Müslümanları da dâhil et.

Bütün medih şiirlerinde olduğu gibi şair bu medih kasîdesini de salâtu selâm ile bitirmiştir.

61 وَصَلِّ صَلَاةً عَلَى خَيْرِ الْوَرَى وَعَلَى الْأَصْحَابِ وَالْآلِ مَنْ هُمْ فِي الدُّجَى عُرَى

62 مَشْفُوعَةً بِسَلَامٍ عَرَفَهُ عَبَقٌ مِنْ عِطْرِهِ يَسْتَعِيرُ الْعَنْبَرُ الْعِطْرُ

63 مَا قَامَ غُصْنٌ عَلَى سَاقٍ فَمَيْلَهُ رِيحُ الشَّمَالِ لِكَيْ يَلْتِمَهُ النَّهْرُ

64 وَمَا بَكَتْ سَحْبُ الْأَفَاقِ هَامِيَةً فَصَحَّحْتُ لِيكَاءِ آمَاقِهَا الرَّهْرُ

65 وَمَا تَوَسَّلَ بِالْمُحْتَارِ دُو قَلْبِي فَعَادَ تَقْدُمُهُ حَاجَاتُهُ نَفَرُ

66 وَمَا شَدَا مَنْ أَضْرَّتْهُ ضُرُّورَتُهُ يَا رَبِّ يَا رَبِّ إِنِّي مَسْتَبِي الضَّرُّ

61. Yaratılmışların en hayırlısına, karanlık gecede bir yıldız olan âl ve ashabına salât olsun.

62. Beraberinde ıtır ve amberin kokusunu kendisinden aldığı hoş bir koku ile selam olsun.

63. Nehri öpmesi için (ağacın) gövdesi üzerindeki dalları meylettiren kuzey rüzgârı estiği sürece;

64. Gökyüzü bulutlarının yağarak ağladığı, onun ağlamasına çiçeklerin güldüğü sürece;

65. Sıkıntıda olanların Hz. Peygamber'e tevessül edip ihtiyaçları yerine getirilmiş bir halde döndüğü sürece;

66. Bir kimsenin ihtiyaçlarının kendisine zarar verip de “Yâ Rabbi Yâ Rabbi! Şüphesiz ki bana bir sıkıntı dokundu.” dediği sürece (salât ve selâm olsun.)

İbnu't-Ṭayyib âyetten de iktibâs yaptığı Hz. Peygamber'i veciz bir şekilde methettiği, aşağıdaki şiirinde, Hz. Peygamber'in eşsizliğini ifade etmek amacıyla ona itaatın Allah'a itaat olduğunu iktibâs sanatıyla ifade etmiştir. (Kâmil)³¹⁶

1 فُلَيْتَنَفِ الْأَنْأَارِ مَنْ رَامَ الْعُلَاَ وَلَيْسَتَمِعِ آتَاَ أَحْمَدَ طَه

2 وَلِيَعْتَنِمِ طَاعَاتِهِ تَبِعَا فَمَنْ يُطِعِ الرَّسُولَ فَقَدْ أَطَاعَ اللَّهَ

1. Yücelmek isteyen kimse (Hz. Peygamber'in) izlerini takip etsin. Ahmet Tâhâ'nın sözlerine kulak versin.

2. Ona tabi olarak onun itaatlerini elde etsin. Kim Rasûle itaat ederse Allah'a itaat etmiş olur.

³¹⁶ eş-Şerakî, *er-Rihletu'l-Hicâziyye*, s. 96-97; el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni't-Ṭayyib*, s. 119.

Şair başka bir medih kasîdesine şiirini yazdığı zaman olan sabahın ilk saatlerindeki tabiat tasviri ile duygusal bir giriş yapmıştır. (Serî')³¹⁷

1	تَرَمَّ الطَّيْرُ عَلَى غُصْنِ بَانٍ	إِذْ بَانَ عَيْمُ الْجَوِّ وَالصَّخْوُ بَانُ
2	وَقَامَتِ الْأُدْوَاخُ رَاقِصَةً	لَمَّا حَكَى الْقُمْرِيُّ صَوْتِ الْقِيَانُ
3	فَلْتَعْتِنِمِ يَوْمَكَ فِي رَوْضَةٍ	كَأَنَّهَا مِنْ عُرْفَاتِ الْجِنَانُ
4	رَوْضَةٌ أَنْسٍ نُورٌ نُورِهَا	يَشْبُبُ نَارَ الشَّقَوقِ وَسَطَ الْجِنَانُ
5	تُذَكِّرُ الْعَاشِقَ نَسْمَتَهَا	نَسْمَةٌ أَرْضٍ شَأْمَا أَيُّ شَانُ

1. Havadaki bulutlar gidip açık hava ortaya çıktığında kuş, sorkun ağacında terennüm etti.

2. Kumru, şarkıcı kadının sesine benzediğinde ağaçlar raks etmeye başladı.

3. Sanki cennetlerin odaları olan bir bahçede gününün kıymetini bil.

4. O ünsiyet ravzasının nurlu çiçekleri gönlün ortasındaki özlem ateşini tutuşturur.

5. Esintisi, âşığa şânı yüce olan yerin esintisini hatırlatır.

Şair bu edebi girişinin ardından Hz. Peygamber'i kıymetli bir sevgili olarak gördüğü aşağıdaki beyitlerini nazmetmiştir.

6	أَرْضٌ بِهَا حَلَّ الْحَبِيبِ الَّذِي	قَدْ كَلَّ عَنْ تَكْيِيفِهِ التَّعْلَانُ
---	---------------------------------------	--

6. (O yer) İnsanlar ve cinlerin (mahiyetinin) nasıl olduğunu anlayamadığı sevgilinin yerleştiği bir yerdir.

Şair sonraki beyitlerinde ise belîğ ifadelerle Hz. Peygamber'in yüceliğini ifade ederek onu methetmiştir.

7	أَشْرَفُ مَخْلُوقٍ وَأَكْرَمُ مَنْ قَدْ	حَصَّهُ اللَّهُ بِأَعْلَى مَكَانُ
---	---	-----------------------------------

³¹⁷ eş-Şerakî, *er-Rihletu'l-Hicâziyye*, s. 501-502; el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni't- Tayyib*, s. 94- 96.

8	مُحَمَّدُ	الْمُحْتَارُ	حَيْرُ	الْوَرَى	الْحَامِدُ	الْمَحْمُودُ	طُولَ	الزَّمَانِ
9	مَنْ	وَجْهَهُ	الْوَجْهُ	الْجَمِيلُ	الَّذِي	يَجْعَلُ	مِنْ	أَنْوَارِهِ
10	وَمَنْ	حَوَى	الْحُسْنَ	بِأَجْمَعِهِ	وَجُمِعَتْ	فِيهِ	الْخِصَالُ	الْحِسَانُ

7. (O) Allah'ın en yüce makamı kendisine has kıldığı yaratılmışların en yüce ve en cömertidir.

8. (O) Bütün zamanlarda öven ve övülen, yaratılmışların en hayırlısı Muhammedu'l-Muhtâr'dır.

9. (O) Güzel yüzlü ve nurundan ay ve güneşin nurunun utandığı kimsedir.

10. (O) Bütün güzellikleri kendisinde toplayandır. Güzel hasletler onda toplanmıştır.

Şair yapmış olduğu bu edebî methinin ardından sonraki beyitlerinde ise Hz. Peygamber'in mucizelerini sayarak yine methine devam etmiştir.

11	وَأَظْهَرَ	اللَّهُ	عَلَى	يَدِهِ	كَمْ	مُعْجَزَاتٍ	أَفْصَحَتْ	عَنْ	بَيَانِ
12	إِنَّ	الَّذِي	أَحْرَزَ	مِنْ	شَرَفٍ	عَنْ	حَصْرِهِ	يَعْجِزُ	إِنْسٍ
13	بِالْحَقِّ	رَبُّ	الْخَلْقِ	أَرْسَلَهُ	فَاتَّصَحَّ	الْحَقُّ	بِهِ	وَاسْتَبَانَ	
14	وَكَمْ	حَبَاهُ	اللَّهُ	مِنْ	آيَةٍ	بَيِّنَةٍ	بَانَتْ	لِقَاصِ	وَدَانِ
15	شَقَّ	لَهُ	الْبَدْرُ	وَرُدَّتْ	لَهُ	بَعْدَ	الْمَغِيبِ	الشَّمْسِ	وَالصَّحْرِ
16	وَالضَّبُّ	وَالظَّبِّيُّ	بِمَجْلِسِهِ	قَدْ	كَلَّمَاهُ	بِقَصِيحِ	اللِّسَانِ		
17	وَالدُّوْحُ	جَاءَتْ	عَلَى	سُوقِهَا	تَخَطُّ	فِي	الأَرْضِ	بِعَيْرِ	بَنَانِ

11. Allah onun elinde apaçık bir şekilde ortaya koyduğu nice mucizeler göstermiştir.

12. O insanlar ve cinlerin kavramakta aciz olduğu bir şeref elde etti.

13. Yaratılmışların Rabbi onu hak ile gönderdi. Onun sayesinde hak açıklandı ve görünür oldu.

14. Allah ona nice ayetler verdi. (Bu ayetler) Uzak ve yakın olanlara göründü.

15. Dolunay onun için yarıldı ve güneş battıktan sonra onun için geri döndü, kaya yumuşadı.

16. Keler ve ceylan, meclisinde onunla açık bir şekilde konuştu.

17. Ağaç, parmakları olmaksızın gövdesi üzeri yürüyerek (ona) geldi.

Şair mucizelerin ardından methinin en veciz ifadelerinden birini daha nazmederek onun güzellikte bir benzerinin bulunmadığını ifade etmiş, sonraki beyitlerinde salât ve selâm ifadeleri ile methini bitirmiştir.

18	هَذَا	أَجَلُ	الْحَلْقِ	قَاطِبَةً	هَذَا	شَفِيعُ	الْحَلْقِ	يَوْمَ	الرَّهْمَانِ
19	هَذَا	الَّذِي	فِي	حُسْنِهِ	مُفْرَدٌ	الَّذِي	لَيْسَ	يُقَاسُ	بِشَأْنِ
20	أَسْأَلُ	اللَّهِ	رَبِّي	يَمْنَحْنِي	بِحَاجِهِ	فَوْزًا	بِنَيْلِ	الْأَمَانِ	
21	وَأَنْ	يَكُونَ	الْحَثْمُ	لِي	بِالرِّضَى	فَاتَةً	ذُو	الْجُودِ	وَالْإِمْتِنَانِ
22	تُمْ	صَلَاةُ	اللَّهِ	دَائِمَةً	مَا	كَتَمَ	الصَّبُّ	هَوَاهُ	وَصَانُ
23	عَلَى	النَّبِيِّ	وَالْأَلِ	وَالصَّحْبِ	مَا	تَرَمَّ	الطَّيْرُ	عَلَى	عُصْنِ
									بَانَ

18. O, bütün yaratılmışların en yücesi, hesap gününde yaratılmışların şefaatçisidir.

19. O, güzellikte tektir. Başkası ile mukayese edilemeyendir.

20. Rabbim Allah'tan onun yüzü suyu hürmetine emniyete kavuşmayı nasip etmesini dilerim.

21. Sonumun Allah'ın rızasını kazanmak olmasını (dilerim.) Çünkü o cömertlik ve minnet sahibidir.

22. Âşıkım aşkını gizlediği ve koruduğu sürece daima Allah'ın salâtı (onun üzerine) olsun.

23. (Yine salât) Sorkun ağacının üzerinde kuş terennüm ettiği sürece Nebinin, âlinin ve ashâbının üzerine olsun.

Sonuç olarak şairin *Dîvân*'ında 230 beyit ile Hz. Peygamber'i methettiği görülmektedir. Bu beyit sayısına Hz. Peygamber'e genel bir şekilde değindiği beyitler de dâhil değildir. Bu medihler *Dîvân*'ının yaklaşık % 33'ünü, *Dîvân*'da yer alan medihlerin ise % 60'ını oluşturmaktadır. Müellifin bu medihlerinde şairlerin Hz. Peygamber medihlerinde zikrettiği konulara aynen yer verdiği görülmektedir. Şairin bu medihleri nazmetmesinin amacının şefâat olması onun bu medihlerinde samimi, içten ifadeler kullanmasına neden olmuştur. Çünkü şair için Hz. Peygamber uğruna herşeyini feda edebileceği bir sevgili ve de Allah'ın huzurunda kendisinin şefâatini umduğu tek kişidir.

2.3.2. Sahabeyi Medhi

Ukbe b. Nâfi'yi Medhi

İbnu't-Ṭayyib hac yolculuğu sırasında sahabi 'Ukbe b. Nâfi'nin kabrini ziyaret etmiş, bu esnada da kendisini metheden bu şiirini söylemiştir. Aslında 15 beyit olan bu medhin, şairin yolculuğu esnasında *Dîvân*'ının çalınmasından dolayı kaybolmuş olduğu, şairin daha sonra zihninde kalan bu beyitleri tekrardan söyleyerek eserine kaydettiği rivayet edilmektedir.³¹⁸ (Tavîl)³¹⁹

1	أَعْقَبُهُ	جُبْنَا	أَجْبَالًا	وَعِقَابًا	أَصَلَّتْ	مَوَامِيهَا	فَطًا	وَعُقَابًا
2	أَعْقَبُهُ	سَلْنَا	مَوْلَاكَ	جَلَّ جَلَالُهُ	يُؤْمِنُنَا	كِي لَا	نَخَافُ	عِقَابًا
3	فَهَا	نَحْنُ	وَفَدُّ	اللَّهِ	حُجَجًا	بَيْنِهِ	وَ طَيِّبَةً	إِذْ مِنْ
4	قَصْدْنَاكَ	فِي	نَيْلِ	الْمَقَاصِدِ	كُلِّهَا	وَمِثْلِكَ	مَنْ	بِالْمَكْرُمَاتِ
								أَجَابًا

1. Ey Ukbe! Zor yerlerden ve dağlardan geçtik. Geniş çölleri bilen kuşlar bile yollarını şaşırdı.

³¹⁸ el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni't-Ṭayyib*, s. 28.

³¹⁹ eş-Şerakî, *er-Rihletu'l-Hicâziyye*, s. 231; el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni't-Ṭayyib*, s. 28.

2. Ey Ukbe! Şâni yüce olan Mevlâna dua et ki, cezadan korkmamamız için emin olalım.

3. İşte biz hem Allah'ın misafiri, evinin hacılarıyız hem de kendisiyle kâinatın güzelleştiği Taybe (nin misafirleriyiz.)

4. Bütün maksadımıza ulaşmak için sana geldik. Senin gibisi, (gelene) iyiliklerle karşılık verendir.

Abdullah b. Abbâs'ı Medhi

Şair Hz. İbn Abbas'ın kabrinde irticâlen söylediği 84 beyitlik uzunca bu kasîdesini şefâatini umduğu İbn Abbâs'ın himmeti sayesinde nazmettiğini ifade etmiştir.³²⁰

Şair kasîdesini yaptığı 30 beyitlik bir girişten sonra kasîdenin asıl bölümü olan medih kısmında Hz. İbn Abbâs'ın Hz. Peygamber'in amcaoğlu, sevgilisi ve arkadaşı oluşuna vurgu yapmış ve onun başta ilmî yönü olmak üzere asâleti, yardımseverliği ve fazilet sahibi oluşu gibi birçok özelliğini çeşitli edebî sanatlarda kullanarak belîğ bir şekilde nazmetmiştir.

Şair kasîdesindeki bu medihlerinin ardından sonraki bölümünde ise bu büyük âlimi mutlaka ziyaret edeceğini; çünkü buna çok ihtiyacı olduğunu, günahlarının kendisini zayıf düşürdüğünü, şefâat etmesi konusunda yakarışları ve sonunda da kasîdesini diğer hatimelerin de olduğu gibi salât ve selâm ile bitirmiştir.

(Tavîl)³²¹

31	أَلَا يَا ابْنَ عَمِّ الْمُصْطَفَى وَحَبِيبَهُ	وَصَاحِبَهُ مَا	إِنْ لَدَيْكَ	نَاكِرٌ
32	وَيَا حَبْرُ يَا بَحْرَ الْعُلُومِ الَّذِي بِهِ	تَلِينُ	أَحَادِيثُ	وَتَبْدُو التَّفَاسِيرُ
33	وَيَا تُرْجَمَانَ الدِّكْرِ عَيْرَ مُشَارِكِ	فُكْلُ	امْتِدَادِ	عَيْرَ مَدَكَ قَاصِرُ
34	وَيَا عَابِدَ اللَّهِ الَّذِي وَافَقَ اسْمُهُ	مُسَمَّاهُ	فَهُوَ	فِي الْعِبَادَةِ غَامِرُ

³²⁰ el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni't-Ṭayyib*, s. 44.

³²¹ el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni't-Ṭayyib*, s. 44-54.

- 35 وَيَا أَيُّهَا الرَّبَّانِي الْمُمْرِدُ الَّذِي مَعَارِفُهُ مِثْلُ الْبِحَارِ زَوَاخِرُ
- 36 وَيَا صِنُوْ أَكْرَامِ الْعُقَاةِ وَيَا أَبَا أَلِ مَسَاكِينِ إِنِّي عِنْدَ بَابِكَ صَاغِرُ
- 37 وَيَا وَاهِبِ الْأَلَافِ دُونَ تَرْتِيْتِ فَلَيْسَ تُحَاكِيهِ الْعَهَادُ الْمَوَاطِرُ
- 38 وَيَا قَاضِي الْحَاجَاتِ مِنْ غَيْرِ مُهْلَةٍ لِقَاصِدِهِ بَلْ لِلْقَضَاءِ يُبَادِرُ
- 39 وَيَا ذَا الْكَرَامَاتِ الْعِظَامِ الَّتِي لَهَا بِوَادِي الْبَرَايَا أَدْعَنْتِ وَالْحَوَاضِرُ
- 40 وَيَا هَاشِمِيًّا أَنْجَبْتَهُ نَجَابِ تَحْيَرَهَا الشُّمُّ الْكَرَامِ الْأَخَايِرُ
- 41 وَيَا جَدَّ أُمْلَاكِ الْعَبَاسَةِ الْأُلَى نَأْتَلُ مِنْهُمْ كَابِرٌ ثُمَّ كَابِرُ
- 42 وَيَا مَنْ مَدِيدُ الْفَضْلِ مِنْ فَيْضِ بَحْرِهِ بَسِيطٌ عَلَى كُلِّ الْبَرِيَّةِ وَافِرُ
- 43 وَيَا جَامِعًا أَشْتَاتِ كُلِّ فَضِيلَةٍ تَقَاصَرَ عَنْهَا نَاطِمٌ بَلْ وَنَائِرُ
- 44 فَمَنْ ذَا يَعُدُّ الشُّهْبَ فِي أَفْقِ السَّمَاءِ وَمَنْ ذَا يَرُومُ الْقَطْرَ وَالْقَطْرُ هَامِرُ
- 45 وَمَنْ ذَا الَّذِي يُحْصِي الرِّمَالَ أَوْ الْحَصَى وَمَنْ ذَا يَحُدُّ الْبَحْرَ وَالْبَحْرُ زَاخِرُ
- 46 وَحَسْبِي مَنْ الْإِذْرَاكِ عَجَزِي فَإِنَّهُ لِإِذْرَاكِ مَنْ أَعْيَنَهُ تِلْكَ الْمَقَاخِرُ
- 47 وَحَسْبُكَ مَنْ أَفْضَالِهِ وَجَلَالِهِ وَإِكْرَامِ مَنْ وَاقَى لَهُ وَهُوَ دَاخِرُ
- 48 نِظَامٌ رَوَاهُ صَاحِبُ الْعُمْدَةِ الَّتِي هِيَ الْعُمْدَةُ الْعُظْمَى لِمَنْ هُوَ شَاعِرُ
- 49 حَكَى نَاسِبًا لِلْحَبْرِ شِعْرًا مُحَبَّرًا تَلَفَّفَهُ زَيْدٌ وَعَمَرُو وَعَامِرُ
- 50 إِذَا طَارِقَاتُ الْهَمِّ صَاحَجَتِ الْقَتَى وَأَعْمَلُ فِكْرِ اللَّيْلِ وَاللَّيْلِ عَاكِرُ
- 51 وَبَاكَرِي فِي حَاجَةٍ لَمْ يَجِدْ لَهَا سِوَايَ وَلَا مِنْ نَكْبَةِ الدَّهْرِ نَاصِرُ
- 52 فَرَجْتُ بِمَالِي هَمَّهُ مِنْ مَقَامِهِ وَزَابِلُهُ هَمُّ طَرُوقِ مُسَامِرُ
- 53 وَكَانَ لَهُ فَضْلٌ عَلَيَّ بِطَنِهِ بِي الْخَيْرِ إِنِّي لِلَّذِي ظَلُّ شَاكِرُ
- 54 فَلِلَّهِ مِنْ شِعْرِ تَكْفَلُ بِالَّذِي يُؤْمَلُهُ دَاعٍ دَاعِرُ
- 55 فَمِثْلُ ابْنِ عَبَّاسٍ يُرِيكَ تَوَاضَعًا وَمِثْلُ ابْنِ عَبَّاسٍ سِوَاهُ يُفَاخِرُ
- 56 وَمِثْلُ ابْنِ عَبَّاسٍ يُفْرِجُ كُرْبَةً تَدْوُرُ بِمَنْ قَدْ بَاكَرْتُهُ الدَّوَائِرُ
- 57 وَمِثْلُ ابْنِ عَبَّاسٍ لِمَنْ أُمَّ بَابَهُ فِي كُلِّ صَرَاءٍ نَاصِرُ

31. Ey kimsenin inkâr etmediği Mustafâ'nın (SAV) amcaoğlu, sevgilisi ve arkadaşı!

32. Kendisiyle hadislerin kolaylaştığı ve tefsirlerin kolay anlaşıldığı ilimlerin denizi ey büyük âlim!

33. Ey Tercümânu'l-Kurân! (Bu konuda) Benzeri olmayansın. (İlimde) Senin yardımın olmaksızın her ilerleme eksiktir.

34. Ey ismi kendisiyle musammâ olan Allah'ın kulu! O ibadete gark olmuştur.

35. Ey bilgisi, denizler misali dolu olan tek otorite!

36. Ey geçmiş cömertlerin eşi, miskinlerin babası! Kapında boyun eğmişim.

37. Ey gecikmesizin binlerce veren! Yağmur bulutları bile (bu konuda) ona benzemez.

38. Ey kendisine gelenlerin ihtiyacını gecikmesizin gideren! O, ihtiyaçları gidermeye hemen koyulur.

39. Ey şehirler ve köylerin kendisini kabul ettiği büyük kerâmetler sahibi!

40. Ey kendisini izzetli, cömert ve iyi adamların (evlenmek için) seçtiği asaletli bayanların doğurduğu Hâşimî!

41. Ey kendilerinde babalarından geçen krallığın bulunduğu ilk Abbasi krallarının dedesi!

42. Ey geniş lütfunun denizinden bütün insanlara bolca akarak yayıldığı kimse!

43. Ey faziletin bütün çeşitlerini toplayan! Onları anlatmada nazım ve nesir eksik kaldı.

44. Kim semanın ufuklarındaki yıldızları sayabilir? Kim şiddetli bir şekilde yağarken yağmur tanelerini (elde etmeyi) isteyebilir.

45. Kim kum tanelerini ve çakıl taşlarını sayabilir? Kim deniz dolu iken denizi sınırlandırabilir?

46. Aczimi anlamak için (bu) bana yeter. Bu âciz kılan övgüler(i) anlamamak bile idraktır.

47. Ona zelil bir şekilde gelene ikramı onun fazilet ve yücelikleri (ni göstermesi bakımından) sana yeter.

48. Umde sahibinin rivayet ettiği nizam, şair olan herkes için büyük bir umdedir.

49. Bu (Umde) ondan güzel bir şiir rivayet etti. Zeyd, Amr ve Âmir (şairleri) ondan aldılar.

50. Yatağında bir gencin aklına sıkıntıları geldiğinde ve karanlık gecede düşünüp durduğunda,

51. Sabah bana gelip, zamanın getirdiği sıkıntılar hususunda benden başka kendisine yardım edecek kimse bulamayınca,

52. Onun sıkıntısını yerinden ayrılmadan malımla giderdim ve geceleyin gelen sıkıntıdan kurtuldu.

53. O beni iyi (kendisine yardım edeceğimi) düşündüğü için asıl onun benim üzerimde lütfu var. Öyle düşündüğü için ben de ona şükrediyorum.

54. Dua eden kimsenin ve korkanın umduğuna kefil olan şiir Allah için ne güzeldir!

55. İbn Abbas gibiler sana tevazu gösterir, İbn Abbas gibilerin dışındakiler ise övünür.

56. İbn Abbas gibiler başına sıkıntı gelenlerin sıkıntısını giderir.

57. İbn Abbas gibiler kapısına gelenlere ve ondan her sıkıntıda yardım umanlara yardım eder.

H. Hasan'ı Medhi

İbnu't-Ṭayyib Hz. Hasan'ın kabrini ziyaretinde onu aşağıdaki şiiri ile methetmiştir. (Vâfir)³²²

1 حوى الحسن بن فاطمة ضريح به ریحانة أبداً تَضوعُ
2 فلا تعجب لقولي حين أدعو أمن ریحانة الداعي السميع

1. (Bu) Kabirde Hasan İbn Fâtimâ bulunduğu için ebedi hoş bir koku yayılıyor.

2. Ey işiten! (beni) Peygamberin torunundan isterken sözüme şaşırma.

2.3.3. Diğer Medihleri

Ahmet Zerrûk'u Medhi

İbnu't-Ṭayyib hac yolculuğu sırasında Şâzeliyye tarikatının önde gelen âlimlerinden biri, h. 899 yılında Trablus'ta vefât eden mutasavvıf Ebu'l-Abbâs Şihâbuddîn Zerrûk Ahmed b. Ahmed b. Ahmed b. Muhammed b. İsâ el-Burnusî el-Fâsî'nin Libya'daki³²³ kabrini ziyaret etmiş bu esnada da onun dînî ve ilmî yüksek seviyesini methettiği aşağıdaki beyitleri nazmetmiştir. (Tavîl)³²⁴

1 أأحمد في معنك قد ظلت تُحمدُ ومثلك من يُسدي الندى حين يُحمدُ
2 ولا سيما والقول منك مُصرحُ بذلك في بيتٍ من الشعر يُنشدُ
3 إذا كنت في ضيقٍ وعمِّ وكربةٍ فنَادِ أياً زروقُ يأتيك أحمدُ
4 فها نحنُ وقد الله زوارَ بيتهِ و طيبةٍ إذ يدعو إليها محمدُ
5 عليه صلاةُ الله ثم سلامُهُ ورضوانُهُ ما لاح في الأفق فرقدُ
6 فعجل قرانا بالسؤال لربنا لينبع من كلِّ لدى الربِّ مقصدُ
7 ونظفر في ذاك المقام بحجة لها حجة في البرِّ ليست تُفندُ

³²² eş-Şeraķî, *er-Rihletu'l-Hicâziyye*, s. 487; el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni't-Ṭayyib*, s. 115.

³²³ Kennûn, *en-Nubûğu'l-Mağribî*, I, 207-208.

³²⁴ eş-Şeraķî, *er-Rihletu'l-Hicâziyye*, s. 266; el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni't-Ṭayyib*, s. 35-36.

8 وَيِ رَوْضَةِ الْمُحْتَارِ نُصْبِحُ كُلَّمَا حَرَجْنَا عَشِيقَنَا الْعَوْدَ وَالْعَوْدُ أَحْمَدُ

1. Ey Ahmed! Bulduğun yerde sürekli övülüyorsun. Senin benzerin övüldüğünde lütufta bulunandır.

2. Özellikle senin hakkında söylenen şiirin bir beytinde (övgüye) apaçık sözler vardır.

3. Şayet bir darlık, sıkıntı ve üzüntü içindeysen Ahmet Zerrûk'a seslen sana gelir.

4. İşte biz Allah'ın elçileri, evinin ve Hz. Muhammed'in davet ettiği Taybe'nin ziyaretçileriyiz.

5. Yıldız ufukta görüldüğü sürece Allah'ın salât, selâm ve rızası onun üzerine olsun.

6. Herkesin Rabbinin katında umduğuna ulaşması için Rabbimizden isteyerek (bize) ikramda acele et.

7. O makamda iyilikte çürütülemez bir delili olan bir hac elde ederiz.

8. Peygamberin ravzasında sabahları oluruz. Ve oradan her ne zaman çıkarsak dönmeyi arzu ederiz. Dönme (arzusu) ne güzeldir.

Ebu'l Abbas el-Vicârî'yi Medhi

Şair aşağıdaki beytinde ise Fas'taki dil ve edebiyat alanındaki hocalarından Ebu'l Abbas el-Vicârî'yi methetmiştir. (Vâfir)³²⁵

1 وَتَبَدَّتْ فِي قَطِيعِ كَالصُّوَارِ فَنَاءَ عَرُفَهَا نَشْرُ الصُّوَارِ

1. Bir ceylan sürüsü gibi bir sürüde gözüksü. Bir kız ki ondan yayılan koku misk gibidir.

³²⁵ eş-Şerakî, *Şerhu Kifâyeti'l-Mutehaffiz*, s. 352; el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni't-Ṭayyib*, s. 69.

Şeyhi Mesnâvî'yi Medhi

İbnu't-Ṭayyib Şaḥîḥ-i Buḥârî'yi hatmettiği günde aşağıda nazmettiği beytinde Mesnâvî adıyla meşhur olan hocası Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed el-Mesnâvî b. Muhammed İbn Ebîbekr ed-Delâî'yi methetmiştir. (Tavîl)³²⁶

1 إِلَى أَنْ بَدَا وَجْهُ الصَّبَاحِ كَأَنَّهُ مُحَمَّدُ الْمَسْنَوِيُّ نَجَلُ أَبِي بَكْرٍ

1. Sabahın yüzü görüldüğünde sanki o Ebu Bekir'in neslinden Muhammed Mesnâvî'dir.

Şeyh Maḥrez'i Medhi³²⁷

Hac yolculuğu esnasında hac kafilesinin Şeyh Maḥrez'in türbesine ulaştığında İbnu't-Ṭayyib aşağıdaki şiirinde onu methetmiştir. (Vâfir)³²⁸

1 وَجِئْتُ بِكُلِّ مَا أَعْبَى وَأَعْوَزُ أَوْمٌ بِهِ مَقَامُ الشَّيْخِ مُحَرَّرٌ
2 وَأَنْزَلَ عِنْدَهُ آمَالُ رَكْبِ الْحَجِّ فَلَا يَخَافُ وَلَيْسَ يَشَأُرُ
3 فَإِنَّ مَقَامَهُ فِي فُطْرٍ تَارَا لِأَدْوَارِ الرَّجَا مَا زَالَ مَرَكَزُ
4 فَيَا مَوْلَى الْمَوَالِي هَذَا وَفَدَى نَوَى الْبَيْتِ الْحَرَامِ وَمَا تَشَمَّرُ
5 وَأَنْتَ أَمَرْتَ بِالِدَعَوَاتِ رَبِّي وَأَنْتَ أَجَلُّ مَنْ أَنْجَى وَأَنْجُرُ
6 فَتَسْأَلُ مِنْ نَدَاكَ الرَّحْبِ وَصَلَاً إِلَى الْحَرَمَيْنِ تَوْصِيلاً مُعَزَّرُ
7 بِحَقِّ مُحَمَّدٍ خَيْرِ الْبَرَايَا وَأَفْضَلِ مَنْ تَسَامَى أَوْ تَعَزَّرُ
8 وَمَنْ فَاقَ الْأَنَامَ بِلَا اسْتِزَاكِ وَحَارَ الْمَجْدَ أَجْمَعَهُ وَأَخْرَزُ
9 عَلَيْهِ اللَّهُ صَلَّى كُلَّ حِينٍ وَسَلَّمْ مَا انْتَى غُصْنٌ وَمَا اهْتَزُ
10 وَوَالِي بِالرِّضَى الْأَصْحَابِ طُرّاً وَالْمُصْطَفَى وَالشَّيْخِ مُحَرَّرُ

³²⁶ el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni't-Ṭayyib*, s. 70.

³²⁷ Şeyh Maḥrez'in türbesi Tâzâ şehrinden yaklaşık 1 km. uzaklıktadır. Bölge halkı şeyh hakkında kesin bir bilgiye sahip değildirler. Halk arasında onun Alevî hükümdarlarından biri olduğuna dair bilgi olmasına rağmen tarihi olarak bu isimde bir Alevî hükümdarının olmaması halk arasında yayılan bu bilgiyi doğrulamamaktadır. Tarihi bilgilerde sadece amcası Mevlây İsmâil'e başkaldırdığı için muhâsara altına alınması sonucu çöllere kaçan yeğeni Maḥrez İbn Şerîf'ten bahsedilmektedir. Bu bilgilerden hareketle şairin meditte bulunduğu bu şahıs hakkında tarihi kesin bir bilginin mevcut olmadığı kanaatindeyiz. (Bkz: el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni't-Ṭayyib*, s.71)

³²⁸ eş-Şerakî, *er-Rihletu'l-Ḥicâziyye*, s. 205-206; el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni't-Ṭayyib*, s.71- 72.

1. Bütün fakirliğim ve yorgunluğumla geldim ve onlarla Şeyh Maḥrez'in makamına yöneldim.

2. Hac kafilisinin emelleri onun yanında indirildi. (Hac kafiləsi) Ne korkar ne de endişe eder.

3. Onun makamı Tâzâ'dadır. Hâlâ isteklerin etrafında döndüğü merkez durumundadır.

4. Ey Efendilerin Efendisi! Bu Beyti Haram'a niyet eden ve sıkılmayan bir kafiledir.

5. Rabbim sen dua etmeyi emredersin. Sen (insanları) kurtaran ve (isteklerini) yerine getiren yücesin.

6. Haremine başarılı bir şekilde ulaşmayı geniş lütfundan isteriz.

7. İnsanların en hayırlısı, en faziletli, en yüce ve izzetlisi, Muhammed Hakkı için,

8. Benzersiz bir şekilde bütün insanlardan üstün ve bütün övgüleri hak eden (Hz. Muhammed hakkı için),

9. Dallar sallandığı ve hareket ettiği sürece Allah'ın salât (ve selâmı) her zaman onun üzerine olsun.

10. (Yine selam) Onun rızasını kazanan bütün sahabeye, Hz.(Muhammed) Mustafâ'ya, âline ve Şeyh Maḥrez'e olsun.

İsmail Âsım Efendi'yi Medhi³²⁹

İbnu't-Ṭayyib sebebi bilinmeyen bir sebeple Osmanlı'yı ve başkenti İstanbul'u ziyaret etmiş, dönemin padişahı I. Mahmut ile görüşmüştür. Şair bu ziyaretinde dönemin âlim ve devlet adamlarından İsmail Âsım Efendi ile de bir araya

³²⁹ Çelebizâde İsmâil Âsım Efendi Osmanlı Şeyhulislâmı ve reîsülküttâbtır. H. 1173 yılında vefât etmiştir. Âlimin Osmanlı'nın h. 1135- 1141 yıllarını ihtiva eden Osmanlı Tarihi eseri vardır. (Bkz: *Hediyyetu'l-Ârifîn* I, 216)

gelmiş ve onun ilim ve asaletini methettiği aşağıdaki beyitleri nazmetmiştir:³³⁰
(Kâmil)³³¹

1 عِلْمٌ إِلَى حِلْمٍ إِلَى كَرَمٍ إِلَى عِرْفَانٍ أَرْيَابِ الْمَعَارِفِ وَالْأَلَى
2 وَشَرِيفُ أَخْلَاقٍ وَأَعْرَاقٍ وَأَعْلَاقٍ تَجِلُّ عَنِ الْعُلَا وَعَنِ الْعُلَا
3 وَمَنَاصِبُ شَرَعِيَّةٍ مُؤَرُوَّةٌ مَبْنُوَّةٌ فِي الْفَرْعِ عَنْ أَصْلِ عَالَا
4 وَدَقَائِقُ وَحَقَائِقُ لَا تَنْتَهِي غَايَاتُهَا فِي كُلِّ تَحْقِيقٍ إِلَى

1. O ilim, hilm, cömertlik, arif ve bilginlerin irfanına sahiptir.

2. Şerefli bir ahlâka, soya ve özelliklere sahiptir. O yücelik ve ululuktan daha üstündür.

3. Şerî makamlara vâris olmuştur. Bunlar yüce atalardan (sonraki) nesillere geçmiştir.

4. Tahkîkte sonu olmayan incelik ve hakikatlere sahiptir.

Ebû Abdillâh Muhammed b. Eşrâm'ı Medhi³³²

İbnu't-Ṭayyib Trablus'ta karşılaştığı Ebû Abdillâh Muhammed b. Eşrâm ile birbirlerini karşılıklı olarak methetmişlerdir. Şair ise İbn Eşrâm'ı nazmettiği aşağıdaki beyitleri ile methetmiştir: (Kâmil)³³³

1 فَسَمَّا بِمَكَّةَ وَالْحَطِيمِ وَزَمَزِمَ وَالرَّحْنَ وَالْبَيْتِ الشَّرِيفِ الْأَعْظَمِ
2 مَا إِنَّ سَمِعْتُ بِمَشْرِقٍ أَوْ مَغْرِبٍ كَلًّا وَلَا فِي الرُّومِ أَوْ فِي الدَّيْلَمِ
3 مِثْلَ الْفَقِيهِ الْبَارِعِ اللَّسِينِ الْأَدِيبِ اللَّوَدَعِيِّ مُحَمَّدِ بْنِ الْأَصْرَمِ

³³⁰ el-Vedğîrî, *et-Ta'rif*, s. 128-129.

³³¹ el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni't-Ṭayyib*, s. 83.

³³² İbnu't-Ṭayyib hac yolculuğu sırasında 26 gününü Trablus'ta geçirmiş ve Libya'nın bu başkentinde birçok şeye muttali olmuştur. Bölge hakkında övgülerde bulunan şair İbn Eşrâm'ı da methettiği medihlerini nazmetmiştir. İbnu'l-Eşrâm ilim ve siyasette meşhur Tunuslu bir aileye mensuptur. Müellif hacca gidiş yolculuğunda kendisi ile karşılaşmış ve aralarında bir sevgi oluşmuştur. Fikri alış verişte de bulunan bu iki dost birbirlerini metheten övgülerde bulunmuşlardır. (Bkz: el-Vedğîrî, *et-Ta'rif* s. 91)

³³³ eş-Şerakî, *er-Rihletu'l-Hicâziyye*, s. 253; el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni't-Ṭayyib*, s. 93.

1. Mekke'ye, Hâfîm'e, Zemzeme, Rukne ve Şerefli Yüce Eve (Kâbeye) yemin olsun ki,

2. Doğuda veya batıda, asla Rum'da ve Acem'de işitmedim.

3. Fakih, mâhir, belîğ, keskin zekâlî Muhammed b. Esrâm gibisini.

Şeyh Ali el Melîcî'yi Medhi

İbnu't-Ṭayyib yine hac yolculuğu esnasında Mısır'da medfûn bulunan Şeyh Ali b. Muhammed b. 'Umer el-Kâhîrî el-Ezherî el-Melîcî'nin kabrini h. 1140 yılında ziyaret etmiş, bu esnada da onu methettiği aşağıdaki beyitleri nazmetmiştir: (Mütekârib)³³⁴

حَسَنِ	قِرَى	بِكُلِّ	فَعَجَلَانِ	حَسَنِ	أَبَا	جَمَاكَ	نَزَلْنَا	1
مُسْتَحْسِنِ	كُلِّ	مِنْ	بِفَضْلِكَ	وَأَمَلَهَا	حَقَائِبِنَا	وَعَمَّرَ	وَعَمَّرَ	2

1. Ey Eba Hasen! Sana misafir olduk. En güzel ikramda bulunmaya acele et.

2. Çantalarımızı lütfunla mamur eyle, bütün güzel şeylerle doldur.

Mâlik b. Murahhal'ı Medhi³³⁵

Şair İbn Murahhal'ı eseri *Muveṭṭietu'l-Faşîh*'i şerhinde aşağıdaki şiiri ile methetmiştir. (Recez)³³⁶

الرَّحْمَانِ	عَابِدِ	بِنِ	لِمَالِكِ	الرَّحْمَانِ	الرَّاحِمِ	رَحْمَ	نَسْأَلُ	1
مَالِكِ	خَيْرُ	لِلْفِرْدَوْسِ	فَأَنْتَ	مَالِكِ	يَا	لِتَقُمْ	حَتَّى يُنَادَى	2
الْجَنَانِ	وَاسِعِ	عَيْنِ	قَرِيرِ	الْجَنَانِ	فِي	شَمْتِ	أَيْنَ تَسْرُخُ	3
الْمُرْحَلِ	بَنِي	عَلَى	تُكْرَمَةً	مُرْحَلِ	مُجَسَّدِ	كُلِّ	تَلْبَسُ	4
تُلْفِيهَا	نِعْمَةً	كُلِّ	تَمَامِ	فِيهَا	الْكَرِيمِ	الْوَجْهِ	وَرُؤْيُهُ	5

³³⁴ eş-Şeraķî, *er-Rihletu'l-Hicâziyye*, s. 527; el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni't-Ṭayyib*, s. 99.

³³⁵ Ebu'l-Hakem Mâlik b. Abdîrahmân b. el-Murahhal Alî b. Abdîrahmân el-Mâlekî es-Sebtî. Mağrib'in büyük edib ve şairlerindedir. Müellifin Sa'leb'in eseri "Faşîh"i şerhettiği "Muveṭṭietu'l-Faşîh" adlı eseri İbnu't-Ṭayyib tarafından şerhedilmiştir.

³³⁶ el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni't-Ṭayyib*, s. 100.

6	لَا حَرَمَ	اللَّهِ	الْجَمِيعَ	رُؤْيَا	لِأَنَّهَا	التَّعْمَاءُ	يَوْمَ	لُفْيَا			
7	حَتَّى	تَعْيِبَ	بِئِ	سَنَا	الْمُشَاهِدَةَ	وَنَقْتَنِي	الْمَقَارَ	فِيْمَنْ	شَاهِدَةَ		
8	بِحَا	حَيْرِ	الْحَلْقِي	طُرًّا	أَحْمَدَا	صَلَّى	عَلَيْهِ	لِلَّهِ	مَا	طَالَ	الْمَدَى

1. Mâlik b. Abdirrahman için Rahmân'ın rahmetini diliyoruz.

2. Tâ ki ona Ey Mâlik kalk sen Firdevs'in en iyi sahibisin, diye seslenininceye kadar.

3. Gözü aydın ve gönlü geniş bir şekilde cennetlerde istediğin yerde gezinirsin.

4. Beni Muraḥḥale'ye Allah'tan bir ikram olarak her türlü süslü elbiseyi giyersin.

5. Orada (Allah'ın) Yüce Zatını gördüğünde bütün nimetlerin tamamlandığını bulursun.

6. Allah orada kimseyi zatını görmekten mahrum bırakmasın. Çünkü onu görme karşılaşma gününde nimetlerdir.

7. Tâ ki o görme (nin verdiği) nurda kaybolursun ve onu görenlerden olmaya nâil olursun.

8. Allah'ın salâtı üzerine olan yaratılmışların en hayırlısı Ahmet'in hürmetine.

Ahmed el-Bedevî'yi Medhi³³⁷

İbnu't-Ṭayyib eseri *er-Rihletu'l-Hicâziyye*'de hac yolculuğu sırasında uğradığı bu büyük sûfiyi ölü ve diri üzerinde tek tasarruf sahibi olduğu, bütün

³³⁷ Aslen Mağribli olan Seyyid Ahmed el-Bedevî Mısır'ın meşhur sûfilerinden ve büyük kutublarından biridir. Bu büyük kutbun asıl adı ise Ahmed İbn Ali İbn İbrâhim el-Huseynî'dir. (Bkz: Vedğîrî, Şi'ru İbni't-Ṭayyib, s. 101)

kutubların kutbu ve Hz. Peygamber'in soyundan gelmesi gibi medihleri ile onu şiirinde methetmiştir. (Hafif)³³⁸

1	خَلِيَانِي	مِنْ حَاسِدٍ أَوْ شَانِي	وَأَتْرَكَانِي	لِمَقْصِدِي	أَوْ شَانِي
2	وَدَعَانِي	مِنْ أَمْلَامٍ فِدَاعِي	أَحْمَدَ	الْبَدَوِي	إِلَيْهِ دَعَانِي
3	الْإِمَامِ	الَّذِي تَفَرَّدَ بِالتَّصَدُّ	رَيْفٍ	حَيًّا وَمَيِّتًا	دُونَ ثَانٍ
4	وَالْهُمَامِ	الَّذِي تَنْبَيْثُ لَهُ	الْهِمَّةَ	وَالْعَزْمَ	لَسْتُ عَنْهُ بَثَانٍ
5	فُطْبٍ	كُلِّ الْأَقْطَابِ قَاطِبَةً	فَالْكُلِّ	فِي بَابِهِ	رَخِي الْعِنَانِ
6	أَوْ مَا	جَدُّهُ الرَّسُولِ الَّذِي مِنْ	أَجَلِهِ	كَانَ	سَائِرُ الْأَكْوَانِ
7	أَلْفُ	أَلْفِ تَحِيَّةٍ وَصَلَاةٍ	وَسَلَامٍ	عَلَيْهِ	دُونَ تَوَانِ
8	مَا	أَقَامَ الْأَنَامُ فِي بَابِهِ	الرَّحْبِ	إِلَى فَضْلِهِ	الْعَمِيمِ ثَوَانِي
9	فَإِذَا	مَا وَصَلْتَ دَلِكُمْ	بَرَّ	الشَّرِيفَ	الْمُعْظَمَ الثُّورَانِي
10	وَرَأَيْتَ	الْأَنْوَارَ سَاطِعَةً	فِيهِ	يُحَاجِي	لَأَلَاءِهَا النَّيِّرَانِ

1. Bana hased veya buğz edenden bahsetmeyin. Beni işim ve maksadıyla başbaşa bırakınız.

2. Beni kınamayı bırakın. Beni Ahmet el-Bedevî'ye çağırana bırakın.

3. O İmam ki ölü ve diri üzerinde tasarrufta ikincisi olmayan tektir.

4. O, gayret ve azmimi kendisine verdiğim ve kendisinden yüzçevirmediğim âli cenâbtır.

5. O bütün kutubların kutbudur. Bütün kutublar onun huzurunda dizginleri gevşek haldedir.

6. Bütün kâinatın kendisi için yaratıldığı Hz. Peygamber onun dedesi değil midir?

7. Durmaksızın binlerce salât ve selâm onun üzerine olsun.

³³⁸ eş-Şerakî, *er-Rihletu'l-Hicâziyye*, s. 528-529; el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni't- Tayyib*, s. 101.

8. İnsanlar onun geniş kapısında bol lütfü için diz çökerek durdukları sürece, (binlerce salât ve selâm onun üzerine olsun.)

9. Şu gördüğünüz büyük nurlu Kabr'i Şerif'e ulaştığında,

10. Işıkları ateşe benzeyen parlak nurları görürsün.

Hâlid b. Sinân'ı Medhi³³⁹

İbnu't-Ṭayyib'in bu şiirinde ise hac yolculuğunda kabrini ziyaret ettiği salih bir kimse Hâlid b. Sinân'ı mukaddes mekânlara ulaşmada vesile kıldığı ve ona münacaatta bulunarak methettiği görülmektedir. (Tavîl)³⁴⁰

حَطَطْنَا بِمَعْنَى	حَالِدِ بْنِ	سِنَانَ	لِنَحْطَى	بِهِ	مِنْ	أَسْمِهِمْ	وَسِنَانِ	1
أَحَالِدُ مِنْكَ	الْوُدُّ	أَصْبَحَ	خَالِدًا	لَدَى	خَلْدِي	بَلْ	فِي صَمِيمِ	جَنَانِي
أَحَالِدُ هَلْ	لِي	لِلْحَرَامَيْنِ	وَصَلَاةٌ	أَنْعَمُ	مِنْهَا	فِي	فَسِيحِ	جَنَانِي
أَحَالِدُ مَنْ	لِي	أَنْ	أَفُوزَ	بِحِجَّةٍ	هَذَا	حُجَّةٌ	فِي	الْبِرِّ
أَحَالِدُ هَلْ	لِي	زُورَةٌ	لِمُحَمَّدٍ	نَبِيِّ	سَمَا	عَنْ	مُشْبِهِ	وَمُدَانِ
عَلَيْهِ	صَلَاةُ	اللَّهِ	مَا	حَنَّ	شَائِقُ	الْجَوَانِحِ	مِنْ	قَاصٍ
								إِلَيْهِ
								وَدَانِ

1. Ondan bir pay elde etmek için Hâlid b. Sinân'a misafir olduk.

2. Ey Hâlid! Kalbimde ve hatta gönlümde hatta gönlümün köşesinde sana sonsuz bir sevgim var.

3. Ey Hâlid! Harameyn'e ulaşıp geniş bahçelerinden nimetlenir miyim?

4. Ey Hâlid! Bana iyilik yaptığımı makbul bir delil olarak bir haccı elde etmeye kim yardım eder?

5. Ey Hâlid! Yücelikte benzeri ve yaklaşanı olmayan Nebi Hz. Muhammed'e ziyarete gidebilir miyim?

³³⁹ Halid İbn Sinân'ın kabri mensubu olduğu Zâb bölgesindedir. Arap Peygamberlerden biri, Hz. İsa Peygamberin elçilerinden biri ve tevhid akîdesine inanan ve Hz. Peygamber'in bi'setini haber veren bir şahsiyet olduğu ile ilgili çeşitli rivâyetler vardır. (el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni't-Ṭayyib*, s. 102)

³⁴⁰ eş-Şerakî, *er-Rihletu'l-Hicâziyye*, s. 223; el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni't-Ṭayyib*, s. 102.

6. Uzaktan ve yakından kalb kendisine özlem çektiği sürece Allah'ın salâtı onun üzerine olsun.

el-Fîrûzâbâdî'yi Medhi

İbnu't-Ṭayyib bu beytinde ise *el-Kâmûsu'l-Muhît*' in müellifi el-Fîrûzâbâdî' yi edebi yönüyle methetmiştir. (Vâfir)³⁴¹

1 وَكَمْ لَهُ مِنْ أَحَادِيثٍ مُحَرَّرَةٍ سَيَّارَةٍ وَحَدِيثُ الْمَجْدِ سَيَّارُ

1. Onun dillerde dolaşan nice yazılı (bilgi yüklü) sözleri vardır. Şerefli sözler hep dolaşır.

Abdullah b. Cellûn'u Medhi

İbnu't-Ṭayyib arkadaşlarından biri olan Abdurrahmân b. Ahmed b. Cellûn'u yaptığı iyiliklerinin büyüklüğünden dolayı aşağıdaki beyti ile methetmiştir. (Tavîl)³⁴²

1 وَكَيْفَ أُؤَدِّي شُكْرَ مَنْ إِنْ شَكَرْتُهُ عَلَى بِرِّ يَوْمِ زَادَنِي مِثْلَهُ عَدَاءً

1. Bugün bir iyiliği için teşekkür etsem, yarın benim için benzerini artıran (fazlasını yapan) kimseye nasıl teşekkür ederim!

Bazı Kimseleri Medhi

Şair aşağıdaki beyitlerinde de ise kendilerini ziyâret ettiği bazı salih kimseleri methetmiştir. (Vâfir)³⁴³

1 فَصَدُّكُمْ رِجَالُ اللَّهِ أَسْعَى فَقَدْ هَتَفْتُ بِجُودِكُمْ الْحِمَامُ

2 وَكَمْ أَقْصِدُ ذُرًّا فَضْلٍ سِوَاكُمْ وَلَوْ نَشِبْتُ بِضُبُعِي الْحِمَامُ

1. Ey Allah'ın (sevgili) adamları, koşarak size geldim! Güvercinler size cömertliğinizle sesleniyorlar.

³⁴¹ el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni't-Ṭayyib*, s. 114.

³⁴² eş-Şerakî, *er-Rihletu'l-Hicâziyye*, s. 514; el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni't-Ṭayyib*, s. 111.

³⁴³ eş-Şerakî, *Şerhu Kifâyeti'l-Mutehaffiz*, s. 198; el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni't-Ṭayyib*, s. 93.

2. Ölüm her tarafımdan bana saldırsa bile, sizden başka lütuf zirvesine yönelmedim.

Bazı Kitapları Medhi

İbnu't-Ṭayyib'in aşağıdaki beyitlerinde el-Fîrûzâbâdî'nin *el-Kâmûsu'l-Muhîṭ*'i başta olmak üzere Ebû Nasr İsmâîl b. Hammâd el-Cevherî'nin meşhur sözlüğü *Tâcu'l-luğa ve Sihâhu'l-Arabiyye* adlı eseri ile el-Harîrî'nin *Durretu'l-Ğavvâs alâ Evhâmi'l-Havâs* adlı eserlerini tevriye sanatını da edebî bir şekilde kullanarak belîğ bir şekilde methetmiştir. (Kâmil)³⁴⁴

1 يَا جَاهِلًا نُورَ الصِّحَاحِ وَمُعْرِضًا عَنْ دُرَّةٍ فِي جُبَّةِ الْقَامُوسِ
2 فِيهِ صِحَاحُ الْجَوْهَرِ الشَّفَافِ مِثْلُ الْكَوْكَبِ الدَّرِّيِّ وَالْقَابُوسِ

1. Ey Şihâh'ın nurundan ve Kâmus'un derinliğindeki Durre'den (inci) yüz çeviren câhil!

2. O'nda el-Kevkebu'l-Durrî ve Kâbus gibi şeffaf (mânâları) olan el-Cevherî'nin Şihâh'ı vardır.

İbnu't-Ṭayyib aşağıdaki beytinde yine tevriye sanatını kullanarak meşhur eserlerden el-Cevherî'nin sözlüğü *Tâcu'l-luğa ve Sihâhu'l-Arabiyye*, Hasan b. Muhammed es-Sağânî'nin *el-'Ubâb* ve el-Ezherî'nin *Tehzîbu'l-Luğa* adlı eserlerini methetmiştir. (Kâmil)³⁴⁵

1 مَنْ لَمْ يَعُصْ فِي جُبَّةِ الْقَامُوسِ لَمْ يَعْلَمْ بِمِقْدَارِ الصِّحَاحِ الْجَوْهَرِيَّةِ
2 وَمَنْ امْتَطَى سَحَّ الْعُبَابِ فَإِنَّهُ يُصْنَعِي إِلَى صَوْنِ الْمَعَانِي الْأَزْهَرِيَّةِ

1. Kim sözlüklerin derinliklerine dalmazsa Cevherî'nin Şihâh'ının kıymetini bilmez.

2. Kim bolca akan suyun (*'Ubâb'ın*) dalgasına binerse el-Ezherî'nin mana kalıplarına kulak verir.

³⁴⁴ el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni't-Ṭayyib*, s. 72-73.

³⁴⁵ el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni't-Ṭayyib*, s. 105.

Medine (Taybe)'yi Medhi

İbnu't-Ṭayyib aşağıdaki beytinde akıcı bir üslupla cinâs sanatını da kullanarak Medine'yi (Ṭaybe) duaların kabul edildiği ve günahlardan arındıran yer olarak methetmektedir. (Tavîl)³⁴⁶

1 إِذَا لَمْ تَطِبْ فِي طَيِّبَةٍ عِنْدَ طَيِّبٍ بِهِ طَيِّبَةٌ طَابَتْ فَأَيْنَ تَطِيبُ
2 وَإِنْ لَمْ يُجِبْ فِي أَرْضِهَا رَبُّنَا الدُّعَا فَفِي أَيِّ أَرْضٍ لِلدُّعَاءِ يُجِيبُ
3 أَيَا سَاكِنِي أَكْنَافِ طَيِّبَةٍ كُتُّكُمْ إِلَى الْقَلْبِ مِنْ أَجْلِ الْحَبِيبِ حَبِيبُ

1. Ṭaybe'nin kendisiyle hoş olduğu Ṭayyib'in yanında, Ṭaybe'de iyi olmadın ise nerede iyi olacaksın.

2. Onun arzında Rabbimiz duaya cevap vermeyecekse hangi yerde duaya cevap verilir.

3. Ey Ṭaybe çevresinin sakinleri! Hepiniz O sevgili sebebiyle kalbe sevgilisiniz.

İbnu't-Ṭayyib aşağıdaki beyitlerinde ise Hz. Peygamber'in mübarek kabri şerifleri ve şefâati üzerinden makamın bulunduğu Medine'yi methetmiştir. (Kâmil)³⁴⁷

1 فَهَذَا يَخْلُو الْمَدْحَ دُونَ تَرْدِدِ وَيَطِيبُ تَكَرَّرِي الثَّنَا وَتَرْدِدِي
2 وَأُحَاطَبُ الْقَبْرِ الشَّرِيفِ مُشَافِهًا وَأَقُولُ لِلْفِكْرِ الْقَرِيحِ أَلَا أَرْدِدُ
3 وَأَقُولُ يَا خَيْرَ الْأَنَامِ جَمِيعِهِ يَا صَفْوَةَ اللَّهِ الْعَظِيمِ الْأَوْحِدِ
4 يَا خَيْرَ مَنْ وَطِئَ النَّسْرَى وَأَجَلَ مَنْ بَدَلَ التَّوَابِ لِنَاشِدِ أَوْ مُنْشِدِ
5 هَذَا غَيْبُ جَاءَكُمْ مُتَطَلِّقًا يَسْعَى بِدَمْعِ حَاجِرٍ لَمْ يَجْمُدِ
6 مُتَسَرِّبًا بِجَرَائِرٍ وَجَرَائِمِ هَدَّتْ فَوَاهُ وَكَلَّ طَوْدٍ أَطْوَدِ

³⁴⁶ eş-Şerakî, *er-Rihletu'l-Hicâziyye*, s. 467; el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni't-Ṭayyib*, s. 110.

³⁴⁷ eş-Şerakî, *er-Rihletu'l-Hicâziyye*, s. 178-179; el-Vedğîrî, *Şi'ru İbn Ṭayyib*, s. 37- 38.

7	فَاشْفَعْ لَهُ فَلَقَدْ أَتَى مُتَشَفِّعًا	مَوْلَايَ	بِالسَّبِّطَيْنِ	سِبْطِي	أَحْمَدِ
8	وَسَلِ الْإِلَآهَ الْعَمْرَ عَنْ آتَامِهِ	حَتَّى	يُرَى	مِنْهَا	طَهْرًا فِي الْعَدِ
9	وَالْحَثْمَ بِالْحُسْنَى فَذَلِكَ عِنْدَهُ	مَوْلَايَ	فِي الْمَطْلُوبِ	أَكْمَلُ	مَقْصِدِ
10	وَالسِّرَّ فِي الدُّنْيَا وَفِي الْأُخْرَى فَلِي	إِلَّ	بِتَسْمِيَّتِي	سَمَاءَ	مُحَمَّدِ
11	وَالْفَيْضَ مِنْ كُلِّ الْعُلُومِ بِصَدْرِهِ	فَيْضَانَ	بَحْرٍ	بِالْمَعَارِفِ	أَجْوَدِ
12	وَالْوِزْدَ مِنْ حَوْضِ تَكْفَلٍ وَرُدَّهُ	أَنْ	لَيْسَ	يَظْمَأُ	وَارِدُ
13	وَعَلَيْكَ مَا سَجَعَ الْحَمَامُ نَجِيَّةً	وَاشْتِاقَ	مُشْتِاقًا	لِقَبْرِ	مُحَمَّدِ

1. Orada tereddüt olmaksızın övgüyü söylemek güzeldir. (Orada) Övgüyü tekrar söylemek ve (oraya) gidip gelmek (ne) güzel olur.

2. Kabri Şerif'e konuşurum ve saf zihnime onun devamını getir, diye söylerim.

3. "Ey bütün insanların en hayırlısı! Tek, Yüce Allah'ın en seçkin kulu!" derim.

4. Ey toprağın üzerindekiilerin en hayırlısı, isteyen ve istekleri karşılayanlara bolca ihsan edenlerin en yücüsü!

5. Bu size gözleri (hiçbir zaman) kurumayarak gelen, hak etmeyen bir kulcağızdır.

6. O bütün yüce dağların bile kuvvetini zayıflatan suç ve günahlarla doludur.

7. Ona şefâat et. Çünkü o, Ahmet'in (Hz. Peygamber) iki torununu vesile kılarak geldi.

8. Onun günahları için Allah'tan af dile. Tâ ki yarın tertemiz olarak görülsün.

9. Mevlâm'dan onun için hüsn-ü hatime iste; çünkü o isteklerinin tamamıdır.

10. Dünya ve Ahiret'te (kusurlarının) örtülmesini dile. Adımın Muhammed olmasını bir eman sayarım.

11. Onun için göğsüne cömert deniz dolusunca bilgiler dolmasını (iste.)

12. Onun için kaynağına gelen kimsenin asla susamayacağını garantileyen bir havuzdan su içmesini (iste.)

13. Sana güvercinlerin secisi ile selam olsun. Ve sana Muhammed'in kabrini özleyenin özlemiyle özlemim var.

Şair, aşağıdaki kasîdesinin ilk dokuz beytinde -yani giriş kısmında- sevgilisi Hz. Peygamber'in yurdu olması nedeniyle Medine'yi methetmiştir. Şair, yine sevgilisi olarak gördüğü Hz. Peygamber'in yurdu Medine'yi ondan kalan bir atlâl olarak düşünmüş, Medine'ye duyduğu özlem duygularını ifade etmiştir. Öyle ki Medine Kuba Camisi ve Sel Dağı'nın kubbesinin çatlaklarının gönlünü yaraladığını, Akik Vadisi'nin ağlamaktan gözlerini akik gibi kıpkırmızıya dönüştürdüğünü söyleyen şair, ayrıca Hz. Peygamber'i hatırlatan Medine'nin ruh âleminde âşık olduğu dostlarının diyarı olduğu sözleriyle de methine devam etmiştir.

Şair Medine'yi methettiği ve özlemine dile getirdiği bu beyitlerini ise "Onların güzelliklerinin bir benzeri ve âşıklarda benim bir benzerim yoktur." ifadesi ile belîğ bir şekilde tamamlamıştır. Daha sonraki beyitlerinde Hz. Peygamber'i methe devam eden şair, medhinin hatimesinde salât ve selâmında yine Kuba (Camisi) ile Sel Dağı'nın kubbesini zikrederek giriş kısmındaki beyitleri ile hatimesini Medine özlemi sonlandırmıştır. (Tavîl)³⁴⁸

قِيَابُ قُبَاءٍ تَلُكُمُ أُمَّ قَبَا سَلَعِ	تَبَدَّتْ فَشَقَّتْ مُهَجِّيَّ بِمَا سَلَعِ	1
وَذَاكُمْ سَنَا الْأَفْرَاحِ حَوْلَ مُفْرَحِ	تَنْقَلُ مِنْ لَمَحِ خَفِيَّ إِلَى لَمَعِ	2
وَهَلْ ذَاكُمْ وَاوْدِي الْعَقِيقِ الَّذِي عَدَا	عَقِيقُ دُمُوعِي بَعْدَهُ دَائِمَ الْهَمْعِ	3
دِيَارَ لِأَحْبَابِي الَّذِينَ أَلْفُتُهُمْ	وَصِرْتُ بِهِمْ فِي عَالَمِ الدَّرِ ذَا وُلْعِ	4
تُرَى هَلْ تَرَى عَيْنِي تَرَاهُمْ فَإِنِّي	بِحَيِّ لِحَيِّ ذُو نَرَاءِ وَذُو وُسْعِ	5
وَلِي فِي مَعَانِيهِمْ مَعَانٍ مَعَاهَا	فَسِيحُ بِنَا أَعْيَى الْقَصِيحِ مِنَ الْبُرْعِ	6
فَفِيهِمْ سُكُوتِي إِنْ صَمْتُ وَفِيهِمْ	كَأَمِي إِذَا مَا فُهِتْ بِالنَّظْمِ وَالسَّجْعِ	7
وَفِكْرِي إِذَا فَكَّرْتُهُ فِي جَمَاهِمِ	فَهُمْ بَصْرِي فِي الْعَالَمِينَ وَهُمْ سَمْعِي	8

³⁴⁸ el-Vedgîrî, Şi'ru İbni't-Ṭayyib, s. 74-75.

9 فَمَا هُمْ فِي حُسْنِهِمْ مِنْ مُمَائِلٍ وَمَا لِي فِي أَهْلِ الصَّبَابَةِ مِنْ سِلْعٍ

1. Şu görülen Kuba'nın kubbesi mi? Yoksa Sel Dağı'nın kubbesi midir? Çatlaklarıyla gönlümün iki köşesini yarıdı.

2. Şu sevinen kimsenin etrafındaki sevinç nuru, göz açıp kapayıncaya kadar parıltıya döndü.

3. Şu, onu (gördükten) sonra sürekli ağlamaktan gözyaşımı akike dönüştüren Akik Vadisi midir?

4. Kendilerine ülfet ettiğim dostlarımın diyarındır. Onlara ruh âleminde âşık oldum.

5. Acaba onların toprakları çok zengin ve genişlik sahibi bir sevgiliye olan sevgimi görür mü?

6. Onların diyarlarında çok mahâretli fâsihleri bile aciz bırakan çok manalı sözlerimiz oldu.

7. Konuşmadığım zaman sükûtum, şiir ve secî ile konuştuğum zaman konuşmam (yine) onlar hakkındadır.

8. Düşündüğüm zaman onların güzelliği hakkında düşünüyorum, âlemlerde onlar benim gözüm ve kulağımdır.

9. Onların güzelliklerinin bir benzeri ve âşıklarda benim bir benzerim yoktur.

Sonuç olarak İbnu't-Ṭayyib'in *Dîvan*'ının çoğunluğunu kasîdeler -yaklaşık olarak %75'ini-, kasîdelerin de çoğunluğunu medihler oluşturmaktadır. Medihlerin ise dînî kişiler ve temalardan oluştuğu görülmektedir. Zaten şairin *Dîvân*'ındaki şiirlerinin çoğunluğu, şairin hac yolculuğundaki müşahede ve ifade ettiği duygularıdır.

2.4. Zühd ve Hikem Şiirleri

İnsanların hayatta edinilmiş tecrübelerini açıklayan ve genellikle insanlara öğüt vermek ve onları irşad etmek amacı taşıyan sözler³⁴⁹ anlamına gelen hikmet, şiirlerde bir tema olarak yer almıştır. İbnu't-Ṭayyib, *Dîvân*'ında hikem türü şiire yer vermiştir. Şair, hac yolculuğu esnasında uğradığı Sirvâl adlı yerin çok sıcak olduğu ve bu sığağa dikkat etmesi gerektiği kendisine söylenince, bu söylenenlere cevap olarak Allah'ın lütfunun çok geniş olduğunu ifade ettiği aşağıdaki hikmetli beytlerini nazmetmiştir. (Mütেকârib)³⁵⁰

1	وَقَالُوا	إِذَا	مَا	أَتَيْتَ	لِسِرْوَا	لَ	فَاخْذِرْ	هُنَالِكَ	حَرًّا	شَدِيدًا
2	وَأَيَّاكَ	وَالْمَاءَ	فَأَمْلَأْ	بِهِ	الْأَ	وَالْيَ	وَأَعِزِّمْ	عَلَى	أَنْ	تَزِيدَا
3	فَإِنَّ	مَفَازَتَهُ	صَعْبَةً	بِشِدَّتِهَا	كَمْ	أَشَابَتْ	وَلِيدَا			
4	وَمَا	عَلِمُوا	أَنَّ	فَضْلَ	الْإِلَآ	هَ	لَيْسَ	يَزَالُ	بَسِيطًا	مَدِيدًا
5	بُعَيْثُ	الْحَلَاثِقِ	إِنْ	عَطِشُوا	بِعَيْثِ	غَزِيرِ	يَعْمُ	الْعَبِيدَا		
6	وَكَمْ	مِنْ	عَدِيرٍ	يُعَادِرُ	مَا	يُرْوِي	رِكَابًا	وَيَكْفِي	جُنُودَا	
7	فَسُبْحَانَهُ	مِنْ	جَوَادٍ	كَرِيمِ	يَعْمُ	الْحَلَاثِقِ	فَضْلًا	وَجُودَا		

1. Dediler ki: “Sirvâl’e geldiğin zaman orada şiddetli sıcaktan sakın!”

2. Suya dikkat et! Onunla kapları doldur ve çoğaltmaya çalış.

3. Çünkü onun çölü zordur. Şiddetiyle nice çocuğun saçları ağardı.

4. Onlar bilmiyorlar mı ki İlahın lütfu yayılmıştır ve açılmıştır.

5. Şayet susuz kalırlarsa, bol bir yağmurla kulların ve mahlûkatın (tamamını) içine alır.

6. Bir binek hayvanını sulamak için yola çıkan nice dere vardır ki bir orduya yeter.

³⁴⁹ Muhammet Selim İpek, “Arap Şiirinde Hikmet Esintileri”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2015, Cilt: 8, Sayı: 41, s. 173.

³⁵⁰ eş-Şerakî, *er-Rihletu'l-Hicâziyye*, s. 549-550; el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni't-Ṭayyib*, s. 34-35.

7. (Allah) Sübhânehû cömertlik ve kereminden (bütün) mahlûkatı lütuf ve cömertlik yönüyle içine alır.

Şairin çeşitli benzetmelerle yolculuğa çıkmanın faydalarını tasvir ve teşbihlerle ifade ettiği ve İmâm Şâfi'î'ye muâraza olarak nazmettiği *Dîvân*'ının belliğ kasîdelerinden biri olan aşağıdaki kasîdesi de şairin hikmet temalı şiirlerindedir: (Meczû'u'r- Remel)³⁵¹

1	سَافِرٌ إِلَى نَيْلِ الْمَعْرِ	ةٍ إِنَّ فِي السَّفَرِ الطَّفَرَ
2	وَأَنْفِرُ لِنَيْلِ الْمَجْدِ فِيمَنْ	لِلْمَعَالِي قَدْ نَفَرَ
3	وَاعْلَمْ بِأَنَّ الْمَكْتَ فِي الْأَوْطِ	انِ يَدْعُو لِلصَّجَرِ
4	وَيُورِثُ الْأَخْلَاطَ وَالْأَجْسَا	مَ أَنْوَاعِ الصَّرِ
5	أَوْ مَا رَأَيْتَ الْمَا لَطُو	لِ الْمَكْتِ يَعْزُوهُ الْكَدَرِ
6	وَالْبَدَرَ لَوْ لَرِمَ الْإِقَا	مَةَ فِي مَحَلِّ مَا بَدَرَ
7	وَالدَّرَ لَوْ أَبْقُوهُ فِي	فَعْرِ الْبِحَارِ لَمَا افْتَحَرَ
8	وَالتَّبِرَ تُرِبَ فِي الْمَعَا	دِنِ وَهُوَ أَفْحَرُ مُدَّخَرَ
9	وَالْعُودُ مَعْدُودٌ لَدَى الْعَابَا	تِ مِنْ جِنْسِ الشَّجَرِ
10	وَالْبَاتِرُ الْمَعْمُودُ لَوْ	مَ يُخْرِجُوهُ لَمَا بَتَرَ
11	هَذَا وَكَمْ مَثَلٍ سَرَى	فِي النَّاسِ مِنْ هَذِي الْعِزِّ
12	أَبْدَى الْبِدَائِعِ مِنْهُ مَنْ	نَظَمَ الْقَرِيضَ وَمَنْ نَثَرَ
13	عَنْ وَجْهَهَا فِي غَالِبِ الْأَسَدِ	فَارِ أَسْفَرَ مَنْ سَفَرَ
14	فَادَابَ عَلَى التَّرْحَالِ فِي	الْأَحْوَالِ أَجْمَعِهَا تُسَرُّ
15	وَاعْلَمْ بِأَنَّ الْبُعْدَ عَنْ	وَطَنِ بِهِ تَمَّ الْوَطَرَ
16	وَاعْرُبَ بِشَرِّقِ وَاشْرُقْنَ	فِي الْعَرَبِ إِنَّ تَكُ دَا نَظَرَ
17	وَاجْعَلْ جَمِيعَ النَّاسِ أَزَّ	رَكَ وَالشَّرَى طَوْرًا وَرَزَّ
18	لَا تَخْتَرْنَ بَدُؤًا وَلَا	حَضْرًا وَكُنْ مَعَ مَنْ حَضَرَ

³⁵¹ eş-Şerakî, *er-Rihletu'l-Hicâziyye*, s. 141-142; el-Murâdî, *Silku'd-Durar*, IV, 91; el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni 'î- Tayyib*, s. 39-40.

فَالْبَدُؤُ	عِزٌّ	وَاللِّطَاءُ	فَهُ	وَالظَّرَافَةُ	فِي	الْحَضَرَ	19
فَإِذَا	بَدَوَتْ	فَكُلُّ	عِزِّ	بَادِحٍ	فِيكَ	اسْتَقَرَّ	20
وَإِذَا	حَضَرَتْ	فَكُلُّ	ظَرِّ	فِي	ظَرْفُهُ	لَكَ	21
لَا	تَبْكُ	إِنْفَاءً	لَا	وَلَا	رِسْمًا	دَثْرَ	22
فَالنَّاسُ	إِلْفُكُ	كُلُّهُمْ	وَالْأَرْضُ	أَجْمَعُهَا	مَقَرَّ		23
فَمَتَى	وَجَدْتَ	الْعِزَّ	وَالْعَيْشَ	الْهَيَّيَّ	أَقِمَّ	تُبْرَ	24
وَإِذَا	رَأَيْتَ	الضِّدَّ	وَالضِّدَّ	الْحَقِّيَّ	فَدَعَّ	وَدَرَ	25
وَاجْعَلْ	بِضَاعَتِكَ	التُّمَى	مَعَ	مَنْ	أَسَرَ	وَمَنْ	26
فَإِذَا	إِنَّقَيْتَ	اللَّهَ	فُرَّ	ت	بِكُلِّ	كَنَزٍ	27

1. Saygınlığı elde etmek için yolculuğa çık. Çünkü yolculukta başarı vardır.
2. Övgüyü elde etmek için yücelere çıkanlarla sen de yola çık.
3. Bil ki vatanda kalma, bıkkınlığa neden olur.
4. Vücuda ve organlara çeşitli zararlar verir.
5. Görmedin mi? Su uzun bir zaman kaldığında bulanır.
6. Ay şayet yerinde kalsaydı dolunay olmazdı.
7. İnci şayet denizin derinliklerinde kalsaydı (diğer taşlara karşı) övünmezdi.
8. Altın madende bir topraktır. (Fakat) O biriktirilenlerin en değerlisidir.
9. Ud ormanda ağaç cinsinden biri sayılır.
10. Kılıcı kınından çıkarmasaları kesmezdi.
11. İnsanlar arasında bu mesellerin benzeri çok dolaşır.
12. Bu konudaki harikaları kimisi şiir kimisi de nesir yazarak gösterdi.
13. Çok insan çoğu kitaplarda konunun bu yönünü ortaya koymuştur.

14. Bütün durumlarda yolculuk etmeye uğraş. Çünkü sevinirsin.
15. Bil ki vatandan uzaklaşmakla maksada ulaşılır.
16. İdrak sahibi isen, doğuda iken batıya batıda iken doğuya git.
17. Bütün insanları gücün kıl ve bütün topraklardan sığınak edin.
18. Sadece bedevi ya da sadece yerlileri tercih etme. (Sana) Gelenlerin hepsi ile birlikte bulun.
19. Göçebelikte izzet, yerleşik hayatta ise letâfet ve zerâfet vardır.
20. Çöle yerleştiğinde her yüce izzet sende yerleşir.
21. Şehre yerleştiğinde (ise) her türlü zerâfet sende yerleşir.
22. Bir dost, bir ev ve yok olan bir kabir için ağlama.
23. Bütün insanlar senin dostun ve bütün dünya sana yerleşme yeridir.
24. Her ne zaman bir izzet ve kolay bir yaşam bulursan (oraya) yerleş. İyilik bulursun.
25. Tersini yani gizli bir yüz çevirme görürsen bırak git.
26. (Sana) Açık gizli davrananlara (karşı) takvayı azık edin.
27. Allah'a karşı takvalı olursan biriktirilmiş bütün hazineleri kazanırsın.

Şairin insanın zilletten uzak durarak şerefli bir hayat yaşaması gerektiğini belirtmiş olduğu ve bunu başarması için de dünyevî çıkar için medihlerde bulunmamasını öğütlediği aşağıdaki beyitlerinin de hikmet yüklü olduğunu görmekteyiz.

(Basît)³⁵²

1	مَا إِنْ يَعْيبُكَ فَفُذُ الْحُلِيِّ وَالْحَلَالِ	إِنْ أَنْتَ بِأَهْمَمِ السَّمَاءِ كُنْتُ مَلِي
2	قَدْ ضَلَّ مَنْ ظَنَّ أَنَّ الْمَالَ يَدْفَعُ مَا	أَوْهَى السُّؤَالَ بِعَرَضٍ فِيهِ مُبْتَدَل
3	لَا بَارَكَ اللَّهُ بَعْدَ الْعَرَضِ فِي عَرَضِ الدُّدِ	يَا وَلَا نِلْتُ مَا بِالْعَرِزِ لَمْ أَنْلِ
4	وَرُبَّ جَاهِلَةٍ هَبَّتْ نُعَاتِي	أَنْ كُنْتُ عَنْ عَمْرِ عَيْشٍ مُؤَثِّرِ الْوَشَلِ
5	قَالَتْ رَأَيْتُكَ دَا قَوْلٍ مُحَبَّرُهُ	أَهْبَى مِنْ الرُّوضِ غِبَّ الْوَائِفِ الْهَطَلِ
6	وَفِي الْمُلُوكِ لَهُ كُفُوٌ فَأُمَّهُمْ	حَتَّى يُعِيدُوكَ دَا حَيْلٍ وَدَا حَوْلِ
7	وَلَسْتُ أَصْغِي وَإِنْ لَجْتُ لِتَعْدِلِ بِي	عَنْ مَنَهِجِ الصَّوْنِ بِالتَّعْتَابِ وَالْعَدَلِ
8	وَإِنَّ مِنْ كَرَمِي بُحْلِي بِشِعْرِي فِي	تَفْرِيطِ ذِي كَرَمٍ أَوْ دَمِّ ذِي بَحْلِ
9	فَلَنْ تَرَانِي مُدْبِلًا مَا حَيْثُ لَهُ	فِي عَيْرِ ذِكْرِ الْوَعَى وَالْأَعْيُنِ النُّجْلِ
10	يَأْتِي إِبَائِي وَأَبَائِي وَيَأْنَفُ لِي	بِحَدِّ أَنْفٍ وَمَمِّ يَقْنَعُ عَلَى رُحْلِ
11	نَفْسُ الْكَرِيمِ تَعَاْفُ الْوَرْدَ يَصْحَبُهُ	دُلُّ عَلَى ظَمِّي الْجُوفِ مُشْتَعِلِ

1. Şayet sen yüce emellerle dolu isen mücevher ve güzel elbisenin olmaması senin için kusur değildir.

2. Bir şey istemekle insanın onuru zedelendiği zaman malın o eksikliği doldurduğunu zanneden hata etmiştir.

3. İnsan onuru gittikten sonra Allah dünyada bereket bırakmasın. Bir şeyi izzetle elde edemiyorsam (varsın) onu elde etmeyeyim.

4. Nice câhil, varlık içinde yaşamak yerine gözyaşını tercih ettiğimden dolayı beni kınamaya başladı.

5. (Bir kadın şöyle) dedi: Senin yazdığın sözleri şiddetli yağmurlu bahçeden daha parlak görüyorum.

6. Krallardan sözüne layık olanlar vardır. Onlara git. Tâ ki seni at ve nimet sahibi olarak döndürsünler.

³⁵² el-Vedğîrî, Şi'ru İbni't-Ṭayyib, s. 86-87.

7. Her ne kadar ısrarla beni bu iffet yolundan vazgeçirmek için kınasa da onun sözlerine kulak vermiyorum.

8. Şiirimde cömertleri övme ve cimrileri zemmetme konusunda cömertliğimden dolayı cimri davranıyorum.

9. Hayatım boyunca savaşları ve güzel gözlüleri zikretme dışında şiirimde başka şeylere tenezzül ettiğimi göremezsin.

10. Onurum ve babalarım (bundan) men ediyor. (Çünkü) Zühal'le yetinmeyecek kadar yükselen yüce bir şanı var.

11. Cömertin nefsi zillet getiren bir suya içi yansa bile gitmeyi hoş görmez.

Şairin hadisten de iktibâs yaparak merhameti öğütlediği aşağıdaki beyitlerinin de yine hikmet temalı olduğu görülmektedir: (Vâfir)³⁵³

رَحْمًا	كُونُوا	اللَّهِ	وَيَخْلُقِ	الرَّحِمَا	بُلُوا	اللَّهِ	عِبَادَ	يَا	1
السَّمَا	فَوْقَ	سُلْطَانُهُ	سَمَا	مَنْ	يَرْحَمُكُمْ	التَّرَى	فِي	مَنْ	2

1. Ey Allah'ın kulları! Akrabalara iyilik edin. Allah'ın yarattıklarına merhametli olun.

2. Yeryüzündekilere merhamet edin ki saltanatı göklere sığmayan da size merhamet etsin.

Şairin “âmîn” demenin hikmetini ifade ettiği aşağıdaki beyti yine hikmetli sözlerindedir:

(Basît)³⁵⁴

الْبَشَرَا	يَشْمَلُ	دُعَاءِ	هَذَا	لِأَنَّ	مُهِجَّتَهُ	اللَّهِ	أَمِينَ	قَالَ	مَنْ	1
------------	----------	---------	-------	---------	-------------	---------	---------	-------	------	---

1. Allah âmîn diyenin ruhunu ebedi kıldı. Çünkü bu dua (bütün) insanlığı kapsar.

³⁵³ el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni't-Ṭayyib*, s. 92.

³⁵⁴ el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni't-Ṭayyib*, s. 114.

İbnu't-Ṭayyib hikmet içerikli şu beyitlerinde ise, nimet ve gazab ilişkisini göstermiştir: (Vâfir)³⁵⁵

1	فَكَمْ مِنْ نِعْمَةٍ فِي طَيِّ نِعْمَةٍ	وَكَمْ مِنْ نِعْمَةٍ فِي طَيِّ نِعْمَةٍ
2	وَكَمْ مِنْ شِدَّةٍ صَارَتْ رَحَاءً	وَأَعْقَبَ ضِيئُهَا فَرْجًا وَرَحْمَةً

1. Nice nimet vardır ki onun gazabındadır. Nice gazap vardır ki onun nimetindedir.

2. Nice sıkıntılar bolluk oldu ve o sıkıntının ardından bir genişlik ve rahmeti geldi.

Şair *Dîvân*'ında kasîdesinin kaybolmasının ardından nazmettiği bu beytinde ise diğer dünya mallarının kendisi için hiçbir değerinin olmadığını söyleyerek şiirinde zühd temasını işlemiştir. (Tavîl)³⁵⁶

1	وَكَيْفَ أَبَالِي أَوْ أَحَدْتُ بَالِي	بِقَانٍ مِنْ الْأَعْرَاضِ أَخْلَقَ بَالٍ
2	وَهَبَ أَنَّهُ فِي الْحَالِ يُصْلِحُ بَالِي	أَمَّا هُوَ فِي يَوْمِ الْمَعَادِ وَبَالِي
3	عَلَى أَنَّ مَوْلَانَا الْكَرِيمَ بِفَضْلِهِ	هُوَ الْمُصْلِحُ الْأَحْوَالِ دُونَ تَبَالٍ
4	فَكُنْ وَائْتَمَّا بِاللَّهِ جَلَّ وَلَا تَمَلَنَّ	إِلَى الْمَالِ تَحْطَى عَنْ رَشِيْقِ نَبَالٍ

1. Geçici, gereksiz, yırtık şeylerle zihnimi nasıl meşgul ederim.

2. Diyelim ki bu şeyler şu anımda bana fayda veriyor olabilir. Ama o kıyâmet gününde sıkıntıdır.

3. Bilindiği gibi, Kerim Mevlâmız, lütfu ile geciktirmeksizin hallerimi düzeltendir.

4. Yüce Allah'a güven, mala meyletme ki güzel şeylerden bile daha iyisini bulasın.

³⁵⁵ eş-Şerakî, *er-Rihletu'l-Hicâziyye*, s. 94; el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni't-Ṭayyib*, s. 118.

³⁵⁶ eş-Şerakî, *er-Rihletu'l-Hicâziyye*, s. 99; el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni't-Ṭayyib*, s. 85.

Sonuç olarak dönemin önemli âlim ve mutasavvıflarından biri olan İbnu't-Ṭayyib'in bu yönü şiirlerine de açık bir şekilde yansımıştır. Şair hikmet ve zühd konulu şiirlerinde Allah'ın lütfunun genişliği, hac yolculuğu bağlamında yolculuk yapmanın fazileti, insanın şerefli bir hayat sürmesinin gerekliliği, merhametli olunulması, âmin demenin önemi, hac özelinde ibadetleri yerine getirmedeki sıkıntılara katlanma, dünya malının değersizliği gibi konuları ifade etmiştir. Şair hikmet ve zühd konulu bu şiirlerinde İmâm Şâfi'î'den tazmin yapmış ve Tuğrâî'nin şiirine ise muâraza yapmıştır. Bu da şairin bu tür şiirlerinde bu şairlerden etkilendiğini göstermektedir.

2.5. İlmî Şiirler

İbnu't-Ṭayyib, *Dîvân*'ında bazı ilmî meseleleri konu edindiği beytlere yer vermiştir. Şair Hz. Peygamber'e salâtin anlamı konusunda aşağıdaki beytini nazmetmiştir: (Tavîl)³⁵⁷

1 صَلَاةٌ سَلَامٌ ثُمَّ حَمْدٌ شَهَادَةٌ وَتَسْبِيحٌ اِسْتِغْفَارٌ الشُّكْرُ كَبِيرًا

1. Şalâatun, Selâmun, şumme Ḥamdun, Şehâdetun, ve Tesbîhun, İstiğfârü, eş-Şukru, Kebbirâ

İbnu't-Ṭayyib aşağıdaki beyitlerinde ise صبي kelimesinin cemilerini nazmetmiştir: (Basît)³⁵⁸

1 أَصْبِيَّةٌ ثُمَّ أَصْبٌ ثُمَّ صَبِيَّانُ وَصَبِيَّةٌ صَبِيَّةٌ أَيْضًا وَصَبِيَّانُ
2 وَصَبْوَةٌ ثُمَّ صَبْوَانٌ وَصَبْوَانٌ وَصَبِيَّانُ حَكَاهَا مَنْ لَهٗ شَأْنُ

1. Eşbyetun, şumme eşbun, şumme şıbyânu, ve şıbyetun, şubyetun, ve şabyânu;

2. Ve şıbvvetun, şumme şubvânun, ve şıbvânu, ve şubyânun (bu cemiler hakkında) iyi bilen birisi anlattı.

³⁵⁷ eş-Şerakî, *Şerhu Kifâyeti'l-Mutehaffiz*, s. 59; el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni't-Ṭayyib*, s. 43.

³⁵⁸ el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni't-Ṭayyib*, s. 99.

Şair *Divan*'ında yer alan aşağıdaki şiirinde ise kunutun manaları açıklamıştır.
(Tavîl)³⁵⁹

1	وَلَقَدْ أَلْفُتُ أَعْدُدُ مَعَانِيَهُ نَجِدُ	مَرِيدًا عَلَى	عَشْرٍ مَعَانِي	مُرْضِيَةً
2	دُعَاءَ حُشُوعٍ وَالْعِبَادَةَ طَاعَةً	إِقَامَتَهَا	إِفْرَارُهُ	بِالْعُبُودِيَّةِ
3	سُكُوتِ صَلَاةٍ وَالْفِيَامِ وَطُولُهُ	كَذَاكَ	دَوَامُ	الطَّاعَةِ الرَّابِعِ النَّبِيَّةِ
4	دَوَامِ لِحِجِّ طُولِ غَرِّهِ تَوَاضَعِ	إِلَى	اللَّهِ	حُدْثَا سِتَّةٍ وَتَمَانِيَّةِ

1. Kunutun lafzını sayarsan razı edecek ondan fazla mana bulursun.
2. Dua, huşu, ibadet, taat, kulluğu tam bir şekilde yapmak ve ikrar etmek,
3. Sukût, namaz, kıyâm ve onu uzatmak, taate devam etmek ve iyi bir niyettir.
4. Sürekli haccetmek, sürekli gazveye çıkmak ve Allah için tevâzu sahibi olmaktır. Onu altı ve sekiz (olarak) al.

Sonuç olarak İbnu't-Ṭayyib, *Dîvân* 'ında bazı ilmî meseleleri konu edindiği şiirlere yer vermiştir. Şair, Hz. Peygamber'e salâtın anlamı, صبي kelimesinin cemilerini ve kunutun manalarına yer verdiği bu şiirlerinde öğretici ilmi şiirlerin genel özelliğini yansıtmış ve akıcı bir dil kullanmıştır. Şairin bazı ilmî meseleleri ele aldığı bu tür öğretici şiirlerinde başarılı olduğu görülmektedir.

2.6. İhvâniyyât

Arap edebiyatında aralarında dostluk ve arkadaşlık ilişkisi bulunan kişilerin birbirlerine nazmettikleri ve gönderdikleri; dostluğun önemi, dostlardan ayrılık, dostlara özlem ve dost sevgisi gibi konuların ele alındığı şiirleri ifade eden ihvâniyyat türünde şiirler nazmedilmiştir.³⁶⁰ İbnu't-Ṭayyib, *Dîvân* 'ında yer verdiği ihvâniyyat

³⁵⁹ el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni't-Ṭayyib*, s. 106.

³⁶⁰ İbrahim Fidan, *Arap Şairlerinden İbnu'n-Nakîb ve Şiiri (Basılmamış Doktora Tezi)*, NEÜSBE, Konya, 2014, s. 51-52.

türündeki aşağıdaki beyitlerini dostlarından İsmail Âsım Efendi³⁶¹ için söylemiştir. Şair bu şiirinde dostuyla arkadaşlığının ebedi olmasını dilemiş, dostunu yücelikte gökyüzündeki aya benzetmiştir. (Vâfir)³⁶²

1	أَدَامَ	اللَّهُ	رُفِقْتَهُ	وَأَبْنَى	عَلَاهَا	فِي	عَلْوٍ	وَارْتِقَاءٍ		
2	وَأَسْمَى	قَدْرُهُ	فِي	كُلِّ	أَرْضٍ	سَمَوِّ	الْبَدْرِ	فِي	أَفْقِ	السَّمَاءِ

1. Allah onunla birlikte olmayı devam ettirsin ve gittikçe yücelmesini baki kılsın.

2. Gökyüzünde ayın yüksekte olduğu gibi onun kıymetini her yerde yüksek kılsın.

Sonuç olarak şair *Divân*'ında konusuna göre şiir türleri içerisinde önemli bir yere sahip ihvâniyyât türünde yukarıdaki 2 beyitle bir dostu için 1 şiirle yer vermiştir.

2.7. Şikâyet, Öz Eleştiri ve Acziyet

İbnu't-Ṭayyib Hicaz yolculuğunda çalınan kasîdesinden dolayı hayıflanmış, bu duruma o kadar üzülmüştür ki zihninde kalan beyitlerle *Divânı*'nı tekrar nazm ederken ayrıca hırsıza şikâyetini ifade ettiği aşağıdaki iki şiirini söylemiştir.

³⁶¹ Daha çok babası Reîsülküttâb Mehmed Efendi'nin sıfatına nisbetle Küçükçelebizâde, bazan da sadece Çelebizâde olarak anılır. İstanbul'da doğdu ve iyi bir tahsil gördü. Özellikle devrinin ünlü şair, müşikişinas ve hattatı Abdülbâki Ârif Efendi'den faydalandı. İstanbul'da çeşitli medreselerde müderrislik, bazı yerlerde kadılık yaptı. 1723 yılında Damad İbrâhim Paşa tarafından Râşid Mehmed Efendi'nin yerine vak'anüvisliğe tayin edildi; 1748'de İstanbul kadısı oldu. 1757'de Anadolu kazaskerliğine getirildiyse de kısa bir süre sonra azledildi. Bu arada kendisine Rumeli kazaskerliği pâyesi verilen İsmail Âsım Efendi, 1759 yılında Koca Râgıb Paşa'nın tavsiyesi üzerine şeyhülislâmlığa getirildi. Bu görevde iken 16 Şubat 1760 gecesi vefat etti. Mezarı, ikinci kayınpederi Hekimbaşı Kazasker Ömer Efendi'nin İstanbul'da Molla Gürânî'de yaptırdığı medrese avlusundadır. (Bkz: Abdulkadir Özcan, "Çelebizâde Âsım Efendi", *DİA*, 1991, III, 477-478)

³⁶² eş-Şerakî, *Şerhu Kifâyeti'l-Mutehaffiz*, s. 35; el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni't-Ṭayyib*, s. 27.

(Tavîl)³⁶³

1 فَيَا لَيْتَهُ لَوْ رَدَّ مِنْهَا فَصِيدَةً وَسَاحَتْهُ فِي الْمَالِ أَجْمَعِ وَالْكِتَابِ

1. Keşke o kasîdemi geri verse de tüm malımı ve bütün kitaplarımı ona bağışlasam!³⁶⁴

(Tavîl)³⁶⁵

1 أَلَا فِي سَبِيلِ اللَّهِ ضَاعَتْ فَصِيدَتِي وَإِنْ كَانَ خَيْرُ الْخَلْقِ أَبَدَى فَبُوهَا

2 فَيَا لَيْتَ شِعْرِي هَلْ تُرَدُّ لِفِكْرَتِي وَأَعْلَمُ مِنْهَا شِعْبَهَا وَفَيْلَهَا

1. Yaratılmışların en hayırlısı onu kabul ettiğini gösterse bile Allah yolunda kasîdem kayboldu.

2. Keşke tekrar hatırlasam da onun bir kısmını ya da benzerini bilebilsem!

Şair bu beyitlerinde ise zamanın getirdikleri yüzünden gücünün zayıfladığını ve hüznlendiğini ifade etmiş ve zamandan şikâyet etmiştir. (Kâmil)³⁶⁶

1 وَالِدَّهْرُ هَدَّ الظَّهْرَ بِالْحَدَّانِ وَنَفَى الشُّجُونَ وَجَاءَ بِالْأَشْجَانِ

2 وَأَقَامَ بِالْحُلْدِ الْبَلَابِلَ حُلْدًا وَبَرَّيْهِ قَدْ طَالَمَا أَشْجَانِي

1. Musibetler gece-gündüz sırtımı (gücü) zayıflattı. Meşguliyetleri giderdi ve hüznü getirdi.

2. Sürekli olan hüznleri gönlüme yerleştirdi ve zamanın felaketleri ne kadar çok beni hüznlendirdi.

³⁶³ eş-Şeraķî, *er-Rihletu'l-Hicâziyye*, s. 99; el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni't-Ṭayyib*, s. 32.

³⁶⁴ İbnu't-Ṭayyib'in bu beyitlerinde kaybolmasından dolayı şikâyetinde bulunduğu kasîdesi 120 beyitten fazla olan Hz. Peygamberin huzurunda onu methettiği kasîdesidir. Kasîdeden hatırladığı sadece 36 beytini eserine yazabilmiştir. (Bkz: el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni't-Ṭayyib*, s. 12)

³⁶⁵ eş-Şeraķî, *er-Rihletu'l-Hicâziyye*, s. 480; el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni't-Ṭayyib*, s. 84.

³⁶⁶ el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni't-Ṭayyib*, s. 119.

Şair icâzet verme konusunda aczini ifade sadedinde ise şu beytini zikretmiştir.
(Tavîl)³⁶⁷

1 وَ لَسْتُ بِأَهْلٍ أَنْ أُجَازَ فَكَيْفَ أَنْ أُجِيرَ وَلَكِنَّ الْحَقَائِقَ قَدْ تُخْفَى

1. Ben birinden icâzet almaya ehil değilken (başkasına) nasıl icazet verebilirim? Lakin hakikatler gizlenmiş olabilir. (Gerçekler görüldüğü gibi olmayabilir.)

Şair aşağıdaki beytinde ise -kendi başta olmak üzere- bir kişinin faydasına olan şeyi elde etmesi ve kendine zararlı olan şeyleri kendinden uzak tutması konusundaki aczi ifade etmiştir: (Tavîl)³⁶⁸

1 وَأَنْ لَّهُ عِلْمٌ بِذَلِكَ وَ قَدْ عَدَا لِعُقْلَتِهِ الْعُظْمَى جَهُولًا بِنَفْسِهِ
2 وَمَنْ أَيْنَ يَدْرِي غِيَّهُ مِنْ رَشَادِهِ عَدَا وَهُوَ سَاهٍ عَنْ تَصَارِيفِ أَمْسِهِ

1. Kendi nefesine karşı (bile) büyük bir gaflette olduğu halde bu konuda nereden bilgisi olacak.

2. O dünkü hallerinden bîhaber iken yarına ait doğruyu ve yanlışı nerden bilecek.

Sonuç olarak şair şiiirlerinde *Divân*'ının çalmasından dolayı hırsıza ve kendisini güçsüz kılan zamana şikâyet konuları ile icâzet verme ve herşeyi bilme konusundaki öz eleştiri ve acziyetinin ifade eden konulara şiiirlerinde yer vermiştir.

2.8. Hiciv

İbnu't-Ṭayyib'in *Dîvân*'ında yer alan şiiirlerinin genel özelliği dînî bir hedef ve temele dayalı olmasıdır. Daha önceden işaret edildiği gibi şair, hangi konuda şiiir nazmederse etsin şiiirlerinde mutlaka dînî bir amacı gözetmiştir. Aşkını ifade ettiği gazelinden, medihte bulunduğu şiiirlerine kadar güttüğü bu amacını aynı şekilde *Dîvân*'ında bir şiiirle yer verdiği hicivinde de görmek mümkündür. Şair döneminde

³⁶⁷ el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni't-Ṭayyib*, s. 82.

³⁶⁸ eş-Şerakî, *er-Rihletu'l-Hicâziyye*, s. 95; el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni't-Ṭayyib*, s. 115.

kendisinden menfaat sağlamak için kesinlikle hiçbir kimseyi övmediği gibi herhangi bir husumetinden veya kırgınlığından dolayı da hiçbir kimseyi hicvetmemiştir. *Dîvân*'ında yaptığı tek hicvinin konusu Hz. Ali'yi öldüren harici İbnu'l-Mulcem ve onunla aynı çizgide bulunan, onu şiiirlerinde öven, İslâm akîdesinden sapan Hâricî 'İmran b. Hittân'dır.

Şair hicvine etkili bir mukaddime ile başlamış, İbnu'l-Mulcem'in Hz. Ali gibi büyük bir şahsiyeti öldürmesinin büyük bir olay olduğuna dikkat çekmiş, Hz. Ali'nin mükemmel özelliklerini saymış ve bu çerçevede Hz. Peygamber ile akrabalığına özellikle vurgu yapmıştır. İbnu'l-Mulcem'in adının Abdurrahmân b. Amr b. Mulcem olmasına vurgu yaparak ismi olan Rahmanın kulu sıfatını haketmediğini, zıddı ile isimlendirilmesini yani zâlim olduğunun söylenmesi gerektiğini hicvinde nazmetmiştir. Şair bütün bu gerçekleri de edebî bir şekilde sunmuştur. Bu beyitlerinin ardından da şair gerek İbnu'l-Mulcem'e gerekse İbn Hittân'a "Topraklarını sabah yağmurları sulamasın!" bedduasında bulunarak hicvine etkileyici bir değer katmıştır. (Basît)³⁶⁹

- | | | | | |
|----|--|-------------------|-----------------------|----------------------|
| 1 | قُلْ لَإِنِّ مُلَجِّمِ الْمُلَجِّمِ نِيرَانَا | الْمُسْرِبِ | خِذْلَانَا | وَحُسْرَانَا |
| 2 | عَدَلْتُ عَنْ طُرُقَاتِ الْعَدْلِ يَا عَدِيرُ | وَحُضْتُ فِي | الْعَدْرِ أَهَارًا | وَعُدْرَانَا |
| 3 | ضَلَلْتُ فِي سُبُلِ عَرَاءٍ وَاضِحَةٍ | وَلَمْ تَنْزُلْ | عَنْ سَبِيلِ الْحَقِّ | تَيْهَانَا |
| 4 | أَفْرَطْتُ فِي الْجَهْلِ إِذْ فَرَطْتُ مِنْ حَقِّ | حَتَّى قَتَلْتُ | إِمَامًا عَالِيًا | شَانَا |
| 5 | صَهْرُ الرَّسُولِ عَلِيٌّ زَوْجُ فَاطِمَةَ | وَحَبِيرُ مَنْ | زَيْنَ الْهُدَى | وَمَنْ شَانَا |
| 6 | وَوَالِدُ الْحُسَيْنِ النَّبِيِّنِ وَمَنْ | كَانَا إِلَى | الْمُصْطَفَى | رَوْحًا وَرَيْحَانًا |
| 7 | وَبَابِ مِصْرٍ عُلُومِ الدِّينِ أَجْمَعِهَا | فَلَيْسَ يَعْزُبُ | عَنْهُ حَيْثُمَا | كَانَا |
| 8 | وَدُوِّ السَّجَايَا الَّتِي لَيْسَ يَحْضُرُهَا | عَدُّ وَلَوْ | طَالَتْ | الْأَزْمَانُ |
| 9 | وَمَنْ مَنَاقِبُهُ حَدِيثٌ وَلَا حَرْجٌ | بَلَى جَحَاوَزَ | مَا فِي | الْبَحْرِ مَوْلَانَا |
| 10 | أَحْطَأْتُ أَحْطَأْتُ يَا ابْنَ مُلَجِّمِ فَلَقَدْ | أَتَيْتُ عَلَى | الْأَدَى | وَالْوَرِيرِ |
| 11 | وَجُرْتُ عَنْ كُلِّ أَجْرٍ لَسْتُ نَائِلُهُ | وَجِنْتُ جَهْرًا | جَرِيرَاتٍ | وَعَصِيَانَا |

³⁶⁹ el-Vedgîrî, *Şi'ru İbni't-Ṭayyib*, s. 96-97.

12	وَبُذِّتَ بِالسُّحُطِ وَالْعُنْبِيِّ عَلَى غَضَبٍ	تَلْقَاهُ حَيًّا بِلَا شَكِّ وَمَوْتَانَا
13	وَقَدْ أَخْطَأَ الْقَوْمُ إِذْ سَمَّوكَ عَابِدَ رَحْمَا	نِ وَبِالْخُلْفِ قَدْ بَارَزْتَ رَحْمَانًا
14	مَا كَانَ أَوْلَاكَ أَنْ يَدْعُوكَ عَاصِيَهُ	بَلَى بَحَاوَزْتَ عَصِيَانًا وَكُفْرَانَا
15	فَلَا سَعْتُكَ مِنَ الْوَسِيِّ غَادِيَّةٌ	وَلَا سَعْتُ أَزْضَ عِمْرَانَ بْنِ حِطَّانَا
16	عِمْرَانُ عُمِرَ بِالْكَفْرِ الصَّرِيحِ وَمَنْ	حِطَّانُ حَطَّ عَلَيْهِ اللَّهُ نِيرَانَا
17	مَا أَنْتَ إِلَّا شَقِيٌّ وَهُوَ مِثْلُكَ فِي	شَقَاوَةِ تُخْدَلَانِ فِيهَا خِدْلَانَا
18	لَا تَعْتَرِزْ أَوْ تُصَدِّقْ بِمَقَالَتِهِ	فَإِنَّهَا كُسِيَتْ زُورًا وَجُهْتَانَا
19	وَاللَّهُ مَا هِيَ إِلَّا ضَرْبَةٌ شَقِيَّتٌ	فَكَيْفَ تَبْلُغُ مِنْ ذِي الْعَرْشِ رِضْوَانَا
20	بَاءَتْ بِحُسْرِ وَتَطْفِيفٍ وَمَنْقَصَةٍ	فَكَيْفَ تُحْسِبُ أَوْفَى النَّاسِ مِيزَانَا

1. Her yönden terk edilmiş ve kaybetmiş, ağzına ateşle dolu bir gem vurulmuş İbnu'l-Mulcem'e söyle.

2. Ey vefasız adam! Hainlik nehir ve göllerine dalarak adalet yollarından saptın.

3. Apaçık aydınlık yollarda saptın ve hâlâ da hak yoldan sapmaktasın.

4. Ahmaklıkta aşırı gittiğinden cahillikte de aşırı gittin. Tâ ki şanı yüce olan imamı öldürdün.

5. (O İmam ki) Rasûlün damadı, Fâtıma'nın eşi, hidayeti güzel gösterenlerin en hayırlısı ve şanı yüce Ali'dir.

6. (O İmam ki) Mustafâ'nın hoş kokulu reyhânı olan nurlu iki Hasan'ın babasıdır.

7. (O İmam ki) Bütün dînî ilimlerin memleketinin kapısıdır. O nerede olursa olsun ondan uzak değildir.

8. (O İmam ki) Zaman uzadıkça uzasa bile hiçbir sayının özelliklerini sınırlayamadığıdır.

9. (O İmam ki) Menkıbelerini (istediğin kadar) çok anlat. Sınırlama yok. Çünkü Efendimizin menkıbeleri denizde bulunan herşeyi aştı.

10. İbnu'l-Mulcem! Hata ettin hata ettin. Kesinlikle bir eza ve günah işledin.

11. Elde edemeyeceğin her mükâfat için yoldan saptın. Âşık bir şekilde günahlara ve isyana girdin.

12. Diriyken ve ölü iken kesinlikle karşılaşacağın bir gazapla öfke ve kınamaya uğradın.

13. Sen suç işleyerek Rahman'a karşı çıkarken halk seni Rahman'ın kulu olarak isimlendirmekle hata etti.

14. Sana âsi diye çağrılmak ne kadar da yakışırdı. Çünkü sen isyan ve küfürde haddi aştın.

15. Ne senin ve ne de 'İmran b. Hıttan'ın topraklarını baharın sabah yağmurları sulasın.

16. Çünkü İmran apaçık bir küfürle dolduruldu. Hıttan'a ise Allah ona ateşi bastırdı.

17. Sen ancak bir şakîsin. O ('İmran b. Hıttan) da senin gibidir. Şekâvette her ikiniz de yalnız bırakılacaksınız.

18. Onun sözüne kanma ve inanma. Çünkü onun sözü yalan ve iftiradan bir elbise giydi.

19. Allah'a yemin olsun ki, o haince bir vuruştur. Arşın sahibinin rızasına nasıl ulaşırsın.

20. (Bu vuruştan sonra) Hüsrân, kusur ve ayıba uğradın. Nasıl olur da insanların mîzanda en ağır basanı zannedebilirsin?

Sonuç olarak şair döneminde kendisinden menfaat sağlamak için kesinlikle hiçbir kimseyi övmediği gibi herhangi bir husumetinden veya kızgınlığından dolayı

da hiçbir kimseyi hicvetmemiştir. *Dîvân*'ında yaptığı tek hicvinin konusu Hz. Ali'yi öldüren harici İbnu'l-Mulcem ve onunla aynı çizgide bulunan, onu şiirlerinde öven, İslâm akîdesinden sapan Hâricî 'İmran b. Hittân'dır.

2.9. Dînî Şiirleri

İbnu't-Ṭayyib'in *Dîvân*'ındaki şiirler, çoğunlukla dînî tema ve bu tema etrafında gelişen amaçlar ile nazmedilmiştir. Bu da şiirlerin konusunun dînî çerçevede döndüğünü göstermektedir. Zaten *Dîvân*'ı oluşturan beyitlerin çoğunluğu, şair tarafından Hicaz yolculuğu esnasında nazmedilmiştir. Şiirlerin konularının da öncelikle Hicaz yolculuğu, Mescidi Haram, Mekke, Minâ, Medine, Ḥayf, Arafat, Akabe, Meş'aril-Harâm, Makâm-ı İbrâhîm, Hicri İsmâîl, Mültezem, Safâ ve Merve, Ümmü'l-Kurâ, el-Haceru'l-Esved, el-Beytü'l-Atîk, Mescidün-Nebî, Ravza-i Mutahhara gibi kutsal mekânlar ile tavâf, say, kurban, cemre, zezem vb. kutsal kavramlardan oluştuğu görülmektedir. Ayrıca her ne kadar şairin şiirleri muhteva açısından medih, hiciv, gazel, övgü vb. farklı konular altında değerlendirilse de şiirlerinin çoğunluğunun yine dînî temalı olduğu unutulmamalıdır. Fakat bu başlık altında sadece dînî şiirleri olarak dînî mekân ve kavramların bulunduğu ve ibadetlere değindiği şiirleri alınmıştır.

Şair hac yolculuğu sonunda Allah'ın lütfu ile Kâbe'ye ulaşmasından ve bu nimete karşı hamd etmesinden bahsettiği şiirinde dînî kavram ve mekânlara yer vermiştir. (Vâfir)³⁷⁰

1 لَقَدْ فُرْنَا وَبِله التَّنَاءِ وَأَدْرَكْنَا مِنْ الْمَوْلَى الْعَطَاءِ

2 وَأَشْرَفْنَا عَلَى حَرَمِ أَمِينِ لَهُ مِنْ كُلِّ نَاحِيَةٍ يُجَاءِ

1. Allah'a Hamdolsun. Mevlâ'dan bize lütuf ulaştı ve başardık.

2. Her yönden kendisine gelenin olduğu Harem-i Emîn'e yukarıdan baktık.

³⁷⁰ eş-Şerakî, *er-Rihletu'l-Hicâziyye*, s. 373; el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni't-Ṭayyib*, s.27.

Şair bu şiirinde ise haremın mukaddes mekânlarını ve bu mekânlarda yapılan ibadetleri zikretmiştir. (Kâmil)³⁷¹

1	هَذِي أَبَاطِخَ مَكَّةِ حَوْلِي وَمَا	جَمَعْتَ	مَشَاعِرُهَا	مِنَ	الْحُرْمَاتِ
2	أَدْعُو بِهَا لَبَّيْكَ تَلْبِيَّةَ امْرِئٍ	يَرْجُو	الْخُلَاصَ	بِهَا	مِنَ الْأُرْمَاتِ
3	فُلْتُ الْمُئِي بِمِي لَوْ أَيِّي لَمْ أَحْفِ	بِالْحَيْفِ	مِنْ	ذَنْبِ	أَحَالِ سِمَانِي
4	وَعَرَفْتُ فِي عَرَفَاتِ أَيِّي نَاشِقٌ	لِلْعَفْوِ	عَرَفًا	عَاطِرٌ	النَّسَمَاتِ

1. Bunlar Mekke'nin çevremdeki geniş alanları ve kutsal yerlerinin topladığı dokunulmaz yerlerdir.

2. Orada sıkıntılardan kurtulmak isteyen kimsenin telbiyesi gibi telbiye ediyorum.

3. Hayf'ta çehremi değiştiren gizli günahım olmasaydı Mina'da umuduma ulaşacağım derdim.

4. Arafat'ta meltem kokularının esintisi gibi affın kokusunu içime çekeceğimi anladım.

Şairin bu şiirinde ise hac ibadetinin yapılışı ve onunla ilgili mekânları konu edindiği görülmektedir. (Hafif)³⁷²

1	قَدْ عَرَفْنَا الْحَيْرَاتِ فِي عَرَفَاتِ	وَضَمِينًا	مِنَ	سَائِرِ	الْأَقَاتِ
2	وَوَطَفِرْنَا بِمَا أَرَدْنَا وَفُزْنَا	بِغَلَى	الْفُضُورِ	وَالْعُرْفَاتِ	
3	وَأَزْدَلْفْنَا لِرَيْتِنَا وَجَمَعْنَا	كُلَّ	حَيْرٍ	بِجَمْعِ	مُرْدَلِقَاتِ
4	وَلَدَى الْمَشْعَرِ الْحَرَامِ شَعْرْنَا	بِقَبُولِ	الْأَعْمَالِ	وَالدَّعَوَاتِ	
5	وَأَرْتَنَا الْمُئِي مِئِي وَلَدَى الْحَيْ	فِ	أَمِنَّا	مِنَ	سَائِرِ الْحَوْفَاتِ
6	وَرَمِينَا الْجِمَارِ نُطْفِي جِمَارِ الدَّ	نِبِ	فَأَعْجَبَ	لِلضِّدِّ	فِي الْجُمَرَاتِ
7	وَحَلَقْنَا فَحَلَقْتُ حَوْلَنَا كَمْ	حَلَقَاتِ	مِنَ	أَضْرِبِ	الْحَيْرَاتِ

³⁷¹ eş-Şerakî, *er-Rihletu'l-Hicâziyye*, s. 378; el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni't- Tayyib*, s. 32-33.

³⁷² eş-Şerakî, *er-Rihletu'l-Hicâziyye*, s. 394-395; el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni't- Tayyib*, s. 33.

8	ثُمَّ طُفْنَا إِفَاضَةً حَوْلَ بَيْتِ اللَّهِ	جَلَّ	سَبْعًا	مِنْ	الطَّوْقَاتِ
9	وَرَكْعَنَا خَلْفَ الْمَقَامِ فَيَا حُسْنَ	الرُّكُوعِ	هُنَاكَ	وَالسَّجَدَاتِ	
10	وَرَجَعْنَا إِلَى مِيٍّ لِتَمَامِ	الْأُمْنِيَّاتِ	هُنَاكَ	وَالنِّيَّاتِ	
11	مَنْزِلَ لِحِمَاهُ بَجَمْعِ الْأَرْكَاءِ	بُ	طُرًّا	مِنْ	سَائِرِ السَّاحَاتِ
12	قَدْ زَهَا وَازْدَهَى فَلَيْسَ لَهُ	شِبْهَةٌ	وَمَا	إِنْ	لِحُسْنِهِ مِنْ مَوَاتِ
13	وَتَشَاهَمَتِ السَّمَاءُ مَعَ الْأَرْضِ	ضِ	لَدَيْهِ	فِي	عَاسِقِ الظُّلُمَاتِ
14	فَالسَّمَاءُ بِشُھْبِهَا قَدْ أَضَاءَتْ	وَالثَّرَى	بِشُمُوعِهَا	الرَّاهِرَاتِ	

1. Arafat'ta (bütün) hayırları bildik. Ve bütün âfetlerden emin olduk.
2. İsteklerimizi elde ettik. Ve yüce (cennetin) köşk ve odaları (nı) kazandık.
3. Rabbimize yaklaştık ve Müzdelife'de toplanmakla bütün hayırları elde ettik.
4. Meş'aril-Harâm'da (bütün) amellerin ve duaların kabulünü hissettik.
5. Mina bize isteklerimizi gösterdi. Ve Hayf'da bütün korkulardan emin olduk.
6. Günah ateşini söndürmek için cemreler de attık. Cemrelerin zıtlığına şaşır.
7. Tıraş olduk. Nice iyilik çeşitlerinden halkalar etrafımızda döndü.
8. Sonra Yüce Allah'ın evinin etrafında yedi dönüşle ifâda tavafı yaptık.
9. Makamın arkasında namaz kıldık. Orada rükû ve secdeler ne güzeldir.
10. Orada emellerimizi ve niyetlerimizi tamamlamak için Mina'ya (geri) döndük.
11. (Mina) Her yerden bütün kabilelerin toplandığı korunaklı yerdir.
12. Parladı ve ışıldadı. Onun güzellikte eşi ve benzeri yoktur.

13. Gök ve yer karanlık bastığında onda birbirine benzedi.

14. Gök yıldızları ve yer parlak ışıkları ile aydınlık oldu.

Şair aşağıdaki şiirinde ise yapılan hac ibadetinin insana kazandırdığı üstün mertebeden, Makam-ı İbrahim’de namaz ve Haceru’l-Esved’i istilâm gibi dînî temalardan bahsetmiştir. (Mütekârib)³⁷³

1 حَصَلْتُ عَلَى الْمَجْدِ وَالسُّودِ وَأُمِنْتُ مِنْ سَالِحِ أَسْوَدِ
2 وَصَلَّيْتُ مَا شِئْتُ خَلْفَ الْمَقَامِ وَقَبَّلْتُ فَآ الْحَجَرَ الْأَسْوَدِ

1. Yüce bir konumu ve şerefi elde ettim. En kötü şeylerden emin oldum.

2. Makamın arkasında istediğim kadar namaz kıldım. Ve Hacer-i Esved’in ağzını öptüm.

Şairin Safâ ve Merve’de bulunduğu kalbinin saflaştığı ve yumuşadığını ifade ettiği bu şiirinde ise yine kutsal mekânlardan bahsetmiştir. (Tavîl)³⁷⁴

1 صَفَا الْقَلْبُ مِثِّي إِذْ وَقَفْتُ عَلَى الصَّفَا فَلِلَّهِ رَبِّعٌ فِيهِ كُلُّ امْرِئٍ صَفَا
2 وَأَمْسَى فُقَادِي لَيْتًا ذَا سُهولةٍ وَقَدْ كَانَ قَدَمًا وَهُوَ أَقْسَى مِنَ الصَّفَا
3 وَبِئِ الْمَرْوَةِ الْعَرَاءِ زَادَتْ مُرَوِّي كَمَالًا وَلَمْ لَا وَهِيَ مَنْزِلَةُ الْوَفَا

1. Safâ’da durduğumda kalbim saflaştı. Her insanın temizlendiği mekân ne güzeldir!

2. Gönlüm yumuşadı ve rahatladı. Eskiden taştan daha katıydı.

3. Güzel Merve’de faziletim tam bir şekilde arttı. Niçin artmasın ki! Çünkü O vefâ makamıdır.

Şair aşağıdaki şiirinde ise yine Makam-ı İbrahim, zemzem, Safâ, hervele, Hicr’i İsmâîl, namaz, Mevlâ, Kâbe, Rab, Allah, günah, af gibi bazı dînî kavram ve mekânlara yer vermiş ve ibadetlerden bahsetmiştir:

³⁷³ eş-Şeraķî, *er-Rihletu’l-Hicâziyye*, s. 381; el-Vedğîrî, *Şi’ru İbni’t-Ṭayyib*, s. 37.

³⁷⁴ eş-Şeraķî, *er-Rihletu’l-Hicâziyye*, s. 382-383; el-Vedğîrî, *Şi’ru İbni’t-Ṭayyib*, s. 82.

(Kâmil)³⁷⁵

1	يا سائِفاً عَنِّي الَّتِي بَقِيَ وَزَمْرَما	أَبشِرْ فَقدَ جِئْتَ المَقامَ وَزَمْرَما
2	كَمْ كُنْتُ تُذَكِّرُنِي مَنارَ مَكَّةِ	وَتَقُولُ إِنَّ بِنّا المُنَى والمَعنَمَا
3	بَرْدٍ بِماءِ سِقايَةِ العَبّاسِ ما	كَابَدْتَهُ طُولَ الطَّرِيقِ مِنَ الظَّما
4	وَأَهْضُ فَهَرُولُ بَيْنَ مَكَّةَ وَالصَّفَا	وَأَدْخُلُ إِلى الحِجِّ الشَّرِيفِ مُسَلِّما
5	وَمَقامِ إِبراهيمَ زُرُهُ مُبادِراً	وَلِحِجْرِ إِسماعيلَ صَلِّ مُعظِّما
6	وَأَنْظُرُ عَرُوسَ البَيْتِ يُجَلِّ حُسْنُها	فَلَدُ بِنّا مُسْتَعِنَما
7	فَهَيَّ الَّتِي ظَهَرَتْ فَصائِلُها فَلا	تَخْفَى وَهَلْ يَخْفَى سَنّا فَمَرِ السَّما
8	وَمِنَ العَجائِبِ أَهَّما مَحْرُوسَةٌ	وَالصَّيْدُ فِيها لا يَزالُ مُحْرَما
9	وَالطَّيْرُ لا يَعْلُو عَلى أَزْكانِها	إِلاَّ لِيَشْفَى إِنا عَدا مُتَسَلِّما
10	تَحْتالُ فِي حُلِّ السَّوادِ وَباجِها	بِالنُّورِ دَما مُبَرِّعاً وَمُكَلِّما
11	هِيَ كَعْبَةُ المَوالِ الكَرِيمِ وَكُلُّ مَنْ	وَاقى إِليها حَقُّهُ أَنَّ يُكْرَما
12	ما مِنْهُمُ إِلاَّ ذَليلٌ حَاضِعٌ	بِأَكِ عَلى رِلاَتِهِ مُتَنَدِّما
13	يا رَبِّ قَدْ وَقَفْتُ بِبابِكَ عُصْبَةٌ	يَرِجُونَ مِنْكَ تَفَضُّلاً وَتُكْرَما
14	ذا طالِبٌ فَضْلاً وَذا مُتَفَضِّلٌ	بِمّا جَنّاهُ مِنَ الذُّنُوبِ وَقَدَّما
15	فَأَقْبِلُهُمُ وَأَنْلُهُمُ مِنْكَ الرِّضَى	وَتَجَاوِزِ اللّهُمَّ عَمَّنْ أَجْرَما

1. Ey terennüm ederek develeri süren! Sevin! Makâm'a ve zemzeme geldin.

2. Sen bana hep Mekke evlerini hatırlatıyorsun ve “Orada istek ve ganimetler var.” diyorsun.

3. Yol boyunca susuzluktan çektiğin zahmetleri Abbas'ın şikâyet suyu ile serinlet.

4. Kalk ve Mekke ile Safâ arasında hervele yap. Selâmlayarak haccı şerife başla.

³⁷⁵ eş-Şerakî, *er-Rihletu'l-Hicâziyye*, s. 422-423; el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni't-Ṭayyib*, s. 88- 89.

5. Hemen Makâm-ı İbrâhîm'i ziyaret et. Hicr'i İsmâîl'de tâzim ederek namaz kıl.
6. Bakanlara güzelliği gösterilen gelin beyte bak. Ganimet isteyerek ona yönel.
7. O ki fazileti ortaya çıkmıştır. Gizli kalmaz. Gök ayının parıltısı gizli kalır mı?
8. Korunmuş olması onun harikalarındandır. Av hâlâ onda haramdır.
9. Kuş sabahleyin onun rükûnları üzerinde ancak selâmet ve şifâ bulmak için yükselir.
10. Siyah, güzel elbiseler içinde süsleniyor. Kapısı nurla sürekli örtülmüştür.
11. O cömert Mevlâ'nın Kâbe'sidir. Oraya gelen herkesin hakkı saygı görmektir.
12. Oraya gelen herkes alçakgönüllü, hatalarına ağlayan ve pişman olandır.
13. Ya Rabbi! Senin kapında bir grup insan senden lütfunu ve fazlını umarak durdu.
14. (Kimi) Daha fazla istek sahibi. (Kimi de) Önceden işlediği günahlardan kurtulmak isteyen günah sahibi.
15. Onları kabul, rızana mazhar eyle ve Allahım günah işleyenleri affet!

Dîvân'ın muhteva özelliklerinden bahsedilirken de ifade edildiği gibi İbnu't-Ṭayyib'in dinî şiirlerinin çok olmasından dolayı dinî içerikli şiirlerinde bu örneklerle yetinilmiştir.

Sonuç olarak İbnu't-Ṭayyib'in *Dîvân*'ındaki şiirler, çoğunlukla dinî temalardan meydana gelmektedir. Bu da şairin şiirlerinin konularının dinî çerçevede döndüğünü göstermektedir. Her ne kadar şairin şiirleri muhteva açısından farklı konular altında değerlendirilse de şiirlerinin çoğunluğunun yine dinî temalı olduğu

görülmektedir. Şair sadece dînî mekân ve kavramlara yer verdiği ve ibadetlere değindiği çok sayıda şiir nazmetmiştir.

2.10. Hamriyyât

Klâsik İslâm-şark edebiyatında şarap ve şarap eğlencelerinin (meclis) anlatıldığı eserler genel olarak “Hamriyyat” başlığı altında değerlendirilmektedir.³⁷⁶

Şairin şiirleri arasında içkiden bahseden hamriyyât türü bir kasîdesi mevcut değildir; fakat şairin *Divan*’ında sadece Hz. Peygamber’e yapmış olduğu bir methiyesinin mukaddimesindeki afif gazelde içkiye değindiği görülmektedir. Aşağıdaki beyit şairin *Dîvân*’ında hamra (içkiye) değindiği tek beytidir. Şair bu beytinde içki anlamı taşıyan (الشَّمُول) kelimesini kullanmıştır:

(Münserih)³⁷⁷

4 أَيَّامٍ نُسْفَى مَعَهَا الشَّمُولَ عَلَى رَوْضٍ يُشَاكِلُ زَهْرَةَ الزَّهْرَا

4. Çiçekleri (parlaklıkta) yıldızlara benzeyen bir bahçede onunla beraber şarap içtiğimiz günleri (hatırlattı.)

2.11. Fahr

Sözlükte “övünmek” anlamına gelen fahr kelimesi edebiyat terimi olarak şairlerin kendilerinden, kabile, soy sop, hasep nesep, inanç, din, mezhep ve meşreplerinden; edebî ve siyasî güçleriyle şiirdeki ustalık, yetenek ve faziletlerinden; hatta kılıç, zırh, at -özellikle deve gibi- şahsî mal ve eşyalarından veya uzun ömürleriyle hayat tecrübelerinden övünerek söz ettikleri şiir türünü ifade eder.³⁷⁸ Fahr, insan tabiatında övünmeye ve övülmeye bir tutku bulunduğundan dolayı edebî temalar içinde insan fitratını en iyi gösteren kavram olarak kabul edilmekle birlikte

³⁷⁶ Savaşkan Cem Bahadır, “Şeyhülislâm Yahyâ Bey’in Disünler Redifli Gazeli”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 7 Sayı: 30, s. 45.

³⁷⁷ eş-Şerakî, *er-Rihletu'l-Hicâziyye*, s. 180; el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni't-Tayyib*, s. 41.

³⁷⁸ Durmuş, “Fahr”, *DİA*, Ankara, 1995, XII, s. 79.

insanın bu fitrattan doğan içinin dışı yansımasının da en iyi anlatıldığı tür olarak görülür ve öyle kabul edilir.³⁷⁹

Şairin kendisini övdüğü ve *Dîvân*'ındaki fahr türünün tek örneği olan şiirinde İbnu't-Ṭayyib, Mâlik b. Abdirrahmân b. Murahhal'ın (İbn Murahhal) manzum eserine yazmış olduğu şerhi *Muvaṭṭıtu'l-Fasîh li Muvaṭṭıti'l-Fasîh*'i telif ettiğinde aşağıdaki beyti söyleyerek kendisiyle övünmüştür: (Kâmil)³⁸⁰

1 لَا بَدْعَ إِذْ وَاقَى بَعَثَ صَيْبٍ وَأَتَى بِكُلِّ شَدَى وَعُزْفٍ طَيِّبٍ
2 وَاحْتَصَّ بِالْحَمْدِ الْكَثِيرِ فَإِنَّهُ نَجْرُ اشْتِاقِ مُحَمَّدِ بْنِ الطَّيِّبِ

1. Bol yağmur ve yayılan bütün hoş kokularla gelmesinde şaşılacak bir şey yok.

2. Çünkü (O'na) çok övgü lütfedildi. O iştikak ustası Muhammed b. Ṭayyib'tir.

2.12. Özlem Şiirleri

Şairin özlem (hasret) ifade eden şiirlerine baktığımızda, özlemini sürekli çektiği -başta Kâbe'ye-, sonra da Hz. Peygamber'e, onun sevgisi nedeniyle Medine'ye, diğer kutsal mekân ve yerlere ve yolculuğunda tanıştığı kimselere olan özlemlerini görmekteyiz.

2.12.1. Dostlara Özlem

Şairin kutsal mekânlara yolculuğunda, Fas'tan çıkarken söylediği bu şiirinde geride bıraktığı dostlarına özlemini ifade etmiş, onlara olan vefâ ve sevgisini zikretmiş ve onlardan ayrılmasının isteyerek olmadığını, amacının sadece Rabbe ulaşmak olduğunu ifade etmek suretiyle ayrılma sebebini yüce bir sâlike bağlamıştır.

³⁷⁹ Halim Öznurhan, "Arap Şiirinde Fahr Teması", *SÜİFD*, Sayı: 22, 2006, s. 149.

³⁸⁰ el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni't-Ṭayyib*, s. 32.

(Tavîl)³⁸¹

- 1 نُودِعُكُمْ وَنُودِعِ اللَّبَّ وَالْقَلْبَا لَدَيْكُمْ أَيَا مَنْ لَمْ يَزَالُوا لَنَا قَلْبًا
 2 وَنَسْأَلُكُمْ أَنْ تَعْذِرُونَا وَتَسْمَحُوا وَلَا تَعْدُوا كَلًّا وَلَا تُكْثِرُوا عَتْبًا
 3 وَمَا كَانَ هَذَا الْبَيْنُ وَاللَّهُ عَنِ رِضَىٰ وَلَكِنَّهُ وَصَلًا نُطِيعُ بِهِ الرَّبَّ
 4 وَفِي ضَمْنِهِ زِيَارَةُ الْمُصْطَفَىٰ الَّذِي لَهُ خَلَقَ اللَّهُ الْأَمْشَارِقَ وَالْعَرَبَا
 5 عَلَيْهِ صَلَاةُ اللَّهِ مَا دَرَّ شَارِقٌ وَمَا طَلَعَتْ شَمْسٌ فَأَدْهَبَتْ الشُّهُبَا

1. Ey, hep gönlümüzde olan kişiler! Sizinle vedalaşırken özümüzü ve kalbimizi size bırakıyoruz.

2. Özrümüzü kabul etmenizi, bize hoşgörülü davranmanızı, bize vefasızlık yapmamanızı ve çok sitem etmemenizi istiyoruz.

3. Bu ayrılık vallahi isteyerek değildir. Lâkin o kendisine itaat ettiğimiz Rabbe ulaşmaktır.

4. Onun içinde Allah'ın doğu ve batıyı kendisi için yarattığı Mustafâ (sav)'nın ziyareti vardır.

5. Güneş doğdukça ve doğup da yıldızları giderdiği sürece Allah'ın salâtı onun üzerine olsun.

Şair aşağıdaki iki şiirinde ise hac yoculuğu esnasında kendisinden ayrıldığı arkadaşı İbn Ceyce olarak bilinen Ebû Abdillâh Muhammed el-Ḥayyât'a özlemini dile getirmiştir. (Vâfir)³⁸²

- 1 وَسَارَ إِلَى السَّوَيْسِ وَوَلِي فُرَادًا بِهِ مِنْ نَارٍ فُرْقَتِهِ اتِّقَادًا
 2 فَيَا لَيْتَ الرَّمَانَ يَجُودُ يَوْمًا بِلُقْيَاهُ وَمَا دَهْرِي جَوَادًا

1. Benim onun ayrılık ateşiyle yanan bir gönlüm olduğu halde Süveys'e yöneldi.

2. Keşke zaman onunla karşılaşmamda bir gün cömert olsa. (Ama) Zamanım cömert olmadı.

³⁸¹ eş-Şerakî, *er-Rihletu'l-Hicâziyye*, s. 198; el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni't-Ṭayyib*, s. 28-29.

³⁸² eş-Şerakî, *er-Rihletu'l-Hicâziyye*, s. 512; el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni't-Ṭayyib*, s. 36.

(Tavîl)³⁸³

1 فَسْأَلُ مَوْلَانَا كَمَا قَدَّرَ الْبَيْنَا وَأَسْكَبَ مِنْ عَيْنِي لِفُرْقَتِهِ عَيْنَا
2 يُعَدِّرُ بِاللُّغْيَا سَرِيعًا فَأَنْتَنِي وَقَدْ قَرَّرَ مِنْ لُغْيَا حَبِيبِ الْحَشَا عَيْنَا

1. Mevlâmız ayrılığı takdir edip onun ayrılığından gözyaşlarımı akıttığı gibi,

2. Sevgili ile kavuştuğu için gönlümün sevinçli bir şekilde dönmesi için hızlı bir şekilde kavuşmayı takdir etmesini isterim.

Şair aşağıdaki beytlerinde ise yine hac yoculuğu esnasında Mısır'daki bazı dost ve arkadaşlarından ayrılığı sırasındaki hüznünü dile getirmiştir. (Tavîl)³⁸⁴

1 وَوَدَّعْتُهُمْ وَالْعَيْنُ تَهْمَلُ كَالْعَيْنِ وَتُهْمِلُ مَا تُرْجِي السَّحَابَ مِنَ الْعَيْنِ
2 وَلِلْقَلْبِ فِي نَارِ الْغَرَامِ تَقْلُبُ وَمَا لَا وَعَيْتِي بَانَ كُلُّ أَخٍ عَيْنِ
3 فَوَا أَسَفًا لِلْقَلْبِ مِنْ شِدَّةِ الْأَسَى وَوَا أَسَفًا مِنْ شِدَّةِ الْحُزْنِ لِلْعَيْنِ

1. Göz pınar gibi yaş akıtarak onlara veda ettim. Bulut pınardan umduğunu önemsemiyor.

2. Kalp aşk ateşi içinde kıvranıyor. Niçin kıvranmasın ki? Gözüm gibi olan kardeşlerim benden uzaklaştı.

3. Şiddetli kederden dolayı vah kalbim! Şiddetli hüzünden dolayı vah gözüm!

2.12.2. Mukaddes Mekânlara Özlem

İbnu't-Ṭayyib, mukaddes mekânları -yani Kâbe ve Mescid-i Nebi'yi ziyaretin sevinç ve mutlulukların gâyesi ve tamamı olduğunu belirttiği bu şiirinde kutsal mekânlara özlemine aşağıdaki beyitlerle ifade etmiştir. (Hafîf)³⁸⁵

1 فَهِنَاكَ يَدُّوْهُنَا الْهِنَا وَالشُّرُورُ وَتَتِمُّنَا الْمُنَى وَتَنَائِي الشُّرُورُ
2 وَأَفُورُ بِكُلِّ حَيْرٍ إِذَا مَا قِيلَ لِي ذَاكَ حَجُّهُ مَبْرُورُ

³⁸³ eş-Şerakî, *er-Rihletu'l-Hicâziyye*, s. 512-513; el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni't-Ṭayyib*, s. 98.

³⁸⁴ eş-Şerakî, *er-Rihletu'l-Hicâziyye*, s. 535-536; el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni't-Ṭayyib*, s. 104.

³⁸⁵ eş-Şerakî, *er-Rihletu'l-Hicâziyye*, s. 179; el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni't-Ṭayyib*, s. 67-68.

3 وَإِذَا زُرْتُمْ فَتَبَرَّ خَيْرَ الْوَرَى طَرًّا عَلَيْهِ الصَّلَاةُ تَمَّ السُّرُورُ

1. Orada sevinç ve mutluluk yaklaşır ve istekler tamamlanır, kötülükler uzaklaşır.
2. Bana haccı Allah katında makbuldür denildiğinde bütün hayırları elde ederim.
3. Bütün yaratılmışların en hayırlısının kabrini ziyaret ettiğim zaman mutluluklar tamamlanır. Salâtu selâm onun üzerine olsun.

İbnu't-Ṭayyib mukaddes mekânlarla ulaşmanın maksada yani kâinatın aslına ulaşmak olduğunu vurguladığı bu şiirinde, dünyada kendisi için asıl olan şeyin bu kutsal mekânlar olduğunu ifade etmiş ve bu mekânlarla özlemini dile getirmiştir.

(Tavîl)³⁸⁶

1 فَلَا تَعْدِلُوهَا أَوْ تَعْجَبُوا مِنْ مَقَالِهَا فَإِنَّ الَّذِي قَالَتْ هُوَ الْكَلِمُ الْفَصْلُ
 2 لِأَنَّ فِرَاقًا مِثْلَ هَذَا وَحَقِّكُمْ وَصَالٌ لِأَنَّ الْفَصْدَ مِنْهُ هُوَ الْوَصْلُ
 3 أَلَمْ نَكُ فَارِقْنَا الْبِلَادَ وَأَهْلَهَا لِيُوصِلَ الَّذِي فِي الْكَائِنَاتِ هُوَ الْأَصْلُ
 4 عَلَيْهِ صَلَاةُ اللَّهِ تَمَّ سَلَامُهُ وَرِضْوَانُهُ مَا اهْتَرَّ فِي الْمَعْرِكِ النَّصْلُ

1. Onun sözünü kınamayınız ve şaşırmayınız. Onun söylediği doğru bir sözdür.
2. Çünkü bu gibi bir ayrılık –yemin olsun ki – ondan maksada ulaşmak olduğu için ulaşmaktır.
3. Kâinatın aslına ulaşmak için memleketimizi ve memleket halkını terk etmedik mi?
4. Savaşta kılıçların sallandığı sürece Allah'ın salât ve selâmı onun üzerine olsun.

³⁸⁶ eş-Şerakî, *er-Rihletu'l-Hicâziyye*, s. 192; el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni't-Ṭayyib*, s. 84.

Bu beyitlerde ise şair, hac ibadetinin yurdu Kâbe ve mukaddes yerlere olan özlemine ifade ettiği görülmektedir. (Tavîl)³⁸⁷

1	وَهَلْ أَرَدَنْ يَوْمًا عَلَى الرَّيِّ زَمَرَمًا	أَلَا لَيْتَ شِعْرِي هَلْ أَرَى الْبَيْتَ مَعْلَمًا
2	حَدَا بِحِمِّ الْحَادِي وَعَنَى وَزَمَرَمًا	وَمَنْ لِي بِحَجِّ الْبَيْتِ فِي خَيْرِ مَعَشَرٍ
3	وَأُصْبِحُ بِمَنْ لِلْمَعَالِي بِهِ انْتَمَى	وَمَنْ لِي بِأَنْ أُمْسِي عَلَى حُجْرَاتِهِ
4	فَنُدْعَى جِهَارًا أَنْتَمَا الْقَصْدُ أَنْتَمَا	وَمَنْ لِي بِالْحِلِّ الَّذِي قَدْ أَلْفْتُهُ
5	لَيْلُمُ بِهَاتِيكَ الْبِقَاعُ فَتَلْتُمَا	نُطُوفُ بِذَاكَ الْبَيْتِ طَوْرًا وَتَارَةً
6	سَمَا قَدْرُهُ حَتَّى تَطَاوَلَ لِلْسَمَا	وَأَوْنَةٌ نَأْتِي إِلَى الْحَجْرِ الَّذِي
7	وَلَسْتُ أَرَى مِمَّنْ يُخْصُ بِهِ الْقَمَا	نُعْفِرُ فِيهِ الْحَدَّ وَالْوَجْهَ كُلَّهُ
8	الْمُتَمِّمَا الْفُقَادَ الْمُسْتَهَامَ الْمُتَمِّمَا	وَطَوْرًا نُصَلِّي ثُمَّ نَسْعَى إِلَى الصَّمَا
9	كَانَ لِلْيَمَنِ حَيِّمَا نُحَيِّمُ	وَ نُسْرِغُ كَيْ نَلْقَى الْمَيَّ وَلَدَى مَيَّ
10	وَنَعْرِفُ مِنْهُ الْخَيْرَ عَرَفًا مُعَمَّمَا	وَنَحْيِي ثَمَارَ الْعُرْفِ فِي عَرَفَاتِهِ
11	تَلْكَ الرِّيَاضِ مُنَعَّمَا	وَنَبْرًا مِنْ كُلِّ الْعِقَابِ إِذَا دَنَتْ
12	فَأُصْبِحُ فِي تِلْكَ الرِّيَاضِ مُنَعَّمَا	وَأُصْبِحُ فِيْمَنْ بَرَّ لِلَّهِ حُجَّةً
13	بِمَا طَابَتْ الْأَكْوَانُ نَجْدًا وَأَهْمَا	وَبَالَيْتَ شِعْرِي هَلْ أَرَى طَيْبَةَ الَّتِي
14	فَأُصْبِحُ فِيهِ مُنْشِدًا مُتَرَبَّمَا	وَهَلْ تُبْصِرُ الْقَبْرَ الشَّرِيفَ مَحَاجِرِي
15	وَأَرْجُو حُصُولَ السُّؤْلِ مِنْهُ مُتَمَّمَا	أُحَاطِبُهُ جَهْرًا وَأَسْأَلُ مَا أَسَا
16	إِذَا مَا نَظَمْتُ الْقَوْلَ فِيهِ تَنْظَمَا	وَيُسْعِدُنِي الْقَوْلُ الْبَلِيغُ فَأَنْفِي
17	بِمَا شِئْتُ مِنْ عِلْمٍ وَحِلْمٍ وَمَا وَمَا	وَأَرْجِعُ مَمْلُوءَ الْحَقَائِبِ عَامِرًا
18	لَدَى رُتْبَةِ سَمَاءٍ فِي مَنْزِلٍ سَمَا	وَتَحْدُمُنِي الدُّنْيَا وَأُصْبِحُ فِي غَدٍ
19	لَدَى جَنَّةِ الْهَرْدُوسِ قَوْزًا مُعْظَمَا	تُخَفُّ بِي الْأَمْلَاكُ مِنْ كُلِّ جَانِبٍ
20	وَيَعْنَمُ مَوْلَاهَا ابْتِدَاءً وَمُحْتَمَا	فَتَرْبُحُ هَاتِيكَ التِّجَارَةَ كُلَّهَا
21	بِعَرَفِ الطَّيِّبَاتِ مُحْتَمَا	وَأَهْدِي إِلَى خَيْرِ الْأَنْامِ مُحَمَّدٍ

³⁸⁷ eş-Şerakî, *er-Rihletu'l-Hicâziyye*, s.176-177; el-Murâdî, *Silku'd-Durar*, IV, 92; el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni 'l-Ṭayyib*, s. 90-91.

1. Acaba Beyt'in alâmetini görebilir ve bir gün ulaşıp da zemzemden su içebilir miyim?
2. Terennüm eden hayırlı bir toplulukla Beyti haccedebilir miyim?
3. Akşamleyin odalara gitmeme kim yardım edebilir? Sabahleyin yüceliklere mensup olanlardan olurum.
4. Alıştığım dostla buluşmaya kim yardım edebilir? Açıkça çağırılırız. Siz ikinizi kastediyoruz. (denilir.)
5. Kimi zaman bu beyti tavaf ederiz. O (kutsal) yerlere gelir ve öperiz.
6. Bazen de değeri semaya uzanan Haceri Esved'e geliriz.
7. Hem yanaklarımızı hem de yüzümüzü hepsine süreriz. (Haceri Esved'i) Sadece ağızımızla öpmeye yetinmiyoruz.
8. Bazen namaz kılar, sonra da Safâ'ya say ederiz. Bu da âşığın gönlünü saflaştırması içindir.
9. Mina'da emellere ulaşmak için koşarız. (ve orada) Bereket için kalanlar arasında çadır kurarız.
10. Arafat'ta iyiliklerin meyvesini toplarız ve ondan bol hayırla avuçlarız
11. Nerede olursa olsun günahları yakan Akabe Cemresi yaklaştığında bütün günahlardan uzaklaşırız.
12. Allah için haccını iyi yapan ve o bahçede nimetlenen kimselerin arasında oluruz.
13. Acaba yükseklik ve alçaklığı ile kâinatın kendisiyle güzel olduğu Taybe'yi görebilir miyim?
14. Gözlerim kabri şerifi görür ve hakkında şiir terennüm eder olur muyum?

15. Ona açıkça hitap eder, (ondan) dilediklerimi ister ve isteklerimin tam olarak gerçekleşmesini umabilir miyim?

16. Beliğ söz beni mutlu eder ve onun hakkında bir şey söylediğim zaman sözüm düzgün olur.

17. Çantalar dolu ve (ben) de ilim, hilm vb. şeylerle dolu bir şekilde dönerim.

18. Dünya bana hizmet eder, ve yarın büyük bir makam ve yüksek bir yerde olurum.

19. Firdevs cennetinde her yönden beni melekler kuşatır ve büyük bir başarı (elde ederim.)

20. Bu ticaretin hepsi kazanır ve bu ticaretin sahibi başta da sonda da kazanır.

21. İnsanların en hayırlısı Hz. Muhammed'e sonu iyiliklerin kokusu olan bir koku ile selam iletirim.

Şair, Medine'den ayrılışı esnasında söylediği bu şiirinde ise sevgililerin diyarı olarak nitelediği Medine'den ayrılmasının gönlünü ateş gibi yaktığını belirtmiş ve ayrılığın isteyerek olmadığını ifade etmiş, Allah'tan tekrar bu beldeye dönmesini nasip etmesi temennileri ile Medine'ye özlemini dile getirmiştir.(Hafif)³⁸⁸

1	أَرْسَلْتُ	مُفْلَتِي	دُمُوعًا	غِزَارًا	وَحَوْتُ	أَضْلَعِي	لَهْيِيًّا	وَنَارًا
2	وَتَنَاءِي	صَبْرِي	وَهَلْ	بَعْدَ	بُعْدِ	يَجِدُ	الصَّبَّ	سُلُوءًا
3	يَا	دِيَارَ	الْأَحْبَابِ	كَأَنَّ	الْخَيْتَارِي	أَنَّ	أَرَاكَ	الْمَسَاءَ
4	لَيْسَ	عَزْمِي	رَضِيٌّ	وَعَنْ	طَيْبِ	نَفْسِ	إِنَّمَا	كَانَ
5	وَالْخَيْتَارِي	أَنَّ	لَا	أُفَارِقُكَ	الدَّهْرَ	وَلَكِنْ	لَا	أَمْلِكُ
6	فَعَسَى	اللَّهُ	أَنَّ	يَمُنَّ	بِعَوْدِ	وَعَسَاءُ	يُطْفِي	لَهْيِيًّا
								وَنَارًا

³⁸⁸ eş-Şerakî, *er-Rihletu'l- Hicâziyye*, s. 505-506; el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni't- Tayyib*, s. 113.

1. Gözüm çok yaş akıttı ve içim alev ve ateş doldu.
2. Sabrım (benden) uzaklaştı. Bir uzaklıktan sonra âşık bir teselli ve bir sabır bulur mu?
3. Ey sevgililerin diyarı tercihim sabah akşam seni görmektir.
4. (Ayrılma) Niyetim isteyerek ve razı olarak değildi. Ancak kader buna mecbur etti.
5. Tercihim hiçbir zaman senden ayrılmak değildi. Lâkin seçme hakkım da yok.
6. Umulur ki Allah dönmeyi lütfeder ve (gönlümdeki) alevi ve ateşi söndürür.

İbnu't-Ṭayyib mukaddes mekânlara olan aşırı özleminden dolayı hiçbir şekilde zorlanmadan irticalen nazmettiği beyitlerinde yine özlemini ifade etmiştir. (Tavîl)³⁸⁹

- | | | | | | | | | | | | | |
|---|---------------|--------|-------------|-----------|----------|------------|--------|--------------|--------------|--------|--------------|--------|
| 1 | وَتُسَعِّفُهُ | عُرُّ | الْقَوَائِي | لِأَنَّهُ | مَشُوقٌ | إِلَى | تِلْكَ | الْمَرَاجِعِ | شَيْقُ | | | |
| 2 | وَيُوحِي | لَهُ | مِنْ | كُلِّ | قَلْبٍ | لُبَّائِهِ | وَمِنْ | كُلِّ | نَظْمٍ | فِي | الْمَدَائِحِ | رَيْقُ |
| 3 | وَيُصْبِحُ | رَحْبَ | الصَّدْرِ | مِنْهُ | مُوسِعاً | لِأَنَّهُ | مِنْ | فَرَطِ | الصَّبَابَةِ | ضَيْقُ | | |

1. Güzel kâfiyeler ona yardım ediyor. Çünkü o bu yerlere özlem duyandır.
2. Her kalbin içinden övgü şiirlerinin en güzeli ona ilham olunuyor
3. Onunla gönlü genişlemiştir. Çünkü aşırı özlemden daralmıştı.

³⁸⁹ eş-Şerakî, *er-Rihletu'l-Hicâziyye*, s. 180; el-Vedgîrî, *Şi'ru İbni't-Ṭayyib*, s. 83.

2.13. Şairin Yaşadığı ve Ziyaret Ettiği Yerler Hakkındaki Bilgi ve Tasvirleri

Şair *Dîvân*'ında, yaşadığı ve ziyaret ettiği yerler olan Fas, Meknâs, Safru, Tâzâ ile hac yolculuğu esnasında ziyaret ettiği ve geçtiği Sirvâl, Berka, Cerid ve Aynu'l-Mâdî gibi yerleri zikretmiş, bu yerlerin bereketi ve güzelliği hakkında bilgi vermiştir. Şairin ayrıca yolculuğunda geçtiği yolların zorlukları konusunda tasvirler yaptığı görülmektedir.

Şair aşağıdaki beyitlerinde yolculuğu sırasında uğradığı Sirvâl'in şiddetli sıcağından dolayı zorluğu hakkında bilgi vermektedir: (Mütekârib)³⁹⁰

وَقَالُوا	إِذَا	مَا	أَتَيْتَ	لِيسِرُوا	لَ	فَاخْذَرْ	هُنَالِكَ	حَرًّا	شَدِيدًا	1
وَوَيْتِكَ	وَالْمَاءِ	فَأَمَّا	بِهِ	أَلَّا	وَالِيَّ	وَاعْزِمِ	عَلَى	أَنْ	تَزِيدَا	2
فَإِنَّ	مَفَازَتَهُ	صَعْبَةً	بِشِدَّتِهَا	كَمْ	أَشَابَتْ	وَلِيدَا				3

1. Dediler ki: “Sirvâl’e geldiğin zaman orada şiddetli sıcağın sakın!”
2. Suya dikkat et! Onunla kapları doldur ve çoğaltmaya çalış.
3. Çünkü onun çölü zordur. Şiddetiyle nice çocuğun saçları ağardı.

Şair aşağıdaki beyitlerinde ise yaşadığı yerlerin adlarını zikretmiştir: (Basît)³⁹¹

يَوْمًا	بِقَاسٍ	وَ فِي	مَكْنَسَةٍ	زَمَنًا	وَتَارَةً	فِي	رَوَايَا	الْعَمِّ	وَالْحَالِ	1
وَبُرْهَةً	سَفَرِي	صَفْرُوا	وَأَوْنَةً	تَارًا	وَطُورًا	أَرَى	أَفْلِي	الْقَلَا	الْحَالِي	2

1. Bir gün Fas'ta, başka bir zaman Meknâs'ta bazen amcam ve dayım yanlarında,

2. Bir müddet benim yolculuğum Safrû bazen Tâzâ'yadır. Bazen de boş çöllerde gezdiğimi görürüm.

³⁹⁰ eş-Şerakî, *er-Rihletu'l-Hicâziyye*, s. 549; el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni't- Tayyib*, s. 34.

³⁹¹ el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni't- Tayyib*, s. 87.

Şair bu beyitlerinde ise yolculuğu esnasında uğradığı Berka ve Cerid gibi yerlerin bereket ve güzelliğinden bahsetmiştir: (Vâfir)³⁹²

1 وَأَمَّا مَا سِوَاهُ مِنَ الْجُرَيْدِ وَبَرْقَةَ وَرَبَّةَ الْحِصْبِ الْمَدِيدِ
2 فَلَا تَسْأَلُ عَنِ الْخَيْرَاتِ فِيهَا وَلَكِنْ قُلْ أَلَا هَلْ مِنْ مَزِيدِ
3 تَجَرَّدَ مِنْ لَبُوسِ الْبُوسِ كُلِّ وَأَبْرَقَ بَارِقُ الزَّمَنِ السَّعِيدِ

1. Onun dışında Berka ve Cerid gibi çok bereketli yerler hakkında;
2. Oralardaki güzellikleri sorma. Lâkin daha fazlası var mı? de.
3. Fakirlik elbisesini çıkardı ve mutlu günlerin yıldızı parladı.

Şair yine 'Ukbe b. Nâfi'yi methettiği medih kasîdesinde zor yerler ve dağlardan geçtiğini belirterek yolculuğu esnasında geçtiği yerler hakkında sınırlı da olsa bir bilgi vermiştir. (Tavîl)³⁹³

1 أَعْفَبَةُ جُبْنَا أَجْبَلًا وَعِغَابًا أَصَلَّتْ مَوَامِيهَا فَطَأَ وَعِغَابًا

1. Ey Ukbe! Zor yerlerden ve dağlardan geçtik. Geniş çölleri bilen kuşlar bile yollarını şaşırdı.

Şair yine aşağıdaki beytinde yolculuğu esnasındaki yolların inişli çıkışlı oluşu ile ilgili tasvir yaparak bilgi vermektedir: (Tavîl)³⁹⁴

1 فَمَنْ جَاءَ مُشْتَاقًا إِلَيْهِ أَخَا وَجِدِ وَخَلَفَ مَا خَلَّى مِنَ الْأَهْلِ وَالْوُجِدِ
2 وَقَاسَى مَشَقَّاتِ الطَّرِيقِ وَمَ يَزِلْ يُسَايِرُهَا مَا بَيْنَ عَوْرٍ إِلَى نَجْدِ
3 وَوَأَقَى إِلَى ذَاكَ الْمَقَامِ الَّذِي عَدَا جَمَاعَ جَمِيعِ الْخَيْرِ وَالْفَحْرِ وَالْمَجْدِ
4 يُقَالُ لَهُ أَهْلًا وَسَهْلًا وَمَرْحَبًا بِأَشْرَفِ وَفْدٍ مَرْحَبًا بِكَ مِنْ وَفْدِ

³⁹² eş-Şeraķî, *er-Rihletu'l-Hicâziyye*, s. 95; el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni't- Tayyib*, s. 111.

³⁹³ eş-Şeraķî, *er-Rihletu'l-Hicâziyye*, s. 231; el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni't- Tayyib*, s. 28.

³⁹⁴ eş-Şeraķî, *er-Rihletu'l-Hicâziyye*, s. 92; el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni't- Tayyib*, s. 112.

1. Âşık olup ailesini, malını, mülkünü bırakıp özleyerek gelene;
2. Sürekli inişli çıkışlı yolun meşakkatlerine katlanan (kimseye);
3. Bütün hayrın, övgünün ve şerefın toplandığı bu makamın huzuruna gelen(e);
4. Hoş geldin, merhaba en şerefli gelen, merhaba ne güzel gelersin, denilir.

2.14. Teşvik

Hz. Peygamber'in makamını ziyarete teşvik

Şair bu beytinde ise Hz. Peygamber'in kabrinin ziyareti konusunda muhatablarını teşvik etmiştir. Şairin bu teşviğini yaparken edebî açıdan mükemmel bir şekilde icâzı kullandığı görülmüştür: (Vâfir)³⁹⁵

الْحَرَامِ	لِلْبَيْتِ	التَّرْحَالِ	مِنْ	وَأَعْلَى	أَعْلَى	فُرْيَةِ	وَأَيُّهُ	1
الْأَنَامِ	خَيْرِ	أَحْمَدِ	كَزُورَةٍ	الْحَطَايَا	تَمْحُو	زُورَةَ	وَأَيُّهُ	2

1. Hangi yakınlık Beytul Haram'a seyahatten daha yüce ve daha değerlidir?
2. Hangi ziyaret yaratılmışların en hayırlısı Ahmet'i (SAV) ziyaret etmek gibi hataları siler?

Haccetmeye Teşvik

İbnu't-Ṭayyib'in hacca teşvikte bulunduğu aşağıdaki beyitlerde muhataplara farklı mükâfatları göstererek onları hacca teşvik ettiği görülmektedir.

Şair, bu beyitlerinde hac yolculuğuna çıkan kimsenin karşılaştığı zorluklar ve bu ibadetin karşılığında elde edeceği mükâfatları sayarak insanları hacca teşvik etmiştir.

³⁹⁵ eş-Şerakî, *er-Rihletu'l-Hicâziyye*, s. 97; el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni't-Ṭayyib*, s. 118.

İbnu't-Ṭayyib, hadisten de iktibâs yaparak bu yolculuk sonrası elde edilecek mükâfatın büyüklüğünü, hiçbir gözün görmediği, kulağın işitmediği ve hiçbir beşerin gönlüne gelmeyen cennet nimetlerine benzeterek şu şekilde ifade etmiştir:

(Kâmil)³⁹⁶

- 1 إِلَّا أَنَا بَعْضُ مَا لَا يُحِطُّ فِي حَاطِرٍ كَلَّا وَمَا لَا يُبْصِرُ
 2 وَحَزَاهُمْ فِي هَذِهِ الدُّنْيَا بِمَا شَاءُوا مِنَ الْخَيْرِ الَّذِي لَا يُحْصَرُ
 3 وَأَبَاحَهُمْ بِجُبُوحَةِ الْفِرْدَوْسِ فِي يَوْمِ الْقِيَامَةِ سَارِعُوا أَوْ قَصَرُوا

1. Onların mükâfatı hiçbir akla gelmeyen ve görünmeyendir.

2. Onların bu dünyadaki ödülleri (hiçbir şekilde) sınırlandırılmayan istedikleri hayırlardır.

3. Onlara Kıyamet Günü'nde Firdevsin ortasını garanti etti. İster acele edin isterse ağır davranın.

Şair hacca teşvik ettiği aşağıdaki beyitinde ise haccetmenin günahları ortadan kaldırdığına vurgu yapmaktadır: (Tavîl)³⁹⁷

- 1 وَنَظْفَرُ فِي أُمِّ الْقُرَى بِمِثْلِ الْقُرَى وَتَمْسِي الْقَرَا حِفًّا مِنَ الثَّقَلِ وَالْوَزْرِ
 2 وَعِنْدَ ضَرْحِ الْمُصْطَفَى نَجْدُ الْوَقَا بِمَاءِ الصَّعَا يَشْفِي مِنَ الْإِثْمِ وَالْوَزْرِ

1. Ümmü'l Kurâ'da umduğumuz ziyafetleri yaparız. (Böylece) Sırtımız ağır yük ve gûnahtan hafifler.

2. Mustafâ'nın (SAV) kabrinde vefâ buluruz. Safa suyu günahı ve ağır yükü yok eder.

Şair, şağıdaki beyitlerinde ise hac ibadeti için verilen çabaların maddî ve manevî olarak karşılıksız kalmayacağını belirttikten sonra, bu zorlu ibadeti yerine getirenlerin büyük mükâfat olan cennetle ödüllendirileceğini müjdeleyerek muhatabı yine hacca teşvik etmiştir:

³⁹⁶ eş-Şerakî, *er-Rihletu'l-Hicâziyye*, s. 92-93; el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni't-Ṭayyib*, s. 67.

³⁹⁷ el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni't-Ṭayyib*, s. 70.

(Tavîl)³⁹⁸

1	فَمَنْ جَاءَ مُشْتَقًا إِلَيْهِ أَحَا وَجِدِ	وَحَلَفَ مَا خَلَى مِنْ الْأَهْلِ وَالْوُجِدِ
2	وَقَاسَى مَشَقَّاتِ الطَّرِيقِ وَمَ يَزَلْ	يُسَايِرُهَا مَا بَيْنَ غَوْرٍ إِلَى نَجْدِ
3	وَوَاقٍ إِلَى ذَلِكَ الْمَقَامِ الَّذِي عَدَا	جَمَاعَ جَمِيعِ الْخَيْرِ وَالْفَحْرِ وَالْمَجْدِ
4	يُقَالُ لَهُ أَهْلًا وَسَهْلًا وَمَرْحَبًا	بِأَشْرَفِ وَفِدٍ مَرْحَبًا بِكَ مِنْ وَفِدٍ
5	أُمِنْتَ الَّذِي تَخْشَى وَفُزْتَ بِمَا تَشَا	وَفَوْقَ الَّذِي أَمَلْتَهُ خُزْتَ مِنْ رَفِدِ
6	وَأَحْلَفَ مَا أَنْفَقْتَهُ مُتَضَاعِفًا	وَفَلْسُكَ أَمْسَى أَلْفَ أَلْفٍ يَلَا كَدِ
7	وَمَهْمَا دَعَوْتَ اللَّهَ حَوْلَ حَرَامِهِ	أُجِبْتَ سَرِيعًا دُونَ رَيْثٍ وَلَا رَدِّ
8	وَإِنْ شَوْكَةٌ شَاكَتْكَ فِي طُرُقَاتِهِ	فَلَا تَشْكُ نِلْتَ الْخُلْدَ فِي جَنَّةِ الْخُلْدِ
9	فَتَبْلُكَ جَزَاءَ لِلَّذِي بَرَّ حَجُّهُ	وَسَاعَدَهُ مِنْ رَبِّهِ طَالِعِ السَّعْدِ

1. Âşık olup ailesini, malını, mülkünü bırakıp özleyerek gelene;
2. Sürekli inişli çıkışlı yolun meşakkatlerine katlanan (kimseye);
3. Bütün hayrın, övgünün ve şerefin toplandığı bu makamın huzuruna gelen(e);
4. Hoş geldin, merhaba en şerefli gelen, merhaba ne güzel gelersin, denilir.
5. Korktuğundan emin, istediğinden ve ümit ettiğinden daha fazla ihsana nail oldun.
6. Harcadığının kat kat fazlası sana geri gelir. Harcadığın yorulmaksızın binlerce olur.
7. Haremin çevresinde ne kadar dua ettinse gecikmeksizin ve red olunmaksızın hemen kabul edildi.
8. Onun yolunda bir sıkıntıya uğrarsan şikâyet etme. Ebedîlik cennetinde ebedîlik elde edersin.
9. Bu mükâfat hacnı güzel yapanadır ve Rabbinden şans veriledir.

³⁹⁸ eş-Şerakî, *er-Rihletu'l-Hicâziyye*, s. 92; el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni't- Tayyib*, s. 112.

Şair, hacca teşvikte bulunduğu aşağıdaki beytinde ise günahların affedileceği mükâfatını dile getirmiştir: (Vâfir)³⁹⁹

1 هُدَيْتُ إِلَى الصِّرَاطِ الْمُسْتَقِيمِ فَجِئْتُ حِجَّةَ الْبَيْتِ الْعَظِيمِ
2 وَعِنْدَ الْحِجْرِ قَالَ الْحِجْرُ أَبْشِرْ فَقَدْ خَطَمْتُ دُنُوتَكَ بِالْحَطِيمِ

1. Hicr'in yanında Hicr şöyle dedi: “ Sana müjdeler olsun! Hâtim’de günahların yok oldu.”

2. Dosdoğru yola iletildim. Büyük beyti hacetmek için geldim.

Şair, bu beytinde ise önceki beyitlerinde teşvikte kullandığı günahların affedilmesinin yanında Kâbe’nin insanları korkulardan emin kılmasına ve insanların Allah’ın sevgisini kazanmasına vesile olmasına da vurgu yapmıştır: (Tavîl)⁴⁰⁰

1 رُجُوعًا إِلَى الْمَوْتِ فَهَذَا زَمَانُهُ وَطَرِحًا عَلَى الْأَبْوَابِ هَذَا مَكَانُهُ
2 وَطُفَّ حَوْلَ بَيْتِ اللَّهِ لِلْعُمْرِ رَاجِيًا وَتُبَّ وَاسْأَلَ الْعُمْرَانَ هَذَا أَوَانُهُ
3 فَمَنْ جَاءَ هَذَا الْبَيْتِ يُرْجَى قَبُولُهُ وَمَنْ خَافَ مَكْرُوهًا فَفِيهِ أَمَانُهُ
4 أَمَا إِنَّهُ بَيْتُ الْكَرِيمِ وَمَنْ أَتَى فِنَاءَ كَرِيمٍ لَهُ لَمْ يَفْتِنُهُ حَنَانُهُ

1. Mevlâya dön. Bu dönme zamanıdır. Kapı (sına) koyul. Bu onun makamıdır.

2. Affi umarak Beytullah’ı tavaf et. Tevbe et. Bağışlanmayı dile. Bu zamanıdır.

3. Her kim bu Beyte gelirse kabul edileceği umulur. Her kimde kötü bir şeyden korkarsa o (Beytin) emanıdır.

4. Gerçekten burası Kerîm’in evidir. Kim Kerim’in avlusuna gelirse onun sevgisini kaçırmaz.

³⁹⁹ eş-Şerakî, *er-Rihletu'l-Hicâziyye*, s. 382; el-Murâdî, *Silku'd-Durar*, IV, 94; el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni't-Ṭayyib*, s. 94.

⁴⁰⁰ el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni't-Ṭayyib*, s. 119.

İlim Öğrenmeye Teşvik

Şair, aşağıdaki şiirinde hadis öğrenme ve dinlemenin yanında özellikle de söylenen hadisleri yazmanın önemini belirterek muhatabı bu konuda teşvik etmektedir: (Kâmil)⁴⁰¹

1 بَادِرْ إِلَى كَتَبِ الْأَمَالِي جَاهِدًا مِنْ أَلْسِنِ الْحَفَاطِ وَالْفُضَلَاءِ

2 فَأَجَلُ أَنْوَاعِ الْحَدِيثِ بِأَسْرِهَا مَا يَكْتُبُ الْإِنْسَانُ فِي الْإِمْلَاءِ

1. Hıffaz ve faziletli kimselerin söylediklerini yazmaya acele et.

2. Bütün söz çeşitlerinin en değerlisi insanın söylenenleri yazdığıdır.

Şair, bu şiirinde ise öncelikle ilmin değerine vurgu yaparak insanları ilim öğrenmeye teşvik etmektedir. Şair, zimnen ilmin çok değerli bir çaba olduğunu belirtmiş; fakat bu kadar değerli bir şeye sahip olan kimsenin haset edeninin de çok olacağını vurgulamıştır. (Tavîl)⁴⁰²

1 إِذَا شِئْتَ أَنْ تَلْقَى عَدُوَّكَ رَاغِمًا وَتَقْتُلَهُ عَمًّا وَتُحْرِقَهُ هَمًّا

2 فَسَامَ لِلْعَلَى وَازْدَدَ مِنَ الْعِلْمِ إِنَّهُ مِنْ أَزْدَادِ عِلْمًا زَادَ حَاسِدَهُ عَمًّا

1. Düşmanınla istemeyerek karşılaşıp onu üzüntüden öldürmek ve tasadan yakmak istediğinde,

2. İlmi artırarak yücelere yüksel. Çünkü ilmi artıran kimsenin üzüntüden hased edeni artar.

2.15. Hac Yolculuğunda Sabır

Şair, aşağıdaki beytinde önceki sâlih kimselerin hac yolculuğu esnasında başlarına gelen sıkıntıları kendileri için bir nimet, kendilerine sağlanan herhangi bir

⁴⁰¹ el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni't- Tayyib*, s. 109.

⁴⁰² el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni't- Tayyib*, s. 117-118.

kolaylığı da kendileri için bir günah saydıklarını ifade ederek zimnen bu mübarek yolculukta başa gelenlere karşı sabırlı olunması gerektiğini belirtmiştir: (Tavîl)⁴⁰³

1 وَإِنْ سَلِمُوا مِنْ آفَةٍ فِي طَرِيقِهِمْ يَعُدُّونَ هَاتِيكَ السَّلَامَةَ مَأْتَمًا
2 وَإِنْ أَزَمَّتْ أَرْمَتُهُمْ طَرِبُوا لَهَا وَأَمْسَتْ لَهُمْ عُرْسًا عَظِيمًا وَمَأْتَمًا

1. Onun yolunda bir sıkıntıdan emin olurlarsa o emniyeti günah sayarlar.

2. Bir sıkıntıya düşerlerse bu sıkıntıdan dolayı neşeden içleri içlerine sığmaz ve bu onlar için insanların toplandığı bir büyük düğün olur.

Şair bu beyitlerinde ise hac yolculuğu esnasında başa gelen musibetlerin kulu Mevlâsına yaklaştırdığını haber veren bir işaret olduğunu dile getirmiş, yine zimnen yolculukta başa gelenlere karşı sabırlı olunması gerektiğini belirtmiştir: (Tavîl)⁴⁰⁴

1 فَفِيهَا عِلَامَاتُ الْقَبُولِ لِأَنَّهَا تُشِيرُ لِإِقْبَالِ الْمَلِكِ عَلَى الْعَبْدِ
2 وَتُرْشِدُ أَنَّ الْعَبْدَ مَهْمَا أَصَابَهُ بِنَائِبَةٍ مَوْلَاهُ فُرِّبَ مِنْ بُعْدِ

1. Orada kabul alâmetleri vardır. Çünkü o Melik'in kula olan ilgisini işaret ediyor.

2. (O musibetler) Her ne zaman başına gelse kulun uzakta iken Mevlâsına yaklaştırdığını haber veriyor.

Şair, diğer bir beytinde ise muhatabından hac yolculuğunda karşılaştığı sıkıntından şikâyet etmemesini istemiş; çünkü bu sıkıntılar karşılığında ebedî cenneti kazandığını söylemiştir. Bu beyitlerde şair, yine hac yolculuğundaki sıkıntılara sabırlı olunmasını gerektiğini ifade etmiştir: (Tavîl)⁴⁰⁵

8 وَإِنْ شَوَّكَتْ شَاكُتَكَ فِي طُرُقَاتِهِ فَلَا تَشْكُ نَلْتَ الْحُلْدَ فِي جَنَّةِ الْحُلْدِ

8. Onun yolunda bir sıkıntıya uğrarsan şikâyet etme. Ebedîlik cennetinde ebedîlik elde edersin.

⁴⁰³ eş-Şeraķî, *er-Rihletu'l-Hicâziyye*, s. 93; el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni't-Ṭayyib*, s. 91.

⁴⁰⁴ eş-Şeraķî, *er-Rihletu'l-Hicâziyye*, s. 93; el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni't-Ṭayyib*, s. 113.

⁴⁰⁵ eş-Şeraķî, *er-Rihletu'l-Hicâziyye*, s. 92; el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni't-Ṭayyib*, s. 112.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

**İBNU'Ŧ-ŦAYYİB EŞ-ŞERAŦİ'NİN ŐİRİNDE ŞEKİL VE
ÜSLÛP ÖZELLİKLERİ**

İBNU'Ŧ-ŦAYYİB EŞ-ŞERAŦİ'NİN ŞİİRİNDE ŞEKİL VE ÜSLÛP ÖZELLİKLERİ

Çalışmanın bu bölümünde İbnu'Ŧ-Ŧayyib'in şiirleri, şekil ve üslûp bakımından incelenecektir.

1. Şekil Özellikleri

İbnu'Ŧ-Ŧayyib'in *Dîvân*'ında yer alan şiirlerin nazım türleri bakımından aşağıdaki tablo karşımıza çıkmaktadır.

NAZIM TÜRLERİ	ŞİİR SAYISI	BEYİT SAYISI
Yetim	6	6
Nutfe	41	82
Mukatta'a	23	92
Kasîde	28	529
TOPLAM	98	709

Bu tabloya göre İbnu'Ŧ-Ŧayyib'in en fazla kasîde türünde şiir nazmettiği görülmektedir. Beyit sayısı bakımından kasîde türünden sonra da mukatta'a ve nütfeleri gelmektedir. Şairin *Dîvân*'ının 6 şiirini ise yetimler oluşturmaktadır.

İbnu'Ŧ-Ŧayyib'in *Dîvân*'ındaki en uzun kasîdesi İbn Abbâs'ı methetmek için nazmettiği 84 beyitlik kasîdesidir. Şairin en uzun diğer kasîdeleri ise Hz. Peygamber'i medih için nazmettiği 66 beyitlik kasîdeleridir. Şairin en kısa şiiri bir beyitle 6 şiirini nazmettiği yetimleri ve iki beyitle 41 şiirini nazmettiği nütfeleridir.

2. Kasîdenin Yapısı

“Niyet etmek, yaklaşmak, kastetmek, yönelmek” manalarında قصد kökünden Arapça bir kelime olan⁴⁰⁶ ve belli bir maksada yönelmeyi, bir maksada dayanılarak

⁴⁰⁶ Cemâluddîn Muhammed b. Mukerrem İbn Manzûr, *Lisânu'l-'Arab*, 3.b., Dâru Şâdir, Beyrut, h. 1414, III, 353; Mecduddîn Ebû Tâhir Muhammed b. Yakub el-Fîrûzâbâdî, *el-Ķâmûsu'l-MuĶît*,

yapılan işi ifade eden⁴⁰⁷ kasîde, terim olarak “belli bir amaçla söylenmiş, üzerinde düşünülmüş, gözden geçirilmiş şiir” demektir.⁴⁰⁸ Tek kâfiye üzerine kurulan kasîde, Arap edebiyatında genellikle 30-120 beyitlik bir şiirdir. Bununla birlikte İbn el-Fariz'in kasîdelerinde olduğu gibi 700 beyti aşan örnekleri de vardır. Klâsik kasîdede ilk beytin murassa‘ olması milâdi VI. asırdan beri süregelen bir gelenektir. Arap şiirinin en mühim tarzı olan klasik kasîdenin iç yapısı, şâirin meşgul olduğu ana mevzûlarla sıkı sıkıya bağlı bulunduğu üç merhalelidir. Şiire, terk edilmiş bir konak yerinin tasviri ile başlayan şâir, birinci kısımda ayrılık ve hâtıra temleriyle sevgilisinden ve aşkından bahseder. Nesîb denilen bu girişten sonra çölde geçen uzun, yorucu ve tehlikeli bir yolculuğun, bu esnada şairin bindiği devenin, rastladığı bir çöl hayvanının tasvirini ve nihayet kasîdenin asıl bölümünü (medh, fahr) ihtiva eder.⁴⁰⁹ Klâsik Arap şiirinin belli başlı konularının sırasıyla medh (övgü), fahr (övünme), nesîb veya teşbîb, tegazzül, i‘tizâr (özür dileme), isti‘tâf (yardım ve merhamet dileme), vâsf, teşbih gibi konular olduğu görülür.⁴¹⁰

Şairlerin çoğunluğunun, kasîdelerinin iç yapısını yukarıda belirtildiği şekilde düzenledikleri görülmekle birlikte, sonraki dönemlerde kasîdenin iç yapısında değişiklikler olmuştur. İslâmın itici gücüyle yeni medeniyet ve kavimlerle karşılaşma sonucu yerleşik hayata geçen müslümanların hayatlarındaki ve zihinlerindeki değişiklikler, kasîdelere de yansımıştır. Nesîb bölümlerinde çöldeki konak yerlerinin izleri yerine, mamur yerlerden; çölde yetişen yavşan otu, fesleğen gibi bitkiler yerine gül, nergis gibi çiçeklerden; çöl tasvirleri yerine bağ ve bahçelerden, deve tasviri yerine at tasvirlerinden bahsedilmiştir.⁴¹¹

Beyitlerle yazılan ve bir nazım biçimi olan kasîdenin ilk beytine matla‘, son beytine makta‘, en güzel beytine ise beytü'l-kasid adı verilmiştir. Güzel sanatlardan

8.b, thk., Mektebu Tahkîki't-Turâş fi Muesseseti'r-Risâle, Muesseseti'r-Risâle li't-Tıbbâ'ati ve'n-Neşri ve't-Tevzi', Beyrut, 1426/ 2005, I, 310.

⁴⁰⁷ Yaşar Aydemir, *Türk Edebiyatında Kasîde*, Bilig, 2002, Sayı 22, s. 133-168.

⁴⁰⁸ Hüseyin Elmalı, “Kasîde”, *DİA*, Ankara, 2001, XXIV, 562-564.

⁴⁰⁹ Nihad M. Çetin, *Eski Arap Şiiri*, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 1973, s. 73.

⁴¹⁰ Aydemir, *Türk Edebiyatında Kasîde*, s. 135; Çetin, *Eski Arap Şiiri*, s. 80.

⁴¹¹ Aydemir, *Türk Edebiyatında Kasîde*, s. 135.

biri olarak kabul edilen kasîdenin ilk beytinin kendi içinde diğer beyitlerinin ise ilk beyitle kafiyeli olmasında görüş birliğine varılmıştır.⁴¹²

Şairler, kasîdelerini dinleyicilerin ilk karşılaştıkları ve onlar üzerinde etki bırakan matla‘, kasîdenin girişi mukaddime, asıl konuya geçişi okuyucuya hissettirmedeği tehalluş ve dinleyicinin zihninde en son kalan bölüm hâtime şeklinde yazmışlardır.

İbnu‘t-Ṭayyib’in bazı kasîdelerinde bu bölümlerin hepsini kullandığı gibi diğer bazı kasîdelerinde ise bu bölümlerden sadece birkaçını kullandığı da görülmektedir.

2.1. Matla‘

Lügat anlamı güneşin doğduğu yer manasında olan matla‘⁴¹³ kasîdenin ilk beytidir.⁴¹⁴ İbn Reşîk el-Kayravânî matla‘nın kendisinden sonra gelen mukaddime ve diğer bölümlerin muhtevasına delâlet ettiğini ifade eder.⁴¹⁵

el-Kayravânî’nin de yukarıda ifade ettiği gibi şairin özellikle Hz. Peygamber medihlerine sanki şiirin sonraki bölümlerinin muhtevası hakkında bilgi verircesine etkili ve çarpıcı bir matla‘ ile başladığı görülür. Şair neredeyse bu tek beytiyle şiirinin bütün muhtevası hakkında bilgi vermiştir. İbnu‘t-Ṭayyib matla‘ının ruhuna uygun beyitlerle şiirlerine başlamış ve bunu şiirlerinde edebî bir şekilde kullanmıştır. Şairin bu konuda başarılı olduğu söylenebilir. Örneğin sevgilisi olarak gördüğü Hz. Peygamber için nazmettiği kasîdesinde Medine’yi onun için atlâl olarak düşünmüş, özlemine ifade ettiği kasîdesine başladığı matla‘ ile sevgiliye duyulan özlem, atlâla duyulan özleme dönüşmüş, matla‘ beyti sonraki beyitlerde ifade edilen duyguların etrafında döndüğü ana tema olmuştur. Matla‘ ilk bakışta kasîde hakkında bilgi veren kasîdenin görünen yüzü olmuştur. Şair muhatabın dikkatini çekmek üzere istifhâm

⁴¹² Mustafa Çınar, Kasîde Nazım Şeklinin Tarihi Gelişimi, *EKEV Akademi Dergisi*, 2006, s. 204.

⁴¹³ Ebû Mansûr Muhammed b. Ahmed el-Ezherî, *Tehzîbu'l-Luga*, thk., Muhammed ‘İvâd Mur’ib, I. b., Dâru İhyâi’t-Turâşi'l-‘Arabî, Beyrut, 2001, II, 100.

⁴¹⁴ Ebu Ali el-Hasan İbn Raşîk el-Kayravânî, *el-‘Umde fî Mehâsini’s-Şi’r*, thk., Muhammed Muhyiddîn Abdulhamîd, 5. b., Dâru’l-Cîl, 1401/1981, I, 216.

⁴¹⁵ el-Kayravânî, *el-‘Umde*, I, 216.

uslûbünü de kullandığı bu matla‘ına muhataba konuyu hissettirircesine her şeyi ifade eden bir giriş yapmıştır.

(Tavîl)⁴¹⁶

1 قَبَابُ قُبَاءٍ تَلَكُّمُ أُمِّ قَبَا سَلَعِ تَبَدَّتْ فَشَقَّتْ مُهَجِّيَّ بِمَا سَلَعِ

1. Şu görülen Kuba'nın kubbesi mi? Yoksa Sel Dağı'nın kubbesi midir? Çatlaklarıyla gönlümün iki köşesini yarı.

İbnu't-Ṭayyib'in Hz. Peygamber için nazmettiği diğer medih kasîdesi ise aşağıdaki matla' ile başlamıştır.(Münserih)⁴¹⁷

1 يَا بَارِقًا لَاحٍ مِنْ قُبَا سَحْرًا بِحَيْثُ حَلَّ مِنْ النَّهْيِ سَحْرًا

1. Ey seher vaktinde Kuba'dan parlayan! Öyle ki (onun parlaması) akıldan sihri çözdü.

Şairin kasîdesine inşa cümlelerinden nidâ uslûbu ile başladığı bu matla'ında ise Hz. Peygamber'i seher vaktinde parlayan güneşe benzetmiş, güneşin parlamasının nasıl ki dünyadan karanlıkları kaldırıyorsa onun dünyaya teşriflerinin de akıldan sihri çözdüğünü ifade etmiştir. Şair bu güzel matla' ile dinleyiciye Hz. Peygamber'i methedeceği hususunda ipucu vermektedir.

İbnu't- Ṭayyib bu iki şiirinde de görüldüğü gibi şiirlerine matla' ile başlamış, ve bunda da başarılı olmuştur. Fakat şair diğer bazı kasîde ve şiirlerinde aynı güzellikte matla' kullanmamış, başta medih kasîdeleri olmak üzere diğer bazı kasîdelerinde mukaddimeyi geniş tutmuş ya da direkt konuya giriş yapmıştır. Örneğin aşağıdaki dînî içerikli kasîdesinde şairin direkt konuya giriş yaptığı görülmektedir: (Kâmil)⁴¹⁸

1 يَا سَائِقًا عَنِّي الْيَبَاقِ وَزَمْرًا أَبْشُرُ فَقَدْ حِجَّتِ الْمَقَامِ وَزَمْرًا
2 كَمْ كُنْتُ تُذَكِّرُنِي مَنَارِلَ مَكَّةِ وَتَقُولُ إِنَّ بِنَا الْمُنَى وَالْمَعْنَى

⁴¹⁶ el-Vedğîrî, *Şi'ru İbn Ṭayyib*, s. 74.

⁴¹⁷ eş-Şerakî, *er-Rihletu'l-Hicâziyye*, s. 180; el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni't-Ṭayyib*, s. 41.

⁴¹⁸ eş-Şerakî, *er-Rihletu'l-Hicâziyye*, s. 422-423; el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni't-Ṭayyib*, s. 88-89.

3	بَرْدٍ بِمَاءِ سِقَايَةِ الْعَبَّاسِ مَا	كَابَدْتَهُ طُولَ الطَّرِيقِ مِنَ الظَّمَا
4	وَأَهْضُ فَهَزُولُ بَيْنَ مَكَّةَ وَالصَّفَا	وَادْخُلْ إِلَى الْحَجِّ الشَّرِيفِ مُسَلِّمًا
5	وَمَقَامِ إِبْرَاهِيمَ زُرَّهُ مُبَادِرًا	وَلِحِجْرِ إِسْمَاعِيلَ صَلِّ مُعْظَمًا
6	وَأَنْظُرْ عَرُوسَ الْبَيْتِ يُجَلِّي حُسْنُهَا	لِلنَّاطِرِينَ فَلَدْ بِهَا مُسْتَعْنِمًا
7	فَهِيَ الَّتِي ظَهَرَتْ فَضَائِلُهَا فَلَا	تُخْفِي وَهَلْ يَخْفَى سَنَا قَمَرِ السَّمَا
8	وَمِنَ الْعَجَائِبِ أَتَمَّا مَحْرُوسَةً	وَالصَّيْدِ فِيهَا لَا يَزَالُ مُحْرَمًا
9	وَالطَّيْرُ لَا يَغْلُو عَلَى أَزْكَاهَا	إِلَّا لَيْشْفَى إِنْ عَدَا مُتَسَلِّمًا
10	تَحْتَالُ فِي حُلْلِ السَّوَادِ وَبَاهِجًا	بِالنُّورِ دَامَ مُبْرَقِعًا وَمُلْتَمًا
11	هِيَ كَعْبَةُ الْمَوْلَى الْكَرِيمِ وَكُلُّ مَنْ	وَأَى إِلَيْهَا حَقُّهُ أَنْ يُكْرَمًا
12	مَا مِنْهُمْ إِلَّا دَلِيلٌ خَاصِعٌ	عَلَى زَلَّاتِهِ مُتَنَدِّمًا
13	يَا رَبِّ قَدْ وَقَفْتُ بِبَابِكَ عُصْبَةً	يَرْجُونَ مِنْكَ تَفْضُلًا وَتُكْرَمًا
14	ذَا طَلَبْتُ فَضْلًا وَذَا مُتَقَضِّلٌ	بِمَا جَنَاهُ مِنْ الذُّنُوبِ وَقَدَمًا
15	فَأَقْبِلْهُمْ وَأَنْلِهُمْ مِنْكَ الرِّضَى	وَتَجَاوَزِ اللَّهُمَّ عَمَّنْ أَجْرَمًا

1. Ey terennüm ederek develeri süren! Sevin! Makâm'a ve zemzeme geldin.

2. Sen bana hep Mekke evlerini hatırlatıyorsun ve “Orada istek ve ganimetler var.” diyorsun.

3. Yol boyunca susuzluktan çektiğin zahmetleri Abbas'ın sikâyet suyu ile serinlet.

4. Kalk ve Mekke ile Safâ arasında hervele yap. Selâmlayarak haccı şerife başla.

5. Hemen Makâm-ı İbrâhîm'i ziyaret et. Hicr'i İsmâîl'de tâzim ederek namaz kıl.

6. Bakanlara güzelliği gösterilen gelin beyite bak. Ganimet isteyerek ona yönel.

7. O ki fazileti ortaya çıkmıştır. Gizli kalmaz. Gök ayının parıltısı gizli kalır mı?
8. Korunmuş olması onun harikalarındandır. Av hâlâ onda haramdır.
9. Kuş sabahleyin onun rükûnları üzerinde ancak selâmet ve şifâ bulmak için yükselir.
10. Siyah, güzel elbiseler içinde süsleniyor. Kapısı nurla sürekli örtülmüştür.
11. O cömert Mevlâ'nın Kâbe'sidir. Oraya gelen herkesin hakkı saygı görmektir.
12. Oraya gelen herkes alçakgönüllü, hatalarına ağlayan ve pişman olandır.
13. Ya Rabbi! Senin kapında bir grup insan senden lütfunu ve fazlını umarak durdu.
14. (Kimi) Daha fazla istek sahibi. (Kimi de) Önceden işlediği günahlardan kurtulmak isteyen günah sahibi.
15. Onları kabul, rızana mazhar eyle ve Allahım günah işleyenleri affet!

Şairin aşağıdaki kasîdesinin mukaddimesini tasvir ve gazel ile birkaç beyitten oluşturduğu görülmektedir. (Serî')⁴¹⁹

1	تَرَمَّ الطَّيْرُ عَلَى غُصْنِ بَانَ	إِذْ بَانَ غَيْمِ الْجَوِّ وَالصَّخْوِ بَانَ
2	وَقَامَتِ الْأُدْوَاخُ رَاقِصَةً	لَمَّا حَكَى الْقُمْرِيُّ صَوْتِ الْقِيَانِ
3	فَلْتَعْتَبْنِم يَوْمَكَ فِي رَوْضَةٍ	كَأَنَّهَا مِنْ عُرْفَاتِ الْجِنَانِ
4	رَوْضَةٌ أَنْسِ نُورِ نُورِهَا	يَسْتَبُّ نَارَ الشَّقِيقِ وَسَطَ الْجِنَانِ
5	تُذَكِّرُ الْعَاشِقَ نَسْمَتُهَا	نَسْمَةٌ أَرْضِ شَاهَا أَيُّ شَانِ
6	أَرْضُهَا حَلَّ الْحَبِيبِ الَّذِي	قَدْ كَلَّ عَنْ تَكْيِيفِهِ التَّقْلَانِ

⁴¹⁹ eş-Şerakî, *er-Rihletu'l-Hicâziyye*, s. 501; el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni't- Tayyib*, s. 94-95.

1. Havadaki bulutlar gidip açık hava ortaya çıktığında kuş, sorkun ağacında terennüm etti.
2. Kumru, şarkıcı kadının sesine benzediğinde ağaçlar raks etmeye başladı.
3. Sanki cennetlerin odaları olan bir bahçede gününün kıymetini bil.
4. O ünsiyet ravzasının nurlu çiçekleri gönlün ortasındaki özlem ateşini tutuşturur.
5. Esintisi, âşığa şânı yüce olan yerin esintisini hatırlatır.
6. (O yer) İnsanlar ve cinlerin (mahiyetinin) nasıl olduğunu anlayamadığı sevgilinin yerleştiği bir yerdir.

Sonuç olarak İbnu't-Ṭayyib nazmettiği Hz. Peygamber methiyelerindeki kasîdelerinde kasîdenin bütünü hakkında bilgi veren ve muhatabın dikkatini çeken matlalarla başlangıç yapmış; diğer bazı kasîdelerinde ise mukaddimeyi uzun tutmuş, ya da konuya direkt giriş yapmıştır. Şairin Hz. Peygamber methiyelerindeki kasîdelerinin matla'larında başarılı olduğu görülmektedir.

2.2. Mukaddime

2.2.1. Gazel

İbnu't-Ṭayyib, Hz. Peygamber için nazmettiği kasîdelerinde gazelle başlamayı tercih etmiştir. Şair matla'ının ardından kasîdesinin mukaddimesine, duygu yüklü bir gazelle başlamış, Hz. Peygamber'e olan aşkını, -güzel bir bahçe tasviri yaparak sevgilisi ile yaşadığı aşkla bütünleştirdiği- 6 beyitte ifade etmiştir.

Hz. Peygamber'e duygularını ifade sadedinde nazmetmiş olduğu bu gazelinde şair, sevgilisi olarak gördüğü Hz. Peygamber'e aşkını afif bir gazelle dile getirmiştir. Her ne kadar burada Arap edebiyatında sembolik bir ifade tarzı olan "Suad" kelimesi ile sevgilisine aşkını dile getirir görünürse de şair, bu gazelinde Hz. Peygamber'e

olan aşkını ifade etmiş, ve bu gazelini methine bir mukaddime yapmıştır. (Münserih)⁴²⁰

2	أَعَارَ قَلْبِي حَقْفًا وَأَخْلَفَ فَاسْتَعَارَ	مِنْ سَحْبٍ مُثْقَلِي	مَطَرٍ
3	وَأَذْكَرَنِي الْعَهْدَ مِنْ سَعَادَ وَمَ	أَنْسَ وَهَاجَ الْأَحْزَانَ	وَالْفِكْرَ
4	أَيَّامَ نُسْفَى مَعَهَا الشَّمُولَ عَلَى	رَوْضٍ يُشَاكِلُ زَهْرَهُ	الرَّهْرَ
5	وَعُصْنُهُ طَرَبًا تُمَيَّلُهُ	رِيحَ الشَّمَالِ لِيَلْتَمَّ	النَّهْرَ
6	وَزَهْرُهُ كَالْحَسَامِ جَرْدِي	وَسَطَ الرِّيَاضِ بَيْسِلُ	مُنْهَمِرًا
7	وَزَهْرُهُ فِيهِ صَارَ مُنْتَضِمًا	لَمَّا عَدَا الْفَطْرُ فِيهِ	مُنْتَشِرًا

2. Kalbim çarptı ve ardından gözlerim bulutlardan yağmuru ödünç aldı.

3. Suad'dan kalan unutmadığım hatıraları aklıma getirdi, hüznümü ve efkârımı uyandırdı.

4. Çiçekleri (parlaklıkta) yıldızlara benzeyen bir bahçede onunla beraber şarap içtiğimiz günleri (hatırlattı.)

5. Kuzey rüzgârı nehri örtmesi için sevinçle dallarını sallıyordu.

6. Nehri, kınından çıkarılmış bir kılıç gibi bahçenin ortasından akıp gidiyor.

7. Yağmur, sabahleyin onda yayıldığında onun çiçekleri sıra sıra olur.

Şair yine diğer bir medih kasidesinin mukaddimesinde sabah tasvirinin ardından Hz. Peygamber'e aşkını ifade ettiği aşağıdaki gazele yer verdiği görülmektedir. (Serî')⁴²¹

1	تَرَبَّمِ الطَّيْرُ عَلَى عُصْنِ بَانَ	إِذْ بَانَ عَيْمِ الْجَوِّ وَالصَّخْوِ بَانَ
2	وَقَامَتِ الْأَذْوَاخُ رَاقِصَةً	لَمَّا حَكَى الْقُمْرِيُّ صَوْتِ الْقِيَانِ
3	فَلْتَعْتِنِي يَوْمَكَ فِي رَوْضَةٍ	كَأَمَّا مِنْ عُرْفَاتِ الْجِنَانِ

⁴²⁰ eş-Şeraķî, *er-Rihletu'l-Hicâziyye*, s. 180; el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni't-Ṭayyib*, s. 41-43.

⁴²¹ eş-Şeraķî, *er-Rihletu'l-Hicâziyye*, s. 501; el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni't-Ṭayyib*, s. 94-95.

رَوْضَةٌ	أُنْسٍ	نُورٍ	نُورِهَا	يَشْتَبُ	نَارَ	الشَّقِيقِ	وَسَطَ	الجَنَانِ	4
تُذَكِّرُ	العَاشِقَ	نَسَمْتُهَا	نَسْمَةً	أَرْضٍ	شَاهَا	أَيُّ	شَانِ		5

1. Havadaki bulutlar gidip açık hava ortaya çıktığında kuş, sorkun ağacında terennüm etti.

2. Kumru, şarkıcı kadının sesine benzediğinde ağaçlar raks etmeye başladı.

3. Sanki cennetlerin odaları olan bir bahçede gününün kıymetini bil.

4. O ünsiyet ravzasının nurlu çiçekleri gönlün ortasındaki özlem ateşini tutuşturur.

5. Esintisi, âşığa şânı yüce olan yerin esintisini hatırlatır.

Sonuç olarak İbnu't-Ṭayyib, mukaddimede önemli bir unsur olan gazeli Hz. Peygamber'i methettiği ve edebî açıdan çok değerli bu kasîdelerinde kullanmıştır. Bu kasîdelerindeki gazellerinin ilkinde Hz. Peygamber'e olan aşkını sevgilisi ile geçirdiği güzel bir bahçedeki tasvirler ışığında ifade ederken; diğer kasîdesinde ise sabah tasvirini kullanarak aşkını ifade etmiştir.

2.2.2. Atlâl

İbnu't-Ṭayyib gazel ile yaptığı mukaddimelerinin ardından atlâla yer verdiği görülmektedir. Şair aşağıdaki kasîdesinin yedi beytinde sevgilisi olan Hz. Peygamber'in yaşadığı yerleri zikrederek atlâla yer vermiştir. (Kâmil)⁴²²

يَا مُقَلَّتِي	هَذَا	الْمَقَامُ	الْأَكْبَرُ	وَالرَّوْضَةُ	الْغَنَاءُ	فِيهَا	الْمَنْبَرُ	1	
وَالْمَسْجِدُ	الْأَسْمَى	الَّذِي	مُحْرَابُهُ	أَبْدًا	عَلَى	الْأَكْوَانِ	طَرًّا	يُفْخَرُ	
هَذِي	مَرَاعٍ	طَيِّبَةٍ	الْعَرَّا	الَّتِي	مِنْ	طَيِّبِهَا	طَابَ	الشَّدَا	وَالْعَنْبَرُ
هَذَا	الْبَقِيعُ	وَدَاكَ	أَشْرَفُ	بُفْعَةٍ	الْأَلُ	وَالْأَصْحَابُ	فِيهَا	أَفْبَرُوا	
هَذَا	التَّحِيلُ	وَتِلْكَ	دَارُ	الْمُصْطَفَى	أَفَلَا	تَرَى	الْأَنْوَارَ	فِيهَا	تُظْهَرُ

⁴²² eş-Şerakî, *er-Rihletu'l-Hicâziyye*, s. 470; el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni't-Ṭayyib*, s. 55.

6 هَذَا الْمَكَانُ الْأَعْظَمُ الْأَسْمَى الَّذِي قَدْ كَانَ فِيهِ الْمُصْطَفَى بَيْتَعَوْرُ
7 هَذَا وَحَقِّ اللَّهِ أَشْرَفُ مَنْزِلٍ قَدْ كَانَ جَبْرِيلُ لَهُ يَتَكَرَّرُ

1. Ey gözüm! (bak.) Bu en büyük makam ve içinde minber olan zengin bahçe(dir.)

2. Ve (bu) yüce mescit ki mihrâbını ebedi olarak bütün kâinata karşı övünmektedir.

3. Bu, amber ve hoş kokunun kokusunu kendisinden aldığı güzel Taybe'nin çayırlarıdır.

4. Bu, (Peygamberin) âli ve ashabının gömüldüğü en şerefli yer Bakî'dir

5. Bu, hurma ağaçları; bu da Mustafâ (SAV)'nın evidir. Işıkların onda görüldüğünü görmez misin?

6. Bu, içinde Mustafâ (SAV)'nın dinlendiği yüce ve büyük yerdir.

7. Bu, Allah'a yemin olsun ki Cibrîl'in gelip gittiği en şerefli evdir.

Şairin sevgilisi Hz. Peygamber olunca atlâlde onun yaşadığı yerler olarak karşımıza çıkmaktadır. Şair kasîdesinde Hz. Peygamber, sahabe ve özlemini duyduğu sevgililerinin yurtlarını zikretmiştir. Bundan dolayı yukarıdaki beyitte atlâl olarak Ravzâ-i Mutahhara, Mescidi Nebevî, Taybe (Medine), Bakî Mezarlığı, hatta hurma ağaçları bile atlâl olarak zikredilmiştir.

Şair aşağıdaki kasîdesinin ise dört beytinde yine sevgilisi Hz. Peygamber'in yaşadığı yerleri zikrederek atlâla yer vermiştir. Şair sevgilisi Hz. Peygamber'in yaşadığı yerler Kuba, ve Akîk Vadisi'ni atlâl olarak zikretmiştir. (Tavîl)⁴²³

1 قِيَابُ قُبَاءٍ تِلْكَ أُمَّ قَبَا سَلَعِ تَبَدَّتْ فَشَقَّتْ مُهَجِّيَّ بِمَا سَلَعِ
2 وَذَاكُمْ سَنَا الْأَفْرَاحِ حَوْلَ مُفْرَحٍ تَنْقَلُ مِنْ لَمَحِ حَفِيٍّ إِلَى لَمَعِ

⁴²³ el-Vedğîrî, Şi'ru İbni't- Tayyib, s. 74.

3 وَهَلْ ذَاكُمْ وَاِدِي الْعَقِيقِ الَّذِي غَدَا عَقِيقُ دُمُوعِي بَعْدَهُ دَائِمٌ اِهْتَمَع
4 دِيَارُ لِأَحْبَابِي الَّذِينَ أَلْفَتْهُمْ وَصِرْتُ بِهِمْ فِي عَالَمِ الدَّرِّ ذَا وَلَع

1. Şu görülen Kuba'nın kubbesi mi? Yoksa Sel Dağı'nın kubbesi midir? Çatlaklarıyla gönlümün iki köşesini yardı.

2. Şu sevinen kimsenin etrafındaki sevinç nuru, göz açıp kapayıncaya kadar parıltıya döndü.

3. Şu, onu (gördükten) sonra sürekli ağlamaktan gözyaşımı akike dönüştüren Akik Vadisi midir?

4. Kendilerine ülfet ettiğim dostlarımın diyarındır. Onlara ruh âleminde âşık oldum.

Sonuç olarak İbnu't-Ṭayyib, mukaddimenin önemli unsurlarından biri olan atlâla methiyelerinde yer vermiş; şair sevgili olarak Hz. Peygamber'i gördüğü için de atlâl da buna göre şekillenmiştir. Şair sevgilisinin (Hz. Peygamber) yaşadığı mekânlara yer verdiği şiirinde kutsal mekânları ve burada yaşadığı duygularını başarılı bir şekilde muhatabına aktarabilmiştir.

2.2.3. Tasvîr

İbnu't-Ṭayyib Hz. Peygamber için yazmış olduğu bu medih kasîdesine ise sabahın ilk saatlerine ilişkin bir tasvir yaparak duygularını ifade etmiştir. (Serî')⁴²⁴

1 تَرَبَّمِ الطَّيْرُ عَلَى غُصْنِ بَانَ إِذْ بَانَ غَيْمُ الْجَوِّ وَالصَّخْوُ بَانَ
2 وَقَامَتِ الْأَدْوَاخُ رَاقِصَةً لَمَّا حَكَى الْقَمْرِيُّ صَوْتَ الْقِيَانِ
3 فَلْتَعَنَّيْمَ يَوْمَكَ فِي رَوْضَةٍ كَأَنَّهَا مِنْ عُرْفَاتِ الْجِنَانِ
4 رَوْضَةٌ أَنْسِي نُورُ نُورِهَا يَشْبُ نَارَ الشَّقِيقِ وَسَطَ الْجِنَانِ
5 تُذَكِّرُ الْعَاشِقَ نَسْمَتُهَا نَسْمَةُ أَرْضِ شَاهَا أَيُّ شَانَ
6 أَرْضٌ بِهَا حَلَّ الْحَبِيبِ الَّذِي قَدْ كَلَّ عَنْ تَكْيِيفِهِ التَّعْلَانِ

⁴²⁴ eş-Şerakî, *er-Rihletu'l-Hicâziyye*, s. 501; el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni't-Ṭayyib*, s. 94-95.

1. Havadaki bulutlar gidip açık hava ortaya çıktığında kuş, sorkun ağacında terennüm etti.
2. Kumru, şarkıcı kadının sesine benzediğinde ağaçlar raks etmeye başladı.
3. Sanki cennetlerin odaları olan bir bahçede gününün kıymetini bil.
4. O ünsiyet ravzasının nurlu çiçekleri gönlün ortasındaki özlem ateşini tutuşturur.
5. Esintisi, âşığa şânı yüce olan yerin esintisini hatırlatır.
6. (O yer) İnsanlar ve cinlerin (mahiyetinin) nasıl olduğunu anlayamadığı sevgilinin yerleştiği bir yerdir.

Şairin günün ilk anı, sabahın kuş seslerinin tasviri ile başladığı bu beyitleri ile mukaddimesine edebî bir güzellik kattığı görülmektedir. Bu da şairin mukaddimede tasviri etkili bir şekilde kullanmadaki sanatını göstermesi açısından oldukça önemlidir.

2.2.4. Dua

Şair Hz. Peygamber'e medih için yazmış olduğu kasîdesinin aşağıdaki dokuz beyti ile dua ederek kasîdesine giriş yapmıştır:

Şair medih kasîdesinin bu mukaddimesinde günah ve sıkıntı içerisinde olduğunu, musibetlerin başına geldiğini söyleyerek zor bir durumda olduğunu, bu durumdan kurtulmak için ise değerli amellerinin olmadığını itiraf ederek bir anlamda öz eleştiri de yapmış; acziyetini itiraf etmiş, kurtulmasının tek çaresinin Hz. Peygamber'in şefâatinin olduğunu belirtmiştir.

(Basît)⁴²⁵

- 1 يا رَبِّ يَا رَبِّ إِيَّيَّ مَسَّنِيَ الصَّرْرُ وَحَارَبْتَنِي كُرُوبٌ دُوْهَا الظَّرْرُ
 2 عَدَثٌ عَوَادِي زَمَانِي غَيْرَ وَانِيَّةٍ عَلَيَّ حَتَّى اعْتَرَتْنِي الْكُرْبُ الْكُبْرُ
 3 وَذَاكَ مِنْ شَوْمٍ مَا قَدَّمْتُ مِنْ عَمَلٍ إِذْ لَيْسَ لِي عَمَلٌ تَرْضَاهُ يُدَّخِرُ
 4 وَغَيْرُ بَدْعٍ إِذَا مَا مَحْنٌ نَزَلَتْ بَعْدَ سُوءٍ مُسِيءٍ لَيْسَ يَأْتُمُرُ
 5 وَإِهَا مَحْنٌ أَرْجُو بِهَا مِنْحًا مِنْ فَضْلِكَ الْوَافِرِ الْوَافِي وَأَنْتَظِرُ
 6 يَا رَبِّ أَنْثَقَلْتَ الْأَوْزَارَ نَاصِيَتِي وَلَيْسَ لِي مَرْكًا يُرْجَى وَلَا وَرْدَ
 7 يَا رَبِّ أَقْوَى قُوَايِ الدَّنْبِ مُفْتَفِرًا وَمَقَابِرِي وَأَنَا رَحْمَاكَ أَفْتَفِرُ
 8 يَا رَبِّ بِالْعَثِّ فِي الْعِصْيَانِ وَانْتَشَرْتُ مِنِّي الْمَعَاصِي وَمِنْكَ الْعَفْوُ مُنْتَشِرُ
 9 يَا رَبِّ مَا لِي شَفِيعَ أَرْجِيهِ سِوَى مَوْلَى شَفَاعَتُهُ كَنْزٌ وَمُدَّخِرُ

1. Yâ Rabbi! Yâ Rabbi! Bana zarar dokundu ve ardı ardına gelen sıkıntılar ve musibetler bana savaş açtı.

2. Zamanın getirdiği sıkıntılarım yılmaksızın bana saldırdı. Hatta büyük sıkıntılar başıma geldi.

3. Bu sıkıntılar yaptığım şeyin uğursuzluğundandır. Çünkü benim razı olacağım biriktirilmiş bir amelim yok.

4. Günahkâr bir kulun günah işlediği ve emre uymadığında başına sıkıntılarının gelmesinde şaşılacak bir şey yoktur.

5. Ki bunlar karşılığında çok ve herkese yeten lütfundan ihsanlar umduğum ve beklediğim sıkıntılardır.

6. Yâ Rabbi! Günahlar alnımı ağırlaştırdı. Sığınmayı umduğum ve (ondan) kaçacağım bir yerim yok.

7. Yâ Rabbi! Yoksulluğuma muhtaç bir halde en büyük gücüm günahıdır. Ve ben de (zaten) senin rahmetine muhtacım.

⁴²⁵ el-Vedğîrî, Şi'ru İbni't-Şayyib, s. 59-60.

8. Yâ Rabbi! Günah işlemekte aşırı gittim. Benim günahlarım yayıldı. Senin de affin yayılmıştır.

9. Yâ Rabbi! Şefâati saklanan hazine olan bir efendiden (Hz. Peygamber'den) başka (şefâatini) umduğum bir şefaatçi yoktur.

Sonuç olarak şairin şiirinin mukaddimesine dua ile başlaması onun şiiri için nazmettiği konusunda bilgi veren bir ip ucu olarak görülebilir. Çünkü şairin bir mutasavvıf ve muhaddis olması, onu şiirlerinde sürekli günahlarını itiraf eden ve şefâat isteyen birisi olarak karşımıza çıkarmaktadır. Mukaddimedede yakarış ve dua üslûbunu mükemmel bir şekilde kullanan şair sonraki beyitlerinde güzel bir tehalluşla kasîdesinin ana bölümü olan medhine geçtiği görülür. Şairin mukaddimedede duaya yer vermesinin şiirinde bütünlüğü sağladığı gibi anlatıma da edebî bir güzellik kattığı açıktır.

2.3. Tehalluş

Kasîdede giriş bölümünden sonra asıl konuya geçişte ve kasîdenin bölümleri arasında münasebet kurarak güzel bir üslûpla geçiş yapma sanatı olan tehalluşu,⁴²⁶ şairin yukarıdaki dokuz beyit dua ile mukaddimesini oluşturduğu Hz. Peygamber'e methiyesinde aşağıdaki iki beyitle sonraki bölüme geçişte güzel bir şekilde uyguladığı görülmektedir. Dua beyitlerinde günahlarının ağırlığından bahsederek bunlardan kurtulmanın tek çaresinin Hz. Peygamber'in şefâati olduğu vurgusunun ardından bu iki beyitle medihlerine güzel bir geçiş yapmıştır. (Münserih)⁴²⁷

8 أَمَّ هَلَّ أَطِيبُ بِطِيبَةٍ زَمَنَّا وَهَلَّ أَعُوذُ مِنْ عِطْرِهَا عَطِرًا
9 وَهَلَّ أَرَى مُنْشِدًا بِسَاحَتِهَا مَدَحَ الرَّسُولِ الْمُبْعُوثِ مِنْ مُصْرًا

8. Taybe'de bir müddet ikâmet edebilir ve onun kokusuyla hoş kokulu olarak dönebilir miyim?

⁴²⁶ Abdurrahmân b. Hasan Habenneke el-Meydânî, *el-Belâğatu'l-'Arabiyye*, 1.b., Dâru'l-Çalem, Dimeşk, 1996., II, 561; Durmuş, "Tehalluş", *DİA*, Ankara, 2001, XL, s. 317.

⁴²⁷ eş-Şerakî, *er-Rihletu'l-Hicâziyye*, s. 180; el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni't-Tayyib*, s. 41.

9. Mudar'dan gönderilen Rasûlü methederek onun yerlerinde görünebilir miyim?

Şairin bu geçişinin hemen ardından da şu beyti ile asıl konuya yani methine geçtiği görülmektedir:

10 مُحَمَّدِ الْمُصْطَفَى الرَّسُولِ وَمَنْ عَلَى جَمِيعِ الْأَرْسَالِ قَدْ ظَهَرَ
11 قُطْبٍ عَلَى الْأَنْبِيَاءِ قَاطِبَةً وَخَيْرٍ كُلِّ الْأَمْلَاكِ وَالسُّفْرَا

10. (O Rasûl ki) Bütün peygamberlere üstün gelen Muhammedu'l-Mustafâ'dır.

11. Bütün Peygamberlerin önderi ve bütün melek ve elçilerin en hayırlısıdır.

İbnu't-Ṭayyib'in Hz. Peygamber için yazmış olduğu 66 beyitlik bir başka methiyesinin mukaddimesi ise şu beyitlerden oluşmaktadır (Tavîl)⁴²⁸

1 قِيَابُ قُبَاءٍ تَلَكُمُ أُمَّ قَبَا سَلَعِ تَبَدَّتْ فَشَقَّتْ مُهَجِّيَّ بِمَا سَلَعِ
2 وَذَاكُمْ سَنَا الْأَفْرَاحِ حَوْلَ مُفْرَحِ تَنَقَّلَ مِنْ لَمَحِ خَفِيَّ إِلَى لَمَعِ
3 وَهَلْ دَاكُمْ وَادِي الْعَقِيقِ الَّذِي عَدَا عَقِيقُ دُمُوعِي بَعْدَهُ دَائِمَ الْهَمَعِ
4 دِيَارِ لِأَحْبَابِي الَّذِينَ أَلْفُتُهُمْ وَصِرْتُ بِهَيْمِ فِي عَالَمِ الدَّرِ ذَا وَلَعِ
5 تُرَى هَلْ تَرَى عَيْنِي تَرَاهُمْ فَإِنِّي بِحِيَّيْ لِحِيَّيْ دُو ثَرَاءِ وَدُو وَسَعِ
6 وَبِي فِي مَعَانِيهِمْ مَعَانٍ مَعَاهَا فَسِيحُ بِنَا أَعْيَى الْفُصِيحِ مِنَ الْبُرْعِ
7 فَفِيهِمْ سُكُوتِي إِنْ صَمْتُ وَفِيهِمْ كَلَامِي إِذَا مَا فَهْتُ بِالنَّظْمِ وَالسَّجْعِ
8 وَفِكْرِي إِذَا فَكَّرْتُهُ فِي جَمَاهِمِ فَهْمُ بَصْرِي فِي الْعَالَمِينَ وَهُمْ سَمْعِي
9 فَمَا هُمْ فِي حُسْنِهِمْ مِنْ مُمَائِلِ وَمَا لِي فِي أَهْلِ الصَّبَابَةِ مِنْ سَلَعِ

1. Şu görülen Kuba'nın kubbesi mi? Yoksa Sel Dağı'nın kubbesi midir? Çatlaklarıyla gönlümün iki köşesini yarıdı.

2. Şu sevinen kimsenin etrafındaki sevinç nuru, göz açıp kapayıncaya kadar parıltıya döndü.

⁴²⁸ el-Vedgîrî, Şi'ru İbni't-Ṭayyib, s. 74-75.

3. Şu, onu (gördükten) sonra sürekli ağlamaktan gözyaşımı akike dönüştüren Akik Vadisi midir?

4. Kendilerine ülfet ettiğim dostlarımın diyarındır. Onlara ruh âleminde âşık oldum.

5. Acaba onların toprakları çok zengin ve genişlik sahibi bir sevgiliye olan sevgimi görür mü?

6. Onların diyarlarında çok mahâretli fâsihleri bile aciz bırakan çok manalı sözlerimiz oldu.

7. Konuşmadığım zaman sükûtum, şiir ve secî ile konuştuğum zaman konuşmam (yine) onlar hakkındadır.

8. Düşündüğüm zaman onların güzelliği hakkında düşünüyorum, âlemlerde onlar benim gözüm ve kulağımdır.

9. Onların güzelliklerinin bir benzeri ve âşıklarda benim bir benzerim yoktur.

Bu mukaddimesinden sonra şair medihine geçişinden önce aşağıdaki beyitle geçişi güzelleştirdiği görülmektedir.

10 وَ لَمْ لَا وَفِيهِمْ أَحْمَدُ الْمُصْطَفَى الَّذِي حَوَى كُلَّ أَصْلِ فِي الْمَحَاسِنِ أَوْ فَرَع

10. Neden olmasın ki? Çünkü onların içerisinde Ahmedu’l Mustafâ vardır ki, o güzelliklerin kökü de dalı da kendisinde bulunandır.

Şairin “Neden olmasın ki? Çünkü onların içerisinde Ahmedu’l Mustafâ vardır ki o güzelliklerin kökü de dalı da kendisinde bulunandır.” beyti ile mukaddime ve asıl konu medih arasında tatlı bir geçiş yaptığı görülmektedir. Bu da şairin tehalluştaki başarısını göstermesi açısından önemlidir.

Şairin Hz. Peygamber’i methettiği 66 beyitlik bu uzunca kasîdesinde ise günahlarından kurtulmak isteğini ifade ettiği mukaddime kısmının ardından sözü bu

günahların affedilmesinin Hz. Peygamber'in şefâati ile mümkün olabileceği gerçeğine getirdiği görülür. (Basît)⁴²⁹

1	يَا رَبِّ يَا رَبِّ إِنِّي مَسَّنِيَ الضَّرُّ	وَحَارَبْتَنِي	كُرُوبٌ	دُوَّهَا	الظُّرُّ
2	عَدَتْ عَوَادِي زَمَانِي غَيْرَ وَايَةٍ	عَلَيَّ	حَتَّى	اعْتَرَّتَنِي	الْكُرْبُ الْكُبْرُ
3	وَدَاكَ مِنْ شَوْمٍ مَا قَدَّمْتُ مِنْ عَمَلٍ	إِذْ	لَيْسَ لِي	عَمَلٌ	تَرْضَاهُ يُدَّخِرُ
4	وَعَبْرٌ بَدِعَ إِذَا مَا مَحْنٌ نَزَلَتْ	بِعَبْدٍ	سُوءِ	مُسيءٍ	لَيْسَ يَا تَمْرُ
5	وَأَهَّاهَا مَحْنٌ أَرْجُو بِهَا مَنَحًا	مِنْ	فَضْلِكَ	الْوَافِرِ	الْوَافِي وَأَنْتَظِرُ
6	يَا رَبِّ أَنْقَلْتِ الْأَوْزَارَ نَاصِيَتِي	وَلَيْسَ لِي	مَرْكًا	يُرْجَى	وَلَا وَرَرُ
7	يَا رَبِّ أَقْوَى فُؤَايِ الدَّنْبِ مُفْتَفِرًا	مَفَاقِرِي	وَأَنَا	رُحْمَاكَ	أَفْتَفِرُ
8	يَا رَبِّ بِالْعُتْ فِي الْعِصْيَانِ وَأَنْتَشِرَتْ	مِي	الْمَعَاصِي	وَمِنْكَ	الْعَفْوُ مُنْتَشِرٌ

1. Yâ Rabbi! Yâ Rabbi! Bana zarar dokundu ve ardı ardına gelen sıkıntılar ve musibetler bana savaş açtı.

2. Zamanın getirdiği sıkıntılarım yılmaksızın bana saldırdı. Hatta büyük sıkıntılar başıma geldi.

3. Bu sıkıntılar yaptığım şeyin uğursuzluğundandır. Çünkü benim razı olacağım biriktirilmiş bir amelim yok.

4. Günahkâr bir kulun günah işlediği ve emre uymadığında başına sıkıntılarının gelmesinde şaşılacak bir şey yoktur.

5. Ki bunlar karşılığında çok ve herkese yeten lütfundan ihsanlar umduğum ve beklediğim sıkıntılardır.

6. Yâ Rabbi! Günahlar alnımı ağırlaştırdı. Sığınmayı umduğum ve (ondan) kaçacağım bir yerim yok.

7. Yâ Rabbi! Yoksulluğuma muhtaç bir halde en büyük gücüm günahdır. Ve ben de (zaten) senin rahmetine muhtacım.

8. Yâ Rabbi! Günah işlemekte aşırı gittim. Benim günahlarım yayıldı. Senin de affın yayılmıştır.

⁴²⁹ el-Vedğîrî, Şi 'ru İbni 't- Tayyib, s. 59-60.

Şair daha sonra sözü 9 ve 10. beyitlerde şefâatin umulduğu Hz. Peygamber'e getirdiği ve kasîdenin asıl bölümü medihe yumuşak bir geçiş yaptığı görülmektedir.

9 يَا رَبِّ مَا لِي شَفِيعَ أَرْجِيهِ سِوَى مَوْلَى شَفَاعَتُهُ كَنْزٌ وَمُدَّخِرٌ
10 مُحَمَّدٍ أَحْمَدَ الْمُحْمَدِ مَنْ حَمِدَتْ مِنْهُ السَّرَائِرُ وَالْأَسْرَارُ وَالسِّيَرُ

9. Yâ Rabbi! Şefâati saklanan hazine olan bir efendiden (Hz. Peygamber'den) başka (şefâatini) umduğum bir şefaatçi yoktur.

10. (O) gizli (halleri), sırları ve sîreti övülen Muhammed, Ahmed, Mahmûd'dur.

Yapmış olduğu bu güzel tehalluştan sonra şair kasîdenin asıl konusu medihe geçmektedir. (Serî')⁴³⁰

1 تَرَمَّ الطَّيْرُ عَلَى غُصْنِ بَانَ إِذْ بَانَ غَيْمِ الْجَوِّ وَالصَّخْوُ بَانَ
2 وَقَامَتِ الْأُدْوَاخُ رَاقِصَةً لَمَّا حَكَى الْقُمْرِيُّ صَوْتَ الْقِيَانِ
3 فَلْتَعْتَبِنِمْ يَوْمَكَ فِي رَوْضَةِ كَأَنَّهَا مِنْ عُرْفَاتِ الْجِنَانِ
4 رَوْضَةٌ أَنْسٍ نُورٌ نُورِهَا يَسْتَبُّ نَارَ الشَّقِيقِ وَسَطَ الْجِنَانِ
5 تُذَكِّرُ الْعَاشِقَ نَسْمَتُهَا نَسْمَةُ أَرْضِ شَاهَا أَيُّ شَانَ

1. Havadaki bulutlar gidip açık hava ortaya çıktığında kuş, sorkun ağacında terennüm etti.

2. Kumru, şarkıcı kadının sesine benzediğinde ağaçlar raks etmeye başladı.

3. Sanki cennetlerin odaları olan bir bahçede gününün kıymetini bil.

4. O ünsiyet ravzasının nurlu çiçekleri gönlün ortasındaki özlem ateşini tutuşturur.

5. Esintisi, âşığa şânı yüce olan yerin esintisini hatırlatır.

⁴³⁰ eş-Şerakî, *er-Rihletu'l-Hicâziyye*, s. 501; el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni't-Tayyib*, s. 94-95.

Şair Hz. Peygamber’i methine giriş yaptığı yukarıdaki tasvir ve gazel beyitlerinden sonra aşağıdaki beyitle sözü sevgiliye (Hz.Peygamber) getirerek şiirin ana konusu methine edebi bir geçiş yaptığı görülmektedir.

6 أَرْضُ بِهَا حَلَّ الْحَبِيبِ الَّذِي قَدْ كَلَّ عَنْ تَكْيِيفِهِ التَّقْلَانُ

6. (O yer) İnsanlar ve cinlerin (mahiyetinin) nasıl olduğunu anlayamadığı sevgilinin yerleştiği bir yerdir.

Şair bu güzel geçişinin ardından aşağıdaki beyitlerle kasîdenin asıl bölümü methiyesine devam etmiştir.

7 أَشْرَفُ مَخْلُوقٍ وَأَكْرَمُ مَنْ قَدْ حَصَّه اللهُ بِأَعْلَى مَكَانٍ

8 مُحَمَّدُ الْمُحْتَارُ حَيْرُ الْوَرَى الْحَامِدُ الْمَحْمُودُ طَوْلَ الزَّمَانِ

9 مَنْ وَجْهُهُ الْوَجْهَةُ الْجَمِيلُ الَّذِي يَخْجَلُ مِنْ أَنْوَارِهِ النَّيِّرَانِ

7. (O) Allah’ın en yüce makamı kendisine has kıldığı yaratılmışların en yüce ve en cömertidir.

8. (O) Bütün zamanlarda öven ve övülen, yaratılmışların en hayırlısı Muhammedu’l-Muhtâr’dır.

9. (O) Güzel yüzlü ve nurundan ay ve güneşin nurunun utandığı kimsedir.

Sonuç olarak İbnu’l-Ṭayyib’in yukarıdaki beyitlerindeki tehalluşlarında başarılı olduğu görülmektedir. Şair gerek bölümler arasındaki geçişlerinde, gerekse de asıl konuya geçişte muhataba hissettirmeden konular arasında geçişler yapmış ve bu geçişlerinde methin etrafında döndüğü şefâat vb. kelimeleri ustalıkla seçerek bu kelimeleri uyum içerisinde kullanmıştır.

2.4. Hâtîme

Bir şair veya müellifin kulağa tatlı gelen, dile ağır gelmeyen, kapalıktan uzak, anlamı düzgün ve ortama uygun sözlerle artık sona geldiğini hissettirecek bir

şekilde güzel bir bitiş yapma anlamına gelen hâtime,⁴³¹ belağatçılar tarafından şiirde kasîdenin temeli, zihinlerde kalan son şey olduğu, şiirin başlangıcının kasîdenin anahtarı; sonunun ise kilidi olması gerektiği vurgulanmış ve bundan dolayı da hâtimenin her konunun özelliğine göre farklılık arz ederek güzel hoş kelimelerden oluşması gerektiği belirtilmiştir.⁴³²

İbnu't-Ṭayyib'in kasîdelerini çoğunlukla Hz. Peygamber ve diğer dînî büyükleri medih için nazmettiği görülmektedir. Bu nedenle de şair bu kasîdelerinin hâtimelerini genellikle şefâat isteği, dua ve kinaye söz sanatını da kullanarak ebedî olmasını ifade ettiği salâtu selâm ile bitirdiği görülmektedir.

Şair örneğin Hz. Peygamber için yazmış olduğu aşağıdaki kasîdesinin hâtimesinde şefâat talebinde bulunmuş, ardından da kasîdesini ebedîlik kinâyesini kullanarak salâtu selam ile bitirmiştir. (Münserih)⁴³³

31	أَسْأَلُ	رَبِّي	الْإِلَهَ	بِمَنْحِي	بِجَاهِهِ	مَا	يُقِرُّ	لِي	النَّظْرَا
32	وَأَنْ	يَكُونَ	الْحِتَامُ	لِي	حَسَنًا	إِذَا	رَأَيْتُ	الْحِمَامَ	قَدْ
33	فِيَا	رَسُولَ	الْإِلَاهِ	تَشْفَعُ	لِي	فَإِنِّي	قَدْ	أَتَيْتُ	مُفْتَقِرًا
34	قَدْ	حَمَلْتَنِي	مَاثِمِي	ثِقْلًا	وَلَيْسَ	لِي	شَافِعُ	سِوَاكَ	يُرى
35	ثُمَّ	الصَّلَاةُ	عَلَيْكَ	مَا	سَجَعْتُ	وَرَقٌ	عَلَى	الرُّبَا	الْحَضْرَا
36	وَمَا	شَدَا	شَائِمٌ	بُرُوقٌ	قُبَا	يَا	بَارِقًا	لَاخَ	مِنْ
								قُبَا	سَحْرًا

31. Rabbim onun sayesinde bana göz aydınlığı vermeni dilerim.

32. Ölümün geldiğini gördüğümde sonumun iyi olmasını (dilerim.)

33. Ey Allah'ın Rasûlü bana şefâat et. Çünkü (şefâate) ihtiyacı olarak geldim.

⁴³¹ Ali Bulut, *Belâgat Me'ânî-Beyân-Bedî'*, 4.b., İFAV, İstanbul, 2015, s. 400.

⁴³² Mehmet Mesut Ergin, Osmanlı Dönemi Arap Edebiyatından Bir Şâir: Ahmed el-Keyvânî, *Nüşa*, Sayı:4, Kış 2002, s. 79.

⁴³³ eş-Şerakî, *er-Rihletu'l-Hicâziyye*, s. 180; el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni't-Ṭayyib*, s. 43.

34. Günahlarım bana çok ağırlıklar yükledi. Senden başka görünen bir şefâatçim yok.

35. Yeşil alanların üzerindeki güvercinler seci ettiği sürece salât sana olsun.

36. Kuba'da şimşekler çaktığı onları (yağmurun nereye yağacağını) gözetleyenler olduğu ve ey seher vaktinde Kuba'da parlayan (dediği) sürece (salât sana olsun!)

Şair, Hz. Peygamber için nazmettiği başka bir kasîdesinde ise medih beyitlerinden sonra iltifât sanatını da kullanarak güzel bir gazelle kasîdesine hâtime yaptığı görülmektedir. Bu da şairin hatimelerindeki edebî güzelliği artırmıştır. (Kâmil)⁴³⁴

33 فتنَعَمِي يَا مُقَلَّتِي وَتَنَزَّهِي هَذَا الَّذِي قَدْ كُنْتَ قَدِمًا تَنْظُرُ
 34 وَاَبْجِي إِذَا مَا شَتَّتِ أَوْ فَلْتَضْحَكِي فَالْكُلُّ يُحْمَدُ وَالْمَشُوقُ مُحْرَرُ
 35 إِذْ عَادَةُ الْمُشْتَأَقِ يَبْكِي دَائِمًا إِنَّ يَنْعَمُوا بِالْوَصْلِ أَوْ إِنَّ يَهْجُرُوا
 36 فَإِذَا دَنَوَا يَبْكِي مَخَافَاتِ النَّوَى وَإِذَا نَأَوَا شَوْقًا هُمْ يَسْتَعِيرُ

33. Ey gözüm! Faydalan ve seyret. Bu (güzellik) çok eskiden beri beklediğindir.

34. İster ağla ister gül. Her şey âşıktan hoş görülür. Âşık hürdür.

35. Çünkü âşık ister vuslât lütfuna ersin, isterse ayrı kalsın, sürekli ağlamak her zaman aşığın âdetidir.

36. Onlar yakın oldukları zaman ayrılmak korkusundan ağlıyor, uzak olduklarında da onların özlemlerinden gözleri yaşıyor.

Hız. Peygamber'i methettiği bir diğer kasîdesinde ise şair kasîdesinin uzunca bir dua ve ardından da salâtu selâmla bitirmiştir. Şunu unutmamak gerekir ki İbnu't-Ṭayyib'in kasîdelerine günahlarından af dilemek, Hız. Peygamber ve diğer dînî

⁴³⁴ eş-Şerakî, *er-Rihletu'l-Hicâziyye*, s. 472; el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni't-Ṭayyib*, s. 57.

büyüklerden şefâat isteği hakim olmuştur. Bu isteğinde şairin hatimelerinde duayı uzun tutmasına neden olmuştur. Nitekim bu kasîdesinde de duasını uzattığı görülmektedir.

- 50 فَيَا خَيْرَ مَبْعُوثٍ إِلَى خَيْرِ أُمَّةٍ بِأَعْظَمِ قُرْآنٍ وَأَسْمَحِ مَا شَرَعَ
- 51 أَجْرِي أَجْرِي مِنْ عَظِيمِ جَزَائِرِي فَقَدْ أَثْقَلْتُ ظَهْرِي وَصَاقَ بِهَا دَرْعِي
- 52 فَمَا لِي سِوَاكَ الْيَوْمَ أَرْجُوهُ شَافِعٌ شَفَاعَتُهُ تُرَجَى لَدَى الْوَتْرِ وَالشَّفْعِ
- 53 وَحَاشَاكَ أَنْ تَرْضَى الْعِنَاءَ لِمَنْ عَنَا فَسِيخَ رَجَاكَ ذَا رَجَاءٍ وَذَا طَمَعِ
- 54 إِلَهِي تَشَفَّعْنَا إِلَيْكَ بِأَحْمَدِ مُحَمَّدِكَ الْمُخْتَارِ فِي الْوَتْرِ وَالشَّفْعِ
- 55 أَحِبْ دَعْوَتِي وَاقْبَلْ بِفَضْلِكَ شَكْوَتِي وَجُدْ لِي بِمَنْحٍ لَا يُكْدَرُ بِالْمَنْعِ
- 56 وَنَوِّرْ بِنُورِ الْعِلْمِ وَالْحِلْمِ بَاطِنِي وَزِدْ ظَاهِرِي نُورَ الْمَعَارِفِ وَالطُّوعِ
- 57 وَأَصْلِحْ شُؤُنِي كُلَّهَا فَشُؤُونَهَا مَخَافَةٌ أَنْ نُشْنَأَ مُهْلَلَةٌ الدَّمْعِ
- 58 وَأَمِّنْ بِمَحْضِ الْفَضْلِ مِنْكَ مَخَاوِفِي فَيَرْتَعِ رُوعِي رَوْضَ أَمْنٍ مِنَ الرَّوْعِ
- 59 وَوَسِّعْ إِلَهِي وَاشْرَحِ الصَّدْرَ بِالتَّقْوَى فَمَنْ فَازَ بِالتَّقْوَى حَوَى كُلِّ مَا رَجِعِ
- 60 وَدَائِرَةَ الْعِرْفَانِ وَالرِّزْقِ وَسَعْنِ عَلِيٍّ وَأَنْزِلْ رَكْبَهَا فِي جَمِي رُبْعِي
- 61 وَأَعْنِ فُؤَادِي يَا إِلَهِي عَنِ الْوَرَى جَمِيعًا فَلَا أَلْقِي هُمْ أَبَدًا سَمْعِي
- 62 إِلَهِي بِكَ اشْعَلْنِي وَفِيكَ وَرَدْنِي إِلَيْكَ وَقَرِّبْنِي فَحَتَّى مَتَى شَسْعِي
- 63 إِلَهِي شَفِّعْ فِي النَّبِيِّ مُحَمَّدًا فَلِي ذِمَّةٌ بِاسْمِي اسْمِهِ وَهُوَ ذُو صُنْعِ
- 64 إِلَهِي عَامِلِي وَكُلِّ أَحْسَنِي بِفَضْلِكَ يَا مَوْلَايَ فَالْفَضْلُ ذُو وَسْعِ
- 65 وَوَأَصِلْ عَلَيَّ خَيْرَ الْأَنْامِ مُحَمَّدٍ صَلَاتِ صَلَاةٍ وَاصِلَاتِ بِلَا قَطْعِ
- 66 وَالْأَصْحَابِ مَا قَالَ شَائِقٌ قِيَابَ قُبَاءٍ تَلَكُّمُ أُمَّ قَبَا سَلْعِ

50. Ey en hayırlı ümmete en büyük Kur'an ve en musamahalı şeriatle gönderilen en hayırlı Peygamber!

51. Beni, sırtımda ağırlaşıp da hiçbir şey yapamayacağım hale getiren büyük günahlarımdan kurtar.

52. Bugün tekli ve çiftli de şefâati umulan sensin. Senden başka bir şefâatçim yok.

53. (Yâ İlâhi) Sen sıkıntıya uğrayanı sıkıntıya sokmazsın. Çünkü arzu ve istek sahibi için Senden ümit büyüktür.

54. (Yâ İlâhi) tek ve çifte (sürekli) Muhammed'ül-Muhtâr'ı bizim için şefâatçi kıl.

55. Duama icabet et ve şikâyetimi lütfunla kabul et. Bana reddetmeyle bulanmayan bir bağışla cömert davran.

56. Bâtınımı ilim ve hilm nuruyla aydınlat. Zâhirimde ise bilgi ve taat nurunu artır.

57. Bütün işlerimi düzelt. Gözlerimin kınama korkusundan yaşları çokça akmıştır.

58. Korkularımı sırf senin korkunla emin kıl ki gönlüm (aklım, zihnim) korkudan emin bir bahçede gezsin.

59. İlâhi! (bana) genişlik ver. Göğsümü takva ile rahatlat. Her kim takvayı elde ederse (fayda veren) şeylerle döner.

60. İlim ve rızık dairesini bana genişlet. (İlim ve rızık dairesinin) Yükünü benim diyarımda indir.

61. Bütün insanlardan beni müstağni kıl. Çünkü ben onlara asla kulak vermem.

62. İlâhi! Beni seninle meşgul kıl. Beni tekrar yanına al. Beni yaklaştır. Ne zamana kadar bu uzaklık!

63. İlâhi! Nebi Muhammed'i benim için şefâatçi kıl. Onunla aynı adı taşımakla benim bir zimmetim (hakkım ve hürmetim) var. O iyilik sahibidir.

64. İlâhi! Bana ve bütün sevdiklerime lütfunla muamele et. Senin lütfun geniştir.

65. Hiçbir kesinti olmaksızın yaratılmışların en hayırlısına salâtlar ulaştır.

66. Özleyen bir kimsenin “Şu görülen Kuba’nın kubbesi mi? Yoksa Sel Dağı’nın kubbesi midir?” dediği sürece salât ve selâm âli ve ashâbına olsun.

Şairin kasîdelerinin hâtimelerinde dikkati çeken başka bir hususta hâtimelerin ebedililik kinayesi ile birlikte salât ve selâm ile bitmesidir. Nitekim şairin aşağıdaki hatîmesini salât ve selâm ile bitirdiği görülmektedir.

- 61 وَصَلِّ صَلَاةً عَلَى خَيْرِ الْوَرَى وَعَلَى الْأَصْحَابِ وَالْأَلِ مَنْ هُمْ فِي الدُّجَى عُرُّ
- 62 مَشْفُوعَةً بِسَلَامٍ عَرَفُهُ عَبِقٌ مِنْ عِطْرِهِ يَسْتَعِيرُ الْعَنْبُرُ الْعَطْرُ
- 63 مَا قَامَ عُصْنٌ عَلَى سَاقٍ فَمَيْلُهُ رِيحُ الشَّمَالِ لِكَيْ يَلْتِمَهُ النَّهْرُ
- 64 وَمَا بَكَتْ سَحْبُ الْأَفَاقِ هَامِيَةً فَصَحَّكَتْ لِيكَاءِ أَمَاقِهَا الرَّهْرُ
- 65 وَمَا تَوَسَّلَ بِالْمُخْتَارِ دُو قَلْقِي فَعَادَ تَقْدُمُهُ حَاجَاتُهُ تَفْرُ
- 66 وَمَا شَدَا مَنْ أَصْرَتْهُ ضَرُورَتُهُ يَا رَبِّ يَا رَبِّ إِنِّي مَسْتَيِّ الضَّرُّ

61. Yaratılmışların en hayırlısına, karanlık gecede bir yıldız olan âl ve ashabına salât olsun.

62. Beraberinde ıtır ve amberin kokusunu kendisinden aldığı hoş bir koku ile selam olsun.

63. Nehri öpmesi için (ağacın) gövde (si) üzerindeki dalları meylettiren kuzey rüzgârı estiği sürece;

64. Gökyüzü bulutlarının yağarak ağladığı, onun ağlamasına çiçeklerin güldüğü sürece;

65. Sıkıntıda olanların Hz. Peygamber’e tevessül edip ihtiyaçları yerine getirilmiş bir halde döndüğü sürece;

66. Bir kimsenin ihtiyaçlarının kendisine zarar verip de “Yâ Rabbi Yâ Rabbi Şüphesiz ki bana bir sıkıntı dokundu” dediği sürece (salât ve selâm olsun.)

Şair aşağıdaki kâsidesinin hâtimesini ise “sorkun ağacının üzerinde kuş terennüm ettiği sürece” ifadesini ebedililikten kinâye olarak kullanarak Hz. Peygamber, âli ve ashâbı üzerine salât ve selâm ile bitirmiştir. (Serî)⁴³⁵

20	أَسْأَلُ	اللَّهِ	رَبِّي	يَمْنَحْنِي	بِجَاهِهِ	فَوْزًا	بِنَيْلِ	الْأَمَانِ
21	وَأَنْ	يَكُونَ	الْحَنُومَ	لِي	بِالرِّضَى	فَإِنَّهُ	دُو	الْجُودِ
22	تُمْ	صَلَاةُ	اللَّهِ	دَائِمَةً	مَا	كَتَمَ	الصَّبُّ	هَوَاهُ
23	عَلَى	النَّبِيِّ	وَالْأَلِ	وَالصَّحْبِ	مَا	تَرَمَّ	الطَّيْرُ	عَلَى
							عُضْنِ	بِأَنْ

20. Allah'tan onun yüzü suyu hürmetine emniyete kavuşmayı nasip etmesini dilerim.

21. Sonumun Allah'ın rızasını kazanmak olmasını (dilerim.) Çünkü o cömertlik ve minnetarlık sahibidir.

22. Âşıkım aşkını gizlediği ve koruduğu sürece daima Allah'ın salâtı (onun üzerine) olsun.

23. (Yine salât) Sorkun ağacının üzerinde kuş terennüm ettiği sürece Nebinin, âlinin ve ashâbının üzerine olsun.

İbnu't-Ṭayyib'in Hz. İbn Abbâs için nazmettiği 84 beyitlik uzunca methiyesini yine uzunca bir dua ve ardından Hz. Peygamber'e salâtı selâm ile bitirdiği görülmektedir. (Tavîl)⁴³⁶

81	عَلَيْهِ	صَلَاةُ	اللَّهِ	تُمْ	سَلَامُهُ	وَرِضْوَانُهُ	مَا	طَارَ	فِي	الْأَفْقِ	طَائِرُ
82	تُعَمِّمُ	آلَ	الْمُصْطَفَى	وَصِحَابَهُ	الْأَلَى	هُمْ	نُجُومُ	الْمُهْتَدِينَ	الرَّوَاهِرُ		
83	وَتَخْتَصُّ	هَذَا	الْحَبْرَ	مَا	اشْتَقَّ	شَائِقُ	إِلَيْهِ	وَمَا	مَاسَتْ	عُصُونُ	نَوَاضِرُ
84	وَمَا	سَارَ	فِي	الْأَفَاقِ	نَجْمٌ	وَمَا	سَرَى	إِلَيْكَ	ابْنَ	عَبَّاسٍ	جَمِيعٍ
											وَسَائِرُ

⁴³⁵ eş-Şerakî, *er-Rihletu'l-Hicâziyye*, s. 502; el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni't-Ṭayyib*, s. 95-96.

⁴³⁶ el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni't-Ṭayyib*, s. 54.

81. Ufukta kuşlar uçtuğu sürece Allah'ın salâtı, selâmı ve rızası onun üzerine olsun.

82. (Yine Allah'ın salâtı, selâmı ve rızası) Mustafâ'nın âline ve ilk sahabelerin üzerine olsun ki, onlar hidayet üzere olan parlak yıldızlardır.

83. (Yine Allah'ın salâtı, selâmı ve rızası) Özlem duyanların sayısınca ve yaş dallar sallandığı sürece bu büyük âlime özeldir.

84. (Yine Allah'ın salâtı, selâmı ve rızası) Gökyüzünde yıldız yürüdüğü sürece geceleyin sana, -İbn Abbâs'a- gelenlerin üzerine olsun.

İbnu't-Ṭayyib Şeyh Maḥrez için yazmış olduğu bir diğer kasîdesinin hâtimesinde Hz. Peygamber, âli ve Şeyh Maḥrez'e salât ve selâm ile bitirmiş ve hemen hemen bütün kasîdelerinin hâtimelerindeki medih usûlü uygulamasını devam ettirmiştir. (Vâfir)⁴³⁷

9 عَلَيْهِ اللَّهُ صَلَّى كُلَّ حِينٍ وَسَلَّم مَا اثْنَى عُصْرًا وَمَا اهْتَرَزَ
10 وَوَالِي بِالرِّضَى الْأَصْحَابَ طَرًّا وَالْ الْمُصْطَفَى وَالشَّيْخَ مَحْرَزَ

9. Dallar sallandığı ve hareket ettiği sürece Allah'ın salât (ve selâmı) her zaman onun üzerine olsun.

10. (Yine selam) Onun rızasını kazanan bütün sahabeye, Hz.(Muhammed) Mustafâ'ya, âline ve Şeyh Maḥrez'e olsun.

Şair methiyelerden farklı olarak mukaddes mekânlara özlemini ifade etmek üzere yazmış olduğu kasîdelerinde de aynı şekilde selamla bitirdiği görülmektedir. Bu kasîdelerinden biri olan ve Beyt'ül Haram'a özlemini ifade ettiği kasîdesini de yine Hz. Peygamber'e selâm ile bitirmiştir.

⁴³⁷ eş-Şerakî, *er-Rihletu'l-Hicâziyye*, s. 206; el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni't-Ṭayyib*, s. 72.

(Tavîl)⁴³⁸

21 وَأُهْدِي إِلَى خَيْرِ الْأَنْامِ مُحَمَّدٍ سَلَامًا بَعْرِفِ الطَّيِّبَاتِ مُحْتَمًا

21. İnsanların en hayırlısı Hz. Muhammed'e sonu iyiliklerin kokusu olan bir koku ile selam iletirim.

Şair bazı kasîdelerini Hz. Peygamber âli ve ashâbının dışında bazı dînî büyüklere salât ve selâm ile de bitirmiştir. Örneğin Ahmed el-Bedevî'yi medih için yazmış olduğu bu kasîdesinin hâtimesini de bu sefer Ahmed el-Bedevî'ye salât ve selâm ile bitirmiştir. (Hafîf)⁴³⁹

7 أَلْفُ أَلْفِ تَحِيَّةٍ وَصَلَاةٍ وَسَلَامٍ وَعَلَيْهِ دُونَ تَوَانِ
8 مَا أَقَامَ الْأَنْامُ فِي بَابِهِ الرَّحْبِ إِلَى فَضْلِهِ الْعَمِيمِ تَوَانِي
9 فَإِذَا مَا وَصَلْتَ دَلِكُمْ الْقَبْرَ الشَّرِيفَ الْمُعْظَمَ النَّوْرَانِي
10 وَرَأَيْتَ الْأَنْوَارَ سَاطِعَةً فِي هِ يُّحَاكِي لِأَلَاءِهَا النَّيْرَانِ

7. Durmaksızın binlerce salât ve selâm onun üzerine olsun.

8. İnsanlar onun geniş kapısında bol lütfu için diz çökerek durdukları sürece, (binlerce salât ve selâm onun üzerine olsun.)

9. Şu büyük nurlu Kabr'i Şerif'e ulaştığında,

10. Işıkları ateşe benzeyen parlak nurları görürsün.

Sonuç olarak İbnu't-Ṭayyib genel olarak kasîdelerini çoğunlukla Hz. Peygamber ve diğer dînî büyükleri medih için nazmettiğinden hatimelerini genellikle şefâat isteği, dua ve kinaye söz sanatını da kullanarak ebedî olmasını ifade ettiği salâtu selâm ile bitirdiği görülmektedir. Şairin şefâat isteği ile dualarını uzun tutmasıyla bazı hâtimelerinin çok uzun olduğu görüldüğü gibi sadece salât ve selâma yer verdiği diğer bazı hâtimelerinin ise birkaç beyitli kısa olduğu da görülmektedir.

⁴³⁸ eş-Şerakî, *er-Rihletu'l-Hicâziyye*, s. 177; el-Murâdî, *Silku'd-Durar*, IV, 92; el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni't-Ṭayyib*, s. 91.

⁴³⁹ eş-Şerakî, *er-Rihletu'l-Hicâziyye*, s. 529; el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni't-Ṭayyib*, s. 101.

2.5. Vahde (Bütünlük/Konu Birliği)

İbnu't-Ṭayyib'in *Dîvân*'ı incelenecek olunursa şairin şiirlerinin konu birliğini yansıttığı görülmektedir. Şairin *Dîvân*'ının büyük çoğunluğunu oluşturan medih, hikmet, hiciv ve dînî konuları ihtiva eden kasîdelerinde konu birliğinin bulunduğu açık bir şekilde görülmektedir. Bu nedenle de çalışmada şairin konu bütünlüğüne ne oranda riayet ettiğinin tespit amacıyla şairin başta Hz.Peygamberi medih şiirleri başta olmak üzere yine *Dîvân*'ının en uzun kasîdelerinden biri olan Hz. İbn Abbâs için yazmış olduğu methiyesi, yolculuk yapmanın faydaları hususundaki hikmet türündeki kasîdesi, *Dîvân*'ındaki hiciv konusunda tek örnek olan İbn Mulcem'i hicvettiği kasîdesi ve dînî bir kasîdesi örnek seçilerek incelenecektir.

Dîvân'da büyük bir oranda yer alan Hz. Peygamber'in methedildiği kasîdelere bakıldığında, başta Hz. Peygamber'in mucizeleri başta olmak üzere benzer övgü ifadelerinin, yer aldığı dikkat çekmektedir. Bundan dolayı da verdiğimiz örneklerde tekrardan kaçınmak için bazı methiyelerde sadece konunun genel hatları ile belirtilmesi ile yetinilecektir. (Basît)⁴⁴⁰

1 يا رَبِّ يا رَبِّ اِئْتِيْ مَسْنِيَّ الضَّرْرِ وَحَارَتِيْ كُرُوبٌ دُوْهَا الطَّرُّ

1. Yâ Rabbi! Yâ Rabbi! Bana zarar dokundu ve ardı ardına gelen sıkıntılar ve musibetler bana savaş açtı.

Şair, matla'sı yukarıdaki beyit olan Hz. Peygamber'i methettiği bu kasîdesinde sonraki yedi beyitte günahlarının affı için niyazda bulunmuş, ve bu günahlarına karşı şefâatini umduğu tek kişinin de Peygamber olduğunu vurgulamıştır.

2 عَدَتْ عَوَادِي زَمَانِي عَيْرٍ وَايَةِ عَلِيٍّ حَتَّى اعْتَرَّتْنِي الْكُرْبُ الْكُبْرُ

3 وَذَلِكَ مِنْ شَوْمٍ مَا قَدَّمْتُ مِنْ عَمَلٍ إِذْ لَيْسَ لِي عَمَلٌ تَرْضَاهُ يُدْخِرُ

4 وَعَيْرٌ بَدِعَ إِذَا مَا مَحْنٌ نَزَلَتْ بَعْدَ سُوءِ مُسِيءٍ لَيْسَ يَأْتِرُ

5 وَإِهَا مَحْنٌ أَرْجُو بِهَا مِنْهَا مِنْ فَضْلِكَ الْوَافِرِ الْوَافِي وَأَنْتَظِرُ

⁴⁴⁰ el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni't-Ṭayyib*, s. 59.

6	يَا رَبِّ أَنْقَلْتِ الْأَوْزَارَ نَاصِيَتِي	وَلَيْسَ لِي مَرْكَأٌ يُرْجَى وَلَا وَرْرٌ
7	يَا رَبِّ أَقْوَى فُؤَايَ الدَّنْبِ مُقْتَفِرًا	مَقَاقِرِي وَأَنَا رُحْمَاكَ أَفْتَفِرُ
8	يَا رَبِّ بِالْعُتْ فِي الْعِصْيَانِ وَأَنْتِشَرْتِ	مِي الْمَعَاصِي وَمِنْكَ الْعَفْوُ مُنْتَشِرٌ
9	يَا رَبِّ مَا لِي شَفِيعٌ أَرْجِيهِ سِوَى	مَوْلَى شَفَاعَتُهُ كَنْزٌ وَمُدَّخِرٌ

2. Zamanın getirdiği sıkıntılarımla yılmaksızın bana saldırdı. Hatta büyük sıkıntılar başıma geldi.

3. Bu sıkıntılar yaptığım şeyin uğursuzluğundandır. Çünkü benim razı olacağın biriktirilmiş bir amelim yok.

4. Günahkâr bir kulun günah işlediği ve emre uymadığında başına sıkıntıların gelmesinde şaşılacak bir şey yoktur.

5. Ki bunlar karşılığında çok ve herkese yeten lütfundan ihsanlar umduğum ve beklediğim sıkıntılardır.

6. Yâ Rabbi! Günahlar alnımı ağırlaştırdı. Sığınmayı umduğum ve (ondan) kaçacağım bir yerim yok.

7. Yâ Rabbi! Yoksulluğuma muhtaç bir halde en büyük gücüm günahtır. Ve ben de (zaten) senin rahmetine muhtacım.

8. Yâ Rabbi! Günah işlemekte aşırı gittim. Benim günahlarım yayıldı. Senin de affın yayılmıştır.

9. Yâ Rabbi! Şefâati saklanan hazine olan bir efendiden (Hz. Peygamber'den) başka (şefâatini) umduğum bir şefâatçi yoktur.

Şefâatini umduğu tek kişinin Hz. Peygamber olduğunu ifade ettiği daha sonraki beytinden sonra kasîdenin asıl konusu olan medihine giriş sadedinde 10- 25. beyitlerinde Hz. Peygamber'in mucizelerini saymıştır.

- 10 مُحَمَّدٌ أَحْمَدُ الْمُحْمُودِ مَنْ حَمِدَتْ مِنْهُ السَّرَائِرُ وَالْأَسْرَارُ وَالسِّيَرُ
- 11 وَسَارَ لِعَرْشِ وَالْكُرْسِيِّ وَقَتِ سَرَى وَفَارَ مِنْ رَبِّهِ بِالرُّؤْيَةِ النَّظَرُ
- 12 وَحَارَ مَا لَمْ يَحْزُهُ فِي الْوَرَى مَلَكٌ وَلَا مَلِيكٌ وَلَا جِنٌّ وَلَا بَشَرٌ
- 13 وَحَارَ مَا لَمْ يَحْزُهُ قَبْلَهُ أَحَدٌ وَقَابَلَتْهُ التَّهَابِي نَمَّ وَالْبَشَرُ
- 14 وَحَصَّ مِنْ رَبِّهِ بِالْمُعْجَزَاتِ فَكَمْ لَدَيْهِ مِنْ مُعْجَزَاتٍ لَيْسَ تَنْحَصِرُ
- 15 غَمَامَةُ الْأَفْقِي يَا مَا ظَلَلْتَهُ وَقَدْ زُدَّتْ لَهُ سَمْسُهُ وَشَفَقَ الْقَمَرُ
- 16 وَمُعْجَزُ الذِّكْرِ كَمْ مِنْ مِصْقَعٍ لَيْسَ قَدْ زَامَهُ فَرَمَاهُ الْعَيْيُ وَالْحَصْرُ
- 17 وَالضَّبُّ كَلَّمَهُ وَالْجِدْعُ حَنَّ لَهُ وَكَمْ أَجَابَتْ دُعَاءَ الْمُصْطَفَى الشَّجَرُ
- 18 وَالظُّبِّيُّ وَافَهُ يَشْكُو وَالْبَعِيرُ وَكَمْ عَلَيْهِ سَلِمَتِ الْجُدْرَانُ وَالْحَجْرُ
- 19 فِي كَفِّهِ سَبَحَتْ صُمُّ الْحِصَاةِ وَكَمْ مِنْهَا زُلْأَلٌ مَعِينٍ صَارَ يَنْفَجِرُ
- 20 وَالْعَيْنُ أَعْدَبَهَا بِرَيْقِهِ وَسَخَا بِهَا وَعَاوَدَهَا مِنْ أَجْلِهِ الْبَصْرُ
- 21 وَكَمْ وَكَمْ رَاحَةَ نِيلَتْ بِرَاحَتِهِ وَرَاحَ عَنِ ذِي السَّقَامِ السُّقْمُ وَالضَّرُّ
- 22 وَالْعَنْكَبُوتُ حَمَّتْهُ وَالْحَمَامُ غَدَتْ تَحْوُمُ حَوْلَ جَمِي غَارٍ بِهِ وَغَرُوا
- 23 وَالْجَيْشُ رَوَاهُ مِنْ دَعْوَتِهِ قَدَحُ وَأَشْبَعْتَهُ بِذِكْرِ الْمُصْطَفَى نَمْرُ
- 24 وَكَمْ لَهُ مُعْجَزَاتٌ لَا يُحَاطُ بِهَا وَكَيْفَ يُخْصَى الْحِصَى وَالنَّجْمُ وَالْمَطَرُ
- 25 وَإِذَا إِلَٰهُ الْوَرَى أَتَى عَلَيْهِ فَمَا يَقُولُهُ الْخَلْقُ إِنَّ قُلُوا وَإِنْ كَثُرُوا

10. (O) gizli (halleri), sırları ve sîreti övülen Muhammed, Ahmed, Mahmûd'dur.

11. (O) İsrâ gecesinde arş ve kürsüye gitti ve Rabbini görmeye mazhar oldu.

12. Yaratılmışlardan melek, melik, cin ve de insanın elde edemediği şeyi elde etti.

13. Kendisinden önce kimsenin elde edemediğini elde etti. Orada onu tebrikler ve müjdelere karşıladı.

14. Rabbi ona nice mucizeler verdi. Onun sınırlandırılmayan nice mucizeleri var.

15. Defalarca gök bulutları onu gölgeledi. Güneş onun için döndürüldü ve ay yarıldı.

16. Nice fasih dil sahibi Kur'an mucizesi gibi bir mucize getirmeye kalkıştı. Onlarda beyan sınırlı olduğu için güç yetiremediler.

17. Keler onunla konuştu, kütük onun için inledi. Mustafâ'nın (SAV) çağrısına nice ağaç cevap verdi.

18. Ceylan ona geldi, deve şikâyetinde bulundu. Nice duvar ve taşlar ona selam verdi.

19. Avucunda sağır taşlar tesbih etti. Nice tatlı su da fişkirir oldu.

20. Gözü tükürüğü ile pislikten temizledi. Onun sayesinde göz tekrar görür oldu.

21. Onun eliyle nice nice rahatlıklar elde edildi. Hastadan hastalık ve zarar uzaklaştı.

22. Örümcek ağ ördü. Güvercin içine girdikleri mağaranın etrafında dönmeye başladı.

23. Onun çağrısı (duası) ile bir kap suyla ordunun susuzluğu giderildi ve (ordu) Mustafâ'nın (SAV) zikri (sayesinde) hurmalar ile doydu.

24. Onun nice mucizeleri vardır ki sınırlandırılmaz. Çakıl taşları, yıldız ve yağmur (taneleri) nasıl sayılabilir ki?

25. İnsanların İlâhı (Rabbi) onu övdükten sonra yaratılmışlar az olsun çok olsun (ona övgüde) ne diyebilirler ki?

Şair bu uzun kasîdesinde 26-50. beyitleri arasında konuyu yine büyük bir umutla beklediği Hz. Peygamber'in şefâatine getirmiş ve ona salât ve selâm ile

kasîdesini bitirmiştir. Kasîdeye bakıldığında konusunun matlaından hatimesine kadar Hz. Peygamber ve onu medih olduğu görülür. Şair bu kasîdesinde konu bütünlüğünü mükemmel bir şekilde ortaya koymuştur.

- 26 فَيَا رَسُولَ الْإِلَهِ كُنْ شَفِيعَ فَيِّ قَدْ ضَاعَ مِنْهُ عَلَى لَدَاتِهِ الْعُمْرُ
- 27 تَتَابَعَتْ مِنْهُ عَوَزَاتٌ وَمَا سَكَنْتُ رُوعَاتُهُ وَتَوَالَى عِنْدَهُ النُّكْرُ
- 28 قَدْ قَابَلَ اللَّهُ بِالْعَصْبَانِ مِنْهُمْ كَأَنَّ فِي غَيْبِهِ إِذْ عَوْنَهُ النَّفْسِ وَالْأَشْرُ
- 29 مَا إِنَّ نَهَاهُ نُهَاهُ لَأَوْ لَا وَرَعٌ قَدْ رَاعَهُ بِنَ رِعَاهُ فِي الْهَوَى عَوْرُ
- 30 أَخْطَأَ وَأَخْطَلُ فِي قَوْلٍ وَفِي عَمَلٍ وَلَمْ يُصِبْ فِي صَالِحَاتٍ فَطُّ تُعْتَبِرُ
- 31 وَإِنْ دَعْتَهُ إِلَى الْحَيَاتِ دَاعِيَةً وَنَى وَإِنْ تَدْعُهُ لِلشَّرِّ يَبْتَدِرُ
- 32 وَإِنْ أَلَمْتَ مُلِمَاتِ الزَّمَانِ بِهِ دَعَا وَإِنْ كُشِفَتْ يَسْتَهْوِيهِ الْبَطْرُ
- 33 أَمِيرُهُ النَّفْسِ وَالشَّيْطَانِ بَيْنَ هَوَى يَهْوِي بِهِ جَدُّ تَقْوَاهُ وَيُعْتَبِرُ
- 34 مَنْ دَا سِوَاكَ لِهَذَا الْعَبْدِ يَرْحَمُهُ يَا خَيْرَ مَنْ يَمَّمْتَهُ الْبَدْوُ وَالْحَضْرُ
- 35 إِنْ لَمْ تَكُنْ يَا رَسُولَ اللَّهِ تُنْقِذْنِي مِمَّا أَفْتَرْتُ وَإِلَّا كَيْفَ أَعْتَذِرُ
- 36 حَاشَاكَ حَاشَاكَ يَا مَوْلَايَ تُهْمَلِي وَلِي إِلَيْكَ التَّجَاوَاتُ وَلِي ضُرُّ
- 37 وَلِي إِلَيْكَ انْتِسَابَاتُ بِتَسْمِيَتِي مُحَمَّدًا وَدِمَامٌ لَيْسَ يُخْتَفَرُ
- 38 وَلِي جَوَارٍ بِأَعْتَابٍ حَلَلْتُ بِهَا فَعِنْدَهَا الْعَرْشُ وَالْكَرْسِيُّ يُخْتَفَرُ
- 39 وَلِي مَدَائِحُ فِي عُيَاكَ تُخْبِرُنِي بِأَهَّا نَاهَا مِنْ سَيِّئِكَ الظَّفَرُ
- 40 وَلِي رَسَائِلُ فِي فَضْلِ الصَّلَاةِ عَلَيَّ كِ وَالسَّلَامِ وَمَا فِي ذَاكَ قَدْ ذَكَرُوا
- 41 وَكُلَّهَا يَا رَسُولَ اللَّهِ بَيْنَ يَدَيَّ نُجْوَايَ قَدَّمْتُهَا لِلْعَمُوِّ تَمْتَطِرُ
- 42 فَانظُرْ لِمَنْ لَادَ بِالْأَبْوَابِ مُطْرَحًا وَاسْمِعْ لَهُ وَأَجْرُهُ إِنَّهُ وَجِرُ
- 43 وَسَلْ لَهُ اللَّهُ فِي عُفْرَانِ زَلَّتِي حَتَّى يَعُودَ وَكُلُّ الدَّنْبِ مُعْتَفَرُ
- 44 وَفِي خِتَامٍ جَمِيلٍ طَيِّبٍ حَسَنِ قِبَالِحِتَامِ يَتَمُّ الْقَصْدُ وَالْوَطْرُ
- 45 وَامْنَحُهُ مِنْ كُلِّ مَعْلُومٍ حَقِيقَتَهُ حَتَّى يَرَى صَدْرُهُ كَالْبَحْرِ يَزْدَخِرُ
- 46 وَاكْشِفْ لَهُ الْحُجْبَ فِي لُفْيَاكَ حَتَّى يَرَى جَمَالَ وَجْهِكَ مَا إِنَّ عَنْهُ يَسْتَبِرُ
- 47 وَاشْعَلْهُ بِاللَّهِ فِي سِرِّ وَفِي عَلَنِ عَمَّا سِوَاهُ فَمَا فِي غَيْرِهِ سُرُ
- 48 وَاجْبُرْهُ مِنْ كُلِّ كَسْرٍ وَازْدَرَدَنَّ عَلَيَّ هِ بِالْمَعَارِفِ يَتَلَوَّهَا فَيَنْجَبِرُ

49	وَأَفْتَحْ عَلَيْهِ فُتُوحَ الْعَارِفِينَ وَكُنْ لَهُ وَلِيًّا فَمَنْ وَالَيْتَ يَنْتَصِرُ
50	وَاجْعَلْ بِأَعْلَى عِلْمِ الْفِرْدَوْسِ مَنْزِلَهُ فَضْلًا فَيَزِدَادُ مِنْ جِوَارِكِ النَّظَرِ
51	تِلْكَ الزِّيَادَةُ وَالْحُسْنَى فَلَا عَجَبَ إِنَّ نِلْتَهَا بِالَّذِي سَمَتْ بِهِ مُضَرُّ
52	صَلَّى عَلَيْهِ إِلَهُ الْعَرْشِ مَا طَلَعَتْ شَمْسٌ وَمَا أَرْدَهَرَتْ فِي الْأُفُقِ الرَّهْرِ
53	يَا رَبِّ شَفِّعْهُ بِي وَأَقْبِلْ شَفَاعَتَهُ فَجَاهُهُ رَبَّنَا لَدَيْكَ مُعْتَبَرُ
54	وَأَنْتَ قُلْتَ وَلَوْ أَنَّهُمْ وَأَنَا قَدْ جِئْتُهُ فَأَنَا إِلَيْهِ مُخْتَصِرُ
55	وَلِي مَقَاصِدُ لَا تَخْفَى عَلَيْكَ وَقَدْ أَبَدَيْتَ بَعْضًا وَجُلُّ الْقَصْدِ مُسْتَبِرُ
56	فَأَمْنُنْ عَلَيْنَا وَبَلِّغْنَا مَقَاصِدَنَا بِأَسْرِهِا رَبِّ بَحْرُ الْبِرِّ مُسْتَجِرُ
57	وَكُلُّ مَا قَدْ طَلَبْنَا فَاقْضِهِ عَجَلًا وَضَعْفُهُ فَعَيْتُ الْفَضْلِ مُنْهَمِرُ
58	وَكُنْ لَنَا رَبِّ فِي دُنْيَا وَآخِرَةِ فَإِنَّا بِرَسُولِ اللَّهِ نَنْتَصِرُ
59	وَاشْتَمَلْ إِلَهِي بِمَا نَرْجُو مَشَائِحِنَا وَوَالِدَيْنَا فَإِنَّا لَهُمُ أَثَرُ
60	وَاشْتَمَلْ أَجِبْتَنَا طَرًّا وَجِيرْتَنَا وَالْمُسْلِمِينَ وَمَنْ غَابُوا وَمَنْ حَضَرُوا
61	وَصَلِّ صَلَاةً عَلَى خَيْرِ الْوَرَى وَعَلَى الْأَصْحَابِ وَالْآلِ مَنْ هُمْ فِي الدُّجَى عُرُّ
62	مَشْفُوعَةً بِسَلَامٍ عَرَفُهُ عَبَقُ مِنْ عِطْرِهِ يَسْتَعِيرُ الْعَنْبُرُ الْعِطْرُ
63	مَا قَامَ عُصْنٌ عَلَى سَاقٍ فَمَيَّلَهُ رِيحُ الشَّمَالِ لِكَيْ يَلْتِمَهُ النَّهْرُ
64	وَمَا بَكَتْ سُحُبُ الْأَفَاقِ هَامِيَةً فَضَحِكْتُ لِبُكَاءِ آمَاقِهَا الرَّهْرِ
65	وَمَا تَوَسَّلَ بِالْمُخْتَارِ دُو قَلْبِي فَعَادَ تَقْدُمُهُ حَاجَاتُهُ تَفْرُ
66	وَمَا شَدَا مَنْ أَضْرَّتْهُ ضَرُورَتُهُ يَا رَبِّ يَا رَبِّ إِنِّي مَسْتَبِي الضَّرُّ

26. Ey Allah'ım Rasûlü! Dünya ve lezzetleri kendisinden kaybolan,

27. Kendisinde kusurları ard arda gelmiş ve kötülükleri bulunan,

28. Nefs ve kibrin günaha saptırmasıyla isyana dalmış bir şekilde Allah'a kavuşan bir gence şefâatet.

29. Ne akı ne de önem verdiği takva onu (günahtan) nehyetti. Bilakis körlüğü onu hevaya sürükledi.

30. Söz ve davranışta hata etti ve hiçbir muteber salih amel yapmadı.

31. Bir davetçi onu iyiliklere çağırdığında yavaş davranır. (Şayet) Kötülüğe çağırdığında acele eder.

32. Zamanın felaketleri başına geldiğinde dua eder, (felaketler) kaldırıldığında kibir onu yoldan çıkartır.

33. Emiri nefis, şeytan ve hevâdır. Onda bulunan takvayı yolda kaybettirir.

34. Ey bedevi ve medenînin kendisine yöneldiği en hayırlı! Senden başka bu kula kim merhamet eder?

35. Ey Allah'ın Rasûlü! Sen işlediğim günahlardan beni kurtarmazsan nasıl özür dilerim.

36. Ey Efendim! Beni ihmal etmezsin. Çünkü zarara uğradığımda sana yalvardım.

37. İsmim Muhammed olduğu için seninle bir bağım, başkaları tarafından çiğnenmeyen bir emânım var.

38. Yerleştiğim bir kapı eşiği var. Onun karşısında arş ve kürsü küçümsenir.

39. Senin yüceliğin hakkında övgülerim vardır. (O övgüler) Bana kabul ettiklerinin arasında olmayı haber veriyor.

40. Sana salât ve selâmın fazileti konusunda söyledikleri hakkında risâlelerim var.

41. Yâ Rasûlallah! Hepsini affına vesile olması için dua etmemden önce sunuyorum.

42. Kapılarına sürünerek sığınan kimseye bak. Onu dinle ve koru; çünkü o endişelidir.

43. Hatalarının affedilmesi için Allah'tan (af) iste. Ta ki bütün günahlardan bağışlanarak dönsün.

44. İyi ve güzel bir sonuçta hedefler ve arzular tamam olur.
45. Bütün ilmî hakikatlerini ona bağışla. Ta ki göğsünü, coşkulu deniz gibi görsün.
46. Sana kavuştuğunda perdeyi onun için kaldır. Ta ki yüzünün güzelliğini perdesiz bir şekilde görsün.
47. Gizli ve açıkta onu Allah ile meşgul et. Başkasıyla meşgul etme. Çünkü onun dışında mutluluk yoktur.
48. Her hastalığını tedavi et. Bilgileri ona ardı ardına ver ki onu okusun, hastalığını gider.
49. Ona ariflerin fetihlerini aç. Ve ona dost ol. Sen kime dost olursan o kazanır.
50. Senden bir lütuf olarak onun yerini Firdevs'in en yüce yerinde kıl. Senin katında (sana) bakması artsın.
51. Bu ziyade ve en güzeldir. (Bunu) Mudar (kabilesinin) yücelme sebebi (Hz. Peygamber) sayesinde elde etmemde şaşırarak bir şey yok.
52. Güneş doğdukça ve ufukta yıldız parladıkça Arşın Rabbi'nin salâtı onun üzerine olsun.
53. Yâ Rabbi onu bana şefâatçi kıl. Şefâatini kabul et. Rabbimiz! Onun şanı katında itibarlıdır.
54. (Ya Rabbi) Sen dedin ki: “Şayet onlar.....” (Ya Rabbi) Ben ona geldim ve onun huzurundayım.
55. Sana gizli olmayan isteklerim vardır. Birazını ortaya koydum, çoğu isteği gizledim.
56. Akan iyilik denizinin Rabbi! Bize lutfet. Bizi bütün isteklerimize ulaştır.

57. Bütün isteklerimizi acele bir şekilde ver. Ve onu artır. Çünkü lütfun yağmuru bol yağar.

58. Dünya ve ahirette bizimle ol. Çünkü biz Rasûlullah'ın sayesinde kazanırız.

59. Umduklarımıza hocalarımız ve babalarımızı da dâhil eyle. Çünkü biz onların eseriyiz.

60. Bütün sevdiklerimizi, komşularımızı ve (şu an) olan olmayan bütün Müslümanları da dâhil et.

61. Yaratılmışların en hayırlısına, karanlık gecede bir yıldız olan âl ve ashabına salât olsun.

62. Beraberinde ıtır ve amberin kokusunu kendisinden aldığı hoş bir koku ile selam olsun.

63. Nehri öpmesi için (ağacın) gövde (si) üzerindeki dalları meylettiren kuzey rüzgârı estiği sürece;

64. Gökyüzü bulutlarının yağarak ağladığı, onun ağlamasına çiçeklerin güldüğü sürece;

65. Sıkıntıda olanların Hz. Peygamber'e tevessül edip ihtiyaçları yerine getirilmiş bir halde döndüğü sürece;

66. Bir kimsenin ihtiyaçlarının kendisine zarar verip de “Yâ Rabbi Yâ Rabbi! Şüphesiz ki bana bir sıkıntı dokundu.” dediği sürece (salât ve selâm olsun.)

Şairin Hz. Peygamber'i medih için nazmettiği bu methiyesi diğerlerine nazaran daha kısadır. Fakat şair bu methiyesinde de aynen diğer methiyelerinde olduğu gibi konu bütünlüğünden ayrılmadığı görülür. Güzel bir gazelle giriş yaptığı methiyesinde şair sevgili bağlamında sözü Hz. Peygamber'e getirir ve onun makamının yüceliği, ay ve güneşi utandıracak kadar büyük güzelliği, ve diğer methiyelerinde de değindiği ayın yarılması, güneşin tekrar doğması, kayanın kendisi

için yumuşaması, bazı hayvanların kendisiyle konuşması, ağacın kendisi için secde etmesi gibi mucizelerini de sayarak Hz. Peygamber'e salâtu selâm ile kasîdesini bitirdiği görülmektedir. Bu kasîdesi de şairin konu birliğine önem verdiğini göstermesi açısından güzel bir örnek olarak görünmektedir. (Münserih)⁴⁴¹

1	يَا بَارِقًا لَاحَ مِنْ قُبَا سَحْرًا	بِحَيْثُ حَلَّ مِنْ النَّهْيِ سَحْرًا
2	أَعَارَ قَلْبِي حَقْمًا وَأَخْلَفَ فَاسْتَعَارَ	مِنْ سَحْبِ مُقْلَتِي مَطْرًا
3	وَأَذَكَّرَنِي الْعَهْدَ مِنْ سَعَادَ وَمَ	أَنْسَ وَهَاجَ الْأَحْزَانَ وَالْفِكْرَا
4	أَيَّامَ نُسْفَى مَعَهَا الشَّمُولَ عَلَى	رَوْضِ يُشَاكِلُ زَهْرَهُ الرَّهْرَا
5	وَعُصْنُهُ طَرَبًا تُمِيلُهُ	رِيحَ الشَّمَالِ لَيْلَتُمْ النَّهْرَا
6	وَهَرَهُ كَالْحَسَامِ جَرَدَنِي	وَسَطَ الرِّيَاضِ بَيْسِيلِ مُنْهَمِرًا
7	وَزَهْرَهُ فِيهِ صَارَ مُنْتَضِمًا	لَمَّا عَدَا الْفَطْرُ فِيهِ مُنْتَشِرًا
8	أَمْ هَلْ أَطِيبُ بِطِيبَةٍ زَمَنًا	وَهَلْ أَعُوذُ مِنْ عِطْرِهَا عِطْرًا
9	وَهَلْ أَرَى مُنْشِدًا بِسَاحَتِهَا	مَدَحَ الرَّسُولِ الْمَبْعُوثِ مِنْ مُضْرَا
10	مُحَمَّدِ الْمُصْطَفَى الرَّسُولِ وَمَنْ	عَلَى جَمِيعِ الْأَرْسَالِ قَدْ ظَهْرَا
11	فُطِبَ عَلَى الْأَنْبِيَاءِ قَاطِبَةً	وَخَيْرِ كُلِّ الْأَمْلَاكِ وَالسُّفْرَا
12	لَوْلَاهُ مَا طَلَعَتْ دُكَاؤُ وَلَا	لَاحَ الْهَيْلَالُ وَالْكَوْنُ مَا ظَهْرَا
13	لَهُ الْمَحَاسِنُ كُلُّهَا جُمِعَتْ	فَكَامِلُ الْحُسْنِ فِيهِ مَا شَطْرَا
14	يُجِجِلُ شَمْسَ الضُّحَى بِطَلْعَتِهِ	وَقَمَرُ النَّوْمِ نُورُهُ قَمِيرَا
15	وَقَدَّهُ فَضَحَ الْعُصُونَ وَمَنْ	جِسْمُهُ رَاحَ يَفْضُخُ الدُّرْرَا
16	نُورُ الصَّبَاحِ يَخْكِي أَسْرَتَهُ	وَسُدْفَةُ اللَّيْلِ تُشْبِيهِ الشَّعْرَا
17	كَمْ مُعْجَزَاتٍ عَلَى يَدَيْهِ بَدَتْ	عَنْ حَصْرِهَا كُلُّ شَاعِرٍ حَصْرَا
18	فَمَا تُعَدُّ وَلَا يُحَاطُ بِهَا	وَمَنْ يَعُدُّ النُّجُومَ وَالْمَطْرَا
19	قَدْ حَصَّهُ رَبُّهُ الْحَكِيمُ	بِمُعْجَزِ الْكِتَابِ فَأَعْجَزَ الشَّعْرَا
20	وَيَوْمَ مَوْلِدِهِ بَدَتْ عِبْرٌ	لِمَنْ رَأَاهَا يَا حُسْنَهَا عِبْرًا
21	بُنُورِهِ نَارُ فَارِسٍ حَمَدَتْ	كَذَاكَ كِسْرَى إِيْوَانُهُ كُسْرَا

⁴⁴¹ eş-Şerakî, *er-Rihletu'l-Hicâziyye*, s. 180; el-Vedgîrî, *Şi'ru İbni't- Tayyib*, s. 41-43.

22	وَالظُّبِي وَالصَّبُّ وَالذِّرَاعُ لَهُ	قَدْ أَفْصَحَتْ بِالْكَلامِ دُونَ مِرَا
23	وَقَدْ رَأَى رَبَّهُ بِمُقَلَّتِهِ	لَيْلَةً أَسْرَى وَلَمْ يَرِغْ بَصْرًا
24	وَالشَّمْسُ قَدْ رَدَّهَا الْإِلَاهُ لَهُ	بَعْدَ الْمَعْيَبِ وَشَقَّقَ الْقَمْرَا
25	فِي كَفِّهِ سَبَّحَ الْحَصَى وَبِحَا	فَاضَ الرُّؤَالُ الْمَعِينُ وَأَنْفَجَرَا
26	وُزُقُ الْحِمَامِ حَمَّتْ مَكَانَتَهُ	كَذَا لَهُ الْعُنْكَبُوثُ قَدْ سَتَرَا
27	وَالْعَيْنُ قَدْ رَدَّهَا وَأَعَدَّهَا	بِرِيقِهِ وَسَخَا بِهَا بَدْرَا
28	وَالدُّوْحُ قَدْ أَقْبَلَتْ بِأَلَا قَدِمِ	تَسْجُدُ بَيْنَ يَدَيْهِ إِذْ أَمْرَا
29	وَكَمْ وَكَمْ رَاحَةٍ بِرَاحَتِهِ	نِيلَتْ وَأَذْهَبَ لَمْسُهَا ضَرَّرَا
30	هَذَا هُوَ الْفَرْدُ فِي مَحَاسِنِهِ	هَذَا الَّذِي لَا يُقَاسُ بِالنَّظْرَا
31	أَسْأَلُ رَبِّي الْإِلَاهَ بِمَنْحَنِ	بِحَاهِهِ مَا يُقَرُّ لِي النَّظْرَا
32	وَأَنْ يَكُونَ الْحِتَامُ لِي حَسَنًا	إِذَا رَأَيْتُ الْحِمَامَ قَدْ حَضْرَا
33	فَيَا رَسُولَ الْإِلَاهِ تَشْفَعْ لِي	قَدْ فَانِنِي قَدْ أَتَيْتُ مُفْتَقْرَا
34	قَدْ حَمَلْتَنِي مَاثِمِي ثِقْلًا	وَلَيْسَ لِي شَافِعُ سِوَاكَ يَبْرِي
35	فَيَا صَلَاةَ عَلَيْكَ مَا سَجَعْتُ	وُزُقُ عَلَى وَزُقِ الرُّبَا الْخَضْرَا
36	وَمَا شَدَا شَائِمِ بُرُوقِ قُبَا	يَا بَارِقًا لَاحَ مِنْ قُبَا سَحْرَا

1. Ey seher vaktinde Kuba'dan parlayan! Öyle ki (onun parlaması) akıldan sihri çözdü.

2. Kalbim çarptı ve ardından gözlerim bulutlardan yağmuru ödünç aldı.

3. Suad'dan kalan unutmadığım hatıraları aklıma getirdi, hüznümü ve efkârımı uyandırdı.

4. Çiçekleri (parlaklıkta) yıldızlara benzeyen bir bahçede onunla beraber şarap içtiğimiz günleri (hatırlattı.)

5. Kuzey rüzgârı nehri örtmesi için sevinçle dallarını sallıyordu.

6. Nehri, kınından çıkarılmış bir kılıç gibi bahçenin ortasından akıp gidiyor.

7. Yağmur, sabahleyin onda yayıldığında onun çiçekleri sıra sıra olur.
8. Taybe'de bir müddet ikâmet edebilir ve onun kokusuyla hoş kokulu olarak dönebilir miyim?
9. Mudar'dan gönderilen Rasûlü methederek onun yerlerinde görünebilir miyim?
10. (O Rasûl ki) Bütün peygamberlere üstün gelen Muhammedu'l-Mustafâ'dır.
11. Bütün Peygamberlerin önderi ve bütün melek ve elçilerin en hayırlısıdır.
12. O olmasaydı güneş doğmaz, ay görünmez ve kâinat meydana gelmezdi.
13. Bütün güzellikler onda toplanmıştır. Güzellik onda tamdır, bölünmez.
14. Onun doğuşu sabah güneşini utandırır. Onun nuruyla dolunay aydınlandı.
15. Boyu dalları, bedeni de (parlaklıkta) incileri utandıran kimsedir O.
16. Sabah güneşi onun çehresine, gece karanlığı da saçlarına benzer.
17. Elinde bütün şairlerin sayamadıkları nice mucizeler ortaya çıktı.
18. Sayılamaz ve sınırlandırılmaz (nice mucizeler)! Kim yıldız ve yağmur tanelerini sayabilir?
19. Hakîm olan Rabbi ona şairlerin (benzerini getirmede) âciz oldukları kitap mucizesini verdi.
20. Doğduğu gün gören kimseye ibretler göründü. Ne güzel ibretler onlar!
21. Nuruyla Fars ateşi söndü. Aynı şekilde Kısra'nın sarayı yok oldu.
22. Geyik, keler ve (koyunun) bacağı hiç tartışma olmaksızın onunla açıkça konuştu.

23. İsrâ gecesini Rabbini gözleriyle gördü. Göz kaymadı.
24. Rabbi güneş battıktan sonra onun için güneşi tekrar döndürdü. Ayı yardı.
25. Avucunda çakıl taşları tesbih etti ve onda tatlı sular fişkırdı.
26. Güvercin onun yerini korudu. Aynı şekilde örümcek de (ağı ile onu) gizledi.
27. (Yere düşmüş bir şekilde bulunan) Gözü tükürüğü ile pisliğinden temizleyerek yerine koydu. Kurumuş pınarı tekrar akıttı ve tükürüğüyle suyunu tatlandırdı.
28. Ağaç, emrettiğinde ayağı olmaksızın önünde secde etmek için yürüdü.
29. Onun eliyle nice rahatlıklar elde edilmiş ve onun dokunuşuyla zararlar giderilmiştir.
30. O, güzelliğinde yeganedir; O, benzerleriyle kıyaslanamayandır.
31. Rabbim onun sayesinde bana göz aydınlığı vermeni dilerim.
32. Ölümün geldiğini gördüğümde sonumun iyi olmasını (dilerim.)
33. Ey Allah'ın Rasûlü bana şefâat et. Çünkü (şefâate) muhtaç olarak geldim.
34. Günahlarım bana çok ağırlıklar yükledi. Senden başka görünen bir şefâatçim yok.
35. Sonra yeşil alanların üzerindeki güvercinler seci ettiği sürece salât sana olsun.
36. Kuba'da şimşekler çaktığı onları (yağmurun nereye yağacağını) gözetleyenler olduğu ve ey seher vaktinde Kuba'da parlayan (dediği) sürece (salât sana olsun!)

(Münserih)⁴⁴²

1 يَا بَارِقًا لَاحٍ مِنْ قُبَا سَحْرًا بِحَيْثُ حَلَّ مِنْ النَّهْيِ سَحْرًا

1. Ey seher vaktinde Kuba'dan parlayan! Öyle ki (onun parlaması) akıldan sihri çözdü.

Matla' sı yukarıdaki beyit olan diğer bir kasîdesinde İbnu't-Ṭayyib'in şiirine Hz. Peygamber'i medih ile başladığı, daha sonra afif bir gazelle Hz. Peygamber'e özlemine dile getirdiği ve ardından onun huzurunda bulunarak onu methettiği, güzel bir koku ile dönebilme arzusu ile medihe geçiş yaptığı görülmektedir.

İlk dokuz beytinin ardından şairin Hz. Peygamber'i mübarek özelliklerini ve mucizelerini sayarak methettiği 10-30. beyitlerinin ardından kasîdesini dua ve Hz. Peygamber'e salât ve selâm ile bitirdiği görülmektedir. (Kâmil)⁴⁴³

1 يَا مُثَلِّي هَذَا الْمَقَامِ الْأَكْبَرِ وَالرَّوَضَةَ الْعَنَاءُ فِيهَا الْمَنْبَرُ

1. Ey gözüm! (bak.) Bu en büyük makam ve içinde minber olan zengin bahçe(dir.)

Matlaı yukarıdaki beyit olan bir başka kasîdesine bakıldığında İbnu't-Ṭayyib'in sonraki altı beyitle sevgilisi Hz. Peygamber'in yaşadığı mübarek yerleri atlâl olarak zikrederek kasîdesinin mukaddimesine Hz. Peygamber ile başladığı görülmektedir. Sonraki beyit ile güzel bir geçişle Hz. Peygamber'i medihe geçen şair, 9-32. beyitlerinde medih ve mucizelerini saydıktan sonra bu seferde iltifât sanatını kullanarak hatimede Hz. Peygamber'e aşkını ifade eden beyitleri ile kasîdesini bitirmiştir. Şairin bu kasîdesinde de yine matla'sından hatimesine kadar Hz. Peygamber'i methin işlendiği görülmektedir.

Şairin Hz. Peygamber'in dışında uzunca bir medihte Hz. Abbâs için nazmetmiştir. 84 beyitten oluşan bu kasîdesinin tamamında konu Hz. Abbas'ı

⁴⁴² eş-Şerakî, *er-Rihletu'l-Hicâziyye*, s. 180; el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni't-Ṭayyib*, s. 41.

⁴⁴³ eş-Şerakî, *er-Rihletu'l-Hicâziyye*, s. 470; el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni't-Ṭayyib*, s. 55.

medihtir. Kasîde incelenek olunursa⁴⁴⁴ şair kasîdesine İbn Abbâs'ı ziyaret etmeye olan özlemiyle başlamış, yolculuğa çıkmanın kendisi için nasip olmasının bir izin olarak değerlendirdiği ifadelerinin ardından yolda karşılaştığı yerlerin tasvirlerini yaparak kasîdesine giriş yapmış, bu girişininden sonrada şair İbn Abbâs'ı Hz. Peygamber'in amcaoğlu, sevgilisi ve arkadaşı, ilimlerin denizinin büyük âlimi, Tercümânu'l-Kurân, cömert, kerâmetler sahibi, asil, tevzu sahibi gibi medihlerle methetmiş, ardından şefâat talebinde bulunduğu kasîdesinin sonunu ise salât ve selâm ile bitirmiştir. Şairin aynı şekilde bu kasîdesinde de konu bütünlüğüne bağlı kaldığı açık bir şekilde görülmektedir.

Şairin methiyelerinde gösterdiği konu bütünlüğünü diğer türde yazmış olduğu şiirlerinde de göstermiştir. Örneğin şairin yolculuk yapmanın faydası konusunda söylediği aşağıdaki hikmet türündeki bu kasîdesinde de konu bütünlüğü olduğu görülmektedir. Şöyleki şair kasîdesinin mukaddimesinden hatimesine kadar hikmet bağlamında bütün beyitlerinde aynı konuyu yani yolculuk etmenin faydasını çeşitli anlatım üslûpları ile nazmetmiştir. (Meczû'u'r- Remel)⁴⁴⁵

1	سَافِرٌ	إِلَى	نَيْلِ	الْمَعْرِ	ةٍ	إِنَّ	فِي	السَّقْمِ	الظَّفَرِ
2	وَأَنْفِرُ	لِنَيْلِ	الْمَجْدِ	فِيَمَنْ	لِلْمَعَالِي	قَدْ	نَفَرُ		
3	وَأَعْلَمُ	بِأَنَّ	الْمَكْتَّ	فِي	الْأَوْطَا	نِ	يَدْعُو	لِلصَّجَرِ	
4	وَيُورِثُ	الْأَخْلَاطَ	وَالْأَجْسَا	مَ	أَنْوَاعَ	الضَّرَرِ			
5	أَوْ مَا	رَأَيْتِ	الْمَا	لِطُو	لِ	الْمَكْتِّ	يَعْرُوهُ	الْكَدَرِ	
6	وَالْبَدَرَ	لَوْ	لَرِمَ	الْإِقَا	مَةَ	فِي	مَحَلِّ	مَا	بَدَرَ
7	وَالدُّرَّ	لَوْ	أَبْقُوهُ	فِي	فَعْرِ	الْبِحَارِ	لَمَّا	افْتَحَرَ	
8	وَالنَّبْرَ	تُرِبْتُ	فِي	الْمَعَا	دِنِ	وَهُوَ	أَفْخَرُ	مُدَّخَرُ	
9	وَالْعُودُ	مَعْدُودٌ	لَدَى	الْعَابَا	تِ	مِنْ	جَنْسِ	الشَّجَرِ	
10	وَالْبَاتِرُ	الْمَعْمُودُ	لَوْ	مَ	يُخْرِجُوهُ	لَمَّا	بَتَرَ		

⁴⁴⁴ el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni't- Tayyib*, s. 44-54.

⁴⁴⁵ eş-Şerakî, *er-Rihletu'l-Hicâziyye*, s. 141-142; el-Murâdî, *Silku'd-Durar*, IV, 91; el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni't- Tayyib*, s. 39-40.

11	هَذَا وَكَمْ مَثَلٍ سَرَى	فِي النَّاسِ مِنْ هَدِي الْعَيْرِ
12	أَبْدَى الْبِدَائِعِ مِنْهُ مَنْ	نَظَمَ الْقَرِيضَ وَمَنْ نَثَرَ
13	عَنْ وَجْهَهَا فِي غَالِبِ الْأَسَدِ	فَارِ أَسْفَرَ مَنْ سَفَرَ
14	فَادَابَ عَلَى الْبِرْحَالِ فِي	الْأَحْوَالِ أَجْمَعِهَا تُسَرُّ
15	وَاعْلَمْ بِأَنَّ الْبُعْدَ عَنْ	وَطَنِ بِهِ تَمَّ الْوَطْرَ
16	وَاعْرُبَ بِشَرْقِ وَاشْرُقْ	فِي الْعَرَبِ إِنْ تَكُ ذَا نَظْرَ
17	وَاجْعَلْ جَمِيعَ النَّاسِ أَرْزَ	رَكَ وَالنَّيْ طَوْرًا وَرَزَّ
18	لَا تَخْتَرَنَّ بَدْوًا وَلَا	حَضْرًا وَكُنْ مَعَ مَنْ حَضَرَ
19	فَالْبَدْوُ عِزٌّ وَاللَّطَا	فُهُ وَالظَّرَافَةُ فِي الْحَضْرَ
20	فَإِذَا بَدَوْتَ فَكُلِّ عِزِّ	بَادِخٍ فِيكَ اسْتَقْرَ
21	وَإِذَا حَضَرْتَ فَكُلِّ ظَرْ	فِ ظَرْفُهُ لَكَ مُسْتَقْرَ
22	لَا تَبْكُ الْفَأَّ لَا وَلَا	دَارًا وَلَا رَسْمًا دَثْرَ
23	فَالنَّاسُ الْفُكُّ كُلُّهُمْ	وَالْأَرْضُ أَجْمَعُهَا مَقْرَ
24	فَمَتَى وَجَدْتَ الْعِزَّ	وَالْعَيْشَ الْهَيَّيَّ أَقِمَّ نُبْرَ
25	وَإِذَا رَأَيْتَ الضِّدَّ وَالصِّدَّ	الْحَفِيَّ فَدَعَّ وَدَرَّ
26	وَاجْعَلْ بِضَاعَتِكَ التُّمَى	مَعَ مَنْ أَسَرَ وَمَنْ جَهَرَ
27	فَإِذَا اتَّقَيْتَ اللَّهَ فُرَّ	تَ بِكُلِّ كَنْزٍ مُدَّخَرَ

1. Saygınlığı elde etmek için yolculuğa çık. Çünkü yolculukta başarı vardır.
2. Övgüyü elde etmek için yücelere çıkanlarla sen de yola çık.
3. Bil ki vatanda kalma, bıkkınlığa neden olur.
4. Vücuda ve organlara çeşitli zararlar verir.
5. Görmedin mi? Su uzun bir zaman kaldığında bulanır.
6. Ay şayet yerinde kalsaydı dolunay olmazdı.

7. İnci şayet denizin derinliklerinde kalsaydı (diğer taşlara karşı) övünmezdi.
8. Altın madende bir topraktır. (Fakat) O biriktirilenlerin en değerlisidir.
9. Ud ormanda ağaç cinsinden biri sayılır.
10. Kılıcı kınından çıkarmasalarđı kesmezdi.
11. İnsanlar arasında bu mesellerin benzeri çok dolaşır.
12. Bu konudaki harikaları kimisi şiir kimisi de nesir yazarak gösterdi.
13. Çok insan çoğu kitaplarda konunun bu yönünü ortaya koymuştur.
14. Bütün durumlarda yolculuk etmeye uğraş. Çünkü sevinirsin.
15. Bil ki vatandan uzaklaşmakla maksada ulaşılır.
16. İdrak sahibi isen, doğuda iken batıya batıda iken doğuya git.
17. Bütün insanları gücün kıl ve bütün topraklardan sığınak edin.
18. Sadece bedevi ya da sadece yerlileri tercih etme. (Sana) Gelenlerin hepsi ile birlikte bulun.
19. Göçebelikte izzet, yerleşik hayatta ise letâfet ve zerâfet vardır.
20. Çöle yerleştiğinde her yüce izzet sende yerleşir.
21. Şehre yerleştiğinde (ise) her türlü zerâfet sende yerleşir.
22. Bir dost, bir ev ve yok olan bir kabir için ağlama.
23. Bütün insanlar senin dostun ve bütün dünya sana yerleşme yeridir.
24. Her ne zaman bir izzet ve kolay bir yaşam bulursan (oraya) yerleş. İyilik bulursun.

25. Tersini yani gizli bir yüz çevirme görürsen bırak git.
26. (Sana) Açık gizli davrananlara (karşı) takvayı azık edin.
27. Allah'a karşı takvalı olursan biriktirilmiş bütün hazineleri kazanırsın.

Konu bütünlüğünü yansıtmaması bakımından şairin dînî konudaki kasîdesine baktığımızda yine konu bütünlüğünü görmekteyiz. Örneğin şairin aşağıdaki kasîdesi bir bütün olarak aynı konu yani hac ibadeti ve kutsal mekanlar etrafında dönmektedir. (Hafîf)⁴⁴⁶

1	قَدْ عَرَفْنَا	الْحَيْرَاتِ	فِي	عَرَافَاتِ	وَضُمْنَا	مِنْ	سَائِرِ	الْأَفَاتِ
2	وَوَطَّرْنَا	بِمَا	أَرَدْنَا	وَوُفِّرْنَا	بِعَلَى	الْفُصُورِ	وَالْعُرُفَاتِ	وَالْعُرُفَاتِ
3	وَأَزْدَلْنَا	لِرَبَّنَا	وَجَمَعْنَا	كُلَّ	حَيْرٍ	بِجَمْعِ	مُرْدَلَفَاتِ	مُرْدَلَفَاتِ
4	وَلَدَى	الْمَشْعَرِ	الْحَرَامِ	شَعْرَنَا	بِعُمُولِ	الْأَعْمَالِ	وَالدَّعَوَاتِ	وَالدَّعَوَاتِ
5	وَأَرْتَنَا	الْمُنَى	مِنِّي	وَلَدَى	الْحَيَّةِ	فِ	أَمِنَّا	مِنْ
6	وَرَمِينَا	الْجِمَارِ	نُطْفِي	جِمَارَ	الدَّ	نَبِ	فَأَعْجَبَ	لِلضِّدِّ
7	وَحَلَقْنَا	فَحَلَقْتُ	حَوْلَنَا	كَمْ	حَلَقَاتِ	مِنْ	أَضْرِبِ	الْحَيْرَاتِ
8	ثُمَّ	طَفْنَا	إِفَاضَةً	حَوْلَ	بَيْتِ	اللَّهِ	سَبْعًا	مِنْ
9	وَرَكَعْنَا	خَلْفَ	الْمَقَامِ	فِيَا	حُسْنِ	هُنَاكَ	وَالسَّجَدَاتِ	وَالسَّجَدَاتِ
10	وَرَجَعْنَا	إِلَى	مِنِّي	لِتَمَامِ	الْأُمْنِيَّاتِ	هُنَاكَ	وَالنِّيَّاتِ	وَالنِّيَّاتِ
11	مَنْزِلِ	لِحِمَاهُ	بِجْتَمِيعِ	الْأَرْكَاءِ	بُ	طَرًّا	مِنْ	سَائِرِ
12	قَدْ	زَهَا	وَأَزْدَهَى	فَلَيْسَ	لَهُ	شِبْهَةٌ	وَمَا	إِنْ
13	وَتَشَاهَمَتْ	السَّمَاءُ	مَعَ	الْأَرْضِ	ضِ	لَدَيْهِ	فِي	غَاسِقِ
14	فَالسَّمَاءُ	بِشُھْبِهَا	قَدْ	أَضَاءَتْ	وَالثَّرَى	بِشُمُوعِهَا	الرَّاهِرَاتِ	الرَّاهِرَاتِ

1. Arafat'ta (bütün) hayırları bildik. Ve bütün âfetlerden emin olduk.
2. İsteklerimizi elde ettik. Ve yüce (cennetin) köşk ve odaları (nı) kazandık.

⁴⁴⁶ eş-Şerakî, *er-Rihletu'l-Hicâziyye*, s. 394-395; el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni't- Tayyib*, s. 33.

3. Rabbimize yaklaştık ve Müzdelife’de toplanmakla bütün hayırları elde ettik.
4. Meş‘arıl-Harâm’da (bütün) amellerin ve duaların kabulünü hissettik.
5. Mina bize isteklerimizi gösterdi. Ve Hıyaf’da bütün korkulardan emin olduk.
6. Günah ateşini söndürmek için cemreler de attık. Cemrelerin zıtlığına şaşır.
7. Tıraş olduk. Nice iyilik çeşitlerinden halkalar etrafımızda döndü.
8. Sonra Yüce Allah’ın evinin etrafında yedi dönüşle ifâda tavafı yaptık.
9. Makamın arkasında namaz kıldık. Orada rükû ve secdeler ne güzeldir.
10. Orada emellerimizi ve niyetlerimizi tamamlamak için Mina’ya (geri) döndük.
11. (Mina) Her yerden bütün kabilelerin toplandığı korunaklı yerdir.
12. Parladı ve ışıldadı. Onun güzellikte eşi ve benzeri yoktur.
13. Gök ve yer karanlık bastığında onda birbirine benzedi.
14. Gök yıldızları ve yer parlak ışıkları ile aydınlık oldu.

İbnu’l-Ṭayyib’in *Dîvân*’ındaki hiciv türündeki tek şiiri⁴⁴⁷ İbnu Mulcem’i hicvettiği bu kasîdesidir. İbnu’l-Ṭayyib bu hicvine “Her yönden terk edilmiş ve kaybetmiş, ağzına ateşle dolu bir gem vurulmuş İbn’u Mulcem’e söyle!” matla‘ beyitleri ile başlamış sonraki beyitlerinde Hz. Ali’yi öldürmesinin ne kadar büyük bir olay olduğunu ispat bağlamında Hz. Ali’nin Rasûlün damadı, Fâtıma’nın eşi, hidayeti güzel gösterenlerin en hayırlısı, şanı yüce Hz. Peygamber’in güzel kokulu reyhanı olan nurlu iki Hasen’in babası, dînî ilimlerin kapısı gibi özelliklerini zikretmiş, ardından “İbn’ul Mulcem! Hata ettin, hata ettin! Kesinlikle bir eza ve

⁴⁴⁷ el-Vedğîrî, *Şi’ru İbni’l-Ṭayyib*, s. 96-97.

günah işledin!” beyiti ile tekrar hata yaptığını vurgulayarak, tarihte kendisiyle aynı yanlışta düşen kimseleri ve onlara olan bedduasını söylemiş, yine hata vurgusu ile de hicvinin tamamlamıştır. Şair aynen methiyesi ve hikmet şiirlerinde olduğu gibi bu hicvinde de konu bütünlüğünden ayrılmadığı görülmektedir.

Sonuç olarak *Dîvân*’dan çeşitli konularda verilen yukarıdaki şiir örneklerinde de görüldüğü gibi şairin bütün şiirlerinde konu birliğini başarılı bir şekilde yansıttığı açıkça görülmektedir. Şair medih, hikmet, hiciv, dînî konulu vb. nazmettiği bütün şiirlerinde konu birliğinden kesinlikle ayrılmamıştır.

2.6. İktibas

Mütekellimin aldığı yere işaret etmeden Kur’ân veya hadisten bir kısmını sözünün içeriğine almasıdır.”⁴⁴⁸

2.6.1. Kur’ân’dan İktibas

(Tavîl)⁴⁴⁹

68 وَإِنِّ أَنَا فِي الْآخِرَى تَذَكَّرْتُ سَاعَةً وَفَكَّرْتُ نَفْسِي يَوْمَ تُبْلَى السَّرَائِرُ
69 وَأَبْصَرْتُ مَا أَقْوَى الْقَوَى مِنْ جَرَائِمِي وَعَايَنْتُ ظَهْرًا أَثْقَلْتَهُ الْجَرَائِرُ

68. Ahirette kendimi bir an hatırladığımda ve sırların açığa çıkacağı gün nefsimi düşündüğümde,

69. Günahlarımın gücümü zayıflattığını ve suçların sırtımı ağırlaştırdığını gördüğümde (ağladım.)

Şair bu beytinde يَوْمَ تُبْلَى السَّرَائِرُ “Bütün sırların ortaya döküleceği günü (hatırla)”⁴⁵⁰ ayetinden iktibâs yapmıştır.

⁴⁴⁸ Ahmed b. İbrahim b. Mustafa el-Hâşimî, *Cevâhiru'l-Belâğa fî'l-Me'âni ve'l-Beyân ve'l-Bedî'*, thk. Yusuf eş-Şamîlî, el-Mektebetu'l-'Aşriyye, Beyrut, tsz, s. 338; Ahmed Mustafa el-Merâğî, *'Ulûmu'l-Belâğa el-Beyân ve'l-Me'âni ve'l-Bedî'*, byy., tsz., s. 372; Abdulazîz 'Atîk, *'İlmu'l-Bedî'*, Dâru'n-Nahdati'l-'Arabiyye, Beyrut, tsz, s. 39; el-Meydânî, *el-Belâğatu'l-'Arabiyye*, II, 536; Muhammed Ahmed Kâsım, Muhyiddîn Dîb, *'Ulûmu'l-Belâğa el-Bedî' ve'l-Beyân ve'l-Me'âni*, 1.b., el-Muessesetu'l- Hadîşe li'l-Kitâb, Trablus, 2003, s. 127; Ali el-Cârim, Mustafa Emîn, *el-Belâğatu'l-Vâdiha fî'l-Beyân ve'l-Me'âni ve'l-Bed'i'*, Dâru'l-Ma'ârif, tsz., s. 270.

⁴⁴⁹ el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni't- Tayyib*, s. 53.

⁴⁵⁰ Târik, 9.

(Tavîl)⁴⁵¹

78 وَحَتْمًا جَمِيلًا يُنْتِجَ الْقُورَ بِالرِّضَى إِذَا بُعِثِرَتْ يَوْمَ الْحِسَابِ الْمَقَابِرُ

78. Hesap Günü'nde kabirlerin içi dışına çıkarılacağı zaman senin rızanı kazandıran güzel bir sonuç ver.

Şair bu beytinde ise بِمِيقَاتِ الْقُبُورِ مَا فِي الْقُبُورِ “Bilmiyor mu ki, kabirlerde bulunanlar çıkarıldığı⁴⁵² (o gün onların Rabbi kendilerinin her durumundan mutlaka haberdardır.)” ve وَإِذَا الْقُبُورُ بُعِثِرَتْ “Kabirlerin içi dışarı çıkarıldığı zaman⁴⁵³ (herkes yaptığı ve yapmadığı şeyleri öğrenecek.)” âyetlerinden iktibâs yapmıştır. (Kâmil)⁴⁵⁴

23 هَذَا الَّذِي قَدْ أَنْزَلْتُ فِي شَأْنِهِ شَأْنِيكَ بَيْنَ النَّاسِ هُوَ الْأَبْتَرُ

23. O, insanlar arasında şanı hususunda ebter (sonu kesik olan) denilen kimsedir ki -asıl ebter onu söyleyendir- hakkında ayet indirilen kimsedir.

Bu beyitte ise şair إِنَّ شَأْنِيكَ هُوَ الْأَبْتَرُ “Doğrusu sana kin besleyen, soyu kesik olanın ta kendisidir.”⁴⁵⁵ âyetinden iktibâs yapmıştır. (Basîl)⁴⁵⁶

1 يَا رَبِّ يَا رَبِّ إِنِّي مَسَّنِيَ الضَّرُّ وَحَارَبْتَنِي كُرُوبٌ دُوْحَهَا الظَّرُّ

1. Yâ Rabbi! Yâ Rabbi! Bana zarar dokundu ve ardı ardına gelen sıkıntılar ve musibetler bana savaş açtı.

66 وَمَا شَدَا مَنْ أَضْرَّتْهُ ضَرُورَتُهُ يَا رَبِّ يَا رَبِّ إِنِّي مَسَّنِيَ الضَّرُّ

66. Bir kimsenin ihtiyaçlarının kendisine zarar verip de “Yâ Rabbi Yâ Rabbi Şüphesiz ki bana bir sıkıntı dokundu” dediği sürece (salât ve selâm olsun.)

⁴⁵¹ el-Vedğîrî, Şi'ru İbni't- Tayyib, s. 54.

⁴⁵² Âdiyât, 9.

⁴⁵³ İnfitâr, 4.

⁴⁵⁴ eş-Şerakî, er-Rihletu'l-Hicâziyye, s. 471; el-Vedğîrî, Şi'ru İbni't- Tayyib, s. 56.

⁴⁵⁵ Kevser, 3.

⁴⁵⁶ el-Vedğîrî, Şi'ru İbni't- Tayyib, s. 59-65.

“İbnu't-Ṭayyib kasîdesinin yukarıdaki iki beytinde “إِنِّي مَسْنِي الضَّرُّ” sözleriyle “Eyyûb'u da hatırla. Hani o Rabbine, "Şüphesiz ki başıma bir dert geldi, sen ise merhametlilerin en merhametlisisin" diye niyaz etmişti.”⁴⁵⁷ âyetinden iktibâs yapmıştır. (Basît)⁴⁵⁸

51 تِلْكَ الزِّيَادَةُ وَالْحُسْنَى فَلَا عَجَبَ إِنَّ نِلْتَهَا بِاللَّيِّ سَمَتْ بِهِ مُضَرُّ

51. Bu ziyade ve en güzeldir. (Bunu) Mudar (kabilesinin) yücelme sebebi (Hz. Peygamber) sayesinde elde etmemde şaşırarak bir şey yok.

Şair yukarıdaki beytinde “تِلْكَ الزِّيَادَةُ وَالْحُسْنَى” sözleriyle “لِلَّذِينَ أَحْسَنُوا الْحُسْنَى وَزِيَادَةٌ” sözleriyle “Güzel iş (salih amel) yapanlara (karşılık olarak) daha güzeli ve bir de fazlası vardır.”⁴⁵⁹ âyetinden iktibâs yapmıştır. (Basît)⁴⁶⁰

54 وَأَنْتَ قُلْتَ وَلَوْ أَنَّهُمْ وَأَنَا قَدْ جِئْتُهُ فَأَنَا إِلَيْهِ مُحْتَضِرٌ

54. (Yâ Rabbi) Sen dedin ki: “Şayet onlar..... (Ya Rabbi) Ben O'na geldim ve onun huzurundayım.”

Şair, “وَلَوْ أَنَّهُمْ إِذْ ظَلَمُوا أَنْفُسَهُمْ جَاءُوكَ فَاسْتَغْفَرُوا اللَّهَ وَاسْتَغْفَرَ لَهُمُ الرَّسُولُ لَوَجَدُوا اللَّهَ تَوَّابًا رَحِيمًا”

“Eğer onlar kendilerine zulmettikleri zaman sana gelseler de Allah'tan günahlarının bağışlamasını dileseler ve Peygamber de onlara bağışlama dileseydi, elbette Allah'ı tövbeleri çok kabul eden ve çok merhametli olarak bulacaklardı.”⁴⁶¹ âyetinden iktibâs yapmıştır. (Kâmil)⁴⁶²

5 وَبِمَنْحَنِ التَّبْسِيرِ مِنْهُ تَقْضَى فَرِي تَعَالَى يُبْدِلُ الْعُسْرَ بِالْيُسْرِ

5. Katından bir lütuf ile kolaylığı bana lütfetmesi (için) dua ettim. Çünkü Yüce Rabbim zorluğu kolaylığa çevirir.

⁴⁵⁷ Enbiyâ, 83.

⁴⁵⁸ el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni't-Ṭayyib*, s. 64.

⁴⁵⁹ Yunus, 26.

⁴⁶⁰ el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni't-Ṭayyib*, s. 64.

⁴⁶¹ Nisâ, 64.

⁴⁶² eş-Şerakî, *er-Rihletu'l-Hicâziyye*, s. 204; el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni't-Ṭayyib*, s. 68.

Bu beyitte şair önem verdiği bu sanatını “Allah bir zorluktan sonra bir kolaylık yaratacaktır.”⁴⁶³ âyetinden iktibâs yaparak göstermiştir. (Vâfir)⁴⁶⁴

1 وَأَمَّا مَا سِوَاهُ مِنَ الْجُرَيْدِ وَبَرْقَةِ رَبَّةِ الْخِصْبِ الْمَدِيدِ
2 فَلَا تَسْأَلُ عَنِ الْخَيْرَاتِ فِيهَا وَلَكِنْ قُلْ أَلَا هَلْ مِنْ مَزِيدِ

1. Onun dışında Berka ve Cerid gibi çok bereketli yerler hakkında;
2. Oralardaki güzellikleri sorma. Lâkin daha fazlası var mı? de.

Şair bu beytinde de “O gün Cehenneme, يَوْمَ نَقُولُ لِجَهَنَّمَ هَلِ امْتَلَأَتْ وَتَقُولُ هَلْ مِنْ مَزِيدٍ”⁴⁶⁵ âyetinden iktibâs yapmıştır. “Doldun mu?” deriz. O da, ‘daha var mı?’ der.⁴⁶⁵ (Kâmil)⁴⁶⁶

2 وَلِيَعْتَنِيَنَّ طَاعَاتِهِ تَبِعاً فَمَنْ يُطِيعِ الرَّسُولَ فَقَدْ أَطَاعَ اللَّهَ

2. Ona tabi olarak taatlerini elde etsin. Kim Rasûle itaat ederse Allah’a itaat etmiş olur.

Şair “Kim peygambere itaat ederse, Allah'a itaat etmiş olur”⁴⁶⁷ âyetinden iktibâs yapmıştır.

2.6.2. Hadisten İktibas

Şairin akrabaya iyilik etmeyi ve merhameti öğütlediği aşağıdaki beyitlerinde hadisten iktibâs yapmıştır.⁴⁶⁸

⁴⁶³ Talak, 7.

⁴⁶⁴ eş-Şerafî, *er-Rihletu'l-Hicâziyye*, s. 95; el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni't- Tayyib*, s. 111.

⁴⁶⁵ Kaf, 30.

⁴⁶⁶ el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni't- Tayyib*, s. 119.

⁴⁶⁷ Nisâ, 80.

⁴⁶⁸ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ: الرَّاحِمُونَ يَرْحَمُهُمُ اللَّهُ تَعَالَى ارْحَمُوا مَنْ فِي أَرْضٍ يَرْحَمَكُمُ مَنْ فِي السَّمَاءِ الرَّحِمُ شَجْتَةٌ مِنَ الرَّحْمَنِ مَنْ وَصَلَهَا وَصَلَهُ اللَّهُ وَمَنْ قَطَعَهَا قَطَعَهُ اللَّهُ تَعَالَى
Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu: “Allah, merhametli olanlara rahmetle muamele eder. Öyleyse, siz yeryüzündekilere karşı merhametli olun ki, gökte bulunanlar da size merhamet etsinler. Rahim (akrabalık bağı) Rahmân'dan bir bağıdır. Kim bunu korursa Allah onunla (rahmet bağı) kurar, kim de koparırsa, Allah da ondan (rahmet bağı) koparır.” Sünen-i Ebî Da-

(Vâfir)⁴⁶⁹

1 يَا عِبَادَ اللَّهِ بُلُّوا الرَّحِمَا وَبِحُلُقِي اللَّهُ كُونُوا رَحِمًا
2 إِرْحَمُوا مَنْ فِي التَّرَى يَرْحَمَكُم مِّن سَمَا سُلْطَانُهُ فَوْقَ السَّمَا

1. Ey Allah'ın kulları! Akralalara iyilik edin. Allah'ın yarattıklarına merhametli olun.

2. Yeryüzündekilere merhamet edin ki saltanatı göklere sığmayan da size merhamet etsin.

Şair cennetteki nimetlerin büyüklüğünü ifade ettiği aşağıdaki beyitlerinde yine hadisten iktibâs yaptığı görülmektedir.⁴⁷⁰ (Kâmil)⁴⁷¹

1 إِلَّا أَنَا جَمَّا لَا يَحْطُرُ فِي حَاطِرٍ كَلَّا وَمَا لَا يُبْصِرُ
2 وَجَزَاهُمْ فِي هَذِهِ الدُّنْيَا جَمَّا شَاؤُوا مِّنَ الْخَيْرِ الَّذِي لَا يُخْصِرُ
3 وَأَبَا حَهُمْ بِحُبُوحَةِ الْفِرْدَوْسِ فِي يَوْمِ الْقِيَامَةِ سَارِعُوا أَوْ قَصَرُوا

1. Onların mükâfatı hiçbir akla gelmeyen ve görünmeyendir.

2. Onların bu dünyadaki ödülleri (hiçbir şekilde) sınırlandırılmayan istedikleri hayırlardır.

3. Onlara Kıyamet Günü'nde Firdevsin ortasını garanti etti. İster acele edin isterse ağır davranın.

كتاب البر والصلة باب ما جاء في , Bab no: 58 Hadis no: 3941 c. 5, s. 331; Sunenu't-Tirmizî, باب في الرحمة, vud, Bab no: 16 Hadis no: 1924 c. 4, s. 324.

⁴⁶⁹ el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni't-Ṭayyib*, s. 92.

⁴⁷⁰ قال رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : « قَالَ اللهُ تَعَالَى : أَعْدَدْتُ لِعِبَادِي الصَّالِحِينَ مَا لَا عَيْنٌ رَأَتْ ، وَلَا أُذُنٌ سَمِعَتْ وَلَا خَطَرَ عَلَى قَلْبِ بَشَرٍ

Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu: “Allah Teâlâ, ‘Ben sâlih kullarım için hiçbir gözün görmediği, hiçbir kulağın duymadığı, hiçbir insanın aklına gelmeyen ve hayal edemediği nimetler hazırladım’ buyurdu.” Buhari, Sahih, كتاب بدء الخلق, Bab no: 8, c. 4, s. 86, كتاب التوحيد, Bab no: 35, c. 8, s. 197; Müslim: كتاب الجنة وصفة نعيمها وأهلها, Hadis No: 2, 3, 4, 5 (Farklı tariklerden) c. 3, s. 2174, 2175; Sünenü İbn Mace: كتاب الزهد باب صفة الجنة, Bab no: 39 Hadis No: 4328, c. 2, s. 1447.

⁴⁷¹ eş-Şerakî, *er-Rihletu'l-Hicâziyye*, s. 92-93; el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni't-Ṭayyib*, s. 67.

Sonuç olarak *Dîvân* 'ının büyük bir çoğunluğu dînî şairlerden meydana gelen İbnu't-Ṭayyib'in Kur'ân ve hadisten çokça iktibâslar yaptığı, ayet ve hadis anlamlarına şiirlerine yer verdiği görülmektedir.

2.7. Muâraza

Şairin şiirini başka bir şairin şiirinin veznine, kâfiyesine ve konusuna benzeterak nazmetmesidir.⁴⁷² İbnu't-Ṭayyib'in şiirlerine bakıldığında şairin İmâm Şerafuddîn Ebî Abdillâh Muhammed b. Saîd el-Bûsîrî, Hüseyin b. Ali et-Tuğrâî gibi bazı şairlerden etkilendiği ve bunun sonucu olarak etkilendiği bu şairlerin şiirlerine muâraza yaptığı görülmektedir. İbnu't-Ṭayyib'in el-Bûsîrî'nin *el-Kasîdetu'l-Muḍariyye*'sine yaptığı muârazasında bu her iki şiirin konusunun da Hz. Peygamber'i medih, vezinlerinin basîd ve kafiyelerinin ise (,) olduğu, konu, kafiye ve vezinleri aynı olan bu iki şiirin sadece beyit sayılarının farklı olduğu görülmektedir. Nitekim el- Bûsîrî'nin *el-Kasîdetu'l-Muḍariyye*'si 40 beyit;⁴⁷³ şairin kasîdesi ise 66 beyittir. (Basît)⁴⁷⁴

1	يَا رَبِّ يَا رَبِّ إِيَّيَّ مَسَّيَ	وَحَارَتِنِي	كُرُوبٌ	دُوهُمَا	الظُّرُ
2	عَدَتْ عَوَادِي زَمَانِي غَيْرَ	وَإِنِّي	عَلَيَّ	حَتَّى	اعْتَرَتْنِي
3	وَدَاكَ مِنْ شَوْمٍ مَا قَدَّمْتُ	مِنْ عَمَلٍ	إِذْ	لَيْسَ	لِي عَمَلٌ
4	وَعَيْرُ بَدَعٍ إِذَا مَا مَحْنٌ	نَزَلَتْ	بِعَبْدٍ	سُوءِ	مُسِيءٍ
5	وَأَمَّا مَحْنٌ أَرْجُو بِهَا	مِنْحًا	مِنْ	فَضْلِكَ	الْوَافِرِ
6	يَا رَبِّ أَنْقَلْتِ الْأَوْزَارَ	نَاصِيَتِي	وَلَيْسَ	لِي	مَرْكًا
7	يَا رَبِّ أَقْوَى قُوَايَ	الدَّنْبِ	مُفْتَقِرًا	وَأَنَا	رَحْمَاكَ
8	يَا رَبِّ بِالْعَثِّ فِي	العِصْيَانِ	وَأَنْتَشِرْتِ	مِنِّي	المَعَاصِي
9	يَا رَبِّ مَا لِي شَفِيعٌ	أَرْجِيهِ	سِوَى	مَوْلَى	شَفَاعَتُهُ
10	مُحَمَّدٍ أَحْمَدِ	المَحْمُودِ	مَنْ	حَمِدَتْ	مِنْهُ

⁴⁷² İn'âm Fevâl 'Akkâvî, 'Ulûmu'l-Belâğa el-Bedî' ve 'l-Beyân ve 'l-Me'ânî, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 3.b., Beyrut, 1996, s. 650.

⁴⁷³ el-Kasîdetu'l-Muḍariyye'nin tamamına EK2'de yer verilmiştir.

⁴⁷⁴ el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni't-Ṭayyib*, s. 59-65.

- 11 وَسَارَ لِلْعَرْشِ وَالْكُرْسِيِّ وَقَتَ سَرَى وَفَارَ مِنْ رَبِّهِ بِالرُّؤْيَةِ النَّظَرُ
- 12 وَحَارَ مَا لَمْ يَحْزُهُ فِي الْوَرَى مَلَكٌ وَلَا مَلِيكٌ وَلَا حِنٌّ وَلَا بَشَرٌ
- 13 وَحَارَ مَا لَمْ يَحْزُهُ قَبْلَهُ أَحَدٌ وَقَابَلْتُهُ التَّهَابِي تَمَّ وَالْبَشَرُ
- 14 وَحَصَّ مِنْ رَبِّهِ بِالْمُعْجَزَاتِ فَكَمْ لَدَيْهِ مِنْ مُعْجَزَاتٍ لَيْسَ تَنْحَصِرُ
- 15 غَمَامَةُ الْأُفُقِ يَا مَا ظَلَلْتَهُ وَقَدْ رُدَّتْ لَهُ شَمْسُهُ وَشَقِيقُ الْقَمَرُ
- 16 وَمُعْجِزُ الدِّكْرِ كَمْ مِنْ مِصْفَعٍ لَسِنٍ قَدْ رَامَهُ فَرَمَاهُ الْعَجِي وَالْحَصْرُ
- 17 وَالضَّبُّ كَلَّمَهُ وَالْجِدْعُ حَنَّ لَهُ وَكَمْ أَجَابَتْ دُعَاءَ الْمُصْطَفَى الشَّجَرُ
- 18 وَالظُّبِّيُّ وَافَهُ يَشْكُو وَالْبَعِيرُ وَكَمْ عَلَيْهِ سَلِمَتِ الْجُذْرَانُ وَالْحَجْرُ
- 19 فِي كَفِّهِ سَبَّحَتْ صُومُ الْحِصَاةِ وَكَمْ مِنْهَا زُلْأَلٌ مَعِينٍ صَارَ يَنْفَجِرُ
- 20 وَالْعَيْنُ أَعْدَبَهَا بِرَبِّقِهِ وَسَخَاً بِهَا وَعَاوَدَهَا مِنْ أَجْلِهِ الْبَصْرُ
- 21 وَكَمْ وَكَمْ رَاحَةَ نَيْلَتْ بِرَاحَتِهِ وَرَاحَ عَنْ ذِي السَّمَامِ السَّمُومُ وَالصَّرُّ
- 22 وَالْعَنْكَبُوتُ حَمَّتُهُ وَالْحَمَامُ غَدَّتْ تَحُومُ حَوْلَ حِمَى غَارٍ بِهِ وَعَرُوا
- 23 وَالْجَيْشُ رَوَاهُ مِنْ دَعْوَتِهِ قَدَحٌ وَأَشْبَعْتُهُ بِدِكْرِ الْمُصْطَفَى ثَمْرُ
- 24 وَكَمْ لَهُ مُعْجَزَاتٌ لَا يُحَاطُ بِهَا وَكَيْفَ يُحْصَى الْحِصَى وَالنَّجْمُ وَالْمَطَرُ
- 25 وَإِذَا إِلَاهُ الْوَرَى أَتَى عَلَيْهِ فَمَا يَقُولُهُ الْخَلْقُ إِنْ قُلُوا وَإِنْ كَثُرُوا
- 26 فَيَا رَسُولَ إِلَاهِهِ كُنْ شَفِيعَ فَيَّ قَدْ ضَاعَ مِنْهُ عَلَى لَدَاتِهِ الْعُمُرُ
- 27 تَتَابَعَتْ مِنْهُ عَوْرَاتٌ وَمَا سَكَنْتَ رُوعَاتُهُ وَتَوَالَى عِنْدَهُ التُّكْرُ
- 28 قَدْ قَابَلَ اللَّهُ بِالْعِصْيَانِ مُنْهَمِكاً فِي غَيْبِهِ إِذْ عَوْتُهُ النَّفْسُ وَالْأَشْرُ
- 29 مَا إِنْ نَهَاهُ نَهَاهُ لَا وَلَا وَرَعٌ قَدْ رَاعَهُ بَلْ رَعَاهُ فِي الْهُوَى عَوْرُ
- 30 أَخْطَأَ وَأَخْطَلَ فِي قَوْلٍ وَفِي عَمَلٍ وَلَمْ يُصِبْ فِي صَالِحَاتٍ قَطُّ تُعْتَبِرُ
- 31 وَإِنْ دَعْتُهُ إِلَى الْخَيْرَاتِ دَاعِيَةٌ وَنَى وَإِنْ تَدْعُهُ لِلشَّرِّ يَبْتَدِرُ
- 32 وَإِنْ أَلَمَّتْ مُلِمَاتُ الزَّمَانِ بِهِ دَعَا وَإِنْ كُشِفَتْ يَسْتَهْوِهِ الْبَطْرُ
- 33 أَمِيرُهُ النَّفْسُ وَالشَّيْطَانُ بَيْنَ هَوَى يَهْوِي بِهِ جُدُّ تَهْوَاهُ وَيَعْتَبِرُ
- 34 مَنْ ذَا سِوَاكَ لِهَذَا الْعَبْدِ يَرْحَمُهُ يَا حَبِيرَ مَنْ يَمَمْتُهُ الْبَدْوُ وَالْحَصْرُ
- 35 إِنْ لَمْ تَكُنْ يَا رَسُولَ اللَّهِ تُنْقِدُنِي مِمَّا أَفْتَرْتُ وَإِلَّا كَيْفَ أَعْتَدِرُ

- 36 حَاشَاكَ حَاشَاكَ يَا مُوَلَّيَ تُهْمَلِي وَيُ وَيُ إِلَيْكَ الْبِجَاءَاتُ وَيُ وَيُ ضُرُّ
- 37 وَيُ وَيُ إِلَيْكَ اِنْتِسَابَاتُ بِتَسْمِيَّتِي مُحَمَّدًا وَدِمَامًا لَيْسَ يُخْتَفَرُ
- 38 وَيُ وَيُ جَوَارٍ بِأَعْتَابٍ حَلَلْتُ بِهَا فَعِنْدَهَا الْعَرْشُ وَالْكَرْسِيُّ يُخْتَفَرُ
- 39 وَيُ وَيُ مَدَائِحُ فِي عُيَاكَ تُخْبِرُنِي بِأَنَّهَا نَاهَا مِنْ سَبِيكَ الظَّفَرُ
- 40 وَيُ وَيُ رَسَائِلُ فِي فَضْلِ الصَّلَاةِ عَلَيَّ كَ وَالسَّلَامِ وَمَا فِي ذَاكَ قَدْ ذَكَرُوا
- 41 وَكَلَّمَهَا يَا رَسُولَ اللَّهِ بَيْنَ يَدَيَّ نَجْوَايَ قَدَّمْتُهَا لِلْعَمُوِّ تَمْتَطِرُ
- 42 فَانظُرْ لِمَنْ لَادَ بِالْأَبْوَابِ مُطَرِّحًا وَاسْمِعْ لَهُ وَأَجْرُهُ إِنَّهُ وَجِرُ
- 43 وَسَلْ لَهُ اللَّهُ فِي غُفْرَانٍ زَلَّتِي حَتَّى يَعُودَ وَكُلُّ الذَّنْبِ مُغْتَفَرُ
- 44 وَيُ وَيُ خِتَامٌ جَمِيلٌ طَيِّبٌ حَسَنٌ فَيَاخْتِمَامَ بِيْتَمُ الْقَصْدُ وَالْوَطْرُ
- 45 وَامْنَحُهُ مِنْ كُلِّ مَعْلُومٍ حَقِيقَتَهُ حَتَّى يَرَى صَدْرَهُ كَالْبَحْرِ يَزْدَخِرُ
- 46 وَاكْشِفْ لَهُ الْحُجُبَ فِي لُفْيَاكَ حَتَّى يَرَى جَمَالَ وَجْهِكَ مَا إِنَّ عَنْهُ يَسْتَبِيرُ
- 47 وَاشْعَلْهُ بِاللَّهِ فِي سِرِّ وَفِي عِلَنِ عَمَّا سِوَاهُ فَمَا فِي غَيْرِهِ سُورُ
- 48 وَاجْبُرْهُ مِنْ كُلِّ كَسْرٍ وَارْزُدْهُ عَلَيَّ هِ بِالْمَعَارِفِ يَتَلَوَّهَا فَيَنْجَبِرُ
- 49 وَافْتَحْ عَلَيْهِ فُتُوْحَ الْعَارِفِينَ وَكُنْ لَهُ وَلِيًّا فَمَنْ وَالَيْتَ يَنْتَصِرُ
- 50 وَاجْعَلْ بِأَعْلَى عِلَا الْفِرْدَوْسِ مَنْزِلَهُ فَضْلًا فَيَزْدَادُ مِنْ جَوَارِكَ النَّظْرُ
- 51 تِلْكَ الزِّيَادَةُ وَالْحُسْنَى فَلَا عَجَبُ إِنْ نَلَيْتَهَا بِاللَّيِّ سَمَتْ بِهِ مُضْرُ
- 52 صَلَّى عَلَيْهِ إِلَاهُ الْعَرْشِ مَا طَلَعَتْ شَمْسٌ وَمَا اِرْذَهَرَتْ فِي الْأَفُقِ الرَّهْرُ
- 53 يَا رَبِّ شَفِّعْهُ بِيَّ وَأَقْبَلْ شَفَاعَتَهُ فَجَاهُهُ رَبَّنَا لَدَيْكَ مُعْتَبِرُ
- 54 وَأَنْتَ قُلْتَ وَلَوْ أَنَّهُمْ وَأَنَا قَدْ جِئْتُهُ فَأَنَا إِلَيْهِ مُخْتَصِرُ
- 55 وَيُ وَيُ مَقَاصِدُ لَا تَخْفَى عَلَيْكَ وَقَدْ أَبْدَيْتَ بَعْضًا وَجِلُّ الْقَصْدِ مُسْتَبِرُ
- 56 فَامْنُنْ عَلَيْنَا وَبَلِّغْنَا مَقَاصِدَنَا بِأَسْرِهِا رَبِّ بَحْرُ الْبِرِّ مُسْتَجِرُ
- 57 وَكُلُّ مَا قَدْ طَلَبْنَا فَافْضِهِ عَجَلًا وَضِعْفَهُ فَعَيْتُ الْفَضْلِ مُنْهَمِرُ
- 58 وَكُنْ لَنَا رَبِّ فِي دُنْيَا وَآخِرَةِ فَإِنَّا بِرَسُولِ اللَّهِ نَنْتَصِرُ
- 59 وَاشْمَلْ إلهِي بِمَا نَرْجُو مَشَاجِنَا وَوَالِدِنَا فَإِنَّا هُمْ أَثْرُ
- 60 وَاشْمَلْ أَجَبْتَنَا طَرًّا وَجِجْرَتَنَا وَالْمُسْلِمِينَ وَمَنْ غَابُوا وَمَنْ حَضَرُوا

61	وَصَلِّ صَلَاةً عَلَى خَيْرِ الْوَرَى وَعَلَى	الْأَصْحَابِ وَالْآلِ مَنْ هُمْ فِي الدُّجَى عَزْرُ
62	مَشْفُوعَةً بِسَلَامٍ عَزْفُهُ عَبَقُ	مِنْ عِطْرِهِ يَسْتَعِيرُ الْعَنْبَرُ الْعِطْرُ
63	مَا قَامَ غُصْنٌ عَلَى سَاقٍ فَمَيَّلُهُ	رِيحُ الشَّمَالِ لِكَيْ يَلْتِمَهُ النَّهْرُ
64	وَمَا بَكَتْ سُحُبُ الْأَفَاقِ هَامِيَةً	فَضَحِكْتُ لِبُكَاءِ آمَاقِهَا الرَّهْرُ
65	وَمَا تَوَسَّلَ بِالْمُخْتَارِ دُو قَلْبِي	فَعَادَ تَقْدُمُهُ حَاجَاتُهُ تَفْرُ
66	وَمَا شَدَا مَنْ أَضْرَّتْهُ ضَرُورَتُهُ	يَا رَبِّ يَا رَبِّ إِنِّي مَسْتَبِي الضَّرُّ

1. Yâ Rabbi! Yâ Rabbi! Bana zarar dokundu ve ardı ardına gelen sıkıntılar ve musibetler bana savaş açtı.
2. Zamanın getirdiği sıkıntılarım yılmaksızın bana saldırdı. Hatta büyük sıkıntılar başıma geldi.
3. Bu sıkıntılar yaptığım şeyin uğursuzluğundandır. Çünkü benim razı olacağın biriktirilmiş bir amelim yok.
4. Günahkâr bir kulun günah işlediği ve emre uymadığında başına sıkıntıların gelmesinde şaşılacak bir şey yoktur.
5. Ki bunlar karşılığında çok ve herkese yeten lütfundan ihsanlar umduğum ve beklediğim sıkıntılardır.
6. Yâ Rabbi! Günahlar alnımı ağırlaştırdı. Sığınmayı umduğum ve (ondan) kaçacağım bir yerim yok.
7. Yâ Rabbi! Yoksulluğuma muhtaç bir halde en büyük gücüm günahtır. Ve ben de (zaten) senin rahmetine muhtacım.
8. Yâ Rabbi! Günah işlemekte aşırı gittim. Benim günahlarım yayıldı. Senin de affın yayılmıştır.
9. Yâ Rabbi! Şefâati saklanan hazine olan bir efendiden (Hz. Peygamber'den) başka (şefâatini) umduğum bir şefâatçi yoktur.

10. (O) gizli (halleri), sırları ve sîreti övülen Muhammed, Ahmed, Mahmûd'dur.

11. (O) İsrâ gecesinde arş ve kürsüye gitti ve Rabbini görmeye mazhar oldu.

12. Yaratılmışlardan melek, melik, cin ve de insanın elde edemediği şeyi elde etti.

13. Kendisinden önce kimsenin elde edemediğini elde etti. Orada onu tebrikler ve müjdeler karşıladı.

14. Rabbi ona nice mucizeler verdi. Onun sınırlandırılmayan nice mucizeleri var.

15. Defalarca gök bulutları onu gölgeledi. Güneş onun için döndürüldü ve ay yarıldı.

16. Nice fasih dil sahibi Kur'an mucizesi gibi bir mucize getirmeye kalkıştı. Onlarda beyan sınırlı olduğu için güç yetiremediler.

17. Keler onunla konuştu, kütük onun için inledi. Mustafâ'nın (SAV) çağrısına nice ağaç cevap verdi.

18. Ceylan ona geldi, deve şikâyette bulundu. Nice duvar ve taşlar ona selam verdi.

19. Avucunda sağır taşlar tesbih etti. Nice tatlı su da fişkirir oldu.

20. Gözü tükürüğü ile pislikten temizledi. Onun sayesinde göz tekrar görür oldu.

21. Onun eliyle nice nice rahatlıklar elde edildi. Hastadan hastalık ve zarar uzaklaştı.

22. Örümcek ağ ördü. Güvercin içine girdikleri mağaranın etrafında dönmeye başladı.

23. Onun çağrısı (duası) ile bir kap suyla ordunun susuzluğu giderildi ve (ordu) Mustafâ'nın (SAV) zikri (sayesinde) hurmalar ile doydular.

24. Onun nice mucizeleri vardır ki sınırlanamaz. Çakıl taşları, yıldız ve yağmur (taneleri) nasıl sayılabilir ki?

25. İnsanların İlâhı (Rabbi) onu övdükten sonra yaratılmışlar az olsun çok olsun (ona övgüde) ne diyebilirler ki?

26. Ey Allah'ın Rasûlü! Dünya ve lezzetleri kendisinden kaybolan,

27. Kendisinde kusurları ard arda gelmiş ve kötülükleri bulunan,

28. Nefs ve kibrin günaha saptırmasıyla isyana dalmış bir şekilde Allah'a kavuşan bir gence şefâat.

29. Ne akli ne de önem verdiği takva onu (günahtan) nehyetti. Bilakis körlüğü onu hevaya sürükledi.

30. Söz ve davranışta hata etti ve hiçbir muteber salih amel yapmadı.

31. Bir davetçi onu iyiliklere çağırdığında yavaş davranır. Kötülüğe çağırdığında ise acele eder.

32. Zamanın felaketleri başına geldiğinde dua eder, (felaketler) kaldırıldığında kibir onu yoldan çıkartır.

33. Emiri nefis, şeytan ve hevâdır. Onda bulunan takvayı yolda kaybettirir.

34. Ey bedevi ve medenînin kendisine yöneldiği en hayırlı! Senden başka bu kula kim merhamet eder?

35. Ey Allah'ın Rasûlü! Sen işlediğim günahlardan beni kurtarmazsan nasıl özür dilerim.

36. Ey Efendim! Beni ihmal etmezsin. Çünkü zarara uğradığımda sana yalvardım.

37. İsmim Muhammed olduğu için seninle bir bağım, başkaları tarafından çiğnenmeyen bir emânım var.

38. Yerleştiğim bir kapı eşiği var. Onun karşısında arş ve kürsü küçümsenir.

39. Senin yüceliğin hakkında övgülerim vardır. (O övgüler) Bana kabul ettiklerinin arasında olmayı haber veriyor.

40. Sana salât ve selâmın fazileti konusunda söyledikleri hakkında risâlelerim var.

41. Yâ Rasûlallah! Hepsini affına vesile olması için dua etmemden önce sunuyorum.

42. Kapılarına sürünerek sığınan kimseye bak. Onu dinle ve koru; çünkü o endişelidir.

43. Hatalarının affedilmesi için Allah'tan (af) iste. Ta ki bütün günahlardan bağışlanarak dönsün.

44. İyi ve güzel bir sonuçta hedefler ve arzular tamam olur.

45. Bütün ilmî hakikatlerini ona bağışla. Ta ki göğsünü, coşkulu deniz gibi görsün.

46. Sana kavuştuğunda perdeyi onun için kaldır. Ta ki yüzünün güzelliğini perdesiz bir şekilde görsün.

47. Gizli ve açıkta onu Allah ile meşgul et. Başkasıyla meşgul etme. Çünkü onun dışında mutluluk yoktur.

48. Her hastalığını tedavi et. Bilgileri ona ardı ardına ver ki onu okusun, hastalığını gider.

49. Ona ariflerin fetihlerini aç. Ve ona dost ol. Sen kime dost olursan o kazanır.

50. Senden bir lütuf olarak onun yerini Firdevs'in en yüce yerinde kıl. Senin katında (sana) bakması artsın.

51. Bu ziyade ve en güzeldir. (Bunu) Mudar (kabilesinin) yücelme sebebi (Hz. Peygamber) sayesinde elde etmemde şaşırarak bir şey yok.

52. Güneş doğdukça ve ufukta yıldız parladıkça Arşın Rabbi'nin salâtı onun üzerine olsun.

53. Yâ Rabbi onu bana şefâatçi kıl. Şefâatini kabul et. Rabbimiz! Onun şanı katında itibarlıdır.

54. (Ya Rabbi) Sen dedin ki: “Şayet onlar.....” (Ya Rabbi) Ben ona geldim ve onun huzurundayım.

55. Sana gizli olmayan isteklerim vardır. Birazını ortaya koydum, çoğu isteği gizledim.

56. Akan iyilik denizinin Rabbi! Bize lutfet. Bizi bütün isteklerimize ulaştır.

57. Bütün isteklerimizi acele bir şekilde ver. Ve onu artır. Çünkü lütfun yağmuru bol yağar.

58. Dünya ve ahirette bizimle ol. Çünkü biz Rasûlullah'ın sayesinde kazanırız.

59. Umduklarımıza hocalarımız ve babalarımızı da dâhil eyle. Çünkü biz onların eseriyiz.

60. Bütün sevdiklerimizi, komşularımızı ve (şu an) olan olmayan bütün Müslümanları da dâhil et.

61. Yaratılmışların en hayırlısına, karanlık gecede bir yıldız olan âl ve ashabına salât olsun.

62. Beraberinde ıtır ve amberin kokusunu kendisinden aldığı hoş bir koku ile selam olsun.

63. Nehri öpmesi için (ağacın) gövdesi üzerindeki dalları meylettiren kuzey rüzgârı estiği sürece;

64. Gökyüzü bulutlarının yağarak ağladığı, onun ağlamasına çiçeklerin güldüğü sürece;

65. Sıkıntıda olanların Hz. Peygamber’e tevessül edip ihtiyaçları yerine getirilmiş bir halde döndüğü sürece;

66. Bir kimsenin ihtiyaçlarının kendisine zarar verip de “Yâ Rabbi Yâ Rabbi! Şüphesiz ki bana bir sıkıntı dokundu.” dediği sürece (salât ve selâm olsun.)

Şairin kendisinden etkilendiği bir diğer şair ise Hüseyin b. Ali et-Tuğrâî’dir. İbnu’l-Ṭayyib şairin şiiri *Lâmiyetu’l-‘Acem*’e muâraza yapmıştır. İbnu’l-Ṭayyib’in et-Tuğrâî’nin *Lâmiyetu’l-‘Acem*’ine yaptığı muârazasında bu her iki şiirin konusunun da erdemli davranışlar olduğu, vezinlerinin basîd ve kafiyesilerinin ise (J) olduğu, konu, kafiye ve vezinleri aynı olan bu iki şiirin sadece beyit sayılarının farklı olduğu görülmektedir. Nitekim et-Tuğrâî’nin *Lâmiyetu’l-‘Acem*’i⁴⁷⁵ 59 beyit; şairin kasîdesi ise 11 beyittir. (Basît)⁴⁷⁶

1	مَا إِنْ يَعْيبُكَ فَقَدْ الْحَلِي وَالْحَلِي	إِنْ أَنْتَ بِأَهْمَمِ السَّمَاءِ كُنْتَ مَلِي
2	قَدْ ضَلَّ مَنْ ظَنَّ أَنَّ الْمَالَ يَدْفَعُ مَا	أَوْهَى السُّؤَالَ بِعَرَضٍ فِيهِ مُبْتَدَلِ
3	لَا بَارَكَ اللَّهُ بَعْدَ الْعَرَضِ فِي عَرَضِ الدُّنْ	يَا وَلَا نِلْتُ مَا بِالْعَرِ لَمْ أَنْلِ
4	وَرُبَّ جَاهِلَةٍ هَبَّتْ تُعَاتِبِي	أَنْ كُنْتُ عَنْ عَمْرِ عَيْشٍ مُوَثِّرِ الْوَشَلِ
5	قَالَتْ رَأَيْتُكَ ذَا قَوْلٍ مُحْبِرِهِ	أَجْبَى مِنْ الرُّوضِ غِيبِ الْوَآكِفِ الْهَطَلِ
6	وَبِ الْمُلُوكِ لَهُ كُفْرُهُ فَأُمَّهُمْ	حَتَّى يُعِيدُوكَ ذَا حَيْلٍ وَذَا حَوْلِ
7	وَلَسْتُ أَصْغِي وَإِنْ جِئْتُ لِتَعْدَلِ بِي	عَنْ مَنْهَجِ الصَّوْنِ بِالتَّغْتَابِ وَالْعَدَلِ
8	وَإِنَّ مِنْ كَرَمِي بَحْلِي بِشِعْرِي فِي	تَقْرِيطِ ذِي كَرَمٍ أَوْ ذِمِّ ذِي بَحْلِ
9	فَلَنْ تَرَانِي مُذِيباً مَا حَبِيبُ لَهُ	فِي عَبْرِ ذِكْرِ الْوَعَى وَالْأَعْيُنِ التُّجَلِ

⁴⁷⁵ *Lâmiyetu’l-‘Acem*’nin tamamına EK2’de yer verilmiştir.

⁴⁷⁶ el-Vedğîrî, *Şi’ru İbni’l-Ṭayyib*, s. 86-87.

10 يَا بِيْ اِبَائِيْ وَاَبَائِيْ وَيَا نَفْسُ لِيْ مَجْدٌ اَنْفَاةٍ وَّمَنْ يَفْنَعُ عَلَيَّ زُحَلٍ

11 نَفْسُ الْكَرِيْمِ تَعَاْفُ الْوَرْدَ يَصْحَبُهُ دُلٌّ عَلَيَّ ظَمْمِي الْجَوْفِ مُشْتَعِلِ

1. Şayet sen yüce emellerle dolu isen mücevher ve güzel elbisenin olmaması senin için kusur değildir.

2. Bir şey istemekle insanın onuru zedelendiği zaman malın o eksikliği doldurduğunu zanneden hata etmiştir.

3. İnsan onuru gittikten sonra Allah dünyada bereket bırakmasın. Bir şeyi izzetle elde edemiyorsam (varsın) onu elde etmeyeyim.

4. Nice câhil, varlık içinde yaşamak yerine gözyaşını tercih ettiğimden dolayı beni kınamaya başladı.

5. (Bir kadın şöyle) dedi: Senin yazdığın sözleri şiddetli yağmurlu bahçeden daha parlak görüyorum.

6. Krallardan sözüne layık olanlar vardır. Onlara git. Tâ ki seni at ve nimet sahibi olarak döndürsünler.

7. Her ne kadar ısrarla beni bu iffet yolundan vazgeçirmek için kınasa da onun sözlerine kulak vermiyorum.

8. Şiirimde cömertleri övme ve cimrileri zemmetme konusunda cömertliğimden dolayı cimri davranıyorum.

9. Hayatım boyunca savaşları ve güzel gözlüleri zikretme dışında şiirimde başka şeylere tenezzül ettiğimi göremezsin.

10. Onurum ve babalarım (bundan) men ediyor. (Çünkü) Zühal'le yetinmeyecek kadar yükselen yüce bir şanı var.

11. Cömertin nefsi zillet getiren bir suya içi yansa bile gitmeyi hoş görmez.

2.8. Tazmin

Şairin şiirine başka bir şairin şiirinden bir şey katmasıdır. Şairin şiirine kattığı söz belağatçılarca meşhur değilse sahibine işaret etmesi gerekir. Şayet söz meşhur ise işaret etmeye gerek yoktur.⁴⁷⁷ Kısaca bu şekilde tanımlanan tazmini, İbnu't-Ṭayyib'in şiirlerinde bazı önemli şairlerden etkilenerek yaptığı görülmektedir. İbnu't-Ṭayyib'in tazmin yaptığı bu şairlerden biri de İmam Şâfiî'dir. Şair yolculuğun fazileti hikmet türündeki kasîdesinde anlamca İmam Şâfiî⁴⁷⁸ den tazmîn yapmıştır. (Meczû'u'r- Remel)⁴⁷⁹

1	سَافِرٌ	إِلَى	نَيْلِ	الْمَعَرِّ	وَ	إِنَّ	فِي	السَّفَرِ	الظَّفَرِ
2	وَأَنْفَرُ	لِنَيْلِ	الْمَجْدِ	فِيْمَنْ	لِلْمَعَالِي	قَدْ	نَفَرُ		
3	وَأَعْلَمُ	بِأَنَّ	الْمَكْتَّ	فِي	الْأَوْطَا	نِ	يَدْعُو	لِلصَّجَرِ	
4	وَيُورِثُ	الْأَخْلَاطَ	وَالْأَجْسَا	مَ	أَنْوَاعَ	الضَّرِّ			
5	أَوْ مَا	رَأَيْتَ	الْمَا	لِطُو	لِ	الْمَكْتَّ	يَعْرُوهُ	الْكَدْرِ	
6	وَالْبَدْرِ	لَوْ	لَزِمَ	الْإِقَا	مَةَ	فِي	تَحَلَّى	مَا	بَدْرِ
7	وَالدَّرِّ	لَوْ	أَبْقُوهُ	فِي	قَعْرِ	الْبِحَارِ	لَمَا	أَفْتَحَرُ	
8	وَالتَّبْرِ	تُرِبٌ	فِي	الْمَعَا	دِنِ	وَهُوَ	أَفْخَرُ	مُدَّخَرُ	
9	وَالْعُودِ	مَعْدُودٌ	لَدَى	الْعَابَا	تِ	مِنْ	جِنْسِ	الشَّجَرِ	
10	وَالْبَاتِرِ	الْمَعْمُودُ	لَوْ	لَمْ	يُخْرِجُوهُ	لَمَا	بَتَرُ		
11	هَذَا	وَكَمْ	مَثَلٍ	سَرَى	فِي	النَّاسِ	مِنْ	هَدْيِ	الْعَيْرِ
12	أَبْدَى	الْبِدَائِعِ	مِنْهُ	مَنْ	نَظَمَ	الْقَرِيضَ	وَمَنْ	نَثَرَ	
13	عَنْ	وَجْهَهَا	فِي	غَالِبِ	الْأَسَدِ	فَقَارِ	أَسْفَرَ	مَنْ	سَفَرَ
14	فَادَّأَبَ	عَلَى	الْبِرِّحَالِ	فِي	الْأَحْوَالِ	أَجْمَعِهَا	تُسَرُّ		
15	وَأَعْلَمُ	بِأَنَّ	الْبُعْدَ	عَنْ	وَطَنِ	بِهِ	تَمَّ	الْوَطْرَ	

⁴⁷⁷ el-Hâşimî, *Cevâhiru'l-Belâğa*, s. 340; el-Merâğî, *'Ulûmu'l-Belâğa*, s. 133; el-Meydânî, *el-Belâğatu'l-'Arabîyye*, II, 539; Kâsım ve Dîb, *'Ulûmu'l-Belâğa el-Bedî'* ve *'l-Beyân ve 'l-Me'ânî*, s. 133.

⁴⁷⁸ Şairin tazmin yaptığı İmam Şâfiî'nin şiirine EK2'de yer verilmiştir.

⁴⁷⁹ eş-Şerakî, *er-Rihletu'l-Hicâziyye*, s. 141-142; el-Murâdî, *Silku'd-Durar*, IV, 105-106; el-Vedğirî, *Şi'ru İbni't-Ṭayyib*, s. 39-40.

16	وَاعْرَبْ بِشَرْقِيٍّ وَاشْرِقْ فِي الْعَرَبِ إِنَّ تَكُ ذَا نَظَرٍ
17	وَاجْعَلْ جَمِيعَ النَّاسِ أَزْرَ رَكَ وَالْتَرَى طَوْرًا وَرَزْرَ
18	لَا تَخْتَرَنَّ بَدْوًا وَلَا حَضْرًا وَكُنْ مَعَ مَنْ حَضَرَ
19	فَالْبَدُو عِزٌّ وَاللِّطَاءُ فَهُ وَالظَّرَافَةُ فِي الْحَضَرِ
20	فَإِذَا بَدَوْتَ فَكُلُّ عَيْرٍ بَادِخٍ فِيكَ اسْتَقْرَ
21	وَإِذَا حَضَرْتَ فَكُلُّ ظَرْفٍ مُسْتَقْرَ لَكَ مُسْتَقْرَ
22	لَا تَبِكْ إِنْفَاءً وَلَا دَارًا وَلَا رَسْمًا دَثْرَ
23	فَالنَّاسُ إِيْلُكُ كُتْلُهُمْ وَالْأَرْضُ أَجْمَعُهَا مَقْرَ
24	فَمَتَى وَجَدْتَ الْعَيْرَ وَالْعَيْشَ الْهَيَّ أَقِمِ نُبْرَ
25	وَإِذَا رَأَيْتَ الصِّدَّ وَالصِّدَّ الْحَقِيَّ فَدَعِ وَدَرِ
26	وَاجْعَلْ بِضَاعَتِكَ التُّقَى مَعَ مَنْ أَسْرَ وَمَنْ جَهْرَ
27	فَإِذَا اتَّقَيْتَ اللَّهَ فُرَّ تَ بِكُلِّ كَنْزٍ مُدَحَّرَ

1. Saygınlığı elde etmek için yolculuğa çık. Çünkü yolculukta başarı vardır.
2. Övgüyü elde etmek için yücelere çıkanlarla sen de yola çık.
3. Bil ki vatanda kalma, bıkkınlığa neden olur.
4. Vücuda ve organlara çeşitli zararlar verir.
5. Görmedin mi? Su uzun bir zaman kaldığında bulanır.
6. Ay şayet yerinde kalsaydı dolunay olmazdı.
7. İnci şayet denizin derinliklerinde kalsaydı (diğer taşlara karşı) övünmezdi.
8. Altın madende bir topaktır. (Fakat) O biriktirilenlerin en değerlisidir.
9. Ud ormanda ağaç cinsinden biri sayılır.
10. Kılıcı kınından çıkarmasalaradı kesmezdi.

11. İnsanlar arasında bu mesellerin benzeri çok dolaşır.
12. Bu konudaki harikaları kimisi şiir kimisi de nesir yazarak gösterdi.
13. Çok insan çoğu kitaplarda konunun bu yönünü ortaya koymuştur.
14. Bütün durumlarda yolculuk etmeye uğraş. Çünkü sevinirsin.
15. Bil ki vatandan uzaklaşmakla maksada ulaşılır.
16. İdrak sahibi isen, doğuda iken batıya batıda iken doğuya git.
17. Bütün insanları gücün kıl ve bütün topraklardan sığınak edin.
18. Sadece bedevi ya da sadece yerlileri tercih etme. (Sana) Gelenlerin hepsi ile birlikte bulun.
19. Göçebelikte izzet, yerleşik hayatta ise letâfet ve zerâfet vardır.
20. Çöle yerleştiğinde her yüce izzet sende yerleşir.
21. Şehre yerleştiğinde (ise) her türlü zerâfet sende yerleşir.
22. Bir dost, bir ev ve yok olan bir kabir için ağlama.
23. Bütün insanlar senin dostun ve bütün dünya sana yerleşme yeridir.
24. Her ne zaman bir izzet ve kolay bir yaşam bulursan (oraya) yerleş. İyilik bulursun.
25. Tersini yani gizli bir yüz çevirme görürsen bırak git.
26. (Sana) Açık gizli davrananlara (karşı) takvayı azık edin.
27. Allah'a karşı takvalı olursan biriktirilmiş bütün hazineleri kazanırsın.

İbnu't-Ṭayyib'in şiirinde bir diğer tazminini ise İbn Abbas'ı methettiği 84 beyitlik kasîdesindeki İbn Abbas'ın bizzat kendisine ait aşağıdaki 4 beyiti şiirine katarak yaptığı tazminidir.⁴⁸⁰ (Tavîl)⁴⁸¹

50 إِذَا طَارِقَاتِ أُهُمَّ ضَاجَعَتِ الْقَتَى وَأَعْمَلَ فِكْرَ اللَّيْلِ وَاللَّيْلِ عَاكِرُ
51 وَبَاكَرَنِي فِي حَاجَةٍ أَمْ يَجِدُ لَهَا سِوَايَ وَلَا مِنْ نَكْبَةِ الدَّهْرِ نَاصِرُ
52 فَرَجْتُ بِمَالِي هَمَّهُ مِنْ مَقَامِهِ وَزَايَلَهُ هَمُّ طَرُوقِ مُسَامِرُ
53 وَكَانَ لَهُ فَضْلٌ عَلَيَّ بِطَنِهِ بِي الْحَيْرِ إِنِّي لِلذِّي ظَنَّ شَاكِرُ

50. Yatağında bir gencin aklına sıkıntıları geldiğinde ve karanlık gecede düşünüp durduğunda,

51. Sabah bana gelip, zamanın getirdiği sıkıntılar hususunda benden başka kendisine yardım edecek kimse bulamayınca,

52. Onun sıkıntısını yerinden ayrılmadan malımla giderdim ve geceyin gelen sıkıntıdan kurtuldu.

53. O beni iyi (kendisine yardım edeceğimi) düşündüğü için asıl onun benim üzerimde lütfü var. Öyle düşündüğü için ben de ona şükrediyorum.

Sonuç olarak İbnu't-Ṭayyib kendisinden önce yaşamış el-Bûsîrî, et-Tuğrâî, İbn Abbas ve İmam Şâfîî gibi şairlerden etkilenmiş onların şiirlerine muâraza yaptığı gibi kendilerinden tazminden de bulunmuştur. İbnu't-Ṭayyib etkilendiği bu şairlerin üslûbünden kendi şiir anlayışına farklı özellikler katsa da -şairin şiirlerine bakıldığında- kendine has üslûbunu koruduğu görülmektedir.

⁴⁸⁰ el-Ḳayravânî, *el-'Umde*, I, 37.

⁴⁸¹ el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni't-Ṭayyib*, s. 51.

2.9. Beyâni Sanatlar

2.9.1. Teşbih

Teşbih, iki veya daha fazla şeyin bir yahut daha fazla vasıftaki ortak benzerliğidir.⁴⁸² Teşbihin unsurları müşebbeh (benzeyen), müşebbeh bih (kendisine benzeten), vechi şebah (benzetme yönü) ve teşbîh edatıdır.⁴⁸³

Teşbîh, teşbîh edatı ve teşbîh yönünün zikredilip zikredilmemesi bakımından farklı isimler alır. Teşbîh edatı zikredilen teşbîh, teşbîhi mürsel; teşbîh edatı hazfedilen teşbîh, teşbîhi müekked; teşbîh yönü hazfedilen teşbîh, teşbîhi mücmel; teşbîh yönü zikredilen teşbîh, teşbîhi mufassal ve teşbîh edatı ve teşbîh yönü hazfedilen teşbîh ise teşbîhi belîğ olarak adlandırılır.⁴⁸⁴

Teşbihi Mürsel

Yukarıda ifade edildiği gibi teşbîhi mürsel, teşbîh edatının zikredildiği teşbîhtir. Aşağıdaki beyitte teşbîh edatı (ك) zikredildiğinden teşbihi mürsel vardır. (Münserih)⁴⁸⁵

6 وَهَرَّةٌ كَالْحُسَامِ جَرَدِي وَسَطَ الرِّيَاضِ يَسِيلُ مِنْهَمِرًا

6. Nehri, kınından çıkarılmış bir kılıç gibi bahçenin ortasından akıp gidiyor.

Aşağıdaki beyitte yine teşbîh edatı (ك) zikredildiğinden teşbihi mürsel vardır. (Kâmil)⁴⁸⁶

2 جَادَتْ بِوَصْلِ مُهْفَهْفٍ كَارَوُ ضِ فِي الْأَزْهَارِ وَالْإِزْهَارِ وَالْإِنْسِاسِ

2. İçinde parlak ve ünsiyet veren çiçeklerin olduğu bir bahçe gibi olan ince yapıya ulaşmaya izin verdi.

⁴⁸² el-Hâşimî, *Cevâhiru'l-Belâğa*, s. 219; el-Merâğî, *'Ulümü'l-Belâğa*, s. 213; 'Atîk, *'İlmu'l-Bedi'*, s. 61; el-Meydânî, *el-Belâğatu'l-'Arabiyye*, II, 161; Kâsım ve Dîb, *'Ulümü'l-Belâğa el-Bedi'* ve *'l-Beyân ve 'l-Me'ânî*, s. 219.

⁴⁸³ el-Hâşimî, *Cevâhiru'l-Belâğa*, s. 219; 'Atîk, *'İlmu'l-Bedi'*, s. 64; Kâsım ve Dîb, *'Ulümü'l-Belâğa el-Bedi'* ve *'l-Beyân ve 'l-Me'ânî*, s. 219; Cârîm ve Emîn, *el-Belâğatu'l-Vâdîha*, s. 20.

⁴⁸⁴ el-Merâğî, *'Ulümü'l-Belâğa*, s. 227-234; 'Atîk, *'İlmu'l-Bedi'*, s. 80-94; Cârîm ve Emîn, *el-Belâğatu'l-Vâdîha*, s. 25.

⁴⁸⁵ eş-Şerakî, *er-Rihletu'l-Hicâziyye*, s. 180; el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni't-Ṭayyib*, s. 41.

⁴⁸⁶ eş-Şerakî, *er-Rihletu'l-Hicâziyye*, s. 509; el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni't-Ṭayyib*, s. 73 .

Şair aşağıdaki beyitte yine teşbih edatı (ك) zikrettiğinden teşbihi mürsel vardır. (Meczû'u'r- Recez)⁴⁸⁷

فَصَبَّرْتُ 3 قُلُوبَنَا بِالْوَجْدِ كَالْمُطَوِّقَةِ

3. Kalplerimizi aşktan bir güvercine dönüştürdü.

Teşbihi Müekked

Teşbihi mürsel, teşbîh edatının zikredilmediği teşbîhtir. Şair aşağıdaki beytinde (عَيْنُ مَاضٍ) müşebbeh, (السُّيُوفِ الْمَوَاضِي) müşebbeh bihi zikretmiş, teşbih edatı ve teşbih yönünü ise hafzetmiştir. Teşbih edatı hafzedildiğinden beyitte teşbihi müekked vardır. (Haff)⁴⁸⁸

عَيْنُ	مَاضٍ	بِحَا	عُيُونٌ	مَوَاضٍ	فَاعِلَاتٌ	فِعْلٌ	السُّيُوفِ	الْمَوَاضِي	1
وَالْتِنَافَاتُ	الْعُرَالُ	لَمَّا	عَزَالِي	صَائِلًا	صَوْلَةٌ	الْأَسُودِ	الْمَوَاضِي	2	
وَفُودٌ	تَزْهُو	إِذَا	قَدَّتِ	الْقُلُوبَ	إِرْدَهَاءَ	الْأَعْصَانِ	بَيْنَ	الرِّيَاضِ	3

1. Aynu'l-Mâdi'de keskin kılıçların yaptığını yapan keskin(bakışlı) gözler vardır.

2. Bana keskin ceylan bakışı ile saldırgan arslanların saldırışı gibi saldırdı.

3. Bahçeler arasındaki dalların serpildiği (gibi) serpilen endamları kalbimi parçaladı.

Şair aşağıdaki bu beytinde ise (قَدْرُهُ) müşebbeh, (الْبَدْرِ) müşebbeh bih olarak zikretmiş, (السُّمُورِ فِي أَفْقِ السَّمَاءِ) ise vechü şebeh olarak ifade etmiş ve teşbih edatını ise hafzetmiştir. Teşbih edatı hafzedildiğinden beyitte teşbihi müekked vardır. (Vâfir)⁴⁸⁹

2 وَأَسْمَى قَدْرُهُ فِي كُلِّ أَرْضٍ سُمُورِ الْبَدْرِ فِي أَفْقِ السَّمَاءِ

2. Gökyüzünde ayın yüksekte olduğu gibi onun kıymetini her yerde yüksek kılsın.

⁴⁸⁷ eş-Şeraķî, *er-Rihletu'l-Hicâziyye*, s. 421; el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni't-Ṭayyib*, s. 116.

⁴⁸⁸ eş-Şeraķî, *er-Rihletu'l-Hicâziyye*, s. 214; el-Murâdî, *Silku'd-Durar*, IV, 107; el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni't-Ṭayyib*, s. 73-74.

⁴⁸⁹ eş-Şeraķî, *Şerhu Kifâyeti'l-Mutehaffiz*, s. 35; el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni't-Ṭayyib*, s. 27.

Beyitte (الحَسَنَ بِنَ فَاطِمَةَ) müşebbeh, (رُبْحَانَةٌ) müşebbeh bih, (تَضُوعٌ) vechu'ş-şebektir. Beyitte teşbih edatı ise hazfedilmiştir. (Vâfir)⁴⁹⁰

1 حَوَى الْحَسَنَ بِنَ فَاطِمَةَ ضَرِيحٍ بِهِ رُبْحَانَةٌ أَبَدًا تَضُوعٌ

1. (Bu) Kabirde Hasan b. Fâtimâ bulunduğu için ebedi hoş bir koku yayılıyor.

Teşbihi Mücmel

Teşbîhi mücmel, teşbîh yönü hazfedilen teşbîhtir. Şair aşağıdaki beytinde müşebbeh (نَهْرُهُ), müşebbeh bih (الْحَسَامِ) ve teşbih edatını (ك) zikretmiş, vechu'ş-şebehi ise zikretmeyerek beytinde mücmel teşbihi kullanmıştır. (Münserih)⁴⁹¹

6 وَنَهْرُهُ كَالْحَسَامِ جَرَدَنِي وَسَطَ الرِّيَاضِ بَيْسِيلُ مِنْهَمِرًا

6. Nehri, kınından çıkarılmış bir kılıç gibi bahçenin ortasından akıp gidiyor.

Aşağıdaki beyitte müşebbehler (سُدْفَةُ اللَّيْلِ) ve (نُورُ الصَّبَاحِ), müşebbeh bih (الشَّعْرَا) ve teşbih edatı (تَشْبِيهُ) zikredilmiş fakat vechi şebeh zikredilmediğinden beyitte mücmel teşbih vardır. (Münserih)⁴⁹²

16 نُورُ الصَّبَاحِ يَخْكِي أَسْرَتَهُ وَسُدْفَةُ اللَّيْلِ تَشْبِيهُ الشَّعْرَا

16. Sabah güneşi onun çehresine, gece karanlığı da saçlarına benzer.

Aşağıdaki beyitte müşebbeh (عُيُونٌ مَوَاضِي), müşebbeh bih (السُّيُوفِ الْمَوَاضِي) zikredilmiş fakat vechi şebeh ise hazfedildiğinden beyitte mücmel teşbih vardır. (Hafif)⁴⁹³

1 عَيْنٌ مَاضِي مِمَّا عُيُونٌ مَوَاضِي فَاعِلَاتٌ فِعْلٌ السُّيُوفِ الْمَوَاضِي

4. Aynu'l-Mâdi'de keskin kılıçların yaptığını yapan keskin (bakışlı) gözler vardır.

⁴⁹⁰ eş-Şerakî, *er-Rihletu'l-Hicâziyye*, s. 487; el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni't- Tayyib*, s. 115.

⁴⁹¹ eş-Şerakî, *er-Rihletu'l-Hicâziyye*, s. 180; el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni't- Tayyib*, s. 41.

⁴⁹² eş-Şerakî, *er-Rihletu'l-Hicâziyye*, s. 180; el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni't- Tayyib*, s. 42.

⁴⁹³ eş-Şerakî, *er-Rihletu'l-Hicâziyye*, s. 214; el-Murâdî, *Silku'd-Durar*, IV, 107; el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni't- Tayyib*, s. 73.

Aşağıdaki beyitte (فَتَاةٌ) (bir kız) kelimesi müşebbeh, (فَطِيْعٍ) (bir sürü) kelimesi müşebbeh bih, (ك) ise benzetme edatı olarak kullanmıştır. Benzetme yönü olan güzellik hafzedildiğinden beyitte mücmel teşbih vardır. (Vâfir)⁴⁹⁴

1 وَتَبَدَّتْ فِي فَطِيْعٍ كَالصُّوَارِ فَتَاةٌ عَزْفُهَا نَشْرُ الصُّوَارِ

1. Bir ceylan sürüsü gibi bir sürüde gözüksü. Bir kız ki ondan yayılan koku misk gibidir.

Teşbihi Mufassal

Teşbîhi mufassal, teşbîh yönü zikredilen teşbîhtir. Şair aşağıdaki beytinde benzetme yönünü (فِي الْأَزْهَارِ وَالْإِزْهَارِ وَالْإِيْنَسِ) açıkça zikrederek mufassal teşbihi kullanmıştır. Teşbihte (ك) benzetme edatı, (الرَّوْضِ) benzetilen, (مُهْمَهْفٍ) ise müşebbehtir. (Kâmil)⁴⁹⁵

2 جَادَتْ بِوَصْلِ مُهْمَهْفٍ كَالرَّوْضِ ضِ فِي الْأَزْهَارِ وَالْإِزْهَارِ وَالْإِيْنَسِ

5. İçinde parlak ve ünsiyet veren çiçeklerin olduğu bir bahçe gibi olan ince yapıya ulaşmaya izin verdi.

Şair aşağıdaki bu beytinde ise benzetme yönünü (وَجِدٍ) açıkça zikretmiş ve mufassal teşbihi kullanmıştır. Teşbihte (ك) benzetme edatı, (مُطَوِّقَةً) benzetilen, (قُلُوبَنَا) ise müşebbehtir. (Meczû'u'r- Recez)⁴⁹⁶

3 فَصَبَّرَتْ قُلُوبَنَا بِالْوَجْدِ كَالْمُطَوِّقَةِ

3. Kalplerimizi aşktan bir güvercine dönüştürdü.

⁴⁹⁴ eş-Şerakî; *Şerhu Kifâyeti'l-Mutehaffız*, s. 352; el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni't- Tayyib*, s. 69.

⁴⁹⁵ eş-Şerakî, *er-Rihletu'l-Hicâziyye*, s. 509; el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni't- Tayyib*, s. 73.

⁴⁹⁶ eş-Şerakî, *er-Rihletu'l-Hicâziyye*, s. 421; el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni't- Tayyib*, s. 116.

Teşbihi Belîğ

Teşbîhi belîğ teşbîh edatı ve teşbih yönü hafzedilen teşbîhtir. Şair aşağıdaki beytinde dostlara vedayı kalbin vedası ve ayrılığı olarak müşebbeh, kalbi ve gönlü müşebbeh bih ve teşbih yönünü ise ayrılık olarak düşünmüş; fakat teşbih yönünü ve teşbih edatını zikretmeyerek belîğ bir teşbih yapmıştır. (Tavîl)⁴⁹⁷

1 نُودِّعُكُمْ وَنُودِّعُ اللَّبَّ وَالْقَلْبَا لَدَيْكُمْ أَيَا مَنْ مَنَّمْ يِرَالُوا لَنَا قَلْبَا

1. Ey, hep gönlümüzde olan kişiler! Sizinle vedalaşırken özümüzü ve kalbimizi size bırakıyoruz.

Şair aşağıdaki bu beytinde (شَفَاعَتُهُ) müşebbeh, (كَنَزٌ) kelimesini müşebbeh bih ve “değerli ve kıymetli olan” teşbih yönünü ve teşbih edatını zikretmeyerek belîğ bir teşbih yapmıştır. (Basît)⁴⁹⁸

9 يَا رَبِّ مَا لِي شَفِيعٌ أَرْجِيهِ سِوَى مَوْلَى شَفَاعَتُهُ كَنْزٌ وَمُدَّخِرٌ

9. Yâ Rabbi! Şefâati saklanan bir hazine olandan (Hz. Peygamber'den) başka şefâatini umduğum bir dost yoktur.

Teşbihi Zımnî

Müşebbeh ve müşebbeh bihin teşbihin bilinen şekillerden herhangi bir şekline konulmadan, bilakis cümlede o ikisine üstü kapalı olarak işaret edilerek yapılan teşbihtir.⁴⁹⁹

Şair aşağıdaki bu beytinde (مَنْ أُنِّي فِنَاءَ كَرِيمٍ) müşebbeh olarak, müşebbeh bih olarak da (لَمْ يَفْتُنْهُ حَنَانُهُ) kullanarak bilinen bir şekilde teşbih yapmayarak Kâbe'ye

⁴⁹⁷ eş-Şerakî, *er-Rihletu'l-Hicâziyye*, s. 198; el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni't- Tayyib*, s. 28.

⁴⁹⁸ el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni't- Tayyib*, s. 60.

⁴⁹⁹ Nusreddin Bolelli, *Belâğat Beyân-Meânî-Bedî' İlimleri Arap Edebiyatı*, 3.b., İFAV, İstanbul, 2001, s. 60.

geleni onun sevgisini kaçırmayan kimseye benzeterek üstü kapalı olarak işaret etmiştir. (Tavîl)⁵⁰⁰

4 أَمَا إِنَّهُ بَيْتُ الْكَرِيمِ وَمَنْ أَتَى فِنَاءَ كَرِيمٍ لَهُ لَمْ يَفْتِنَهُ حَنَانُهُ

4. Gerçekten burası Kerîm'in evidir. Kim Kerim'in avlusuna gelirse onun sevgisini kaçırmaz.

Şair aşağıdaki bu beytinde (وَجْوهُ كُلِّ الْحَاضِرِينَ) müşebbeh, müşebbeh bih olarak da (نور الصباح) kullanarak bilinen bir şekilde teşbih yapmayarak gelenlerin yüzünü sabahın aydınlığına benzeterek üstü kapalı olarak işaret etmiştir. (Kâmil)⁵⁰¹

1 لَأَخِ الصَّبَاحِ وَالْأَلَاءِ الْمِصْبَاحِ وَوَجْوهُ كُلِّ الْحَاضِرِينَ صِبَاخِ

1. Bütün gelenlerin yüzü (sevinçten) haykırırken sabah doğdu ve ışıklar parladı.

Teşbihi Maklûb

Benzetme yönünün müşebbehte, müşebbeh bihindekinden daha kuvvetli ve belirgin olduğu varsayılarak yapılan teşbihtir.⁵⁰²

Şair aşağıdaki bu beytinde parlaklıkta sabahın ışıklarını Muhammed Mesnâvi'nin yüzüne benzetmektedir. Teşbih benzetme kendisinde güçlü olana yani sabahın aydınlığına yapılması gerekirken mübalağa sanatı kullanılarak müşebbeh olan Muhammed Mesnâvi müşebbeh bih yerine konularak sabahın aydınlığı müşebbeh kabul edilerek maklub teşbih yapılmıştır. (Tavîl)⁵⁰³

1 إِلَى أَنْ بَدَا وَجْهُ الصَّبَاحِ كَأَنَّهُ مُحَمَّدُ الْمَسْنَاوِيُّ نَجَلُ أَبِي بَكْرٍ

1. Sabahın yüzü görüldüğünde sanki o Ebu Bekir'in neslinden Muhammed Mesnâvi'dir.

⁵⁰⁰ el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni't-Ṭayyib*, s. 119; Cârîm ve Emîn, *el-Belâğatu'l-Vâdiha*, s.47.

⁵⁰¹ el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni't-Ṭayyib*, s. 34.

⁵⁰² 'Atîk, *İlmu'l-Bedi'*, s. 95; Cârîm ve Emîn, *el-Belâğatu'l-Vâdiha*, s. 60.

⁵⁰³ el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni't-Ṭayyib*, s. 70.

Şair aşağıdaki bu beyitlerinde ise parlaklıkta güneşi Hz. Peygamber'in yüzüne, karanlıkta ise geceyi saçlarına benzetmektedir. Parlaklık ve karanlıkta müşebbeh olan Hz. Peygamber övgü maksadıyla müşebbeh bih yerine konularak güneş ve gece müşebbeh kabul edilerek maklub teşbih yapılmıştır. (Münserih)⁵⁰⁴

16 نُورُ الصَّبَاحِ يَخِي أَسْرَتَهُ وَسُدْفُهُ اللَّيْلُ تُشْبِهُ الشَّعْرًا

16. Sabah güneşi onun çehresine, gece karanlığı da saçlarına benzer.

(Kâmil)⁵⁰⁵

10 هَذَا الَّذِي مِنْ شَعْرِهِ اسْوَدَّ الدُّجَى وَأَبْيَضَ مِنْ مَرَأَةٍ فَجَزَّ نِيرًا

10. O, gecenin karanlığını saçından, sabahın aydınlığını görünüşünden aldığı kimsedir.

Şair bu beytinde güzellikte ıslak gül bahçesini Hz. Peygamber'in yanaklarına, tatlılıkta ise kevseri Hz. Peygamber'in ağzının tatlı suyuna benzettiği görülmektedir. Güzellik ve tatlılıkta müşebbeh olan Hz. Peygamber övgü maksadıyla müşebbeh bih yerine konularak ıslak gül bahçesi ve kevser müşebbeh kabul edilerek maklub teşbih yapılmıştır. (Kâmil)⁵⁰⁶

11 هَذَا الَّذِي مِنْ وَجْنَتَيْهِ جَنَّةُ الْوَرْدِ النَّدِيِّ وَمِنْ لَمَاهُ الْكَوْثَرُ

11. O, ıslak gül bahçesinin güzelliğini yanaklarından, Kevser'in tatlılığını ağzının tatlı suyundan aldığı kimsedir.

Şair aşağıdaki bu beytinde ise karanlıkta geceyi Hz. Peygamber'in saçına, aydınlıkta ise sabahı görünüşüne benzetmektedir. Karanlıkta ve aydınlıkta müşebbeh olan Hz. Peygamber övgü maksadıyla müşebbeh bih yerine konularak gece ve sabah müşebbeh kabul edilerek maklub teşbih yapılmıştır. (Tavîl)⁵⁰⁷

11 فَبَدُرُ الدُّجَى مِنْ نُورِ طَلْعَتِهِ اِكْتَسَى وَسُدْفُهُ جُنْحُ اللَّيْلِ مِنْ ذَلِكَ الْقَرَعِ

11. O, karanlık gecenin ayıdır ki, ay ışığını O'ndan almıştır. Gece karanlığı karanlığını Onun saçından almıştır.

⁵⁰⁴ eş-Şeraķî, *er-Rihletu'l-Hicâziyye*, s. 180; el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni't-Ṭayyib*, s. 42.

⁵⁰⁵ eş-Şeraķî, *er-Rihletu'l-Hicâziyye*, s. 470; el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni't-Ṭayyib*, s. 55.

⁵⁰⁶ eş-Şeraķî, *er-Rihletu'l-Hicâziyye*, s. 470; el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni't-Ṭayyib*, s. 56.

⁵⁰⁷ el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni't-Ṭayyib*, s. 75.

Sonuç olarak İbnu't-Ṭayyib beyân ilminin en temel sanatı olan teşbihi şiirlerinde hemen hemen bütün çeşitleri ile yoğun bir şekilde kullanmıştır. Şair bu sanatı kullanarak yaptığı benzetmeler ile şiirine güzellik katmıştır.

2.9.2. İstiare

İstiare Mekniyye

Müşebbeh bihin lafzı hazfedilen ve kendisi ile ilgili bir hususla ona işaret edilen istiâredir.⁵⁰⁸

Aşağıdaki beyitte şair müşebbeh olan (الرَّيْمَانُ) zikretmiş (رجل جواد كريم) takdiriyle müşebbeh bihi hazfederek meknî istiâre yapmıştır. (Vâfir)⁵⁰⁹

2 فَيَا كَيْتَ الرَّيْمَانَ يَجُودُ يَوْمًا بِلُفْيَاهُ وَمَا دَهْرِي جَوَادُ

2. Keşke zaman onunla karşılaşmamda bir gün cömert olsa. (Ama) Zamanım cömert olmadı.

Aşağıdaki bu beyitte şair müşebbeh olan (الْقَلْبُ) zikretmiş (الانسان) takdiriyle müşebbeh bihi hazfederek meknî istiâre yapmıştır. (Tavîl)⁵¹⁰

1 لَيْنٌ مِلْتٌ عَنِّي أَوْ مَلَلْتُ مَوَدَّتِي فَإِنِّي لَا وَاللَّهِ مَا مَلَّكَ الْقَلْبُ

1. Şayet benden yüz çevirmişsen ya da sevgimden bıktınsa hayır, vallahi kalbim senden bıkmadı.

Aşağıdaki bu beyitte şair müşebbeh عَوَادِي زَمَانِي zikretmiş (الوحش الذي يهاجم) takdiriyle müşebbeh bihi hazfederek meknî istiâre yapmıştır. (Basît)⁵¹¹

2 عَدَتْ عَوَادِي زَمَانِي عَيْرٌ وَائِنِي عَلَيَّ حَتَّى اعْتَرَّتْنِي الْكُرْبُ الْكُبْرُ

2. Zamanın getirdiği sıkıntılarım yılmaksızın bana saldırdı. Hatta büyük sıkıntılar başıma geldi.

⁵⁰⁸ Bolelli, *Belâğat Beyân-Meânî-Bedi' İlimleri Arap Edebiyatı*, s. 84.

⁵⁰⁹ eş-Şeraķî, *er-Rihletu'l-Hicâziyye*, s. 512; el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni't-Ṭayyib*, s. 36.

⁵¹⁰ el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni't-Ṭayyib*, s. 29.

⁵¹¹ el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni't-Ṭayyib*, s. 60.

Aşağıdaki bu beyitte müşebbeh olan مثل النجوم او الكواكب zikredilmiş müşebbeh olan الملائمة السيارة التي تبرز في كل مكان takdiriyle müşebbeh bih hazfedildiğinden meknû istiâre vardır. (Vâfir)⁵¹²

1 وَكَمْ لَهُ مِنْ أَحَادِيثٍ مُحَرَّرَةٍ سَيَّارَةٍ وَحَدِيثٍ الْمَجْدِ سَيَّارٍ

1. Onun dillerde dolaşan nice yazılı (bilgi yüklü) sözleri vardır. Şerefli sözler hep dolaşır.

Aşağıdaki beyitte şair (انتشر عطر طيبة في الكون كله) takdiriyle müşebbeh bihi hazfettiği için meknû istiâre vardır. (Tavîl)⁵¹³

3 فَهِيَ نَحْنُ وَفَدُ اللَّهُ حُجَّاجٌ بَيْنَهُ وَ طَيْبَةٌ إِذْ مِنْ طَيْبِهَا الْكَوْنُ طَابَا

3. İşte biz hem Allah'ın misafiri, evinin hacılarıyız hem de kendisiyle kâinatın güzelleştiği Taybe (nin misafirleriyiz.)

İstiâre-i Tasrîhiyye

İçinde müşebbeh bihin lafzı açıkça zikredilen ve müşebbeh hazfedilen istiâredir.⁵¹⁴

Aşağıdaki beyitte şair (عُرُوسَ الْبَيْتِ) takdiriyle müşebbeh olan (الكعبة)'yi hazfederek tasrîhî istiâre yapmıştır. (Kâmil)⁵¹⁵

6 وَأَنْظُرْ عُرُوسَ الْبَيْتِ يُجَلَى حُسْنُهَا لِلنَّاطِرِينَ فَلُدَّ بِهَا مُسْتَعْنِمًا

6. Bakanlara güzelliği gösterilen gelin beyte bak. Ganimet isteyerek ona yönel.

⁵¹² el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni't- Tayyib*, s. 114.

⁵¹³ eş-Şerakî, *er-Rihletu'l-Hicâziyye*, s. 231; el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni't- Tayyib*, s. 28.

⁵¹⁴ Bolelli, *Belâğat Beyân-Meânî-Bedî' İlimleri Arap Edebiyatı*, s. 84.

⁵¹⁵ eş-Şerakî, *er-Rihletu'l-Hicâziyye*, s. 422; el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni't- Tayyib*, s. 89.

Aşağıdaki bu beyitte ise şair müşebbeh bihi (كواكبُهُ) zikretmiş, müşebbeh olan (الاسنان) kelimesini hazfederek tasrihî istiâre yapmıştır. (Basît)⁵¹⁶

3 وَأَنْظُرُ إِلَى نَعْرِهِ تَرَاهُو كَوَاكِبُهُ

3. Ağzına bak! Yıldız (gibi dişleri) parlıyor.

Sonuç olarak İbnu't-Ṭayyib şiirinin anlam güzelliğinin artırmak için istiârenin iki türlüsüne de yer vermiş istiârenin ifadeye kattığı zenginlikle şiirlerinin edebî derinliği de artmıştır.

2.9.3. Mecâz

Herhangi bir lafzı hakiki manayı engelleyici bir karînenin bulunması nedeniyle konulduğu gerçek mananın dışında kullanmaktır.⁵¹⁷

Mecaz aklî ve lügavî olmak üzere 2 kısma, lügavî mecazda mürsel ve istiâre olmak üzere 2 kısma ayrılmaktadır.⁵¹⁸ Mecaz başlığı altında sadece mecazi aklî ve mürsel mecaz ile ilgili örneklere yer verilmiş, istiâre yukarıda ayrı bir başlık altında incelenmiştir.

Aklî Mecâz

Bir fiilin veya fiil anlamlı bir kelimenin hakîki isnâdın kasdetilmesine engel bir karîne ile birlikte herhangi bir alâkadan dolayı, kendisine ait olmayana isnad edilmesidir.⁵¹⁹

Aşağıdaki beyitte إِلَى الْمَوْئِلِ ile Allah'ın evine yani Kâbe'ye dönme kastedilmiştir. Bu beyitte mecazî isnad fiilin mekanına yapılmıştır. (Tavîl)⁵²⁰

1 رُجُوعًا إِلَى الْمَوْئِلِ فَهَذَا زَمَانُهُ وَطَرَحًا عَلَى الْأَبْوَابِ هَذَا مَكَائُهُ

1. Mevlâya dön. Bu dönme zamanıdır. Kapı (sına) koyul. Bu onun makamıdır.

⁵¹⁶ el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni't-Ṭayyib*, s. 30.

⁵¹⁷ el-Hâşimî, *Cevâhiru'l-Belâğa*, s. 251; el-Merâğî, *'Ulümü'l-Belâğa*, s. 248; 'Atîk, *'İlmu'l-Beyân*'s. 136; el-Meydânî, *el-Belâğatu'l-'Arabiyye*, II, 128; Kâsım ve Dîb, *'Ulümü'l-Belâğa el-Bedî'* ve *'l-Beyân ve 'l-Me'ânî*, s. 189; Cârım ve Emîn, Mustafa, *el-Belâğatu'l-Vâdiha*, s.71.

⁵¹⁸ Bulut, *Belâğat Meânî- Beyân- Bedî'*, s. 221.

⁵¹⁹ el-Hâşimî, *Cevâhiru'l-Belâğa*, s. 255.

⁵²⁰ el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni't-Ṭayyib*, s. 119.

Mecâz Mürsel

Bir kelimenin hakîki manasının kasdetilmesine engel bir karîne ile birlikte müşâbehetin dışındaki bir alâkadan dolayı, gerçek manasının dışında kullanılmasıdır.⁵²¹

Aşağıdaki beyitte مُغَلِّتِي kelimesinde mürsel mecaz bulunmakta ve alakası da külliyyettir. (Kâmil)⁵²²

1 يَا مُغَلِّتِي هَذَا الْمَقَامَ الْأَكْبَرُ وَالرَّوَضَةَ الْعَنَاءَ فِيهَا الْمِنْبَرُ

1. Ey gözüm! (bak.) Bu en büyük makam ve içinde minber olan zengin bahçe(dir.)

Aşağıdaki bu beyitte الْأَخْدَائُ kelimesinde mürsel mecaz bulunmakta ve alakası da cüziyyettir. (Kâmil)⁵²³

2 فَكَسَّوْهُ سُودًا وَالْقُلُوبُ تَوَدُّ لَوْ ضَمَّتْ عَلَيْهِ سَوَادَهَا الْأَخْدَائُ

2. Ona siyah bir örtü örtüldü. Gönül arzu eder ki, gözbebekleri ondan hiç ayrılmasın.

Sonuç olarak şair şiiirlerinin edebî güzelliğini ve etkileyiciliğini artırmak için yine beyan sanatlarının önemli bir sanatı olan mecaza şiiirlerinde yer verdiği görülmektedir.

⁵²¹ el-Hâşimî, *Cevâhiru'l-Belâğa*, s. 251.

⁵²² eş-Şerakî, *er-Rihletu'l-Hicâziyye*, s. 470, el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni't- Tayyib*, s. 55.

⁵²³ eş-Şerakî, *er-Rihletu'l-Hicâziyye*, s. 421; el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni't- Tayyib*, s. 117.

2.9.4. Kinâye

Hakiki manayı engelleyici bir karîne olmamakla beraber bir lafzı konulduğu gerçek manasına da gelebilecek şekilde, gerçek mananın dışındaki başka bir manayı ifade edecek bir şekilde kullanmaktır.⁵²⁴

Şair aşağıdaki beyitte (أَشَابَتْ وَلِيدًا) (çocuğun saçları ağardı.) ifadesi ile Sirvâl'in çölünün şiddetli sıcağından kinaye yapmıştır. (Mütেকârib)⁵²⁵

3 فَاِنَّ مَفَارِئَهُ صَعْبَةٌ بِشِدَّتِهَا كَمَ أَشَابَتْ وَلِيدًا

3. Çünkü onun çölü zordur. Şiddetiyle nice çocuğun saçları ağardı.

Şair aşağıdaki beytinde Hz. Peygamber'e ve ashâbına salâtın ebedililiğinden kinaye yapmıştır. (Basît)⁵²⁶

63 مَا قَامَ عُصْنٌ عَلَى سَاقٍ فَمَيْلُهُ رِيحُ الشَّمَالِ لِكَيْ يَلْتِمَهُ النَّهْرُ

63. Nehri öpmesi için (ağacın) gövde (si) üzerindeki dalları meylettiren kuzey rüzgârı estiği sürece;(salât ve selam olsun.)

Şair رَوْضَتِهِ kelimesi ile Hz. Peygamber'in en şerefli mekan olan kabri şerifinden kinaye yapmıştır. (Tavîl)⁵²⁷

24 وَبَادَرْتُ أَسْعَى نَحْوَ رَوْضَتِهِ الَّتِي بِهَا الْأَرْضُ لِلْأَفَاقِ طَرًّا تُفَاخِرُ

24. Ravzasına doğru koşmaya başladım. Öyle Ravza ki içinde bulunduğu için yeryüzü bütün ufuklara karşı övünüyor.

Şair aşağıdaki beytinde الْمُتَيَّاسِرُ (kolaylık) kelimesi ile cömertlikten kinaye yapmıştır.

⁵²⁴ el-Hâşimî, *Cevâhiru'l-Belâğa*, s. 286; el-Merâgî, *'Ulümü'l-Belâğa*, s.301; 'Atîk, *'İlmu'l-Beyân* s. 203; el-Meydânî, *el-Belâğatu'l-'Arabiyye*, II, 135; Kâsım ve Dîb, *'Ulümü'l-Belâğa el-Bedî' ve'l-Beyân ve'l-Me'ânî*, s. 241; Cârim ve Emîn, *el-Belâğatu'l-Vâdîha*, s.125.

⁵²⁵ eş-Şerakî, *er-Rihletu'l-Hicâziyye*, s. 549; el-Vedgîrî, *Şi'ru İbni't-Ṭayyib*, s. 34.

⁵²⁶ el-Vedgîrî, *Şi'ru İbn Ṭayyib*, s. 65.

⁵²⁷ el-Vedgîrî, *Şi'ru İbni't-Ṭayyib*, s. 48.

(Tavîl)⁵²⁸

29 فَأَنْزَلَنِي فِي مَنْزِلٍ أَيْ مَنْزِلٍ وَعَجَّلَ لِي مِنْ بَيْتِهِ الْمُتَيَّسِرُ

29. Beni muhteşem bir evde misafir etti. İçinde kolaylık bulunan evinde bana (ikramlar) acele bir şekilde verildi.

Şair aşağıdaki beytinde yine Hz. Peygamber'e salâtın ebediliğinden kinaye yapmıştır. (Tavîl)⁵²⁹

4 عَلَيْهِ صَلَاةُ اللَّهِ تُمْ سَلَامُهُ وَرِضْوَانُهُ مَا اهْتَرَّ فِي الْمَعْرِكِ النَّصْلُ

4. Savaşta kılıçların sallandığı sürece Allah'ın salât ve selâmı onun üzerine olsun.

Sonuç olarak şair şiirlerinde muhatabın dikkat ve ilgisini şiirine çekmek maksadıyla anlam zenginliğini artırmak için beyan sanatının yine önemli sanatlarından biri olan kinâyeye şiirlerinde yer vermiştir. Şairin bu sanatta da başarılı olduğu görülmektedir.

2.10. Bedî'î Sanatlar

2.10.1. Cinâs

Söylenişleri aynı yahut benzer, anlamları farklı olan lafızların bir arada kullanılmasıdır.⁵³⁰ Belâğatçılar cinâsı farklı kısımlara ayırmışlardır.

Tam Cinâs: İki lafzın harfleri, harflerin sayıları, sıraları ve hareketleri açısından tam benzerlik gösterdiği cinâsa tam cinâs denir.⁵³¹ Tam cinâsta kelime türlerinin farklılığına göre mümâsil ve müstevfâ gibi çeşitli kısımlara ayrılır.⁵³² Fakat şairin şiirlerindeki tam cinâsların mumaşil olması nedeniyle çalışmada bu türden ki cinâslarından örnekler verilmiştir.

⁵²⁸ el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni't- Tayyib*, s. 48.

⁵²⁹ eş-Şeraķî, *er-Rihletu'l-Hicâziyye*, s. 192; el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni't- Tayyib*, s. 84.

⁵³⁰ el-Hâşimî, *Cevâhiru'l-Belâğa*, s. 325; el-Merâğî, *'Ulûmü'l- Belâğa*, s. 354; 'Atîk, *'İlmu'l- Bedî'*, s.199; el-Meydânî, *el-Belâğatu'l- 'Arabiyye*, II, 485; Kâsım ve Dîb, *'Ulûmu'l-Belâğa el-Bedî' ve'l- Beyân ve'l-Me'ânî*, s. 114; Cârım ve Emîn, *el-Belâğatu'l-Vâdîha*, s. 265.

⁵³¹ el-Hâşimî, *Cevâhiru'l-Belâğa*, s. 326; el-Merâğî, Ahmed Mustafa, *'Ulûmü'l- Belâğa*, s. 354; el-Meydânî, *el-Belâğatu'l- 'Arabiyye*, II, 487-488.

⁵³² el-Meydânî, *el-Belâğatu'l- 'Arabiyye*, II, 487-488.

Mumaşil: Tam cinâs olan kelimeler isim, fiil ve harf gibi aynı cins olursa bu cinâsa mümâsil cinâs denir.⁵³³ Aşağıdaki beyitlerde geçen (الرَّبَابِ) kelimesi ilkinde bulut⁵³⁴, ikincisinde Rabâb adında bir kadını⁵³⁵, üçüncüsünde ise müzik aletini⁵³⁶ ifade etmektedir. Şair bu beyitlerinde kelimelerin her ikisi de isim olarak aynı olarak getirmiş ve mümâil cinâs yapmıştır. (Vâfir)⁵³⁷

الرَّبَابِ	سَيْلِ	لِعَدْرِهِ	تَسِيلُ	خَدِّي	مِنْ فَوْقِ	أَدْمُعِي	وَعَادَرَ	4
الرَّبَابِ	فِي	قَدَّمَا	قَدْ هَامَ	كَمَنْ	أَنْ هَمْتُ	سِوَى	وَمَا ذَنْبِي	5
الرَّبَابِ	بِرَنَاتِ	طَرِي	وَمَا	لِرَيْحَا	طَرِي	أَرَى	بِدِكْرَاهُ	6

4. Vefasızlığından bulutlardan akan yağmur gibi yanaklarımdan yaşlar akar oldu.

5. Benim hatam sadece ona âşık olmaktı. Eskiden Rabâb'a âşık olan kimse gibi.

6. Rabâb sesleri beni neşelendirmez. Fakat onu hatırlamakla neşeleniyorum.

Şair aşağıdaki beyitte geçen (الصُّوَارِ) kelimesini ilkinde sürü, ikincisinde güzel koku anlamında kullanmış, kelimelerin her ikisi de isim olarak aynı getirmiş ve mümâil cinâs yapmıştır. (Vâfir)⁵³⁸

الصُّوَارِ	نَشْرُ	عَرْفُهَا	فَتَاةٌ	كَالصُّوَارِ	فِي	قَطِيعِ	وَتَبَدَّتْ	1
------------	--------	-----------	---------	--------------	-----	---------	-------------	---

1. Bir ceylan sürüsü gibi bir sürüde gözüksü. Bir kız ki ondan yayılan koku misk gibidir.

⁵³³ el-Meydânî, *el-Belâğatu'l-'Arabiyye*, II, 488.

⁵³⁴ الرباب kelimesi bu beyitte yağmur anlamında kullanılmıştır. Bkz: Ebû Naşr İsmail b. Hammâd el-Cevherî, *eş-Şihâh Tâcu'l-Luğa ve Şihâhu'l-'Arabiyye*, thk.Ahmed 'Abdulğafûr 'Attâr, Dâru'l-İlmi li'l-Melâyîn, Beyrut, I, 133; Cemâluddîn Muhammed b. Mükerrrem İbn Manzûr, *Lisânu'l-'Arab*, 3.b., Dâru Şâdir, Beyrut, V, 154.

⁵³⁵ الرباب kelimesi bu beyitte ise bir kadın ismi olarak kullanılmıştır. Bkz: el-Cevherî, *eş-Şihâh*, I, 133; İbn Manzûr, *Lisânu'l-'Arab*, I, 405.

⁵³⁶ الرباب kelimesi bu beyitte ise bir müzik aleti ismi olarak kullanılmıştır. Daha fazla bilgi için bakınız. Râmî Necîb Haddâd, *er-Rabâb fi't-Târih* https://www.researchgate.net/publication/270898625_alrbab_fb_altarykh 08.04.2018.

⁵³⁷ el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni't- Tayyib*, s. 31.

⁵³⁸ eş-Şerakî; *Şerhu Kifâyeti'l-Mutehaffiz*, s. 352; el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni't- Tayyib*, s. 69.

Şair aşağıdaki beyitte (سَحْرًا) kelimesini ilkinde seher, ikincisinde sihir anlamında kullanmış, kelimelerin her ikisi de isim olarak aynı getirmiş ve mümâil cinâs yapmıştır. (Münserih)⁵³⁹

1 يا بَارِقًا لَاحٍ مِنْ قُبَا سَحْرًا بِحَيْثُ حَلَّ مِنْ النُّهَى سَحْرًا

1. Ey seher vaktinde Kuba'dan parlayan! Öyle ki (onun parlaması) akıldan sihri çözdü.

Aşağıdaki beyitte (الرَّحْمَانِ) kelimesi ilkinde Mâlik b. Abdirrahman, ikincisinde Rahmanı (Allah) ikinci beyitte ise (الْجَنَّانِ) kelimesi ilkinde cennetler, ikincisinde gönülü ifade etmektedir. Kelimelerin her ikisi de isim olarak getirilmiş ve mümâil cinâs yapılmıştır. (Recez)⁵⁴⁰

1 نَسْأَلُ رَحْمَ الرَّاحِمِ الرَّحْمَانَ لِمَالِكِ بْنِ عَابِدِ الرَّحْمَانَ
2 حَتَّى يُنَادَى لِتَقُمْ يَا مَالِكُ فَأَنْتَ لِلْفِرْدَوْسِ خَيْرُ مَالِكِ
3 تَسْرُخُ أَيْنَ شِئْتَ فِي الْجِنَانِ قَرِيرَ عَيْنٍ وَاسِعِ الْجِنَانِ

1. Mâlik İbn Abdirrahman için Rahmân'ın rahmetini diliyoruz.

2. Tâ ki ona Ey Mâlik kalk sen Firdevs'in en iyi sahibisin, diye sesleninceye kadar.

3. Gözü aydın ve gönlü geniş bir şekilde cennetlerde istediğin yerde gezinirsin.

Aşağıdaki beyitte geçen (شَانِي) kelimesi ilkinde buğz, ikincisinde maksat anlamında kullanılmış, kelimelerin her ikisi de isim olarak aynı getirilmiş ve mümâil cinâs yapılmıştır.

⁵³⁹ eş-Şeraķî, *er-Rihletu'l-Hicâziyye*, s. 180; el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni't-Ṭayyib*, s. 41.

⁵⁴⁰ el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni't-Ṭayyib*, s. 100.

(Hafîf)⁵⁴¹

1 حَلِيَانِي مِنْ حَاسِدٍ أَوْ شَانِي وَأَتْرَكَانِي لِمَقْصِدِي أَوْ شَانِي

1. Bana hased veya buğz edenden bahsetmeyin. Beni işim ve maksadıyla başbaşa bırakınız.

Şair aşağıdaki beyitte geçen (سَلْع) kelimesini ilkinde Sel Dağı, ikincisinde çatlak anlamında kullanmış, kelimelerin her ikisi de isim olarak aynı getirmiş ve mümâil cinâs yapmıştır. (Tavîl)⁵⁴²

1 قِيَابُ قُبَاءٍ تَلْكُمُ أَمَّ قَبَا سَلْعُ تَبَدَّتْ فَشَقَّتْ مُهَجِّيَّ بِمَا سَلْعُ

1. Şu görülen Kuba'nın kubbesi mi? Yoksa Sel Dağı'nın kubbesi midir? Çatlaklarıyla gönlümün iki köşesini yarıdı.

Aşağıdaki beyitte geçen (زَمَزَمَا) kelimesini ilkinde terennüm, ikincisinde zemzem anlamında kullanılmış, kelimelerin her ikisi de isim olarak aynı getirilmiş ve mümâil cinâs yapılmıştır. (Kâmil)⁵⁴³

1 يَا سَائِغًا عَنِّي الْيَبَاقَ وَزَمَزَمَا أَبْشُرُ فَقَدْ جِئْتُ الْمَقَامَ وَزَمَزَمَا

1. Ey terennüm ederek develeri süren! Sevin! Makâm'a ve zemzeme geldin.

Nâkıs Cinâs: Cinâsı meydana getiren iki lafzın harfleri, harflerin sayıları, sıraları ve hareketleri açısından birbirinden farklılık gösterdiği cinâsa nâkıs cinâs denir.⁵⁴⁴ Kendi içerisinde çeşitli şekillere ayrılan nâkıs cinâsın şairin şiirlerinde kullanmış olduğu aşağıdaki çeşitleri incelenecektir.

Muğâri': Mahreçleri birbirine yakın benzer lafızlarda ister başta, ister ortada, isterse sonda bulunsun kendisinde farklı harfin bulunduğu cinâsa muğâri'

⁵⁴¹ eş-Şerakî, *er-Rihletu'l-Hicâziyye*, s. 528-529; el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni't-Ṭayyib*, s. 101.

⁵⁴² el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni't-Ṭayyib*, s. 74.

⁵⁴³ eş-Şerakî, *er-Rihletu'l-Hicâziyye*, s. 422; el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni't-Ṭayyib*, s. 88.

⁵⁴⁴ el-Meydânî, *el-Belâğatu'l-'Arabiyye*, II, 492.

denilmektedir.⁵⁴⁵ Aşağıdaki beyitlerdeki (بَجْرَائِرٍ) ve (بَجْرَائِمٍ) kelimelerindeki farklı olan harflerin mahreçleri birbirine yakın olduğu için beyitlerde cinâs-ı muğâri‘ vardır. (Kâmil)⁵⁴⁶

6 مُتَسَرِّبِلٌ بَجْرَائِرٍ وَبَجْرَائِمٍ هَدَّتْ فَوَاهُ وَكَلَّ طَوْدٍ أُطُودِ

6. O bütün yüce dağların bile kuvvetini zayıflatan suç ve günahlarla doludur.

Aşağıdaki beyitlerdeki (الظَّرُّ) ve (الضَّرُّ) kelimelerindeki farklı olan harflerin mahreçleri birbirine yakın olduğu için beyitlerde cinâs-ı muğâri‘ vardır. (Basîl)⁵⁴⁷

1 يَا رَبِّ يَا رَبِّ إِلَيَّ مَسَّنِيَ الضَّرُّ وَحَارَبْتَنِي كُرُوبٌ دُوْمَهَا الظَّرُّ

1. Yâ Rabbi! Yâ Rabbi! Bana zarar dokundu ve ardı ardına gelen sıkıntılar ve musibetler bana savaş açtı.

Aşağıdaki beyitlerdeki (الْحَيْفُ) ve (الْخَوْفُ) kelimelerindeki farklı olan harflerin mahreçleri birbirine yakın olduğu için beyitlerde cinâs-ı muğâri‘ vardır. (Tavîl)⁵⁴⁸

2 وَخَصَّبَتِ الْأَنْامُ عِنْدَ مُحْصَبٍ وَ بِالْحَيْفِ زَالَ الْخَوْفُ عَنْ كُلِّ مَنْ عَنَا

2. Muhaşşab'ta günahlar döküldü. Hayf'ta sıkıntıya düşenden korku yok oldu.

Aşağıdaki beyitlerdeki (الْمَدِيدُ) ve (الْجُرِيدُ) kelimelerindeki farklı olan harflerin mahreçleri birbirine yakın olduğu için bu beyitler cinâs-ı muğâri‘ye örnek teşkil etmektedir.

⁵⁴⁵ el-Hâşimî, *Cevâhiru'l-Belâğa*, s. 327; el-Merâğî, *'Ulümü'l-Belâğa*, s. 356; 'Atîk, *'İlmu'l-Bedi'*, s. 205; el-Meydânî, *el-Belâğatu'l-'Arabiyye*, II, 494.

⁵⁴⁶ eş-Şerakî, *er-Rihletu'l-Hicâziyye*, s. 178; el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni't-Ṭayyib*, s. 37.

⁵⁴⁷ el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni't-Ṭayyib*, s. 59.

⁵⁴⁸ eş-Şerakî, *er-Rihletu'l-Hicâziyye*, s. 398; el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni't-Ṭayyib*, s. 98.

(Vâfir)⁵⁴⁹

1 وَأَمَّا مَا سِوَاهُ مِنَ الْجُرَيْدِ وَبِرْقَةِ رَبَّةِ الْحِصْبِ الْمَدِيدِ
2 فَلَا تَسْأَلُ عَنِ الْحَبْرَاتِ فِيهَا وَلَكِنْ قُلْ أَلَا هَلْ مِنْ مَرِيدِ

1. Onun dışında Berka ve Cerid gibi çok bereketli yerler hakkında;
2. Oralardaki güzellikleri sorma. Lâkin daha fazlası var mı? de.

Merdûf: Cinâsı meydana getiren lafızların harflerinin sayısından kaynaklanan cinâstır.⁵⁵⁰ Aşağıdaki beyitlerdeki (تَرْدُدٍ) ve (تَرْدُدِي) kelimeleri arasında cinâs-ı merdûf vardır.

(Kâmil)⁵⁵¹

1 فَهُنَاكَ يَخْلُو الْمَدْحُ دُونَ تَرْدُدٍ وَيَطِيبُ تَكَرَّرِي الثَّنَا وَتَرْدُدِي

1. Orada tereddüt olmaksızın övgüyü söylemek güzeldir. (Orada) Övgüyü tekrar söylemek ve (oraya) gidip gelmek (ne) güzel olur.

Muḥarref: Cinâsı meydana getiren kelimelerin hareke olarak farklı geldiği cinâstır.⁵⁵² Aşağıdaki beyitte geçen (العَذَابِ) ve (العَذَابِ) kelimeleri arasında hareke farkı vardır. Bu kelimelerden ilki azap, diğeri ise tatlı anlamında kullanmıştır. Hareke farklılığından dolayı muḥarref cinâs meydana gelmiştir. (Vâfir)⁵⁵³

1 عَشِيقْتُ وَلَا أَقُولُ بِمَنْ لِأَيِّ أَحَافُ عَلَيْهِ مِنْ أَمِّ الْعَذَابِ
2 وَكُنْتُ أَظُنُّ أَنَّ يُشْفَى فُؤَادِي بِرَبِيقِ مِنْ تَنَايَاهُ الْعَذَابِ

1. Ben aşığıım. Ama kime olduğumu söyleyemem. Çünkü onun hakkında acı bir azaptan korkuyorum.

2. Dışlerindeki tatlı suyun gönlüme şifa vermesini zannediyordum.

⁵⁴⁹ eş-Şerakî, *er-Rihletu'l-Hicâziyye*, s. 95; el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni't-Ṭayyib*, s. 111.

⁵⁵⁰ el-Hâşimî, *Cevâhiru'l-Belâğa*, s. 327; el-Meydânî, *el-Belâğatu'l-'Arabiyye*, II, 493.

⁵⁵¹ eş-Şerakî, *er-Rihletu'l-Hicâziyye*, s. 178; el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni't-Ṭayyib*, s. 37.

⁵⁵² el-Merâğî, *'Ulümü'l-Belâğa*, s. 355; 'Atîk, *'İlmu'l-Bedi'*, s. 208; el-Meydânî, *el-Belâğatu'l-'Arabiyye*, II, 491.

⁵⁵³ el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni't-Ṭayyib*, s. 31.

Aşağıdaki beyitte geçen (كَرَّ) ve (كُرَّ) kelimeleri arasında hareke farkı vardır. Bu kelimelerden ilki Kera adında bir yer, diğeri ise dönmek anlamında kullanmıştır. Hareke farklılığından dolayı muharref cinâs meydana gelmiştir. (Tavîl)⁵⁵⁴

16 وَبِ الْكَرِّ أَضْحَى كُرُّ كُلِّ فَضِيلَةٍ بِأَفْضَالِهِ وَهُوَ الْمَلِيءُ الْمُعَامِرُ

16. Kera'da bütün faziletler onun fazileti ile döner oldu. Çünkü o (zorluklara karşı) çok cesur idi.

Aşağıdaki beyitte geçen (الْعُمْدَةُ) ve (الْعُمْدَةُ) kelimeleri arasında hareke farkı vardır. Bu kelimelerden ilki Umde adlı eseri, diğeri ise ilke anlamında kullanmıştır. Hareke farklılığından dolayı muharref cinâs meydana gelmiştir. (Tavîl)⁵⁵⁵

48 نِظَامٌ رَوَاهُ صَاحِبُ الْعُمْدَةِ الَّتِي هِيَ الْعُمْدَةُ الْعُظْمَى لِمَنْ هُوَ شَاعِرٌ

48. Umde sahibinin rivayet ettiği nizam şair olan herkes için büyük bir umdedir.

Aşağıdaki beyitte geçen (الْقُرَى) ve (الْقُرَى) kelimeleri arasında hareke farkı vardır. Kelimelerden ilki Ümmü'l Kurâ diğeri ise ziyafet anlamında kullanılmış, hareke farklılığından dolayı da bu kelimeler arasında muharref cinâs meydana gelmiştir. (Tavîl)⁵⁵⁶

1 وَنَظْفَرُ فِي أُمِّ الْقُرَى بِمَعْنَى الْقُرَى وَبِمَعْنَى الْقُرَى خِفَاءً مِنْ الثَّقَلِ وَالْوَزْرِ

1. Ümmü'l Kurâ'da umduğumuz ziyafetleri elde ederiz. (Böylece) Sırt ağır yük ve gınahtan hafifler.

Aşağıdaki beyitte geçen (الْعَقِيقُ) ve (الْعَقِيقُ) kelimeleri arasında hareke farkı vardır. Kelimelerden ilki Akîk Vadisi diğeri ise akîk (taş) anlamında kullanılmış,

⁵⁵⁴ el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni't- Tayyib*, s. 46.

⁵⁵⁵ el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni't- Tayyib*, s. 50.

⁵⁵⁶ el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni't- Tayyib*, s. 70.

hareke farklılığından dolayı da bu kelimeler arasında muharref cinâs meydana gelmiştir. (Tavîl)⁵⁵⁷

3 وَهَلْ دَأَكُمُ وَادِي الْعَقِيقِ الَّذِي عَدَا عَقِيقُ دُمُوعِي بَعْدَهُ دَائِمٌ الْهَمْعُ

3. Şu, onu (gördükten) sonra sürekli ağlamaktan gözyaşımı akike dönüştüren Akik Vadisi midir?

Aşağıdaki beyitte geçen (مئى) ve (مئى) kelimeleri arasında hareke farkı vardır.

Bu kelimelerden ilki Mina diğeri ise arzular anlamında kullanmış, hareke farklılığından dolayı muharref cinâs meydana gelmiştir. (Tavîl)⁵⁵⁸

1 بَلَعْنَا الْمئى لَمَّا بَلَعْنَا إِلَى مئى وَرَالَ الْعَنَا عَنَا فَلَمَّ نُعِنَ بِالْعَنَا

1. Mina'ya ulaştığımızda arzularımıza ulaştık. Yorgunlumuz kalmadı. Sıkıntıya aldırmadık.

Muşahhaf: Cinâsı meydana getiren yazılıştaki benzer lafızların noktalarının farklı olmasıdır.⁵⁵⁹ Şairin *Dîvân*'ındaki aşağıdaki beyti bu cinâsa örnektir. Beyitteki (الصِّدَّ) (الصِّدَّ) kelimeleri arasındaki farkın sadece nokta olduğu görülmektedir. Bu kelimelerden ilki ters (zıt), diğeri ise yüz çevirme anlamında kullanmıştır. (Meczû'u'r- Remel)⁵⁶⁰

25 وَإِذَا رَأَيْتَ الصِّدَّ وَالصِّدَّ الْحُفْيِي فَدَعَّ وَدَرَ

25. Tersini yani gizli bir yüz çevirme görürsen bırak git.

⁵⁵⁷ el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni't- Tayyib*, s. 74.

⁵⁵⁸ eş-Şeraķî, *er-Rihletu'l-Hicâziyye*, s. 398; el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni't- Tayyib*, s. 98.

⁵⁵⁹ 'Atîķ, *İlmu'l-Bedi'*, s. 211; el-Meydânî, *el-Belâğatu'l-'Arabiyye*, II, 497; Kâsım ve Dîb, *'Ulûmu'l-Belâğa el-Bedi' ve'l-Beyân ve'l-Me'ânî*, s. 118.

⁵⁶⁰ eş-Şeraķî, *er-Rihletu'l-Hicâziyye*, s. 142; el-Murâdî, *Silku'd-Durar*, IV, 106; el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni't- Tayyib*, s. 40.

Ķalb: Cinâsı oluşturan lafızların çeşidi, sayısı bakımından uyumlu olmakla birlikte harflerin arasındaki yer değişikliği olması ile meydana gelen cinâstır.⁵⁶¹

Aşağıdaki beyitteki (تُرْبٌ) ve (تُرْبٌ) kelimeleri arasında harf değişikliğinin bulunması nedeniyle cinâs-ı Ķalb vardır. Bu kelimelerden ilki altın, diğeri ise toprak anlamında kullanmıştır. (Meczû'u'r- Remel)⁵⁶²

8 وَالَّتِيْرُ تُرْبٌ فِي الْمَعَا دِنِ وَهُوَ أَفْحَرُ مُدَّحَرُ

8. Altın madende bir topraktır. (Fakat) O biriktirilenlerin en değerlisidir.

Aşağıdaki beyitteki (الْكُرْبُ) ve (الْكُرْبُ) kelimeleri arasında harf değişikliği bulunması dolayısıyla cinâs-ı Ķalb vardır. Bu kelimelerden ilki sıkıntılar, diğeri ise büyük anlamında kullanmıştır. (Basît)⁵⁶³

2 عَدَتْ عَوَادِي زَمَانِي وَعَبْرَ وَايَةِ عَلَيَّ حَتَّى اعْتَرَّتْنِي الْكُرْبُ الْكُبْرُ

2. Zamanın getirdiği sıkıntılarım yılmaksızın bana saldırdı. Hatta büyük sıkıntılar başıma geldi.

İřtikâĶ: Cinâsı oluşturan iki lafzın turedikleri kökte birleştikleri cinâstır.⁵⁶⁴

Aşağıdaki beyitteki geçen (طَيِّبَةٌ) ve (طَابَتْ) kelimeleri, aynı kökten türemiştir. Bundan dolayı da beyitte cinâs-ı iřtikâĶ meydana gelmiştir. (Basît)⁵⁶⁵

1 يَا مَنْ بِهِ طَيِّبَةٌ طَابَتْ حُلِيٌّ وَعُغْلًا وَمَنْ بِتَشْرِيفِهِ قَدْ شَرِفَ الْعَرَبُ

1. Ey, kendisiyle Taybe'nin güzel, hoş ve yüce olduğu, teşrîfi ile Arapların şereflendiği kimse!

⁵⁶¹ el-Hâşimî, *Cevâhiru'l-Belâğa*, s. 329; el-Merâğî, *'Ulümü'l-Belâğa*, s. 356; AtıĶ, Abdulazîz, *'İlmu'l-Bedi'*, s. 211; el-Meydânî, *el-Belâğatu'l-'Arabiyye*, II, 496; Ķâsım ve Dîb, *'Ulümü'l-Belâğa el-Bedi' ve'l-Beyân ve'l-Me'ânî*, s. 118.

⁵⁶² eş-ŞeraĶî, *er-Rihletu'l-Hicâziyye*, s. 142; el-Murâdî, *Silku'd-Durar*, IV, 105; el-Vedęiri, *Şi'ru İbni't- Tayyib*, s. 39.

⁵⁶³ el-Vedęiri, *Şi'ru İbni't- Tayyib*, s. 59.

⁵⁶⁴ el-Hâşimî, *Cevâhiru'l-Belâğa*, s. 326; el-Meydânî, *el-Belâğatu'l-'Arabiyye*, II, 498.

⁵⁶⁵ eş-ŞeraĶî, *er-Rihletu'l-Hicâziyye*, s. 480; el-Vedęiri, *Şi'ru İbni't- Tayyib*, s. 29.

Aşağıdaki beyitteki geçen (أَزْدَلْفَنَا) ve (مُزْدَلِفَاتٍ) kelimeleri, aynı kökten türemeleri nedeniyle bu beyit cinâs-ı iştişkâka örnek teşkil etmektedir. (Hafif)⁵⁶⁶

3 وَأَزْدَلْفَنَا لِرَبِّنَا وَجَمَعْنَا كُلَّ حَيْرٍ يَجْمَعُ مُزْدَلِفَاتٍ

3. Rabbimize yaklaştık ve Müzdelife’de toplanmakla bütün hayırları elde ettik.

Aşağıdaki beyitteki geçen (عَرَفْتُ) (anladım.) ve (عَرَفَاتٍ) (Arafat) kelimeleri, aynı kökten türemiştir. Bundan dolayı da beyitte cinâs-ı iştişkâk meydana gelmiştir. (Kâmil)⁵⁶⁷

4 وَعَرَفْتُ فِي عَرَفَاتٍ أَبِي نَاشِقٍ لِلْعُمُو عَرَفًا عَاطِرٍ النَّسَمَاتِ

4. Arafat’ta meltem kokularının esintisi gibi affın kokusunu içime çekeceğimi anladım.

Aşağıdaki beyitteki geçen (عَرَفْنَا) ve (عَرَفَاتٍ) kelimeleri, aynı kökten türemiştir. Bundan dolayı da beyitte cinâs-ı iştişkâk meydana gelmiştir. (Hafif)⁵⁶⁸

1 قَدْ عَرَفْنَا الْحَيْرَاتِ فِي عَرَفَاتٍ وَضَمِنَّا مِنْ سَائِرِ الْأَفَاتِ

1. Arafat’ta (bütün) hayırları bildik. Ve bütün âfetlerden emin olduk.

Aşağıdaki beyitte (عَرَفَاتٍ) ve (عَرَفْتُ) kelimeleri, aynı kökten türediğinden iştişkâk cinâs vardır. (Tavîl)⁵⁶⁹

15 وَيَ عَرَفَاتٍ قَدْ عَرَفْتُ عَوَارِفًا لَهُ دُوَهَا السُّحْبُ الْعِدَائِقُ الْعَزَائِرُ

1. Arafat’ta arkasında bol yağmurlar bulunan bilgiler öğrendim.

Aşağıdaki beyitte yine (السَّمَاءِ), (سُمُو) ve (أَسْمَى) kelimeleri, aynı kökten türemiştir. Bundan dolayı da beyitte cinâs-ı iştişkâk vardır.

⁵⁶⁶ eş-Şeraķî, *er-Rihletu'l-Hicâziyye*, s. 394; el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni't-Ṭayyib*, s. 33.

⁵⁶⁷ eş-Şeraķî, *er-Rihletu'l-Hicâziyye*, s. 378; el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni't-Ṭayyib*, s. 33.

⁵⁶⁸ eş-Şeraķî, *er-Rihletu'l-Hicâziyye*, s. 394; el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni't-Ṭayyib*, s. 33.

⁵⁶⁹ el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni't-Ṭayyib*, s. 46.

(Vâfir)⁵⁷⁰

2 وَأَسْمَى قَدْرُهُ فِي كُلِّ أَرْضٍ سُمُوَ الْبَدْرِ فِي أَفْقِ السَّمَاءِ

2. Gökyüzünde ayın yüksekte olduğu gibi onun kıymetini her yerde yüksek kılsın.

Muşâbehe: İstikakta benzemedikleri yani aynı kökten türemedikleri halde, böyle gözüken iki lafzın meydana getirdiği cinâstır.⁵⁷¹ Aşağıdaki beyitteki geçen (رَاحَةٍ) ve (رَاحَتِهِ) kelimeleri, aynı kökten türemedikleri halde bu şekilde gözükmektedir.

Bundan dolayı da beyitte cinâs- 1 muşâbehe meydana gelmiştir. (Münserih)⁵⁷²

29 وَكَمْ وَكَمْ رَاحَةٍ بِرَاحَتِهِ نِيلَتْ وَأَذْهَبَ لَمْسُهَا ضَرَرًا

29. Onun eliyle nice rahatlıklar elde edilmiş ve onun dokunuşuyla zararlar giderilmiştir.

Aşağıdaki beyitteki geçen (عَادَ) ve (عُودٌ) kelimeleri de, aynı kökten türemedikleri halde bu şekilde gözükmektedir. Bundan dolayı da kelimeler arasında beyitte cinâs-ı muşâbehe vardır. (Tavîl)⁵⁷³

38 أَمَا عَادَ عُودٌ يَابِسٌ بِدُعَائِهِ وَمَلَمَسِهِ مُسْتَكْمِلٌ النَّضِجِ وَالْيَنَعِ

38. Onun duası ve dokunmasıyla kuru dal tam olarak yaş hale dönmedi mi?

Aşağıdaki beyitteki geçen (مُرْحَلٌ) ve (مُرْحَلَانِ) kelimeleri de, aynı kökten türemedikleri halde bu şekilde gözükmektedir. Bundan dolayı da beyitteki cinâs cinâs-ı muşâbehedir. (Recez)⁵⁷⁴

4 تَلْبَسُ كُلُّ مَجْسَدٍ مُرْحَلَانِ عَلَى بَنِي الْمُرْحَلِ

4. Beni Murahhale'ye Allah'tan bir ikram olarak her türlü süslü elbiseyi giyersin.

⁵⁷⁰ eş-Şeraķî, *Şerhu Kifâyeti 'l-Mutehaffız*, s. 35; el-Vedğîrî, *Şi 'ru İbni 't- Tayyib*, s. 27.

⁵⁷¹ el-Meydânî, *el-Belâğatu 'l- Arabiyye*, II, 498.

⁵⁷² eş-Şeraķî, *er-Rihletu 'l-Hicâziyye*, s. 180; el-Vedğîrî, *Şi 'ru İbni 't- Tayyib*, s. 42.

⁵⁷³ el-Vedğîrî, *Şi 'ru İbni 't- Tayyib*, s. 79.

⁵⁷⁴ el-Vedğîrî, *Şi 'ru İbni 't- Tayyib*, s. 100.

Aşağıdaki beyitteki geçen (الأَمَانِي) ve (الأَمَان) kelimeleri, aynı kökten türemedikleri halde bu şekilde gözükmektedir. Bundan dolayı da beyitte cinâs-ı muşâbehe meydana gelmiştir. (Vâfir)⁵⁷⁵

1 حَصَلَتْ عَلَى الدَّخَائِرِ وَالْأَمَانِي وَبَدَّلَ كُلُّهُ خَوْفٍ بِالْأَمَانِ

1. Hazineleri ve emelleri elde ettin. Bütün korkular güvenle değiştirildi.

Sonuç olarak İbnu't-Ṭayyib şiirlerinde açık ve anlaşılır bir dili kullanmasına rağmen edebî sanatlara özellikle de bedî'î sanatlara çokça ve etkili bir şekilde yer vermiştir. Bedî'î sanatların önemlilerinden biri olan, aynı kelimelerle farklı anlamları ifâde etmek olan cinâsa şiirinde geniş bir şekilde yer veren şair bu şekilde şiirine edebî bir değer katmıştır. Şair şiirlerinde en çok bu sanata yer verdiği, ve bu sanatı kullanmada çok başarılı olduğu yukarıda verilen örneklerde de açık bir şekilde görülmektedir. Kelimelerle âdeta oynayan şair şiirlerinde hemen hemen bu sanatın bütün şekillerini kullanmıştır.

2.10.2. Tıbâk (Tezâd)

Hakikat olsun mecaz olsun iki zıt manayı bir ifadede zikretmektir. Zıtlık ifade eden lafızların her ikisinin isim yahut da fiil olması şart değildir. Tıbâk aynı cinsten kelimelerin oluşturduğu tıbakta her iki kelimenin de fiil olması, her iki kelimenin isim olması, yahut da her iki kelimenin de harf olması ve biri isim diğeri fiil olmak üzere farklı kelimelerin oluşturduğu tıbak olmak üzere dört kısma ayrılmaktadır.

Tıbak ayrıca olumsuz olmamak şartıyla, birbirine zıt manayı ifade eden iki lafzın bir arada zikredilmesi “tıbâk-ı îcâb (olumlu tıbâk)”, aynı cins iki kelimenin birinde olumlu, diğesinde de olumsuz olarak bir arada zikredilmesine ise “tıbâk-ı selbi (olumsuz tıbâk)” adı verilir.⁵⁷⁶

⁵⁷⁵ eş-Şerakî, *er-Rıḥletu'l-Ḥicâziyye*, s. 382; el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni't-Ṭayyib*, s. 100.

⁵⁷⁶ el-Hâşimî, *Cevâhiru'l-Belâğa*, s. 303; el-Merâğî, *Ulûmu'l-Belâğa*, s. 320; el-Meydânî, *el-Belâğatu'l-'Arabiyye*, II, 377; Kâsım ve Dîb, *Ulûmu'l-Belâğa el-Bedî' ve'l-Beyân ve'l-Me'ânî*, s. 65-69; Cârım ve Emîn, *el-Belâğatu'l-Vâdîha*, s. 281.

İbnu't-Ṭayyib'in şiirlerinde fiil ve isimlerde tezağı uyguladığı görölmektedir.

Örneğin şair aşağıdaki beyitte (يُؤْمِنُنَا) ve (نَحَافَ) emin olmak- korkmak fiilerini zıt manada bir araya getirerek bu zıt manalar arasında olumlu tıbâk uygulamıştır. (Tavîl)⁵⁷⁷

2 أَعْقِبُهُ سَانَ مَوْلَاكَ جَاءَ جَلَالُهُ يُؤْمِنُنَا كَيْ لَا نَحَافَ عِقَابًا

2. Ey Ukbe! Şanı yüce olan Mevlâna dua et ki, cezadan korkmamamız için emin olalım.

Şair aşağıdaki beyitte ise (وَابْكِي) ve (فَلْتَضْحَكِي) ağlamak- gülmek fiilerini yine zıt manada bir araya getirerek bu zıt manalar arasında olumlu tıbâk uygulamıştır. (Kâmil)⁵⁷⁸

34 وَابْكِي إِذَا مَا شِئْتِ أَوْ فَلْتَضْحَكِي فَالْكُلُّ يُحْمَدُ وَالْمَشْوَقُ مُحَرَّرٌ

34. İster ağla ister gül. Her şey âşıktan hoş görülür. Âşık hürdür.

Şair aşağıdaki beyitte ise (قُلُوا) ve (كُتْرُوا) az olmak-çok olmak fiilerini zıt manada bir arada kullanmıştır. Beyitte olumlu tıbâk meydana gelmiştir. (Basît)⁵⁷⁹

25 وَإِذَا إِلَٰهَ الْوَرَىٰ أَنِّي عَلَيْهِ فَمَا يَقُولُهُ الْخَلْقُ إِنَّ قُلُوا وَإِنْ كُتْرُوا

25. İnsanların İlahı (Rabbi) onu övdükten sonra yaratılmışlar az olsun çok olsun (ona övgüde) ne diyebilirler ki?

Şair aşağıdaki beyitlerde ise (وَيَ) ve (يَبْتَدِرُ) yavaş davranmak-acele etmek fiilerini zıt manada bir arada kullanmıştır. Beyitte olumlu tıbâk meydana gelmiştir.

⁵⁷⁷ eş-Şeraķi, *er-Rihletu'l-Hicâziyye*, s. 231; el-Vedđirî, *Şi'ru İbni't-Ṭayyib*, s. 28.

⁵⁷⁸ eş-Şeraķi, *er-Rihletu'l-Hicâziyye*, s. 472; el-Vedđirî, *Şi'ru İbni't-Ṭayyib*, s. 57.

⁵⁷⁹ el-Vedđirî, *Şi'ru İbni't-Ṭayyib*, s. 61.

(Basît)⁵⁸⁰

31 وَإِنْ دَعْتُهُ إِلَى الْخَيْرَاتِ دَاعِيَةً وَنَى وَإِنْ تَدْعُهُ لِلشَّرِّ يَبْتَدِرُ

31. Bir davetçi onu iyiliklere çağırduğunda yavaş davranır. (Şayet) Kötülüğe çağırduğunda acele eder. (Kâmil)⁵⁸¹

3 وَأَبَاخُهُمْ بِجُبُوحَةِ الْفِرْدَوْسِ فِي يَوْمِ الْقِيَامَةِ سَارِعُوا أَوْ قَصُرُوا

1. Onlara Kıyamet Günü'nde Firdevsin ortasını garanti etti. İster acele edin isterse ağır davranın.

Şair aşağıdaki beyitte ise (عَابُوا) ve (حَضَرُوا) olan-olmayan fiillerini zıt manada bir arada kullanmıştır. Beyitte olumlu tıbâk meydana gelmiştir. (Basît)⁵⁸²

60 وَأَشْمَلْنَا أَجَبْتَنَا طَرًّا وَجِيرَتَنَا وَالْمُسْلِمِينَ وَمَنْ عَابُوا وَمَنْ حَضَرُوا

60. Bütün sevdiklerimizi, komşularımızı ve (şu an) olan olmayan bütün Müslümanları da dâhil et.

Şair aşağıdaki beyitte ise , (يُرُوخُ) ve (وَيَعْدُو) sabah- akşam gezmek fiileri zıt manada bir arada kullanmıştır. Beyitte olumlu tıbâk meydana gelmiştir. (Tavîl)⁵⁸³

2 وَفِي رَوْضَةِ الْمُحْتَارِ أَصْبَحَ هَاتِمًا يَرُوخُ وَيَعْدُو بَيْنَ تِلْكَ الْأَمْلَاعِ

2. Peygamberin Ravzası'nda (aşkından) kendisini kaybeden (biri olarak) bu mekânlar arasında sabah akşam gezer oldu.

Aşağıdaki beyitte ise şair zıt anlamlı isimleri bir arada kullandığından olumlu tıbak vardır. Beyitte şair (الْمَشَارِقَ) ve (وَالْعَرَبِيَا) doğu-batı kelimelerini birarada zikretmiştir.

⁵⁸⁰ el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni't- Tayyib*, s. 62.

⁵⁸¹ eş-Şerakî, *er-Rihletu'l-Hicâziyye*, s. 93; el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni't- Tayyib*, s. 67.

⁵⁸² el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni't- Tayyib*, s. 64.

⁵⁸³ eş-Şerakî, *er-Rihletu'l-Hicâziyye*, s. 98; el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni't- Tayyib*, s. 110.

(Tavîl)⁵⁸⁴

4 وَفِي ضَمْنِهِ زِيَارَةُ الْمُصْطَفَى الَّذِي لَهُ خَلْقُ اللَّهِ الْمَشَارِقِ وَالْغَرْبَا

4. Onun içinde Allah'ın doğu ve batıyı kendisi için yarattığı Mustafâ (sav)'nın ziyareti vardır.

Aşağıdaki beyitte ise (الدُّنْيَا) ve (الأُخْرَى) dünya-ahiret kelimeleri arasında olumlu tıbâk vardır. (Kâmil)⁵⁸⁵

10 وَالسِّتْرَ فِي الدُّنْيَا وَفِي الأُخْرَى فَلْيَ إِلِّ بِتَسْمِيَّتِي سَمَاءَ مُحَمَّدَ

10. Dünya ve Ahiret'te (kusurlarının) örtülmesini dile. Adımın Muhammed olmasını bir eman sayarım.

Aşağıdaki beyitte ise (بَدْوًا) ve (حَضْرًا), bedevî ve yerli zıt kelimelerin arasında olumlu tıbâk vardır. (Meczû'u'r- Remel)⁵⁸⁶

18 لَا نَحْتَبِرَنَّ بَدْوًا وَلَا حَضْرًا وَكُنْ مَعَ مَنْ حَضَرَ

18. Sadece bedevi ya da sadece yerlileri tercih etme. (Sana) Gelenlerin hepsi ile birlikte bulun.

Aşağıdaki beyitte ise şair zıt anlamlı isimleri bir arada kullandığından olumlu tıbak vardır. Beyitte şair (أَسْرًا) ve (جَهْرًا) gizli-açık kelimelerini birarada zikretmiştir. (Meczû'u'r- Remel)⁵⁸⁷

26 وَاجْعَلَنَّ بِضَاعَتَكَ التُّقَى مَعَ مَنْ أَسْرًا وَمَنْ جَهْرًا

26. (Sana) Açık gizli davrananlara (karşı) takvayı azık edin.

⁵⁸⁴ eş-Şeraķî, *er-Rihletu'l-Hicâziyye*, s. 198; el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni't- Tayyib*, s. 29.

⁵⁸⁵ eş-Şeraķî, *er-Rihletu'l-Hicâziyye*, s. 178; el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni't- Tayyib*, s. 38.

⁵⁸⁶ eş-Şeraķî, *er-Rihletu'l-Hicâziyye*, s. 142; el-Murâdî, *Silku'd-Durar*, IV, 106; el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni't- Tayyib*, s. 40.

⁵⁸⁷ eş-Şeraķî, *er-Rihletu'l-Hicâziyye*, s. 142; el-Murâdî, *Silku'd-Durar*, IV, 91; el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni't- Tayyib*, s. 40.

Aşağıdaki beyitte ise şair zıt anlamlı isimleri bir arada kullandığından olumlu tıbak vardır. Beyitte şair (نَجْدٌ) ve (عَائِرٌ) iniş-yokuş kelimelerini birarada zikretmiştir.

(Tavîl)⁵⁸⁸

21 وَأَصْبَحْتُ فِي قَرْنِ الْمَنَازِلِ سَارِيًّا إِذَا مَا اخْتَفَى نَجْدٌ بَدَا لِي عَائِرٌ

21. Kârnü-Menâzil'e yürüdüm. (Yürüme anımda) Yokuşlar kaybolduğunda inişler bana göründü.

Aşağıdaki beyitte ise şair zıt anlamlı isimleri bir arada kullandığından olumlu tıbak vardır. Beyitte şair (الْأَكْبَرُ) ve (الْأَدْوَاءُ), büyük-sıradan kelimelerini birarada zikretmiştir. (Tavîl)⁵⁸⁹

25 وَأَدْرَكَنِي فِي بَابِهَا أَيُّ هَيْبَةٍ تَحْرُ هَا الْأَدْوَاءُ بَلْ وَالْأَكْبَرُ

25. Kapısında büyük bir heybet hissettim. Sıradan insanlar, hatta büyükler bile onun içineğilir.

Aşağıdaki beyitte şair zıt anlamlı isimleri bir arada kullandığından olumlu tıbak vardır. Beyitte şair (سِرٌّ) ve (عَلْنٌ) gizli-açık kelimelerini birarada zikretmiştir. (Basît)⁵⁹⁰

47 وَأَشْغَلُهُ بِاللَّهِ فِي سِرِّ وَفِي عَلْنٍ عَمَّا سِوَاهُ فَمَا فِي غَيْرِهِ سُرٌّ

47. Gizli ve açıkta onu Allah ile meşgul et. Başkasıyla meşgul etme. Çünkü onun dışında mutluluk yoktur.

⁵⁸⁸ el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni't- Tayyib*, s. 47.

⁵⁸⁹ el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni't- Tayyib*, s. 48.

⁵⁹⁰ el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni't- Tayyib*, s. 63.

Aşağıdaki beyitte şair zıt anlamlı isimleri bir arada kullandığından olumlu tıbak vardır. Beyitte şair (خَفِئاً) ve (الثَّقِيلِ) ağır-hafif kelimelerini birarada zikretmiştir.

(Tavîl)⁵⁹¹

1 وَنَظْفُرٌ فِي أُمِّ الْقُرَى بِمُنَى الْقِرَى وَيُمْسِي الْقِرَا خِفَاءً مِنْ الثَّقِيلِ وَالْوَزْرِ

1. Ümmü'l Kurâ'da umduğumuz ziyafetleri elde ederiz. (Böylece) Sırt ağır yük ve gınahtan hafifler.

Aşağıdaki beyitte ise şair zıt anlamlı isimleri bir arada kullandığından olumlu tıbak vardır. Beyitte şair (الْوَتْرِ) ve (الشُّفْعِ) tek-çift kelimelerini bir arada zikretmiştir.

(Tavîl)⁵⁹²

52 فَمَا لِي سِوَاكَ الْيَوْمَ أَرْجُوهُ شَافِعٌ شَفَاعَتُهُ تُرْجَى لَدَى الْوَتْرِ وَالشُّفْعِ

52. Bugün tekli ve çiftli de şefâati umulan sensin. Senden başka bir şefâatçim yok.

Aşağıdaki beyitte şair zıt anlamlı isimleri bir arada kullandığından olumlu tıbak vardır. Beyitte şair (بَاطِنِي) ve (ظَاهِرِي) bânın-zâhir kelimelerini birarada zikretmiştir.

(Tavîl)⁵⁹³

56 وَنَوَّرَ بِنُورِ الْعِلْمِ وَالْحِلْمِ بَاطِنِي وَزَادَ ظَاهِرِي نُورَ الْمَعَارِفِ وَالطُّوعِ

56. Bâtınımı ilim ve hilm nuruyla aydınlat. Zâhirimde ise bilgi ve taat nurunu artır.

Aşağıdaki beyitte şair zıt anlamlı isimleri bir arada kullandığından olumlu tıbak vardır. Beyitte şair (النَّرَى) ve (السَّمَا), gök-yer kelimelerini birarada zikretmiştir.

(Vâfir)⁵⁹⁴

2 اِرْحَمُوا مَنْ فِي النَّرَى يَرْحَمُكُمْ مَنْ سَمَا سُلْطَانُهُ فَوْقَ السَّمَا

2. Yeryüzündekilere merhamet edin ki saltanatı göklere sığmayan da size merhamet etsin.

⁵⁹¹ el-Vedğîrî, Şi'ru İbni't- Tayyib, s. 70.

⁵⁹² el-Vedğîrî, Şi'ru İbni't- Tayyib, s. 80.

⁵⁹³ el-Vedğîrî, Şi'ru İbni't- Tayyib, s. 80.

⁵⁹⁴ el-Vedğîrî, Şi'ru İbni't- Tayyib, s. 92.

Aşağıdaki beyitte ise şair zıt anlamlı isimleri bir arada kullandığından olumlu tıbak vardır. Beyitte şair (لِقَاصٍ) ve (دَانٌ) tek-çift kelimelerini birarada zikretmiştir.

(Serî')⁵⁹⁵

14 وَكَمْ حَبَاهُ اللَّهُ مِنْ آيَةٍ بَيِّنَةٍ بَأَنْتَ لِقَاصٍ وَدَانٌ

14. Allah ona nice ayetler verdi. (Bu ayetler) Uzak ve yakın olanlara göründü.

Aşağıdaki beyitte ise şair zıt anlamlı isimleri bir arada kullandığından olumlu tıbak vardır. Beyitte şair (حَيًّا) ve (مَيِّتًا) ölü-diri kelimelerini birarada zikretmiştir.

(Hafîf)⁵⁹⁶

3 الْإِمَامِ الَّذِي تَفَرَّدَ بِالتَّصْنُوفِ رَيْفٍ حَيًّا وَمَيِّتًا دُونَ تَانٍ

3. O İmam ki ölü ve diri üzerinde tasarrufta ikincisi olmayan tektir.

Aşağıdaki beyitte ise şair zıt anlamlı isimleri bir arada kullandığından olumlu tıbak vardır. Beyitte şair (عَفِيفٍ) ve (دِينٍ) kelimelerini birarada zikretmiştir. (Tavîl)⁵⁹⁷

2 نَفَارُهُمْ مَعِي وَمَنْ كَلَّ عَاشِقِي عَفِيفٍ وَهُمْ فِي طَوْعِ كَلِّ يَدِي دِينٍ

2. Onların benim gibi iffetli bir âşıktan uzaklaşıp alçak kimselere yakın olmalarıdır.

Şair aşağıdaki beyitlerde ise bu beytlerinde ise biri fiil, diğerini ise isim olan zıt kelimeleri kullanmıştır. Bu kelimeler arasında da arasında da olumlu tıbak vardır.

Örneğin aşağıdaki beyitte biri fiil diğeri ise isim olan (أَمِنَّا) ve (الْحُوفَاتِ) emin olduk-korkular kelimeleri arasında zıtlıktan dolayı olumlu tıbak vardır. (Hafîf)⁵⁹⁸

5 وَأَرْتَنَا الْمُنَى مَعِي وَلَدَى الْحَيِّ فِي أَمِنَّا مِنْ سَائِرِ الْحُوفَاتِ

5. Mina bize isteklerimizi gösterdi. Ve Hıyaf'da bütün korkulardan emin olduk.

⁵⁹⁵ eş-Şerakî, *er-Rihletu'l-Hicâziyye*, s. 501; el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni't- Tayyib*, s. 95.

⁵⁹⁶ eş-Şerakî, *er-Rihletu'l-Hicâziyye*, s. 528; el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni't- Tayyib*, s. 101.

⁵⁹⁷ el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni't- Tayyib*, s. 103.

⁵⁹⁸ eş-Şerakî, *er-Rihletu'l-Hicâziyye*, s. 394; el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni't- Tayyib*, s. 33.

Aşağıdaki beyitte biri fiil diğeri ise isim olan (تَوَاضَعًا) ve (يُفَاخِرُ) tevâzu-övünüyor kelimeleri arasında zıtlıktan dolayı olumlu tıbakvardır. (Tavîl)⁵⁹⁹

55 فَمَثَلُ ابْنِ عَبَّاسٍ يُرِيكَ تَوَاضَعًا وَمِثْلُ ابْنِ عَبَّاسٍ سِوَاهُ يُفَاخِرُ

55. İbn Abbas gibiler sana tevazu gösterir, İbn Abbas gibilerin dışındakiler ise övünür.

Aşağıdaki beyitte (قُرِبَ) ve (بُعِدَ) kelimeleri arasında olumlu tıbâk vardır. (Tavîl)⁶⁰⁰

2 وَتُرْشِدُ أَنَّ الْعَبْدَ مَهْمَا أَصَابَهُ بِنَائِبَةٍ مَوْلَاهُ قُرِبَ مِنْ بُعِدَ

2. (O musibetler) Her ne zaman başına gelse kulun uzakta iken Mevlâsına yaklaştırıldığını haber veriyor.

Şair tıbak açısından zengin olan aşağıdaki beyitinde (وَاعْرَبَ) ve (وَاشْرَقَ) batıya git-doğuya git zıt kelimelerin her ikisini de fiil, (بِشْرِقِ) ve (الْعَرَبِ) doğu-batı kelimelerinin her ikisini ise isim olarak kullanmıştır. Her iki tıbâkta olumludur. (Meczû'u'r- Remel)⁶⁰¹

16 وَاعْرَبَ بِشْرِقِ وَاشْرَقَ فِي الْعَرَبِ إِنَّ تَكَ دَا نَظَرَ

16. İdrak sahibi isen, doğuda iken batıya batıda iken doğuya git.

Şair tıbak açısından zengin olan aşağıdaki başka bir beyitinde ise (السُّرُورِ-الْهَنَّا) ve (الشُّرُورِ) zıt kelimeleri isim, ve (يَدُنُو) ve (وَتَنَائِي) zıt kelimeleri fiil seçmiştir. Beyitte yine olumlu tıbâk vardır. (Hafîf)⁶⁰²

1 فَهَنَّاكَ يَدُنُو الْهَنَّا وَالسُّرُورِ وَتَنَائِي الْمُنَى الشُّرُورِ

1. Orada sevinç ve mutluluk yaklaşır ve istekler tamamlanır, kötülükler uzaklaşır.

⁵⁹⁹ el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni 't- Tayyib*, s. 51.

⁶⁰⁰ eş-Şerakî, *er-Rihletu'l-Hicâziyye*, s. 93; el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni 't- Tayyib*, s. 113.

⁶⁰¹ eş-Şerakî, *er-Rihletu'l-Hicâziyye*, s. 142; el- Murâdî, *Silku'd-Durar*, IV, 106; el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni 't- Tayyib*, s. 40.

⁶⁰² eş-Şerakî, *er-Rihletu'l-Hicâziyye*, s. 179; el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni 't- Tayyib*, s. 67.

Şair aşağıdaki beyitlerinde ise (مَلَّتْ) ve (مَا مَلَّكَ), (طَرَّبِي) ve (وَمَا طَرَّبِي) fiilleri olumsuzları ile birlikte kullandığından selbi (olumsuz) tıbak vardır. (Tavîl)⁶⁰³

1 لَئِن مِلَّتْ عَيِّي أَوْ مَلَّتْ مَوَدَّتِي فَإِيَّيَ لَا وَاللَّهِ مَا مَلَّكَ الْقَلْبُ

1. Şayet benden yüz çevirmişsen ya da sevgimden bıktınsa hayır, vallahi kalbim senden bıkmadı.

(Vâfir)⁶⁰⁴

6 بِذِكْرَاهُ أَرَى طَرَّبِي إِزْتِيَاخًا وَمَا طَرَّبِي بِرِنَاتِ الرَّبَابِ

6. Rabâb sesleri beni neşelendirmez. Fakat onu hatırlamakla neşeleniyorum.

Sonuç olarak yukarıdaki örnek beyitler dikkate alındığında şairin bedîî sanatlarının önemlilerinden biri olan tıbâka şiirlerinde çokça yer verdiği görülmektedir. İbnu't-Ṭayyib şiirlerinde olumlu ve olumsuz her iki tıbaka da yer vermiş, şiirlerinde fiil ve isimlerde tezdâd güzel bir şekilde biraraya getirmiş, iki fiil, iki isim ve biri fiil diğeri isim olan zıt kelimeler arasında tıbak sanatını uygulamıştır.

2.10.3. Tasri'

Sözlükte “kapı kanadı” anlamındaki mısra’dan türeyen tasrî’ “kapıyı iki kanatlı yapmak; şiiri iki mısralı kılmak; beytin iki mısramı kafiyeli yapmak” mânalarına gelir. Belâgatta beytin her iki mısramının kafiyeli yapılmasına tasrî’ denilir.⁶⁰⁵

Tasri iki mısradaki kelimelerin, kafiye ve vezin yönünden denk olmasıdır.⁶⁰⁶ Diğer bir deyişle birinci beytin ilk mısramının sonunun, kasîdenin kafiyesiyle aynı olmasıdır. İki mısra birbiri ile bağlantılı olmaz ve müstakil cümleler halinde olursa

⁶⁰³ el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni't-Ṭayyib*, s. 29.

⁶⁰⁴ el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni't-Ṭayyib*, s. 31.

⁶⁰⁵ Halim Öznurhan, “Tasrî’”, *DİA*, Ankara, 2011, XL, 130-131.

⁶⁰⁶ Atîk, *İlmu'l-Bedî'*, s. 219; el-Meydânî, *el-Belâğatu'l-'Arabiyye*, II, 505.

kâmil, şayet şatırlardan ikincisine mana olarak bağlı olursa nâkıs olarak adlandırılır.⁶⁰⁷

Örneğin şairin aşağıdaki beyitlerinde kâmil tasrî' vardır. Çünkü her iki şatırlarındaki kelimeler (مَدَاهِبُهُ - أُحَاطِبُهُ), (جَائِلَةٌ - قَاتِلَةٌ) ve (مَائِلَةٌ - سَائِلَةٌ) kafiyeli getirilmiş, bunun yanında şatırlar mana olarak da müstakil anlam ifade etmiştir. (Basît)⁶⁰⁸

1 إَسْمَعْ حَدِيثَ الْهُوَى يَا مَنْ أُحَاطِبُهُ أُحُوكَ فِي الْحُسْنِ قَدْ ضَلَّتْ مَدَاهِبُهُ

4 جَرَدَ أَسْيَافَ هُدْبِ اللَّحْظِ قَاتِلَةٌ أَمَا رَأَيْتِ الْمَنَايَا نَمَّ جَائِلَةٌ

5 وَأَنْظُرْ إِلَى أَدْمَعِي جَائِلَةٌ سَائِلَةٌ وَأَنْظُرْ لِقَامَتِهِ الْهَيْقَاءِ مَائِلَةٌ

1. Ey hitap ettiğim kimse aşkın sözünü dinle! Kardeşin güzellik konusunda yolunu şaşırdı.

4. Öldürücü bakışını kınından çıkardı. Orada ölümleri dolaşırken görmedin mi?

5. Gözyaşıma bak! Akmağa başladı. Salınarak (yürüyen) ince belli kadının boynuna bak.

Şairin aşağıdaki beytinde de kâmil tasrî' vardır. Çünkü her iki şatırlarındaki kelimeler (الضَّرُّ) ve (الظُّرُّ) kafiyeli getirilmiş, bunun yanında şatırlar mana olarak da müstakil anlam ifade etmektedir. (Basît)⁶⁰⁹

1 يَا رَبِّ يَا رَبِّ إِيَّيْ مَسَّنِيَ الضَّرُّ وَحَارَبَنِي كُرُوبٌ دُوَهَا الظُّرُّ

1. Yâ Rabbi! Yâ Rabbi! Bana zarar dokundu ve ardı ardına gelen sıkıntılar ve musibetler bana savaş açtı.

Kâmil tasrî'nin bulunduğu aşağıdaki beyitte şair beytin her iki şatırlarındaki kelimeleri (الشُّرُورُ) ve (السُّرُورُ) kafiyeli getirmiş, ayrıca şatırlar mana olarak da müstakil anlam ifade etmektedir.

⁶⁰⁷ Tasa, *İbnu's- Semmân ve Şiirleri*, s. 159.

⁶⁰⁸ el-Vedgîrî, *Şi'ru İbni't- Tayyib*, s. 30.

⁶⁰⁹ el-Vedgîrî, *Şi'ru İbni't- Tayyib*, s. 59.

(Hafîf)⁶¹⁰

1 فَهَنَّاكَ يَدُنُو أَهْنَا وَالسُّرُورُ وَتَتِمُّو أَلْمَى وَتَنَائَى السُّرُورُ

1. Orada sevinç ve mutluluk yaklaşır ve istekler tamamlanır, kötülükler uzaklaşır.

Şairin aşağıdaki beytinde yine kâmil tasrî' vardır. Çünkü her iki şatırlarındaki kelimeler (الصُّوَارِ) arasında cinâs olmakla birlikte, bunun yanında şatırlar mana olarak da müstakil anlam ifade etmektedir. (Vâfir)⁶¹¹

1 وَتَبَدَّتْ فِي قَطِيعِ كَالصُّوَارِ فَنَاءَةً عَرَفُهَا نَشْرُ الصُّوَارِ

1. Bir ceylan sürüsü gibi bir sürüde gözüksü. Bir kız ki ondan yayılan koku misk gibidir.

Aşağıdaki beyitte de kâmil tasrî' vardır. Çünkü her iki şatırlarındaki kelimeler (سَلْعِ) arasında cinâs olmakla birlikte, bunun yanında şatırlar müstakil anlam ifade etmektedir. (Tavîl)⁶¹²

1 قِيَابُ قُبَاءٍ تَلْكُمُ أَمَّ قَبَا سَلْعِ تَبَدَّتْ فَشَقَّتْ مُهَجَّيَّ بِمَا سَلْعِ

1. Şu görülen Kuba'nın kubbesi mi? Yoksa Sel Dağı'nın kubbesi midir? Çatlaklarıyla gönlümün iki köşesini yarıdı.

Şairin aşağıdaki beyitinde nâkıs tasrî' vardır. Çünkü her iki şatırlarındaki kelimeler (طَيْبٍ - صَيْبٍ) kafiyeyle getirilmiş; fakat şatırlar mana olarak müstakil anlam ifade etmemektedir. (Kâmil)⁶¹³

1 لَا بَدْعَ إِنْ وَاقَى بَعِيثِ صَيْبٍ وَأَتَى بِكُلِّ شَدَى وَعُرْفِ طَيْبٍ

1. Bol yağmur ve yayılan bütün hoş kokularla gelmesinde şaşılacak bir şey yok.

⁶¹⁰ eş-Şerakî, *er-Rihletu'l-Hicâziyye*, s. 179; el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni't- Tayyib*, s. 67.

⁶¹¹ eş-Şerakî; *Şerhu Kifâyeti'l-Mutehaffız*, s. 352; el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni't- Tayyib*, s. 69.

⁶¹² el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni't- Tayyib*, s. 74.

⁶¹³ el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni't- Tayyib*, s. 32.

Şairin aşağıdaki beyitinde nâkıs tasrî‘ vardır. Çünkü her iki şatırlarındaki kelimeler (لَا يُبْصِرُ - لَا يَخْطُرُ) kafiyeli getirilmiş; fakat şatırlar müstakil anlam ifade etmemektedir. (Kâmil)⁶¹⁴

1 إِلَّا أَنَّا بَجْمَ مَا لَا يَخْطُرُ فِي حَاطِرٍ كَلًّا وَمَا لَا يُبْصِرُ

1. Onların mükâfatı hiçbir akla gelmeyen ve görünmeyendir.

Şairin aşağıdaki beyitinde nâkıs tasrî‘ vardır. Çünkü her iki şatırlarındaki kelimeler (مَوَاضِي - عَزَالِي) kafiyeli getirilmiş; fakat şatırlar müstakil anlam ifade etmemektedir. (Hafif)⁶¹⁵

2 وَالتَّفَاثُ الْعَزَالِ لَمَّا عَزَالِي صَائِلًا صَوْلَةً الْأَسْوَدِ الْمَوَاضِي

2. Bana keskin ceylan bakışı ile saldırgan arslanların saldırışı gibi saldırdı.

Şairin aşağıdaki beyitinde nâkıs tasrî‘ vardır. Çünkü her iki şatırlarındaki kelimeler (تَوَى - التَّوَى) kafiyeli getirilmiş; fakat şatırlar aynı şekilde müstakil anlam ifade etmemektedir. (Tavîl)⁶¹⁶

1 وَسِرْتُ وَقَلِي مُحْرَقٌ بِلَطَى التَّوَى لِيَبِنَ الَّذِي بَيْنَ الْجَوَانِحِ قَدْ تَوَى

1. Gönlümde yer eden kişinin ayrılmasından dolayı kalbim uzaklık ateşi ile yanmakta iken yürüdüm.

Sonuç olarak İbnu’l-Şayyib’in şiirlerinde, tasrî‘ sanatının en üst derecesi olan ve her mısranın birbirinden bağımsız anlam ifade ettiği kâmil tasrî‘ ile ilk mısranın anlamının ancak ikinci mısra ile anlaşılabilirdiği nâkıs tasrî‘ ile ilgili örnekler bulmak mümkündür. Şairin şiirinde tasrî‘ sanatını başarılı bir şekilde kullandığı görülmektedir.

⁶¹⁴ eş-Şerakî, *er-Rihletu'l-Hicâziyye*, s. 92; el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni't-Şayyib*, s. 67.

⁶¹⁵ el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni't-Şayyib*, s. 74; eş-Şerakî, *er-Rihletu'l-Hicâziyye*, s. 214; el-Murâdî, *Silku'd-Durar*, IV, 93.

⁶¹⁶ el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni't-Şayyib*, s. 105; eş-Şerakî, *er-Rihletu'l-Hicâziyye*, s. 320.

2.10.4. Reddu'l-'Acz 'Alas's-Şadr

Lafiz ve mana açısından aynı olan veya lafızları aynı manaları farklı olan veya bunlara benzeyen lafzı, cümlelerin başında ve sonunda zikretmektir.⁶¹⁷

Örneğin şairin aşağıdaki beyitte mısraların ilk ve son kelimelerinde (أَسْمَى) ve (السَّمَاءِ) benzer kelimeler seçerek bu sanatı kullandığı görülmektedir. (Vâfir)⁶¹⁸

2 وَأَسْمَى قَدْرُهُ فِي كُلِّ أَرْضٍ سَمَوُ الْبَدْرِ فِي أَفْقِ السَّمَاءِ

2. Gökyüzünde ayın yüksekte olduğu gibi onun kıymetini her yerde yüksek kılın.

Aşağıdaki başka bir beyitinde ise şair mısraların ilk ve son kelimelerinde (عُقْبَةُ) ve (عِقَابًا) yine benzer kelimeler seçmiş ve bu sanatı kullanmıştır. (Tavîl)⁶¹⁹

1 أَعْقَبَةُ جَبْنَا أَجْبَلًا وَعِقَابًا أَصَلَّتْ مَوَامِيهَا قَطًّا وَعِقَابًا
2 أَعْقَبَةُ سَلَّ مَوْلَاكَ جَلَّ جَلَالُهُ يُؤَمِّنُنَا كَيْ لَا نَخَافَ عِقَابًا

1. Ey Ukbe! Zor yerlerden ve dağlardan geçtik. Geniş çölleri bilen kuşlar bile yollarını şaşırды.

2. Ey Ukbe! Şanı yüce olan Mevlâna dua et ki cezadan korkmamamız için emin olalım.

Aşağıdaki başka bir beyitinde ise şair mısraların ilk ve son kelimelerinde (تُحَمَّدُ) ve (يُحَمَّدُ) yine benzer kelimeler seçmiş ve bu sanatı kullanmıştır. (Tavîl)⁶²⁰

1 أَأَحْمَدُ فِي مَعْنَاكَ قَدْ ظَلَّتْ تُحَمَّدُ وَمِثْلُكَ مَنْ يُسَدِّي النَّدى حِينَ يُحَمَّدُ

1. Ey Ahmed! Bulduğun yerde sürekli övülürsün. Senin benzerin övüldüğünde lütufta bulunandır.

⁶¹⁷ el-Hâşimî, *Cevâhiru'l-Belâğâ*, s. 333; el-Merâğî, *'Ulümü'l-Belâğâ*, s. 358; Bolelli, *Belâğat Beyân-Meânî-Bedî' İlimleri Arap Edebiyatı*, s. 342. Kaynak eski ekle

⁶¹⁸ eş-Şerakî, *Şerhu Kifâyeti'l-Mutehaffız*, s. 35; el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni't-Ṭayyib*, s. 27.

⁶¹⁹ eş-Şerakî, *er-Rihletu'l-Hicâziyye*, s.231; el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni't-Ṭayyib*, s. 28.

⁶²⁰ eş-Şerakî, *er-Rihletu'l-Hicâziyye*, s. 266; el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni't-Ṭayyib*, s. 35.

Şair aşağıdaki beyitlerinde ise mısraların ilk ve son kelimeleri (وَأَنْفِرَ) ve (نَفَرَ), (وَالْبَدْرَ) ve (بَدَرَ), (الْبَاتِرَ), (بَتَرَ) aynı veya benzer kelimeler kullandığı görülmektedir.

Bütün bu beyitlerde reddu'l-'acuz 'alas's-şadr vardır. (Meczû'u'r- Remel)⁶²¹

نَفَرَ	قَدَ	لِلْمَعَالِي	فِيْمَنْ	الْمَجْدِ	لِنَيْلِ	وَأَنْفِرَ	2
بَدَرَ	مَا	مَحَلِّ	فِي	مَةَ	الْإِقَا	لَوْ	6
بَتَرَ	لَمَا	يُخْرِجُوهُ	مَ	لَوْ	الْمَعْمُودُ	وَالْبَاتِرَ	10

2. Övgüyü elde etmek için yücelere çıkanlarla sen de yola çık.

6. Ay şayet yerinde kalsaydı dolunay olmazdı.

10. Kılıcı kınından çıkarmasalar dı kesmezdi.

Sonuç olarak İbnu't-Ṭayyib'in şiire estetik bir güzellik katan bu sanatı beyitlerinde ustalıkla ve çokça kullandığı görülmektedir. Şairin şiirlerinde bu sanatı kullanmış olması onun şiirde estetik güzelliğe verdiği önemi de göstermesi açısından önemlidir.

2.10.5. Tevriye

Mütekellimin biri açık ve yakın olup zihne ilk anda gelen ve fakat kasedilmeyen, diğeri de gizli ve uzak olmak üzere iki manası bulunan bir lafzı zikredip, uzak manayı kasederek lafzı bu manasında kullanmasıdır.⁶²²

Şair aşağıdaki beyitteki ifadelerinden (دُرَّةً) (bir inci) ve (القَامُوسِ) (kâmus) kelimeleri ile ilk anda anlaşılan fakat kasedilmeyen anlamlarını kullanarak kelimelerin uzak manaları olan el- Harîrî'nin *Durretu'l- Ğavvâs 'alâ Evhâmi'l-*

⁶²¹ eş-Şerakî, *er-Rihletu'l-Hicâziyye*, s. 141; el-Murâdî, *Silku'd-Durar*, IV, 91; el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni't-Ṭayyib*, s. 39.

⁶²² el-Hâşimî, *Cevâhiru'l-Belâğa*, s. 300; el-Merâğî, *Ulûmu'l-Belâğa*, s. 76; 'Atîk, *'İlmu'l-Bedi'*, s. 122; el-Meydânî, *el-Belâğatu'l-'Arabiyye*, II, 373; Cârîm ve Emîn, *el-Belâğatu'l-Vâdiha*, s. 277.

Havâs adlı eseri ile *Fîrûzâbâdî*'nin *el-Kâmûsü'l-Muhît* adlı eserini kasederek tevriye yapmıştır. (Kâmil)⁶²³

1 يَا جَاهِلًا نُورَ الصِّحَاحِ وَمُعْرِضًا عَنْ دُرَّةٍ فِي لُجَّةِ الْقَامُوسِ
2 فِيهِ صِحَاحُ الْجَوْهَرِ الشَّفَافِ مِثْلُ الْكَوْكَبِ الدَّرِّيِّ وَالْقَابُوسِ

1. Ey Şiḥaḥ'ın nurundan ve Kâmus'un derinliğindeki Durre'den (inci) yüz çeviren câhil!

2. O'nda el-Kevkebu'l-Durrî ve Kâbus gibi şeffaf (mânâları) olan el-Cevherî'nin Şiḥaḥ'ı vardır.

Şair aşağıdaki beyitteki ifadelerinden (الْعَبَابِ) (akarsu) ve (الْأَزْهَرِيَّةَ) (el-Ezherî) kelimeleri ile ilk anda anlaşılan fakat kasedilmeyen anlamlarını kullanarak kelimelerin uzak manaları olan Hasan b. Muhammed es-Sâğâni'nin dil sözlüğü *el-Ubâb* adlı eseri ile el-Ezherî'nin *Tehzîbü'l-Lüga* adlı eserini kasederek tevriye yapmıştır. (Kâmil)⁶²⁴

1 مَنْ لَمْ يُعْصَ فِي لُجَّةِ الْقَامُوسِ لَمْ يَعْلَمْ بِمِقْدَارِ الصِّحَاحِ الْجَوْهَرِيَّةِ
2 وَمَنْ امْتَنَى سَخَّ الْعَبَابِ فَإِنَّهُ يُصْنَعِي إِلَى صَوْنِ الْمَعَانِي الْأَزْهَرِيَّةِ

1. Kim sözlüklerin derinliklerine dalmazsa Cevherî'nin Şiḥaḥ'ının kıymetini bilmez.

2. Kim bolca akan suyun (*Ubâb'in*) dalgasına binerse el-Ezherî'nin mana kalıplarına kulak verir.

Sonuç olarak şiirde kullanılması önemli kabul edilen kinâye sanatını İbnu't-Ṭayyib'in -verilen örneklerde de görüldüğü gibi- şiirlerinde kullanmış ve şiirine edebî bir değer katmıştır. Şair bazı kitapların methi konusunda nazmettiği şiirlerinde yer verdiği bu sanatında oldukça başarılı olduğu görülmektedir.

⁶²³ el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni't-Ṭayyib*, s. 72-73.

⁶²⁴ el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni't-Ṭayyib*, s. 105.

2.10.6. Mukâbele

Bazı belâgatçılar tarafından tıbâkın bir çeşidi kabul edilen⁶²⁵ mukâbele, iki veya daha fazla manayı sonra sırasıyla bunların karşılıklarını getirmek şeklinde tarif edilmiştir.⁶²⁶ (Basît)⁶²⁷

31 وَإِنْ دَعْتَهُ إِلَى الْحَيْرَاتِ دَاعِيَةً وَنَى وَإِنْ تَدْعُهُ لِلشَّرِّ لِيَبْتَدِرُ

31. Bir davetçi onu iyiliklere çağırdığında yavaş davranır. (Şayet) Kötülüğe çağırdığında acele eder.

Şair beytinde önce (الْحَيْرَاتِ) ve (وَنَى) kelimelerini getirmiş daha sonrada bu kelimelerin karşılıkları olan (لِلشَّرِّ) ve (يَبْتَدِرُ) kelimelerini getirmiştir.

Sonuç olarak İbnu't-Ṭayyib'in şiirinde başarılı bir şekilde mukâbele sanatını kullanmış ve şiirine bu sanatla edebî bir değer katmıştır.

2.10.7. Murâ'âtu'n-Nazîr

Tenâsüb, tevfiik ve i'tilâf olarak da adlandırılan murâ'âtu'n-nazîr, aralarında tenâkuz ve tezâtın dışında bir ilgi bulunan kelimeleri bir araya getirme sanatıdır.⁶²⁸

Aşağıdaki beyitte (عَلَاهَا) ve (ارْتِقَاءً) kelimeleri arasında mana yakınlığından dolayı murâ'âtu'n-nazîr sanatı vardır. (Vâfir)⁶²⁹

1 أَدَامَ اللَّهُ رُفْقَتَهُ وَأَبْنَى عَلَاهَا فِي عُلُوِّ وَارْتِقَاءً

1. Allah onunla birlikte olmayı devam ettirsin ve gittikçe yücelmesini baki kılsın.

⁶²⁵ el-Meydânî, *el-Belâğatu'l-'Arabiyye*, II, 378.

⁶²⁶ el-Merâğî, *'Ulûmu'l-Belâğa*, s.72; 'Atîk, *'İlmu'l-Bedi'*, s. 86; el-Meydânî, *el-Belâğatu'l-'Arabiyye*, II, 378.

⁶²⁷ el-Vedğîrî, *Şi'ru İbn Ṭayyib*, s. 62.

⁶²⁸ el-Hâşimî, *Cevâhiru'l-Belâğa*, s. 304; el-Merâğî, *'Ulûmu'l-Belâğa*, s. 91; 'Atîk, *'İlmu'l-Bedi'*, s. 179; el-Meydânî, *el-Belâğatu'l-'Arabiyye*, II, 382; Kâsım ve Dîb, *'Ulûmu'l-Belâğa el-Bedi'* ve *'l-Beyân ve 'l-Me'ânî*, s. 91.

⁶²⁹ eş-Şerakî, *Şerhu Kifâyeti'l-Mutehaffız*, s. 35; el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni't-Ṭayyib*, s. 27.

Şairin (اللَّبِّ) ve (الْقَلْبَا) benzer anlamlı olan bu iki kelimeyi kullandığı bu beytinde murâ'âtu'n-naẓîr sanatı vardır. (Tavîl)⁶³⁰

1 نُودِّعُكُمْ وَنُودِّعُ اللَّبَّ وَالْقَلْبَا لَدَيْكُمْ أَيَا مَنْ لَمْ يَزَالُوا لَنَا قَلْبَا

1. Ey, hep gönlümüzde olan kişiler! Sizinle vedalaşırken özümüzü ve kalbimizi size bırakıyoruz.

Şairin aşağıdaki beyitinde (صَيِّقٍ) ve (عَمِّ) ve (كُرْبِيَّةٍ) kelimelerini birbirini destekler şekilde kullanarak murâ'âtu'n-naẓîr sanatını kullandığı görülmektedir. (Tavîl)⁶³¹

3 إِذَا كُنْتُ فِي صَيِّقٍ وَعَمِّ وَكُرْبِيَّةٍ فَنَادِ أَيَا زُرُوقُ يَا تَيْبِكَ أَحْمَدُ

3. Şayet bir darlık, sıkıntı ve üzüntü içindeysen Ahmet Zerrûk'a seslen sana gelir.

Şair aşağıdaki beyitinde ise (المَجْدِ) ve (السُّؤْدَدِ) kelimelerini kullanarak murâ'âtu'n-naẓîr sanatını kullanmıştır. (Mütekârib)⁶³²

1 حَصَلْتُ عَلَى الْمَجْدِ وَالسُّؤْدَدِ وَأُمِنْتُ مِنْ سَالِحِ أَسْوَدِ

1. Yüce bir konumu ve şerefi elde ettim. En kötü şeylerden emin oldum.

Şair aşağıdaki beyitinde birbiriyle ilişkili olan (النَّفْسِ) ve (الشَّيْطَانُ) ve (هَوَى) kelimelerini birbirini destekler şekilde kullanarak murâ'âtu'n-naẓîr sanatını kullandığı görülmektedir. (Basîl)⁶³³

33 أَمِيرُهُ النَّفْسُ وَالشَّيْطَانُ بَيْنَ هَوَى يَهْوِي بِهِ جَدُّ تَقْوَاهُ وَيَعْتَنِرُ

33. Emiri nefis, şeytan ve hevâdır. Onda bulunan takvayı yolda kaybettirir.

⁶³⁰ eş-Şeraķî, *er-Rihletu'l-Hicâziyye*, s. 198; el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni't-Ṭayyib*, s. 28.

⁶³¹ eş-Şeraķî, *er-Rihletu'l-Hicâziyye*, s. 266; el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni't-Ṭayyib*, s. 35.

⁶³² eş-Şeraķî, *er-Rihletu'l-Hicâziyye*, s. 381; el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni't-Ṭayyib*, s. 37.

⁶³³ el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni't-Ṭayyib*, s. 62.

Şair aşağıdaki beyitinde ise aynı konudaki birbiriyle ilişkili olan (طَيِّبَةً), (مُحَمَّدٍ), (أَبْنَيْتِ الْحَرَامِ) ve (الْحَجْرِ) kelimelerini kullanarak murâ'âtu'n-naẓîr sanatını kullanmıştır. (Kâmil)⁶³⁴

10 فَتَسْأَلُ مَوْلَانَا بِجَاهِ مُحَمَّدٍ وَ طَيِّبَةَ وَأَبْنَيْتِ الْحَرَامِ وَبِالْحَجْرِ

10. Mevlâmızdan Hz. Muhammed, Taybe, Beytullah ve Haceru'l-Esved'in hürmetine,(onlara güzel bahtların verilmesini istiyoruz.)

Şair aşağıdaki beyitinde ise aynı konudaki birbiriyle ilişkili olan (حِلْمٍ), (كَرَمٍ) ve (عِرْفَانٍ) kelimelerini kullandığından beyitte murâ'âtu'n-naẓîr sanatı vardır. (Kâmil)⁶³⁵

1 عِلْمٌ إِلَى حِلْمٍ إِلَى كَرَمٍ إِلَى عِرْفَانٍ أَرْيَابِ الْمَعَارِفِ وَالْأَلَى
2 وَشَرِيفٌ أَخْلَاقِي وَأَعْرَاقِي وَأَخْلَاقِي نَجِلٌ عَنِ الْعَلَا وَعَنِ الْعَلَا

1. O ilim, hilm, cömertlik, arif ve bilginlerin irfanına sahiptir.

2. Şerefli bir ahlâka, soya ve özelliklere sahiptir. O yücelik ve ululuktan daha üstündür.

Aşağıdaki beyitte ise (مَكَّةَ), (زَمْرَمَ), (الرُّكْنَ), (أَبْنَيْتِ الشَّرِيفِ) ile (الْفَقِيهِ), (الْبَارِعِ), (اللِّسِنِ), (اللُّؤْدَعِيَّ) kelimeleri arasında murâ'âtu'n-naẓîr sanatı vardır. (Kâmil)⁶³⁶

1 فَسَمَّا مَكَّةَ وَالْحَطِيمِ وَزَمْرَمَ وَالرُّكْنَ وَأَبْنَيْتِ الشَّرِيفِ الْأَعْظَمِ
2 مَا إِنَّ سَمِعْتُ بِمَشْرِقٍ أَوْ مَغْرِبٍ كَلَاءَ وَلَا فِي الرُّومِ أَوْ فِي الدَّيْلَمِ
3 مِثْلَ الْفَقِيهِ الْبَارِعِ اللَّسِنِ الْأَدِيبِ اللَّؤْدَعِيَّ مُحَمَّدِ بْنِ الْأَصْرَمِ

⁶³⁴ eş-Şerakî, *er-Rihletu'l-Hicâziyye*, s. 204-205; el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni't-Ṭayyib*, s. 69.

⁶³⁵ el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni't-Ṭayyib*, s. 83.

⁶³⁶ eş-Şerakî, *er-Rihletu'l-Hicâziyye*, s. 253; el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni't-Ṭayyib*, s. 93.

1. Mekke'ye, Hâfîm'e, Zemzeme, Rukne ve Şerefli Yüce Eve (Kâbeye) yemin olsun ki,

2. Doğuda veya batıda, asla Rum'da ve Acem'de iştmedim.

3. Fakih, mâhir, belîğ, keskin zekâlî Muhammed b. Esrâm gibisini.

Şair aşağıdaki beyitinde ise yine aynı konudaki birbiriyle ilişkili olan (حُسْرٍ), (تَطْفِيفٍ) ve (مَنْقَصَةٍ) kelimelerini kullanarak murâ'âtu'n-naẓîr sanatını kullanmıştır. (Basît)⁶³⁷

20 بَاءَتْ بِحُسْرٍ وَتَطْفِيفٍ وَمَنْقَصَةٍ فَكَيْفَ تُحْسِبُ أَوْفَى النَّاسِ مِيرَانَا

20. (Bu vuruştan sonra) Hüsrân, kusur ve ayıba uğradın. Nasıl insanların en adaletli olduğunu zannedersin?

Şair aşağıdaki beyitinde ise aynı manadaki (هَيْبًا), (نَارًا), (الْبَيْتِ الْحَرَامِ) ve (الْحَجْرِ) kelimelerini kullanarak murâ'âtu'n-naẓîr sanatı yapmıştır. (Hafîf)⁶³⁸

1 أَرْسَلْتُ مُقَلَّتِي دُمُوعًا غِزَارًا وَحَوْتٌ أَضْلَعِي هَيْبًا وَنَارًا

1. Gözüm çok yaş akıttı ve içim alev ve ateş doldu.

Aşağıdaki beyitte yakın anlamlı (الْحَيْرِ) ve (الْفَخْرِ) ve (الْمَجْدِ) kelimelerin kullanılması murâ'âtu'n-naẓîr sanatını meydana getirmiştir. (Tavîl)⁶³⁹

3 وَوَأَيُّ إِلَى ذَاكَ الْمَقَامِ الَّذِي عَدَا جَمَاعَ جَمِيعِ الْحَيْرِ وَالْفَخْرِ وَالْمَجْدِ

4 يُقَالُ لَهُ أَهْلًا وَسَهْلًا وَمَرْحَبًا بِأَشْرَفِ وَفْدٍ مَرْحَبًا بِكَ مِنْ وَفْدٍ

3. Bütün hayrın, övgünün ve şerefin toplandığı bu makamın huzuruna gelen kimseye;

4. Hoş geldin, merhaba en şerefli gelen, merhaba ne güzel gelensin, denilir.

⁶³⁷ el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni't-Ṭayyib*, s. 97.

⁶³⁸ eş-Şerakî, *er-Rihletu'l-Hicâziyye*, s. 505; el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni't-Ṭayyib*, s. 113.

⁶³⁹ eş-Şerakî, *er-Rihletu'l-Hicâziyye*, s. 92; el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni't-Ṭayyib*, s. 112.

Sonuç olarak yukarıdaki örnek beyitler dikkate alındığında şairin bedî'î sanatlarının yine önemlilerinden biri olan murâ'âtu'n-nazîr sanatını şiirlerinde çokça kullandığı görülmektedir. Aynı mana etrafında toplanan kelimelerin bir araya getirildiği bu sanat konusunda İbnu't-Ṭayyib in oldukça başarılı olduğu söylenebilir.

2.10.8. Husnu't-Ta'lîl

Mütakellimin sözünü süslemek amacıyla bir şeyi hakiki sebebinin dışında başka bir sebeple ifade etme sanatıdır.⁶⁴⁰

Şair aşağıdaki beyitte güneşin doğuşunu, ayın görünmesi ve kâinatın meydana gelmesinin sebebinin Hz. Peygamber'in dünyayı teşrifleri olduğunu belirterek meydana gelen bu olayların gerçek sebebinin dışında bir nedene bağlamıştır. (Münserih)⁶⁴¹

12 لَوْلَاهُ مَا طَلَعَتْ دُكَاةٌ وَلَا لَاحَ الْهَيْلَالُ وَالْكُونُ مَا ظَهَرَ

12. O olmasaydı güneş doğmaz, ay görünmez ve kâinat meydana gelmezdi.

Şair sevgilisini insan olarak adlandırılmasını ünsiyet ile ilişkilendirerek başka bir sebebe bağladığından aşağıdaki beyitte husnu't-ta'lîl sanatını kullanmıştır. (Kâmil)⁶⁴²

1 لَمَّا تَسْتَرَّ إِذْ رَأَيْتُ مُقْبِلًا عَنِّي زَعِيمًا أَنَّهُ لَا يُؤْنَسُ

2 نَادَيْتُهُ لَا تُخْفِ شَخْصَكَ إِنَّمَا سَمَّيْتُ إِنْسَانًا لِأَنَّكَ مُؤْنَسُ

1. Beni karşısında görünce ünsiyet kuramayacağını zannederek benden gizlendiğinde;

2. Ona kendini gizleme, diye seslendim. Çünkü sen ünsiyet kurduğun için insan, diye isimlendin.

⁶⁴⁰ el-Hâşimî, *Cevâhiru'l-Belâğa*, s. 306; el-Merâğî, *'Ulûmu'l-Belâğa*, s. 97; el-Meydânî, *el-Belâğatu'l-'Arabiyye*, II, 387; Kâsım ve Dîb, *'Ulûmu'l-Belâğa el-Bedî'* ve *'l-Beyân ve 'l-Me'ânî*, s. 97; Cârîm ve Emîn, *el-Belâğatu'l-Vâdiha*, s. 289.

⁶⁴¹ eş-Şerakî, *er-Rihletu'l-Hicâziyye*, s. 180; el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni't-Ṭayyib*, s. 41.

⁶⁴² eş-Şerakî, *Şerhu Kifâyeti'l-Mutehaffız*, s. 175; el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni't-Ṭayyib*, s. 72.

Sonuç olarak İbnu't-Ṭayyib şiirlerinde husnu't-ta'lîl sanatını kullanmış, yukarıdaki örnek beyitte görüldüğü gibi- özellikle de Hz. Peygamber için nazmettiği kasîdesinde kâinatın yaratılması güneş ve ayın doğması gibi büyük şeylerin oluşunu Hz. Peygamber'in varlığına bağlayarak bu sanatına methinin büyük bir parçası olarak şiirinde yer vermiştir. Şairin bu sanatı kullanmada oldukça başarılı olduğu söylenebilir.

2.10.9. İltifât

Belağat konularından “Zahirin Muktezasından Çıkması”nın çeşitlerinden biri olarak belağatçılar tarafından incelenen⁶⁴³ iltifât sanatı, sözü ğaybet, hitap veya tekellüm sigasında hitap ettikten sonra zahirin muktezasına zıt bir şekilde bu üç sigadan herhangi birinden diğerine tahvil etmektir.⁶⁴⁴

Şair aşağıdaki şiirinde bu sanatın güzel bir örneğini vermiş, Hz. Peygamber'in mucizelerini saydığı beyitlerinden sonra ifadesinde uslûp farklılığını hissettirircesine ğaybet sigasından hitap sigasına geçiş yaparak aşağıdaki beyitlerini söylemiştir. (Kâmil)⁶⁴⁵

30	اللَّهُ أَكْبَرُ كَمِّ هَذَا الْمُصْطَفَى	مِنْ مُعْجَزَاتِ حَدِّهَا لَا يُحْصَرُ
31	مَنْ دَا يَحْدُ الشُّهْبِ فِي أَفْقِ السَّمَاءِ	مَنْ دَا يَعْدُ الْقَطْرَ مَهْمَا يَفْطُرُ
32	مَنْ دَا يَحْدُ النَّبْتِ أَوْ يُحْصِي الْحَصَا	هَيْهَاتَ هَذَا الْأَمْرُ لَا يُتَّصَرُ

30. Allahu Ekber! Bu Mustafâ'nın (SAV) nice mucizeleri vardır ki sonsuz, sınırsızdır.

31. Kim gökyüzündeki yıldızları sayabilir? Ne kadar yağsa da yağmur tanelerini kim sayabilir?

32. Kim bitkiyi yahut çakıl tanelerini sayabilir? Bu iş ne kadar uzaktır. Tasavvur edilemez.

⁶⁴³ el-Meydânî, *el-Belâğatu 'l-'Arabiyye*, II, 478.

⁶⁴⁴ el-Hâşimî, *Cevâhiru'l-Belâğa*, s. 59; 'Atîk, 'İlmu'l-Bedi', s.146; el-Meydânî, *el-Belâğatu 'l-'Arabiyye*, II, 479.

⁶⁴⁵ eş-Şerakî, *er-Rihletu'l-Hicâziyye*, s. 472; el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni't-Ṭayyib*, s. 57.

İbnu't-Ṭayyib aşağıdaki beyitte ise ğaybet (üçüncü şahıstan) tekellüm (birinci şahıs kipine) geçerek iltifât sanatını kullanmıştır. (Kâmil)⁶⁴⁶

33 فَتَنَعْمِي يَا مُقَلِّي وَتَنَزَّهِي هَذَا الَّذِي قَدْ كُنْتَ قَدِمًا تَنْظُرُ

34 وَابْكِي إِذَا مَا شِئْتَ أَوْ فَلْتَضْحَكِي فَالْكُلُّ يُحْمَدُ وَالْمَشْوَقُ مُحَرَّرُ

33. Ey gözüm! Faydalan ve seyret. Bu (güzellik) çok eskiden beri beklediğindir.

34. İster ağla ister gül. Her şey âşıktan hoş görülür. Âşık hürdür.

Daha sonrada şair bu beyitinin ardından iltifât sanatını kullanarak (tekellüm) birinci şahıs kipinden ğaybet (üçüncü şahıs) kipine tekrardan döndüğü görülmektedir. (Kâmil)⁶⁴⁷

35 إِذْ عَادَةُ الْمُشْتَاقِ يَبْكِي دَائِمًا إِنَّ يَنْعَمُوا بِالْوَصْلِ أَوْ إِنَّ يَهْجُرُوا

36 فَإِذَا دَنَوْا يَبْكِي مَخَافَاتِ النَّوَى وَإِذَا نَأَوْا شَوْقًا هُمْ يَسْتَعِيرُ

35. Çünkü âşık ister vuslât lütfuna ersin, isterse ayrı kalsın, sürekli ağlamak her zaman aşığın âdetidir.

36. Onlar yakın oldukları zaman ayrılmak korkusundan ağlıyor, uzak olduklarında da onların özlemlerinden gözleri yaşıyor.

Sonuç olarak İbnu't-Ṭayyib şiirlerinde edebî değeri artırmak için iltifât sanatını kullanmış ve böylece hitap sigalarında geçişler yaparak şiirinde akıcılığı ve etkileyciliği artırmıştır.

2.10.10. Mubalağa

Mütekellimin bir vasfı şiddet veya zaaf bakımından gerçekleşme imkanı uzak ya da gerçekleşmesi imkansız olan bir dereceye ulaştırarak ifade etmesidir.⁶⁴⁸

⁶⁴⁶ eş-Şeraķî, *er-Rihletu'l-Hicâziyye*, s. 472; el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni't-Ṭayyib*, s. 57.

⁶⁴⁷ eş-Şeraķî, *er-Rihletu'l-Hicâziyye*, s. 472; el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni't-Ṭayyib*, s. 57.

⁶⁴⁸ el-Meydânî, *el-Belâğatu'l-'Arabiyye*, II, 450.

(Tavîl)⁶⁴⁹

1 إِلَى أَنْ بَدَا وَجْهُ الصَّبَاحِ كَأَنَّهُ مُحَمَّدُ الْمَسْنَوِيُّ نَجَلُ أَبِي بَكْرٍ

1. Sabahın yüzü görüldüğünde sanki o Ebu Bekir'in neslinden Muhammed Mesnâvi'dir.

Şair bu beytinde parlaklıkta sabahın ışıklarını Muhammed Mesnâvi'nin yüzüne benzeterek mubalağa sanatını kullanmıştır. (Münserih)⁶⁵⁰

12 لَوْلَاهُ مَا طَلَعَتْ دُكَاةٌ وَلَا لَاحَ الْهَيْلَالُ وَالْكَوْنُ مَا ظَهَرَ

12. O olmasaydı güneş doğmaz, ay görünmez ve kâinat meydana gelmezdi.

Şair beyitte güneşin doğuşunu, ayın görünmesi ve kâinatın meydana gelmesinin sebebinin Hz. Peygamber'in dünyaya teşrifleri olduğunu belirterek meydana gelen bu olayları sadece bu nedene bağlayarak mubalağa yapmıştır.

Sonuç olarak İbnu't-Ṭayyib şiirlerinde bedî'î sanatlardan biri olan mübalağayı kullanmak suretiyle şiirinin etkileyciliğini artırdığı görülmektedir. Şairin özellikle de Hz. Peygamber için nazmettiği methinde kâinatın yaratılması, güneş ve ayın doğması gibi büyük şeylerin oluşunu Hz. Peygamber'in varlığına bağlayarak kullandığı bu sanatıyla methini güzelleştirdiği görülmektedir. Şair birçok sanatı kullanmada başarılı olduğu gibi bu sanatı kullanmada da oldukça başarılı olduğu söylenebilir.

3. Edebî Tasvir

Herhangi bir şeyin görünüşünü, kokusunu, tadını hissettiklerini anlatmaya ve canlandırmaya yarayan bir ifade türü olan tasvirin⁶⁵¹ edebî eserlerde büyük bir önemi vardır. Edebî eserlerde geniş yer alan tasvire aynı şekilde şiirlerde de yer verilmiştir. Şairlerin şiirdeki etkileyciliği artırmak için kasîdelerin gerek nesîb gerekse de diğer bölümlerinde sık sık tasvire başvurdukları görülmektedir. Çünkü tasvir, dış dünyada

⁶⁴⁹ el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni't-Ṭayyib*, s. 70.

⁶⁵⁰ eş-Şeraķî, *er-Rihletu'l-Hicâziyye*, s. 180; el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni't-Ṭayyib*, s. 41.

⁶⁵¹ Saadet Karaköse, *Divan Şiiri Gazellerinde Tasvir ve Tahkiye*, *İlmi Araştırmalar*, Sayı 18, 2004, s. 46.

cereyan eden olayları ya da içte vuku bulan duyguları, şairin ele alış biçimini anlatmak ve onun hayalindeki tecrübesini okuyucuya, vicdan, duygu ve düşüncesinde infiale yol açacak şekilde aktarabilmeyi denemekten ibarettir. Bundan dolayı da tasvir, şiirde temel unsur olarak yerini korumuştur.⁶⁵² Şiirde bahar, kış, meclis tasvirleri, sevgilinin güzellik vasıfları çok sık kullanılan tasvir konularıdır. Tasvir bir konuya dikkati çekmek ve hissettirmek yoluyla vakaya canlılık verir. Tasvirler, bütün edebi mahsullerde sanatçının iç dünyasını ortaya koyar.⁶⁵³

İbnu't-Ṭayyib'in şiirleri incelendiğinde çeşitli edebî sanatları da kullanarak şiirinde edebî tasvire yer verdiği görülmektedir. Şair aşağıdaki afif gazelinde hayalinde kurguladığı bir kadın tasviri yapmış, onun saçını, dişini, bakışını, boynunu hatta yanağındaki çizgiye varıncaya kadar betimlemiş, fiziksel tasvirlerinin ardından onun yürüyüşünün tasvirine de yer vermiştir. (Basît)⁶⁵⁴

- | | | |
|---|--|---|
| 1 | إِسْمَعُ حَدِيثَ الْهُوَى يَا مَنْ أَحَاطِبُهُ | أَحْوِكَ فِي الْحُسْنِ قَدْ ضَلَّتْ مَدَاهِبُهُ |
| 2 | إِنْ كُنْتَ تُنْكِرُهَا مَا أَبَدْتَ عَجَائِبُهُ | أَنْظُرُ إِلَى شَعْرِهِ دَبَّتْ عَقَارِبُهُ |
| 3 | وَأَنْظُرُ إِلَى نَعْرِهِ تَزْهُو كَوَائِبُهُ | |
| 4 | جَرَدَ أَسْيَافَ هُدْبِ اللَّحْظِ قَاتِلَةً | أَمَّا رَأَيْتِ الْمَنَائِيَا ثُمَّ جَائِلَةً |
| 5 | وَأَنْظُرُ إِلَى أَدْمَعِي جَائِنَةً سَائِلَةً | وَأَنْظُرُ لِقَامَتِهِ الْهَيْفَاءِ مَائِلَةً |
| 6 | وَأَنْظُرُ لِحِطِّ عِدَارٍ حَلَّ كَائِبُهُ | |
| 7 | أَمْسَتْ بِهِ مَهْجُ الْعُشَّاقِ دَائِبَةً | مِنْ بَعْدِ مَا رَجَعْتَ لِلَّهِ نَائِبَةً |
| 8 | فَعَارَضَتْهُمْ جُبُوشُ الشُّوقِ طَالِبَةً | لَمَّا اسْتَمَالَ قُلُوبَ الْخَلْقِ قَاطِبَةً |
| 9 | جَاءَتْ تُقْبِلُ رِجْلَيْهِ دَوَائِبُهُ | |

1. Ey hitap ettiğim kimse aşkın sözünü dinle! Kardeşin güzellik konusunda yolunu şaşırdı.

2. Şayet sana gösterdiği şaşılacak şeyleri inkâr ediyorsan saçına bak! Örgüleri hareket ediyor.

⁶⁵² Tasa, *İbnu's-Semmân ve Şiirleri*, s. 164.

⁶⁵³ Karaköse, *Divan Şiiri Gazellerinde Tasvir ve Tahkiye*, s. 46.

⁶⁵⁴ el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni't-Ṭayyib*, s. 30.

3. Ağzına bak! Yıldız (gibi dişleri) parlıyor.
4. Öldürücü bakışını kınından çıkardı. Orada ölümleri dolaşırken görmedin mi?
5. Gözyaşıma bak! Akmağa başladı. Salınarak (yürüyen) ince belli kadının boynuna bak.
6. Sahibinde görünen yanağındaki çizgiye bak.
7. Aşıkların nefsi Allah'a tövbe edip döndükten sonra eridi.
8. İsteyerek bütün halkın kalpleri meylettiğinde özlem orduları onlara hücum etti.
9. Saç örgüsü (o kadar uzun ki) neredeyse ayaklarını öper.

Şair hac yolculuğu sırasında uğradığı Cezâyir yakınlarındaki 'Aynu'l-Mâdi Köyü'ndeki köyün kadınlarının güzelliği hakkında nazmettiği aşağıdaki afif gazelinde onların güzelliği konusunda tasvirlerde bulunduğu görülmektedir. Şair şiirindeki bu tasvirinde bu kadınların bakışları ve endamlarının etkileyiciliğini betimleyici bir tarzda ifade etmiştir. (Hafîf)⁶⁵⁵

1	عَبْرُ	مَاضٍ	بِحَا	عُيُونُ	مَوَاضِي	فَاعِلَاتُ	فِعَالٍ	السُّيُوفِ	المَوَاضِي
2	وَالْتَفَاتُ	الْعَرَالِ	لَمَّا	عَرَالِي	صَائِلًا	صَوَّلَةً	الأَسُودِ	المَوَاضِي	
3	وَقُدُودُ	تَزْهُو	إِذَا	قَدَّتِ	الْقَلْبِ	إِرْدَهَاءَ	الأَعْصَانِ	بَيْنَ	الرِّيَاضِ

1. Aynu'l-Mâdi'de keskin kılıçların yaptığını yapan keskin (bakışlı) gözler vardır.

2. Bana keskin ceylan bakışı ile saldırgan arslanların saldırışı gibi saldırdı.

⁶⁵⁵ eş-Şerakî, *er-Rihletu'l-Hicâziyye*, s. 214; el-Murâdî, *Silku'd-Durar*, IV, 93; el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni 't-Tayyib*, s. 73-74.

3. Bahçeler arasındaki dalların serpildiği (gibi) serpilen endamları kalbimi parçaladı.

Şair gazellerinde yapmış olduğu bu edebî tasvirlerle aynı şekilde diğer kasîdelerinde de yer vermiştir. Şair örneğin aşağıdaki medih kasîdesinin mukaddimesinde sabahın ilk saatlerindeki tabiat tasviri ile kasîdesine duygusal bir giriş yapmıştır. Sabahın dinginliğinin dinleyiciye hissettirildiği bu edebî tasviri şairin ustalıklı kullandığı görülmektedir. (Serî')⁶⁵⁶

1	تَرَمَّ الطَّيْرُ عَلَى عُصْنِ بَانٍ	إِذْ بَانَ غَيْمُ الْجَوِّ وَالصَّخْوُ بَانَ
2	وَقَامَتِ الْأُدْوَاخُ رَاقِصَةً	لَمَّا حَكَى الْقُمْرِيُّ صَوْتَ الْقِيَانِ
3	فَلْتَعْتِنِمِ يَوْمَكَ فِي رَوْضَةِ	سَكَّاهَا مِنْ عُرْفَاتِ الْجِنَانِ
4	رَوْضَةُ أَنْسِ نُورُ نُورِهَا	يَشْبُ نَارَ الشَّقِيقِ وَسَطَ الْجِنَانِ
5	تُذَكِّرُ الْعَاشِقَ نَسْمَتُهَا	نَسْمَةُ أَرْضِ شَاهَا أَيُّ شَانِ

1. Havadaki bulutlar gidip açık hava ortaya çıktığında kuş, sorkun ağacında terennüm etti.

2. Kumru, şarkıcı kadının sesine benzediğinde ağaçlar raks etmeye başladı.

3. Sanki cennetlerin odaları olan bir bahçede gününün kıymetini bil.

4. O ünsiyet ravzasının nurlu çiçekleri gönlün ortasındaki özlem ateşini tutuşturur.

5. Esintisi, âşığa şânı yüce olan yerin esintisini hatırlatır.

Şair hac yolculuğu esnasında geçtiği yerler hakkında da tasvîrlerde bulunmuştur. Şair 'Ukbe b. Nâfi'yi methettiği aşağıdaki kasîdesinde geçtiği yerleri betimlediği görülmektedir. (Tavîl)⁶⁵⁷

1	أَعْفَبُهُ جُبْنَا أَجْبِلًا وَعِقَابًا	أَضَلَّتْ مَوَامِيهَا فَطَاءَ وَعُقَابًا
---	---	--

1. Ey Ukbe! Zor yerlerden ve dağlardan geçtik. Geniş çölleri bilen kuşlar bile yollarını şaşırdı.

⁶⁵⁶ eş-Şerakî, *er-Rihletu'l-Hicâziyye*, s. 501-502; el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni't-Ṭayyib*, s. 94-96.

⁶⁵⁷ eş-Şerakî, *er-Rihletu'l-Hicâziyye*, s.231; el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni't-Ṭayyib*, s. 28.

Şair aşağıdaki kasîdesinde hac yolculuğu esnasında geçtiği yerlerden biri olan Sirvâl hakkında da tasvîrlerde bulunmuş, bu bölgenin aşırı sıcak oluşu ile ilgili edebî bir betimleme de bulunmuştur. (Mütekârib)⁶⁵⁸

1 وَقَالُوا إِذَا مَا أَتَيْتَ لِسِرْوَا لَ فَاحْذَرِ هُنَالِكَ حَرًّا شَدِيدًا
2 وَإِيَّاكَ وَالْمَاءَ فَأَمْلَأْ بِهِ الْأَ وَالِيَّ وَاعْرِمْ عَلَى أَنْ تَرِيدَا
3 فَإِنَّ مَفَارِئَهُ صَعْبَةٌ بِشِدَّتِهَا كَمْ أَشَابَتْ وُلِيدَا

1. Dediler ki: “Sirvâl’e geldiğin zaman orada şiddetli sıcaktan sakın!”

2. Suya dikkat et! Onunla kapları doldur ve çoğaltmaya çalış.

3. Çünkü onun çölü zordur. Şiddetiyle nice çocuğun saçları ağardı.

Şair aşağıdaki kasîdesinde ise sevgilisi ile güzel anlar yaşadığı bahçenin tasvîrini yapmıştır. Şair bu tasvîrinde bu bahçede bulunan çiçekler ve nehri edebî sanatları da kullanarak betimlemiştir. (Münserih)⁶⁵⁹

1 يَا بَارِقًا لَاحَ مِنْ قُبَا سَحْرًا بِحَيْثُ حَلَّ مِنْ النَّهَى سَحْرًا
2 أَعَارَ قَلْبِي حَقْفًا وَأَخْلَفَ فَاسْتَعَارَ مِنْ سَحْبِ مُقَلَّتِي مَطْرًا
3 وَأَذْكَرَنِي الْعَهْدَ مِنْ سَعَادَ وَمَ أَنْسَ وَهَاجَ الْأَحْزَانَ وَالْفِكَرَا
4 أَيَّامَ نُسْفَى مَعَهَا الشُّمُولَ عَلَى رَوْضِ يُشَاكِلُ زَهْرُهُ الرَّهْرَا
5 وَغُصْنُهُ طَرِيًّا تُمْتِلُهُ رِيحَ الشَّمَالِ لِيَلْتُمَ النَّهْرَا
6 وَزَهْرُهُ كَالْحُسَامِ جَرْدِي وَسَطَ الرِّيَاضِ بَيْسِيلَ مُنْهَمِرًا
7 وَزَهْرُهُ فِيهِ صَارَ مُنْتَضِمًا لَمَّا عَدَا الْفَطْرُ فِيهِ مُنْتَشِرًا

1. Ey seher vaktinde Kuba’dan parlayan! Öyle ki (onun parlaması) akıldan sihri çözdü.

2. Kalbim çarptı ve ardından gözlerim bulutlardan yağmuru ödünç aldı.

3. Suad’dan kalan unutmadığım hatıraları aklıma getirdi, hüznümü ve efkârımı uyandırdı.

⁶⁵⁸ eş-Şeraķî, *er-Rihletu'l-Hicâziyye*, s. 549-550; el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni't-Ṭayyib*, s. 34-35.

⁶⁵⁹ eş-Şeraķî, *er-Rihletu'l-Hicâziyye*, s. 180; el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni't-Ṭayyib*, s. 41-43.

4. Çiçekleri (parlaklıkta) yıldızlara benzeyen bir bahçede onunla beraber şarap içtiğimiz günleri (hatırlattı.)

5. Kuzey rüzgârı nehri örtmesi için sevinçle dallarını sallıyordu.

6. Nehri, kınından çıkarılmış bir kılıç gibi bahçenin ortasından akıp gidiyor.

7. Yağmur, sabahleyin onda yayıldığında onun çiçekleri sıra sıra olur.

Şair bu şiirinde ise yaşadığı şehir Fas'ın tasvirini yaptığı görülmektedir. (Kâmil)⁶⁶⁰

أَرْجَاؤُهَا	طَبَقَ	الْمُنَى	وَهَوَاؤُهَا	يَسْتَأْفُهُ	الْوَهْمَانُ	فِي	الْأَسْحَارِ	1
وَالطَّبَعُ	مُعْتَدِلٌ	فَقُلْ	مَا	شِعْتُهُ	فِي	الظِّلِّ	وَالْأَزْهَارِ	2

1. Çevresi umulduğu gibidir. Havası ise seher vakitlerinde aşkın özlemini çeker.

2. Tabiatı ılımandır. Gölgesi, çiçekleri ve nehirleri (hakkında) dilediğini söyle.

Sonuç olarak İbnu't-Ṭayyib'in şiirlerine bakıldığında çeşitli edebî sanatları da kullanarak şiirinde edebî tasvire yer verdiği görülmektedir. Şairin edebî tasvirlerde bulunduğu beyit ve şiirleri sadece yukarıda verilen örneklerle de sınırlı da değildir. Şair medih kasîdeleri başta olmak üzere çoğu şiirinde tasvire büyük bir önem vermiş, tasvirler ile anlatımına güzellik katmıştır. Bu edebî tasvirleri sayesinde şiirlerinde temayı dinleyiciye etkili bir şekilde hissettiren şairin bu sanatı ustalıkla kullandığı görülmektedir.

⁶⁶⁰ eş-Şerakî, *er-Rihletu'l-Hicâziyye*, s. 187; el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni't-Ṭayyib*, s. 115.

SONUÇ

Tarihçiler genellikle Bağdat'ın düşüşünün akabinde h. VII. yüzyılın ortasından XIII. yüzyıla kadarki dönemi, İslâm dünyasının ilmî ve kültürel bakımından düşüş ve bir gerileme dönemi olarak kabul ederler. Bu nitelime nispeten özgün eserler meydana getirmede yani keyfiyette bir düşüş ve gerileme olarak kabul edilebilir; fakat eserlerdeki sayıca düşüşü göstermemektedir. Çünkü sonraki dönemlere bakıldığında önceki dönemdeki âlim ve müellifler gibi nice âlim ve müellifin tarih sahnesinde yer aldıkları, ilmî olarak sayısız eserler verdikleri görülmektedir. Nitekim İslâm dünyasında nispeten bir gerileme olduğu kabul edilmekle beraber bu çalışmada da görüldüğü gibi genel kabulün aksine bu gerileme İslâm dünyasının her bölgesinde aynı hızla olmamıştır. Ön yargılı bir yaklaşımın sonucu olarak ilmî ve kültürel gerilemenin büyük boyutlarda olduğu ve bunun da Arap dili ve edebiyatını olumsuz bir şekilde etkilediği inancı hâkim olmuştur. Oysaki çalışmanın konusu müellif İbnu't-Ṭayyib eş-Şeraḳî'nin yaşadığı dönemde yani XII./XVIII. asırda Fas'ta (Mağrib) ilmî bir canlılık olduğu, dönemin eser ve müellifleri hakkında bilgi veren biyografik eserlere bakıldığında da açık bir şekilde görülmektedir. Bu nedenle bu ön yargılı bir yaklaşımın doğru olmadığı ispatı sadedinde Fas'ın (Mağrib) ilmî ve kültürel hayatının bir parçası olan Arap dili ve edebiyatı ile ilgili çalışmaların yapılması büyük bir önem arz etmektedir.

İbnu't-Ṭayyib adıyla meşhur olan, İbnu't-Ṭayyib eş-Şeraḳî 1110/1698'de Fas'ta doğmuştur. İlim sahibi aile fertleri arasında yetişen İbnu't-Ṭayyib, m. XVIII. yüzyılda Fas'ta hayatının büyük bir bölümünü yaşamış, dönemin siyasî kargaşaları nedeniyle düzenin bozulmasıyla Medine'ye hicret etmek zorunda kalmıştır. Bu mukaddes mekânda 1170/1756 yılında 60 yaşında vefat etmiştir. Müellif İbnu't-Ṭayyib birçok konuda âlim biriydi.

Muhammed b. Süleyman er-Rûdânî ve Hasan el-Yûsî ile birlikte döneminin en meşhur üç âliminden biri olan İbnu't-Ṭayyib, hadis ilmi başta olmak üzere dînî ilimlerde icâzet veren bir âlim olmasının yanı sıra özellikle dil ve edebiyat alanında daha çok temâyüz etmiş bir çok ilmî alanda uzman birisidir.

İbnu't-Ṭayyib Mağrib'te zamanının en büyük ilmî şahsiyetlerinden olması ve çok sayıda eser vermesine rağmen, dönemin ilmî hayatı hakkında bilgi veren kaynaklarda hakettiği yeri alamamıştır. Dönemin temel kaynaklarının en önemli müelliflerinden biri kabul edilen Muhammed b. Ṭayyib el-Ḳâdirî başta olmak üzere ricâl tarihçileri tarafından büyük bir ihmale uğramıştır. Özellikle Mağrib tarihi hakkında eser yazan el-Ḳâdirî'nin, İbnu't-Ṭayyib'den ilmî olarak daha az bir şöhrete sahip olan müellifleri, onun öğrencilerini, hatta ilmî açıdan ancak onun öğrencisi olabilecek şahısları zikretmesine rağmen İbnu't-Ṭayyib'i zikretmemesi gerçekten büyük bir ihmaldir. İbnu't-Ṭayyib'e dönem hakkında bilgi veren en meşhur eser konumunda olan el-Ḳâdirî'nin eserlerinde yer verilmemesine rağmen, gerek İbnu't-Ṭayyib'in öğrencileri, gerekse Mağrib ve Meşriklı çok sayıdaki müellifin oluşturduğu en kadîm ve en güvenilir terâcim kitaplarında İbnu't-Ṭayyib'in hayatı, ilmî şahsiyeti hakkında bilgilere ulaşılmaktadır.

Müellif –başta dil ve edebiyat alanında olmak üzere- pek çok alanda çoğu günümüze ulaşmayan çok sayıda eser telif etmiş ve din, dil ve edebiyat alanında dersler vermiştir. Müellifin 50 eseri, kayıp yahut kayıp hükmündedir ve eserlerinden sadece 11 tanesi günümüze ulaşmıştır. Gerek müellifin eserlerinden gerekse terâcim kitaplarından ulaşılan bilgilere göre müellifin 61 eserinin olduğu tespit edilmiştir. *İdâetu'r-Râmûs (el-Hâşiyetu 'ale'l-Ḳâmûs, Muvattîetu'l-Faşîh li-Muvattîeti'l-Faşîh (Şerhu Muvattîeti'l-Faşîh), Tahrîru'r-Rivâye fî Takrîril'l-Kifâye (Şerhu Kifâyeti'l-Mutehaffız), er-Rihletu'l-Hicâziyye, İrsâlu'l-Esânîd ve İşâlu'l-Muşannafât ve'l-Eczâu ve'l-Mesânîd (el-Fihristu's-Şuğrâ), 'Uyûnu'l-Mevâridi's-Selsele min 'Uyûni'l-Esânîdi'l-Muselsele, Feydu'l-İnşirâh, Şerhu Hizbi'n-Nevevî, el-'Ukûdu'n-Nazîme (Şerhu'l-Ḳaşîdeti'l-Muḍariyye), el-Ḳaşîdetu'r-Râiyye fî Medhi'r-Rasûl, el-İstişfa bimâ fî Zâti's-Şifâ* müellifin günümüze ulaşan mevcut eserleridir.

Her ne kadar kaynaklarda müellife ait bir divandan bahsedilmemişse de müellif, *İdâetu'r-Râmûs* adlı eserinde kendisine ait bir divanın bulduğunu ifade etmiştir. İbnu't-Ṭayyib, gazelinin yedi beytini bu eserinde zikretmiş ve akabinde de “O uzundur, onu *Dîvân ve Enîsu'l-Muṭrib*'te ve diğer bazı eserlerde yazmışım.”

ifadesinde bulunmuştur. Müellifin bu sözü bütün şiirlerini topladığı bir *Dîvân*'ı olduğuna işaret etmektedir. Fakat bu *Dîvân*'ın tamamı günümüze ulaşmamıştır. *Dîvân*'dan günümüze ulaşan, sadece müellifin mevcut eserlerinin içerisinde yer alan kasîdeleri, maktu'aları ve beyitlerinden bir kısmıdır. Şunu da belirtmek gerekir ki müellifin hac yolculuğunda *Dîvân*'ın çalınmasına esefle yazdığı beyitlerinden, bütün şiirlerini bu *Dîvân*'ına koyamadığı anlaşılmaktadır. Yani müellif *Dîvân*'ında yer alan şiirlerin dışında da şiirler nazmetmiştir. Bugün müellifin günümüze ulaşan eserlerinden 709 beyti, Dr. Abdulâlî el-Vedğîrî tarafından tahkîk edilerek müellifin *Dîvân*'ı olarak neşredilmiştir. Neşredilen bu divan ise şairin eserlerinin çoğunun kaybolmasından dolayı divanın ve şiirlerin tamamı değildir.

el-Vedğîrî tarafından tahkîk edilerek neşredilen *Dîvân*'daki tek beytin dışındaki bütün beyitler müellifin, *İdâetu'r-Râmûs (el-Hâşiyetu 'ale'l-Ķâmûs), Muvattîetu'l-Faşîh li-Muvattîeti'l-Faşîh (Şerhu Muvattîeti'l-Faşîh), Tahrîru'r-Rivâye fî Takrîril'l-Kifâye (Şerhu Kifâyeti'l-Mutehaffiz), er-Rihletu'l-Hicâziyye, 'Uyûnu'l-Mevâridi's-Selsele min 'Uyûni'l-Esânîdi'l-Muselsele, el-'Ukûdu'n-Nazîme (Şerhu'l-Ķaşîdeti'l-Muğariyye)* adlı eserlerinden tespit edilmiş, şairin eserleri dışında başka bir kaynaktan derlenen tek beyit ise Abdurrahman b. Süleyman el-Ahdal'ın, *en-Nefsu'l-Yemânî ve'r-Rûhu'r-Rûhânî fî İcâzeti'l-Ķudâti beni's-Şevkânî* adlı eserinde nispet etmeden zikrettiği, İbnu't-Ṭayyib'in öğrencilerinden 'Aydîrûs b. Ömer el-Habeşî'nin *el-'Ukûdu'l-Lu'luiyye*'sinde şaire nisbet etmiş olduğu beyittir.

Müellifin kendi eserlerinin dışında sadece dört şiiri el-Murâdî'nin *Silku'd-Durar*'ında yer almış, el-Kettânî meşhur eseri *Fihrusu'l-Fehâris*'inde ve Muhammed el-Aḥdar eseri *el-Ḥayâtu'l-Edebiyye fî'l-Mağrib*'inde *Silku'd-Durar*'da yer alan şiirlerden -her iki müellif de aynı şiiri eserlerine almak suretiyle- sadece bir şiire yer vermişlerdir.

Dönemin edebî hayatı ile siyâsi, sosyal, ilmî ve kültürel hayatı arasında sıkı bir ilişkinin olduğu bir gerçektir. Bundan dolayı dönemin bu özelliklerinin dönemin ilmî hayatının üzerinde etkilerinin bulunduğu gibi müellif İbnu't-Ṭayyib'in hem yaşantısı hem de edebî hayatı üzerinde büyük etkileri olduğu görülmektedir.

Müellifin hayatı üzerinde en büyük etkiyi bırakan dönemin siyasî hayatı temelde iki kısma ayrılmakta, müellifin h.1110 ve 1139 yılları arasında yaşadığı -Mevlây İsmail'in yönetiminde olduğu ve istikrar dönemi olarak adlandırılan ilk dönem ve müellifin 1139-1170 yılları arasında yaşadığı, Mevlây İsmail'in oğulları arasındaki çekişmelerin meydana geldiği ve bunun neticesinde toplumda kargaşa ve sıkıntıların hâkim olduğu ve bu sıkıntılar neticesinde de müellifin hicret etmek zorunda kaldığı ikinci dönemdir. Ülkenin en parlak ve müreffeh dönemini yaşadığı Mevlây İsmail döneminde ülkede bolluk ve refah artmış, bu da sosyal ve ilmî hayata pozitif bir şekilde yansımıştır.

Mağrib özellikle de Fas'ta XII/XVIII. yüzyılda Mevlây İsmail döneminde istikrarın sağlanması neticesinde ilmî ve kültürel faaliyetlerde gözle görülür bir gelişme meydana gelmiştir. Dönemin önde gelen âlimlerinden el-Kâdirî, Mevlây İsmail döneminde ülkede refahın arttığını, çatışmaların durduğunu ve bu gelişmelerin de katkısıyla ilim erbabının çoğaldığını ifade etmiştir.

Sağlanan bu refah döneminde birçok âlim ve müellif Mağrib'e özellikle de Fas'a hicret etmişlerdi. Bu hicret edenler arasında XI. yüzyılın başlarında ülkelerinden gruplar halinde çıkmak zorunda kalan ve hicretleri yüzyılın sonunda tamamlanan Endülüslü âlimler de vardı. Bu âlimlerin ilmî katkıları büyük olmuştur. Bu değerli ilim adamları ilmî birikimlerinin yanısıra beraberlerinde taşıdıkları değerli kitaplar ile de bu ilmî ve kültürel mirasa ortak olmuşlar ve katkıda bulunmuşlardır.

Mevlây İsmail devlet yönetiminde otoriter bir şekilde yaklaşık 60 yıl gibi uzun bir dönemi geçirdikten sonra h. 1139 yılında vefat etmiş, sultanın 1139/1727' de ölümünden sonra oğullarının arasında taht kavgalarının olduğu bir dönem başlamış ve Fas (Mağrib) sıkıntılı bir döneme girmiştir. Ülkede siyâsî istikrarsızlıklar, beraberinde anarşiyi ve bölünmeyi meydana getirmiş; bu ise ekonomik çöküntüye neden olmuştur. Bunun sonucunda ülkede açlık ve vebâ yayılmış, binlerce insan ölmüştür. Anarşi ve taht kavgalarının devam ettiği bu çeyrek asrı aşan süre içinde, ülke büyük tahribata uğramış, bütün bunların sonunda da İbnu't-Ṭayyib doğup büyüdüğü, eğitimini aldığı ve yaklaşık ömrünün yarısını geçirdiği yurdundan Medine'ye hicret etmek zorunda kalmıştır.

Şairin ömrünün yaklaşık 33 yılını geçirdiği Fas'taki bu dönem aynı zamanda ilmî şahsiyetinin oluştuğu dönemdir. İbnu't-Ṭayyib bu dönemde kendisini dönemin şeyhlerinden ilim öğrenmeye vermiş ve bunun sonucunda da ortaya koyduğu eserlerin ilk örnekleri bu dönemde ortaya çıkmıştır. Müellif yine ilk olarak ilim vermek üzere ders halkalarını oluşturmuş ayrıca kadılık makamını üstlenmiştir. Bizzat kendisi bu dönemde doğrudan ders aldığı ve çeşitli ilimlerde kendilerinden icâzet aldığı şeyhlerinin ikiyüze yakın olduğunu ifade etmiştir. Bu bilgiler ışığında İbnu't-Ṭayyib'in ilmî birikimine katkısı olan şeyhlerin daha çok kendisinden bizzat dersler aldığı Mağribli özellikle de Faslı hocalarıdır.

İlmi birikimlerinin sonrasında ilim halkalarında dersler ve icâzet veren İbnu't-Ṭayyib Fas ve daha sonra hicret ettiği Medine'de sayısız talebeler yetiştirmiştir. Âlim ve muttakî bir ailede yetişmiş, ömrünün yarısından fazlasını Fas'ta geçirmiş olan şair, 60 yaşında vefat etmiştir. Fas'ta ilmî hayatının daha olgunlaşma döneminde olmasına rağmen çok sayıda mükemmel eserler telif eden İbnu't-Ṭayyib, daha sonra hicret ettiği Medine döneminde ise ilmî hayatının zirvesine çıkmış, gerek talebeleri gerekse dönemin ilim adamları tarafından “allâme” olarak nitelendirilmiştir.

Şairin *Dîvân*'ındaki şiirleri şairin hayatını, içinde yaşadığı toplumun özelliklerini ve coğrafyayı yansıtmaktadır. Öyleki hac yolculuğu esnasındaki müşâhedelerini yazarak telif ettiği eseri *er-Rihletu'l-Hicâziyye*'deki beyitlerinin *Dîvân*'ının yarısından fazlasını oluşturduğu dikkate alındığında bu durum açıkça görülmektedir. *Divan*'da dikkati çeken bir başka husus da şairin bir hadis âlimi ve bir mutasavvıf olması hasebiyle şiirlerin muhtevasının çoğunluğunun dînî temalı olmasıdır. *Divan*'ındaki hemen hemen bütün şiirlerinde bunu görmek mümkündür.

İbnu't-Ṭayyib'in *Divan*'ının çoğunluğunu, kasîdeler, kasîdelerin çoğunluğunu da medihler oluşturmaktadır. Şairin sayı bakımından sonraki şiirlerini ise özlem şiirleri ve diğer şiirleri oluşturmaktadır.

Şiirlerin çoğunluğunu oluşturan medihlerin konusunun ise dînî kişiler ve temalardan oluştuğu görülmektedir. Zaten şairin *Dîvân*'ındaki şiirlerinin çoğunluğu, şairin hac yolculuğundaki müşahede ve ifade ettiği duygularıdır.

İbnu't-Ṭayyib *Divan*'ında başta Hz. Peygamber'i; 'Ukbe b. Nâfi', Abdullah b. Abbâs, Hz. Hasan gibi sahabileri; Ahmet Zerrûk, Ebu'l-Abbas el-Vicârî, Şeyh Mesnâvî, Şeyh Maḥrez, İsmail Âsım Efendi, Ebû Abdillâh Muhammed b. Eşrâm, Şeyh Ali el-Melîcî, Mâlik b. Muraḥḥal, Ahmed el-Bedevî, Hâlid b. Sinân gibi bazı dînî önderleri; el-Fîrûzâbâdî gibi bir dil alimini; bazı salih kimseleri ve bazı kitapları, (*Tâcu'l-luĝa ve Sıhâhu'l-Arabiyye- Durretu'l- Ğavvâs alâ Evhâmi'l-Ĥavâs- el-Ubâb- Tehzîbu'l-Luga*) özellikle de Medine'yi methetmiştir.

İbnu't-Ṭayyib şiirlerinde, yaşadığı saf aşkı dile getirdiği gibi medihlerine bir mukaddime olarak afif gazele yer vermiş, müstehcen ifadeler taşıyan hiçbir hissi gazele ise yer vermemiştir. Çünkü şairin şiirlerindeki ağırlıklı unsur genelde dînî ve tasavvufî özelliklerdir. Onun şiiri dînî gaye ile nazmetme amacı gazellerinde de kendini göstermiştir. Şairin divanında tespit edilen 7 şiir ve 25 beyit gazelinin hepsinin afif gazel olduğu görülmektedir.

İbnu't-Ṭayyib'in *Dîvân*'ında yer alan şiirlerinin genel özelliği dînî bir hedef ve temele dayalı olmasıdır. Şair hangi konuda şiir nazmederse etsin şiirlerinde mutlaka dînî bir amacı gözetmiştir. Aşkı ifade ettiği gazelden, medihte bulunduğu şiirlerine kadar güttüğü bu amacını aynı şekilde *Divan*'ında bir şiirle yer verdiği hicvinde de görmek mümkündür. Şair, döneminde kendisinden menfaat sağlamak için kesinlikle hiçbir kimseyi övmediği gibi herhangi bir husumetinden veya kırgınlığından dolayı da kimseyi hicvetmemiştir. *Dîvân*'ında yaptığı tek hicvinin konusu Hz. Ali'yi öldüren Haricî İbnu'l-Mulcem ve onunla aynı çizgide bulunan, onu şiirlerinde öven, İslâm akîdesinden sapan Hâricî İmran b. Hittân'dır.

Şairin *Dîvân*'ındaki şiirleri çoğunlukla Hicaz yolculuğu esnasında nazmedilmiştir. Şiirlerin konularında, Hicaz yolculuğu, Mescidi Haram, Mekke, Minâ, Medine, Ḥayf, Arafat, Akabe, Meş'ari'l-Harâm, Makâm-ı İbrâhîm, Hicr'i İsmâil, Mültezem, Safâ ve Merve, Ümmü'l-Kurâ, el-Haceru'l-Esved, el-Beytü'l-

Atık, Mescidi'n-Nebî, Ravza-i Mutahhara gibi kutsal mekanlar ve tavâf, say, kurban, cemre, zezem vb. kutsal kavramları içine alan dînî temalara ağırlıklı olarak yer vermiştir.

Şairin şiirleri arasında içkiden bahseden hamriyyât türü bir kasîdesi mevcut değildir. Sadece Hz. Peygamber'e yapmış olduğu bir methiyesinin mukaddimesindeki afif gazelde içkiye değindiği görülmektedir.

Şairin kendisini övdüğü ve divanındaki fahr türünün tek örneği olan şiirinde İbnu't-Ṭayyib, Mâlik b. Abdirrahmân b. Murahhal'ın (İbn Murahhal) manzum eserine yazmış olduğu şerhi *Muvaṭṭıtu'l-Faṣîh li-Muvaṭṭıtu'l-Faṣîh*'i (*Şerhu Muvaṭṭıtu'l-Faṣîh*) telif ettiğinde kendisiyle övünmüştür.

Şairin şiirlerinde sürekli özlemine çektiği başta Kâbe'ye, Hz. Peygamber'e, onun sevgisi nedeniyle Medine'ye, kutsal yerlere ve yolculuğunda tanıştığı kimselere olan özlemleri görülmektedir.

Şair *Dîvân*'ındaki yaşadığı ve ziyaret ettiği yerler olan Fas, Meknâs, Safru, Tâzâ ile hac yolculuğu esnasında ziyaret ettiği ve geçtiği Sirvâl, Berka, Cerid ve Aynu'l-Mâdî gibi yerleri zikretmiş, bu yerlerin bereketi ve güzelliği hakkında bilgi vermiştir. Şair ayrıca yolculuğunda geçtiği yolların zorlukları konusunda tasvirler yapmış, şiirinde farklı mükafatlardan bahsederek muhtabı hacca ve ilme teşvik etmiştir. Şair yine hac yolculuğunda sıkıntılara karşı sabırlı olunması gerektiğini belirttiği beyitler nazmetmiştir.

Şairin kasîdeleri yapı bakımından matla', mukaddime, tehalluş, hâtime ve vahde (Bütünlük/Konu Birliği) olmak üzere beş başlık altında işlenmiştir.

İbnu't-Ṭayyib özellikle Hz. Peygamber medihlerine sanki şiirin bütünü hakkında tek beyitle bilgi verircesine etkili ve çarpıcı bir şekilde matla' ile başladığı görülür. İbnu't-Ṭayyib'in matla'ının ruhuna uygun beyitlerle medihlerine başladığı ve bunu şiirlerinde edebi bir şekilde kullandığı görülmektedir. Şairin bu konuda başarılı olduğu söylenebilir.

Şair mukaddimelerinde gazel, atlâl, tasvîr ve dua gibi farklı konulara yer vermiştir. Şairin mukaddimelerinde yer verdiği bu konular bakımından geleneksel şiir anlayışına uyduğu görülmektedir. Şair mukaddimelerinde bu farklı konular arasında güzel geçişler yapmıştır. Mukaddimesine güzel bir bahçe tasviri ile başladığı bir kasîdesinde güzel bir geçişle gazele yer vermiş, yine nazmettiği diğer bir medih kasîdesinin mukaddimesinde sabah tasvirinin ardından Hz. Peygamber'e aşkını ifade ettiği gazele geçiş yapmış, yine başka bir kasîdesinde gazeli ile yaptığı mukaddimelerinin ardından atlâla yer vermiştir. Mukaddimesine dua ile de başladığı görülen şairin kasîdelerinin mukaddimelerinde yer verdiği bu farklı konular arasında geçişler konusunda başarılı olduğu söylenebilir.

Şair gazel içerikli mukaddimelerinde Hz. Peygamber'e olan aşkını, güzel bir bahçe tasviri ile sevgilisi ile yaşadığı aşkla bütünleştirerek iffetli bir şekilde ifade etmiştir. Şair gazel ile yapmış olduğu mukaddimesinde her ne kadar Arap edebiyatında sembolik bir ifade tarzı olan "Suad" kelimesi ile aşkını ifade etse de amacı sadece Hz. Peygamber'e olan aşkını dile getirmektir. Şair bu gazellerinde yine geleneksel şiir anlayışının dışına çıkmadığı görülmektedir. Şairin gazel beyitlerinden önce özellikle sabahın ilk saatlerindeki tasvirleriyle gazeline hoş bir hazırlık yaparak mukaddimesine güzel bir yenilik getirmiş bu tasvirler kasîdenin mukaddimesine duygusal dokunuşları artırmıştır.

İbnu't-Tayyib'in mukaddimelerinde atlâla da yer verdiği görülmektedir. Gazellerinde de görüldüğü gibi şairin sevgilisi Hz. Peygamber olunca atlâl da onun yaşadığı yerler olarak karşımıza çıkmaktadır. Şair kasîdelerinde Hz. Peygamber, sahabe ve özlemine duyduğu sevgililerinin yurtlarını zikretmiştir. Bundan dolayı da sevgilinin (Hz. Peygamber) diyarları Ravzâ-i Mutahhara, Mescidi Nebevî, Taybe (Medine), Bakî mezarlığı, Kuba, ve Akîk Vadisi, hatta hurma ağaçları bile atlâl olarak zikredilmiştir. Şairin atlâl'ı kasîdenin konu bütünlüğü ile uyumlu ve kasîdenin konusunu destekleyici bir tarzda ortaya koyduğu görülmektedir.

Şairin medih kasîdelerini nazmetme amacından birisi de başta Hz. Peygamber olmak üzere din büyüklerinden şefâat talebidir. Şair şiirlerinde musibetlerin başına geldiğini ve zor bir durumda olduğunu, bu durumdan kurtulmak için ise değerli

amellerinin olmadığı gerçeğini itiraf ettiği mukaddimesinde bu şefâate ulaşmak için duaya yer verdiği görülmektedir.

Kasîdede giriş bölümünden sonra asıl konuya geçişte ve kasîdenin bölümleri arasında münasebet kurarak geçiş yapma sanatı olan tehalluşu, İbnu't-Ṭayyib'in başarılı bir şekilde kullandığı, mukaddimeden şiirin asıl konusuna geçişte konu bütünlüğünü bozmadan geçiş yaptığı görülmektedir. Şairin sadece mukaddimeden geçişlerinde değil aynı zamanda şiirin tamamındaki yaptığı geçişlerinde de bütünlüğü bozmadığı görülmektedir. İbnu't-Ṭayyib tehalluş ile şiirlerinde sağladığı ahenki şiirin hatimesine kadar güzel bir şekilde göstermiş, şiirlerine hatime ile son noktayı koymuştur.

İbnu't-Ṭayyib'in şiirlerinde konu birliğini yansıttığı görülmektedir. Şairin *Divân*'ının büyük çoğunluğunu oluşturan medih, hikmet, hiciv ve dînî konuları ihtiva eden kasîdelerinde konu birliğininin bulunduğu açık bir şekilde görülmektedir. Bu nedenle de çalışmada şairin konu bütünlüğüne ne oranda riayet ettiğini tesbit amacıyla *Divân*'ındaki Hz. Peygamber'i methettiği en uzun kasîdesi konu bütünlüğü yönünden incelendiğinde sonuç olarak, kasîdesinde günahlarının affı için niyazda bulunduğu, ve bu günahlarına karşı şefâatini umduğu tek kişinin de Hz. Peygamber olduğunu vurguladığı görülmektedir. Sonra şair kasîdenin asıl konusu olan medihine giriş sadedinde Hz. Peygamber'in mucizelerini saymıştır. Sonraki beyitleri arasında konuyu yine büyük bir umutla beklediği Hz. Peygamber'in şefâatine getirmiş ve ona salât ve selâm ile kasîdesini bitirmiştir. Kasîdenin konusunun matla'ından hatimesine kadar Hz. Peygamber ve onu medhi olduğu görülmektedir. Şair bu kasîdesinde farklı konulara yer verse de kasîdenin tek bir konu olarak şekillendiği ve tamamında konu bütünlüğünün mükemmel bir şekilde ortaya konulduğu görülmektedir.

İbnu't-Ṭayyib, şiirlerindeki dil ve üslûp açısından değerlendirildiğinde şairin dindar, muttaki bir insan ayrıca da bir hadis âlimi olması gibi özellikleri dil ve üslûbuna açık bir şekilde yansımıştır. Şair başta bedî'î sanatlardan cinâs olmak üzere farklı edebî sanatlar kullansa da şiirlerinin dilinin anlaşılır olduğu görülmektedir.

Şairin anlatım yönü bakımından tazmîn ve muâraza yaptığı şairlerden etkilendiği görülmektedir. İbnu't-Ṭayyib el-Bûşîrî, Tuğrâî ve İmam Şafîî gibi

şairlerden etkilenmiş, fakat bu etkilenme neticesinde üslûbunun özgünlüğünden hiçbirşey kaybetmemiştir. İbnu't-Ṭayyib şiirlerinde Kur'ân ve hadisten iktibâs yaparak anlatıma güzellik vermiştir.

Şair beyân ve bedî' sanatlarına şiirinde yoğun bir şekilde yer vermiştir. Şair teşbih, istiâre, mecâz, kinâye gibi beyân üslûplarını; cinâs, tıbâk, tasri', reddu'l-'aciz 'alas's-sadr, tevriye, mukâbele, murâ'âtu'n-nazîr, husnu't-ta'lîl, iltifât ve mübalağa gibi bedî' sanatlarını kullanmıştır.

Şair şiirlerinde edebî tasvire de geniş bir şekilde yer vermiştir. İbnu't-Ṭayyib şiirlerinde özellikle de Hz. Peygamber'i medih kasîdelerinde sabahın ilk saatleri ve de Hz. Peygamber'in yaşadığı mübarek yerler hakkındaki tasvirleri şiirlerinin büyük bir kısmını oluşturmaktadır. Yine şair yaşadığı Fas şehri, Hac yolculuğu esnasındaki uğradığı mekanlar ve bu kutsal yolculuğundaki çevre tasvirleri ile afîf gazelinde kadın tasvirlerine yer vermiştir. Şair yaptığı bu tasvirlerle şiirine güzellik katmıştır. Şairin bu tasvirlerinde de gayet başarılı olduğu görülmektedir.

Sonuç olarak şair bizzat kendisi eserlerinde şiir konusunda mâhir olduğunu açık bir şekilde vurgulamasına rağmen, çalınmasından dolayı *Dîvân*'ına ulaşılabilmesi, diğer müelliflerin eserlerinde İbnu't-Ṭayyib'in şiirlerine yer vermemesi şairin *Dîvân*'ındaki bütün şiirlerine ve *Dîvân*'ı dışındaki diğer şiirlerine ulaşılabilmesine neden olmuştur. Şairin bugün mevcut bulunan şiirlerinden kat kat fazla olanının kaybolması onun şiir nazmetmedeki üretkenliğini göstermesi açısından oldukça önemlidir. Eldeki mevcut şiirlerinde akıcı, anlaşılır bir dil ile birlikte cinas başta olmak üzere edebî sanatları da başarılı bir şekilde kullanan şairin şiirlerinde edebî yönden başarılı olduğu, döneminin Fas'ın (Mağrib) Arap edebiyatının özelliklerini eserlerinde yansıttığı ve bu alanda büyük bir katkıda bulunduğu görülmektedir.

EK 1: İbnu't-Ṭayyib eş-Şeraḳî'nin Dîvânı

(Vâfir)⁶⁶¹

1	لَقَدْ	فُرْنَا	وَلِلَّهِ	التَّنَاءُ	وَأَذْرَكْنَا	مِنْ	الْمَوْلَى	الْعَطَاءُ
2	وَأَشْرَفْنَا	عَلَى	حَرَمٍ	أَمِينٍ	لَهُ	مِنْ	كُلِّ	نَاحِيَةٍ
								يُجَاءُ

1. Allah'a Hamdolsun. Mevlâ'dan bize lütuf ulaştı ve başardık.

2. Her yönden kendisine gelenin olduğu Harem-i Emîn'e yukarıdan baktık.

⁶⁶¹ eş-Şeraḳî, *er-Rihletu'l-Ḥicâziyye*, s. 373; el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni't-Ṭayyib*, s. 27.

(Vâfir)⁶⁶²

1	أَدَامَ	اللَّهُ	رُفِعَتْهُ	وَأَبْقَى	عَلَاهَا	فِي	عُلُوِّ	وَأَرْتَقَاءِ		
2	وَأَسْمَى	قَدْرُهُ	فِي	كُلِّ	أَرْضٍ	سُمُو	الْبَدْرِ	فِي	أَفُقِ	السَّمَاءِ

1. Allah onunla birlikte olmayı devam ettirsin ve gittikçe yücelmesini baki kılsın.

2. Gökyüzünde ayın yüksekte olduğu gibi onun kıymetini her yerde yüksek kılsın.

⁶⁶² eş-Şerakî, *Şerhu Kifâyeti'l-Mutehaffız*, s. 35; el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni't-Ṭayyib*, s. 27.

(Tavîl)⁶⁶³

1 أَعْقَبُهُ جُبْنَا أَجْبَلًا وَعِقَابًا أَضَلَّتْ مَوَامِيهَا فَطَاءَ وَعُقَابًا
 2 أَعْقَبُهُ سَلَنَ مَوْلَاكَ جَلَّ جَلَالُهُ يُؤْمِنُنَا كَيْ لَا نَخَافَ عِقَابًا
 3 فَهِيَ نَحْنُ وَفَدُّ اللَّهِ حُجَّاجُ بَيْتِهِ وَ طَيْبَةٌ إِذْ مِنْ طَيْبِهَا الْكَوْنُ طَابًا
 4 فَصَدَّنَاكَ فِي نَيْلِ الْمَقَاصِدِ كُلِّهَا وَمِثْلَكَ مَنْ بِالْمَكْرُمَاتِ أَجَابًا

1. Ey Ukbe! Zor yerlerden ve dağlardan geçtik. Geniş çölleri bilen kuşlar bile yollarını şaşırды.

2. Ey Ukbe! Şâni yüce olan Mevlâna dua et ki, cezadan korkmamamız için emin olalım.

3. İşte biz hem Allah'ın misafiri, evinin hacılarıyız hem de kendisiyle kâinatın güzelleştiği Taybe (nin misafirleriyiz.)

4. Bütün maksadımıza ulaşmak için sana geldik. Senin gibisi, (gelene) iyiliklerle karşılık verendir.

⁶⁶³ eş-Şerakî, *er-Rihletu'l-Hicâziyye*, s.231; el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni't-Ṭayyib*, s. 28.

(Tavîl)⁶⁶⁴

- | | | |
|---|--|--|
| 1 | نُودِعُكُمْ وَنُودِعُ الْقَلْبَا | لَدَيْكُمْ أَيَا مَنْ لَمْ يَزَالُوا لَنَا قَلْبَا |
| 2 | وَنَسْأَلُكُمْ أَنْ تَعْذِرُونَا وَتَسْمَحُوا | وَلَا تَعْذِرُوا كَلَّا وَلَا تُكْثِرُوا عَتْبَا |
| 3 | وَمَا كَانَ هَذَا الْبَيْنُ وَاللَّهِ عَنْ رِضَى | وَلَكِنَّهُ وَصَلٌ نُطِيعُ بِهِ الرَّبَّ |
| 4 | وَفِي ضَمْنِهِ زِيَارَةُ الْمُصْطَفَى الَّذِي | لَهُ خَلَقَ اللَّهُ الْمَشَارِقَ وَالْعَرَبَا |
| 5 | عَلَيْهِ صَلَاةُ اللَّهِ مَا دَرَّ شَارِقُ | وَمَا طَلَعَتْ شَمْسٌ فَأَذْهَبَتْ الشُّهْبَا |

1. Ey, hep gönlümüzde olan kişiler! Sizinle vedalaşırken özümüzü ve kalbimizi size bırakıyoruz.

2. Özrümüzü kabul etmenizi, bize hoşgörülü davranmanızı, bize vefasızlık yapmamanızı ve çok sitem etmemenizi istiyoruz.

3. Bu ayrılık vallahi isteyerek değildir. Lâkin o kendisine itaat ettiğimiz Rabbe ulaşmaktır.

4. Onun içinde Allah'ın doğu ve batıyı kendisi için yarattığı Mustafâ'nın (SAV) ziyareti vardır.

5. Güneş doğdukça ve doğup da yıldızları giderdiği sürece Allah'ın salâtı onun üzerine olsun.

⁶⁶⁴ eş-Şerakî, *er-Rihletu'l-Hicâziyye*, s. 198; el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni't-Tayyib*, s. 28-29.

(Tavîl)⁶⁶⁵

1 لَئِنْ مِلْتِ عَنِّي أَوْ مَلَلْتِ مَوَدَّتِي فَإِنِّي لَا وَاللَّهِ مَا مَلَّكَ الْقَلْبُ

1. Şayet benden yüz çevirmişsen ya da sevgimden bıktınsa hayır, vallahi kalbim senden bıkmadı.

⁶⁶⁵ el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni't-Ṭayyib*, s. 29.

(Basît)⁶⁶⁶

- 1 يَا مَنْ بِهِ طَيِّبَةٌ طَابَتْ خُلَىٰ وَعُغَلَا وَمَنْ بِتَشْرِيفِهِ قَدْ شُرِّفَ الْعَرَبُ
- 2 يَا أَحْمَدُ الْمُصْطَفَىٰ قَدْ جِئْتُ مِنْ بَلَدٍ قَاصٍ وَوَلِيٍّ حَلَدٌ قَاصٍ وَوَلِيٍّ أَرْبُ
- 3 وَوَمُدُّ دَهْنِي دُنُوبٌ قُلْتُ إِذْ عَظُمْتُ لِلَّهِ مِنْهَا وَطَةَ الْمُصْطَفَىٰ الْهَرَبُ

1. Ey, kendisiyle Taybe'nin güzel, hoş ve yüce olduğu, teşrîfi ile Arapların şereflendiği kimse!

2. Ey, Ahmed'ul Mustafâ! uzak bir yerden geldim. Katı bir kalbim ve bir isteğim var.

3. Günahlar beni kapladığında dedim ki: “(Şayet günahlar) Büyükse ondan Allah'a ve Tâhâ Mustafâ'ya kaçış vardır.”

⁶⁶⁶ eş-Şerakî, *er-Rihletu'l-Hicâziyye*, s. 480-481; el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni't- Tayyib*, s. 29.

(Basît)⁶⁶⁷

1	إِسْمَعِ حَدِيثَ الْهُوَى يَا مَنْ أُخَاطِبُهُ	أَخُوكَ فِي الْحُسْنِ قَدْ ضَلَّتْ مَدَاهِبُهُ
2	إِنْ كُنْتَ تُنْكِرُهَا مَا أَبَدْتَ عَجَائِبُهُ	أَنْظُرْ إِلَى شَعْرِهِ دَبَّتْ عَقَارِبُهُ
3	وَأَنْظُرْ إِلَى نَعْرِهِ تَرَهُوَ كَوَاكِبُهُ	
4	جَرَّدَ أَسْيَافَ هُدْبِ اللَّحْظِ قَاتِلَةً	أَمَّا رَأَيْتِ الْمَنَايَا نَمَّ جَائِلَةً
5	وَأَنْظُرْ إِلَى أَدْمَعِي جَائِئْتُهُ سَائِلَةً	وَأَنْظُرْ لِقَامَتِهِ الْهَيْئَاءِ مَائِلَةً
6	وَأَنْظُرْ لِحِطِّ عِدَارٍ حَلَّ كَاتِبُهُ	
7	أَمْسَتْ بِهِ مَهْجُ الْعُشَّاقِ دَائِبَةً	مِنْ بَعْدِ مَا رَجَعَتْ إِلَهُ تَائِبَةً
8	فَعَارَضَتْهُمْ خِيُوشُ الشَّقِيقِ طَالِبَةً	لَمَّا اسْتَمَالَ قُلُوبَ الْخَلْقِ قَاطِبَةً
9	جَاءَتْ تُقْبِلُ رِجْلَيْهِ دَوَائِبُهُ	

1. Ey hitap ettiğim kimse aşkın sözünü dinle! Kardeşin güzellik konusunda yolunu şaşırdı.

2. Şayet sana gösterdiği şaşılacak şeyleri inkâr ediyorsan saçına bak! Örgüleri hareket ediyor.

3. Ağzına bak! Yıldız (gibi dişleri) parlıyor.

4. Öldürücü bakışını kınından çıkardı. Orada ölümleri dolaşırken görmedin mi?

5. Gözyaşıma bak! Akmağa başladı. Salınarak (yürüyen) ince belli kadının boynuna bak.

6. Sahibinde görünen yanağındaki çizgiye bak.

7. Aşıkların nefsi Allah'a tövbe edip döndükten sonra eridi.

8. İsteyerek bütün halkın kalpleri meylettiğinde özlem orduları onlara hücum etti.

9. Saç örgüsü (o kadar uzun ki) neredeyse ayaklarını öper.

⁶⁶⁷ el-Vedğîrî, Şi'ru İbni't- Tayyib, s. 30.

(Vâfir)⁶⁶⁸

عَشِيقْتُ	وَلَا	أَقُولُ	بِمَنْ	لِإِيَّ	أَخَافُ	عَلَيْهِ	مِنْ	أَلَمِ	الْعَذَابِ	1
وَكُنْتُ	أَظُنُّ	أَنَّ	يُشْفَى	فُؤَادِي	بِرَبِي	مِنْ	ثَنَائِهِ		الْعَذَابِ	2
فَأَشْقَانِي	هَوَاهُ	وَمَا	شَقَانِي	وَعَذَابِي	بِأَنْوَاعِ				الْعَذَابِ	3
وَعَادَرَ	أَدْمُعِي	مِنْ	فَوْقِ	حَدِّي	تَسِيلُ	لِعَدْرِهِ	سَيْلِ		الرَّبَابِ	4
وَمَا	ذَنْبِي	سِوَى	أَنَّ	هَمْتُ	فِيهِ	كَمَنْ	قَدْ	هَامَ	قَدَمًا	فِي
بِذِكْرَاهُ	أَرَى	طَرِي	إِزْتِيحًا	وَمَا	طَرِي	بِرَنَاتِ			الرَّبَابِ	6

1. Ben aşığıım. Ama kime olduğumu söyleyemem. Çünkü onun hakkında acı bir azaptan korkuyorum.

2. Dişlerindeki tatlı suyun gönlüme şifa vermesini zannediyordum.

3. (Fakat) Onun aşkı beni mutsuz etti ve bana şifa vermedi. Beni çeşitli azaplarla azaplandırdı.

4. Vefasızlığından bulutlardan akan yağmur gibi yanaklarımdan yaşlar akar oldu.

5. Benim hatam sadece ona âşık olmaktı. Eskiden Rabâb'a âşık olan kimse gibi.

6. Rabâb sesleri beni neşelendirmezken onu hatırlamakla neşeleniyorum.

⁶⁶⁸ el-Vedğîrî, Şi'ru İbni't- Tayyib, s. 31.

(Tavîl)⁶⁶⁹

1 فَيَا لَيْتَهُ لَوْ رَدَّ مِنْهَا فَصِيدَةً وَسَاحَتْهُ فِي الْمَالِ أَجْمَعِ وَالْكَتُبِ

1. Keşke o kasîdemi geri verse de tüm malımı ve bütün kitaplarımı ona bağışlasam!

⁶⁶⁹ eş-Şerakî, *er-Rihletu'l-Hicâziyye*, s. 99; el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni't-Ṭayyib*, s. 32.

(Kâmil)⁶⁷⁰

1 لَا بَدْعَ إِذْ وَاقَىٰ بَعِيثِ صَيِّبِ وَأَتَىٰ بِكُلِّ شَدَىٰ وَعُزْفِ طَيِّبِ
2 وَاحْتَصَّ بِالْحَمْدِ الْكَثِيرِ فَإِنَّهُ نَجْرُ اشْتِقَاقِ مُحَمَّدِ بْنِ الطَّيِّبِ

1. Bol yağmur ve yayılan bütün hoş kokularla gelmesinde şaşılacak bir şey yok.

2. Çünkü (O'na) çok övgü lütfedildi. O iştikak ustası Muhammed b. Tayyib'tir.

⁶⁷⁰ el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni't-Ṭayyib*, s. 32.

(Kâmil)⁶⁷¹

1	هَدِي أَبَاطِحَ مَكَّةِ حَوْلِي وَمَا	جَمَعْتُ	مَشَاعِرُهَا	مِنَ	الْحُرُمَاتِ
2	أَدْعُو بِهَا لَبَّيْكَ تَلْبِيَّةَ	أَمْرِي	يَرْجُو	الْحَلَاصَ	بِهَا
3	فُلْتُ الْمُنَى مِثِّي لَوْ أَنِّي	مُ أَحْفِ	بِالْحَيْفِ	مِنَ	دَنْبِ
4	وَعَرَفْتُ فِي عَرَفَاتِ	أَبِي	نَاشِقُ	لِلْعَمُورِ	عَاطِرُ
					النَّسَمَاتِ

1. Bunlar Mekke'nin çevremdeki geniş alanları ve kutsal yerlerinin topladığı dokunulmaz yerlerdir.

2. Orada sıkıntılardan kurtulmak isteyen kimsenin telbiyesi gibi telbiye ediyorum.

3. Hayf'ta çehremi değiştiren gizli günahım olmasaydı Mina'da umuduma ulaşacağım derdim.

4. Arafat'ta meltem kokularının esintisi gibi affın kokusunu içime çekeceğimi anladım.

⁶⁷¹ eş-Şerakî, *er-Rihletu'l-Hicâziyye*, s. 378; el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni't- Tayyib*, s. 32-33.

(Hafif)⁶⁷²

1	قَدْ عَرَفْنَا الْحَيْرَاتِ فِي عَرَافَاتِ	وَضَمِينًا	مِنْ سَائِرِ	الْأَفَاتِ
2	وَوَطِفْنَا بِمَا أَرَدْنَا وَفُزْنَا	بِعُلَى	الْقُصُورِ	وَالْعُرُوفَاتِ
3	وَأَزْدَلْنَا لِرَبِّنَا وَجَمَعْنَا	كُلَّ	خَيْرٍ	يَجْمَعُ
4	وَلَدَى الْمَشْعَرِ الْحَرَامِ شَعَرْنَا	بِقَبُولِ	الْأَعْمَالِ	وَالدَّعَوَاتِ
5	وَأَرْتَنَا الْمُنَى مِئى وَلَدَى الْحَيِّ	فِ	أَمِنَّا	مِنْ سَائِرِ
6	وَرَمِينَا الْجِمَارَ نُطْفِي جِمَارَ الدِّ	نِبِ	فَأَعْجَبَ	لِلصِّدِّ فِي
7	وَحَلَفْنَا فَحَلَفْتُ حَوْلَنَا كَمْ	حَلَفَاتِ	مِنْ	أَضْرِبِ
8	تُمْ طُفْنَا إِفَاضَةً حَوْلَ بَيْتِ اللَّهِ	جَلَّ	سَبْعًا	مِنْ
9	وَرَكَعْنَا خَلْفَ الْمَقَامِ فَيَا حُسْنَ	الرُّكُوعِ	هُنَاكَ	وَالسَّجَدَاتِ
10	وَرَجَعْنَا إِلَى مِئى لَتَمَامِ	الْأُمْنِيَّاتِ	هُنَاكَ	وَالنِّيَّاتِ
11	مَنْزِلِ لِحِمَاهُ بَجْتَمَعِ الْأَرْكَاءِ	بِ	طَرًّا	مِنْ سَائِرِ
12	قَدْ رَهًا وَأَزْدَهَى فَلَيْسَ لَهُ	شِبْهَةٌ	وَمَا	إِنْ لِحُسْنِهِ
13	وَتَشَاهَمَتِ السَّمَاءُ مَعَ الْأَرْ	ضِ	لَدَيْهِ	فِي
14	فَالسَّمَاءُ بِشُھُوبِهَا قَدْ أَضَاءَتْ	وَالثَّرَى	بِشُمُوعِهَا	الرَّاهِرَاتِ

1. Arafat'ta (bütün) hayırları bildik. Ve bütün âfetlerden emin olduk.
2. İsteklerimizi elde ettik. Ve yüce (cennetin) köşk ve odaları (nı) kazandık.
3. Rabbimize yaklaştık ve Müzdelife'de toplanmakla bütün hayırları elde ettik.
4. Meş'arıl-Harâm'da (bütün) amellerin ve duaların kabulünü hissettik.
5. Mina bize isteklerimizi gösterdi. Ve Hayf'ta bütün korkulardan emin olduk.
6. Günah ateşini söndürmek için cemreler de attık. Cemrelerin zıtlığına şaşır.

⁶⁷² eş-Şerakî, *er-Rihletu'l-Hicâziyye*, s. 394-395; el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni't-Ṭayyib*, s. 33.

7. Tıraş olduk. Nice iyilik çeşitlerinden halkalar etrafımızda döndü.
8. Sonra Yüce Allah'ın evinin etrafında yedi dönüşle ifâda tavafı yaptık.
9. Makamın arkasında namaz kıldık. Orada rükû ve secdeler ne güzeldir.
10. Orada emellerimizi ve niyetlerimizi tamamlamak için Mina'ya (geri) döndük.
11. (Mina) Her yerden bütün kabilelerin toplandığı korunaklı yerdir.
12. Parladı ve ışıldadı. Onun güzellikte eşi ve benzeri yoktur.
13. Gök ve yer karanlık bastığında onda birbirine benzedi.
14. Gök yıldızları ve yer parlak ışıkları ile aydınlık oldu.

(Kâmil)⁶⁷³

1 لآح الصَّبَاخُ وَأَلْأَلَا الْمِصْبَاخُ وَوُجُوهُ كَلِّ الْحَاظِرِينَ صِبَاخُ
2 وَاقْتَرَّ نَعْرُ الصُّبْحِ عَن شَمْسِ الضُّحَى فَبَدَا جَبِينُ الْمُصْطَفَى الْوَضَّاحُ

1. Bütün gelenlerin yüzü (sevinçten) haykırırken sabah doğdu ve ışıklar parladı.

2. Sabah görülüp kuşluk ortaya çıktığında Mustafâ'nın (SAV) parlak alını gördü.

⁶⁷³ el-Vedğîrî, Şi'ru İbni't- Tayyib, s. 34.

(Mütekârib)⁶⁷⁴

1	وَقَالُوا إِذَا مَا أَتَيْتَ لِسِرْوَا	لَ فَاحْذَرِ هُنَالِكَ حَرًّا	شَدِيدًا
2	وَأَيَّاكَ وَالْمَاءَ فَاثْلَأْ بِهِ الْأَ	وَالْيَ وَاعْرِمِ عَلَى أَنْ	تَرِيدَا
3	فَإِنَّ مَفَارِئَهُ صَعْبَةٌ	بَشِدَّتْهَا كَمْ	أَشَابَتْ وُلِيدَا
4	وَمَا عَلِمُوا أَنَّ فَضْلَ الْإِلَآءِ	هَ لَيْسَ يَزَالُ	بَسِيطًا مَدِيدًا
5	بُعِثَ الْخَلَائِقَ إِنَّ عَطِشُوا	بِعَيْثِ عَزِيرِ	يَعْمُ الْعَبِيدَا
6	وَكَمْ مِنْ غَدِيرٍ يُعَادِرُ مَا	يُرْوِي رِكَابًا	وَيَكْفِي جُنُودَا
7	فَسُبْحَانَهُ مِنْ جَوَادِ كَرِيمِ	يَعْمُ الْخَلَائِقَ	فَضْلًا وَجُودَا

1. Dediler ki: “Sirvâl’e geldiğin zaman orada şiddetli sıcaktan sakın!”
2. Suya dikkat et! Onunla kapları doldur ve çoğaltmaya çalış.
3. Çünkü onun çölü zordur. Şiddetiyle nice çocuğun saçları ağardı.
4. Onlar bilmiyorlar mı ki İlahın lütfü yayılmıştır ve açılmıştır.
5. Şayet susuz kalırlarsa, bol bir yağmurla kulların ve mahlûkatın (tamamını) içine alır.
6. Bir binek hayvanını sulamak için yola çıkan nice dere vardır ki bir orduya yeter.
7. (Allah) Sübhânehû cömertlik ve kereminden (bütün) mahlûkatı lütuf ve cömertlik yönüyle içine alır.

⁶⁷⁴ eş-Şerakî, *er-Rihletu'l-Hicâziyye*, s. 549-550; el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni't- Tayyib*, s. 34-35.

(Tavîl)⁶⁷⁵

- 1 أأَحْمَدُ فِي مَعْنَاكَ قَدْ ظَلَّتْ تُحَمَّدُ وَمِثْلَكَ مَنْ يُسْدِي النَّدى حِينَ يُحْمَدُ
- 2 وَلَا سِيَّمَا وَالْقَوْلُ مِنْكَ مُصْرَحٌ بِدَلِّكَ فِي بَيْتٍ مِنَ الشَّعْرِ يُنْشَدُ
- 3 إِذَا كُنْتَ فِي ضَيْقٍ وَعَمَّ وَكُرْبَةٍ فَنَادِ أَيَا زُرُوقُ يَاأَيُّكَ أَحْمَدُ
- 4 فَهِيَ نَحْنُ وَقَدْ اللَّهُ زُوَّارَ بَيْتِهِ وَطِيبَةَ إِذْ يَدْعُو إِلَيْهَا مُحَمَّدُ
- 5 عَلَيْهِ صَلَاةُ اللَّهِ تُمْ سَلَامُهُ وَرِضْوَانُهُ مَا لَاحَ فِي الْأُفُقِ فَرَقَدُ
- 6 فَعَجَلْنَا قِرَانًا بِالسُّؤَالِ لِرَبَّنَا لِيَبْلُغَ مِنْ كُلِّ لَدَى الرَّبِّ مَقْصِدُ
- 7 وَنَظْفُرُ فِي ذَاكَ الْمَقَامِ بِحُجَّةٍ لَهَا حُجَّةٌ فِي الْبِرِّ لَيْسَتْ تُفْنَدُ
- 8 وَفِي رَوْضَةِ الْمُحْتَارِ نُصْبِحُ كُلَّمَا حَرَجْنَا عَشِيقَنَا الْعُودَ وَالْعُودُ أَحْمَدُ

1. Ey Ahmed! Bulduğun yerde sürekli övülüyorsun. Senin benzerin övüldüğünde lütufta bulunandır.

2. Özellikle senin hakkında söylenen şiirin bir beytinde (övgüye) apaçık sözler vardır.

3. Şayet bir darlık, sıkıntı ve üzüntü içindeysen Ahmet Zerrûk'a seslen sana gelir.

4. İşte biz Allah'ın elçileri, evinin ve Hz. Muhammed'in davet ettiği Taybe'nin ziyaretçileriyiz.

5. Yıldız ufukta görüldüğü sürece Allah'ın salât, selâm ve rızası onun üzerine olsun.

6. Herkesin Rabbinin katında umduğuna ulaşması için Rabbimizden isteyerek (bize) ikramda acele et.

7. O makamda iyilikte çürütülemez bir delili olan bir hac elde ederiz.

8. Peygamberin ravzasında sabahları oluruz. Ve oradan her ne zaman çıkarsak dönmeyi arzu ederiz. Dönme (arzusu) ne güzeldir.

⁶⁷⁵ eş-Şerakî, *er-Rihletu'l-Hicâziyye*, s. 266; el-Vedgîrî, *Şi'ru İbni't-Tayyib*, s. 35-36.

(Vâfir)⁶⁷⁶

1	وَسَارَ إِلَى السَّوَيْسِ	وَلِي فُقَادُ	بِهِ مِنْ نَارِ	فُرْقَتِهِ	اتَّقَادُ
2	فَيَا لَيْتَ الزَّمَانَ	يَجُودُ	يَوْمًا	بِالْقِيَاهُ	وَمَا دَهْرِي

1. Benim onun ayrılık ateşiyle yanan bir gönlüm olduğu halde Süveyş'e yöneldi.

2. Keşke zaman onunla karşılaşmamda bir gün cömert olsa. (Ama) Zamanım cömert olmadı.

⁶⁷⁶ eş-Şerakî, *er-Rihletu'l-Hicâziyye*, s. 512; el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni't- Tayyib*, s. 36.

(Mütekârib)⁶⁷⁷

1 حَصَلْتُ عَلَى الْمَجْدِ وَالسُّؤْدِ وَأُمِنْتُ مِنْ سَالِحِ أَسْوَدِ
2 وَصَلَّيْتُ مَا شِئْتُ خَلْفَ الْمَقَامِ وَقَبَّلْتُ فَآ الْحَجَرَ الْأَسْوَدِ

1. Yüce bir konumu ve şerefi elde ettim. En kötü şeylerden emin oldum.
2. Makamın arkasında istediğim kadar namaz kıldım. Ve Hacer-i Esved'in ağzını öptüm.

⁶⁷⁷ eş-Şerakî, *er-Rihletu'l-Hicâziyye*, s. 381; el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni't- Tayyib*, s. 37.

(Kâmil)⁶⁷⁸

- 1 فَهَنَّاكَ يَخْلُو الْمَدْحُ دُونَ تَرَدُّدٍ وَيَطِيبُ تَكَرَّرِي الثَّنَا وَتَرَدُّدِي
- 2 وَأُحَاطَبُ الْقَبْرِ الشَّرِيفِ مُشَافِهَاً وَأَقُولُ لِلْفِكْرِ الْقَرِيحِ أَلَا أزدِدُ
- 3 وَأَقُولُ يَا خَيْرَ الْأَنَامِ جَمِيعِهِ يَا صَفْوَةَ اللَّهِ الْعَظِيمِ الْأَوْحِدِ
- 4 يَا خَيْرَ مَنْ وَطِئَ الثَّرَى وَأَجَلَ مَنْ بَدَلَ الثَّوَابِ لِنَاشِدٍ أَوْ مُنْشِدِ
- 5 هَذَا عَبِيدُ جَاءَكُمْ مُتَطَفِّلًا يَسْعَى بِدَمْعٍ مَحَاجِرٍ لَمْ يَحْمُدِ
- 6 مُتَسَرِّبًا بِجَرَائِرٍ وَجَرَائِمِ هَدَّتْ فَوَاهُ وَكَلَّ طَوْدٍ أَطْوَدِ
- 7 فَاشْفَعْ لَهُ فَلَقَدْ أَتَى مُتَشَفِّعًا مَوْلَايَ بِالسَّبْطَيْنِ سَبْطِي أَحْمَدِ
- 8 وَسَلِ الْإِلَاهَ الْعَفْوُ عَنْ آثَامِهِ حَتَّى يَرَى مِنْهَا طَهُورًا فِي الْعَدِ
- 9 وَالْحُثْمِ بِالْحُسْنَى فَذَلِكَ عِنْدَهُ مَوْلَايَ فِي الْمَطْلُوبِ أَكْمَلِ مَقْصِدِ
- 10 وَالسِّرِّ فِي الدُّنْيَا وَفِي الْأُخْرَى فَلِي إِنْ بَتَسْمِيَّتِي سَمَاءَ مُحَمَّدِ
- 11 وَالْقَيْضِ مِنْ كُلِّ الْعُلُومِ بِصَدْرِهِ فَيَضَانِ بَحْرٍ بِالْمَعَارِفِ أَجْوَدِ
- 12 وَالْوَرْدِ مِنْ حَوْضٍ تَكَمَّلَ وَرْدُهُ أَنْ لَيْسَ يَظْمَأُ وَارِدٌ لِلْمَوْرِدِ
- 13 وَعَلَيْكَ مَا سَجَعَ الْحَمَامُ تَحِيَّةً وَاشْتِاقًا مُشْتِاقًا لِقَبْرِ مُحَمَّدِ

1. Orada tereddüt olmaksızın övgüyü söylemek güzeldir. (Orada) Övgüyü tekrar söylemek ve (oraya) gidip gelmek (ne) güzel olur.

2. Kabri Şerif'e konuşurum ve saf zihnime onun devamını getir, diye söylerim.

3. "Ey bütün insanların en hayırlısı! Tek, Yüce Allah'ın en seçkin kulu!" derim.

4. Ey toprağın üzerindeki kilerin en hayırlısı ve isteyen ve istekleri karşılayanlara bolca ihsan edenlerin en yücesi!

5. Bu size gözleri (hiçbir zaman) kurumayarak gelen, hak etmeyen bir kulcağızdır.

⁶⁷⁸ eş-Şerakî, *er-Rihletu'l-Hicâziyye*, s. 178-179; el-Vedğîrî, *Şi'ru İbn Tayyib*, s. 37-38.

6. O bütün yüce dağların bile kuvvetini zayıflatan suç ve günahlarla doludur.
7. Ona şefâat et. Çünkü o, Ahmet'in (Hz. Peygamber) iki torununu vesile kılarak geldi.
8. Onun günahları için Allah'tan af dile. Tâ ki yarın tertemiz olarak görülsün.
9. Mevlâm'dan onun için hüsn-ü hâtîme iste; çünkü o isteklerinin tamamıdır.
10. Dünya ve Ahiret'te (kusurlarının) örtülmesini dile. Adımın Muhammed olmasını bir eman sayarım.
11. Onun için göğsüne cömert deniz dolusunca bilgiler dolmasını (iste.)
12. Onun için kaynağına gelen kimsenin asla susamayacağını garantileyen bir havuzdan su içmesini (iste.)
13. Sana güvercinlerin secisi ile selam olsun. Ve sana Muhammed'in kabrini özleyenin özlemiyle özlemim var.

(Meczû'u'r- Remel)⁶⁷⁹

1	سَافِرٌ إِلَى نَيْلِ الْمَعَرِّ	ةِ إِنَّ فِي السَّفَرِ الظَّفَرِ
2	وَأَنْفِرَ لِنَيْلِ الْمَجْدِ فَيَمُنْ	لِلْمَعَالِي قَدْ نَفَرِ
3	وَأَعْلَمْ بِأَنَّ الْمَكْثَ فِي الْأَوْطَا	نِ يَدْعُو لِيَلْصَجِرِ
4	وَيُورِثُ الْأَخْلَاطَ وَالْأَجْسَا	مَ أَنْوَاعِ الضَّرْرِ
5	أَوْ مَا رَأَيْتَ أَلْمَا لَطُو	لِ الْمَكْثِ يَغْرُوهُ الْكَدْرِ
6	وَالْبَدَرَ لَوْ لَرِمَ الْإِقَا	مَةَ فِي مَحَلِّ مَا بَدَرَ
7	وَالدَّرَّ لَوْ أَبْقُوهُ فِي	فَعَرِ الْبِحَارِ لَمَّا افْتَحَرَ
8	وَالتَّبِرُ تُرِبٌ فِي أَلْمَعَا	دِنِ وَهُوَ أَفْحَرُ مُدَّخِرِ
9	وَالْعُودُ مَعْدُودٌ لَدَى الْعَابَا	تِ مِنْ جِنْسِ الشَّجَرِ
10	وَالْبَاتِرُ الْمَعْمُودُ لَوْ	مَ يُخْرِجُوهُ لَمَّا بَتَرَ
11	هَذَا وَكَمْ مَثَلٌ سَرَى	فِي النَّاسِ مِنْ هَذِي الْعِيْرِ
12	أَبْدَى الْبِدَائِعِ مِنْهُ مَنْ	نَظَّمَ الْقَرِيضَ وَمَنْ نَثَرَ
13	عَنْ وَجْهَيْهَا فِي غَالِبِ الْأَسَدِ	فَارِ أَسْفَرَ مَنْ سَفَرَ
14	فَأَذَابٌ عَلَى التَّرْحَالِ فِي	الْأَحْوَالِ أَجْمَعِهَا تُسَرُّ
15	وَأَعْلَمْ بِأَنَّ الْبُعْدَ عَنْ	وَطَنِ بِهِ تَمَّ الْوَطَرُ
16	وَاعْرَبَ بِشَرِّقٍ وَاشْرَقُنْ	فِي الْعَرَبِ إِنَّ تَكُ ذَا نَظَرُ
17	وَاجْعَلْ جَمِيعَ النَّاسِ أَزِ	رَكَ وَالنَّرى طَوْرًا وَزَرَ
18	لَا تَخْتَرَنْ بَدُؤًا وَلَا	حَضْرًا وَكُنْ مَعَ مَنْ حَضَرَ
19	فَالْبَدُؤُ عِزٌّ وَاللَّطَا	فَةُ وَالظَّرَافَةُ فِي الْحَضَرِ
20	فَإِذَا بَدَوْتَ فَكُلُّ عِزِّ	بَادِخِ فَيْكَ اسْتَفَرَ
21	وَإِذَا حَضَرْتَ فَكُلُّ ظَرِّ	فِ ظَرْفُهُ لَكَ مُسْتَفَرُّ
22	لَا تَبْتَكَ إِنْفَاءً لَا وَلَا	دَارًا وَلَا رَسْمًا دَثَرَ
23	فَالنَّاسُ إِنْفُكٌ كُتْلُهُمْ	وَالْأَرْضُ أَجْمَعُهَا مَفَرُّ

⁶⁷⁹ eş-Şerakî, *er-Rihletu'l-Hicâziyye*, s. 141-142; el-Murâdî, *Silku'd-Durar*, IV, 91; el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni 't- Tayyib*, s. 39-40.

فَمَتَى	وَجَدْتِ	الْعِزَّ	وَالْعَيْشَ	الْهَيَّ	أَقِمِ	نُبْرَ	24
وَإِذَا	رَأَيْتِ	الضِّدَّ	وَالصَّدَّ	الْحَفِيَّ	فَدَعِ	وَدَرَ	25
وَاجْعَلِ	بِضَاعَتِكَ	التُّقَى	مَعَ	مَنْ	أَسْرَ	وَمَنْ	26
فَإِذَا	اتَّعَبْتِ	اللَّهَ	فُرَّ	تَ	بِكُلِّ	كُنْزٍ	27

1. Saygınlığı elde etmek için yolculuğa çık. Çünkü yolculukta başarı vardır.
2. Övgüyü elde etmek için yücelere çıkanlarla sen de yola çık.
3. Bil ki vatanda kalma, bıkkınlığa neden olur.
4. Vücuda ve organlara çeşitli zararlar verir.
5. Görmedin mi? Su uzun bir zaman kaldığında bulanır.
6. Ay şayet yerinde kalsaydı dolunay olmazdı.
7. İnci şayet denizin derinliklerinde kalsaydı (diğer taşlara karşı) övünmezdi.
8. Altın madende bir topraktır. (Fakat) O biriktirilenlerin en değerlisidir.
9. Ud ormanda ağaç cinsinden biri sayılır.
10. Kılıcı kınından çıkarmasalaradı kesmezdi.
11. İnsanlar arasında bu mesellerin benzeri çok dolaşır.
12. Bu konudaki harikaları kimisi şiir kimisi de nesir yazarak gösterdi.
13. Çok insan çoğu kitaplarda konunun bu yönünü ortaya koymuştur.
14. Bütün durumlarda yolculuk etmeye uğraş. Çünkü sevinirsin.
15. Bil ki vatandan uzaklaşmakla maksada ulaşılır.
16. İdrak sahibi isen, doğuda iken batıya batıda iken doğuya git.
17. Bütün insanları gücün kıl ve bütün topraklardan sığınak edin.

18. Sadece bedevi ya da sadece yerlileri tercih etme. (Sana) Gelenlerin hepsi ile birlikte bulun.
19. Göçebelikte izzet, yerleşik hayatta ise letâfet ve zerâfet vardır.
20. Çöle yerleştiğinde her yüce izzet sende yerleşir.
21. Şehre yerleştiğinde (ise) her türlü zerâfet sende yerleşir.
22. Bir dost, bir ev ve yok olan bir kabir için ağlama.
23. Bütün insanlar senin dostun ve bütün dünya sana yerleşme yeridir.
24. Her ne zaman bir izzet ve kolay bir yaşam bulursan (oraya) yerleş. İyilik bulursun.
25. Tersini yani gizli bir yüz çevirme görürsen bırak git.
26. (Sana) Açık gizli davrananlara (karşı) takvayı azık edin.
27. Allah'a karşı takvalı olursan biriktirilmiş bütün hazineleri kazanırsın.

(Münserih)⁶⁸⁰

- 1 يَا بَارِقًا لَاحٍ مِنْ قُبَا سَحْرًا بِحَيْثُ حَلَّ مِنْ النُّهَى سَحْرًا
 2 أَعَارَ قَلْبِي حَقًّا وَأَخْلَفَ فَاسْتَعَارَ مِنْ سَحْبٍ مُقَلَّتِي مَطْرًا
 3 وَأَذْكَرَنِي الْعَهْدَ مِنْ سَعَادٍ وَمَ أَنْسَ وَهَاجَ الْأَحْزَانَ وَالْفِكَرَا
 4 أَيَّامَ نُسْفَى مَعَهَا الشَّمُولَ عَلَى رَوْضٍ يُشَاكِلُ زَهْرَهُ الرَّهْرَا
 5 وَغُصْنُهُ طَرَبًا تُمِيلُهُ رِيحَ الشَّمَالِ لِيَلْتَمَّ النَّهْرَا
 6 وَزَهْرُهُ كَالْحَسَامِ جَرْدِي وَسَطَ الرِّيَاضِ يَسِيلُ مُنْهَمِرًا
 7 وَزَهْرُهُ فِيهِ صَارَ مُنْتَظِمًا لَمَّا عَدَا الْقَطْرُ فِيهِ مُنْتَشِرًا
 8 أَمْ هَلْ أَطِيبُ بِطِيبَةِ زَمَنًا وَهَلْ أَعُودُ مِنْ عِطْرِهَا عِطْرًا
 9 وَهَلْ أَرَى مُنْشِدًا بِسَاحَتِهَا مَدَحَ الرَّسُولِ الْمُبْعُوثِ مِنْ مُضْرَا
 10 مُحَمَّدٍ الْمُصْطَفَى الرَّسُولِ وَمَنْ عَلَى جَمِيعِ الْأَنْسَالِ قَدْ ظَهَرَا
 11 قُطْبٍ عَلَى الْأَنْبِيَاءِ قَاطِبَةً وَخَيْرِ كَلِّ الْأَمْلَاكِ وَالسُّفْرَا
 12 لَوْلَاهُ مَا طَلَعَتْ دُكَاةٌ وَلَا لَاحَ الْهَلَالُ وَالْكَوْنُ مَا ظَهَرَا
 13 لَهُ الْمَحَاسِنُ كُلُّهَا جُمِعَتْ فَكَامِلُ الْحُسْنِ فِيهِ مَا شَطِرَا
 14 يُجِلُّ شَمْسَ الضُّحَى بِطَلْعَتِهِ وَقَمْرُ التَّمِّ نُورُهُ قَمْرَا
 15 وَقَدُّهُ فَضَحَ الْعُصُونَ وَمَنْ جِسْمُهُ رَاحَ يَفْضَحُ الدَّرَا
 16 نُورُ الصَّبَاحِ يَحْكِي أَسْرَتَهُ وَسُدْفُهُ اللَّيْلِ نُشْبُهُ الشَّعْرَا
 17 كَمْ مُعْجَزَاتٍ عَلَى يَدَيْهِ بَدَتْ عَنْ حَصْرِهَا كُلُّ شَاعِرٍ حَصِرَا
 18 فَمَا تُعَدُّ وَلَا يُحَاطُ بِهَا وَمَنْ يَعُدُّ النُّجُومَ وَالْمَطْرَا
 19 قَدْ حَصَّهُ رَبُّهُ الْحَكِيمُ بِمُعْجَزِ الْكِتَابِ فَأَعْجَزَ الشَّعْرَا
 20 وَيَوْمَ مَوْلِدِهِ بَدَتْ عَيْرٌ لِمَنْ رَأَاهَا يَا حُسْنَهَا عَيْرَا
 21 بُنُورِهِ نَارُ فَارِسٍ حَمَدَتْ كَذَاكَ كِسْرَى إِيوَانُهُ كِسْرَا
 22 وَالظُّبِّيَ وَالصَّبْبَ وَالذِّرَاعَ لَهُ قَدْ أَفْصَحَتْ بِالْكَلامِ دُونَ مِرَا
 23 وَقَدْ رَأَى رَبَّهُ بِمُقَلَّتِهِ لَيْلَةً أَسْرَى وَمَ يَرِغُ بَصْرَا

⁶⁸⁰ eş-Şerakî, *er-Rihletu'l-Hicâziyye*, s. 180; el-Vedgîrî, *Şi'ru İbni't- Tayyib*, s. 41-43.

24	وَالشَّمْسُ قَدْ رَدَّهَا إِلِلَاهُ لَهُ	بَعْدَ	الْمَعْيَبِ	وَشَفَّقِ	الْقَمَرَا
25	بِي كَفِّهِ سَبَّحَ الحِصَى وَبِهَا	فَاصِرَ	الرُّزْلَالِ	الْمَعِينِ	وَأَنْفَجَرَا
26	وُزُقِ الحِمَامِ حَمَتْ مَكَانَتَهُ	كَذَا	لَهُ	الْعُنْكَبُوتِ	قَدْ سَتَرَا
27	وَالْعَيْنُ قَدْ رَدَّهَا وَأَعْدَبَهَا	بِرَيْقِهِ	وَسَحَا	بِهَا	بَدَرَا
28	وَالدَّوْحُ قَدْ أَقْبَلَتْ بِلَا قَدَمِ	تَسْجُدُ	بَيْنَ	يَدَيْهِ	إِذْ أَمَرَا
29	وَكَمْ وَكَمْ رَاحَةٍ بِرَاحَتِهِ	نِيلَتْ	وَأَذْهَبَ	لَمْسُهَا	ضَرَرَا
30	هَذَا هُوَ الْفَرْدُ فِي مَحَاسِنِهِ	هَذَا	الَّذِي	لَا يُقَاسُ	بِالنُّظَرَا
31	أَسْأَلُ رَبِّي إِلِلَاهَ يَمُنْحِنِي	بِجَاهِهِ	مَا	يُقَرُّ	لِي النَّظَرَا
32	وَأَنْ يَكُونَ الحِتَامُ لِي حَسَنًا	إِذَا	رَأَيْتُ	الحِمَامِ	قَدْ حَضَرَا
33	فِيَا رَسُولَ إِلِلَاهِ تَشْفَعُ لِي	فَإِنِّي	قَدْ	أَتَيْتُ	مُفْتَقِرَا
34	قَدْ حَمَلْتَنِي مَا نَمِي نِفْلًا	وَلَيْسَ	لِي	شَافِعُ	سِوَاكَ يُرَى
35	ثُمَّ الصَّلَاةُ عَلَيْكَ مَا سَجَعْتُ	وُزُقِ	عَلَى	وُزُقِ	الرُّبَا الحِضْرَا
36	وَمَا شَدَا شَائِمٌ بُرُوقِ قُبَا	يَا	بَارِقًا	لَاخَ	مِنْ قُبَا سَحْرَا

1. Ey seher vaktinde Kuba'dan parlayan! Öyle ki (onun parlaması) akıldan sihri çözdü.
2. Kalbim çarptı ve ardından gözlerim bulutlardan yağmuru ödünç aldı.
3. Suad'dan kalan unutmadığım hatıraları aklıma getirdi, hüznümü ve efkârımı uyandırdı.
4. Çiçekleri (parlaklıkta) yıldızlara benzeyen bir bahçede onunla beraber şarap içtiğimiz günleri (hatırlattı.)
5. Kuzey rüzgârı nehri örtmesi için sevinçle dallarını sallıyordu.
6. Nehri, kınından çıkarılmış bir kılıç gibi bahçenin ortasından akıp gidiyor.
7. Yağmur, sabahleyin onda yayıldığında onun çiçekleri sıra sıra olur.

8. Taybe’de bir müddet ikâmet edebilir ve onun kokusuyla hoş kokulu olarak dönebilir miyim?

9. Mudar’dan gönderilen Rasûlü methederek onun yerlerinde görünebilir miyim?

10. (O Rasûl ki) Bütün peygamberlere üstün gelen Muhammedu’l-Mustafâ’dır.

11. Bütün Peygamberlerin önderi ve bütün melek ve elçilerin en hayırlısıdır.

12. O olmasaydı güneş doğmaz, ay görünmez ve kâinat meydana gelmezdi.

13. Bütün güzellikler onda toplanmıştır. Güzellik onda tamdır, bölünmez.

14. Onun doğuşu sabah güneşini utandırır. Onun nuruyla dolunay aydınlandı.

15. Boyu dalları, bedeni de (parlaklıkta) incileri utandıran kimsedir O.

16. Sabah güneşi onun çehresine, gece karanlığı da saçlarına benzer.

17. Elinde bütün şairlerin sayamadıkları nice mucizeler ortaya çıktı.

18. Sayılamaz ve sınırlandırılmaz (nice mucizeler)! Kim yıldız ve yağmur tanelerini sayabilir?

19. Hakîm olan Rabbi ona şairlerin (benzerini getirmede) âciz oldukları kitap mucizesini verdi.

20. Doğduğu gün gören kimseye ibretler göründü. Ne güzel ibretler onlar!

21. Nuruyla Fars ateşi söndü. Aynı şekilde Kısra’nın sarayı yok oldu.

22. Geyik, keler ve (koyunun) bacağı hiç tartışma olmaksızın onunla açıkça konuştu.

23. İsrâ gecesini Rabbini gözüyle gördü. Göz kaymadı.

24. Rabbi güneş battıktan sonra onun için güneşi tekrar döndürdü. Ayı yardı.
25. Avucunda çakıl taşları tesbih etti ve onda tatlı sular fişkırdı.
26. Güvercin onun yerini korudu. Aynı şekilde örümcek de (ağı ile onu) gizledi.
27. (Yere düşmüş bir şekilde bulunan) Gözü tükürüğü ile pisliğinden temizleyerek yerine koydu. Kurumuş pınarı tekrar akıttı ve tükürüğüyle suyunu tatlandırdı.
28. Ağaç, emrettiğinde ayağı olmaksızın önünde secde etmek için yürüdü.
29. Onun eliyle nice rahatlıklar elde edilmiş ve onun dokunuşuyla zararlar giderilmiştir.
30. O güzelliğinde yeganedir; O benzerleriyle kıyaslanamayandır.
31. Rabbim onun sayesinde bana göz aydınlığı vermeni dilerim.
32. Ölümün geldiğini gördüğümde sonumun iyi olmasını (dilerim.)
33. Ey Allah'ın Rasûlü bana şefâat et. Çünkü (şefâate) ihtiyacı olarak geldim.
34. Günahlarım bana çok ağırlıklar yükledi. Senden başka görünen bir şefâatçim yok.
35. Yeşil alanların üzerindeki güvercinler seci ettiği sürece salât sana olsun.
36. Kuba'da şimşekler çaktığı onları (yağmurun nereye yağacağını) gözetleyenler olduğu ve ey seher vaktinde Kuba'da parlayan (dediği) sürece (salât sana olsun!)

(Tavîl)⁶⁸¹

1 صَلَاةٌ سَلَامٌ ثُمَّ حَمْدٌ شَهَادَةٌ وَتَسْبِيحٌ اِسْتِغْفَارٌ الشُّكْرُ كَبِيرًا

1. Şalâtun, Selâmun, şumme Ĥamdun, Şehâdetun, ve Tesbîhun, İstiğfâru, eş-Şukru, Kebbirâ

⁶⁸¹ eş-Şerakî, *Şerhu Kifâyeti'l-Muteħaffız*, s. 59; el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni't-Ṭayyib*, s. 43.

(Basît)⁶⁸²

1 فَالْحَمْدُ لِلَّهِ حَمْدًا لَا نَفَادَ لَهُ مَا طَافَ بِالْبَيْتِ مَنْ قَدَّ حَجَّ أَوْ زَارَا
2 وَمَا مَحَا اللَّهُ ذَنْبَ الطَّائِفِينَ وَمَا حَطَّ الْإِلَآهَ عَنِ السَّاعِينَ أَوْ زَارَا

1. Hacceden yahut ziyaret eden Kâbe'yi tavaf ettiği sürece bitmeyen ve tükenmeyen hamdler Allah'a olsun.

2. Ve Allah'ın tavaf edenlerin günahlarını sildiği, say ve ziyaret edenlerin yüklerini düşürdüğü sürece (yine bitmeyen ve tükenmeyen hamdler Allah'a olsun.)

⁶⁸² eş-Şerakî, *er-Rihletu'l-Hicâziyye*, s. 91; el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni't-Ṭayyib*, s. 43.

(Tavîl)⁶⁸³

- 1 إِلَيْكَ ابْنَ عَبَّاسٍ جَمِيعٍ وَسَائِرُ سَرَى فَأَنَا سَارٍ لِمَعْنَاكَ سَائِرُ
- 2 أَحْسُ إِلَيْكُمْ طُولَ عُمْرِي وَأَشْتَهِي زِيَارَتَكُمْ وَالْحِظُّ عَنْ ذَاكَ قَاصِرُ
- 3 وَقَدْ طَالَمَا عَوَّلْتُ ثَمَّتْ كُلَّمَا شَدَدْتُ رِحَالِي نَحْوَكُمْ نَارَ نَائِرُ
- 4 وَمَا حِلْتُ أَبِي عَاقِبِي عَنْكُمْ سِوَى دُنُوبٍ عِظَامٍ سَاعَدَتْهَا الْمُقَادِرُ
- 5 تُرَى هَلْ تَرَى عَيْنِي تَرَكَ فَأَشْتَهِي بِرُؤْيَا تِلْكَ الْأَرْضِ بِمَا أُحَادِرُ
- 6 فَإِنَّ اشْتِيَاقِي نَحْوَكُمْ زَادَ عَزْمُهُ وَأَعْلَبَ ظَنِّي أَنِّي الْيَوْمَ زَائِرُ
- 7 وَقَدْ آذَنْتَنِي بِالْتَدَانِي أَمَائِرُ وَقَدْ بَشَّرْتَنِي بِالْوَصَالِ بِشَائِرُ
- 8 وَأَيَقْنْتُ أَنَّ الْحُجْبَ زَالَتْ وَأَنِّي دَعَايَ دَاعِيَكُمْ فَلِمَ لَا أُبَادِرُ
- 9 وَشَمَّرْتُ ذَيْلَ الْعَزْمِ تَمَّ أَتَيْتُكُمْ إِذْ هُمِّيْتُ لِي الْمَيْسِرُ
- 10 وَلَوْلَا تَمَامُ الْإِذْنِ مَا إِنْ تَبَسَّرْتُ سُرَايَ وَأَمْسَى جَدُّهَا وَهُوَ عَائِرُ
- 11 وَإِذْ تَمَّ مِنْكَ الْإِذْنُ هَاجَتْ بِلَابِي وَتَارَتْ حُشَاشَاتِي لَكُمْ وَالشَّرَاشِرُ
- 12 وَأَصْبَحْتُ إِذْ سَافَرْتُ نَحْوَكُ مَالِكًا كَيْسِرَةَ الدُّنْيَا وَدُونِي الْقِيَاصِرُ
- 13 بَلَى بَلْ مَلُوكُ الْأَرْضِ طَرًّا وَمُلْكُهُمْ لَدُونَ الَّذِي مِنْكُمْ بِهِ أَنَا ظَافِرُ
- 14 لَقَدْ قَابَلْتَنِي فِي مِيٍّ غَايَةُ الْمِيٍّ وَأَيَقْنْتُ أَنَّ الْحَبْرَ لِلْكَسْرِ جَابِرُ
- 15 وَيَنِي عَرَافَاتٍ قَدْ عَرَفْتُ عَوَارِفًا لَهُ دُونَهَا السُّحْبُ الْغِدَاقُ الْعَرَائِرُ
- 16 وَيَنِي الْكُرَّ أَضْحَى كُرَّ كُرَّ فَضِيلَةً بِأَفْضَالِهِ وَهُوَ الْمَلِيءُ الْمُعَامِرُ
- 17 وَقَالُوا كَرِيٌّ يَنْفِي الْكُرَى وَيَجِي الْعُرَى وَيَجِي الْقُرَى حَتَّى كَانَتْهُ لَوَافِرُ
- 18 وَلَكِنِّي وَالْحَمْدُ لِلَّهِ لَمْ أَجِدْ بِهِ كُرًّا ذَا بَلْ حَفَّ بِاللُّطْفِ قَادِرُ
- 19 وَأَشْعَرْتُ لَمَّا أَنْ عَلَوْتُ عَلَى الْهُدَى غَلًّا وَهُدَى إِيَّيَ إِلَى اللَّهِ شَاكِرُ
- 20 صِرَاطُ كَرِيٍّ أَفْضَى إِلَى جَنَّةِ الْهُدَى فَلَا بَدَعَ إِنْ بَانَ الْعَنَا وَهُوَ نَافِرُ
- 21 وَأَصْبَحْتُ فِي قَرْنِ الْمَنَازِلِ سَارِيًّا إِذَا مَا اخْتَفَى نَجْدٌ بَدَا لِي عَائِرُ
- 22 وَأَصْحَيْتُ عِنْدَ الْحَبْرِ فِي أَرْضِهِ الَّتِي بِهَا طَافَ جَبْرِيْلُ السَّفِيرُ الْمُسَافِرُ
- 23 فَيَعْمُ الْبَلَاءَ وَالطَّائِفُ الْأَلْطَفُ الَّذِي فِي الْعَالَمِينَ ظَوَاهِرُ

⁶⁸³ el-Vedgîrî, Şi 'ru İbni 't- Tayyib, s. 44-54.

- 24 وَبَادَرْتُ أَسْعَى نَحْوَ رَوْضَتِهِ الَّتِي بِهَا الْأَرْضُ لِلْأَفَاقِ طُرًّا تُفَاخِرُ
- 25 وَأَدْرَكَنِي فِي بَابِهَا أَيُّ هَيْبَةٍ تَحِرُّ لَهَا الْأَدْوَاءُ بَلْ وَالْأَكَابِرُ
- 26 وَفَاضَتْ دُمُوعِي فَرَحَةً وَمَهَابَةً وَمَنْ شَدَّةَ الْأَفْرَاحِ تَبْكِي الْمَحَاجِرُ
- 27 وَقَابَلَنِي بِالْفَتْحِ وَالنَّصْرِ وَأَنْجَلْتُ لِي الْحُجُبَ عَنْ ذَاكَ السَّنَا وَالسَّنَائِرُ
- 28 وَفِيضَ لِي سَلْمَانُ خَادِمُهُ الَّذِي يُمَاسِيهِ فِي أَبْوَابِهِ وَبُيَاكِرُ
- 29 فَأَنْزَلَنِي فِي مَنْزِلٍ أَيِّ مَنْزِلٍ وَعَجَّلَ لِي مِنْ بَيْنِهِ الْمُتَيَاسِرُ
- 30 وَقَامَ بِأَحْوَالِي جَمِيعًا نِيَابَةً عَنِ الْخَبْرِ فَهَوَ الْأَهْلُ وَهُوَ الْعَشَائِرُ
- 31 أَلَا يَا ابْنَ عَمِّ الْمُصْطَفَى وَحَبِيبَهُ وَصَاحِبَهُ مَا إِنَّ لَدَيْكَ نَاكِرُ
- 32 وَيَا حَبْرُ يَا بَحْرَ الْعُلُومِ الَّذِي بِهِ تَلِينُ أَحَادِيثُ وَتَبْدُو التَّفَاسِيرُ
- 33 وَيَا تُرْجَمَانَ الدِّكْرِ غَيْرَ مُشَارِكِ فَكُلُّ امْتِدَادٍ غَيْرَ مَدَكَ قَاصِرُ
- 34 وَيَا عَابِدَ اللَّهِ الَّذِي وَافَقَ اسْمُهُ مُسَمَّاهُ فَهَوَ فِي الْعِبَادَةِ غَامِرُ
- 35 وَيَا أَيُّهَا الرَّبَّانِيُّ الْمُمْرَدُ الَّذِي مَعَارِفُهُ مِثْلُ الْبِحَارِ زَوَاحِرُ
- 36 وَيَا صِنُوَ أَكْرَامِ الْعُقَاةِ وَيَا أَبَا الْأَمْسَاكِينَ إِنِّي عِنْدَ بَابِكَ صَاغِرُ
- 37 وَيَا وَاهِبَ الْأَلْفِ دُونَ تَرْتِثِ فَلَيْسَ تُحَاكِيهِ الْعَهَادُ الْأَمْوَاطِرُ
- 38 وَيَا قَاضِيَ الْحَاجَاتِ مِنْ غَيْرِ مُهَلَّةٍ لِقَاصِدِهِ بَلْ لِلْقَضَاءِ يُبَادِرُ
- 39 وَيَا ذَا الْكَرَامَاتِ الْعِظَامِ الَّتِي لَهَا بَوَادِي الْبَرَايَا أَدْعَنْتُ وَالْحَوَاضِرُ
- 40 وَيَا هَاشِمِيًّا أَنْجَبْتَهُ نَجَائِبَ تَحْيَرُهَا الشُّمُّ الْكِرَامِ الْأَخَائِرُ
- 41 وَيَا جَدَّ أَمْلَاكَ الْعَبَاسِيَّةِ الْأُلَى تَأْتَلُ مِنْهُمْ كَابِرُ ثُمَّ كَابِرُ
- 42 وَيَا مَنْ مَدِيدُ الْمُضَلِّ مِنْ فَيْضِ بَحْرِهِ بَسِيطٌ عَلَى كُلِّ الْبَرِّيَّةِ وَافِرُ
- 43 وَيَا جَامِعًا أَشْتَاتِ كُلِّ فَضِيلَةٍ تَقَاصَرَ عَنْهَا نَاظِمٌ بَلْ وَنَائِرُ
- 44 فَمَنْ ذَا يَغْدُو الشُّهْبَ فِي أَفْقِ السَّمَاءِ وَمَنْ ذَا يَرُومُ الْقَطْرَ وَالْقَطْرُ هَامِرُ
- 45 وَمَنْ ذَا الَّذِي يُحْصِي الرِّمَالَ أَوْ الْحَصَى وَمَنْ ذَا يَحْدُ الْبَحْرَ وَالْبَحْرُ زَاخِرُ
- 46 وَحَسْبِي مِنَ الْإِدْرَاكِ عَجْزِي فَإِنَّهُ لِإِدْرَاكِ مَنْ أَعْيَنَهُ تَلْكَ الْمَفَاخِرُ
- 47 وَحَسْبُكَ مِنْ أَفْضَالِهِ وَجَلَالِهِ وَإِكْرَامِ مَنْ وَافَى لَهُ وَهُوَ دَاخِرُ
- 48 نِظَامٌ رَوَاهُ صَاحِبُ الْعُمْدَةِ الَّتِي هِيَ الْعُمْدَةُ الْعُظْمَى لِمَنْ هُوَ شَاعِرُ

- 49 حَكَى نَاسِبًا لِلْحَبْرِ شِعْرًا مُحِبْرًا تَلَفَّفَهُ زَيْدٌ وَعَمَرُو وَعَامِرُ
- 50 إِذَا طَارِقَاتُ أَهْمٍ صَاحَجَتِ الْعَمَى وَأَعْمَلَ فِكْرَ اللَّيْلِ وَاللَّيْلِ عَاكِرُ
- 51 وَتَاكْرِبِي فِي حَاجَةٍ لَمْ يَجِدْ لَهَا سِوَايَ وَلَا مِنْ نَكْبَةِ الدَّهْرِ نَاصِرُ
- 52 فَرِحْتُ بِمَالِي هَمَّهُ مِنْ مَقَامِهِ وَزَانِلُهُ هَمُّ طَرُوقُ مُسَامِرُ
- 53 وَكَانَ لَهُ فَضْلٌ عَلَيَّ بِظَنِّهِ بِي الْخَيْرِ إِيَّيَ لِلَّذِي ظَنَّ شَاكِرُ
- 54 فَلِلَّهِ مِنْ شِعْرِ تَكْفَلُ بِالَّذِي يُؤْمَلُهُ دَاعٍ وَيَرْجُوهُ دَاعِرُ
- 55 فَمِثْلُ ابْنِ عَبَّاسٍ يُرِيكَ تَوَاضِعًا وَمِثْلُ ابْنِ عَبَّاسٍ سِوَاهُ يُفَاخِرُ
- 56 وَمِثْلُ ابْنِ عَبَّاسٍ يُفَرِّجُ كُرْبَةً تَدُورُ بِمَنْ قَدْ بَاكَرْتُهُ الدَّوَائِرُ
- 57 وَمِثْلُ ابْنِ عَبَّاسٍ لِمَنْ أُمَّ نَابَهُ وَأَمَلُهُ فِي كَلِّ صِرَاءِ نَاصِرُ
- 58 فَيَا نَاصِرًا زُورَهُ وَمُفَرِّجًا كُرُوبَهُمْ إِيَّيَ وَحَقِّكَ زَائِرُ
- 59 أَتَيْتُ وَأَفْكَارِي مُشْتَتَةٌ وَفِي فُؤَادِي شُعْلٌ شَاغِلٌ فَهَوَ حَائِرُ
- 60 لَقَدْ صَاحَجَتْنِي طَارِقَاتٌ كَثِيرَةٌ وَهَمَّتْ هُمُومُ الدَّهْرِ وَالِدَّهْرِ جَائِرُ
- 61 وَقَدْ جِئْتُ أَشْكُو كُلَّ مَا عَنَّ لِي وَمَا عَرَانِي فَمَالِي عَيْرِكَ الْيَوْمَ نَاطِرُ
- 62 أَمْوَالِي أَعْرَاضِي لَدَيْكَ كَثِيرَةٌ وَخَرِكَ لَمْ يَكُنْزُهُ قَطُّ مُكَائِرُ
- 63 أَمْوَالِي إِنْ فَكَّرْتُ فِي الدِّينِ خَلَّتْنِي خَلِيًّا وَمَا قَلْبِي بِدِينِي عَامِرُ
- 64 وَإِنْ أَنَا فِي الدُّنْيَا تَفَكَّرْتُ حَامَرْتُ فُؤَادِي وَمَا إِنْ لِي سِوَاكَ مُخَامِرُ
- 65 تُصَيِّقُ أَخْلَاقِي بِكَثْرَةِ هَيْهَاتَا وَتُوسِّعُنِي دَهْرًا وَإِيَّيَ فَكَارُ
- 66 وَتَشْعَلُ بِالْأَرْزَاقِ فِكْرِي تَارَةً وَأَوْنَةً تَرْدَانُ عِنْدِي الْمَحَازِرُ
- 67 وَإِنْ أَنَا فِي الشَّيْطَانِ وَالنَّفْسِ وَالْهَوَى تَفَكَّرْتُ ضَاقَ الْكُونُ بِي وَالْمَحَاضِرُ
- 68 وَإِنْ أَنَا فِي الْأُخْرَى تَدَكَّرْتُ سَاعَةً وَفَكَّرْتُ نَفْسِي يَوْمَ تُبْلَى السَّرَائِرُ
- 69 وَأَبْصَرْتُ مَا أَقْوَى الْقُوَى مِنْ جَرَائِمِي وَعَايَنْتُ ظَهْرًا أَثْقَلْتُهُ الْجَرَائِرُ
- 70 بِكَيْتٍ وَهَلْ يُجِدِي الْبُكَاءُ امْرَأً عَوَى وَضَلَّتْ لَهُ أَبْصَارُهُ وَالْبَصَائِرُ
- 71 فَكُنْ يَا ابْنَ عَبَّاسٍ بِحَقِّ مُحَمَّدٍ عَلَيْهِ صَلَاةُ اللَّهِ مَا لَاحَ نَائِرُ
- 73 وَسَلْ لِي مِنَ الرَّحْمَنِ جَلَّ جَلَالُهُ صَلَاحَ أُمُورِي كُلِّهَا فَهَوَ قَادِرُ
- 74 وَتَعْجِيلَ مَا نَاجَيْتُكُمْ بِسْؤَالِهِ مِنْ الدِّينِ وَالدُّنْيَا وَمَا هُوَ حَاضِرُ

75	وَفِي النَّفْسِ حَاجَاتٌ سِوَاهَا قَدْ انْطَوَتْ	عَلَيْهَا مِنْ الْعَبْدِ الْفَقِيرِ الضَّمَائِرُ
76	وَتَأْمِيلُهُ تَعْجِيلُهَا دُونَ رَيْثَةٍ	كَمَا هُوَ عَنْكُمْ فِي الْوَرَى مُتَوَائِرُ
77	وَسَلَّ لِي أَيْضًا تَوْبَةً تَمَّحِّي بِهَا	كِبَائِرُ ذَنْبِي كُلُّهَا وَالصَّغَائِرُ
78	وَحَتْمًا جَمِيلًا يُنْتِجُ الْقَوَرَ بِالرِّضَى	إِذَا بُعِثَرْتُ يَوْمَ الْحِسَابِ الْمَقَائِرُ
79	شَفِيعِي إِلَيْكَ اللَّهُ جَلَّ جَلَالُهُ	وَمَنْ أَنَا جَارٌ عِنْدَهُ وَجَاوِرُ
80	مُحَمَّدُ الْمُحْمُودُ فِي كُلِّ أُمَّةٍ	فَمَا إِنَّ لَهُ فِي الْعَالَمِينَ مُنَاطِرُ
81	عَلَيْهِ صَلَاةُ اللَّهِ ثُمَّ سَلَامُهُ	وَرِضْوَانُهُ مَا طَارَ فِي الْأَفْقِ طَائِرُ
82	تُعَيِّمُ آلَ الْمُصْطَفَى وَصِحَابَهُ الْأُلَى	هُمُ نُجُومُ الْمُهْتَدِينَ الرَّوَاحِرُ
83	وَتَخْتَصُّ هَذَا الْخَبَرَ مَا اشْتَأَقُ شَائِقُ	وَمَا مَاسَتْ عُصُونَ نَوَاضِرُ
84	وَمَا سَارَ فِي الْأَفَاقِ نَجْمٌ وَمَا سَرَى	إِلَيْكَ ابْنُ عَبَّاسٍ جَمِيعُ وَسَائِرُ

1. Ey İbn Abbas! Geceleyin herkes sana (makama) yürüyor. Ben de senin makamına yürüyorum.

2. Hayatım boyunca seni özleyiyor ve ziyaret etmeyi istiyorum. Fakat hiç kısmet olmadı.

3. Umutlanıp her ne zaman size gelmek için develerimi hazırladığımda mutlaka bir engel çıkıyor.

4. Sana gelmeyi engelleyenin büyük günahlardan başka bir şey olduğunu sanmıyorum. Kader ona (bu konuda) yardım etti.

5. Acaba gözüm toprağını görür ve sakındığım şeylerden bu yeri görmekle şifa bulur muyum?

6. Sana özlemim iyice arttı. Büyük bir ihtimalle bugün ziyaret edeceğim.

7. Bazı alâmetler senin yaklaştığını bana haber verdi. Müjdeciler sana kavuşmayı müjdeledi.

8. Engelin yok olduğuna iyice inandım. Çünkü davetiniz bana ulaşmıştır. Niçin acele etmeyeyim?

9. Şiddetli bir şekilde azmettim. Ve izniniz ile size geldim. Çünkü kolaylıklar bana sağlandı.

10. İzin tam olmasaydı yola çıkmam kolay olmazdı. Yolculuğum bahtsızlıkla sonuçlanırdı.

11. İzin sizden tam olunca ızdırabım (özlemim) coştı. Ruhum ve bütün bedenim sizin için harekete geçti.

12. Sana doğru yolculuğa çıktığımda dünyanın Kisraları ve Kayserlerine sahip oldum.

13. Evet, bütün dünya kralları ve onların mülkleri senin sayende elde ettiğimden geri kaldı.

14. Mina'da bütün arzular beni karşıladı. Âlimin yaralarımı tedavi eder olduğuna inandım.

15. Arafat'ta arkasında bol yağmurlar bulunan bilgiler öğrendim.

16. Kera'da bütün faziletler onun fazileti ile döner oldu. Çünkü o (zorluklara karşı) çok cesur idi.

17. Kera hakkında dediler ki: “ O (o kadar yorucu bir yolculuktur ki) uykuyu giderir. Bağları çözdürür. Bineğe mahkûm eder. Sanki o hiç bitmeyecek bir yol gibidir.”

18. Allah'a hamd olsun. Lâkin ben bunlarla (zorluklarla) karşılaşmadım. Kudret sahibi Allah beni lütfuyla kuşattı.

19. Devenin üzerine bindiğimde yücelik ve hidayet hissettim. Allah'a şükrediyorum.

20. Kera yolu Hudâ cennetine götürdü. Uzaklaşarak sıkıntının gitmesinde şaşılacak bir şey yok.

21. Kânu-Menâzil'e yürüdüm. (Yürüme anımda) Yokuşlar kaybolduğunda inişler bana göründü.

22. Âlimin yanında, elçi Cibrîl'in etrafında döndüğü arzında bulundum.

23. Taif hoş, ne güzel memlekettir. Öyle ki onun üstünlüğü âlemde görülür.

24. Ravzasına doğru koşmaya başladım. Öyle Ravza ki içinde bulunduğu için yeryüzü bütün ufuklara karşı övünüyor.

25. Kapısında büyük bir heybet hissettim. Sıradan insanlar, hatta büyükler bile onun için eğilir.

26. Sevinç ve heybetten gözlerim doldu. Sevincin şiddetinden gözler ağlar.

27. Yardım ve fetihle beni karşıladı. O nura karşı perde ve örtüler kalktı.

28. Selman bana hizmetçi kılındı. O ki sabah akşam kapılarda bulunur.

29. Beni muhteşem bir evde misafir etti. İçinde kolaylık bulunan evinde bana (ikramlar) acele bir şekilde verildi.

30. Âlim yerine benim bütün işlerimi üstlendi. O aile ve akraba oldu.

31. Ey kimsenin inkâr etmediği Mustafâ'nın (SAV) amcaoğlu, sevgilisi ve arkadaşı!

32. Kendisiyle hadislerin kolaylaştığı ve tefsirlerin kolay anlaşıldığı ilimler denizi ey büyük âlim!

33. Ey Tercümânu'l-Kurân! (Bu konuda) Benzeri olmayansın. (İlimde) Senin yardımın olmaksızın her ilerleme eksiktir.

34. Ey ismi kendisiyle müsemmâ olan Allah'ın kulu! O ibadete gark olmuştur.

35. Ey bilgisi, denizler misali dolu olan tek otorite!

36. Ey geçmiş cömertlerin eşi, miskinlerin babası! Kapında boyun eğmişim.

37. Ey gecikmesizin binlerce veren! Yağmur bulutları bile (bu konuda) ona benzemez.

38. Ey kendisine gelenlerin ihtiyacını gecikmesizin gideren! O, ihtiyaçları gidermeye hemen koyulur.

39. Ey şehirler ve köylerin kendisini kabul ettiği büyük kerâmetler sahibi!

40. Ey kendisini izzetli, cömert ve iyi adamların (evlenmek için) seçtiği asaletli bayanların doğurduğu Hâşimî!

41. Ey kendilerinde babalarından geçen krallığın bulunduğu ilk Abbasi krallarının dedesi!

42. Ey geniş lütfunun denizinden bütün insanlara bolca akarak yayıldığı kimse!

43. Ey faziletin bütün çeşitlerini toplayan! Onları anlatmada nazım ve nesir eksik kaldı.

44. Kim semanın ufuklarındaki yıldızları sayabilir? Kim şiddetli bir şekilde yağarken yağmur tanelerini (elde etmeyi) isteyebilir?

45. Kim kum tanelerini ve çakıl taşlarını sayabilir? Kim deniz dolu iken denizi sınırlandırabilir?

46. Aczimi anlamak için (bu) bana yeter. Bu âciz kılan övgüler(i) anlamamak bile idraktır.

47. Ona zelil bir şekilde gelene ikramı onun fazilet ve yücelikleri (ni göstermesi bakımından) sana yeter.

48. Umde⁶⁸⁴ sahibinin rivayet ettiği nizam, şair olan herkes için büyük bir umdedir.

49. Bu (Umde) ondan güzel bir şiir rivayet etti. Zeyd, Amr ve Âmir (şiiirleri) ondan aldılar.

50. Yatağında bir gencin aklına sıkıntıları geldiğinde ve karanlık gecede düşünüp durduğunda,⁶⁸⁵

51. Sabah bana gelip, zamanın getirdiği sıkıntılar hususunda benden başka kendisine yardım edecek kimse bulamayınca,

52. Onun sıkıntısını yerinden ayrılmadan malımla giderdim ve geceleyin gelen sıkıntıdan kurtuldu.

53. O beni iyi (kendisine yardım edeceğimi) düşündüğü için asıl onun benim üzerimde lütfu var. Öyle düşündüğü için ben de ona şükrediyorum.

54. Dua eden kimsenin ve korkanın umduğuna kefil olan şiir Allah için ne güzeldir.

55. İbn Abbas gibiler sana tevazu gösterir, İbn Abbas gibilerin dışındakiler ise övünür.

⁶⁸⁴ Ebû Alî el-Hasen İbn Raşîk el-Ğayravânî'nin *el-'Umde fî Mehâsini's-Şi'r ve Âdâbih* adlı eseri kasdedilmektedir. Bkz: el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni't-Ğayyib*, s. 50.

⁶⁸⁵ el-Ğayravânî, *el-'Umde* adlı eserinde 50-53 arasındaki beytleri İbn Abbâs'a nispet etmektedir. Bkz: *el-'Umde*, I, 37.

56. İbn Abbas gibiler başına sıkıntı gelenlerin sıkıntısını giderir.

57. İbn Abbas gibiler kapısına gelenlere ve ondan her sıkıntıda yardım umanlara yardım eder.

58. Ey kendisini ziyaret edenlere yardım eden ve onların sıkıntısını gideren! Yemin olsun ki seni ziyaret edeceğim.

59. Düşüncelerim dağınık bir şekilde sana geldim. Gönlümde şaşkın iken onu oyalayan bir meşgale var.

60. Zamanın çok felaketleri ile geceledim. Zaman zâlim iken zamanın dertleri beni meşgul etti.

61. Hatırıma ve başıma gelen bütün şikâyetlerle geldim. Bugün senden başka (bana) bakacak kimse yok.

62. Ey Efendim! Sana arz ettiğim şeyler çoktur. Senin denizini bir damla bile artırmaz.

63. Ey Efendim! Dinde düşündüğümde beni kalbi dinle dolu olmayan boş (biri) sanırsın.

64. Dünyayı düşündüğümde dünya gönlüme yerleşir. (Oysaki) Gönlüme senden başka yerleşen yoktur.

65. Dünyanın çok kederi ahlâkımı (içimi) daraltır. Düşündüğümde belli bir zaman beni genişletir.

66. Bazen rızık konusunda zihnimi meşgul eder ve bazen de sakındığım şeyler güzel gelir.

67. Ben şeytan, nefis ve hevayı düşündüğümde âlem ve kaynakları bana dar gelir.

68. Ahirette kendimi bir an hatırladığımda ve sırların açığa çıkacağı gün nefsimi düşündüğümde,

69. Günahlarımın gücümü zayıflattığını ve suçların sırtımı ağırlaştırdığını gördüğümde,

70. Ağladım. Gözlerinin ve basiretinin kaybolduğu kimseye ağlamak fayda verir mi?

71. Ey İbn Abbas! Hz. Muhammed'in hakkı için aydınlatan (ay, güneş, yıldız) görüldüğü sürece,

72. İyileşmesi zor olan hastalıklarına tabip ol. Senin benzerin mâhir bir tabip yoktur.

73. Benim için Rahman Celle Celâluhû'dan bütün işlerimi düzeltmesini iste ki (zaten) O buna gücü yetendir.

74. Gizlice sizden istediğim din ve dünya ile ilgili şu andaki isteklerin (olması için) acele et.

75. (Bu) Fakir kulun gönlünde sakladığı başka ihtiyaçları da var.

76. Umduğu şeyleri geciktirmeksizin hemen ver. Çünkü senin âdetin bütün insanların bildiği gibi hemen vermektir.

77. Benim için ayrıca küçük büyük bütün günahlarımı silen bir tevbe iste.

78. Hesap Günü'nde kabirlerin içi dışına çıkarılacağı zaman senin rızanı kazandıran güzel bir sonuç ver.

79. Sana şefâatçim kıldığım Allah Celle Celâluhû ve yanında komşu olarak kaldığım,

80. Bütün ümmetlerde övülen Hz. Muhammed'dir. Onun âlemlerde bir benzeri yoktur.

81. Ufukta kuşlar uçtuğu sürece Allah'ın salâtı, selâmı ve rızası onun üzerine olsun.

82. (Yine Allah'ın salâtı, selâmı ve rızası) Mustafâ'nın âline ve ilk sahabelerin üzerine olsun ki, onlar hidayet üzere olan parlak yıldızlardır.

83. (Yine Allah'ın salâtı, selâmı ve rızası) Özlem duyanların sayısınca ve yaş dallar sallandığı sürece bu büyük âlime özeldir.

84. (Yine Allah'ın salâtı, selâmı ve rızası) Gökyüzünde yıldız yürüdüğü sürece geceleyin sana, -İbn Abbâs'a- gelenlerin üzerine olsun.

(Kâmil)⁶⁸⁶

- 1 يا مُقَلَّتِي هَذَا الْمَقَامُ الْأَكْبَرُ وَالرَّوَضَةُ الْعَنَاءُ فِيهَا الْمِنْبَرُ
- 2 وَالْمَسْجِدُ الْأَسْمَى الَّذِي مِحْرَابُهُ أَبَدًا عَلَى الْأَكْوَانِ طَرًّا يَفْحَرُ
- 3 هَذِي مَرَابِعٌ طَيِّبَةٌ الْعَرَّا أَلِي مِنْ طَيِّبِهَا طَابَ الشَّدَا وَالْعَنْبَرُ
- 4 هَذَا الْبُقَيْعُ وَذَاكَ أَشْرَفُ بُقْعَةٌ الْأُلُّ وَالْأَصْحَابُ فِيهَا أَفْبِرُوا
- 5 هَذَا النَّحِيلُ وَتِلْكَ دَارُ الْمُصْطَفَى أَفَلَا تَرَى الْأَنْوَارَ فِيهَا تَطْهَرُ
- 6 هَذَا الْمَكَانُ الْأَعْظَمُ الْأَسْمَى الَّذِي قَدْ كَانَ فِيهِ الْمُصْطَفَى يَتَعَوَّرُ
- 7 هَذَا وَحَقِّ اللَّهِ أَشْرَفُ مَنْزِلٍ قَدْ كَانَ جَبْرِيلَ لَهُ يَتَكَرَّرُ
- 8 هَذَا الرَّسُولُ الطَّاهِرُ الْأَخْلَاقِ وَالْأَعْرَاقِ وَهُوَ الْأَطْهَرُ
- 9 هَذَا الَّذِي جَمَعَ الْمَحَاسِنُ كُلَّهَا فَالْحُسْنُ فِيهِ كَامِلٌ لَا يُشْطَرُ
- 10 هَذَا الَّذِي مِنْ شَعْرِهِ اسْوَدَّ الدُّحَى وَابْيَضَّ مِنْ مَرَّاهُ فَجَرُّ نَيْرُ
- 11 هَذَا الَّذِي مِنْ وَجْنَتَيْهِ جَنَّةُ الْوَرْدِ النَّدِيِّ وَمِنْ لَمَاهُ الْكَوْثَرُ
- 12 هَذَا الْأَرْجُ الْأُدْعَجُ الطَّرْفِ الْكَجِيلُ الْأَبْيَضُ اللَّوْنِ الْأَعْرُ الْأَزْهَرُ
- 13 هَذَا أَسِيلُ الْحَدِّ أَقْبَى الْأَنْفِ أَرْ هِيَ الْقَدِّ يَخْكِيهِ الْقَضِيبُ الْأَزْهَرُ
- 14 هَذَا الَّذِي حَاكَى الْعَقِيْقُ شَفَاهُهُ إِذْ صَارَ يَخْكِي نَعْرَ فِيهِ الْجَوْهَرُ
- 15 هَذَا أَجَلُ الْخَلْقِ سَبْطُ الْخَلْقِ طَلَّقَ الْخَلْقَ لَيْسَ لَهُ نَظِيرٌ يُنْظَرُ
- 16 هَذَا الَّذِي قَدْ أَشْرَفَتْ مِنْ نُورِهِ أَنْوَارُ هَذَا الْكُونِ فَهُوَ الْعَنْصَرُ
- 17 هَذَا الَّذِي حُرِفَتْ لَهُ الْعَادَاتُ فِي كَمِّ مُعْجَزَاتٍ مَا رَأَاهَا الْمُبْصِرُ
- 18 هَذَا الَّذِي بَانَ لِمَوْلِدِهِ عَلَا مَاتَ وَأَيَّاتٍ عِظَامٌ تَبْهَرُ
- 19 هَذَا الَّذِي قَدْ أَحْمَدَتْ أَنْوَارُهُ أَنْوَارَ فَارِسَ بِنْسَ تِلْكَ الْأَنْوَارُ
- 20 هَذَا الَّذِي إِيْوَانُ كِسْرَى لَمْ يَزَلْ مُدُّ بَانَ نُورُ الْمُصْطَفَى يَتَكَسَّرُ
- 21 هَذَا الَّذِي قَدْ رَدَّ عَيْنَ قَتَادَةَ بَعْدَ الْعَمَى فَعَدَّتْ سَرِيْعًا تُبْصِرُ
- 22 هَذَا الَّذِي قَدْ أَتَى عَلَيْهِ اللَّهُ فِي التَّنْزِيلِ فِي كَمِّ آيَةٍ لَا تُنْكَرُ
- 23 هَذَا الَّذِي قَدْ أَنْزَلَتْ فِي شَأْنِهِ شَانِيكَ بَيْنَ النَّاسِ هُوَ الْأَبْتَرُ

⁶⁸⁶ eş-Şerakî, *er-Rihletu'l-Hicâziyye*, s. 470-472; el-Vedgîrî, *Şi'ru İbni't-Ṭayyib*, s. 55- 58.

24	هَذَا الَّذِي رُدَّتْ لَهُ شَمْسُ الضُّحَى	بَعْدَ الْمَغِيبِ وَشُقُّ بَدْرٍ أَنْوَرُ
25	هَذَا الَّذِي قَدْ جَاءَهُ ضَبُّ الْفَلَاحِ	مُتَكَلِّمًا وَكَذَا الْعِرَالُ الْأَعْفَرُ
26	هَذَا الَّذِي نَطَقَ الدِّرَاعُ لَهُ بِمَا	قَدْ صَمَّ مِنْ سَمِّ الْيَهُودِ يُخَيِّرُ
27	هَذَا الَّذِي فِي كَفِّهِ قَدْ سَبَّحَتْ	صُفْمُ الْحِجَارَةِ نَعَمَ تِلْكَ الْأَحْجَرُ
28	هَذَا الَّذِي قَدْ أَشْبَعَ الْجَيْشَ الْعَرَمَ	مِنْ صَوَاعِ بَلِّ صَوَاعِ أَكْثَرُ
29	هَذَا الَّذِي رَوَى الْخَمِيسَ بِصَاعِ مَا	ءِ فَارْتَوَى إِذْ أَشْبَعْتَهُ الْأَمْرُ
30	اللَّهُ أَكْبَرُ كَمَ لِهَذَا الْمُصْطَفَى	مِنْ مُعْجَزَاتِ حَدُّهَا لَا يُحْصَرُ
31	مَنْ ذَا يَحُدُّ الشُّهْبَ فِي أَفْقِ السَّمَاءِ	مَنْ ذَا يَعُدُّ الْقَطْرَ مَهْمَا يَطْرُ
32	مَنْ ذَا يَحُدُّ النَّبْتَ أَوْ يُحْصِي الْحَصَا	هَيْهَاتَ هَذَا الْأَمْرُ لَا يُنْصَوْرُ
33	فَتَنَعَّمِي يَا مُقَلَّتِي وَتَنَزَّهِي	هَذَا الَّذِي قَدْ كُنْتَ قَدَمًا تَنْظُرُ
34	وَابْكِي إِذَا مَا شِئْتَ أَوْ فَلْتَضْحَكِي	فَالْكُلُّ يُحْمَدُ وَالْمَشْوَقُ مُحْرَرُ
35	إِذْ عَادَةُ الْمُشْتَاكِ يَبْكِي دَائِمًا	إِنْ يَنْعَمُوا بِالْوَصْلِ أَوْ إِنْ يَهْجُرُوا
36	فَإِذَا دَنَوْا يَبْكِي مَخَافَاتِ النَّوَى	وَإِذَا نَأَوْا شَوْقًا هُمْ يَسْتَعِيرُ

1. Ey gözüm! (bak.) Bu en büyük makam ve içinde minber olan zengin bahçe(dir.)

2. Ve (bu) yüce mescit ki mihrâbını ebedi olarak bütün kâinata karşı övünmektedir.

3. Bu, amber ve hoş kokunun kokusunu kendisinden aldığı güzel Taybe'nin çayırlarıdır.

4. Bu, (Peygamberin) âli ve ashabının gömüldüğü en şerefli yer Bakî' dir

5. Bu, hurma ağaçları; bu da Mustafâ (SAV)'nın evidir. Işıkların onda görüldüğünü görmez misin?

6. Bu, içinde Mustafâ (SAV)'nın dinlendiği yüce ve büyük yerdir.

7. Bu, Allah'a yemin olsun ki Cibrîl'in gelip gittiği en şerefli evdir.

8. O, ahlâkı, huyu ve soyu temiz olan temizler temizi Rasûlü Tâhir'dir.

9. O, bütün güzellikleri (kendisinde) toplayandır. Güzellik onda tamdır, bölünmez.

10. O, gecenin karanlığını saçından, sabahın aydınlığını görünüşünden aldığı kimsedir.

11. O, ıslak gül bahçesinin güzelliğini yanaklarından, Kevser'in tatlılığını ağzının tatlı suyundan aldığı kimsedir.

12. O, kalemkaşlı, siyah ve sürme gözlü, beyaz, parlak renklidir.

13. O, düz yanaklı, kıvrık burunlu, parlak ve boyu çiçeğin sapına benzeyendir.

14. O, ağızındaki dişleri cevhere, dudağı (kırmızılıkta) akik taşına benzeyendir.

15. O, yaratılanların en yücesi, yaratılışı en mükemmel, ahlakı güzel ve benzeri görülmezdir.

16. O, kâinatın nurunun kendisinin nuruyla parlayandır ki o kâinatın aslıdır.

17. O, görenlerin gördüğü nice mucizelerle alışılmışın dışına çıkıldığı kimsedir.

18. O, dünyaya gelişi ile büyük ve harika alâmetlerin görüldüğü kimsedir.

19. O, nurlarıyla Fâris'in ateşini söndürdüğü kimsedir ki (bu) ateşler ne kötü ateştir.

20. O, Mustafâ'nın (SAV) nurunun ortaya çıkışı ile Kisra'nın sarayının yerle bir olduğu kimsedir.

21. O, Kâtâde'nin kör olduktan sonra gözünü yerine koyandır. Göz hızlı bir şekilde yeniden görür oldu.

22. O, Allah'ın kendisini inkâr edilemeyen nice ayetlerinde övdüğü kimsedir.

23. O, insanlar arasında şanı hususunda ebter (sonu kesik olan) denilen kimsedir ki -asıl ebter onu söyleyendir- hakkında ayet indirilen kimsedir.

24. O, güneş battıktan sonra tekrar kendisi için doğduğu ve parlak ayın yarıldığı kimsedir.

25. O, konuşmak üzere çöl kelerinin ve aynı şekilde beyazlığı kırmızılığından daha baskın olan ceylanın kendisine geldiği kimsedir.

26. O, Yahûdî'nin koyduğu zehrini haber vermek üzere (koyun) bacağına konuştuğu kimsedir.

27. O, avucunda tesbih eden taşların bulunduğu- ki o taşlar ne güzel taşlardır- kimsedir.

28. O, bir ölçek veya birçok ölçekle çok büyük orduları doyurandır.

29. O, bir ordunun susuzluğunu bir kapla gideren ve onları hurmalarla doyuran kimsedir.

30. Allahu Ekber! Bu Mustafâ'nın (SAV) nice mucizeleri vardır ki sonsuz, sınırsızdır

31. Kim gökyüzündeki yıldızları sayabilir? Ne kadar yağsa da yağmur tanelerini kim sayabilir?

32. Kim bitkiyi yahut çakıl tanelerini sayabilir? Bu iş ne kadar uzaktır. Tasavvur edilemez.

33. Ey gözüm! Faydalan ve seyret. Bu (güzellik) çok eskiden beri beklediğindir.

34. İster ağla ister gül. Her şey âşıktan hoş görülür. Âşık hürdür.

35. Çünkü âşık ister vuslât lütfuna ersin, isterse ayrı kalsın, sürekli ağlamak her zaman aşığın âdetidir.

36. Onlar yakın oldukları zaman ayrılmak korkusundan ağlıyor, uzak olduklarında da onların özelemlerinden gözleri yaşıyor.

(Basît)⁶⁸⁷

- 1 يَا رَبِّ يَا رَبِّ إِيَّيَّ مَسَّنِي الصَّرُّ وَحَارَبْتَنِي كُرُوبٌ دُوْحَهَا الطَّرُّ
- 2 عَدَّتْ عَوَادِي زَمَانِي غَيْرَ وَانِيَّةٍ عَلَيَّ حَتَّى اعْتَرَتْنِي الْكُرْبُ الْكُبْرُ
- 3 وَذَاكَ مِنْ شَوْمٍ مَا قَدَّمْتُ مِنْ عَمَلٍ إِذْ لَيْسَ لِي عَمَلٌ تَرْضَاهُ يُدَخِّرُ
- 4 وَغَيْرُ بَدْعٍ إِذَا مَا مَحْنٌ نَزَلَتْ بَعْدَ سُوءِ مُسِيءٍ لَيْسَ يَأْتَمُرُ
- 5 وَإِنَّمَا مَحْنٌ أَرْجُو بِهَا مِنْحًا مِنْ فَضْلِكَ الْوَافِرِ الْوَائِي وَأَنْتَظِرُ
- 6 يَا رَبِّ أَنْثَقَلْتَ الْأَوْزَارَ نَاصِيَتِي وَأَلَيْسَ لِي مَرْكًا يُرْجَى وَلَا وَرْدٌ
- 7 يَا رَبِّ أَقْوَى قُوَايِ الدَّنْبِ مُتَفَتِّرًا مَقَابِرِي وَأَنَا رُحْمَاكَ أَفْتَفِّرُ
- 8 يَا رَبِّ بِالْعَثِّ فِي الْعِصْيَانِ وَانْتَشَرَتْ مِنِّي الْمَعَاصِي وَمِنْكَ الْعَفْوُ مُنْتَشِرُ
- 9 يَا رَبِّ مَا لِي شَفِيعٌ أَرْجِيهِ سِوَى مَوْلَى شَفَاعَتُهُ كَنْزٌ وَمُدَخِّرُ
- 10 مُحَمَّدٍ أَحْمَدِ الْمُحْمُودِ مَنْ حُمِدَتْ مِنْهُ السَّرَائِرُ وَالْأَسْرَارُ وَالسَّيْرُ
- 11 وَسَارَ لِلْعَرْشِ وَالْكَرْسِيِّ وَقَتَّ سَرَى وَفَارَ مِنْ رَبِّهِ بِالرُّؤْيَةِ النَّظْرُ
- 12 وَحَارَ مَا لَمْ يَحْزُهُ فِي الْوَرَى مَلَكٌ وَلَا مَلِيكَ وَلَا جِنَّ وَلَا بَشْرُ
- 13 وَحَارَ مَا لَمْ يَحْزُهُ قَبْلَهُ أَحَدٌ وَقَابَلْتُهُ التَّهَانِي نَمَّ وَالْبَشْرُ
- 14 وَحُصَّ مِنْ رَبِّهِ بِالْمُعْجَزَاتِ فَكَمْ لَدَيْهِ مِنْ مُعْجَزَاتٍ لَيْسَ تَنْحَصِرُ
- 15 غَمَامَةُ الْأُفُقِ يَا مَا ظَلَلْتَهُ وَقَدْ زِدَّتْ لَهُ شَمْسُهُ وَشَقِيقُ الْقَمَرُ
- 16 وَمُعْجِزُ الدِّكْرِ كَمْ مِنْ مِصْفَعٍ لَيْسَ قَدْ رَامَهُ فَرَمَاهُ الْعَجِيُّ وَالْحَصْرُ
- 17 وَالضَّبُّ كَلَّمَهُ وَالْجِدْعُ حَنَّ لَهُ وَكَمْ أَجَابَتْ دُعَاءَ الْمُصْطَفَى الشَّجَرُ
- 18 وَالظُّبِّيُّ وَافَهُ يَشْكُو وَالْبَعِيرُ وَكَمْ عَلَيْهِ سَلِمَتِ الْجُدْرَانُ وَالْحَجْرُ
- 19 فِي كَفِّهِ سَبَحَتْ صُمُّ الْحِصَاةِ وَكَمْ مِنْهَا زُلْأَلٌ مَعِينٍ صَارَ يَنْفَعِرُ
- 20 وَالْعَيْنُ أَعْدَبَهَا بِرَبِّقِهِ وَسَخَا بِهَا وَعَاوَدَهَا مِنْ أَجْلِهِ الْبَصْرُ
- 21 وَكَمْ وَكَمْ رَاحَةٌ نِيلَتْ بِرَاحَتِهِ وَرَاحَ عَنْ ذِي السَّقَامِ السَّقْمُ وَالصَّرُّ
- 22 وَالْعَنْكَبُوتُ حَمَّتُهُ وَالْحَمَامُ عَدَّتْ تَحُومٌ حَوْلَ حِمَى غَارٍ بِهِ وَعَرُوا
- 23 وَالْجَيْشُ رَوَاهُ مِنْ دَعْوَتِهِ قَدَحٌ وَأَشْبَعْتُهُ بِذِكْرِ الْمُصْطَفَى ثَمْرُ

⁶⁸⁷ el-Vedgîrî, Şi 'ru İbni 't- Tayyib, s. 59-65.

- 24 وَكَيْفَ يُحْصَى الْحِصَى وَالنَّجْمُ وَالْمَطَرُ
وَكَمْ لَهُ مُعْجَزَاتٌ لَا يُحَاطُ بِهَا
- 25 وَيَقُولُهُ الْخَلْقُ إِنَّ قُلُوبًا وَإِنْ كَثُرُوا
وَإِذَا إِلَاهُ الْوَرَى أَتَى عَلَيْهِ فَمَا
- 26 فَمَا رَسُولَ إِلَاهِهِ كُنْ شَفِيعَ فَيَّ
فِيَا رَسُولَ إِلَاهِهِ كُنْ شَفِيعَ فَيَّ
- 27 تَتَابَعَتْ مِنْهُ عَوْرَاتٌ وَمَا سَكَتَتْ
رُوعَاتُهُ وَتَوَالَى عِنْدَهُ النُّكْرُ
- 28 قَدْ قَابَلَ اللَّهُ بِالْعَصِيَانِ مُنْهَمِكًا
فِي غَيْبِهِ إِذْ عَوْتُهُ النَّفْسُ وَالْأَشْرُ
- 29 مَا إِنْ نَحَاهُ نَحَاهُ لَأَ وَلَا وَرَعٌ
قَدْ رَاعَهُ بَلْ رَعَاهُ فِي الْهُوَى عَوْرُ
- 30 أَخْطَأَ وَأَخْطَلَ فِي قَوْلٍ وَفِي عَمَلٍ
وَلَمْ يُصِبْ فِي صَالِحَاتٍ فَطُّ تُعْتَبِرُ
- 31 وَإِنْ دَعْتَهُ إِلَى الْخَيْرَاتِ دَاعِيَةً
وَوَيْ وَإِنْ تَدْعُهُ لِلشَّرِّ يَبْتَدِرُ
- 32 وَإِنْ أَلَمْتَ مِلِمَاتِ الزَّمَانِ بِهِ
دَعَا وَإِنْ كُشِفَتْ يَسْتَهْوِيهِ الْبَطْرُ
- 33 أَمِيرُهُ النَّفْسُ وَالشَّيْطَانُ بَيْنَ هَوَى
يَهْوِي بِهِ جَدُّ تَقْوَاهُ وَيَعْتَبِرُ
- 34 مَنْ دَا سِوَاكَ هَذَا الْعَبْدِ يَرِحْمُهُ
يَا خَيْرَ مَنْ يَمْتَنُهُ الْبَدْوُ وَالْحَضْرُ
- 35 إِنْ لَمْ تَكُنْ يَا رَسُولَ اللَّهِ تُنْقِدُنِي
مِمَّا افْتَرَفْتُ وَإِلَّا كَيْفَ أَعْتَذِرُ
- 36 حَاشَاكَ حَاشَاكَ يَا مَوْلَايَ تُهْمَلِي
وَلِي إِلَيْكَ الْبِجَاءَاتُ وَلِي ضُرُّ
- 37 وَلِي إِلَيْكَ انْتِسَابَاتٌ بِتَسْمِيَّتِي
مُحَمَّدًا وَذِمَامٌ لَيْسَ يُخْتَفَرُ
- 38 وَلِي جَوَارٌ بِأَعْتَابٍ حَلَلْتُ بِهَا
فَعِنْدَهَا الْعَرْشُ وَالْكَرْسِيُّ يُخْتَفَرُ
- 39 وَلِي مَدَائِحُ فِي عُيَاكَ تُخْبِرُنِي
بِأَهْمَا نَالَهَا مِنْ سَيِّئِكَ الظَّفَرُ
- 40 وَلِي رَسَائِلُ فِي فَضْلِ الصَّلَاةِ عَلَيْهِ
كَ وَالسَّلَامِ وَمَا فِي ذَاكَ قَدْ ذَكُرُوا
- 41 وَكُلَّهَا يَا رَسُولَ اللَّهِ بَيْنَ يَدَيَّ
نَجْوَايَ قَدَّمْتُهَا لِلْعَمُوِّ تَمْتَطِرُ
- 42 فَانظُرْ لِمَنْ لَادَ بِالْأَبْوَابِ مُطْرَحًا
وَاسْمِعْ لَهُ وَأَجْرُهُ إِنَّهُ وَجِرُ
- 43 وَسَلْ لَهُ اللَّهُ فِي عُفْرَانِ زَلَّتِهِ
حَتَّى يَعُودَ وَكُلُّ الدَّنْبِ مُعْتَفَرُ
- 44 وَفِي خِتَامٍ جَمِيلٍ طَيِّبٍ حَسَنِ
فِيالْخِتَامِ يَتِمُّ الْقَصْدُ وَالْوَطْرُ
- 45 وَامْنَحْهُ مِنْ كُلِّ مَعْلُومٍ حَقِيقَتُهُ
حَتَّى يَرَى صَدْرَهُ كَالْبَحْرِ يَزْدَخِرُ
- 46 وَاكْشِفْ لَهُ الْحُجْبَ فِي لُفْيَاكَ حَتَّى يَرَى
جَمَالَ وَجْهِكَ مَا إِنْ عَنْهُ يَسْتَبِرُ
- 47 وَاشْعَلْهُ بِاللَّهِ فِي سِرِّ وَفِي عَلَنِ
عَمَّا سِوَاهُ فَمَا فِي غَيْبِهِ سُرُرُ
- 48 وَاجْبُرْهُ مِنْ كُلِّ كَسْرٍ وَازْدُرْدَنَّ عَلَيْهِ
بِ الْمَعَارِفِ بِتَلْوَاهَا فَيَنْجَبِرُ

49	وَافْتَحْ عَلَيَّ فُتُوحَ الْعَارِفِينَ وَكُنْ لَهُ وَلِيًّا فَمَنْ وَالَيْتَ يَنْتَصِرُ
50	وَاجْعَلْ بَاعِلِي عَلَا الْفِرْدَوْسِ مَنْزِلَهُ فَضَلًّا فَيَزِدَادُ مِنْ جِوَارِكِ النَّظَرِ
51	تِلْكَ الزِّيَادَةُ وَالْحُسْنَى فَلَا عَجَبُ إِنَّ نِلْتَهَا بِالَّذِي سَمَتْ بِهِ مُضَرُّ
52	صَلَّى عَلَيْهِ إِلَاهُ الْعَرْشِ مَا طَلَعَتْ شَمْسٌ وَمَا أزدَهَرَتْ فِي الْأَفُقِ الرَّهْرِ
53	يَا رَبِّ شَفِّعْهُ بِي وَأَقْبِلْ شَفَاعَتَهُ فَجَاهُهُ رَبَّنَا لَدَيْكَ مُعْتَبِرُ
54	وَأَنْتَ قُلْتَ وَلَوْ أَنَّهُمْ وَأَنَا قَدْ جِئْتُهُ فَأَنَا إِلَيْهِ مُخْتَصِرُ
55	وَلِي مَقَاصِدُ لَا تَخْفَى عَلَيْكَ وَقَدْ أَبْدَيْتَ بَعْضًا وَجُلُّ الْقَصْدِ مُسْتَبِرُ
56	فَأَمُنْ عَلَيْنَا وَبَلِّغْنَا مَقَاصِدَنَا بِأَسْرِهِا رَبِّ بَحْرِ الْبِرِّ مُسْتَجِرُ
57	وَكُلُّ مَا قَدْ طَلَبْنَا فَاقْضِهِ عَجَلًا وَضِعْفَهُ فَعَيْتُ الْفَضْلِ مُنْهَمِرُ
58	وَكُنْ لَنَا رَبِّ فِي دُنْيَا وَآخِرَةِ فَإِنَّا بِرَسُولِ اللَّهِ نَنْتَصِرُ
59	وَاشْتَمَلْ إلهِي بِمَا نَرْجُو مَشَائِحِنَا وَوَالِدَيْنَا فَإِنَّا لَهُمُ أَثَرُ
60	وَاشْتَمَلْ أَحِبَّتَنَا طَرًّا وَجِيرَتَنَا وَالْمُسْلِمِينَ وَمَنْ غَابُوا وَمَنْ حَضَرُوا
61	وَصَلِّ صَلَاةً عَلَى خَيْرِ الْوَرَى وَعَلَى الْأَصْحَابِ وَالْآلِ مَنْ هُمْ فِي الدُّجَى عُرُّ
62	مَشْفُوعَةٌ بِسَلَامٍ عَرَفُهُ عَبْقُ مِنْ عِطْرِهِ يَسْتَعِيرُ الْعَنْبُرُ الْعَطْرُ
63	مَا قَامَ عُصْنٌ عَلَى سَاقٍ فَمَيَّلَهُ رِيحُ الشَّمَالِ لِكَيْ يَلْتِمَهُ النَّهْرُ
64	وَمَا بَكَتْ سَحْبُ الْأَفَاقِ هَامِيَةً فَضَحِكْتُ لِبُكَاءِ آمَاقِهَا الرَّهْرِ
65	وَمَا تَوَسَّلَ بِالْمُخْتَارِ دُو قَلْبِي فَعَادَ تَقْدُمُهُ حَاجَاتُهُ تَفْرِ
66	وَمَا شَدَا مَنْ أَصْرَتُهُ ضَرُورَتُهُ يَا رَبِّ يَا رَبِّ إِنِّي مَسْتَبِي الضَّرُّ

1. Yâ Rabbi! Yâ Rabbi! Bana zarar dokundu ve ardı ardına gelen sıkıntılar ve musibetler bana savaş açtı.

2. Zamanın getirdiği sıkıntılarım yılmaksızın bana saldırdı. Hatta büyük sıkıntılar başıma geldi.

3. Bu sıkıntılar yaptığım şeyin uğursuzluğundandır. Çünkü benim razı olacağın biriktirilmiş bir amelim yok.

4. Günahkâr bir kulun günah işlediği ve emre uymadığında başına sıkıntılarının gelmesinde şaşılacak bir şey yoktur.

5. Ki bunlar karşılığında çok ve herkese yeten lütfundan ihsanlar umduğum ve beklediğim sıkıntılardır.

6. Yâ Rabbi! Günahlar alnımı ağırlaştırdı. Sığınmayı umduğum ve (ondan) kaçacağım bir yerim yok.

7. Yâ Rabbi! Yoksulluğuma muhtaç bir halde en büyük gücüm günahdır. Ve ben de (zaten) senin rahmetine muhtacım.

8. Yâ Rabbi! Günah işlemekte aşırı gittim. Benim günahlarım yayıldı. Senin de affin yayılmıştır.

9. Yâ Rabbi! Şefâati saklanan hazine olan bir efendiden (Hz. Peygamber'den) başka (şefâatini) umduğum bir şefaatçi yoktur.

10. (O) gizli (halleri), sırları ve sîreti övülen Muhammed, Ahmed, Mahmûd'dur.

11. (O) İsrâ gecesinde arş ve kürsüye gitti ve Rabbini görmeye mazhar oldu.

12. Yaratılmışlardan melek, melik, cin ve de insanın elde edemediği şeyi elde etti.

13. Kendisinden önce kimsenin elde edemediğini elde etti. Orada onu tebrikler ve müjdelere karşıladı.

14. Rabbi ona nice mucizeler verdi. Onun sınırlandırılmayan nice mucizeleri var.

15. Defalarca gök bulutları onu gölgeledi. Güneş onun için döndürüldü ve ay yarıldı.

16. Nice fasih dil sahibi Kur'an mucizesi gibi bir mucize getirmeye kalkıştı. Onlarda beyan sınırlı olduğu için güç yetiremediler.

17. Keler onunla konuştu, kütük onun için inledi. Mustafâ'nın (SAV) çağrısına nice ağaç cevap verdi.

18. Ceylan ona geldi, deve şikâyette bulundu. Nice duvar ve taşlar ona selam verdi.

19. Avucunda sağır taşlar tesbih etti. Nice tatlı su da fişkirir oldu.

20. Gözü tükürüğü ile pislikten temizledi. Onun sayesinde göz tekrar görür oldu.

21. Onun eliyle nice nice rahatlıklar elde edildi. Hastadan hastalık ve zarar uzaklaştı.

22. Örümcek ağ ördü. Güvercin içine girdikleri mağaranın etrafında dönmeye başladı.

23. Onun çağrısı (duası) ile bir kap suyla ordunun susuzluğu giderildi ve (ordu) Mustafâ'nın (SAV) zikri (sayesinde) hurmalar ile doydu.

24. Onun nice mucizeleri vardır ki sınırlandırılmaz. Çakıl taşları, yıldız ve yağmur (taneleri) nasıl sayılabilir ki?

25. İnsanların İlâhı (Rabbi) onu övdükten sonra yaratılmışlar az olsun çok olsun (ona övgüde) ne diyebilirler ki?

26. Ey Allah'ın Rasûlü! Dünya ve lezzetleri kendisinden kaybolan,

27. Kendisinde kusurları ard arda gelmiş ve kötülükleri bulunan,

28. Nefs ve kibrin günaha saptırmasıyla isyana dalmış bir şekilde Allah'a kavuşan bir gence şefâat et.

29. Ne akli ne de önem verdiği takva onu (günahtan) nehyetti. Bilakis körlüğü onu hevaya sürükledi.

30. Söz ve davranışta hata etti ve hiçbir muteber salih amel yapmadı.

31. Bir davetçi onu iyiliklere çağırdığında yavaş davranır. Kötülüğe çağırdığında ise acele eder.

32. Zamanın felaketleri başına geldiğinde dua eder, (felaketler) kaldırıldığında kibir onu yoldan çıkartır.

33. Emiri nefis, şeytan ve hevâdır. Onda bulunan takvayı yolda kaybettirir.

34. Ey bedevi ve medenînin kendisine yöneldiği en hayırlı! Senden başka bu kula kim merhamet eder?

35. Ey Allah'ın Rasûlü! Sen işlediğim günahlardan beni kurtarmazsan nasıl özür dilerim.

36. Ey Efendim! Beni ihmal etmezsın. Çünkü zarara uğradığımda sana yalvardım.

37. İsmim Muhammed olduğu için seninle bir bağım, başkaları tarafından çiğnenmeyen bir emânım var.

38. Yerleştiğim bir kapı eşiği var. Onun karşısında arş ve kürsü küçümsenir.

39. Senin yüceliğin hakkında övgülerim vardır. (O övgüler) Bana kabul ettiklerinin arasında olmayı haber veriyor.

40. Sana salât ve selâmın fazileti konusunda söyledikleri hakkında risâlelerim var.

41. Yâ Rasûlallah! Hepsini affına vesile olması için dua etmemden önce sunuyorum.

42. Kapılarına sürünerek sığınan kimseye bak. Onu dinle ve koru; çünkü o endişelidir.

43. Hatalarının affedilmesi için Allah'tan (af) iste. Ta ki bütün günahlardan bağışlanarak dönsün.

44. İyi ve güzel bir sonuçta hedefler ve arzular tamam olur.

45. Bütün ilmî hakikatlerini ona bağışla. Ta ki göğsünü, coşkulu deniz gibi görsün.

46. Sana kavuştuğunda perdeyi onun için kaldır. Ta ki yüzünün güzelliğini perdesiz bir şekilde görsün.

47. Gizli ve açıkta onu Allah ile meşgul et. Başkasıyla meşgul etme. Çünkü onun dışında mutluluk yoktur.

48. Her hastalığımı tedavi et. Bilgileri ona ardı ardına ver ki onu okusun, hastalığımı gider.

49. Ona ariflerin fetihlerini aç. Ve ona dost ol. Sen kime dost olursan o kazanır.

50. Senden bir lütuf olarak onun yerini Firdevs'in en yüce yerinde kıl. Senin katında (sana) bakması artsın.

51. Bu ziyade ve en güzelidir. (Bunu) Mudar (kabilesinin) yücelme sebebi (Hz. Peygamber) sayesinde elde etmemde şaşırarak bir şey yok.

52. Güneş doğdukça ve ufukta yıldız parladıkça Arşın Rabbi'nin salâtı onun üzerine olsun.

53. Yâ Rabbi onu bana şefâatçi kıl. Şefâatini kabul et. Rabbimiz! Onun şanı katında itibarlıdır.

54. (Ya Rabbi) Sen dedin ki: “Şayet onlar.....” (Ya Rabbi) Ben ona geldim ve onun huzurundayım.

55. Sana gizli olmayan isteklerim vardır. Birazını ortaya koydum, çoğu isteği gizledim.

56. Akan iyilik denizinin Rabbi! Bize lutfet. Bizi bütün isteklerimize ulaştır.

57. Bütün isteklerimizi acele bir şekilde ver. Ve onu artır. Çünkü lütfun yağmuru bol yağar.

58. Dünya ve ahirette bizimle ol. Çünkü biz Rasûlullah'ın sayesinde kazanırız.

59. Umduklarımıza hocalarımız ve babalarımızı da dâhil eyle. Çünkü biz onların eseriyiz.

60. Bütün sevdiklerimizi, komşularımızı ve (şu an) olan olmayan bütün Müslümanları da dâhil et.

61. Yaratılmışların en hayırlısına, karanlık gecede bir yıldız olan âl ve ashabına salât olsun.

62. Beraberinde ıtır ve amberin kokusunu kendisinden aldığı hoş bir koku ile selam olsun.

63. Nehri öpmesi için (ağacın) gövdesi üzerindeki dalları meylettiren kuzey rüzgârı estiği sürece;

64. Gökyüzü bulutlarının yağarak ağladığı, onun ağlamasına çiçeklerin güldüğü sürece;

65. Sıkıntıda olanların Hz. Peygamber'e tevessül edip ihtiyaçları yerine getirilmiş bir halde döndüğü sürece;

66. Bir kimsenin ihtiyaçlarının kendisine zarar verip de "Yâ Rabbi Yâ Rabbi! Şüphesiz ki bana bir sıkıntı dokundu." dediği sürece (salât ve selâm olsun.)



(Kâmil)⁶⁸⁸

1 إِيَّاكُمْ مَا لَا يَخْطُرُ فِي خَاطِرٍ كَلًّا وَمَا لَا يُبْصِرُ
 2 وَجَزَائِهِمْ فِي هَذِهِ الدُّنْيَا مَا شَاءُوا مِنَ الْخَيْرِ الَّذِي لَا يُحْصَرُ
 3 وَأَبَاحَهُمْ بِجُبُوحَةِ الْفِرْدَوْسِ فِي يَوْمِ الْقِيَامَةِ سَارِعُوا أَوْ قَصَّرُوا

1. Onların mükâfatı hiçbir akla gelmeyen ve görünmeyendir.
2. Onların bu dünyadaki ödülleri (hiçbir şekilde) sınırlanılmayan istedikleri hayırlardır.
3. Onlara Kıyamet Günü'nde Firdevsin ortasını garanti etti. İster acele edin isterse ağır davranın.

⁶⁸⁸ eş-Şerakî, *er-Rihletu'l-Hicâziyye*, s. 92-93; el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni't-Ṭayyib*, s. 67.

(Hafîf)⁶⁸⁹

الشُّرُورُ	وَتَنَأَى	الْمَى	وَتَتِمُّ	وَالشُّرُورُ	الهُنَّا	يَدُنُو	فَهُنَّاكَ	1
مَبْرُورُ	حَجُّهُ	ذَاكَ	لِي	قِيلَ	مَا	إِذَا	حَبِيرٍ	بِكُلِّ
الشُّرُورُ	تَمَّ	الصَّلَاةُ	عَلَيْهِ	طُرّاً	الْوَرَى	حَبِيرٍ	قَبْرِ	زُرْتُ
							وَإِذَا	3

1. Orada sevinç ve mutluluk yaklaşır ve istekler tamamlanır, kötülükler uzaklaşır.

2. Bana haccı Allah katında makbuldür denildiğinde bütün hayırları elde ederim.

3. Bütün yaratılmışların en hayırlısının kabrini ziyaret ettiğim zaman mutluluklar tamamlanır. Salâtu selâm onun üzerine olsun.

⁶⁸⁹ eş-Şerakî, *er-Rihletu'l-Hicâziyye*, s. 179; el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni't- Tayyib*, s. 67-68.

(Kâmil)⁶⁹⁰

- 1 وَوَأَفَيْتُ مَا بَيْنَ الظُّهْرِ وَالْعَصْرِ ضَرِيحَ إِمَامِ العَارِفِينَ أَبِي بَكْرٍ
- 2 وَجَدَدْتُ فِي الوَادِي الطَّهَارَةِ سَائِلًا مِنَ اللَّهِ تَطْهِيرِي مِنَ الذَّنْبِ وَالْوِزْرِ
- 3 وَصَلَّيْتُ فِيهِ الظُّهْرَ وَارْتَحْتُ سَاعَةً وَصَلَّيْتُ أَيْضًا فِيهِ رَكَعِي العَصْرِ
- 4 وَأَقْبَلْتُ أَدْعُو اللَّهَ جَلَّ بِجَاهِهِ يُبَسِّرُ لِي فِي كُلِّ مَا أَرْجِي أَمْرِي
- 5 وَبِمَنْحِي التَّيْسِيرِ مِنْهُ تَفَضُّلاً فَرَّقِي تَعَالَى يُبَدِّلُ العُسْرَ بِاليُسْرِ
- 6 إِلَى أَنْ أَرَى فِي مَكَّةٍ مُتَمَائِلًا تَمَائِلَ رَهْوِ الوَصْلِ لَا مِيلَةَ الكِبْرِ
- 7 وَمِنْ بَعْدِهَا أُمْسِي بِطَيْبَةٍ طَيِّبًا أُجَارُ إِذَا جَاوَزْتُ طَهَ مِنْ الجُورِ
- 8 أُعْفِرُ خَدَي حَوْلَ تَرْبَةِ أَحْمَدٍ فَتَرْبُ رَسُولِ اللَّهِ أَزْهَى مِنَ التَّيْرِ
- 9 وَطَيْبَةٍ كُلِّ الطَّيِّبَاتِ بِطَيْبِهَا تَفُوخُ فَلَا تَسْأَلُ عَنِ العَنْبَرِ الشَّخْرِي
- 10 فَتَسْأَلُ مَوْلَانَا بِجَاهِ مُحَمَّدٍ وَطَيْبَةٍ وَالبَيْتِ الحَرَامِ وَالبَحْرِ
- 11 بِمَنْ عَلَيْنَا بِالْوُصُولِ إِلَيْهِمَا جَمِيعًا بِلَا قَطْعٍ يَكُونُ وَلَا حِجْرٍ
- 12 وَيُزْفِدُ هَذَا الوَفْدَ مِنْ فَيْضِ رِفْدِهِ بِمَا أَمَلُوا فِي ذَا المَقَامِ مِنَ الخَيْرِ
- 13 إِلَى أَنْ يَفُوزُوا فِي مِيٍّ بِمَنَاهُمْ وَيُمنَحُ كُلُّ مَنْهُمْ رَابِعَ التَّجْرِ
- 14 وَيُسْعِدُهُمْ فِي طَيْبَةٍ طَيْبٍ سَعْدِهِمْ بِرُزْوَةِ خَيْرِ العَالَمِ النَّائِلِ اليَّرِّ
- 15 مُحَمَّدِ المَحْمُودِ فِي الكُتُبِ كُلِّهَا بِالسِّنِّ أَهْلِ الأفُقِ وَالبَحْرِ وَالبَرِّ
- 16 وَإِنْ مَدَحَ المَوْلَى الكَرِيمُ بِنَفْسِهِ سَنَا حُلُقِهِ المَمْدُوحِ فِي مُحْكَمِ الدِّكْرِ
- 17 فَمَادَا يَقُولُ المَادِحُونَ بِأَسْرِهِمْ وَوَلَوْ مَلَأُوا الأفَاقَ بِالحَمْدِ وَالشُّكْرِ
- 18 عَلَيْهِ صَلَاةُ اللَّهِ مَا حَنَّ شَائِقِي إِلَيْهِ وَمَا أَعَيْتُ مَدَائِحُهُ فِكْرِي

1. Öğle ve ikinci arası ariflerin imamı Ebûbekr'in türbesinde bulundum.

2. Vadide Allah'tan günahımı temizlemesini isteyerek yeniden temizlendim.

3. Öğle namazını orada kıldım, bir saat dinlendim ve yine orada ikinci namazının iki rekâtını kıldım.

⁶⁹⁰ eş-Şerakî, *er-Rihletu'l-Hicâziyye*, s. 204-205; el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni't- Tayyib*, s. 68-69.

4. Bütün umduğum işlerimi kolay kılması için (Ebubekir'in) hürmetine Allah'a yönelerek,

5. Katından bir lütuf ile kolaylığı bana lütfetmesi (için) dua ettim. Çünkü Yüce Rabbim zorluğu kolaylığa çevirir.

6. Mekke'de kibrin değil, kavuşmanın verdiği (sevinç) ile salınarak görüneceğime kadar(Rabbim zorluğu kolaylığa çevirir.)

7. Ondan sonra Medine'de temiz olarak bulunurum. Tâhâ'ya komşu olduğumda zulümden korunurum.

8. Yanaklarımı Ahmed'in toprağına sürerim. Çünkü Allah Rasûlünün toprağı altından daha parlaktır.

9. Bütün güzelliklerin kendi kokusuyla yayıldığı Taybe'de Şihr⁶⁹¹ amberini arama.

10. Mevlâmızdan Hz. Muhammed, Taybe, Beytullah ve Haceru'l-Esved'in hürmetine,

11. O ikisine (Mekke ve Medine) yasaksız ve kesintisiz bir şekilde hepimizin ulaşmasını lütfetmesini,

12. Allah'ın bu (hac) kabile (sine) bu makamda umdukları hayırları, bol lütfu vermesini,

13. Mina'da isteklerini elde etmelerini ve onların hepsine kazanan bir ticaret vermesini,

14. Âlemlerin en hayırlısı, iyiliği elde eden (Muhammed'in) ziyareti ile Taybe'de onlara güzel bahtların verilmesini istiyoruz.

15. (Yine) Deniz ve kara ehlinin dilleriyle bütün kitaplarda övülen Muhammed'in (ziyareti ile Taybe'de onlara güzel bahtların verilmesini istiyoruz.)

⁶⁹¹ "العنبر الشحري: منسوب إلى شحر عمان وهو ساحله" Zemaşşerî bu sözüyle güzel koku anlamına gelen bu sözcüğü kokusuyla meşhur Ummân'ın bir bölgesine nispet etmektedir. Bkz: Ebu'l-Kâsım Mahmud b. Ömer b. Muhammed ez-Zemaşşerî, *Esâsu'l-Belâğâ*, thk. Muhammed Bâsil 'Uyûnu's-Sûd, 1.b., Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1988, I, 496; ayrıca bkz: Şihâbuddîn Ebû Abdillâh Yâkut İbn Abdillâh er-Rûmî el-Hamevî, *Mu'cemu'l-Buldân*, 2.b., Dâru Şâdır, Beyrut, 1995, III, 327.

16. Kerîm Mevlâ Kuran'da bizzat kendisi onun yüce ahlakını övmüşse,

17. Övgüde bulunanların hepsi şayet (ona) övgü ve şükür ile ufukları doldursa bile ne diye bilirlir ki!

18. Onu özleyen kimse özlediği ve onun övgüsü zikrimi meşgul ettiği sürece Allah'ın salâtı onun üzerine olsun.



(Vâfir)⁶⁹²

1 وَتَبَدَّتْ فِي قَطِيعِ كَالصُّوَارِ فَنَاءَ عَرَفُهَا نَشْرُ الصُّوَارِ

1. Bir ceylan sürüsü gibi bir sürüde gözüktü. Bir kız ki ondan yayılan koku misk gibidir.

⁶⁹² eş-Şerakî, *Şerhu Kifâyeti'l-Mutehaffız*, s. 352; el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni't-Ṭayyib*, s. 69.

(Tavîl)⁶⁹³

1 إِلَى أَنْ بَدَأَ وَجْهَهُ الصَّبَاحِ كَأَنَّهُ مُحَمَّدُ الْمَسْنَوِيُّ نَجَلُ أَبِي بَكْرٍ

1. Sabahın yüzü görüldüğünde sanki o Ebu Bekir'in neslinden Muhammed Mesnâvi'dir.

⁶⁹³ el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni't-Ṭayyib*, s. 70.

(Tavîl)⁶⁹⁴

1 وَنَظَفَرُ فِي أُمِّ الْقُرَى بِمُنَى الْقُرَى وَيُمْسِي الْقَرَا حِفًّا مِنْ الثَّقَلِ وَالْوَزْرِ
2 وَعِنْدَ ضَرِيحِ الْمُصْطَفَى نَجْدُ الْوَفَا بِمَاءِ الصَّغَا يَشْفِي مِنَ الْإِثْمِ وَالْوَزْرِ

1. Ümmü'l Kurâ'da umduğumuz ziyafetleri elde ederiz. (Böylece) Sırt ağır yük ve günahtan hafifler.

2. Mustafâ'nın (SAV) kabrinde vefâ buluruz. Safa suyu günahı ve ağır yükü yok eder.

⁶⁹⁴ el-Vedğîrî, Şi'ru İbni't-Şayyib, s. 70.

(Vâfir)⁶⁹⁵

1	وَجِئْتُ بِكُلِّ مَا أَعْبَى وَأَعْوَزُ	أُوْمُ بِهِ مَقَامَ الشَّيْخِ مَحْرُزُ
2	وَأَنْزَلَ عِنْدَهُ آمَالَ رَكْبِ الْحَجِّ	فَلَا يَخَافُ وَلَيْسَ بِشَأْزُ
3	فَإِنَّ مَقَامَهُ فِي فُطْرٍ تَارَا	لِأَذْوَارِ الرَّجَا مَا زَالَ مَرْكَزُ
4	فَيَا مُوَلَى الْمَوَالِي هَذَا وَفَدُ	نَوَى الْبَيْتِ الْحَرَامِ وَمَا تَشَمَّرُ
5	وَأَنْتَ أَمْرَتْ بِالِدَعَوَاتِ رَبِّي	وَأَنْتَ أَجَلُّ مَنْ أَنْجَى وَأَنْجَزُ
6	فَنَسْأَلُ مِنْ نَدَاكَ الرَّحْبِ وَصَلَاً	إِلَى الْحَرَمَيْنِ تَوْصِيلاً مُعَزَّزُ
7	بِحَقِّ مُحَمَّدٍ خَيْرِ الْبَرَايَا	وَأَفْضَلِ مَنْ تَسَامَى أَوْ تَعَزَّزُ
8	وَمَنْ فَاقَ الْأَنَامَ بِلَا اشْتِرَاكِ	وَحَازَ الْمَجْدَ أَجْمَعَهُ وَأَخْرَزُ
9	عَلَيْهِ اللَّهُ صَلَّى كُلَّ حِينٍ	وَسَلَّمَ مَا انْتَهَى عُصْنُ وَمَا اهْتَزُ
10	وَوَالِي بِالرِّضَى الْأَصْحَابِ طَرَاً	وَأَلِ الْمُصْطَفَى وَالشَّيْخِ مَحْرُزُ

1. Bütün fakirliğim ve yorgunluğumla geldim ve onlarla Şeyh Mahez'ın makamına yöneldim.

2. Hac kafilesinin emelleri onun yanında indirildi. (Hac kafilesi) Ne korkar ne de endişe eder.

3. Onun makamı Tâzâ'dadır. Hâlâ isteklerin etrafında döndüğü merkez durumundadır.

4. Ey Efendilerin Efendisi! Bu Beyti Haram'a niyet eden ve sıkılmayan bir kafiledir.

5. Rabbim sen dua etmeyi emredersin. Sen (insanları) kurtaran ve (isteklerini) yerine getiren yücesin.

6. Haremine başarılı bir şekilde ulaşmayı geniş lütfundan isteriz.

⁶⁹⁵ eş-Şerakî, *er-Rihletu'l-Hicâziyye*, s. 205-206; el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni't- Tayyib*, s.71-72.

7. İnsanların en hayırlısı, en faziletli, en yüce ve izzetlisi, Hz. Muhammed hakkı için,

8. Benzersiz bir şekilde bütün insanlardan üstün ve bütün övgüleri hak eden (Hz. Muhammed hakkı için),

9. Dallar sallandığı ve hareket ettiği sürece Allah'ın salât (ve selâmı) her zaman onun üzerine olsun.

10. (Yine selam) Onun rızasını kazanan bütün sahabeye, Hz.(Muhammed) Mustafâ'ya, âline ve Şeyh Mağrez'e olsun.



(Kâmil)⁶⁹⁶

1 لَمَّا تَسَتَّرَ إِذْ رَأَى مُقْبِلًا عَنِّي زَعِيمًا أَنَّهُ لَا يُؤْسُ
2 نَادَيْتُهُ لَا تُخْفِ شَخْصَكَ إِنَّمَا سُمِّيتَ إِنْسَانًا لِأَنَّكَ مُؤْسُ

1. Beni karşısında görünce ünsiyet kuramayacağını zannederek benden gizlendiğinde;

2. Ona kendini gizleme, diye seslendim. Çünkü sen ünsiyet kurduğun için insan, diye isimlendin.

⁶⁹⁶ eş-Şerakî, *Şerhu Kifâyeti'l-Mutehaffız*, s. 175; el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni't-Ṭayyib*, s. 72.

(Kâmil)⁶⁹⁷

1 يا جاهلاً نور الصِّحاحِ ومُعْرِضاً عَنْ دُرَّةٍ فِي لُجَّةِ الْقَامُوسِ
2 فِيهِ صِحَاحُ الْجَوْهَرِ الشَّفَافِ مِثْلُ الْكَوْكَبِ الدُّرِّيِّ وَالْقَابُوسِ

1. Ey Şihah'ın nurundan ve Kâmus'un derinliğindeki Durre'den (inci) yüz çeviren câhil!

2. O'nda el-Kevkebu'l-Durrî ve Kâbus gibi şeffaf (mânaları) olan el-Cevherî'nin Şihah'ı vardır.

⁶⁹⁷ el-Vedğîrî, Şi'ru İbni't-Ṭayyib, s. 72-73.

(Kâmil)⁶⁹⁸

1 وَعَشِيَّةً كَمْ عَيْشَتْ مِنْ نَاسٍ حَلَفَ الْعَرَامَ وَأَدُّكَرْتُ مِنْ نَاسٍ
2 جَادَتْ بِوَصْلِ مُهْمَهْفٍ كَالرَّوِّ ضِ فِي الْأَزْهَارِ وَالْإِزْهَارِ وَالْإِنَاسِ

1. Bir akşam nice insana aşkın denk geldiği anı yaşattı. Unutana hatırlattı.

2. İçinde parlak ve ünsiyet veren çiçeklerin olduğu bir bahçe gibi olan ince yapıya ulaşmaya izin verdi.

⁶⁹⁸ eş-Şerakî, *er-Rihletu'l-Hicâziyye*, s. 508-509; el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni't-Ṭayyib*, s. 73.

(Hafîf)⁶⁹⁹

عَيْنُ	مَاضٍ	بِهَا	عُيُونٌ	مَوَاضٍ	فَاعِلَاتٌ	فِعْلٌ	السُّيُوفِ	الْمَوَاضِي	1
وَالْتِفَاتٌ	الْعَزَالِ	لَمَّا	غَزَالِي	صَائِلًا	صَوْلَةٌ	الْأَسْوَدِ	الْمَوَاضِي	2	
وَقُدُودٌ	تَزْهُو	إِذَا	قَدَّتِ	الْقَلْبِ	إِزْدِهَاءَ	الْأَعْصَانِ	بَيْنَ	الرِّيَاضِ	3

1. Aynu'l-Mâdi'de keskin kılıçların yaptığını yapan keskin (bakışlı) gözler vardır.

2. Bana keskin ceylan bakışı ile saldırgan arslanların saldırışı gibi saldırdı.

3. Bahçeler arasındaki dalların serpildiği (gibi) serpilen endamları kalbimi parçaladı.

⁶⁹⁹ eş-Şerakî, *er-Rihletu'l-Hicâziyye*, s. 214; el-Murâdî, *Silku'd-Durar*, IV, 93; el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni't-Ṭayyib*, s. 73-74.

(Tavîl)⁷⁰⁰

- 1 قِبَابُ قُبَابٍ تَلُكُمُ أُمُّ قَبَا سَلَعِ تَبَدَّتْ فَشَقَّتْ مُهَجِّيَّ بِمَا سَلَعِ
- 2 وَذَاكُمُ سَنَا الْأَفْرَاحِ حَوْلَ مُفْرِحِ تَنْقَلُ مِنْ لَمَحِ خَفِيَّ إِلَى لَمَعِ
- 3 وَهَلْ ذَاكُمُ وَاوِي الْعَقِيقِ الَّذِي غَدَا عَقِيقُ دُمُوعِي بَعْدَهُ دَائِمَ الْهَمْعِ
- 4 دِيَارِ لِأَحْبَابِي الَّذِينَ أَلْفَتْهُمْ وَصِرْتُ بِهِمْ فِي عَالَمِ الدَّرِ ذَا وَلَعِ
- 5 تُرَى هَلْ تَرَى عَيْنِي تَرَاهُمْ فَإِنِّي بِحِيَّيْ لِحِيَّيْ دُو نَرَاءِ وَدُو وَسْعِ
- 6 وَلي فِي مَعَانِيهِمْ مَعَانٍ مَعَاهَا فَسِيحُ بِنَا أَعْيَى الْفَصِيحِ مِنَ الْبُرْعِ
- 7 فَفِيهِمْ سُكُوتِي إِنْ صَمْتُ وَفِيهِمْ كَلَامِي إِذَا مَا فَهْتُ بِالنَّظْمِ وَالسَّجْعِ
- 8 وَفِكْرِي إِذَا فَكَّرْتُهُ فِي جَمَاهِمِ فَهُمْ بَصْرِي فِي الْعَالَمِينَ وَهُمْ سَمْعِي
- 9 فَمَا لَهُمْ فِي حُسْنِيهِمْ مِنْ مُنَائِلِ وَمَا لِي فِي أَهْلِ الصَّبَابَةِ مِنْ سَلَعِ
- 10 وَلَمْ لَا وَفِيهِمْ أَحْمَدُ الْمُصْطَفَى الَّذِي حَوَى كُلَّ أَصْلِ فِي الْمَحَاسِنِ أَوْ فَرَعِ
- 11 فَبَدُرُ الدُّجَى مِنْ نُورِ طَلْعَتِهِ اِكْتَسَى وَسُدْفُهُ جُنْحُ اللَّيْلِ مِنْ ذَلِكَ الْفَرَعِ
- 12 أَعْرَ أَرْجُ أَدْعَجُ الْعَيْنِ أَفْلَحُ النَّبِيَّةِ أَقْنَى الْأَنْفِ دُو قَامَةِ رُبْعِ
- 13 وَشُكْلُهُ شُكْلُ الْعَيْنِ زَانَتْ بِيَاضِهَا فَمَادَا عَيْوُنُ الْعُغْرِ مِنْهَا أَوْ الْهَمْعِ
- 14 ضَلِيعُ أَسِيلُ الْوَجْنَتَيْنِ مُقْصَدٌ إِذَا مَا مَشَى يَنْحَطُّ فِي الْأَرْضِ ذَا قَلَعِ
- 15 حَوَتْ ذَاتُهُ كُلَّ الْكَمَالِ وَأَحْرَزَتْ مَحَاسِنُهُ كُلَّ الْجَمَالِ بِلَا شَرَعِ
- 16 وَكَمْ ظَهَرَتْ فِي حَمَلِهِ مِنْ بَشَائِرِ وَكَمْ مِنْ كَرَامَاتِ الْوِلَادَةِ وَالْوَضَعِ
- 17 فَيَاوَانُ كِسْرَى كُبَيْرَتْ شُرْفَانُهُ وَأَرْكَانُهُ فِيهَا سَرَتْ نَسْمَةُ الصَّدَعِ
- 18 وَأَحْمَدُ نُورُ أَحْمَدِ نَارِ فَارِسِ وَقَدْ أَوْقَدَتْهَا أَلْفَ عَامٍ بِلَا قَطْعِ
- 19 وَسَاوَةٌ سَاءَتْ إِذْ تَعَبَّضَ مَاؤُهَا وَلَمْ يَبْقَ فِيهَا مِنْ ثِمَادٍ وَلَا نَفْعِ
- 20 وَفَيْصَرُ مِنْ بُصْرَى تَرَاءَتْ قَصُورُهُ فَأَبْصَرَهَا مِنْ حَلِّ حَوْلِ جَمِيَّ جَمْعِ
- 21 وَكَمْ ظَهَرَتْ مِنْ مُعْجَزَاتٍ عَظِيمَةٍ عَلَى يَدِهِ جَلَّتْ عَنِ الْحُصْرِ وَالْجَمْعِ
- 22 وَالزُّبَيْرُ قَالَ انْشَقَّ فِي مُحْكَمِ الْهُدَى وَرَدَّتْ لَهُ بُوحُ مُكَمَّلَةِ السَّطَعِ
- 23 وَكَلَّمَهُ ضَبُّ وَظِيَّ وَظَبِيَّةٌ وَجَاءَتْ لَهُ الْأَشْجَارُ تَسْجُدُ عَنْ طَوْعِ

⁷⁰⁰ el-Vedgîrî, Şi'ru İbn Tayyib, s. 74-81.

- 24 وَكَمْ رَاحَ مِنْ سَقَمٍ بِلَمْسَةِ رَاحَةٍ
 25 وَكَمْ قَدْ شَفَى مَنْ كَانَ أَشْفَى عَلَى شَفَا
 26 وَكَمْ قَدْ شَفَى عَيْنًا وَجَادَ بِهَا وَكَمْ
 27 وَكَمْ ظَلَلْتُهُ فِي الْفَيَافِي غَمَامَةً
 28 وَجَاءَتْهُ بُدُنُ الْهُدَى تَطْلُبُ نَسْكَهُ
 29 وَكَمْ مَيَّتِ أَحْيَاةٌ فِي كَمْ قَضِيَّةٍ
 30 وَكَمْ فَاضَ فِي كَمْ مَشْهَدٍ بَحْرُ كَفِّهِ
 31 وَكَمْ مَرَّةٍ مِنْ صَاعِ تَمْرٍ وَنَحْرِهِ
 32 وَكَمْ مِنْ شَيْءٍ أَرْسَلْتَ رِسْلَهَا لَهُ
 33 وَكَمْ مِنْ بَعِيرٍ جَاءَهُ يَشْتَكِي الْعَنَا
 34 فَأَشْكَاهُ مِنْ شَكْوَى الشَّقَاءِ وَعَادَهُ
 35 أَمَا نَاوَلَ الْمُخْتَارُ عُكَاشَةَ الْعَصَا
 36 وَفِي أُحُدٍ أَخَذَى ابْنُ جَحْشٍ عَسِيْبَهُ
 37 أَمَا سَبَّحْتَ صُمَّ الْحَصَى بِيَمِينِهِ
 38 أَمَا عَادَ عُوْدُ يَابِسٍ بِدُعَائِهِ
 39 بَطَالَتُهُ الْأَبْطَالَ قَدْ أَبْطَلْتَ فَسَلْ
 40 وَرَمِيَتْ كَفِّ النَّفْعِ عَمَّتْ هَوَازِنًا
 41 جَوَادٌ عَطَايَاهُ عَطَايَا حُلَا جِلٍ
 42 يَجُودُ فَلَا يَخْشَى مِنَ الْفَقْرِ إِذْ نَدِي
 43 وَقَدْ حَارَ إِذْ جَارَ السَّمَاوَاتِ رِفْعَةً
 44 وَنَالَ الْعُلَا لَمَّا عَلَا لِغَلَائِهِ
 45 وَكَلَّمَهُ الْمُؤَلَى كِفَا حَا وَنَالَ مَا
 46 وَأَدْنَاهُ مِنْهُ قَابَ قَوْسَيْنِ فَازْتَمَى
 47 وَأَوْلَاهُ مَا أَوْلَاهُ مَوْلَاهُ رُتْبَةً
 48 وَقَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ بِمُقْلَةٍ رَأْسِهِ
 وَكَمْ كَفَّ ذَاكَ الْكَفُّ بِاللَّمْسِ مِنْ صَرَعٍ
 وَأَفْطَعَهُ بِالْبُرِّ مِنْ أَلْمٍ فَطَعُ
 عَدَّتْ عَذْبَةً مِنْ رَيْقِهِ الْأَعْدَبِ الْجُرْعِ
 وَ حَامَتْ أَمَامَ الْعَارِ وَرَيْبُهُ السَّجْعِ
 لِيَذْبَحَهَا لِلنُّسْكِ مُسْرِعَةً الْوَضْعِ
 وَأَعْظَمُ مَنْ أَحْيَا بِهِ قِصَّةُ الْجُدْعِ
 فَأَعْنَى جِيُوشَ الْمُسْلِمِينَ عَنِ التَّبَعِ
 غَدَا الْعَسْكَرُ الْجُرَّازُ مُسْتَكْمِلُ الشَّبَعِ
 وَدَرَّتْ وَكَانَتْ قَبْلُ يَابِسَةَ الضَّرْعِ
 وَكَثْرَةَ شُعْلِ دُونَ عَلْفٍ وَلَا نَفْعِ
 وَأَعْرَاهُ بِمَا قَدْ عَرَاهُ مِنَ الْخَفْعِ
 يَبْدُرُ فَصَارَتْ مُنْصَلًّا دَائِمَ الْقَطْعِ
 فَأَضْحَى حُسَامًا قَاطِعَ الْقَطْعِ
 أَمَا أَخْبَرْتَهُ الشَّأُ عَنْ سُمِّهَا النَّفْعِ
 وَمَلَمَسِهِ مُسْتَكْمِلُ النَّضْجِ وَالنَّبَعِ
 حُنَيْنًا وَبَدْرًا عَنْ مَصَارِعِهَا الْقَطْعِ
 جَمِيعًا وَأَقْدَتْ عَيْنَهُمْ رَمِيَتْ النَّفْعِ
 خِصْمٌ سَرِيٌّ الْقَدْرِ أَرْجِي الطَّبَعِ
 نَدَاهُ يُحَاكِي صَوْبُهُ صَيَّبَ الرَّجْعِ
 تَقَاصَرَ كَمْ مِنْ طَائِلٍ دُوْهَا مَرْعِي
 عَلَى الْأُفُقِ إِذْ أَسْرَى بِهِ اللَّهُ لِلْسَبْعِ
 تَمَّتْ بِلا مَنْ هُنَاكَ وَلَا مَنَعِ
 مَقَامًا عَظِيمًا لَا يُحِيطُ بِهِ وَضْعِي
 تَقَاصَرَ عَنْهَا كُلُّ مُسْتَعْظَمِ فَرْعِ
 رَأَى رَبَّهُ مِنْ غَيْرِ رَبِّ وَلَا دَفْعِ

49	فَهَذَا هُوَ الْمَجْدُ الَّذِي نُصِبَتْ لَهُ	جَوَازِمُ	بُرْهَانٍ	مُؤَصَّلَةٌ	الرَّفْعِ
50	فَيَا خَيْرَ مَبْعُوثٍ إِلَى خَيْرِ أُمَّةٍ	بِأَعْظَمِ	فُرْآنٍ	وَأَسْمَحٍ	مَا شَرَعَ
51	أَجْرِي أَجْرِي مِنْ عَظِيمِ جَزَائِرِي	فَقَدْ	أَثْقَلْتُ	ظَهْرِي	وَضَاقَ بِهَا دَرْعِي
52	فَمَا لِي سِوَاكَ الْيَوْمَ أَرْجُوهُ شَافِعٍ	شَفَاعَتُهُ	تُرْجَى	لَدَى	الْوَثْرِ وَالشَّفَعِ
53	وَحَاشَاكَ أَنْ تَرْضَى الْعِنَاءَ لِمَنْ عَنَا	فَسِيحُ	رَجَاكَ	ذَا	رَجَائِي
54	وَأَسْأَلُكَ أَنْ تَرْضَى الْعِنَاءَ لِمَنْ عَنَا	وَأَسْأَلُكَ	أَنْ تَرْضَى	الْعِنَاءَ	لِمَنْ عَنَا
55	إِلَهِهِ تَشْفَعْنَا إِلَيْكَ بِأَحْمَدٍ	مُحَمَّدِكَ	الْمُخْتَارِ	فِي	الْوَثْرِ وَالشَّفَعِ
56	أَحِبِّ دَعْوَتِي وَأَقْبَلْ بِفَضْلِكَ شُكْرِي	وَجِدْ	لِي	بِمَنْحٍ	لَا يُكَدَّرُ بِالْمَنْعِ
57	وَنُورِ بِنُورِ الْعِلْمِ وَالْحِلْمِ بَاطِنِي	وَزِدْ	ظَاهِرِي	نُورَ	الْمَعَارِفِ وَالطُّوعِ
58	وَأَصْلِحْ شُؤْرِي كُلَّهَا فَشُؤْرُهَا	مَخَافَةٌ	أَنْ	تُشْنَا	مُهَلَّلَةٌ
59	وَأَمِنْ بِمَخْضِ الْفَضْلِ مِنْكَ مَخَافِي	فَيَرْبَعُ	رُوعِي	رُوضَ	أَمْنِي
60	وَوَسِّعْ إِلَهِهِ وَاشْرَحِ الصَّدْرَ بِالتَّقْوَى	فَمَنْ	فَارَ	بِالتَّقْوَى	حَوَى
61	وَدَائِرَةَ الْعِرْفَانِ وَالرِّزْقِ وَسَعْنِ	عَلَيَّ	وَأَنْزِلْ	رُكْبَهَا	فِي
62	وَأَعْنِ فُؤَادِي يَا إِلَهِي عَنِ الْوَرَى	جَمِيعًا	فَلَا	أَلْقِي	هُمَّ
63	إِلَهِهِ بِكَ اشْعَلْنِي وَفِيكَ وَرَدْنِي	إِلَيْكَ	وَقَرِّبْنِي	فَحْتِي	مَتَى
64	إِلَهِهِ شَفِّعْ فِي النَّبِيِّ مُحَمَّدًا	فَلِي	ذِمَّةٌ	بِاسْمِي	اسْمِهِ
65	إِلَهِهِ عَامِلِي وَكُلِّ أَحَبِّي	بِفَضْلِكَ	يَا	مَوْلَايَ	فَالْفَضْلُ
66	وَوَاصِلِ عَلَى خَيْرِ الْأَنْامِ مُحَمَّدٍ	صِلَاتِ	صَلَاةٍ	وَاصِلَاتِ	بِلَا
	وَالِهِ وَالْأَصْحَابِ مَا قَالَ شَائِقٌ	قِيَابِ	قُبَاءِ	تِلْكَمُ	أُمَّ

1. Şu görülen Kuba'nın kubbesi mi? Yoksa Sel Dağı'nın kubbesi midir? Çatlaklarıyla gönlümün iki köşesini yardı.

2. Şu sevinen kimsenin etrafındaki sevinç nuru, göz açıp kapayıncaya kadar parılıya döndü.

3. Şu, onu (gördükten) sonra sürekli ağlamaktan gözyaşımı akike dönüştüren Akik Vadisi midir?

4. Kendilerine ülfet ettiğim dostlarımın diyarındır. Onlara ruh âleminde âşık oldum.

5. Acaba onların toprakları çok zengin ve genişlik sahibi bir sevgiliye olan sevgimi görür mü?

6. Onların diyarlarında çok mahâretli fâsihleri bile aciz bırakan çok manalı sözlerimiz oldu.

7. Konuşmadığım zaman sükûtum, şiir ve secî ile konuştuğum zaman konuşmam (yine) onlar hakkındadır.

8. Düşündüğüm zaman onların güzelliği hakkında düşünüyorum, âlemlerde onlar benim gözüm ve kulağımdır.

9. Onların güzelliklerinin bir benzeri ve âşıklarda benim bir benzerim yoktur.

10. Neden olmasın ki? Çünkü onların içerisinde Ahmedu'l Mustafâ vardır ki, o güzelliklerin kökü de dalı da kendisinde bulunandır.

11. O, karanlık gecenin ayıdır ki, ay ışığını ondan almıştır. Gece karanlığı karanlığını onun saçından almıştır.

12. O beyaz (tenli), kalem kaşlı, karagözlü, seyrek dişli, kıvrık burunlu, orta boyludur.

13. Gözün akına siyahın karışması gözün şeklini güzelleştirdi. Onun gözlerinin güzelliği yanında ceylanın gözünün güzelliği nedir ki?

14. Omuzları geniş, yanakları düz, orta boylu, yürüdüğü sırada adımları sağlamdır.

15. Bütün kemâlat zâtında bulunmuştur. Benzeri olmayan bütün güzellik ve iyilikleri elde etmiştir.

16. Anne karnında ve doğumunda nice mucizeler ve kerametler görünmüştür.

17. Kısra'nın sarayının balkonları kırıldı ve duvarları çatladı.
18. Ahmet'in nuru bin yıl kesintisiz yanan Fâris'in ateşini söndürdü.
19. Sâve'nin suyu kurduğunda kötü oldu. Onda hiçbir su kalmadı.
20. Busra Kayseri'nin sarayı göründü ve Mekke'de bulunan onu gördü.
21. Onun elinde nice sayılamaz, kavranılamaz pek çok mucize ortaya çıktı.
22. Muhkem olan Kur'ân ayın yarıldığını söyledi. Onun için tam parlaklığı ile geri döndü.
23. Onunla geyik, ceylan ve keler konuştu. Ağaçlar isteyerek O'na secde etmeye geldi.
24. El ayası ile dokunduğu nice hastalıklar uzaklaştı. Avuç içi dokunuşu nice sara hastalığını yok etti.
25. (Hastalığı sebebiyle neredeyse ölümün) Uçurumuna yaklaşan nice hastaya şifalar verdi. Onun (iyileşmesinden ümidini kestiği,) çok korktuğu kötü bir hastalığı iyileştirdi.
26. Nice göze şifa verdi. Ve göz iyileşti. Nice acı su, tükürüğü ile tatlandı.
27. Çölde nice bulutlar onu gölgeledi ve nice güvercinler mağaranın önünde döndüler.
28. Kurbanlık develer onun (kurban) ibadeti (ni yerine getirmesi) için gelir. Onun boğazlaması için boynunu hemen uzatır.
29. Nice ölüyü diriltti. Nice (mucizevî) konu vardır ki onların en önemlisi kütük kıssasıdır.
30. Nice savaşta avucunda nice denizler coştı. Müslümanların ordusu su kaynağına ihtiyaç duymadı.

31. Nice çok kez bir sa hurma ve bir (hayvan) boğazlaması ile çok büyük ordu tam bir şekilde doydular.

32. Nice doğurmayan koyun (onun mucizesi ile) doğurdu ve kuruyan hayvan memesi süt verir oldu.

33. Nice deve gelerek çektiği sıkıntısını kendisine şikâyet etti ki, (o deveyi) yem ve su vermeden çok çalıştırıyorlardı.

34. Sıkıntısından şikâyet edeni kurtardı, onu başına gelen zahmetten azad etti.

35. Peygamber Ukkâse'ye Bedir'de âsâ verip de o âsâ kılıç olmadı mı? O keskin bir kılıç oldu.

36. Uhut'ta İbn Cahş'ın asasını düzeltti. Ve o çok keskin bir kılıç oldu.

37. Elinde sağır çakıl taşları tesbih etmedi mi? Koyun kendisinde biriken zehiri haber vermedi mi?

38. Onun duası ve dokunmasıyla kuru dal tam olarak yaş hale dönmedi mi?

39. Onun kahramanlığı kahramanları etkisiz kıldı. Feci ölümleri Huneyn ve Bedir'e sor!

40. Avucunun attığı toz Hevâzin'in hepsini kör etti. Toz gözlerinin içine düştü.

41. Onun verdiği bağışlar, şanı yüce (ve) yumuşak huylu bir efendinin bol başı gibidir.

42. Cömertçe verir. Fakirlikten korkmaz. Onun cömertliği bol yağın yağmura benzer.

43. Göklere yükselmesiyle bir yücelik elde etti. Onun dışında nice değerli olan kimse (buna) güç yetiremedi.

44. Ufkun ötesine yükseldiğinde yüceliği elde etti. Çünkü Allah onu yedi kat semaya yürüttü.

45. Mevlâ onunla yüzyüze konuştu ve orada hiçbir engelleme ve sıkıntı olmaksızın umduğuna ulaştı.

46. Onu kendisine çok yaklaştırdı. Çok büyük bir makama ulaştı ki, ben onu anlayamam.

47. Mevla ona öyle bir (büyük) rütbe verdi ki, en yüce ulular bile ona ulaşamadı.

48. İbn Abbâs dedi ki: Şüphesiz ve hiçbir tereddüt olmaksızın Hz. Peygamber Rabbini gözüyle gördü.

49. Hz. Peygamber'in ulaştığı rütbe hakkında kesin deliller ortaya konulmuş, kesintisiz olarak ulaşmıştır.

50. Ey en hayırlı ümmete en büyük Kuran ve en musamahalı şeriatle gönderilen en hayırlı Peygamber!

51. Beni, sırtımda ağırlaşıp da hiçbir şey yapamayacağım hale getiren büyük günahlarımdan kurtar.

52. Bugün tekli ve çiftli de şefâati umulan sensin. Senden başka bir şefâatçim yok.

53. (Yâ İlâhi) Sen sıkıntıya uğrayanı sıkıntıya sokan olmazsın. Çünkü arzu ve istek sahibi için senin ümid edilmen geniştir.

54. (Yâ İlâhi) tek ve çifte (sürekli) Muhammed'ul-Muhtâr'ı bizim için şefâatçi kıl.

55. Duama icabet et ve şikâyetimi lütfunla kabul et. Bana reddetmeyle bulanmayan bir bağışla cömert davran.

56. Bâtınımı ilim ve hilm nuruyla aydınlat. Zâhirimde ise bilgi ve taat nurunu artır.

57. Bütün işlerimi düzelt. Gözlerimin kınama korkusundan yaşları çokça akmıştır.

58. Korkularımı sırf senin korkunla emin kıl ki gönlüm (aklım, zihnim) korkudan emin bir bahçede gezsin.

59. İlâhi! (bana) genişlik ver. Göğsümü takva ile rahatlat. Her kim takvayı elde ederse (fayda veren) şeylerle döner.

60. İlim ve rızık dairesini bana genişlet. (İlim ve rızık dairesinin) Yükünü benim diyarımda indir.

61. Bütün insanlardan beni müstağni kıl. Çünkü ben onlara asla kulak vermem.

62. İlâhi! Beni seninle meşgul kıl. Beni tekrar yanına al. Beni yaklaştır. Ne zamana kadar bu uzaklık!

63. İlâhi! Nebi Muhammed'i benim için şefâatçi kıl. Onunla aynı adı taşımakla benim bir zimmetim (hakkım ve hürmetim) var. O iyilik sahibidir.

64. İlâhi! Bana ve bütün sevdiklerime lütfunla muamele et. Senin lütfun geniştir.

65. Hiçbir kesinti olmaksızın yaratılmışların en hayırlısına salâtlar ulaştır.

66. Özleyen bir kimsenin “Şu görülen Kuba'nın kubbesi mi? Yoksa Sel Dağı'nın kubbesi midir?” dediği sürece salât ve selâm âli ve ashâbına olsun.

(Tavîl)⁷⁰¹

- 1 صَفَا الْقَلْبُ مِثِّي إِذْ وَقَفْتُ عَلَى الصَّفَا فَلِلَّهِ رَنْجٌ فِيهِ كُلُّ امْرِئٍ صَفَا
 2 وَأَمْسَى فُؤَادِي لَيْبًا ذَا سُهولةٍ وَقَدْ كَانَ قَدَمًا وَهَوَّ أَقْسَى مِنَ الصَّفَا
 3 وَبِى الْمَرْوَةِ الْعَرَاءِ زَادَتْ مُرُوتِي كَمَالًا وَلَمْ لَا وَهِيَ مَنْزِلَةُ الْوَفَا

1. Safâ'da durduğumda kalbim saflaştı. Her insanın temizlendiği mekân ne güzeldir!

2. Gönlüm yumuşadı ve rahatladı. Eskiden taştan daha katıydı.

3. Güzel Merve'de faziletim tam bir şekilde arttı. Niçin artmasın ki! Çünkü O vefâ makamıdır.

⁷⁰¹ eş-Şerakî, *er-Rihletu'l-Hicâziyye*, s. 382- 383; el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni't- Tayyib*, s. 82.

(Tavîl)⁷⁰²

1 وَلَسْتُ بِأَهْلٍ أَنْ أُجَازَ فَكَيْفَ أَنْ أُجِيرَ وَلَكِنَّ الْحَقَائِقَ فَدَ تُخْفَى

1. Ben birinden icâzet almaya ehil değilken (başkasına) nasıl icazet verebilirim? Lakin hakikatler gizlenmiş olabilir. (Gerçekler görüldüğü gibi olmayabilir.)

⁷⁰² el-Ahdal, *en-Nefsu 'l-Yemânî*, s. 22; el-Vedğîrî, *Şi 'ru İbni 't-Ṭayyib*, s. 82.

(Tavîl)⁷⁰³

1	وَتُسَعِّفُهُ	عُرُّ	الْقَوَائِي	لِأَنَّهُ	مَشُوقٌ	إِلَى	تِلْكَ	الْمَرَابِعِ	شَيْقُ
2	وَيُوحِي	لَهُ	مِنْ	كُلِّ	قَلْبٍ	لُبَّائِهِ	وَمِنْ	كُلِّ	نَظْمٍ
3	وَيُصْبِحُ	رَحْبَ	الصَّدْرِ	مِنْهُ	مُوسِعاً	لِأَنَّهُ	مِنْ	فَرَطِ	الصَّبَابَةِ
									ضَيْقُ

1. Güzel kâfiyeler ona yardım ediyor. Çünkü o bu yerlere özlem duyandır.
2. Her kalbin içinden övgü şiirlerinin en güzeli ona ilham olunuyor
3. Onunla gönlü genişlemiştir. Çünkü aşırı özlemden daralmıştı.

⁷⁰³ eş-Şerakî, *er-Rihletu'l-Hicâziyye*, s. 180; el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni't- Tayyib*, s. 83.

(Kâmil)⁷⁰⁴

1	عِلْمٌ إِلَى حِلْمٍ إِلَى كَرَمٍ إِلَى عِزْفَانٍ أَرْبَابِ الْمَعَارِفِ وَالْأَلَى
2	وَشَرِيفُ أَخْلَاقٍ وَأَعْرَاقٍ وَأَعْلَاقٍ تَبَجُّلٌ عَنِ الْعُلَا وَعَنِ الْعَلَا
3	وَمَنَاصِبُ شَرْعِيَّةٌ مَوْزُونَةٌ مَبْنُوتَةٌ فِي الْفُرْعِ عَنِ أَصْلِ عَالَا
4	وَدَقَائِقُ وَحَفَائِقُ لَا تَنْتَهِي غَايَاتُهَا فِي كُلِّ تَحْقِيقٍ إِلَى

1. O ilim, hilm, cömertlik, arif ve bilginlerin irfanına sahiptir.

2. Şerefli bir ahlâka, soya ve özelliklere sahiptir. O yücelik ve ululuktan daha üstündür.

3. Şerî makamlara vâris olmuştur. Bunlar yüce atalardan (sonraki) nesillere geçmiştir.

4. Tahkîkte sonu olmayan incelik ve hakikatlere sahiptir.

⁷⁰⁴ el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni't-Ṭayyib*, s. 83.

(Tavîl)⁷⁰⁵

1 أَلَا فِي سَبِيلِ اللَّهِ ضَاعَتْ قَصِيدَتِي وَإِنْ كَانَ خَيْرُ الْخُلُقِ أَبَدَى قَبُولَهَا
2 فَيَا لَيْتَ شِعْرِي هَلْ تُرَدُّ لِفِكْرَتِي وَأَعْلَمُ مِنْهَا شِعْبَهَا وَقَبِيلَهَا

1. Yaratılmışların en hayırlısı onu kabul ettiğini gösterse bile Allah yolunda kasîdem kayboldu.

2. Keşke tekrar hatırlayabilsem de onun bir kısmını ya da benzerini bilebilsem!

⁷⁰⁵ eş-Şerakî, *er-Rihletu'l-Hicâziyye*, s. 480; el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni't- Tayyib*, s. 84.

(Tavîl)⁷⁰⁶

- | | | |
|---|--|--|
| 1 | فَلَا تَعْدِلُوهَا أَوْ تَعْجَبُوا مِنْ مَقَالِهَا | فَإِنَّ الَّذِي قَالَتْ هُوَ الْكَلِمُ الْفَصْلُ |
| 2 | لِأَنَّ فِرَاقًا مِثْلَ هَذَا وَحَقِّكُمْ | وَصَالٍ لِأَنَّ الْقَصْدَ مِنْهُ هُوَ الْوَصْلُ |
| 3 | أَمْ نَكُ فَارِقْنَا الْبِلَادَ وَأَهْلَهَا | لِوَصْلِ الَّذِي فِي الْكَائِنَاتِ هُوَ الْأَصْلُ |
| 4 | عَلَيْهِ صَلَاةُ اللَّهِ تُمْ سَلَامُهُ | وَرِضْوَانُهُ مَا اهْتَرَّ فِي الْمَعْرِكِ النَّصْلُ |

1. Onun sözünü kınamayınız ve şaşırmayınız. Onun söylediği doğru bir sözdür.

2. Çünkü bu gibi bir ayrılık –yemin olsun ki – ondan maksada ulaşmak olduğu için ulaşmaktır.

3. Kâinatın aslına ulaşmak için memleketimizi ve memleket halkını terk etmedik mi?

4. Savaşta kılıçların sallandığı sürece Allah'ın salât ve selâmı onun üzerine olsun.

⁷⁰⁶ eş-Şerakî, *er-Rihletu'l-Hicâziyye*, s. 192; el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni't- Tayyib*, s. 84.

(Tavîl)⁷⁰⁷

1	وَكَيْفَ أَبَالِي أَوْ أَحَدْتُ بَالِي بِفَانٍ مِّنَ الْأَعْرَاضِ أَخْلَقَ بَالٍ
2	وَهَبَ أَنَّهُ فِي الْحَالِ يُصْلِحُ بَالِي أَمَا هُوَ فِي يَوْمِ الْمَعَادِ وَبَالِي
3	عَلَى أَنَّ مَوْلَانَا الْكَرِيمَ بِفَضْلِهِ هُوَ الْمُصْلِحُ الْأَحْوَالِ دُونَ تَبَالٍ
4	فَكُنْ وَائْتَمَّا بِاللَّهِ جَلَّ وَلَا تَمَنَّ إِلَى الْمَالِ تَحْطَى عَنْ رَشِيْقٍ تَبَالٍ

1. Geçici, gereksiz, yırtık şeylerle zihnimi nasıl meşgul ederim.

2. Diyelim ki bu şeyler şu anlamda bana fayda veriyor olabilir. Ama o kıyâmet gününde sıkıntıdır.

3. Bilindiği gibi, Kerim Mevlâmız, lütfu ile geciktirmeksizin hallerimi düzelten odur.

4. Yüce Allah'a güven, mala meyiletme ki güzel şeylerden bile daha iyisini bulursun.

⁷⁰⁷ eş-Şerakî, *er-Rihletu'l-Hicâziyye*, s. 99; el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni't-Ṭayyib*, s. 85.

(Basît)⁷⁰⁸

1	مَا إِنْ يَعْيبُكَ فَقَدْ الْحَلِي وَالْحَلَلِ	إِنْ أَنْتَ بِالْهِمَمِ الشَّمَاءِ كُنْتَ مَلِي
2	قَدْ ضَلَّ مَنْ ظَنَّ أَنَّ الْمَالَ يَدْفَعُ مَا	أَوْهَى السُّؤَالَ بَعْرِضٍ فِيهِ مُبْتَدَلِ
3	لَا بَارَكَ اللَّهُ بَعْدَ الْعَرِضِ فِي عَرِضِ الدُّدِ	يَا وَلَا نِلْتَ مَا بِالْعَرِزِ لَمْ أَنْلِ
4	وَرُبَّ جَاهِلَةٍ هَبَّتْ نُعَاتِي	أَنْ كُنْتُ عَنْ عَمْرِ عَيْشٍ مُوْتِرِ الْوَشَلِ
5	فَأَلْتَ رَأَيْتِكَ دَا قَوْلٍ مُحَبَّرُهُ	أَهْبَى مِنَ الرُّوضِ غِبِّ الْوَائِفِ الْهَطَلِ
6	وَفِي الْمُلُوكِ لَهُ كُفُوٌ فَأُمَّهُمْ	حَتَّى يُعِيدُوكَ دَا حَيْلٍ وَدَا حَوْلِ
7	وَلَسْتُ أَصْغِي وَإِنْ لَجْتُ لِتَعْدِلِ بِي	عَنْ مَنَهَجِ الصَّوْنِ بِالتَّعْتَابِ وَالْعَدَلِ
8	وَإِنَّ مِنْ كَرَمِي بُحْلِي بِشِعْرِي فِي	تَفْرِيطِ ذِي كَرَمٍ أَوْ دَمِّ ذِي بَحْلِ
9	فَلَنْ تَرَانِي مُدْبِلًا مَا حَيْثُ لَهُ	فِي عَيْرِ ذِكْرِ الْوَعَى وَالْأَعْيُنِ النُّجْلِ
10	يَأْتِي إِبَائِي وَأَبَائِي وَيَأْتُنِي لِي	بِحَدِّ أَنْفِ وَمَمِّ يَقْنَعُ عَلَى زُحْلِ
11	نَفْسُ الْكَرِيمِ تَعَاْفُ الْوَرْدَ يَصْحَبُهُ	دُلُّ عَلَى ظَمْعِي الْجَوْفِ مُشْتَعِلِ

1. Şayet sen yüce emellerle dolu isen mücevher ve güzel elbisenin olmaması senin için kusur değildir.

2. Bir şey istemekle insanın onuru zedelendiği zaman malın o eksikliği doldurduğunu zanneden hata etmiştir.

3. İnsan onuru gittikten sonra Allah dünyada bereket bırakmasın. Bir şeyi izzetle elde edemiyorsam (varsın) onu elde etmeyeyim.

4. Nice câhil, varlık içinde yaşamak yerine gözyaşını tercih ettiğimden dolayı beni kınamaya başladı.

5. (Bir kadın şöyle) dedi: Senin yazdığın sözleri şiddetli yağmurlu bahçeden daha parlak görüyorum.

6. Krallardan sözüne layık olanlar vardır. Onlara git. Tâ ki seni at ve nimet sahibi olarak döndürsünler.

⁷⁰⁸ el-Vedğîrî, Şi'ru İbni't-Şayyib, s. 86-87.

7. Her ne kadar ısrarla beni bu iffet yolundan vazgeçirmek için kınasa da onun sözlerine kulak vermiyorum.

8. Şiirimde cömertleri övme ve cimrileri zemmetme konusunda cömertliğimden dolayı cimri davranıyorum.

9. Hayatım boyunca savaşları ve güzel gözlüleri zikretme dışında şiirimde başka şeylere tenezzül ettiğimi göremezsin.

10. Onurum ve babalarım (bundan) men ediyor. (Çünkü) Zühal'le yetinmeyecek kadar yükselen yüce bir şanımlı var.

11. Cömertin nefsi zillet getiren bir suya içi yansa bile gitmeyi hoş görmez.

(Basît)⁷⁰⁹

1 يَوْمًا بِفَاسٍ وَ فِي مَكْنَسَةٍ زَمَنًا وَتَارَةً فِي زَوَانِيَا الْعَمِّ وَالْحَالِ
2 وَبُرْهَةً سَفَرِي صَفَرُوا وَأَوْنَةً تَارًا وَطَوْرًا أَرَى أَفْلِي الْفَلَا الْحَالِي

1. Bir gün Fas'ta, başka bir zaman Meknâs'ta bazen amcam ve dayım yanlarında,

2. Bir müddet benim yolculuğum Sافرû bazen Tâzâ'yadır. Bazen de boş çöllerde gezdiğimi görürüm.

⁷⁰⁹ el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni't-Ṭayyib*, s. 87.

(Hafîf)⁷¹⁰

1 وَسَأَلْتُ إِلَهَ مَوْلَايَ أَنْ يَخُذَ لِي فِي جَمِيعِ أَهْلِي وَمَالِي
2 فَهُوَ أَرْحَمُ جَلَّ مَنِّي بِهِمْ وَهُوَ يُبْسِلُنِي غَايَةَ الْأَمَالِ

1. Mevlâm'dan benden sonra bütün ailemi ve malımı kendi inâyeti altına almasını dilerim.

2. O yücedir, onlara benden daha merhametlidir. O en büyük umutlarımı bana verir.

⁷¹⁰ eş-Şerakî, *er-Rihletu'l-Hicâziyye*, s. 190; el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni't- Tayyib*, s. 88.

(Kâmil)⁷¹¹

1	يا سائِفاً عَنِّي التِّبَاقَ وَزَمَرَمَا	أَبشِرْ فَقَدْ جِئْتَ الْمَقَامَ وَزَمَرَمَا
2	كَمْ كُنْتُ تُذَكِّرُنِي مَنَارَ مَكَّةِ	وَتَقُولُ إِنَّ بِنَا الْمُنَى وَالْمَعْنَمَا
3	بَرْدِ بِمَاءِ سِقَايَةِ الْعَبَّاسِ مَا	كَابَدْتَهُ طُولَ الطَّرِيقِ مِنَ الظَّمَا
4	وَأَهْضُ فَهَرُولُ بَيْنَ مَكَّةَ وَالصَّفَا	وَأَدْخُلُ إِلَى الْحَجِّ الشَّرِيفِ مُسَلِّمًا
5	وَمَقَامَ إِبْرَاهِيمَ زُرُهُ مُبَادِرًا	وَلِحِجْرِ إِسْمَاعِيلَ صَلِّ مُعْظَمًا
6	وَانظُرْ عَرُوسَ الْبَيْتِ يُجَلِّي حُسْنُهَا	لِلنَّاطِرِينَ فَلَدْ بِنَا مُسْتَعْنَمًا
7	فَهَيَّ الَّتِي ظَهَرَتْ فَصَائِلُهَا فَلَا	تُخْفِي وَهَلْ يَخْفَى سَنَا قَمَرِ السَّمَا
8	وَمِنَ الْعَجَائِبِ أَهْمَا مَحْرُوسَةً	وَالصَّيْدُ فِيهَا لَا يَزَالُ مُحْرَمًا
9	وَالطَّيْرُ لَا يَعْلُو عَلَى أَزْكَائِهَا	إِلَّا لَيْشْفَى إِنْ عَدَا مُتَسَلِّمًا
10	تَحْتَالُ فِي حُلْلِ السَّوَادِ وَبَانِجَا	بِالنُّورِ دَامَ مُبَرِّعًا وَمُلْتَمَا
11	هِيَ كَعْبَةُ الْمَوْلَى الْكَرِيمِ وَكُلُّ مَنْ	وَاقَى إِلَيْهَا حَقُّهُ أَنْ يُكْرَمَا
12	مَا مِنْهُمْ إِلَّا ذَلِيلٌ خَاصِعٌ	بَاكِ عَلَى زَلَّاتِهِ مُتَنَدِّمًا
13	يَا رَبِّ قَدْ وَقَفْتُ بِبَابِكَ عُصْبَةً	يَرْجُونَ مِنْكَ تَفْضُلًا وَتَكْرَمَا
14	ذَا طَالِبٌ فَضْلًا وَذَا مُتَفَضِّلٌ	بِمَا جَنَاهُ مِنْ الذُّنُوبِ وَقَدَّمَا
15	فَأَقْبَلُهُمْ وَأَنْلُهُمْ مِنْكَ الرِّضَى	وَتَجَاوَزَ اللَّهُمَّ عَمَّنْ أَجْرَمَا

1. Ey terennüm ederek develeri süren! Sevin! Makâm'a ve zemzeme geldin.

2. Sen bana hep Mekke evlerini hatırlatıyorsun ve “Orada istek ve ganimetler var.” diyorsun.

3. Yol boyunca susuzluktan çektiğin zahmetleri Abbas'ın sikâyet suyu ile serinlet.

4. Kalk ve Mekke ile Safâ arasında hervele yap. Selâmlayarak haccı şerife başla.

⁷¹¹ eş-Şerakî, *er-Rihletu'l-Hicâziyye*, s. 422-423; el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni't- Tayyib*, s. 88-89.

5. Hemen Makâm-ı İbrâhîm'i ziyaret et. Hicr'i İsmâîl'de tâzim ederek namaz kıl.
6. Bakanlara güzelliği gösterilen gelin beyte bak. Ganimet isteyerek ona yönel.
7. O ki fazileti ortaya çıkmıştır. Gizli kalmaz. Gök ayının parıltısı gizli kalır mı?
8. Korunmuş olması onun harikalarındandır. Av hâlâ onda haramdır.
9. Kuş sabahleyin onun rûkûnları üzerinde ancak selâmet ve şifâ bulmak için yükselir.
10. Siyah, güzel elbiseler içinde süsleniyor. Kapısı nurla sürekli örtülmüştür.
11. O cömert Mevlâ'nın Kâbe'sidir. Oraya gelen herkesin hakkı saygı görmektir.
12. Oraya gelen herkes alçakgönüllü, hatalarına ağlayan ve pişman olandır.
13. Ya Rabbi! Senin kapında bir grup insan senden lütfunu ve fazlını umarak durdu.
14. (Kimi) Daha fazla istek sahibi. (Kimi de) Önceden işlediği günahlardan kurtulmak isteyen günah sahibi.
15. Onları kabul, rızana mazhar eyle ve Allahım günah işleyenleri affet!

(Tavîl)⁷¹²

- 1 أَلَا لَيْتَ شِعْرِي هَلْ أَرَى الْبَيْتَ مَعْلَمًا وَهَلْ أَرِدُنْ يَوْمًا عَلَى الرَّيِّ زَمْرَمًا
- 2 وَمَنْ لِي بِحَجِّ الْبَيْتِ فِي خَيْرِ مَعْشَرٍ حَدَا بِهَيْمِ الْحَادِي وَعَعَى وَزَمْرَمًا
- 3 وَمَنْ لِي بِأَنْ أُمْسِي عَلَى حُجْرَاتِهِ وَأُصْبِحُ بِمَنْ لِيْلَمْعَالِي بِهِ انْتَمَى
- 4 وَمَنْ لِي بِالْخَلِّ الَّذِي قَدْ أَلْفَتْهُ فَنُدْعَى جِهَارًا أَنْتُمَا الْفُصْدُ أَنْتُمَا
- 5 نَطُوفُ بِدَاكِ الْبَيْتِ طَوْرًا وَتَارَةً نِلْمُ بِهَاتِيكَ الْبِقَاعِ فَنَلْتُمَا
- 6 وَأَوْنَةً نَأْتِي إِلَى الْحَجْرِ الَّذِي سَمَا قَدْرُهُ حَتَّى تَطَاوَلَ لِلْسَمَا
- 7 نُعْفَرُ فِيهِ الْخَدَّ وَالْوَجْهَ كُلَّهُ وَلَسْتُ أَرَى بِمَنْ يُخْصُّ بِهِ الْقَمَا
- 8 وَطَوْرًا نُصَلِّي ثُمَّ نَسْعَى إِلَى الْأَصْفَا لِيُصْفِي الْفُرَادِ الْمُسْتَهَامِ الْمَتِيْمَا
- 9 وَ نُسْرِعُ كَيْ نَلْقَى الْمَتَى وَلَدَى مَتَى نُحَيِّمُ فَيَمُنُّ كَانَ لِلْيَمْنِ حَيْمَا
- 10 وَنَحْيِي نِمَارَ الْعُرْفِ فِي عَرَفَاتِهِ وَتَعْرِفُ مِنْهُ الْحَزِيرَ غَرْفًا مُعَمَّمَا
- 11 وَنَبْرًا مِنْ سُلِّ الْعِقَابِ إِذَا دَنَتْ عِقَابُ جِمَارٍ تُحْرِقُ الذَّنْبَ أَئِنَّمَا
- 12 وَنُصْبِحُ فَيَمُنُّ بَرٌّ لِلَّهِ حَجُّهُ وَأُصْبِحُ فِي تِلْكَ الرِّيَاضِ مُنَعَّمَا
- 13 وَيَأَلَيْتَ شِعْرِي هَلْ أَرَى طَيْبَةَ الَّتِي بِهَا طَابَتِ الْأَكْوَانُ نَجْدًا وَأَهْمَا
- 14 وَهَلْ تُبْصِرُ الْقَبْرَ الشَّرِيفَ مَحَاجِرِي فَأُصْبِحُ فِيهِ مُنْشِدًا مُزْمَرًا
- 15 أُحَاطِبُهُ جَهْرًا وَأَسْأَلُ مَا أَشَأَ وَأَرْجُو حُصُولَ السُّؤْلِ مِنْهُ مُتَمَّمَا
- 16 وَبُسْعِدِي الْقَوْلُ الْبَلِيغُ فَأَنْتَنِي إِذَا مَا نَظَمْتُ الْقَوْلَ فِيهِ تَنْظَمَا
- 17 وَأَرْجِعُ مَمْلُوءَ الْحَقَائِبِ عَامِرًا بِمَا شِئْتُ مِنْ عِلْمٍ وَحِلْمٍ وَمَا وَمَا
- 18 وَتُخَلِّمُنِي الدُّنْيَا وَأُصْبِحُ فِي غَدٍ لَدَى رُتْبَةٍ سَمَاءَ فِي مَنْزِلِ سَمَا
- 19 تُخْفُ بِي الْأَمْلَاكُ مِنْ سُلِّ جَانِبٍ لَدَى جَنَّةِ الْفِرْدَوْسِ فَوْرًا مُعْظَمَا
- 20 فَتَرَبِّحُ هَاتِيكَ التِّجَارَةَ كُلُّهَا وَيَعْنَمُ مَوْلَاهَا ابْتِدَاءً وَخَتَمًا
- 21 وَأَهْدِي إِلَى خَيْرِ الْأَنَامِ مُحَمَّدٍ سَلَامًا بِعَرَفِ الطَّيِّبَاتِ مُحْتَمًا

⁷¹² eṣ-Şeraḳî, *er-Rihletu 'l-Hicâziyye*, s.176-177; el-Murâdî, *Silku'd-Durar*, IV, 92; el-Vedġîrî, *Şi'ru İbni 't-Ṭayyib*, s. 90-91.

1. Acaba Beyt'in alâmetini görebilir ve bir gün ulaşıp da zemzemden su içebilir miyim?
2. Terennüm eden hayırlı bir toplulukla Beyti haccedebilir miyim?
3. Akşamleyin odalara gitmeme kim yardım edebilir? Sabahleyin yüceliklere mensup olanlardan olurum.
4. Alıştığım dostla buluşmaya kim yardım edebilir? Açıkça çağırılırız. Siz ikinizi kastediyoruz. (denilir.)
5. Kimi zaman bu beyti tavaf ederiz. O (kutsal) yerlere gelir ve öperiz.
6. Bazen de değeri semaya uzanan Haceri Esved'e geliriz.
7. Hem yanaklarımızı hem de yüzümüzü hepsine süreriz. (Haceri Esved'i) Sadece ağzımızla öpmeye yetinmiyoruz.
8. Bazen namaz kılar, sonra da Safâ'ya say ederiz. Bu da âşığın gönlünü saflaştırması içindir.
9. Mina'da emellere ulaşmak için koşarız. (ve orada) Bereket için kalanlar arasında çadır kurarız.
10. Arafat'ta iyiliklerin meyvesini toplarız ve ondan bol hayırla avuçlarız
11. Nerede olursa olsun günahları yakan Akabe Cemresi yaklaştığında bütün günahlardan uzaklaşırız.
12. Allah için haccını iyi yapan ve o bahçede nimetlenen kimselerin arasında oluruz.
13. Acaba yükseklik ve alçaklığı ile kâinatın kendisiyle güzel olduğu Taybe'yi görebilir miyim?
14. Gözlerim kabri şerifi görür ve hakkında şiir terennüm eder olur muyum?

15. Ona açıkça hitap eder, (ondan) dilediklerimi ister ve isteklerimin tam olarak gerçekleşmesini umabilir miyim?

16. Beliğ söz beni mutlu eder ve onun hakkında bir şey söylediğim zaman sözüm düzgün olur.

17. Çantalar dolu ve (ben) de ilim, hilm vb. şeylerle dolu bir şekilde dönerim.

18. Dünya bana hizmet eder, ve yarın büyük bir makam ve yüksek bir yerde olurum.

19. Firdevs cennetinde her yönden beni melekler kuşatır ve büyük bir başarı (elde ederim.)

20. Bu ticaretin hepsi kazanır ve bu ticaretin sahibi başta da sonda da kazanır.

21. İnsanların en hayırlısı Hz. Muhammed'e sonu iyiliklerin kokusu olan bir koku ile selam iletirim.

(Tavîl)⁷¹³

1 وَإِنْ سَلِمُوا مِنْ آفَةٍ فِي طَرِيقِهِمْ يَعْذُونَ هَاتِيكَ السَّلَامَةَ مَا نَمَّا
2 وَإِنْ أَرَمَتْهُمُ طَرِيقُوا لَهَا وَأَمْسَتْ لَهُمْ عُرْسًا عَظِيمًا وَمَا نَمَّا

1. Onun yolunda bir sıkıntıdan emin olurlarsa o eminliği günah sayarlar.

2. Bir sıkıntıya düşerlerse bu sıkıntıdan dolayı neşeden içleri içlerine sığmaz ve bu onlar için insanların toplandığı bir büyük düğün olur.

⁷¹³ eş-Şerakî, *er-Rihletu'l-Hicâziyye*, s. 93; el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni't-Ṭayyib*, s. 91.

(Recez)⁷¹⁴

أَزْمَا	لِدَنْبٍ	بِئْرَثِي	عَبْدُكُمْ	الْمُلْتَزِمَا	أَتَى	قَدْ	إِلَهِي	يَا	1
عَزَمَا	حَتَّى	مَوْلَايَ	جِسْمَهُ	وَبَرَى	فُوَاهُ	رَبِّ	يَا	هَدَّ	2
الْمُلْتَزِمَا	الْمُلْتَزِمَ	وَاجْعَلِ	نَصْبَهُ	رَبِّي	بِالْفَضْلِ	فَاخْفِضْ	رَبِّي	نَصْبَهُ	3

1. Ya İlâhi! Kulunuz kendisine ağır gelen bir günahtan dolayı acınacak bir halde Mültezim'e geldi.

2. Ya Rabbi! (Günah) Gücü ve bedeni zayıflattı. Ta ki sabretti.

3. Ya Rabbi! Lütfunla yükünü indir ve (onu) Mültezim'e birleştirdi.

⁷¹⁴ eş-Şerakî, *er-Rihletu'l-Hicâziyye*, s. 381; el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni't- Tayyib*, s. 92.

(Vâfir)⁷¹⁵

1	يَا	عِبَادَ	اللَّهِ	ابْتُلُوا	الرَّحِمَا	وَيَخْلُقِ	اللَّهُ	كُونُوا	رَحِمًا	
2	ارْحَمُوا	مَنْ	فِي	التُّرَى	يَرْحَمَكُم	مَنْ	سَمَا	سُلْطَانُهُ	فَوْقَ	السَّمَاءِ

1. Ey Allah'ın kulları! Akralara iyilik edin. Allah'ın yarattıklarına merhametli olun.

2. Yeryüzündekilere merhamet edin ki saltanatı göklere sığmayan da size merhamet etsin.

⁷¹⁵ el-Vedğîrî, Şi'ru İbni't-Ṭayyib, s. 92.

(Vâfir)⁷¹⁶

1 فَصَدْتُكُمْ رِجَالَ اللَّهِ أَسْعَى فَقَدْ هَتَفْتُ بِجُودِكُمْ الْحَمَامُ
2 وَلَمْ أَقْصِدْ ذُرًّا فَضْلٍ سِوَاكُمْ وَلَوْ نَشِبْتُ بِضَبْعِي الْحَمَامُ

1. Ey Allah'ın (sevgili) adamları, koşarak size geldim! Güvercinler size cömertliğinizle sesleniyorlar.

2. Ölüm her tarafımdan bana saldırırsa bile, sizden başka lütuf zirvesine yönelmedim.

⁷¹⁶ eş-Şerakî, *Şerhu Kifâyeti'l-Mutehaffız*, s. 198; el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni 't-Ṭayyib*, s. 93.

(Kâmil)⁷¹⁷

- | | | | | | | | | |
|---|---------|------------|--------------|------------|-------------|----------------|------------|------------|
| 1 | فَسَمًا | بِمَكَّةَ | وَالْحَطِيمِ | وَزَمْرَمِ | وَالرُّكْنِ | وَالْبَيْتِ | الشَّرِيفِ | الأَعْظَمِ |
| 2 | مَا | إِنْ | سَمِعْتُ | بِمَشْرِقِ | أَوْ | مَغْرِبِ | كَأَنَّ | وَلَا |
| 3 | مِثْلَ | الْفَقِيهِ | الْبَارِعِ | اللِّسَنِ | الأَدِيبِ | اللَّوَدَعِيِّ | مُحَمَّدِ | بْنِ |
| | | | | | | | | الأَصْرَمِ |

1. Mekke'ye, Haşim'e, Zemzeme, Rukne ve Şerefli Yüce Eve (Kâbe'ye) yemin olsun ki,

2. Doğuda veya batıda, asla Rum ya da Acem'de işitmedim.

3. Fakih, mâhir, beliğ, keskin zekâlî Muhammed b. Esrâm gibisini.

⁷¹⁷ eş-Şerakî, *er-Rihletu'l-Hicâziyye*, s. 253; el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni't- Tayyib*, s. 93.

(Vâfir)⁷¹⁸

1 هُدَيْتُ إِلَى الصِّرَاطِ الْمُسْتَقِيمِ فَجِئْتُ لِحِجَّةِ الْبَيْتِ الْعَظِيمِ
2 وَعِنْدَ الْحِجْرِ قَالَ الْحِجْرُ أَبْشِرْ فَقَدْ حَطَمْتُ ذُنُوبَكَ بِالْحَطِيمِ

1. Dosdoğru yola iletildim. Büyük beyti hacetmek için geldim.

2. Hicr'in yanında Hicr şöyle dedi: "Sana müjdeler olsun! Hâtim'de günahların yok oldu."

⁷¹⁸ eş-Şerakî, *er-Rihletu'l-Hicâziyye*, s. 382; el-Murâdî, *Silku'd-Durar*, IV, 94; el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni 't-Ṭayyib*, s. 94.

(Serî')⁷¹⁹

1	تَرْتَمِ الطَّيْرُ عَلَى غُصْنِ بَانَ	إِذْ بَانَ غَيْمِ الْجَوِّ وَالصَّخْرُ بَانَ
2	وَقَامَتِ الْأَذْوَاخُ رَاقِصَةً	لَمَّا حَكَى الثُّمْرِىُّ صَوْتِ الْقِيَانِ
3	فَلْتَعْتَيْمِ يَوْمَكَ فِي رَوْضَةٍ	سَكَّاهَا مِنْ عُرْفَاتِ الْجِنَانِ
4	رَوْضَةٌ أَنْسٍ نُورٌ نُورِهَا	يَشْبُ نَارَ الشَّقْوِ وَسَطَ الْجِنَانِ
5	تُدَكِّرُ الْعَاشِقَ نَسْمَتُهَا	نَسْمَةٌ أَرْضِي شَاهَا أَيُّ شَانَ
6	أَرْضٌ بِهَا حَلَّ الْحَبِيبِ الَّذِي	قَدْ كَلَّ عَنْ تَكْيِيفِهِ الثَّقَلَانِ
7	أَشْرَفَ مَخْلُوقٍ وَأَكْرَمَ مَنْ قَدْ	حَصَّهُ اللَّهُ بِأَعْلَى مَكَانِ
8	مُحَمَّدُ الْمُحْتَارُ حَيْرُ الْوَرَى	الْحَامِدُ الْمَحْمُودُ طَوْلَ الزَّمَانِ
9	مَنْ وَجْهُهُ الْوَجْهُ الْجَمِيلُ الَّذِي	يَخْجَلُ مِنْ أَنْوَارِهِ النَّيِّرَانِ
10	وَمَنْ حَوَى الْحُسْنَ بِأَجْمَعِهِ	وَجُمِعَتْ فِيهِ الْخِصَالُ الْحِسَانِ
11	وَأَظْهَرَ اللَّهُ عَلَى يَدِهِ	كَمْ مُعْجَزَاتٍ أَفْصَحَتْ عَنْ بَيَانِ
12	إِنَّ الَّذِي أَحْرَزَ مِنْ شَرَفِ	عَنْ حَصْرِهِ يَعْجِزُ إِنْسٌ وَجَانِ
13	بِالْحَقِّ رَبُّ الْخَلْقِ أَرْسَلَهُ	فَاتَّصَحَّ الْحَقُّ بِهِ وَاسْتَبَانَ
14	وَكَمْ حَبَاهُ اللَّهُ مِنْ آيَةٍ	بَيِّنَةٍ بَانَتْ لِقَاصِ وَدَانِ
15	شَقَّ لَهُ الْبَدْرُ وَرَدَّتْ لَهُ	بَعْدَ الْمَغِيبِ الشَّمْسُ وَالصَّخْرُ لَانَ
16	وَالضَّبُّ وَالظَّبِّيُّ بِمَجْلِسِهِ	قَدْ كَلَّمَاهُ بِفَصِيحِ اللِّسَانِ
17	وَالدُّوْحُ جَاءَتْ عَلَى سُوقِهَا	تَخْطُ فِي الْأَرْضِ بِعَيْرِ بَنَانِ
18	هَذَا أَجَلُ الْخَلْقِ قَاطِبَةً	هَذَا شَفِيعُ الْخَلْقِ يَوْمَ الرِّهَانِ
19	هَذَا الَّذِي فِي حُسْنِهِ مُفْرَدٌ	هَذَا الَّذِي لَيْسَ يُقَاسُ بِثَانِ
20	أَسْأَلُ اللَّهَ رَبِّي بِمَنْحِي	بِحَاهِهِ فَوْزًا بِنَيْلِ الْأَمَانِ
21	وَأَنْ يَكُونَ الْحُثْمُ لِي بِالرِّضَى	فَإِنَّهُ دُو الْجُودِ وَالْإِمْتِنَانِ
22	تُمْ صَلَاةُ اللَّهِ دَائِمَةٌ	مَا كَتَمَ الصَّبُّ هَوَاهُ وَصَانِ
23	عَلَى النَّبِيِّ وَالْأَلِ وَالصَّحْبِ مَا	تَرْتَمِ الطَّيْرُ عَلَى غُصْنِ بَانَ

⁷¹⁹ eş-Şerakî, *er-Rihletu'l-Hicâziyye*, s. 501-502; el-Vedgîrî, *Şi'ru İbni't-Ṭayyib*, s. 94-96.

1. Havadaki bulutlar gidip açık hava ortaya çıktığında kuş, sorkun ağacında terennüm etti.
2. Kumru, şarkıcı kadının sesine benzediğinde ağaçlar raks etmeye başladı.
3. Sanki cennetlerin odaları olan bir bahçede gününün kıymetini bil.
4. O ünsiyet ravzasının nurlu çiçekleri gönlün ortasındaki özlem ateşini tutuşturur.
5. Esintisi, âşığa şânı yüce olan yerin esintisini hatırlatır.
6. (O yer) İnsanlar ve cinlerin (mahiyetinin) nasıl olduğunu anlayamadığı sevgilinin yerleştiği bir yerdir.
7. (O) Allah'ın en yüce makamı kendisine has kıldığı yaratılmışların en yüce ve en cömertidir.
8. (O) Bütün zamanlarda öven ve övülen, yaratılmışların en hayırlısı Muhammedu'l-Muhtâr'dır.
9. (O) Güzel yüzlü ve nurundan ay ve güneşin nurunun utandığı kimsedir.
10. (O) Bütün güzellikleri kendisinde toplayandır. Güzel hasletler onda toplanmıştır.
11. Allah onun elinde apaçık bir şekilde ortaya koyduğu nice mucizeler göstermiştir.
12. O insanlar ve cinlerin kavramakta aciz olduğu bir şeref elde etti.
13. Yaratılmışların Rabbi onu hak ile gönderdi. Onun sayesinde hak açıklandı ve görünür oldu.
14. Allah ona nice ayetler verdi. (Bu ayetler) Uzak ve yakın olanlara göründü.

15. Dolunay onun için yarıldı ve güneş battıktan sonra onun için geri döndü, kaya yumuşadı.

16. Keler ve ceylan, meclisinde onunla açık bir şekilde konuştu.

17. Ağaç, parmakları olmaksızın gövdesi üzeri yürüyerek (ona) geldi.

18. O, bütün yaratılmışların en yücesi, hesap gününde yaratılmışların şefâatçisidir.

19. O, güzellikte tektir.Başkası ile mukayese edilemeyendir.

20. Rabbim Allah'tan onun yüzü suyu hürmetine emniyete kavuşmayı nasip etmesini dilerim.

21. Sonumun Allah'ın rızasını kazanmak olmasını (dilerim.) Çünkü o cömertlik ve minnettarlık sahibidir.

22. Âşıkım aşkını gizlediği ve koruduğu sürece daima Allah'ın salâtı (onun üzerine) olsun.

23. (Yine salât) Sorkun ağacının üzerinde kuş terennüm ettiği sürece Nebinin, âlinin ve ashâbının üzerine olsun.

(Basît)⁷²⁰

- 1 قُلْ لِابْنِ مُلْجَمِ الْمُلْجَمِ نِيرَانَا الْمُتَسَرِّبِ خِدْلَانَا وَحُسْرَانَا
- 2 عَدَلْتُ عَنْ طُرُقَاتِ الْعَدْلِ يَا عَدِيرُ وَحُضَّتْ فِي الْعَدْرِ أَهْمَارًا وَعُذْرَانَا
- 3 ضَلَلْتُ فِي سُبُلِ عَرَءٍ وَاضِحَةٍ وَلَمْ تَنْزِلْ عَنْ سَبِيلِ الْحَقِّ تَبِيهَانَا
- 4 أَفْرَطْتُ فِي الْجَهْلِ إِذْ فَرَطْتُ مِنْ حَقِّ حَتَّى قَتَلْتُ إِمَامًا عَالِيًا شَانَا
- 5 صِهْرُ الرَّسُولِ عَلِيِّ زَوْجِ فَاطِمَةَ وَخَيْرُ مَنْ رَزَيْنَ الْهُدَى وَمَنْ شَانَا
- 6 وَوَالِدُ الْحَسَنِينِ التَّيْرِينِ وَمَنْ كَانَا إِلَى الْمُصْطَفَى رَوْحًا وَرِيحَانَا
- 7 وَبَابُ مِصْرِ عُلُومِ الدِّينِ أَجْمَعَهَا فَلَيْسَ يَعْزُبُ عَنْهُ حَيْثُمَا كَانَا
- 8 وَذُو السَّجَايَا الَّتِي لَيْسَ يَحْضُرُهَا عَدُّ وَلَوْ طَالَتِ الْأَرْمَانُ أَرْمَانَا
- 9 وَمَنْ مَنَاقِبُهُ حَدِيثٌ وَلَا حَرْجٌ بَلَى بَجَاوَزَ مَا فِي الْبَحْرِ مَوْلَانَا
- 10 أَخْطَأْتُ أَخْطَأْتُ يَا ابْنَ مُلْجَمِ فَلَقَدْ أَتَيْتُ عَلَى الْأَدَى وَالْوَرِزِ إِيْتَانَا
- 11 وَجُرْتُ عَنْ كُلِّ أَجْرٍ لَسْتُ نَائِلُهُ وَجِئْتُ جَهْرًا جَرِيرَاتٍ وَعِصْيَانَا
- 12 وَبُؤْتُ بِالسُّحُطِ وَالْعُنْبَى عَلَى غَضَبٍ تَلْقَاهُ حَيًّا بِلَا شَكِّ وَمُؤْتَانَا
- 13 وَقَدْ أَخْطَأَ الْقَوْمُ إِذْ سَمَّوكَ عَابِدَ رَحْمَانٍ وَبِالْحُلْفِ قَدْ بَارَزْتَ رَحْمَانَا
- 14 مَا كَانَ أَوْلَاكَ أَنْ يَدْعُوكَ عَاصِيَهُ بَلَى بَجَاوَزْتَ عِصْيَانًا وَكُفْرَانَا
- 15 فَلَا سَقْتَكَ مِنْ الْوَسْمِيِّ غَادِيَّةٍ وَلَا سَقَّتْ أَرْضَ عِمْرَانَ بْنِ حِطَّانَا
- 16 عِمْرَانُ عُمَرَ بِالْكَفْرِ الصَّرِيحِ وَمَنْ حِطَّانُ حَطَّ عَلَيْهِ اللَّهُ نِيرَانَا
- 17 مَا أَنْتَ إِلَّا شَقِيٌّ وَهُوَ مِثْلَكَ فِي شَقَاوَةِ تُخْدَلَانَ فِيهَا خِدْلَانَا
- 18 لَا تَعْتَرِزُ أَوْ تُصَدِّقُ بِمَقَالَتِهِ فَإِنَّهَا كُسِيَتْ زُورًا وَبُهْتَانَا
- 19 وَاللَّهُ مَا هِيَ إِلَّا ضَرْبَةٌ شَقِيَّتْ فَكَيْفَ تَبْلُغُ مِنْ ذِي الْعَرْشِ رِضْوَانَا
- 20 بَاءَتْ بِحُسْرِ وَتَطْفِيفٍ وَمَنْقِصَةٍ فَكَيْفَ تُحْسِبُ أَوْفَى النَّاسِ مِيرَانَا

⁷²⁰ el-Vedgîrî, Şi 'ru İbni 't-Şayyib, s. 96-97.

1. Her yönden terk edilmiş ve kaybetmiş, ağzına ateşle dolu bir gem vurulmuş İbnu'l-Mulcem'e söyle.
2. Ey vefasız adam! Hainlik nehir ve göllerine dalarak adâlet yollarından saptın.
3. Apaçık aydınlık yollarda saptın ve hâlâ da hak yoldan sapmaktasın.
4. Ahmaklıkta aşırı gittiğinden cahillikte de aşırı gittin. Tâ ki şanı yüce olan imamı öldürdün.
5. (O İmam ki) Rasûlün damadı, Fâtıma'nın eşi, hidayeti güzel gösterenlerin en hayırlısı ve şanı yüce Ali'dir.
6. (O İmam ki) Mustafâ'nın hoş kokulu reyhânı olan nurlu iki Hasan'ın babasıdır.
7. (O İmam ki) Bütün dînî ilimlerin memleketinin kapısıdır. O nerede olursa olsun ondan uzak değildir.
8. (O İmam ki) Zaman uzadıkça uzasa bile hiçbir sayının özelliklerini sınırlayamadığıdır.
9. (O İmam ki) Menkıbelerini (istediğin kadar) çok anlat. Sınırlama yok. Çünkü Efendimizin menkıbeleri denizde bulunan herşeyi aştı.
10. İbnu'l-Mulcem! Hata ettin, hata ettin! Kesinlikle bir eza ve günah işledin.
11. Elde edemeyeceğin her mükâfat için yoldan saptın. Âşık bir şekilde günahlar ve isyana girdin.
12. Diriyken ve ölü iken kesinlikle karşılaşacağın bir gazapla öfke ve kınamaya uğradın.
13. Sen suç işleyerek Rahman'a karşı çıkarken halk seni Rahman'ın kulu olarak isimlendirmekle hata etti.

14. Sana âsi diye çağrılmak ne kadar da yakışırdı. Çünkü sen isyan ve küfürde haddi aştın.

15. Ne senin ve ne de 'İmran b. Hıttan'ın topraklarını baharın sabah yağmurları sulasın.

16. Çünkü İmran apaçık bir küfürle dolduruldu. Hıttan'a ise Allah ona ateşi bastırdı.

17. Sen ancak bir şakîsin. O ('İmran b. Hıttan) da senin gibidir. Şekâvette her ikiniz de yalnız bırakılacaksınız.

18. Onun sözüne kanma ve inanma. Çünkü onun sözü yalan ve iftiradan bir elbise giydi.

19. Allah'a yemin olsun ki, o haince bir vuruştur. Arşın sahibinin rızasına nasıl ulaşırsın.

20. (Bu vuruştan sonra) Hüsran, kusur ve ayıba uğradın. Nasıl olurda insanların mîzanda en ağır basanı zannedebilirsin?

(Tavîl)⁷²¹

1 بَلَّغْنَا الْمَعَى لَمَّا بَلَّغْنَا إِلَىٰ مِئَىٰ وَزَالَ الْعَنَا عَنَّا فَلَمْ نُعْنِ بِأَعْنَا
2 وَحُصِّبَتِ الْأَثَامُ عِنْدَ مُحْصَبٍ وَ بِالْحَيْفِ زَالَ الْخَوْفُ عَن كُلِّ مَنْ عَنَا

1. Mina'ya ulaştığımızda arzularımıza ulaştık. Yorgunlumuz kalmadı. Sıkıntıya aldırmadık.

2. Muhaşşab'ta günahlar döküldü. Hayf'ta sıkıntıya düşenden korku yok oldu.

⁷²¹ eş-Şerakî, *er-Rihletu'l-Hicâziyye*, s. 398; el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni't- Tayyib*, s. 98.

(Tavîl)⁷²²

1 فَنَسْأَلُ مَوْلَانَا كَمَا قَدَّرَ الْبَيْنَا وَأَسْكَبَ مِنْ عَيْنِي لِفُرْقَتِهِ عَيْنَا
2 يُقَدِّرُ بِاللُّقْيَا سَرِيعًا فَأَنْتَنِي وَقَدْ قَرَّرَ مِنْ لُقْيَا حَبِيبِ الْحَشَا عَيْنَا

1. Mevlâmız ayrılığı takdir edip onun ayrılığından gözyaşlarımı akıttığı gibi,

2. Sevgili ile kavuştuğı için gönlümün sevinçli bir şekilde dönmesi için hızlı bir şekilde kavuşmayı takdir etmesini isterim.

⁷²² eş-Şerakî, *er-Rihletu'l-Hicâziyye*, s. 512-513; el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni't-Ṭayyib*, s. 98.

(Basît)⁷²³

1	أَصْبِيَّةٌ	ثُمَّ	أَصْبُ	ثُمَّ	صَبِيَانُ	وَصَبِيَّةٌ	صَبِيَّةٌ	أَيْضًا	وَصَبِيَانُ
2	وَصَبُوَّةٌ	ثُمَّ	صَبْوَانٌ	وَصَبْوَانُ	وَصَبِيَانُ	حَكَاهَا	مَنْ	لَهُ	شَأْنُ

1. Eşbyetun, şumme eşbun, şumme şibyânu, ve şıbyetun, şbyetun, ve şabyânu;

2. Ve şıbvvetun, şumme şubvânun, ve şıbvânu, ve şbyânun (bu cemiler hakkında) iyi bilen birisi anlattı.

⁷²³ el-Vedğîrî, Şi'ru İbni't-Ṭayyib, s. 99.

(Mütekârib)⁷²⁴

حَسَنِ	قِرَى	بِكُلِّ	فَعَجَّلَ	حَسَنِ	أَبَا	جَمَاكَ	نَزَلْنَا	1
مُسْتَحْسَنِ	كُلِّ	مِنْ	بِفَضْلِكَ	وَأَمَلَهَا	حَقَائِبِنَا	وَعَمِيرَ		2

1. Ey Eba Hasen! Sana misafir olduk. En güzel ikramda bulunmaya acele et.

2. Çantalarımızı lütfunla mamur eyle, bütün güzel şeylerle doldur.

⁷²⁴ eş-Şerakî, *er-Rihletu'l-Hicâziyye*, s. 527; el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni't- Tayyib*, s. 99.

(Recez)⁷²⁵

1	نَسْأَلُ	رَحْمَ	الرَّاحِمِ	الرَّحْمَانَ	لِمَالِكِ	بْنِ	عَابِدِ	الرَّحْمَانَ
2	حَتَّى	يُنَادَى	لِتَقُمْ	يَا	مَالِكُ	فَأَنْتَ	لِلْفِرْدَوْسِ	حَيْرُ
3	تَسْرُخُ	أَيْنَ	شِئْتِ	فِي	الْجَنَانِ	قَرِيرٍ	عَيْنٍ	وَأَسِعِ
4	تَلْبَسُ	كُلَّ	مُجَسَّدٍ	مُرَحَّلٍ	تَكْرِمَةً	عَلَى	بَنِي	الْمُرَحَّلَانِ
5	وَرُؤْيُهُ	الْوَجْهَ	الْكَرِيمِ	فِيهَا	تَمَامٌ	كُلِّ	نِعْمَةٍ	تُلْفِيهَا
6	لَا	حَرَمَ	اللَّهِ	الْجَمِيعِ	رُؤْيَاهُ	لِأَنَّهَا	التَّعْمَاءُ	يَوْمَ
7	حَتَّى	تَعْبِيبِ	فِي	سَنَةِ	الْمُشَاهَدَةِ	وَتَقْتَنِي	الْمَفَازَ	فِيْمَنْ
8	يَجَاهِ	حَيْرِ	الْخُلُقِ	طُرّاً	أَحْمَدَا	صَلَّى	عَلَيْهِ	اللَّهُ

1. Mâlik b. Abdirrahman için Rahmân'ın rahmetini diliyoruz.

2. Tâ ki ona Ey Mâlik kalk sen Firdevs'in en iyi sahibisin, diye sesleninceye kadar.

3. Gözü aydın ve gönlü geniş bir şekilde cennetlerde istediğin yerde gezinirsin.

4. Beni Muraḥḥale'ye Allah'tan bir ikram olarak her türlü süslü elbiseyi giyersin.

5. Orada (Allah'ın) Yüce Zatını gördüğünde bütün nimetlerin tamamlandığını bulursun.

6. Allah orada kimseyi zatını görmekten mahrum bırakmasın. Çünkü onu görme karşılaşma gününde nimetlerdir.

7. Tâ ki o görme (nin verdiği) nurda kaybolursun ve onu görenlerden olmaya nâil olursun.

8. Allah'ın salâtı üzerine olan yaratılmışların en hayırlısı Ahmet'in hürmetine.

⁷²⁵ el-Vedğîrî, Şi'ru İbni't-Ṭayyib, s. 100.

(Vâfir)⁷²⁶

1 حَصَلَتْ عَلَى الدَّخَائِرِ وَالْأَمَانِي وَبُدِّلَ كُلُّ خَوْفٍ بِأَمَانٍ
2 أَمَا قَدْ طُفَّتْ حَوْلَ الْبَيْتِ سَبْعًا وَلَا مَسَّتِ الْيَدُ الرُّكْنَ الْيَمَانِي

1. Hazineleri ve emelleri elde ettin. Bütün korkular güvenle değiştirildi.

2. Beyti yedi kez tavaf edip el-Ruknü Yemânî'ye dokunmadın mı?

⁷²⁶ eş-Şerakî, *er-Rihletu'l-Hicâziyye*, s. 382; el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni't- Tayyib*, s. 100.

(Hafif)⁷²⁷

1	خَلِّينِي	مِنْ	حَاسِدٍ	أَوْ	شَانِي	وَأَتْرَكَايَ	لِمَقْصِدِي	أَوْ	شَانِي
2	وَدَعَانِي	مِنْ	الْمَلَامِ	فَدَاعِي	أَحْمَدَ	الْبَدَوِي	إِلَيْهِ	دَعَانِي	
3	الْإِمَامِ	الَّذِي	تَفَرَّدَ	بِالتَّصَدُّقِ	رِيفَ	حَيًّا	وَمَيِّتًا	دُونَ	ثَانِ
4	وَالْهُمَامِ	الَّذِي	تَنَبَّأْتُ	لَهُ	أَهْمَةً	وَالْعَزْمِ	لَسْتُ	عَنْهُ	بَتَّانِ
5	فُطِبَ	كُلِّ	الْأَقْطَابِ	فَاطِبَةً	فَالْكُلِّ	فِي	بَابِهِ	رَخِي	الْعَبَانِ
6	أَوْ	مَا	جَدُّهُ	الرَّسُولِ	الَّذِي	مِنْ	أَجَلِهِ	كَانَ	السَّائِرِ
7	أَلْفُ	أَلْفِ	تَحِيَّةٍ	وَصَلَاةٍ	وَسَلَامٍ	عَلَيْهِ	دُونَ	تَوَانِ	
8	مَا	أَقَامَ	الْأَنَامُ	فِي	بَابِهِ	الرَّحْبِ	إِلَى	فَضْلِهِ	الْعَمِيمِ
9	فَإِذَا	مَا	وَصَلَّتْ	ذَلِكُمْ	الْقُبْرَ	الشَّرِيفَ	الْمُعْظَمَ	النُّورَانِي	
10	وَرَأَيْتَ	الْأَنْوَارَ	سَاطِعَةً	فِيهِ	يُحَاكِي	لَأَلَاءِهَا	النَّبِيرَانِ		

1. Bana hased veya buğz edenden bahsetmeyin. Beni işim ve maksadıyla başbaşa bırakınız.

2. Beni kınamayı bırakın. Beni Ahmet el-Bedevî'ye çağırana bırakın.

3. O İmam ki ölü ve diri üzerinde tasarrufta ikincisi olmayan tektir.

4. O, gayret ve azmimi kendisine verdiğim ve kendisinden yüzçevirmedığım âli cenâbtır.

5. O bütün kutubların kutbudur. Bütün kutublar onun huzurunda dizginleri gevşek haldedir.

6. Bütün kâinatın kendisi için yaratıldığı Hz. Peygamber onun dedesi değil midir?

7. Durmaksızın binlerce salât ve selâm onun üzerine olsun.

⁷²⁷ eş-Şerakî, *er-Rihletu'l-Hicâziyye*, s. 528-529; el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni't-Ṭayyib*, s. 101.

8. İnsanlar onun geniş kapısında bol lütfu için diz çökerek durdukları sürece,
(binlerce salât ve selâm onun üzerine olsun.)

9. Şu gördüğünüz büyük nurlu Kabr'i Şerif'e ulaştığında,

10. Işıkları ateşe benzeyen parlak nurları görürsün.



(Tavîl)⁷²⁸

1	حَطَطْنَا بِمَعْنَى خَالِدِ بْنِ سِنَانَ لِنَحْطَى بِهِ مِنْ أَسْهُمٍ وَسِنَانَ
2	أَخَالِدُ مِنْكَ الْوُدُّ أَصْبَحَ خَالِدًا لَدَى خَلْدِي بَلْ فِي صَمِيمٍ جَنَانِي
3	أَخَالِدُ هَلْ لِي لِلْحَرَامَيْنِ وَصَلَةٌ أَنْعَمَ مِنْهَا فِي فَسِيحٍ جَنَانِي
4	أَخَالِدُ مَنْ لِي أَنْ أَفُوزَ بِحُجَّةٍ هَا حُجَّةٌ فِي الْبِرِّ دَاتُ يَدَانِ
5	أَخَالِدُ هَلْ لِي زُورَةٌ لِمُحَمَّدٍ نَبِيِّ سَمَا عَنْ مُشْبِهِ وَمُدَانِ
6	عَلَيْهِ صَلَاةُ اللَّهِ مَا حَنَّ شَائِقُ الْجَوَانِحِ مِنْ قَاصٍ إِلَيْهِ وَدَانِ

1. Ondan bir pay elde etmek için Hâlid b. Sinân'a misafir olduk.

2. Ey Hâlid! Kalbimde ve hatta gönlümde hatta gönlümün köşesinde sana sonsuz bir sevgim var.

3. Ey Hâlid! Harameyn'e ulaşıp geniş bahçelerinden nimetlenir miyim?

4. Ey Hâlid! Bana iyilik yaptığıma makbul bir delil olarak haccı elde etmeye kim yardım eder?

5. Ey Hâlid! Yücelikte benzeri ve yaklaşanı olmayan Nebi Hz. Muhammed'e ziyarete gidebilir miyim?

6. Uzaktan ve yakından kalb kendisine özlem çektiği sürece Allah'ın salâtı onun üzerine olsun.

⁷²⁸ eş-Şerakî, *er-Rihletu'l-Hicâziyye*, s. 223; el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni't-Ṭayyib*, s. 102.

(Tavîl)⁷²⁹

1 وَمَا سَلَاني عَنْ هَواهُمُ وَصَدَّني وَقَدْ كُنْتُ مُعْرَى بِالهُوى وَهُوَ دَيْدَني
2 نَفَّاهُم مِتي وَمِنْ كُلِّ عَاشِقِ عَفِيفٍ وَهُمْ فِي طَوعِ كُلِّ يَدِي دَني

1. Âşık olmak benim âdetim olduğu halde beni onların sevgisinden uzak tutan;

2. Onların benim gibi iffetli bir âşıktan uzaklaşp alçak kimselere yakın olmalarıdır.

⁷²⁹ el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni't-Ṭayyib*, s. 103.

(Tavîl)⁷³⁰

1 مَبَاحِثُ لَوْ فَوقَ النُّحُورِ تَجَسَّدَتْ لِأَزْرَتِ بِدْرِ فِي عُنُودِ وَعُقَيَانِ
2 جَدِيرٌ لَهَا طِيبُ الثَّنَاءِ لَوْ أَهَّأ قَدِيمَةُ عَهْدِ أَوْ غَرِيبَةُ أَوْطَانِ

1. Konuşmalar şayet boyunlarda bir araya getirilse inci ve akik taşlarından yapılan gerdanlığa üstün gelir.

2. O (konuşmalar) eski zamandan kalma ve vatandan uzakta bile olsa övgüye layıktır.

⁷³⁰ el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni't-Ṭayyib*, s. 104.

(Tavîl)⁷³¹

1 وَوَدَّعْتُهُمْ وَالْعَيْنُ تَهْمَلُ كَالْعَيْنِ وَتُهْمِلُ مَا تُرْجِي السَّحَابُ مِنَ الْعَيْنِ
 2 وَلِلْقَلْبِ فِي نَارِ الْعَرَامِ تَقْلُبُ وَوَلَمْ لَا وَعَيَّي بَانَ كُلُّ أَخٍ عَيْنِ
 3 فَوَا أَسْفًا لِلْقَلْبِ مِنْ شِدَّةِ الْأَسَى وَوَا أَسْفًا مِنْ شِدَّةِ الْحُزْنِ لِلْعَيْنِ

1. Göz pınar gibi yaş akıtarak onlara veda ettim. Bulut pınardan umduğunu önemsemiyor.

2. Kalp aşk ateşi içinde kıvranıyor. Niçin kıvranmasın ki? Gözüm gibi olan kardeşlerim benden uzaklaştı.

3. Şiddetli kederden dolayı vah kalbim! Şiddetli hüzünden dolayı vah gözüm!

⁷³¹ eş-Şerakî, *er-Rihletu'l-Hicâziyye*, s. 535-536; el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni't-Ṭayyib*, s. 104.

(Tavîl)⁷³²

1 وَسِرْتُ وَقَلْبِي مُحْرَقٌ بِطَى النَّوَى لِيَبْنَ الْأَدِي بَيْنَ الْجَوَانِحِ قَدْ نَوَى
2 وَقَدْ مَا نَوَى أَنْ لَا يُفَارِقُنِي كَمَا نَوَيْتُ فَحِيلَ بَيْنَ مَرِّهِ وَمَا نَوَى

1. Gönlümde yer eden kişinin ayrılmasından dolayı kalbim uzaklık ateşi ile yanmakta iken yürüdüm.

2. Geçmişte (benim şu an) niyet ettiğim gibi benden ayrılmayacağına niyet etti. (Fakat) Kişi ile niyet ettiği şey arasına engel girdi.

⁷³² eş-Şerakî, *er-Rihletu'l-Hicâziyye*, s. 320; el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni't- Tayyib*, s. 105.

(Kâmil)⁷³³

1 مَنْ لَمْ يَعْصِ بِي لُجَّةِ الْقَامُوسِ لَمْ يَعْلَمْ بِمِقْدَارِ الصِّحَاحِ الْجَوْهَرِيَّةِ
2 وَمَنْ امْتَطَى سَخَّ الْعُبَابِ فَإِنَّهُ يُصْنَعِي إِلَى صَوِّغِ الْمَعَانِي الْأَزْهَرِيَّةِ

1. Kim sözlüklerin derinliklerine dalmazsa Cevherî'nin Şıhah'ının kıymetini bilmez.

2. Kim bolca akan suyun ('*Ubâb'in*) dalgasına binerse el-Ezherî'nin mana kalıplarına kulak verir.

⁷³³ el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni't-Ṭayyib*, s. 105.

(Tavîl)⁷³⁴

1	وَلَفْظُ الْقُنُوتِ أَعَدُّ مَعَانِيَهُ بَحْدَ مَرِيدًا عَلَى عَشْرِ مَعَانِيٍّ مُرَضِيَةٍ
2	دُعَاءٍ حُشُوعٍ وَالْعِبَادَةَ طَاعَةً إِقَامَتِهَا إِقْرَارُهُ بِالْعُبُودِيَّةِ
3	سُكُوتِ صَلَاةٍ وَالْقِيَامِ وَطُولُهُ كَذَلِكَ دَوَامُ الطَّاعَةِ الرَّابِحِ النَّيَّةِ
4	دَوَامِ لِحْجِ طُولِ عَزْوٍ تَوَاضَعٍ إِلَى اللَّهِ حُذْهَا سِتَّةً وَتَمَانِيَةً

1. Kunutun lafzını sayarsan razı edecek ondan fazla mana bulursun.
2. Dua, huşu, ibâdet, taat, kulluğu tam bir şekilde yapmak ve ikrar etmek,
3. Sukût, namaz, kıyâm ve onu uzatmak, taate devam etmek ve iyi bir niyettir.
4. Sürekli haccetmek, sürekli gazveye çıkmak ve Allah için tevâzu sahibi olmaktır. Onu altı ve sekiz (olarak) al.

⁷³⁴ el-Vedğîrî, Şi'ru İbni't-Şayyib, s. 106.

(Kâmil)⁷³⁵

1 بَادِرٌ إِلَى كِتَابِ الْأَمَالِيِّ جَاهِدًا مِنْ أَلْسِنِ الْحَفَاطِ وَالْفُضَلَاءِ
2 فَأَجَلُ أَنْوَاعِ الْحَدِيثِ بِأَسْرَهَا مَا يَكْتُبُ الْإِنْسَانُ فِي الْإِمْلَاءِ

1. Hıffaz ve faziletli kimselerin söylediklerini yazmaya acele et.
2. Bütün söz çeşitlerinin en değerlisi insanın söylenenleri yazdığıdır.

⁷³⁵ el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni't-Çayyib*, s. 109.

(Basît)⁷³⁶

1	بَدَا لَكَ الْحَقُّ فَاقْطَعْ ظَهَرَ بَيْدَاءِ	وَاهْجُرْ	مَقَالَةَ	أَحْبَابِ	وَأَعْدَاءِ
2	وَأَقْصِدْ عَلَى عَزْمَةِ أَرْضِ الْحِجَازِ بَحْدُ	بُعْدًا	عَنِ الْحَطِّ	فِي نَزْلِ	الْأَوْدَاءِ
3	وَقُلْ إِذَا نِلْتَ مِنْ أُمَّ الْقُرَى أَرْبًا	وَهُوَ	الْوُصُولُ	بِإِسْرَارٍ	وَأِبْدَاءِ
4	يَا مَكَّةَ اللَّهُ قَدْ مَكَّنْتَ لِي حَرَمًا	مُؤَمَّنًا	لَسْتُ	أَشْكُو	فِيهِ مِنْ دَاءِ
5	فَمَنْدُ رَأَى النَّارِخِ الْمِسْكِينِ مَسْكَنَهُ	فِي	فُطْرِكَ	الرَّحْبِ	لَمْ يُنْكَبْ
6	شَوْقُ الْفُؤَادِ إِلَى مَعْنَاكَ مُتَّصِلُ	شَوْقُ	الرِّيَاضِ	إِلَى	طَلِّ

1. Hak Sana göründü. Çölde yola çık. Dost ve düşmanların dediklerini terk et.

2. Dostların konakladıkları yerden uzaklaşarak azimli bir şekilde Hicaz arzına yönel.

3. Ümmül Qurâ'da istekleri elde ettiğinde ki – o açık ya da gizli bir ulaşmadır – deki:

4. “Ey Allah’ın Mekke’si, beni hiçbir hastalıktan şikâyet etmediğim, güvenli bir yere yerleştirdin!”

5. Göç eden miskin senin geniş yerinde meskenini bulduğundan beri hiçbir eziyete uğramadı.

6. Gönlüm kesintisiz bir şekilde bahçelerin cömert yağmura özlem duyduğu gibi, senin yerine özlem duyuyor.

⁷³⁶ eş-Şerakî, *er-Rihletu'l-Hicâziyye*, s. 376-377; el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni't- Tayyib*, s. 109-110.

(Tavîl)⁷³⁷

1 إِذَا لَمْ تَطِبْ فِي طَيِّبَةٍ عِنْدَ طَيِّبٍ بِهِ طَيِّبَةٌ طَابَتْ فَأَيْنَ تَطِيبُ
 2 وَإِنْ لَمْ يُجِبْ فِي أَرْضِهَا رَبُّنَا الدُّعَا فَفِي أَيِّ أَرْضٍ لِلدُّعَاءِ يُجِيبُ
 3 أَيَّا سَاكِنِي أَكْنَافِ طَيِّبَةٍ كُكُلُكُمْ إِلَى الْقَلْبِ مِنْ أَجْلِ الْحَبِيبِ حَبِيبُ

1. Taybe'nin kendisiyle hoş olduğu Tayyib'in yanında, Taybe'de iyi olmadın ise nerede iyi olacaksın.

2. Onun arzında Rabbimiz duaya cevap vermeyecekse hangi yerde duaya cevap verilir.

3. Ey Taybe çevresinin sakinleri! Hepiniz O sevgili sebebiyle kalbe sevgiliniz.

⁷³⁷ eş-Şerakî, *er-Rıhletu'l-Hicâziyye*, s. 467; el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni't-Tayyib*, s. 110.

(Tavîl)⁷³⁸

1 وَبِالْكَعْبَةِ الْعَرَاءِ عَنْ كُلِّ كَاعِبٍ تَسَلَّى فَلَا يَصْبُو لِأَعْيَدٍ لَاعِبٍ
2 وَفِي رَوْضَةِ الْمُحْتَارِ أَصْبَحَ هَائِمًا يَرُوحُ وَيَعْدُو بَيْنَ تِلْكَ الْمَلَاعِبِ

1. Muhteşem Kâbe'de bütün güzel kızları unuttu. Çekici bayanlara özlem (ilgi) duymaz oldu.

2. Peygamberin Ravzası'nda (aşkından) kendisini kaybeden (biri olarak) bu mekânlar arasında sabah akşam gezer oldu.

⁷³⁸ eş-Şerakî, *er-Rihletu'l-Hicâziyye*, s. 98; el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni't- Tayyib*, s. 110.

(Tavîl)⁷³⁹

1 وَكَيْفَ أُؤَدِّي شُكْرَ مَنْ إِنَّ شُكْرَهُ عَلَى بَرِّ يَوْمِ زَادَنِي مِثْلَهُ عَدَاً

1. Bugün bir iyiliği için teşekkür etsem, yarın benim için benzerini artıran (fazlasını yapan) kimseye nasıl teşekkür ederim!

⁷³⁹ eş-Şerakî, *er-Rıhletu'l-Hicâziyye*, s. 514; el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni't- Tayyib*, s. 111.

(Vâfir)⁷⁴⁰

وَأَمَّا مَا سِوَاهُ	مِنَ الْجُرَيْدِ	وَبَرَقَةَ	رَبِّهِ	الْحِصْبِ	الْمَدِيدِ	1
فَلَا تَسْأَلُ عَنِ الْخَيْرَاتِ فِيهَا	وَلَكِنْ قُلْ أَلَا هَلْ مِنْ مَزِيدِ					2
مِنْ لُبُوسِ الْبُوسِ كُلِّ	وَأَبْرَقَ	بَارِقُ	الزَّمَنِ	السَّعِيدِ		3

1. Onun dışında Berqa ve Cerid gibi çok bereketli yerler hakkında;
2. Oralardaki güzellikleri sorma. Lâkin daha fazlası var mı?de.
3. Fakirlik elbisesini çıkardı ve mutlu günlerin yıldızı parladı.

⁷⁴⁰ eş-Şerakî, *er-Rihletu'l-Hicâziyye*, s. 95; el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni't- Tayyib*, s. 111.

(Tavîl)⁷⁴¹

1	فَمَنْ جَاءَ مُشْتَاتًا إِلَيْهِ أَحَا وَوَجِدِ	وَحَلَفَ مَا خَلَى مِنْ الْأَهْلِ وَالْوُجِدِ
2	وَقَاسَى مَشَقَّاتِ الطَّرِيقِ وَمَمْ يَزَلْ	يُسَايِرُهَا مَا بَيْنَ غَوْرٍ إِلَى نَجْدِ
3	وَوَاقِي إِلَى ذَلِكَ الْمَقَامِ الَّذِي غَدَا	جَمَاعَ جَمِيعِ الْخَيْرِ وَالْفَحْرِ وَالْمَجْدِ
4	يُقَالُ لَهُ أَهْلًا وَسَهْلًا وَمَرْحَبًا	بِأَشْرَفِ وَفِدٍ مَرْحَبًا بِكَ مِنْ وَفِدِ
5	أُمِنْتَ الَّذِي تَخْشَى وَفُزْتَ بِمَا تَشَا	وَفَوْقَ الَّذِي أَمَلْتَهُ حُزْتَ مِنْ رِفْدِ
6	وَأَحْلَفَ مَا أَنْفَقْتَهُ مُتَضَاعِفًا	وَفَلْسُكَ أَمْسَى أَلْفَ أَلْفِ يَلَا كَدِّ
7	وَمَهْمَا دَعَوْتَ اللَّهَ حَوْلَ حَرَامِهِ	أَجِبْتَ سَرِيعًا دُونَ رَيْثٍ وَلَا رَدِّ
8	وَإِنْ شَوْكَةً شَاكْتِكَ فِي طُرُقَاتِهِ	فَلَا تَشْكُ نِلْتَ الْخُلْدَ فِي جَنَّةِ الْخُلْدِ
9	فَتَبْلُكَ جَزَاءَ لِلَّذِي بَرَّ حُجَّهُ	وَسَاعَدَهُ مِنْ رَبِّهِ طَالِعِ السَّعْدِ

1. Âşık olup ailesini, malını, mülkünü bırakıp özleyerek gelene;
2. Sürekli inişli çıkışlı yolun meşakkatlerine katlanan (kimseye);
3. Bütün hayrın, övgünün ve şerefin toplandığı bu makamın huzuruna gelen(e);
4. Hoş geldin, merhaba en şerefli gelen, merhaba ne güzel gelensin, denilir.
5. Korktuğundan emin, istediğinden ve ümit ettiğinden daha fazla ihsana nail oldun.
6. Harcadığının kat kat fazlası sana geri gelir. Harcadığın yorulmaksızın binlerce olur.
7. Haremin çevresinde ne kadar dua ettinse gecikmeksizin ve red olunmaksızın hemen kabul edildi.
8. Onun yolunda bir sıkıntıya uğrarsan şikâyet etme. Ebedîlikcennetinde ebedîlikelde edersin.
9. Bu mükâfat haccı güzel yapanadır ve Rabbinden şans veriledir.

⁷⁴¹ eş-Şerakî, *er-Rihletu'l-Hicâziyye*, s. 92; el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni't- Tayyib*, s. 112.

(Hafîf)⁷⁴²

1 هَذِهِ رَوْضَةُ الرَّسُولِ فَدَعْنِي أَبْذِلِ الدَّمَاعَ فِي الصَّعِيدِ السَّعِيدِ
 2 لَا تُلْمِنِي عَلَى انْسِكَابِ دُمُوعِي إِنَّمَا صُنَّتْهَا لِهَذَا الصَّعِيدِ

1. Bu Rasûl'ün ravzâsıdır. Bırak beni (bu) temiz toprakta gözyaşı akıtayım.

2. Gözyaşımın dökülmesinden dolayı beni kınama. Onu ancak bu toprak için yaptım.

⁷⁴² eş-Şerakî, *er-Rihletu'l-Hicâziyye*, s. 469; el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni't- Tayyib*, s. 112.

(Tavîl)⁷⁴³

فَفِيهَا	عَلَامَاتُ	الْقُبُولِ	لِأَنَّهَا	تُشِيرُ	لِلْإِقْبَالِ	الْمَلِكِ	عَلَى	الْعَبْدِ	1	
وَتُرْشِدُ	أَنَّ	الْعَبْدَ	مَهْمَا	أَصَابَهُ	بِنَائِبَةٍ	مَوْلَاهُ	قُرِّبَ	مِنْ	بُعْدِ	2

1. Orada kabul alâmetleri vardır. Çünkü o Melik'in kula olan ilgisini işaret ediyor.

2. (O musibetler) Her ne zaman başına gelse kulun uzakta iken Mevlâsına yaklaştırıldığını haber veriyor.

⁷⁴³ eş-Şerakî, *er-Rihletu'l-Hicâziyye*, s. 93; el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni't-Ṭayyib*, s. 113.

(Hafif)⁷⁴⁴

أَرْسَلْتُ	مُقَلَّتِي	دُمُوعًا	غِزَارًا	وَحَوْتُ	أَضْلُعِي	لَهْيًا	وَنَارًا	1
وَتَنَاءَى	صَبْرِي	وَهَلْ	بَعْدَ	بُعْدٍ	يَجِدُ	الصَّبَّ	سُلُوءًا	وَاصْطِبَارًا
يَا	دِيَارَ	الْأَحْبَابِ	كَأَنَّ	الْخَيْتَارِي	أَنَّ	أَرَاكَ	الْمَسَاءَ	وَالْأَبْكَارَا
لَيْسَ	عَزْمِي	رَضِيٌّ	وَعَنْ	طِيبِ	نَفْسٍ	إِنَّمَا	كَانَ	بِالْقَضَاءِ
وَاخْتِيَارِي	أَنَّ	لَا	أُفَارِقُكَ	الدَّهْرَ	وَلَكِنْ	لَا	أَفْلِكُكَ	الْإِخْتِيَارَا
فَعَسَى	اللَّهُ	أَنَّ	يَمُنَّ	بِعَوْدِ	وَعَسَاهُ	يُطْفِي	لَهْيًا	وَنَارًا

1. Gözüm çok yaş akıttı ve içim alev ve ateş doldu.
2. Sabrım (benden) uzaklaştı. Bir uzaklıktan sonra âşık bir teselli ve bir sabır bulur mu?
3. Ey sevgililerin diyarı tercihim sabah akşam seni görmekti.
4. (Ayrılma) Niyetim isteyerek ve razı olarak değildi. Ancak kader buna mecbur etti.
5. Tercihim hiçbir zaman senden ayrılmak değildi. Lâkin seçme hakkım da yok.
6. Umulur ki Allah dönmeyi lütfeder ve (gönlümdeki) alevi ve ateşi söndürür.

⁷⁴⁴ eş-Şerakî, *er-Rihletu'l-Hicâziyye*, s. 505-506; el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni't- Tayyib*, s. 113.

(Basît)⁷⁴⁵

1 مَنْ قَالَ آمِينَ أَنْفَى اللَّهُ مُهْجَتَهُ لِأَنَّ هَذَا دُعَاءٌ يَشْمَلُ الْبَشَرَا

1. Allah âmîn diyenin ruhunu ebedi kıldı. Çünkü bu dua (bütün) insanlığı kapsar.

⁷⁴⁵ el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni't-Ṭayyib*, s. 114.

(Vâfir)⁷⁴⁶

1 وَكَمْ لَهُ مِنْ أَحَادِيثٍ مُحَبَّرَةٍ سَيَّارَةٍ وَحَدِيثُ الْمَجْدِ سَيَّارُ

1. Onun dillerde dolaşan nice yazılı (bilgi yüklü) sözleri vardır. Şerefli sözler dolaşır.

⁷⁴⁶ el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni't-Ṭayyib*, s. 114.

(Kâmil)⁷⁴⁷

1 أَرْجَاؤُهَا طَبَقَ الْمَيِّ وَهَوَاؤُهَا يَشْتَاؤُهَا الْوَهَانُ فِي الْأَسْحَارِ
2 وَالطَّبَعُ مُعْتَدِلٌ فَقُلْ مَا شِئْتَهُ فِي الظِّلِّ وَالْأَزْهَارِ وَالْأَنْهَارِ

1. Çevresi umulduğu gibidir. Havası ise seher vakitlerinde aşığın özlemini çeker.

2. Tabiatı ılımandır gibidir. Gölgesi, çiçekleri ve nehirleri (hakkında) dilediğini söyle.

⁷⁴⁷ eş-Şerakî, *er-Rihletu'l-Hicâziyye*, s. 187; el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni't- Tayyib*, s. 115.

(Basît)⁷⁴⁸

1 طُوبَى لِمَنْ طَافَ بِالْبَيْتِ الْعَتِيقِ وَقَدْ لَجَا إِلَى اللَّهِ فِي سِرِّ وَإِجْهَارِ
2 فَكُلُّ مَنْ طَافَ بِالْبَيْتِ الْعَتِيقِ نَجَا حَقًّا وَقَدْ رَاحَ مَعْتُوقًا مِنَ النَّارِ

1. Ne mutlu! Beytü'l-'Atîk'i tavaf edene. Açıkta ve gizli de Allah'a sığınmıştır.

2. Beytü'l-'Atîk'i tavaf eden herkes gerçekten kurtulmuş ve cehennemden azad olarak uzaklaşmıştır.

⁷⁴⁸ eş-Şerakî, *er-Rihletu'l-Hicâziyye*, s. 379; el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni't- Tayyib*, s. 115.

(Tavîl)⁷⁴⁹

1 وَأَنَّ لَهُ عِلْمَ بِدَاكِ وَ قَدْ عَدَا لِغَفْلَتِهِ الْعُظْمَى جَهُولًا بِنَفْسِهِ
2 وَمَنْ أَيْنَ يَدْرِي غَيْهَ مِنْ رَشَادِهِ عَدَا وَهُوَ سَاوٍ عَنِ تَصَارِيفِ أَمْسِهِ

1. Kendi nefesine karşı (bile) büyük bir gaflette olduğu halde bu konuda nereden bilgisi olacak.

2. O dünkü hallerinden bîhaber iken yarına ait doğruyu ve yanlışı nerden bilecek.

⁷⁴⁹ eş-Şerakî, *er-Rihletu'l-Hicâziyye*, s. 95; el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni't-Ṭayyib*, s. 115.

(Vâfir)⁷⁵⁰

1 حَوَى الْحَسَنَ بْنَ فَاطِمَةَ ضَرِيحُ بِهِ رِيحَانَةٌ أَبَدًا تَضَوُّعُ
2 فَلَا تَعْجَبْ لِقَوْلِي حِينَ أَدْعُو أَمِنْ رِيحَانَةِ الدَّاعِي السَّمِيعِ

1. (Bu) Kabirde Hasan b. Fâtimâ bulunduğu için ebedi hoş bir koku yayılıyor.

2. Ey işiten! (beni) Peygamberin torunundan isterken sözüme şaşırma.

⁷⁵⁰ eş-Şerakî, *er-Rihletu'l-Hicâziyye*, s. 487; el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni't- Tayyib*, s. 115.

(Vâfir)⁷⁵¹

حَمَانَا	مِنْ	مُخَوِّفِ	الدَّهْرِ	بَيْتِ	لَهُ	بِالدِّكْرِ	أَرْكَانَ	وَسَفْفُ	1
مُخَوِّطٌ	بِالسُّرُورِ	وَبِالتَّهَانِ	عَلَيْهِ	الْبَشْرِ	وَالْإِقْبَالِ	وَقَفْتُ	2		
نَزَلْنَا	فِي	فِنَاءِ	مِنْهُ	رَحْبِ	بِهِ	الْأَمَالِ	لَيْسَ	بِحَرِّ	3
فَأَرْشَفْنَا	مِنْ	الرِّضْوَانِ	مَاءَ	يَزِيدُ	عَلَى	الْمَدَى	طَبِيبًا	وَيَصْفُو	4
وَأَلْبَسْنَا	مِنْ	الْإِكْرَامِ	تَوْبًا	لَهُ	بِالْأَمْنِ	وَالْإِسْعَافِ	سُجْفُ	5	
يَصُدُّ	عَدُوَّنَا	الشَّيْطَانَ	عَنَّا	وَيُتَّحِفُنَا	مَلَائِكَةً	تُحْفُ	6		

1. Şerefli rükün ve çatılı olan bir ev (Beytullah) bizi zamanın korkularından korudu.

2. (O) Sevinç ve tebriklerle çevrilmiştir. Sevinç ve (insanların) yönelmesi (orada) daima bulunur.

3. Arzuların kendisinde ertelenmediği geniş avlusuna misafir olduk.

4. Bize rıdvan suyunu içirtti. (Bu su) Zaman geçtikçe güzelleşiyor ve saflığı artıyor.

5. Bize sevap ikramını giydirdi. Onun emniyet ve yardım örtüsü vardır.

6. Düşmanımız şeytan bizden uzaklaşır ve kuşatan melekler bizi kuşatır.

⁷⁵¹ eş-Şerakî, *er-Rihletu'l-Hicâziyye*, s. 421-422; el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni't-Ṭayyib*, s. 116.

(Meczû‘u’r- Recez)⁷⁵²

مُخَلِّقَهُ	بِنُورِهَا	أَصْبَحَتْ	قَدْ	كَعْبَتُنَا	1
عَبْقَهُ	عِشْقِ	رِيَاحِ	مِنْ	هَبُّ	2
كَالْمُطَوَّقَةِ	بِالْوَجْدِ	قُلُوبِنَا		فَصَبْرَتْ	3
مُعَلَّقَهُ	بِعَرْشِهَا	أَرْوَاحِنَا		وَعَادَرَتْ	4
مُنْطَقَهُ	عَدَتْ	كُرِّ	الِدِّ	بِجَوْهَرِ	5
الْحَلَقَهُ	تِلْكَ	جُنُودُ	حَوْلَهَا	وَالطَّائِفُونَ	6

1. Kâbemiz nuruyla yaratılmıştır.
2. Çevresinden kokusu yayılan aşk rüzgârları eser.
3. Kalplerimizi aşktan bir güvercine dönüştürdü.
4. Ruhlarımızı arşına asılı duruma getirdi.
5. O, zikir cevherlerinin kemeri olan bir kraliçedir.
6. Çevresini tavaf edenler o halkanın askerleridir.

⁷⁵²eş-Şeraķî, *er-Rihletu 'l-Hicâziyye*, s. 421; el-Vedğîrî, *Şi 'ru İbni 't-Ṭayyib*, s. 116-117.

(Kâmil)⁷⁵³

1 يَا حُسْنَ بَيْتِ اللَّهِ وَهُوَ مُجَرَّدٌ وَلَنَا هَيْبَةٌ نُورِهِ إِطْرَاقُ
2 فَكَسَوَهُ سُودًا وَالْقُلُوبُ تَوَدُّ لَوْ ضَمَّتْ عَلَيْهِ سَوَادَهَا الْأَحْدَاقُ

1. Allah'ın beyti süsten uzak olduğu halde ne kadar da güzel! Nurlu ihtişamından başımızı eğiyoruz.

2. Ona siyah bir örtü örtüldü. Gönül arzu eder ki, gözbebekleri ondan hiç ayrılmasın.

⁷⁵³ es-Şerakî, *er-Rihletu'l-Hicâziyye*, s. 420-421; el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni't-Ṭayyib*, s. 117.

(Vâfir)⁷⁵⁴

1 وَكَيْفَ يَكُونُ مَحْجُورًا عَلَيْهِ وَقَدْ خَلَقَ الْخَلَائِقَ وَالْفِعَالَا
2 فَكُلُّ مُلْكُهُ مِنْ غَيْرِ حِجْرٍ تَعَالَى اللَّهُ عَنْ حِجْرٍ تَعَالَى

1. İnsanları ve yaptıklarını o yarattığı halde ona nasıl bir sınırlama olabilir.

2. Hiçbir sınırlama olmaksızın bütün mülk onundur. Yüce Allah sınırlamalardan uzaktır.

⁷⁵⁴ eş-Şerakî, *er-Rihletu'l-Hicâziyye*, s. 96; el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni't-Ṭayyib*, s. 117.

(Tavîl)⁷⁵⁵

1 إِذَا شِئْتَ أَنْ تَلْقَى عَدُوَّكَ رَاغِمًا وَتَقْتُلَهُ عَمًّا وَتُحْرِقَهُ هَمًّا
2 فَسَامٍ لِلْعُلَى وَازْدُدْ مِنَ الْعِلْمِ إِنَّهُ مِنْ اِزْدَادِ عِلْمًا زَادَ حَاسِدَهُ عَمًّا

1. Düşmanınla istemeyerek karşılaşıp onu üzüntüden öldürmek ve tasadan yakmak istediğinde,

2. İلمي artırarak yücelere yüksel. Çünkü ilmi artıran kimsenin üzüntüden hased edeni artar.

⁷⁵⁵ el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni't-Ṭayyib*, s. 117-118.

(Vâfir)⁷⁵⁶

1 فَكَّمْ مِنْ نِعْمَةٍ فِي طَيِّ نِعْمَةٍ وَكَمْ مِنْ نِعْمَةٍ فِي طَيِّ نِعْمَةٍ
2 وَكَمْ مِنْ شِدَّةٍ صَارَتْ رَحَاءً وَأَعْقَبَ ضَيْقُهَا فَرْجًا وَرَحْمَةً

1. Nice nimet vardır ki onun gazabındadır. Nice gazap vardır ki onun nimetindedir.

2. Nice sıkıntılar bolluk oldu ve o sıkıntının ardından bir genişlik ve rahmeti geldi.

⁷⁵⁶ eş-Şerakî, *er-Rihletu'l-Hicâziyye*, s. 94; el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni't- Tayyib*, s. 118.

(Vâfir)⁷⁵⁷

1	وَأَيُّهُ	فُرْيَةَ	أَعْلَى	وَأَعْلَى	مِنْ	التَّرْحَالِ	لِلْبَيْتِ	الْحَرَامِ
2	وَأَيُّهُ	زَوْرَةَ	تَمْحُو	الْحَطَايَا	كَزَوْرَةَ	أَحْمَدِ	حَيْرِ	الْأَنَامِ

1. Hangi yakınlık Beytul Haram'a seyahatten daha yüce ve daha değerlidir?

2. Hangi ziyaret yaratılmışların en hayırlısı Ahmet'i (SAV) ziyaret etmek gibi hataları siler?

⁷⁵⁷ eş-Şerakî, *er-Rihletu'l-Hicâziyye*, s. 97; el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni't- Tayyib*, s. 118.

(Tavîl)⁷⁵⁸

رُجُوعًا إِلَى الْمَوْلَى فَهَذَا زَمَانُهُ	وَطَرِحًا عَلَى الْأَبْوَابِ هَذَا مَكَانُهُ	1
وَوَطْفٌ حَوْلَ بَيْتِ اللَّهِ لِلْعَفْوِ رَاجِعًا	وَوَثْبٌ وَاسْأَلِ الْعُقْرَانَ هَذَا أَوَانُهُ	2
فَمَنْ جَاءَ هَذَا الْبَيْتِ يُرْجَى قَبُولُهُ	وَمَنْ خَافَ مَكْرُوهَهَا فَفِيهِ أَمَانُهُ	3
أَمَّا إِنَّهُ بَيْتُ الْكَرِيمِ وَمَنْ أَتَى	فِنَاءَ كَرِيمٍ لَهُ لَمْ يَفْتَهُ حَنَانُهُ	4

1. Mevlâya dön. Bu dönme zamanıdır. Kapı (sına) koyul. Bu onun makamıdır.

2. Affi umarak Beytullah'ı tavaf et. Tevbe et. Bağışlanmayı dile. Bu zamanıdır.

3. Her kim bu Beyte gelirse kabul edileceği umulur. Her kimde kötü bir şeyden korkarsa o (Beytin) emanıdır.

4. Gerçekten burası Kerîm'in evidir. Kim Kerim'in avlusuna gelirse onun sevgisini kaçırmaz.

⁷⁵⁸ el-Vedğîrî, Şi'ru İbni't-Ṭayyib, s. 119.

(Kâmil)⁷⁵⁹

بِالْأَشْجَانِ	وَجَاءَ	الشُّجُونَ	وَنَفَى	بِالْحَدَثَانِ	الظُّهْرَ	هَدَّ	وَالدَّهْرُ	1
أَشْجَانِي	طَالَمَا	قَدْ	وَبِرَيْبِهِ	حُدًّا	الْبَلَابِلَ	بِالْحُدِّ	وَأَقَامَ	2

1. Musibetler gece-gündüz sırtımı (gücü) zayıflattı. Meşguliyetleri giderdi ve hüznü getirdi.

2. Sürekli olan hüznü gönlüme yerleştirdi ve zamanın felaketleri ne kadar çok beni hüznülendirdi.

⁷⁵⁹ el-Vedğîrî, Şi'ru İbni't-Ṭayyib, s. 119.

(Kâmil)⁷⁶⁰

1 فُلَيْتَنَفِ الْآثَارِ مَنْ رَامَ الْعَلَا وَلَيْسَتَمِعِ آثَارَ أَحْمَدَ طَه
 2 وَلِيَعْتَنِمِ طَاعَاتِهِ تَبِعاً فَمَنْ يُطِيعِ الرَّسُولَ فَقَدْ أَطَاعَ اللَّهَ

1. Yücelmek isteyen kimse (Hz. Peygamber'in) izlerini takip etsin. Ahmet Tâhâ'nın sözlerine kulak versin.

2. Ona tabi olarak onun itaatlerini elde etsin. Kim Rasûle itaat ederse Allah'a itaat etmiş olur.

⁷⁶⁰ eş-Şerakî, *er-Rihletu'l-Hicâziyye*, s. 96-97; el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni't-Ṭayyib*, s. 119.

(Vâfir)⁷⁶¹

1 فَيَا فَوْزَ الْمُصَابِ مِنَ الْإِلَهِ بِدَاهِيَةٍ دَهَتْهُ عَنِ الْمَلَاهِي
2 لَقَدْ أَمْسَى مُصِيبًا كُلَّ حَيْرٍ وَبِالْوِلْدَانِ فِي الْفِرْدَوْسِ لَاهٍ

1. Allah'tan başına gelen musibet onu boş şeylerden alıkoydu. (Bu) Ne büyük kazançtır.

2. Bütün hayrı elde etti. Cennette vildânlarla eğlendi.

⁷⁶¹ eş-Şerakî, *er-Rihletu'l-Hicâziyye*, s. 94; el-Vedğîrî, *Şi'ru İbni't- Tayyib*, s. 120.

EK 2: İbnu't-Ṭayyib eş-Şeraḳî'nin Tazmin ve Muâraza Yaptığı Şiirler

İmam Şafî'nin beyitleri:

(Basît)⁷⁶²

مَا فِي الْمَقَامِ لَدِي عَقْلٍ وَذِي أَدَبٍ	مِنْ رَاحَةٍ فَدَعِ الْأَوْطَانَ	وَاعْتَرِبِ	1
سَافِرٌ يَجِدُ عِوَضاً عَمَّنْ تُفَارِقُهُ	وَأَنْصَبْ فَإِنَّ لَدَيْكَ الْعَيْشِ فِي النَّصَبِ		2
إِنِّي رَأَيْتُ وَفُوفَ الْمَاءِ يُفْسِدُهُ	إِنْ سَالَ طَابَ وَإِنْ لَمْ يَجْرِ لَمْ يَطِبِ		3
وَالْأَسْدُ لَوْلَا فِرَاقُ الْأَرْضِ مَا افْتَرَسَتْ	وَالسَّهْمُ لَوْلَا فِرَاقُ الْقَوْسِ لَمْ يُصِبِ		4
وَالشَّمْسُ لَوْ وَقَفَتْ فِي الْفُلْكِ دَائِمَةً	لَمَلَّهَا النَّاسُ مِنْ عَجْمٍ وَمِنْ عَرَبٍ		5
وَالتَّنْبَرُ كَالتُّرْبِ مُلْقَى فِي أَمَاكِنِهِ	وَالْعُودُ فِي أَرْضِهِ نَوْعٌ مِنَ الْحَطَبِ		6
فَإِنْ تَعَرَّبَ هَذَا عَزَّ مَطْلَبُهُ	وَإِنْ تَعَرَّبَ ذَاكَ عَزَّ كَالذَّهَبِ		7

1. Akıl ve edep sahibine (vatanda) kalmakta rahat yok. Bırak vatani. Gurbete çık.
2. Yolculuğa çık. (Yolculukta) Ayrıldıklarına karşılık bulursun. Ve gayret et. Çünkü hayatın tadı yorgunluktur.
3. Durgunluğun suyu bozduğunu gördüm. Şayet o aksa temiz, akmazsa (durgun olursa) pistir.
4. Aslanlar yer(inden) ayrılmazlarsa avlanmaz, ok yaydan çıkmasaydı isabet etmezdi.
5. Güneş sürekli yerinde dursaydı, insanlardan gerek Acem gerekse de Araplar (bütün insanlar) ondan bıyacaktı.
6. Altın bulunduğu yerde toprak gibidir. (topraktan farkı yoktur.)Ud (bulduğu) yerinde odun cinsinden biri sayılır.
7. Şayet bu gurbete çıkarsan isteğin altın gibi yüce (değerli) olur.

⁷⁶² Ebû Abdillâh Muhammed b. İdrîs b. Abbâs eş-Şâfi'î, *Dîvânü 'ş-Şâfi'î*, thk. Muhammed İbrahim Selim, Mektebetu İbni Sînâ, Kahire, tsz., s. 25-26.

Tuğrâî'nin *Lâmiyetu'l-'Acem*'i :(Basît)⁷⁶³

- 1 أَصَالَةُ الرَّأْيِ صَانَتْنِي عَنِ الْخَطَلِ وَحَلِيَّةُ الْفَضْلِ زَانَتْنِي لَدَى الْعَطَلِ
- 2 مَجْدِي أَحْيِرًا وَمَجْدِي أَوْلًا شَرَعٌ وَالشَّمْسُ رَادُ الضُّحَى كَالشَّمْسِ فِي الطُّفْلِ
- 3 فِيهِمِ الْإِقَامَةُ بِالزُّورَاءِ لَا سَكْنِي بِهَا وَلَا نَافِي فِيهَا وَلَا جَمَلِي
- 4 نَاءٍ عَنِ الْأَهْلِ صِفْرُ الْكَفِّ مُنْفَرِدٌ كَالسَّيْفِ عُرِّي مَثْنَاهُ عَنِ الْحِلِّ
- 5 فَلَا صَدِيقٌ إِلَيْهِ مُشْتَكِي حَزْنِي وَلَا أَيْسُّ إِلَيْهِ مُنْتَهَى جَدَلِي
- 6 طَالَ اعْتِرَابِي حَتَّى حَنَّ رَاحِلَتِي وَرَحَلَهَا وَفَرَى الْعَسَالَةَ الدُّبَالِ
- 7 وَضَجَّ مِنْ لَعَبِ نِضْوِي وَعَجَّ لِمَا أَلْفَى رِكَابِي وَجَّ الرِّكْبُ فِي عَدَلِي
- 8 أُرِيدُ بَسْطَةَ كَفِّ اسْتَعِينُ بِهَا عَلَى قِضَاءِ حُقُوقِ اللَّعْلَى قِبَلِي
- 9 وَالذَّهْرُ بَعْكَسُ آمَالِي وَثُقْنَعِي مِنَ الْعَيْمَةِ بَعْدَ الْكَدِّ بِالْقَمَلِ
- 10 وَذِي شَطَاطِ كَصَدْرِ الرُّمَحِ مُعْتَقِلٌ بِمَنْلِهِ غَيْرُ هَيَابٍ وَلَا وَكَلِ
- 11 خَلُوُ الْفُكَاهَةِ مُرُّ الْجِدِّ قَدْ مَرَجَتْ بِشِدَّةِ الْبَاسِ مِنْهُ رِقَّةٌ الْعَزَلِ
- 12 مَجْدِي أَحْيِرًا وَمَجْدِي أَوْلًا شَرَعٌ وَاللَّيْلُ أَغْرَى سَوَامَ النَّوْمِ بِالْمَقَلِ
- 13 طَرَدْتُ سَرَحَ الْكَرَى عَنِ وَرْدِ مُقْلَتِهِ صَاحٍ وَآخَرَ مِنْ حَمْرِ الْكَرَى ثَمَلِ
- 14 نَاءٍ عَنِ الْأَهْلِ صِفْرُ الْكَفِّ مُنْفَرِدٌ وَأَنْتَ تَخْدُلُنِي فِي الْحَادِثِ الْجَلَلِ
- 15 تَنَامُ عَيْنِي وَعَيْنُ النَّجْمِ سَاهِرَةٌ وَتَسْتَحِيلُ وَصَبْعُ اللَّيْلِ لَمْ يَحِلْ
- 16 فَهَلْ تُعِينُ عَلَيَّ غَيِّ هَمَمْتُ بِهِ وَالْعَيُّ يَزْجُرُ أَحْيَانًا عَنِ الْفَشَلِ
- 17 إِلَيَّ أُرِيدُ طُرُوقَ الْحَيِّ مِنْ إِضْمٍ وَقَدْ حَمَاهُ رُمَاةٌ مِنْ بَنِي ثُعَلِ
- 18 يَجْمُونَ بِالْبَيْضِ وَالسُّمْرِ اللَّدَانِ بِهِ سُودَ الْعَدَائِرِ حُمُرُ الْحَلَى وَالْحُلَلِ
- 19 فَسِرْ بِنَا فِي ذِمَامِ اللَّيْلِ مُعْتَسِفًا فَتَنْفِخُهُ الطَّيْبُ تَهْدِينًا إِلَى الْحِلِّ
- 20 فَالْحُبُّ حَيْثُ الْعِدَى وَالْأَسْدُ رَابِضَةٌ حَوْلَ الْكِنَاسِ لَهَا غَابٌ مِنَ الْأَسَلِ

⁷⁶³ Ebû İsmail Müeyyiddüddîn Hüseyin b. Ali Tuğrâî , *Lâmiyetu'l-'Acem*, şerh Ebu'l-Faql Celâluddîn Abdurrahman b. Ebî Bekr b. Muhammed es- Suyûfî, thk. Ahmed Hasan Alî, Mektebetu'l-Âdâb, Kahire, tsz., 5-16; İsmail Erzen (çev.), *Lâmiyet Al-Acem*, Şark İslâm Klasikleri, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1993, s. 5-16.

- 21 نَوْمٌ نَاشِئَةٌ بِالْجُرْعِ قَدْ سَقِيَتْ نِصَالَهَا بِمِيَاهِ الْعُنْجِ وَالْكَحْلِ
- 22 قَدْ زَادَ طِيبَ أَحَادِيثِ الْكِرَامِ بِهَا مَا بِالْكَرَائِمِ مِنْ جُبْنٍ وَمِنْ بَحْلِ
- 23 تَبِيَتْ نَارُ الْهَوَى مِنْهُنَّ فِي كَبِدٍ حَرَى وَنَارَ الْقَرَى مِنْهُمْ عَلَى الْفَلِ
- 24 يَثْتَلْنَ أَنْضَاءَ حُبِّ لَا حَرَكَ بِهَا وَيَنْحَرُونَ كِرَامَ الْحَبْلِ وَالْإِبِلِ
- 25 يُشْفَى لَدِيْعٌ لِلْعَوَالِي فِي بِيُوْتِهِمْ بِنَهْلَةٍ مِنْ عَدِيرِ الْحَمْرِ وَالْعَسَلِ
- 26 لَعَلَّ إِمَامَةً بِالْجُرْعِ ثَانِيَةً يَدُبُّ مِنْهَا نَسِيمُ الْبُرَى فِي عِلِّي
- 27 لَا أَكْرَهُ الطَّغْنَةَ التُّجْلَاءَ قَدْ شَفَعَتْ بِرَشَقَةٍ مِنْ نِيَالِ الْأَعْيُنِ التُّجْلِ
- 28 وَلَا أَهَابَ الصِّفَاحِ الْبَيْضِ تُسْعِدُنِي بِاللَّمْحِ مِنْ حَلِّ الْأَسْتَارِ وَالْكَحْلِ
- 29 وَلَا أَحِلُّ بَغْزِلَانَ تُعَارِلِي وَلَوْ دَهْنِي أُسُودَ الْغَيْلِ بِالْغَيْلِ
- 30 حُبُّ السَّلَامَةِ يُثْنِي هَمَّ صَاحِبِهِ عَنِ الْمَعَالِي وَيُعْرِي الْمَرْءَ بِالْكَسَلِ
- 31 فَإِنْ جَنَحْتَ إِلَيْهِ فَاتَّخِذْ نَفَقًا فِي الْأَرْضِ أَوْ سَلْمًا فِي الْجَوِّ فَاعْتَرِلْ
- 32 وَدَعِ غِمَارَ الْعُلَى لِلْمُقَدِّمِينَ عَلَى رُكُوبِهَا وَاقْتَنِعْ مِنْهُنَّ بِالْبَلِّ
- 33 رِضًا الدَّلِيلُ بِخُفْضِ الْعَيْشِ مَسْكَنَةٌ وَالْعِزُّ تَحْتَ رَسِيمِ الْأَيْتِقِ الدُّلِّ
- 34 فَادْرَأْ بِهَا فِي نُحُورِ الْبَيْدِ جَافِلَةً مُعَارِضَاتٍ مَتَانِي اللَّجْمِ بِالْجُدِّ
- 35 إِنَّ الْعُلَى حَدَثَنِي وَهِيَ صَادِقَةٌ فِي مَا تُحَدِّثُ أَنَّ الْعِرَّ فِي الثَّقَلِ
- 36 لَوْ أَنَّ فِي شَرْفِ الْمَأْوَى بُلُوعَ مِئِي لَمْ تَبْرَحِ الشَّمْسُ يَوْمًا دَارَةَ الْحَمَلِ
- 37 أَهْبَتْ بِالْحُطِّ لَوْ نَادَيْتُ مُسْتَمِعًا وَالْحُطُّ عَيِّي بِالْجُهَّالِ فِي شُعْلِ
- 38 لَعَلَّهُ إِنْ بَدَأَ فَضْلِي وَنَفْصُهُمْ لِعَيْنِهِ نَامَ عَنْهُمْ أَوْ تَنَبَّهَ لِي
- 39 أَعْلَلِ النَّفْسَ بِالْأَمَالِ أَرْفُبَهَا مَا أَصْبَقَ الْعَيْشَ لَوْلَا فُسْحَةُ الْأَمَلِ
- 40 لَمْ أَرْضَ الْعَيْشَ وَالْأَيَّامَ مُقْبِلَةً فَكَيْفَ أَرْضَى وَقَدْ وَلَّتْ عَلَى عَجَلِ
- 41 عَلَى بِنَفْسِي عِرْفَانِي بِقِيَمَتِهَا فَصُنَّتْهَا عَنْ رَخِيصِ الْقَدْرِ مُبْتَدَلِ
- 42 وَعَادَةُ النَّصْلِ أَنْ يُزْهَى بِجَوْهَرِهِ وَلَيْسَ يَعْمَلُ إِلَّا فِي يَدَيِّ بَطَلِ
- 43 مَا كُنْتُ أَوْثِرُ أَنْ يَمْتَدَّ بِي زَمَنِي حَتَّى أَرَى دَوْلَةَ الْأَوْعَادِ وَالسَّقْلِ
- 44 تَقَدَّمْتَنِي أَنْسَ كَانَ شَوْطُهُمْ وَرَاءَ حَطْوِي إِذْ أَمْشِي عَلَى مَهَلِ
- 45 هَذَا جَزَاءُ امْرِئٍ أَقْرَأَهُ دَرَجُوا مِنْ قَبْلِهِ فَتَمَّتْ فُسْحَةُ الْأَجَلِ

46	فَإِنْ عَلَانِي مَنْ دُونِي فَلَا عَجَبٌ لِي أَسْوَةٌ بِالْمُحِطَاتِ الشَّمْسِ عَنْ رُحَلِي
47	فَاصْبِرْ لَهَا غَيْرَ مُحْتَالٍ وَلَا ضَجْرٍ فِي حَادِثِ الدَّهْرِ مَا يُعْنِي عَنِ الْحَيْلِ
48	أَعْدَى عَدُوِّكَ أَدْنَى مَنْ وَثِقَتْ بِهِ فَحَاذِرِ النَّاسِ وَأَصْحَبِهِمْ عَلَى دَخَلِ
49	فَإِنَّمَا رَجُلُ الدُّنْيَا وَوَاحِدُهَا مَنْ لَا يُعْوَلُ فِي الدُّنْيَا عَلَى رَجُلِ
50	وَحُسْنِ ظَنِّكَ بِالْأَيَّامِ مَعْجَزَةٌ فَظَنَّ شَرًّا وَكُنْ مِنْهَا عَلَى وَجَلِ
51	غَاضَ الْوَفَاءِ وَقَاضَ الْعُدْرُ وَأَنْفَرَجَتْ مَسَافَةُ الْخُلْفِ بَيْنَ الْقَوْلِ وَالْعَمَلِ
52	وَشَانَ صِدْقَكَ عِنْدَ النَّاسِ كَذِبُهُمْ وَهَلَنْ يُطَابِقُ مُعْجِجٌ بِمُعْتَدِلِ
53	إِنْ كَانَ يَنْجِعُ شَيْءٌ فِي ثَبَاتِهِمْ عَلَى الْعُهُودِ فَسَبِقُ السَّيْفِ لِلْعَدَلِ
54	يَا وَارِدًا سُورَ عَيْشٍ كُلُّهُ كَدْرٌ أَنْفَقْتَ صَفْوَكَ فِي أَيَّامِكَ الْأَوَّلِ
55	فِيمَ افْتِحَامِكَ لِحُجِّ الْبَحْرِ تَرْكِبُهُ وَأَنْتَ تَكْفِيكَ مِنْهُ مَصَّةُ الْوَسَلِ
56	مُلْكُ الْقِنَاعَةِ لَا يُخْشَى عَلَيْهِ وَلَا يُجْتَنَجُ فِيهِ إِلَى الْأَنْصَارِ وَالْحَوَلِ
57	تَرْجُو الْبَقَاءَ بِدَارٍ لَا ثَبَاتَ لَهَا فَهَلَنْ سَمِعْتَ بِظِلِّ غَيْرٍ مُنْتَقِلِ
58	وَيَا حَبِيرًا عَلَى الْأَسْرَارِ مُطْلِعًا أَصْمَتْ فِي الصَّمْتِ مَنْجَاهَةٌ مِنَ الزَّلِيلِ
59	قَدْ رَشَّحُوكَ لِأَمْرٍ إِنْ فَطِنْتَ لَهُ فَازِنًا بِنَفْسِكَ أَنْ تَرَعَى مَعَ الْأَهْمَلِ

1. Fikrimin asilliği, beni (sözümde ve içimde) yanlışlıklardan korudu, faziletimin cevherleri de yoksulluğumu süsledi.

2. Güneş, kuşluk ve gurup zamanlarında aynı olduğu gibi benim şerefim de önünde ve sonunda birdir. (Nasıp ve azil ile değişmez)

3. Dicle kıyıları (Bağdat'ı) niçin bekliyorum? Orada beni durduracak ne erkek ve ne de dişi devam var.

4. Çoluk çocuğumdan uzak, eli boş bir haldeyim. İşlemeli kınından sıyrılmış iki tarafı zağlı yalın bir kılıç gibi tek başınayım.

5. Ne dertlerimi dinletecek gerçek bir yoldaşım, ne de sevinçlerimi söyleyecek bir dostum var.

6. Gurbet günlerim o kadar uzadı ki, bineğim, üzerindeki palanıyla beraber inlemeğe, uçları keskin ve titrek mızraklarım (hasretle) mırıldanmağa başladı.

7. Arıklaşmış devem yorgunluktan feryada geldi, homurdandı. Kervancılar bana inatla çıkıştı durdu.

8. Yüceliğin haklarını yerine getirmeye güç yetirebilmek için elimini genişlemesini isterim.

9. Zaman ise, bütün umutlarımı tersine çevirerek beni birçok yorgunluktan sonra ancak yolumdan geri dönmek kazancına razı ediyor.

10-11. Uzun mızrağımı düzgün boyu gibi dik tutan, korkak ve cılız olmamakla beraber şakası tatlı, ciddiyeti acı; sertliğinin şiddetine gazelinin inceliğini karıştıran yoldaşlarım var.

12. Uyku otlağının yayılan sürülerini göz pınarlarından uzaklaştırdım. Hâlbuki gece o sürüleri pınarlara doğru yöneltiyor.

13. Yol arkadaşlarından kimi keyfinden palanlar üzerinden kaymış ayık bir halde, kimisi uyuklama şarabından sarhoş olmuş.

14. Yoldaşıma dedim ki: Ben seni önemli işlerde bana yardım edesin diye çağırıyorum. Hâlbuki sen bayağı işlerde bile beni ihmal ediyorsun.

15. Yıldızların gözleri uyanık dururken beni unutarak uyuyorsun. Gecenin rengi değişmemişken sen değişiyorsun.

16. Şimdi sen benim dilediğim bir azgınlıkta bana yardım edecek misin? Azgınlık bazen insanı korkaklıktan geri durdurur.

17. Ben oymağa geceleyin İdam Dağı tarafından gitmek istiyorum. Hâlbuki onu Sual oğullarından birtakım okçular korumaktadır.

18. O okçular, aynı zamanda parlak, beyaz kılıçları, esmer ve yumuşak mızraklarıyla oymağın siyah kâküllü, kızıl elbiseli ve ağır bezekli kızlarını koruyorlar.

19. Bizi gecenin yardımına sığınarak oymaktaki kızların yayılan güzel kokuları tarafına yürüt.

20. Sevgilim düşmanlar tarafında, çömelmiş aslanlar ise dikenli meşeler arasındaki ceylan yatağındadır.

21. Oymağın konakladığı derenin dönemecinde kirpiklerinin temrenleri naz ve şive suyu ile sulanmış, gözleri kudretten sürmeli genç kızlar tarafına gitmek istiyorum.

22. Temiz soylu kadınların korkak ve cimri huylu olmaları, asil erkeklerin cömertlik ve yiğitliklerini artırmıştır.

23. O kadınlara karşı duyulan arzuların ateşi kavrulmuş ciğerlerde, erkeklerin ziyafet ateşi de dağ başlarında yanar.

24. Onların kadınları, aşk ile arıklaşmış, kımıldayamaz bir hale gelmiş olan âşıklerini öldürürler, erkekleri de en değerli at ve develerini (konuklarına ikram için) boğazlarlar.

25. Mızrak yaralarıyla zehirlenmiş yiğitlerin acıları, evlerindeki bal ve şarap gölünden ilk içişte şifa bulur.

26. Ne olurdu o derenin dönemecine ikinci defa inişimde tatlı bir vuslat rüzgârı kımıldasa, dertlerimi sağıltsaydı.

27. İri gözlerin fırlattığı oklarla birlikte olan geniş süngü yaralarından sakınmam.

28. Perde ve cibinlikler arasından sevgilime göz atabilmek fırsatını vererek beni mesut eden parlak ve enli kılıçlardan korkum yoktur.

29. Meşe ormanlarının aslanları (oymağın yiğitleri) beni hile ile tuzağa düşürseler bile benimle tatlı tatlı konuşan ceylanları bırakamam.

30. Sağlık sevgisi, yüceliklere karşı sahibinin himmetini kırar, insanı tembelliğe sürükler.

31. Eğer o sevgiye gönül verdinse ya yerin altında iki kapılı bir ev bul, yahut semaya bir merdiven kur da bu âlemden çekil.

32. Yüksek mertebelerin güçlüklerini yüksek iradesine güvenenlere bırak; o mertebelerin yerine boğazını ıslatacak kadar bir yudum ile kanaat et. (Otur vaktini yutkunmakla geçir.)

33. Zillet içinde yaşayan, alçak bir geçime razı olur. Yücelik ise yorgunluğa alışmış, yük çekmiş develerin hızıyla yan yana yürür.

34. Öyle ise sen (yüceliğe kavuşmak için) o develeri ılgar yürüt; sağlam ve bükümlü yularlarını atların gemleriyle yanyana getirerek çöllerin enginlerine açıl.

35. Büyükler bana, doğru olarak haber verdi ki; izzet (yücelik) şuradan buraya hep göçmektedir.

36. Eğer mevkiin şerefi bakımından arzulara kavuşmak mümkün olsaydı güneş hiçbir gün Hamel burcundan ayrılmaz, cihanı dolaşmazdı.

37. Saadete seslendim. Eğer işittirebildimse; hâlbuki talih ve saadet beni unutmuş, cahillerle uğraşmaktadır.

38. Benim faziletimle cahillerin eksikliği talihin indinde aynı derecede görünüyorsa keşke talih onlara karşı uyusa da bana karşı uyanık dursaydı.

39. Nefsimi umutlarla oyalar onu yoklar dururum. Umut genişliği olmasaydı yaşamak ne kadar güçleşirdi.

40. Günler bana yüzünü döndürmüşken hayatı beğenmemiştim. Artık bana arkasını çevirdiği zaman nasıl beğenebilirim.

41. Nefsimin değerini tanımaklığım onu nazarımda kıymetlendirmiştir. Ben de onu değer bilmez müptezellerden esirgerim.

42. Kılıcın âdeti, kendi cevheriyle öğünmek ve yiğitlerden başka hiçbir kimsenin elinde işlememektir.

43. Alçak ve düşkün ruhlu insanların devlet sırlarını görece kadar ömrünün uzamasını istemezdim.

44. Beni bayağı öyle kimseler geçti ki, ben ne kadar yavaş yürüseydim yine onların sıçrayışları benim adımlarımın gerisinde kalırdı.

45. Bu hal, eşi ve yoldaşı kendisinden önce göçüp hâlâ ecelden mühlet dileyen kimsenin cezasıdır.

46. Artık benden aşağı olanların beni geride bırakmalarında şaşılacak bir şey yok. Güneşin Zühal yıldızından aşağıda bulunması benim için uyulacak bir örnektir.

47. O halde hâdiselerin cilvelerine karşı üzülmeyen, sıkılmadan sabret; çünkü zamanenin olayları arasında hileler düşünmeye, çareler aramaya hacet bırakmayacak hadiseler de vardır.

48. Senin düşmanlarının en korkuncu, kendilerine güven beslediğin kimselerdir. Öyle ise daima insanlardan sakınarak uyanık bulun, yapacakları hileleri düşünerek ona göre konuş ve görüş.

49. Dünyanın biricik eri, dünyada hiçbir ere güvenmeyen kimsedir.

50. Âlemde vefa çekildi, zulüm çoğaldı. Söz ile iş arasındaki ayrılığın mesafesi genişledi.

51. Zamaneye iyi zan beslemek acizden ileri gelir. Sen onun daima kötülükler yapacağını san, ondan kork.

52. Senin doğruluğun halk nazarında yalan sayıldı. Eğri, doğru ile karşılaştırılırsa nasıl birbirine uygun gelir.

53. İnsanların verdikleri sözü tutmalarına tesir edebilecek bir şey varsa o da kılıcın mütarekeyi geçmesi kuvvetin her şeye galebesidir.

54. Ey tamamiyle bulanmış olan bir hayatın artığı ile geçinen insan; sen o nimeti ömrünün ilk çağlarında tükettin.

55. Sana o pınardan bir damlacık sızıntı yetişirken denizler aşarak niçin dalgaların zahmetine katlandım?

56. Kanaat mülkünden ne korku çekilir, ne de onu korumak için yardımcılara, hizmetçilere ihtiyaç görülür.

57. Bekâsı olmayan bir yurttan ebedî kalmayı istiyorsun; hiç yerini değiştirmeyen bir gölge işittin mi?

58. Ey esrara vâkıf olan irfan sahibi, sükût et; çünkü susmakta dil kaymasından kurtuluş vardır.

59. Anlayabilirsen, seni önemli bir iş için terbiye etmiş ve yetiştirmişlerdir. Artık başıboş develere karışarak onlarla beraber otlamaktan nefsinin yüksekte tut.

el-Bûşîrî'nin *Kaşîdetu'l-Muğariyye*'si:(Basît)⁷⁶⁴

1	يَا رَبِّ صَلِّ عَلَيَّ الْمُحْتَارِ مِنْ مُضَرٍ	وَالْأَنْبِيَا	وَجَمِيعِ	الرُّسُلِ	مَا	ذُكِرُوا
2	وَصَلِّ رَبِّ عَلَيَّ الْهَادِي وَشِيعَتِهِ	وَصَحْبِهِ	مَنْ	لِطَيِّبِ	الدِّينِ	قَدْ نَشَرُوا
3	وَجَاهِدُوا مَعَهُ فِي اللَّهِ وَاجْتَهِدُوا	وَهَاجِرُوا	وَلَهُ	أَوْوَا	وَقَدْ	نَصَرُوا
4	وَبَيَّنُوا الْفُرْضَ وَالْمَسْنُونَ وَاعْتَصَبُوا	لِلَّهِ	وَاعْتَصَمُوا	بِاللَّهِ		فَانْتَصَرُوا
5	أَرْحَى صَلَاةٍ وَأَنْمَاهَا وَأَشْرَفَهَا	يُعْطِرُ	الْكُونََ	رِيًّا	نَشَرَهَا	الْعَطْرِ
6	مَفْتُوقَةٍ بِعَبِيرِ الْمَسْنِكِ زَاكِيَةٍ	مِنْ	طَبِيبِهَا	أَرْجُ	الرِّضْوَانِ	يَنْتَشِرُ
7	عَدَّ الْحَصَى وَالْتَرَى وَالرَّمْلَ يَتْبَعُهَا	نَجْمُ	السَّمَاءِ	وَنَبَاتِ	الْأَرْضِ	وَالْمَدْرُ
8	وَعَدَّ مَا حَوَتْ الْأَشْجَارُ مِنْ وَرَقٍ	وَكُلِّ	حَرْفٍ	غَدَا	يُتْلَى	وَيُسْتَطَرُّ
9	وَعَدَّ وَزْنَ مَثَاقِيلِ الْجِبَالِ كَذَا	يَتْلُوهُ	قَطْرُ	جَمِيعِ	الْمَاءِ	وَالْمَطَرُ
10	وَالطَّيْرُ وَالْوَحْشُ وَالْأَسْمَاكُ مَعِ نَعَمٍ	يَتْلُوهُمْ	الْجِنُّ	وَالْأَمْلَاكُ		وَالْبَشَرُ
11	وَالدَّرُّ وَالنَّمْلُ مَعِ جَمْعِ الْحُبُوبِ كَذَا	وَالشَّعْرُ	وَالصُّوفُ	وَالْأَرْيَاشُ		وَالْوَبْرُ
12	وَمَا أَحَاطَ بِهِ الْعِلْمُ الْمُحِيطُ وَمَا	جَرَى	بِهِ	الْقَلَمُ	الْمَأْمُورُ	وَالْقَدْرُ
13	وَعَدَّ نَعْمَائِكَ اللَّاتِي مَنَنْتَ بِهَا	عَلَى	الْحُلَاثِقِ	مُذِّ	كَانُوا	وَمُذِّ
14	وَعَدَّ مِقْدَارِهِ السَّامِي الَّذِي شَرَفْتِ	بِهِ	النَّبِيِّونَ	وَالْأَمْلَاكُ		وَأَفْتَحَرُوا
15	وَعَدَّ مَا كَانَ فِي الْأَكْوَانِ يَا سَنَدِي	وَمَا	يَكُونُ	إِلَى	أَنْ	تُبْعَثَ
16	فِي كُلِّ طَرْفَةٍ عَيْنٍ يَطْرُقُونَ بِهَا	أَهْلُ	السَّمَاوَاتِ	وَالْأَرْضِينَ	أَوْ	يَدْرُوا
17	مِلءَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِينَ مَعَ جَبَلٍ	وَالْقَرْشِ	وَالْعَرْشِ	وَالْكَرْسِيِّ	وَمَا	حَصَرُوا
18	مَا أَعَدَمَ اللَّهُ مَوْجُودًا وَأَوْجَدَ مَعَهُ	دَوْمًا	صَلَاةً	دَوَامًا	لَيْسَ	تَنْحَصِرُ
19	تَسْتَعْرِقُ الْعَدَّ مَعَ جَمْعِ الدُّهُورِ كَمَا	تُحِيطُ	بِالْحَدِّ	لَا	تُبْقِي	وَلَا
20	لَا غَايَةَ وَأَنْتِهَاءَ يَا عَظِيمُ لَهَا	وَلَا	لَهَا	أَمْدٌ	يُقْضَى	فِيُعْتَبِرُ
21	مَعَ السَّلَامِ كَمَا قَدْ مَرَّ مِنْ عَدَدٍ	رَبِّ	وَضَاعِفُهُمَا	وَالْفَضْلُ		مُنْتَشِرُ

⁷⁶⁴ Şerafüddîn Muhammed b. Sa'îd b. Hammâd b. Muhsinel-Bûşîrî, *Burdetu'l-Medh*, thk., Sa'îd Ali el-Ĥuşîşî, Şâhibu'l-Maţba'ati ve'l-Mektebeti, Mısır, tsz., s. 38-46

22	وَعَدَّ أضعافِ ما قَدَ مرَّ مِنْ عَدَدِ	مَعَ ضِعْفِ أضعافِهِ يا مَنْ لَهُ القَدَرُ
23	كَمَا تُحِبُّ وَتَرْضَى سَيِّدِي وَكَمَا	أَمَرْتَنَا أَنْ نُصَلِّيَ أَنْتَ مُفْتَدِرُ
24	وَكُلِّ ذَلِكَ مَضْرُوبٌ بِحَقِّكَ فِي	أَنْفاسِ خَلْقِكَ إِنْ قُلُوا وَإِنْ كَثُرُوا
25	يا رَبِّ وَاغْفِرْ لِقَارِبِهَا وَسَامِعِهَا	وَالْمُسْلِمِينَ جَمِيعًا أَيَّمَا حَضَرُوا
26	وَوَالِدِينَا وَأَهْلِينَا وَجِيرَتَنَا	وَكُلَّنَا سَيِّدِي لِلْعَفْوِ مُفْتَقِرُ
27	وَقَدْ أَتَيْتُ دُئُوبًا لَا عِدَادَ لَهَا	لَكِنَّ عَفْوَكَ لَا يُبْقِي وَلَا يَذُرُ
28	وَالَهُمْ عَنْ كُلِّ ما أُنْبِئِهِ أَشْعَلَنِي	وَقَدْ أَتَى حَاضِعًا وَالْقَلْبُ مُنْكَسِرُ
29	أَرْجُوكَ يا رَبِّ فِي الدَّارَيْنِ تَرْحَمْنَا	بِحَاجِهِ مَنْ فِي يَدَيْهِ سَبَّحَ الحَجَرُ
30	يا رَبِّ أَعْظَمَ لَنَا أَجْرًا وَمَغْفِرَةً	فَإِنَّ جُودَكَ بَحْرٌ لَيْسَ يَنْحَصِرُ
31	وَكُنْ لَطِيفًا بِنَا فِي كُلِّ نازِلَةٍ	لُطْفًا جَمِيلًا بِهِ الأَهْوَالُ تَنْحَسِرُ
32	بِالْمُضْطَفَى الْمُجْتَبَى خَيْرِ الأَنامِ وَمَنْ	جَلالَةَ نَزَلَتْ فِي مَدْحِهِ السُّورُ
33	ثُمَّ الصَّلَاةِ عَلَى الْمُحْتَارِ ما طَلَعَتْ	شَمْسُ النَّهَارِ وَمَا قَدْ شَعَشَعَ القَمَرُ
34	ثُمَّ الرِّضَى عَنْ أَبِي بَكْرٍ خَلِيفَتِهِ	مَنْ قَامَ مِنْ بَعْدِهِ لِلدِّينِ يَنْتَصِرُ
35	وَعَنْ أَبِي حَفْصِ القَارِوقِ صاحِبِهِ	مَنْ قَوْلُهُ الفُضْلُ فِي أَحْكامِهِ عَمْرُ
36	وَجِدْ لِعِثْمَانَ ذِي التُّورَيْنِ مَنْ كَمَلَتْ	لَهُ المَحاسِنُ فِي الدَّارَيْنِ وَالظَّفَرُ
37	كَذا عَلَيَّ مَعَ ابْنَيْهِ وَأُمَمَهُمَا	أَهْلُ العَباءِ كَمَا قَدْ جَاءَنَا الحَبْرُ
38	سَعْدُ سَعِيدٌ إِنْ عَوْفٍ طَلْحَةُ وَأَبُو	عُبَيْدَةَ وَزَيْنَرُ سَادَةٌ عُرُرُ
39	وَحَمْرَةُ وَكَذا العَبَّاسُ سَيِّدُنَا	وَجَلُّهُ الحَبْرُ مَنْ رَأَتْ بِهِ العَيْرُ
40	وَالْأُلُ وَالصَّحْبُ وَالْأَتْباعُ فَاطِبَةٌ	ما جَنَّ لَيْلُ الدِّياجِي أَوْ بَدَا السَّحْرُ

1. Ey Rabbim! Muḍar'dan (kabilesi) olan seçkin Nebi'ye ve isimleri zikredilen nebi ve rasullerin hepsine salât et.

2. Ey Rabbim! Hidayet eden Nebiye ve ümmetine, İslâm'ı gizlilikten kurtarıp onu yayan ashabına salât et.

3. (Onlar ki) Peygamber ile cihad edip Allah yolunda çalıştılar. (Kimisi onunla) hicret etti, (kimi de hicret edenleri) barındırarak ona (Peygambere) yardım ettiler.

4. Farz ile sünneti açıkladılar. Allah için birlik oldular, Allah (ın dinine sarılıp) zafer kazandılar.

5. En pak, en yüce ve en şerefli salât (onlara olsun.) (O salâtın) kokusu (bütün) kâinata yayılır.

6. (O salât) misk kokusuyla karışmıştır ki (rahmeti) artırır, onun hoş kokusundan rıza kokusu yayılır.

7. Çakıl taşları, topraklar ve kumlar sayısınca akabinde gökteki yıldızlar, yerdeki bitkiler ve tepeler sayısınca (salât olsun.)

8. (Yine) Ağaçların yaprakları ve okunup yazılan bütün harfler sayısınca (salât olsun.)

9. (Yine) Dağların ağırlıkları, akabinde de bütün su damlaları ve yağmurlar sayısınca (salât olsun.)

10. (Yine) Kuşlar, balıklar ve hayvanlar sayısınca, bunların akabinde cinler, melekler ve insanlar sayısınca (salât olsun.)

11. (Yine) zerreler ve tanelerle beraber karıncalar; saçlar, yünler, tüyler ve kıllar (sayısınca salât olsun.)

12. (Yine) Onun (Allah'ın) (her şeyi ihata eden ilminin kapladıkları, görevli kalemin yazdığı kaderler (sayısınca salât olsun.)

13. (Yine) Yaratılmışlara, var oldukları günde ve diriltilecekleri günde kendileriyle ihsan ettiği nimetler sayısınca (salât olsun.)

14. (Yine), Kendisiyle nebi ve meleklerin şereflenip, (onunla) övündükleri yüce (Hz. Peygamber'e) miktarınca (salât olsun.)

15. Ey dayanağım! Kâinatta mevcut olanlar ve yaratılmışların diriltileceği güne kadar yaratılacaklar sayısınca (ona salât et.)

16. Her göz açıp kapayınca kadar (salât olsun) ki göz açıp kapar. Semâlarda ve yerlerde yaşayanlar göz açıp kapamayı yarıda bırakamazlar. (hep açıp kapatırlar.)

17. Dağlar, yerler, arş ve kürsînin kapladıkları (sayısınca olanlarla) birlikte gökler ve yerler dolusunca (salât olsun.)

18. Allah'ın yokları var etmesi ve varları yok etmesi kadar, (ona) sınırsız ve hep devam eden (salât olsun.)

19. (O salât) bütün zamanlarla beraber sayıları kapsasın, Nitekim bütün sınırları kuşatsın da dışında kalan (bir salât) bırakmasın,

20. Ey Azîm olan (Rabbim)! Onun (salâtın) sonu ve nihayeti ve de sayılacak bir sonu da olmasın.

21. Ey Rabbim! Geçen (salât) ve selamlar sayısınca (salât et.) O salât ve selâmları da çokça artır. Lütfun yayılmıştır.

22. Ey kudret sahibi! Geçen salâtların katları sayısınca, (hatta) katlarının da katları (sayısınca salât et.)

23. Ey Efendim! Razı olup sevdiğin ve bize salât etmemizi emrettiğin gibi (ona salât et.) Sen (buna) güç yetirensin.

24. Sana yemin olsun ki bütün bu salât ve selamlar ister az isterse çok olsun yarattıklarının nefeslerinde katlansın.

25. Ey Rabbim! Onu okuyanı, dinleyeni ve her nerede olurlarsa bütün Müslümanların hepsini bağışla.

26. Ey Efendim! Ana babamızı, ailemizi ve komşumuzu (bağışla.) Hepimiz affına muhtacız.

27. Muhakkak (huzuruna) sayısız günahlarla geldim. Ama senin affın, (günahları) ebedi kılmaz ve (affın) (beni) bırakmaz

28. Hüznüm beni meşgul eden isteklerimdir. Elbette boynu bükük ve kalbi kırık olarak geldim.

29. Rabbim! Senden ellerinde taşın tesbih ettiği (Peygamberinin) hürmetine iki dünyada da bize rahmet etmeni dileriz.

30. Rabbim! Bizim için ecrin ve bağışlaman büyük olsun. Çünkü senin cömertliğin sınırlanamayan bir denizdir.

31. Her sıkıntımızda bizim için kendisiyle sıkıntıların yok olduğu hoş bir lütufla lütufkâr ol.

32. Yaratılmışların en hayırlısı seçilmiş Mustafâ, medhi hususunda sûreler inen (Peygamberin) hürmetine (lütufkâr ol.)

33. Sonra da gündüzün güneşi doğdukça ve ay ışıldadıkça seçilmişe (Hz. Peygamber'e) salât et.

34. Sonra da Ebû Bekr'den razı ol. O ondan (Hz. Peygamber) sonra dininin yardımcısı ve halifesidir.

35. Arkadaşı Ebû Hafs Fâruk'tan (da) (razı ol.) O, sözleriyle hükümlerinde yanlışı doğrudan ayıran Umer'di.

36. Osman-ı Zi'n-Nûreyn'e (de) ihsân eyle. O ki, iki dünyada kendisi için güzellik ve zaferin tamamlandığı kimsedir.

37. Ali ile iki oğlundan ve onların annesinden (de) (razı ol.) Nitekim bize gelen haberden onlar Abâ ehlidirler.

38. Sa'd, Sa'îd dahi İbnu Avf ile Talha (Hazretleri), Ebû 'Ubeyde ve Zübeyr ki (kâinatın) nurlu efendileri.

39. Hamza ve Abbas efendilerimizden (de) (razı ol.) Onların kıymetli soyları da herkestenbaşkadır

40. Gece karanlığı bastığı, (sonrasında) sabah ortaya çıktığı (sürece) âli ashâbın ve ona uyanların hepsinden(de) (razı ol.)

KAYNAKÇA

- el-Ahdal, Abdurrahman b. Süleyman, *en-Nefsü'l-Yemânî ve'r-Rûhu'r-Rûhânî fî İcâzeti'l-Kudâti beni's-Şevkânî*, thk. Muhammed Hâbeşî, 1.b., Dâru's-Şamî'î, byy., 2012.
- el-Ahđdar Muhammed, *el-Hayâtü'l-Edebiyye fî'l-Mağrib 'alâ 'Ahdi'd-Devleti'l-Aleviyye*, 1.b., Dâru'r-Reşâdi'l-Hadîse, 1977.
- 'Akkâvî, İn'âm Fevvâl, *'Ulûmu'l-Belâğa el-Bedî' ve'l-Beyân ve'l-Me'ânî*, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 3.b., Beyrut, 1996.
- Aktaş, Şerif, *Şiir Tahlili Teori-Uygulama*, 2.b., Akçağ, Ankara, 2011.
- 'Atîk, Abdulazîz, *'İlmu'l-Bedî'*, Dâru'n-Nahđati'l-'Arabiyye, Beyrut, tsz.
- Bahadır, Savaşkan Cem, “Şeyhülislâm Yahyâ Bey'in Disünler Redifli Gazeli”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 7 Sayı: 30, s. 44-54.
- el-Bağdâdî, İsmail b. Muhammed Emîn b. Mîr Selîm el-Bâbânî, *Hediyetü'l-Ârifîn Esmâu'l-Muellifîn Âşâru'l-Muşannefîn*, Dâru İhyâi't-Turâş el-'Arabî, Beyrut, tsz.
- , *İdâhu'l-Meknûn*, tashih ve basıma haz. Muhammed Şerâfuddîn, Dâru İhyâu't-Turâşi'l-'Arabî, Beyrut, tsz.
- el-Baytâr, Abdurrezzâk b. Hasan b. İbrahim, *Hilyetu'l-Beşer fî Târîhi'l-Karni's-Sâlişe 'Aşar*, Dâru Şâdir, Beyrut, tsz.
- Bolelli, Nusreddin, *Belâğat Beyân-Meânî-Bedî' İlimleri Arap Edebiyatı*, 3.b., İFAV, İstanbul, 2001.
- Buhâri, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâil, *el-Câmiu's-Sahîh*, I-IV, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1992.
- Bulut, Ali, *Belâğat Meânî-Beyân-Bedî'*, 4.b., İFAV, İstanbul, 2015.
- el-Bûşîrî, Şerafuddîn Muhammed b. Sa'îd b. Hammâd b. Muhsin, *Burdetu'l-Medh*, thk. Sa'îd Alî el-Huşîşî, Şâhibu'l-Matba'ati ve'l-Mektebeti, Mısır, tsz.
- el-Cârim, Ali ve Emîn, Mustafa, *el-Belâğatu'l-Vâdiha fî'l-Beyân ve'l-Me'ânî ve'l-Bed'i'*, Dâru'l-Ma'ârif, tsz.
- el-Cebertî, Abdurrahmân b. Hasan, *'Acâibu'l-Âşâr fî't-Terâcim ve'l-Ahbâr*, thk. Abdurrahîm Abdurrahmân Abdurrahîm, Dâru'l-Kutubi'l-Mışriyye, 1997.
- Ceran, İsmail, *Fas Tarihi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2012.
- el-Cevherî, Ebû Naşr İsmail b. Hammâd, *eş-Şihâh Tâcu'l-Luğa ve Şihâhu'l-'Arabiyye*, thk. Ahmed Abdulğafûr 'Attâr, Dâru'l-İlmi li'l-Melâyîn, Beyrut, tsz.
- el-Cirârî, 'Abbas, *'Abkariyetu'l-Yûsî*, 1.b. Dâru'l-Beydâ-Dâru's-Şekâfe, 1401/ 1981.
- Çetin, Nihad M., *Eski Arap Şiiri*, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 1973.

- Durmuş, İsmail, “Zebîdî, Muhammed Murtazâ”, *DİA*, Ankara, 2013, XLIV, 168-171.
 -----“Methiye ”, *DİA*, Ankara, 2004, XXIX, 406-408.
 -----“Fahr”, *DİA*, Ankara, 1995, XII, 79.
- Ebû Dâvûd, Süleymân b. el-Eş‘as, *es-Sunen*, I-V, 2. b. Çağrı Yay. İstanbul, 1992.
- el-Enşârî, Abdurrahmân b. Abdilkerîm el-Ĥanefî el-Medenî el-Enşârî, *Tuĥfetu’l-Muĥibbîn ve’l-Aşĥâb fî Ma’rifeti mâ li’l-Medeniyyîn mine’l-Ensâb*, thk. Muhammed el-‘Arûsî el-Metvî, 1.b., el-Mektebetü’l-‘Atîka, Tunus, 1970.
- Ergin, Mehmet Mesut, *Osmanlı Dönemi Arap Şiirinde Peygamber Methiyeleri*, Marife, Sayı:1 Bahar 2007, s. 119-135.
 -----, *Osmanlı Dönemi Arap Edebiyatından Bir Şâir: Ahmed el-Keyvânî*, Nüsha, Sayı:4, Kış 2002, s. 57-84.
- el-Ezherî, Ebû Manşûr Muhammed b. Ahmed, *Tehzîbu’l-Luga*, thk. Muhammed ‘İvâd Mur’ib, 1.b., Dâru İhyâi’t-Turâşî’l-‘Arabî, Beyrut, 2001.
- el-Fağîlî, Mevlây İdrîs, *ed-Dureru’l-Behiyye ve’l-Cevâhiru’n-Nebeviyye*, Vizâratu’l-Evkâf ve’ş-Şuûni’l-İslâmiyye, Mağrib, 1999.
- Fidan, İbrahim, *Arap Şairlerinden İbnu’n-Nakîb ve Şiiri*, Basılmamış Doktora Tezi, NEÜSBE, Konya, 2014.
- el-Fîrûzâbâdî, Mecduddîn Ebû Tahir Muhammed b. Yakub, *el-Ķâmûsu’l-Muĥît*, 8.b, thk. Mektebu Taĥkîki’t-Turâş fî Muesseseti’r-Risâle, Muesseseti’r-Risâle li’t-Tıbbâ‘ati ve’n-Neşri ve’t-Tevzi’, Beyrut, 1426/ 2005.
- Haccî, Muhammed, *ez-Zâviyetu’d-Delâiyye*, 2.b., byy., 1409/1988.
 ----- *Mu‘allimetu’l-Mağrib*, el-Cem‘ıyyetü’l-Mağribiyye li’t-Te’lif ve’t-Tercüme ve’n-Neşr, Rabat, 2002, XVI, 5358.
- Haddâd, Râmî Necîb, *er-Rabâb fî’t-Târiĥ*, https://www.researchgate.net/publication/270898625_alrbab_fb_altarykh (08.04.2018)
- el-Ĥamevî, Şihâbuddîn Ebû Abdillâh Yâkut b. Abdillâh er-Rûmî, *Mu‘cemu’l-Buldân*, 2.b., Dâru Şâdir, Beyrut, 1995.
- Ĥarekât, İbrahim, *el-Mağrib ‘Abra’t-Târiĥ*, 2. baskı, Dâru’l-Beydâ, 1995.
 ----- “Fas (Tarih-İslâmi Dönem)” *DİA*, Ankara, 1995, XII, 188-190
- el- Hâşimî, Ahmed b. İbrahim b. Mustafa, *Cevâhiru’l-Belâĝa fî’l-Me‘ânî ve’l- Beyân ve’l-Bedî’*, thk. Yusuf eş-Şamîlî, el-Mektebetü’l-‘Asriyye, Beyrut, tsz.
- İbn Abdillâh, Abdulazîz, *Târîĥu’l-Mağrib*, Mektebetü’s-Selâm-Dâru’l-Beydâ, tsz.
- İbn Mâce, Ebû Abdillâh Abdurrahmân, *es-Sunen*, I-II, 2.b., Çağrı Yayınları, İstanbul, 1992.
- İbn Manzûr, Cemâluddîn Muhammed b. Mukerrem, *Lisânu’l-‘Arab*, 3.b., Dâru Şâdir, Beyrut, h. 1414.

- İbn Sûde, ‘Abdusselâm b. Abdilkâdir, thk. Muhammed Haccî, *İthâfu'l-Muṭâli'*, 1.b., Dâru'l-Ġarbi'l-İslâmî, 1997.
- İbn Zeydân, Mevlây Abdurrahmân, *el-Munzi 'ul-Latîf fi'l-Mefâhir*, thk. Abdulhâdi en-Nâzî, 1. Baskı, Dâru'l-Beydâ, tsz.
- İpek, Muhammed Selim, Arap Şiirinde Hikmet Esintileri, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2015, Cilt: 8, Sayı: 41, s.173-180.
- İpekten, Haluk, *Eski Türk Edebiyatı*, 14.b., Dergâh Yayınları, İstanbul, 2011.
- Kandemir, M.Yaşar “Bennânî” *DİA*, Ankara, 1992, V, 459.
- Kaplan, Mehmet, *Şiir Tahlilleri 1 Tanzimat'tan Cumhuriyete*, 32.b., Dergâh Yayınları, İstanbul, 2014.
- Karaköse, Saadet, *Divan Şiiri Gazellerinde Tasvir ve Tahkiye*, İlmî Araştırmalar, Sayı 18, 2004, 45-59.
- Kâsım, Muhammed Ahmed, Dîb, Muhyiddîn, ‘*Ulûmu'l-Belâğa el-Bedî' ve'l- Beyân ve'l-Me'ânî*, 1.b., el-Muessesetu'l- Hâdişe li'l-Kitâb, Trablus, 2003.
- Kavas, Ahmet “İbn Zekrî el-Fâsî” *DİA*, XX, Ankara, 1999.
- el-Ķayravânî, Ebû Alî el-Ķasen b. Raşîk, *el- 'Umde fi Mehâsini 'ş-Şi'r ve Âdâbihî*, thk. Muhammed Muhyiddin Abdülhamid, 5.b., Dâru'l-Cîl, Beyrut, 1981.
- KeĶhâle, Ömer Rıza, *Mu'cemu'l-Muellifîn*, Mektebetü'l-Müşennâ, Beyrut, tsz.
- Kennûn, Abdullah, *en-Nubûğu'l-Mağribî fi'l-Edebi'l- 'Arabî*, 2.b., Tanca, 1960.
- el-Kettânî, Muhammed Abdulhay b. Abdulkebîr b. Muhammed el-Hasenî el-İdrîsî, *Fihrisu'l-Fehâris, ve'l-Eşbât ve Mu'cemu'l-Meâ'cim ve'l-Meşyehât ve'l-Muselselât*, 2.b., Dâru'l-Mağribî'l-İslâmî, Beyrut, 1982.
- el-Kettânî, Muhammed b. Cafer b. İdrîs, *Selvetu'l-Enfâs*, thk. Muhammed Hamza b. Ali el-Kettânî, byy., tsz.
- , *er-Risâletü'l- Mustatrefe*, 6.b., Dâru'l-Beşâir, 2000.
- MaĶlûf, Muhammed b. Muhammed b. Ömer b. Ķâsım, *Seçeretu'n-Nûri'z-Zekiyye fi Tabakâti'l-Mâlikiyye*, thk. Abdülmecîd Ķayâlî, 1.b., Dâru'l-Kutubi'l-İlmîyye, Beyrut, 2003.
- el-Menûnî, Muhammed , *el-Maşâdiru'l- 'Arabiyye li't-Târîhi'l-Mağrib*, Kulliyetu'l-Âdâb ve'l-'Ulûmi'l-İnsâniyye, Rabât, 1983
- el-MerâĶî, Ahmed Mustafa, ‘*Ulûmü'l-Belâğa el-Beyân ve'l-Me'ânî ve'l-Bedî'*, byy., tsz.
- Merînî AbdulhaĶ, *Ceyşu'l-Mağribî 'Abra't-Târîh*, 5.b, Neşru'l-Ma'rîfe, tsz.
- el-Meydânî, Abdurrahmân b. Hasan Ķabenneke, *el-BelâĶatu'l- 'Arabiyye*, 1.b., Dâru'l-Ķalem, Dımeşk, 1996.

- el-Murâdî, Muhammed Hâlıl b. Ali b. Muhammed b. Muhammed, *Silku'd-Durar fi A'yâni'l-Karni's-Sâniye* 'Aşar, 3.b, Dâru'l-Beşâiri'l-İslâmiye-Dâru İbni Hâzm, 1988.
- Müslim b. Haccâc, Ebu'l-Huseyn (261/875), *el-Câmiu's-Sahîh*, I-III, 2.b., Çağrı Yayınları, İstanbul, 1992.
- Öznurhan, Halim, *Arap Şiirinde Fahr Teması*, SÜİFD, Sayı: 22, 2006, s.149-160.
----- "Tasrî", *DİA*, Ankara, 2011, XL, 130-131.
- es-Selâvî, Ebu'l-'Abbâs Ahmed b. Hâlid en-Nâşirî ed-Der'î, *Kitâbu'l-İstişkâ li-Ahbâri'd-Duveli'l-Mağribi'l-Akşâ*, thk. Câfer en-Nâşirî, Muhammed en-Nâşirî, Dâru'l-Beydâ, tsz.
- eş-Şâfi'î, Ebû Abdillâh Muhammed b. İdrîs b. Abbâs, *Divânu's-Şâfi'î*, thk. Muhammed İbrahim Selim, Mektebetu İbni Sînâ, Kahire, tsz.
- eş-Şerâkî, Muhammed b. Muhammed Tayyib b. Muhammed b. Mûsâ b. Muhammed el-Fâsî, *er-Rihletu'l-Hicâziyye*, thk. Nûreddîn Şûbed, 1.b., el-Muessesetu'l-'Arabîyye li'd-Dirâsâti ve'n- Neşri'l-Merkezi'r-Reîsî, 2014.
----- *Feydu Neşri'l-İnşirâh min Ravdu Tayyi'l-İktirâh*, Thk. Mahmud Yusuf Feccâl, 1. b., Dâru'l-Buhûsü'd-Dirâsâti'l-İslâmiyye ve İhyâi't-Turâs, Abu Dabi, 2000.
----- *Şerhu Kifâyeti'l-Mutehaffiz*, thk. Ali Hüseyin el-Bevvâb, 1.b., Dâru'l-'Ulûm, Riyad, 1983.
- eş-Şevkânî, Muhammed b. Alî, *İthâfu'l-Ekâbir bi İsnâdi'd-Defâtir*, thk. Hâlıl b. Osman el-Cebûr, 1. b., Dâru İbn Hâzm, 1999.
- Tasa, Muhammed, *Ahmed b. Şahin el- Kıbrısî ve Şiirleri*, Aybil Yayınları, Konya, 2014.
----- *İbnu's-Semmân ve Şiirleri*, 1.b., Adal Ofset, Konya, 2007.
- Tirmizî, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ b. Sevra (279/892), *es-Sunen*, I-V, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1992.
- et-Tiṭvânî, Muhammed b. Tâvîṭ, *el-Vâfi bi'l-Edebi'l-'Arabîyyi fi'l-Mağribi'l-Akşâ*, 1. b., Dâru's-Sekâfe, 1982.
- Tuğrâî, Ebû İsmail Müeyyiddûdîn Hüseyin b. Ali, *Lâmiyetü'l-'Acem*, şerh Ebu'l-Faḍl Celâluddîn Abdurrahman b. Ebî Bekr b. Muhammed es- Suyûtî, thk. Ahmed Hasan Alî, Mektebetü'l-Âdâb, Kahire, tsz.
----- çev. İsmail Erzen, *Lâmiyet Al-Acem*, Şark İslâm Klasikleri, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1993.
- Tuncî, Muhammed thk.(müellifi meçhûl) *Terâcimu Terâcimu A'yâni'l-Medîneti'l-Munevverati fi'l-Karni's-Sâniye* 'Aşar el-hicrî, 1. b, Dâruş-Şurûk, Cidde, 1984.
- el-Vâris, Ahmed, *el-Ezmetu bi'l-Mağrib ba'de vefâti's-Sultân Mevlây İsmail el-Alevî*, Kulliyetu'l-Âdâb, tsz.

el-Vedğîrî, Abdulâlî, *et-Ta'rîf bi İbni't-Ṭayyib eş-Şerakî*, 1.b., Menşûrâtü 'Ukâz, Rabât, 1990.

----- *Şi'ru İbni't-Ṭayyib*, 1.b., el-Bûkîlî, 1996.

Yakûb, Emil Bedî', *Mevsûatu 'Ulûmi'l-Luğati'l-'Arabiyye*, 1.b., Dâru'l-Kutubi'l-'Arabiyye, Beyrut, 2006.

Yılmaz, Hasan Kâmil, "Ayyâşî", *DİA*, Ankara, 1991, IV, 297.

ez-Zebîdî, Murtağâ, *Tacu'l-'Arûs min Cevâhiri'l-Ḳâmus*, Dâru'l-Hediyye, tsz.

----- *Elfîyyetü's-Sened*, thk.Muhammed b. 'Azûz, 1.b., Dâru İbn Ḥazm, Beyrut, 2006.

ez-Zemaşşerî, Ebu'l-Ḳâsım Mahmud b. Ömer b. Muhammed, *Esâsu'l-Belâğa*, thk. Muhammed Bâsil 'Uyûnu's-Sûd, 1.b., Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, Beyrut, 1988.

ez-Ziriklî, Ḥayruddîn b. Mahmud b. Muhammed b. Ali b. Fâris, *el-A'lâm*, 15. b, Dâru'l-'İlmi'l-Melâyîn, 2002.



T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü



ÖZ GEÇMİŞ

Mevlüt ÖZTÜRK

1979 yılında Konya’da doğdu. İlk ve orta öğrenimini Konya’da tamamladı. 2002 yılında Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenliğinden mezun oldu. 2002 yılında Milli Eğitim Bakanlığı’nda Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmeni olarak göreve başladı. 2005 yılında Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü’nde Arap Dili ve Belagatı Bilim Dalında ARAP DİLİNDE SORU CÜMLELERİNDE KARİNELER YOLUYLA ELDE EDİLEN ANLAMLAR isimli yüksek lisans tezini tamamladı. 2018 yılında Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü’nde Arap Dili ve Belagatı Bilim Dalında İBNU’T-TAYYİB EŞ-ŞERAKÎ isimli doktora tezini tamamladı. Halen Uşak Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Temel İslam Bilimleri ABD Arap Dili ve Belagatı Bilim Dalında öğretim görevlisi olarak görev yapmaktadır. Evli ve iki çocuk babasıdır.